

Numero 22

Roberti Gaguini ordinis sanctæ trinitatis ministri generalis de origine et gestis francorum perq̃utile compendium.

Ex libris [redacted] [redacted]

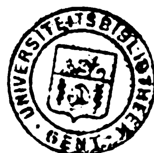
Sint grandia cura.

Eiusdem ad librum suum carmen.

I.quo quisq; tui dilector et aura uocabit.
Gratus eris forte:damnabere forte:sed omni
Parte nihil resonum cui non obmurmuret æger
Semper in alterius fœlici liuor honore.
Sis licet auritus:audi surdaster inertes
Quos prius haud uincas:q̃ rudere cesset asellus.
Si minus es comptus:aut uerbi examine comis:
Te satis ornabunt francorum illustria regum
Et gesta et uirtus.his iam defensus abito.

Roberti Gaguini ordinis sanctæ trinitatis de redemptione captiuorũ generalis ministri ad ueterẽ & sibi spectatissimũ amicũ petrũ buriũ ecclesiæ ambianensis canonicũ In compendiũ de francorũ origine & gestis præfatio Incipit fœliciter.

Rerum a francis gestarũ magnitudinẽ cõpendio pcurrere constitui: ut plærisq; minime utilibus diuerticulis obstructis: recta duct⁹ uia lector ad summã hystoriæ metã expeditus pueniat. Qui eñ ab exortu francorum gẽtis p centũ supra millesimũ annũ singula quæq; gesta posteris tradere conati sũt gallici quidẽ autores supereffluẽter: latini uero nostrates (q perrari sunt) sine ulla oratiõis maiestate pclara quorũdam francorũ regũ facinora parũ sincera reddiderũt. Quod ego uitiũ nõ emendaturũ me pfiteor. id eñi nisi ab elegantissimo copiosoq; scriptore pstari nullo modo potest: q & ab integro rem oẽm cõpositissimo stilo diligẽter & pẽsiculate psequi reciperiat: & principis impẽsa sit adiutus: cuius potissimũ refert suorũ facta maiorũ scriptis q̃ digestissimis cõmittere. q̃ & ipse nõ ignoret: & posteri libẽter cognoscãt. Sed raro animaduertit: nihil tam bñ fortiterq; gestũ eẽ: quod demisse abiecteq; narratũ min⁹ illustre nõ appareat: ita ut q̃tũ aĩo atq; uirtute qppiã memorabile ppetraueris: tantũ illud extenuet oratio inculta. Verũ per sentes & parũ planas francæ hystoriæ uias incedam & quæ ad rẽ ppositã cõmode ptinere arbitrabor ea tantũ in usum reipublicæ correpta breuibus apprime statiũculis (ubi q̃tum uolet lector immoretur) collocabo. Atq; has meas dũ p ociũ & morbi leuamẽ licuit desumptas lusiones tibi petre buri maxime assignatas esse operæpreciũ duxi. ppterea q̃ ad litterarias olim uigilias una sæpenumero pnoctauimus: q̃q; amicos sanctissime obseruare: & q̃ per illos accõmodate posita esse noris ea laudi uertere nõ inuides. Hoc enim pacto ex hac lucubratione nihil uidebor muneris a principe aucupari: sed in tua q̃uetustissima caritate fidẽ dilectionẽq; nostrã reponere. Sed illud tibi præcognitũ petre sit. locorũ me atq; hoĩm pprias appellatões secutũ esse: quas vulgus in usu potissimũ habet: easq; ita pxime ad vulgarẽ formã inflexisse: ut ipa mox dictio locũ uel hoĩem de quo scribimus lectori repsentet. Neq; uerit⁹ sum obtrectatorũ calũnias: qui noua me quædã excogitasse blacterabunt. Nã si q̃ frãce pferũtur uocabula integra posuissem: nõ latine latinis scripsisse rephenderet. Quæ dũ p deriuationẽ uernaculi noĩs latina legẽtur (si forte sine subsannatione legentur) plana erunt. Vale. Ex ædibus nostris apud diuũ maturinũ parisieñ. Anno salutis christianæ. M.cccc.xcv. pridie calendarũ octobrium.

Idem Robertus Gaguinus recognito iam opere lectori. S.

Correptũ a me atq; breuiatũ de frãcorũ hystoria op⁹ cũ post fere biẽniũ q̃ illud deprauasset impssor recognoscẽdũ recepissem: tã multis uitiatũ mẽdis offẽdi: ut q̃ iã qngẽta emissa erãt uolumina domũ (si fieri potuisset) reuocata eẽ optarẽ: delẽda prorsus & sempiterna obliuione pmẽda. Qua sane indignatõe affectus mihi ne an impssori magis irasci deberẽ hæsitaui. Incõsideratõi eñi meæ facile qspiã iputarit: q̃ meas nõ erudito satis artifici lucubratiões crediderim. Impssori uero: q̃ ad se receptũ op⁹ tersum reddere nõ curauit. Sed q̃lecũq; id ipm quod q̃ror ẽ: iniquo meorũ sane laborũ fato accidit: ut stati ab exortu officinã nacti sint opificis mĩme familiã admonẽtis. Iã uero benigniore (ut spero) astro recognitũ auctũq; a me op⁹ pcedet nixu'maxĩe. M. iohãnis trechsel alemãni q haud iops fortunarũ secũdæ ĩpssioni ĩpẽsã sufficiet a diserto ĩ primis iodoco badio psuasus: quẽ mẽdarũ expũctorẽ domi alit annua illi mercede cõstituta. Ille siqdẽ auctoritate & uigili cura: hic sedula demerebitur castigatõe lectorẽ. Qui nõ prioris illi⁹ impssionis gracilitate: maciletia: mẽdisq; offensus: habebit merito gratiã diligẽtiorib⁹ magistris cũ se admonitũ ĩtelliget nõ ĩcurrere in siluã ineptiarũ: ubi nõ uirgulis: nõ collis: nõ comate quicq̃: sed nec recta litteratõne formatũ est. Mihi uero hãc saltẽ gratiã haberi a posteris expecto: q̃ meũ (si quẽ dam habunt) errorẽ ad meliorẽ & hystoriæ magis aptũ scribendi caracterẽ cõuertent. Enĩ uero uetus romanus scriptor cato nõ apprime magnã in scribẽdo elegantiã exhibuit: admonuit tñ posteros atq; aĩauit ampliare romani maiestatẽ imperii dicendo Vale. Ex eisdem ædibus nostris anno. M.cccc.xcvii. ad calendas februarias

¶ In quarto libro contenta

¶ In quinto libro contenta

¶ In sexto libro contenta

¶ Finis tabulæ. Deo gratias.

Herasmus Rotterdamus Roberto gaguino uiro undecunque doctissimo Salutē dicit.

Quod francorū regum principūque res gestas: idonei scriptoris desiderio: hactenus in tenebris ppe sepultas pedestri hystoria in lucē efferre: atque immortalitati consecrare instituteris Roberte gaguine: praecipuū gallicae academiae decus: nō possum equidē istū tuū laborē non magnopere pbare. Suscepisti em (imo potius suscepisti) munus (mea sententia) pulcherrimū: & cū oibus latinarū litterarū studiosis: incredibili uoluptati futurū: tū uero galliae tuae splendidū, ipprimis. magnificū: ac (ut ita dixerim) triūphale: demque tua doctrina: tua eloquentia: tua pietate dignissimū. Neque em ulla te alia causa (quādquidē neque qstus neque gloriae uel leuis unq̄ tibi habita ratio est) ad istud negociū capessendū: puocatū esse facile crediderim: q̄ singulari in patriā pietate: quā & tu: & optimꝰ quisque semp fecit maximi. Dolebat nimirū tibi (qđ ego quoque mecū interdū mirari soleo) gallorū uirtuti gloriā tam maligne respōdere: & q olim cū italis factis saepe cōtenderint: nunc etiā pcesserint: eos tn̄ ob hystorici penuriā: opinione ac fama tam longo interuallo consequi. Dabunt itali mihi ueniā: si nobis idē uidet: quod franciscū philelfum italum natū non puduit fateri. Extat em illius ad karolum regē: huius (opinor) auū epistola: in qua praeter multas laudes: qbus franciae regnū psequit: illud quoque ingenue fatet. Romanos qdem olim. pacis bellique artibus: longe oīm amplissimū sibi peperisse imperiū: ptere a nō segnius ingeniis: q̄ prius fecerant armis: cū graecis cōtendisse: uerū antiquā illā imperii gloriā: factionibꝰ ac studiis prauis: in deterius plapsam esse. Contra uero franciae regnū: prudentia regū: pricipū fide: ciuiū cōcordia. eousque creuisse ut iam facile cū quouis alio christiani orbis imperio possit cōtendere: uel opibus: uel imperii finibus: uel rerū gestarū magnitudine: uel regū nobilitate: quos plurimos habuisse constat: non fortissimos modo: uerū etiā pientissimos. Quapropter in hoc regno: nō iniuria. senatus christianus cōtra turcorū uiolentiā potissimū atque unicū praesidiū sibi collocasse uidet. Sed tn̄ unum qddā adhuc tanti imperii maiestas desiderare uidebat. Caetera uel par uel inferior: Liuio atque Salustio uicebat adhuc italia. Nam (ut scite cecinit Horatius) regū ducūque bene gesta: quātūuis alioquin praeclara: aut intermoriant: aut obscurent aetate necessum est: nisi historici eloquentis opera litteris (unicis rerū custodibus) cōmēdent: perinde gloria apud posteros ualitura atque is q scripsit ingenio ualuerit. Hāc tu supremā puinciā: disertissime gaguine: tanq̄ fatis tibi seruatam: uelut alter Scipio summo omniū applausu suscepisti: difficillimā plane atque immensi negocii: sed tn̄ roberto prorsus aptissimā. Qui ita credā rogas? Cum multis de causis: tū duabus potissimū ita mihi uidet. Duo sunt em praecipua: q in hystorico pbato quaeri solent. Nempe fides & eruditio. Nam ut scriptoris leuitas: ueris quoque nōnunq̄ fidē abrogat: ita et grauitas hystoriographi priuata auctoritate rebus ipsis fiduciā quandā addere solet. Vt itē narratoris imperitia (ut fidem faciat: quod ne ipm quidem potest) tamen res plaerūque per se satis illustres: obscurat īminuit: deturpat: ita docti scriptoris ingeniū: obscura illustrat: humilia eleuat: splēdidis lucē quādā ac decus apponit. Quoniā uero & fides & eruditio: utraque tāta in te sunt quāta ī alio nemīe: nemo pfecto fuit isti muneri aptior: uel istud muneris nemini fuit aptius: q̄ tibi uni: qui posses: & p singulari tua grauitate fidē facere: & p nō vulgari eloquentia rem adornare. Tam facile suspicor humanissime guaguine te subirasci Herasmo tuo: q laudum tuarū uel tantillū ausim attigere. Neque em me clam est: q̄ modesto q̄ pudenti (ne dicā putidulo) sis ingenio praeditus: qppe: q amicā etiam laudatiunculā multo molestius ferre soleas: q̄ quispiam alius conuiciū ferat. Sed obsecro te: dato hāc ueniam meo in te amori: ut q passim oēs praedicāt: fas sit etiam amico meminisse. Cui em tuorū. incredibilis uitae tuae: morūque integritas: innocentia: grauitas: non est spectatissima? Vbi gentiū non praedicata? Adeo ut non modo de scriptis: sed ne de dictis quidem gaguini ulla possit incidere suspicio uanitatis. Adde q cum oēs norint: te francos reges tuo merito semp fecisse plurimi: seriis in rebus opera tua persaepe usos. te regiis arcanis consiliisque saepenumero accitum. te regio nomie. cum apud diuersas gen-

res.tum apud italos crebro legatione functum esse:facile coniiciunt.te unũ gallorum
gesta:& prisca curiosius relegisse:& recentiora exploratius uestigasse. De eruditiõe
porro tua quid ego cõmemorem? Ipsa(quod aiunt)abunde se prædicat. Testis abun
de est hoc celebratissimum gymnasium urbis parisiæ: cuius tu florentissima alio/
quin studia primus latinarum litterarum opibus decorasti: pulcherrimoq; incremen/
to eloquentiæ:quã unam adhuc desiderare uidebant adauxisti. Ipsa testis est italia: q
te sæpenumero maximis de rebus grauissime disserentẽ audiuit:nõ sine stupore: imo
fortassis non sine dolore:q(ut de Cicerone dixit appollonius) eloquẽtiæ laudẽ quã
unã adhuc sibi propriã habuisset:uideret p te galliæ cõem fieri. Testes sunt litteratissi/
mi,quiq; nostræ memoriæ scriptores:qui certatim uno ore oẽs:tuum ingeniũ prædi/
cant:efferuntq;.Quorũ nulla prope pagina est:quæ sibi gaguini nomen non habeat.
Testes deniq; sunt:uel locupletissimi:præsul amplissime:tui libri:qui iam p orbẽ disse
minati:passim summa cum studiosorum uoluptate lectitantur. In qbus oĩbus tametsi
uel oratione soluta uel carmine:non eruditis solũ:uerũetiam curiosis auribus abunde
satisfacias:in isto tñ scripti genere id est in hystoria(si quid ultra crepidam sutori per/
mittis)singularem quẽdam ac mirificũ artificem præstare uideris:atq; in cæteris qdẽ
plurimos:in hystoria teipm superasse. Tanta est sermonis puritas: elegantia Salustia/
na:fœlicitas Liuiana:summa luculentia:uarietas iucundissima: in consiliorum : ratio/
num:temporum:cõmoditatis: dignitatis:ac cæterorum id genus:quæ doctum hysto
ricum arguunt:obseruatione singulare artificiũ. Tanta est narrationis uiuacitas ut res
geri:nõ narrari uideatur. Neq; uero deest dulcis quædam breuitas:q̃ hystoriis:ut rara
ita gratissima lectoribus est. Nam bone deus q̃ uastam rerum syluam:q̃ breui uolumi/
ne:q̃ absolute complecteris: & prolixe breuis:& breuiter prolixus? Cui igitur nõ præ/
clare cum gallicis rebus actum uideatur:cui talis præco contigerit? Alexander ille ma
gnus:cum ad Achillis sepulchrum peruenisset. O te fortunatũ(inquit)Achille:q Ho/
merum tantum poetam laudum tuarũ præconem sortitus sis. Et quis franciam quoq;
non fortunatissimã censeat:quæ Robertũ suarũ laudum præconem optimũ nacta sit?
Quid illi superũ benignitate præstari potuit:pulchrius:magnificentius:diuinius? Ni/
hil profecto neq; tu guaguine doctissime:insignem tuã erga patriam pietatẽ:grauiore
prorsus argumento potuisti declarare. Quæ tametsi antea quoq; plurimũ tibi deberet
ut quã latinis mercibus primus ditasses:hoc tñ inæstimabili beneficio adeo deuinxisti:
ut quantũuis habeat:parem tamen nunq̃ sit gratiã habitura. Quæ eñ statua : qui titulꝰ
quod monimentũ:ualeat istius beneficii magnitudini respondere? Prisci illi maiores
suos:qui uel imperium parassent:uel auxissent rempublicam:uel aliter de patria bene
meriti essent.solebãt diuinis afficere honoribus:titulis in æs incisis honorare : statuis
donare aureis. Atqui longe præstãtius est:maiorum gloriam ab ortu ad occasum usq;
protendisse : q̃ agrorum limites extendere. Minus est saxea mœnia:ædesq; urbanas
ab incendio tueri:q̃ optimorum regum ac ciuium gloriã ab inuidis obliuionibus(sic
enim appellat Horatius)& interitu uindicasse. Non paulo magnificentius mihi uide
tur:patriam optimis litteris auxisse:locupletasse:decorasse:q̃ spoliis:q̃ exuuiis:q̃ ceris
q̃ id genus monimentis phalerasse. Nullæ enim tabulæ:nullæ ceræ:nulla numisma/
ta:nullæ statuæ: nullæ pyramides:neq; clarius indicant:neq; fidelius custodiunt regũ
gloriam:q̃ hominis eloquentis litteræ. Posthac gallorum gloria : quæ hucusq; tanq̃
angustiis inclusa delituit:fulminis instar emicabit:& gallo quidem cantore : sed(quo
pulchrius est)romana tuba decãtata omnium regionum aures personabit. Omnibus
illa terris:urbibus:gymnasiis:legetur:celebrabitur:cantabitur:nec gaguini beneficio
unq̃ interire nouerit:immo cũ ætate usq; succrescet. Amplectere igitur O francia im
mortale laudum tuarum monimentum Robertum gaguinum alumnum tuum : im/
mortalitatis tuæ uindicem:ama.cole.uenerare. Nos certe:& quibuscunq; egregia stu/
dia cordi sunt:te præsul amplissime non amare non poterimꝰ:per quem id quod in lit
teraria supellectile præstantissimũ habebamus:hoc est hystoriam.adauctum esse con
spicimus. Vale decus litterarum & meum.

In gallorum annales a reuerendo patre Roberto gaguino statim edendas benedicti montenati præludium.

Non potuisse queq̃ superioribus sæculis gallorum inclitæ gentis fortia facta digne satis recensere semper ipse putaui: quãdoquidem res quædam sacra religiosæ nationis gesta retexere. & quæ uirum singulari arte: uirtute & religione præstantissimum desideraret. Verum de industria ad hoc usq; euũ ipsa hæc nostra gallia difficilem hanc prouinciam superis uolentibus ĩ roberti humeros reiiciendam sapienter curauit: quem ingenti spiritu: tuba uehementer insonãtem: populum sæpe uictorem (francũ dico) præstanti corpore & armis militem cantatũ ire expectamus. Decuit enim roberto uiro facundissimo rerum franciæ archanarum conscio ordinis quoq; sacratissimi maximo antistiti: hoc ingẽs opus: & quod sacrũ dixerĩ reseruatũ iri. Profecto sacrati francorum reges: cælesti oleo delibuti: hũc multis sæculis postulabant: quem deorum dono nostra hac tempestate tandem nacti sunt. Ergo auspiciis tuis uir omnium præstãtissime gallia suo marte ferox ornataq; torque decoro in gentibus & nationibus effertur. Animosum quoq; eius pectus & uox terribilis ubiq; audietur: nec sinet lõgius clarissima sua gesta in nubis obscuro latere. Ipm martialis populi præclarum facin⁹: iã iam indignabundum nube discussa erumpet: & quo diutius deorum iussu in obscuro delituerit tanto uehemẽtiore sono & fulmineo igne exteras nationes attonitas reddet: hominumq; adacto fulgore perstringet oculos. Fabulatur præclarus romanæ hystoriæ scriptor martem cum rhea uirgine uestali conuenisse. Hoc quoq; adiiciendum foret romanæ genti propter mulierem libidinosam & turpia obstinata mente rogantẽ numæ affuisse. Verum secus hic martialis fauor francis semper affuisse creditur. Quippe qui animoso pectore mẽteq; generosa deus delectatus: totum ferocis audacisq; franci animũ inhabitat: pectus quoq; generosum ad bella edocet. Familiaritatem idcirco romanam quam stupro incestu & muliere contaminata effecerat ipse mars iampridem damnauit. Quo factum est ut nullus olim exercitus cuiusuis imperator cum alieno rege cõflictare sine gallica strenuitate auderet. Sed iam uirum eximio quodam genere & singulari dignitate præstantem uideo. Qui (ut cum marone loquar) Aere ciere uiros martemq; accendere cantu: præsto est. Hic est æneator ille tubicen cuius desiderio tantopere gallia flagrabat: quemq; fortissimus qsq; miles gallus obtestando imprecatur: non sinat longius suam gloriam atra nube latere. Eya ergo belli gallici fragorem: francorum fulmen & ignes quisquis es audito: pari quoq; spiritu a uiro antistite præclara gallorum facinora te auditurum speres quant⁹ animus gallis semper inest. Expectate diu tãdem uenisti roberte qui uirorum pugnas e suggesto altissimo & quod neminem antea ascendere licuit nobis in pulpito sedentibus pronũciaturus es. Ipse sane fœlix qui nec uocis sono neq; materiæ fœlicitate liuio inferior in populo effereris. Sed iam operæpreciũ esse existimo: sonoram roberti tubam & qui acies splendentes ad pugnam instructurus est: audire.

¶ ROBERTI GAGVINI ordinis sanctæ trinitatis de redemptiōe captiuorum generalis ministri: ad sibi spectatissimum & ueterem amicum petrum buriū ecclesiæ ambianensis canonicum: Compendii de origine & gestis francorum: Liber primus incipit fœliciter.

FRanci (ut plæræq; aliæ nationes) a troianis prodiisse gloriantur. Quibus ob raptam a paride helenam in exilium actis: pars ad meotydem lacum quem tanais influit proxime alanos francione duce consedit: ubi ex noīe ducis appellatione suscepta sycambriā sibi nō mediocrem urbem pannoniis finitimā extruxerunt. Quam longo post tempore cū euersam gothi reliquissent: alterā in proximo colle a se conditā usq; ad ualentiniani romani principis ætatem incoluerunt: unde & ipsi quoq; a ualentiniano hac quā subiicimus ratione exacti sunt. Desciscentibus ab imperio alanis: cū propter paludis altitudinē aduersus inuadentem romanum facile se tuerentur: accitis in auxiliū francis: ualentinianus annui quē romanis pēdebant census: in decē annos remissionē proponit si rebellantes alanos in eius ditionē adegissent. Qua spe erecti frāci: cū paludis essent frequēti traiectu assueti: negociū receperūt. ductisq; in alanos copiis: lacū superāt. & feroci strage alanos reddūt imperatori audiētes. Qua uictoria francos id est feroces esse a Valentiniano appellatos non nulli tradūt: aliis cōtendentibus: a remissione tributi & libertate accepta francos hoc est liberos dictos esse. Ipse magis iis accedo q̄ a francione nomē sortitos autumāt. Nā posterior hæc appellatio gentis antiq̄tati nō cōuenit. ¶ Leuati tributo franci cū urbē sycambriam: tū uires firmauerunt ita ut exacto decēnio: dū ab illis censum repetit imperator exactori pensionē detrectent. Hinc bello exorto: cū pauci plurimis ægre resisterent: ualida Valētinianus manu francos expugnat. Neq; hoc pacto libertatē amisere franci: sed coacta raptim ciuiū multitudine: traiecto hystro: ducibus marcomiro symone & genebaudo (iam eñ francio uita decesserat) multis p̄ germaniam habitis uictoriis ad rhenū se cōtulerunt: ubi etiā nunc francfordia nō contēnendū oppidum uisitur francorū opus atq; ad tempus sedes. Verū cū hæc de sycambris & francorū exortu cōstantissime narrentur: suboritur tamē mihi ex sententia cæsaris non sine ratione dubitatio. Qui gesta in galliis a se bella litteris mādās: sycambros ait ad ulteriorē rheni oram proxime supra ubios .i. colonienses agros ea tēpestate incolere. eosq; aliquādo ausos gallias (enauigato rheno) incurrisse. suppetias quoq; aduersum se gallis misisse. Quamobrem ī eos: ut terrore noīs romani quietos germanos redderet: mouisse sed mox ad primū nūcium in siluas penitus sicambros abiisse. Atq; ita incensis eorum agris ad ubios se iterū rettulisse. Deinde cū ariouistū fugientē diligenter quæri iubet: atq; eburonū res depopulari cuiuis liberū esse præconis uoce p̄mittit: prædæ occasione suscepta sycambros flumine transmisso incredibili celeritate duobus equitū milibus coactis: ex eburonibus ingentē prædam sustulisse. Constat ergo sycambros iā diu ante Valentiniani tēpora in germaniā consedisse. & non ab eo primū sedibus esse eiectos. Nisi forte quis putet hos ab illis diuersos esse quos sycambriā urbē ad meotydē lacū struxisse supra memoraui. Quod & ānonius tradit ī ea hystoria quā suo abbati dicauit scribēs thorgorū una cū frācione troia abeūtē trachiā petiisse: & ab eo thorgorꝝ gentē nomen accepisse: sub q̄ Philippo atq; Alexandro posteros eorꝝ militasse. Vt cū q̄ res se habet neminē tamen nostratiū scriptorū hæc aīaduertisse miror. Sed propositā nobis breuitatē persequamur: de rerū serie utilissima quæq; excerpentes

GRassantibus in germania francis: & castellis aliquot in suam potestatem receptis: Theodosius q̄ imperio præerat eius rei certior factus: Nāmæ & quintino militū præfectis iubet francos adoriantur: data illis ualida militū manu. Qui cōmisso acerrime prælio fusi: eracliū & iouinianū ex theodosianis ducibꝰ sibi ascisciūt. Quorū aduentu reintegrantes pugnā cū ad frācos uictoria inclinaret: eraclius & iouinianus fuga salutē q̄siuerūt. Tantā ī eo prælio stragem romanos accepisse traditur: ut postea franci formidini finitimis esse cœperint: oīs tributi exactione liberati: q̄q̄ Bo/

Franci a troianis orti.
Meotys palus.
Alani.
Sycambria.
Valentinianus.
Quare dicti sunt franci.
De francorū origine dubitatio.

cacius quidã locorũ ubi sycambri consederant administrator ad romanos se recipiẽs renouato bello francos partim qdẽ fuderit: partim tñ cũ integris pacẽ firmat.

Treueris. Est treueris cisrhenana potens ciuitas: cui præerat lucius patritius romanus: cuius uxorẽ q̃a lucius galliæ belgicæ præses prostituerat: cõsiliũ capit trãsferendæ ad francos ciuitatis. remq̧ fœlici euentu exequitur. Potiti urbẽ franci cũ angustati sedibus proferre terminos ꝑcuperẽt: pars se alio conferre statuit. triũq̧ & uiginti miliũ manũ ibro duce educentes: relicta germania ĩ penitiorẽ galliam irrupe runt: ad sequanã usq̧ fluuiũ oĩa percurrentes. ubi agrorũ & fluenti amœnitate oblectati stationẽ habuere. Pudet me hoc loco ignorantiæ chronicarii (ut ita dicã) hystorici: qui impressam supra paucos dies francorũ hystoriã carolo octauo nunc francorum regnum moderanti dicauit. Tradit siquidẽ ille rerum & temporũ non satis gnarus: francos cũ ad sequanæ ripam constitissent luteciã parisiorũ exædificasse ante christi natalem tercentũ octoginta & quindecim annos: eamq̧ habitasse anno a derelicta sycambria ducẽtesimo septuagesimo supra mille. In qua re bis erratũ esse perspicuũ est temporũ supputationẽ non ignoranti. Itaq̧ si pulsi a ualentiniano sycãbria frãci luteciam cõdiderunt: qui fieri potuit: ut rebellantẽ luteciã cæsar in deditionẽ acceperit: quẽ minime dubiũ est quadringentos ferme annos antecessisse ualẽtinianũ? Aut quomodo uerũ est: Luteciã ante christi aduentũ tercentũ nonagintaquinq̧ ãnos cõdi a frãcis potuisse: q nondũ sycãbria extrusi: galliam nõdũ somniauerãt? Quiq̧ post amissas sedes diu ꝑ germaniã uagi: post multa sæcula rheni se accolas cõstituerũt? Sed uiderit chronicarius q̃ a uero distãtia scripserit: admonitũ suæ forte scriptionis pœnitebit. Sessionis ad sequanã tpe: nemo in francis regiũ nomẽ assumpserat. Primus oĩm marcomirꝰ dominationẽ in francos accepit: quẽ a priamo troiano rege prognatũ in summa ueneratiõe habebãt frãci. Hic præterq̃ uallo muroq̧ munire urbes nihil illustre gessit. Sed

Pharamondus. erat illi filius Pharamõdus corporis & animi præstantia insignis. Hũc ex cõsilio patris sibi primũ regẽ constituũt. regẽdi ꝑmissa sibi potestate anno salutis. cccc. xx. Qua modestissime administrata undecimo post acceptũ regnũ anno morte absumptus est. relicto clodione filio regni hærede. Hic pharamõdus autor ferť extitisse legis q̃ saliqua a francis appellať. Nã cũ ad rhenũ usq̧ peruenissent frãci: ferisq̧ moribus uiuerẽt q̃ttuor ex sycãbris spectatos primates selegit: q populo legẽ ferrẽt: usugastũ losogastũ sologastũ & uisogastũ: q cõi gentis & procerũ auctoritate freti. legẽ cõscripsere. quam Pharamondus edidit atq̧ ꝑmulgauit: ad nostrã usq̧ ætatem nominatissimam.

Clodio. Hic Clodio a ꝑmisso capillo capillatus appellatus est. Qui augẽdi regni cupidus: cũ adhuc in germania angustis sedibꝰ arctareť. thuryngos sibi finitimos suæ ditioni adiecit occupato disbargo oppido: ubi regni sede cõstituta: cum iã ꝑ gallias romana uis labereť: soliq̧ belgæ imperiũ nõ detractarẽt: in galliã belgicã exploratores ꝓficisci iubet. Nã eadẽ tẽpestate lugdunũ burgũdi: aquitaniã gothi subiugarãt. Clodionis nũcii regionis statu ꝓspecto: renũciant terrã modicis ꝓsidiis teneri. Vnde nihil moratus rex: in belgas traiicit. atq̧ agris late excursis cameracũ urbem a se obsessam capit. Inde ꝑ siluã (cui carbonaria nomẽ erat) tornacũ petit: q̃ romano ꝓsidio tenebať. Sed egressos urbe romanos ꝓlio fudit: & potiť ciuitate. Paucis aũt post diebus nullis liberis relictis: Clodio uigesimo post regnũ susceptũ anno uita excessit.

Cameracum

Silua carbonaria.

Tornacum.

Meroueus. Qui aũt illi sanguĩe propior attinebat merouceus: regno præfectus est. A quo usq̧ ad pipinũ karoli magni patrem series generis regum sine discidio perseuerat. Fuit merouceus regno cõmodissimus: q̃q̃ a hunis tungros mettensesq̧ & reliquam galliam incursantibus multa perpessus sit. Nã in campis cathalaunicis cũ Ӕcio patricio romano aduersus attillam hunorũ regẽ egregie depugnauit: ubi cẽtum & octoginta milia occubuisse traduntur. Inter quos Theodoricus Vuiso gothorũ rex Ӕcium secutus atq̧ merouceum interiit.

Childericus. Huius merouei filius childericus cum regnũ accepisset: libidine apud suos uiluit. Nam stupratis multorum uxoribus: proceres cõmunicato cõsilio destituere eum regno statuũt. Qua re ad childericũ lata: guynomadum ex regni

primoribus amicũ orat: præsenti fortunæ opituletur. Guynomadus abire regẽ monet Abeunti autem spem proponit recõciliationis: cuius ut certior in tempore fiat: aureũ nummũ partitur: datq; childerico partẽ: sibi alteram seruat: admonens si conciliare i lum proceribus possit: signum illi fore recipiendi regni: dum nummi partem quã seruaret recipiat. Nec mora: ad bissinum thuryngiæ regem sibi amicum childericus concessit. Eo exacto: primores regni gillonem romanum qui suessionibus præerat accersunt: ducẽq; sibi præficiunt. Cui guynomadus childerici non immemor se q̃ maximo astu potest beniuolum ita præbet: ut suo fere auspicatu gillo gereret omnia. Firmata apud gillonem beniuolentia: guynomadus conscius animi quem aduersus gallos propter ereptam romanis ditionem gillo gerebat: suadet benignitatem simulet: amicitias comparet: quo periti tributi mitior exactio foret. Docet quoq; francos natura contumaces esse: & superiorem difficile ferre. propterea bene consulturum: si francorum potentiores tollat: quorum supplicio cæteri terrerentur. Credit gillo consultori: eiq; in primis hoc negocium mandat. Guynomadus non ignarus eorum qui childerici eiectionem procurassent: primarium quendam læsæ maiestatis insimulat: quem Gillo ad se missum necat: & complures præterea alios persequitur. Qua crudelitate excitati proceres: guynomadum conueniunt: gillonis immanitatem accusantes. Quibus guynomadus: miror (inquit) uestrã o proceres incõstantiam: qui electum a uobis regem protenus execramini. An childericum desideratis: qui a uobis ob uoluptariam uitam destitutus apud thuryngos exulat? Tolerabilius mulierosum q̃ sanguinariũ regem tulissetis. Ille per adolescẽtiam illecebris illectus paulopost resipuisset: hic romanus uobis natura infestus eatenus cruore uestro letabitur: donec recuperatam armis libertatem amittatis. At grauior nimis est morbus cui medela non succurrit. Benignus est quem abiecistis: reuocatus facile iniuriarum non recordabitur. His uerbis persuasi franci auctore guynomado childericum clam reuocãt. Qui parte nummi cuius supra fecimus mentionem accepta: ad francos securus reuertit. Cui occurrens guynomadus eum hortatur ad barrum castellum quod cãpaniæ imminet demoretur. Vbi auctis copiis aduersus gillonem bellum parat. Verum admonitus conspirationis gillo: aduenientem childericum prælio adoritur. Quo superatus postq̃ annos octo regnasset suessionem se recipiens: quod supererat uitæ mœstus illic absumpsit. Cuius filius siagrius successor habitus est.

Gillo romanus francorum rex loco childerici constituitur.

Gillo fugat.

Recepto regno: childericus magno animo iuuenis: odoagrum saxonem sibi aduersante aureliã usq; infestat. Vrbemq; obsidiõe cinctã superat: capto qui in ea erat paulo præfecto romano deinde ligerim flumen transgressus: Andegauos i fidem recepit. Huius childerici ꝓsperitate cognita: basina thuryngiæ regis uxor: ad regẽ francũ: oblita uiri: se confert: illecta profecto iuuenis cõsuetudine. Quæ a childerico rogata q̃obrem deserto uiro alium sequeretur: qa inquit cõmunione tua usa sum: modestiamq; & uirtutem tuam sum experta. Quod si meliorem te quẽpiam usq; terrarũ esse mihi persuasum haberem: illum terra mariq; indefessa ꝓsequerer. Hac libertate sermonis delectatus childericus basinam uxorem nondum christo initiatus accepit: bissini hospitalitatis beneficentiã minime recordatus. Primo itaq; nuptiarum concubitu basina childericũ admonet: noctẽ sine re uoluptaria prætereat: foresq; palatii obseruet: & quæ uiderit ad se perferat. Credulus mulieri uir tertio fores ædiũ asseruans: ad basinã quæ uisa uiderit defert. Quæ non secus ac futuri præscia uates cuncta interpretatur. prodituram scilicet ex eorum concubitu uariis moribus sobolem. primã quæ generosa natura foret: rhynocerõtas imitaturam: ursis lupisq; haud dissimilem. alteram: quæ rapinis animũ intendat. tertiam quæ infesto se dente commordens canum rabiem assumat. His basinæ præsagiis gauisus rex: in maximam spem rapitur uenturæ ex ꝓsentibus nuptiis nobilioris familiæ. Deĩde aliquot præliis uictos alemãnos in potestatem accepit. multis tandem gestis per annos quattuor & uiginti clarus: moriens filio clodoueo regnum reliquit. Per eos dies: sanguinis riuus tholosæ quam gothi occuparant die toto fluxisse uisus est.

Odoager Saxo.

Andegaui.

Basina thuryngiæ ducis uxor ad childericum uenit.

Visum quod childericus uidit.

Prodigium.

Clodoueus. CLodoueus ipse ut erat ægregia forma: ita magnanimitate præclarisq; mori/bus gratiam sibi facile cōparabat. Siagrium in primis quē suessionis princi/pem pater gillo reliquerat: loco exturbat: ciuitate recepta. Inde incursioni/bus ad remos usq;: prædas ex templis christianis faciens: uas aquarium cui urceolo no men franci dicunt: ad remygii remorum antistitis ius pertinēs: exportat. Quē urceo/lum ut recuperet pontifex oratum regem mittit. Suessionē regressus clodoue⁹ iubet prædam omnē: eius in milites partiendæ causa: in unum locū conferri. Quæ postq̄ cō gesta sunt: petiit a proceribus præter eam quæ sibi iure belli pertinebat portionem ur/ceolum dimitti. Quod cum primores non abnuerent: quidam ex iis qui aderant indi gnatus ꝙ plus reliquis ex præda rex desumpturus uideretur: in urceolū ensem adigēs neq; tu inquit rex supra cæteros nisi quod tuum est ex hac omni præda recipies. At ni/hilominus rex iniuriam ad tempus ferēs urceolum remigii legato restituit. Nec mul/to post Clodoueus cum exercitum recēseret: uiso eo qui urceoli temerator fuerat: oc/casione sumpta (ꝙ ille uidelicet non satis commode armatus esset) appræhēsum mi/litem & solo prostratum gladio confodiens: ad hunc inquit modum urceolum percus

Gōdobald⁹ burgundiæ rex — Crotildis. — feras. Erat per id tempus gondobaldo burgundorum regi: neptis ex fratre crotildis. Cuius speciem prudentiamq; cum per legatos occulte explorasset Clodoueus: ad gon dobaldum ex suis aurelium mittit. qui sibi uxorem conciliet: ratus una cum puella bur gundia quoq; potiri posse. Gondobaldo q̄q̄ hæ nuptiæ nō satis ad stomachum essent: ꝙ illas in suam perniciem fore intelligeret. (Nam interceptis dolo Crotildis paren/tibus: regnum usurpauerat) ex consilio suorum aulicorum matrimonium non detre/ctat. Conuentu apud suessionem habito: rex Clotildē regio apparatu suscepit. A ma uitq; tametsi christi documenta mulier sequeretur. Quamobrem illa sedulo admone bat uirum deos non colere. sed eum cui se ipsa addixisset dominū christum. Sed ille ue teris obseruantiæ insuetus: se maiorum traditiones relicturum negat. Interim Crotil/

Clodomir⁹. dis filium enixa est: cui uocabulum Clodomiro fuit. Qui christiano more baptismo ablutus: intra paucos dies moritur. Huius interitum rex in religionem uxoris trāsfert: infantem ab iratis diis absumptum: ꝙ illum christo suo regina dedicasset. Grauida ite rum Crotilde effecta: editum item infantem sacris christianis initiat. Moxq; ut eum morbo laborantem rex accepit: uxori religionem improperat. deorum suorum maie stati scilicet inimicam. Regina aduersus regis querelas patientiam spemq; adhibens: ægrotanti filio salutem: dei benignitate impetrauit. Pertinaci autem in errore clo/doueo: bellum in alemannos instauratur. Constitutis in cōspectu utrinq; exercitibus: manus conserunt. Pugnatum cum diu esset: francis cedentibus timet sibi clodoueus:

Victor Clodoueus christo credit. — Vedastus. — cælumq; suspectans. Deus inquit quem crotildis religiose ueneratur: audi. Si uicero: fi de te perpetua colam. Vix preces finierat rex: ecce alacres frācos prælium redintegra re conspicatur. Quibus animum ipse quoq; adiiciens: rege alemanno perempto uicto ria potitus est: & alemannis lex posita. Victorem & iam credulum christo regem ue dastus qui tulli aderat & qui postea attrebati pontificatum administrauit: secutus est. cui rex credulitatis & fidei suæ rationem enarrauit. Crotildis credenti clodoueo gra/

Remigius. tulata remygium pontificem nihil morata conuenit: atq; ad Clodoueum introducit: quem ad se admissum rex diligenter audit de fide & christi religione differentem. Di es abluendo regi indicitur: parato ingenti ornatu lauacro: cum sacrosanctum oleum quo liniri ritu christiano qui abluuntur solent: siue ministrorum incuria: siue hoc agen

Ampulla sacra. te deo allatum non esset: ecce de superis delapsa columba phialam quā ampullam uo cant odoratissimi liquoris oppletam ad manus remygii detulit. Creditum est spiritus dei ministerio id perpetratum esse. Eo liquore hic clodoueus primum: posteri dein/ceps francorum reges hactenus regnum administraturi sacrantur. Ministerio ablutio nis expleto: clodoueus ad circunstantem nobilitatem populumq; breui oratione ha/bita suadet aspernari falsam deorum religionē: & eius fidem profiteri qui christus ap/pellabatur: & dei filius esset: quo auctore hostem alemānum inquit superauimus. Re/gis oratione perculsis francorum animis: christū professi abluti sunt. Clodoueus ut

professam fidem insigni aliquo opere illustraret: templum in colle lecuticio qui nunc genouefæ appellatur parisii a fundamentis extructum diuis apostolis Petro & Paulo dicat. Non prætéribo huic loco adiicere quod nullo certo auctore sed perseuerāte ad hanc meam ætatem fama uulgatum accepi. Fuisse regibus francis buffones tris nobilitatis quidem insigne: sed Clodoueo christianis sacris initiato demissum cælo esse id quod nunc reges gestant: lilia aurea quibus subest cæli sereni color: quem asurum frāci dicunt. Ad hanc rem mihi astipulatur diui bartholomei monasterium quod gaudiū ballis appellatur: ubi fons huius miraculi testis ab incolis ostenditur. Traditum quoq; est pannum sericeum rubrum instar signi militaris quadratum miro fulgore splendentem diuinitus esse exceptum. quō in expeditionibus cōtra fidei christianæ hostes pro signo franci reges uterentur: huicq; uexillo nomen auriflammam hactenus permansisse. diuq; a dyonisianis cœnobitis asseruatā esse. Sed abutentibus signo aduersus christicolas regibus: illud euanuisse. Alterum tamen non dissimili forma instauratum esse quod ab episcopis & loci abbate consecratum inter sacra asseruatur. Sunt qui hoc cæleste beneficium Karolo magno collatum fuisse contendunt. Sed ad clodoueum reuertamur. Gestum esse inuenio a clodoueo bellū aduersus sigebertum quēpiam. quā rem ab hystoricis non explanatam prætermitto. Occisum tamen eum a francis & fortunis omnibus spoliatum constat. Paternam deinde necem animo frequenter uoluens crotildis: ultionis percupida mulier clodoueum adit: queriturq; paternum sibi regnum fraude gondobaldi burgundionis ereptum: necato eius patre: matre uero in profluentum abiecta. Id inhumanum facinus causam maximā regi esse debere: belli aduersus gondobaldum gerendi: quo & indignam parentum eius necem: ulcisceretur. & burgundorum regnum reciperet. Adductus rex coniugis querimoniis: in burgundos mouet. agros incendit. & fugatum gondobaldum obsidet: obsessum capit. Sed diues auro gondobaldus: opera aredis arelatæ urbis præpotentis municipis: magnis muneribus clodoueo oblatis: se liberat: annuum tributum regi pollicitus. Relicto quinq; milium armatorum in burgundia præsidio: cui gondesillum gondobaldi fratrē præfecerat: clodoueus in franciam reuertitur. Egresso burgundia rege: gondobaldus gōdesillum uiennæ obsidet: fratrem in ea depræhensum non sine multorum strage trucidauit. Per idem tempus irrumpentibus in galliam gothis: bona franciæ parte occupata: arriana impietate plurimi tenebantur. Assumpta in eos expeditione: clodoueus priusq̄ moueret: paternum uirum ex suis prudentem ad alaricum gothorum principē in aquitaniam oratorem de rebus quæ ex usu utriusq; regum essent mittit. Conuenit diem locumq; regum colloquio dicere. Constituto tempore quo inermis quisq; accederet: clodoueus iter in aquitaniam parat. Interim paterno negocium dat: exploret q̄bus gothi indumentis utantur. Qui ad alaricum reuersus offendit hominem & suorū quēq; ferream uirgam non minime crassitudinis manu gestare: que uel ad percutiendum uel iaculandum idonea uideretur. Quem dolum prudenter animaduertens paternus: appræhensa regis manu: promissi eum admonuit. Ille dolum quatenus potuit dissimulans: perfidiam abscondit. Tandem paterno in suspitione persistente: placere sibi alaricus ait controuersiam quæ inter reges agitabatur ad Theodoricum ytaliæ regem referri: ab eoq; definiri. Cum ad theodoricum uentum est: ille causa cognita: litigatores in aquitaniam remittens: iubet paterno ut in summam turrem quā ipse designabat ascēderet: hastamq; erectam teneret: gothi uero tamdiu nummos ad hastam coniicerent: donec ad eius mucronem coaceruatis nūmis: hasta tota tegeretur. Quod iudicium non acceptauere gothi. Sed indignabundi: paternum ludibrio habuerunt. Nam cubiculi eius effractis quibusdam tignis: & desuper coniectis tapetibus cum periculum occultassent: paternus dum noctu curandi corporis gratia exurgit: per effractū tabulatum deorsum præceps delapsus brachium effregit: reliquo corpore grauiter cōcusso. Hac iniuria affectus paternus gothorum perfidos mores clodoueo renunciat. Quamobrem irritatus rex: oratione ad suos de uiolato oratore habita: exercitum ingredi ad hostes imperat: prius tamen q̄ in aciem prodiret ad diui martini sepulchrum

Templum a clodoueo parisii factum.

Lilia cælo demissa.

Aurea flāma

Gōdobald⁹ capitur.

Vienna.

donaria mittit: tanq̃ de futura uictoria oraculum expectaret. uenientes qui missi erant dum ad fores templi accedunt audiunt psallentes sacerdotes dauidis hymnum. Protexisti me domine uirtute ad bellum. Quod ominis loco suscipientes: oblatis muneribus: ad regem perniciter se conferunt. Oraculo accepto rex erectior factus: ad hostem festinat. Dum procedit agmen: uienna amnis obstitit: qui crebris imbribus intumuerat: ita ut uado transiri non posset. Impeditũ dolẽs exercitum clodoueus: deus inquit optime in tribulationibus adiutor: attende q̃ in hostes tuos proficiscor. Faue religioni tuæ quã tueor: & ne differ de hæretico gotho sumere ultionẽ: & qui nos præpedit da fluuiũ uadabilem. Hoc precantem Clodoueũ non est aspernatus deus. Ad primam enim insequentis diei lucem ceruus e silua (nemine inclamante) in cõspectum se prorupit: qui magnis inde militum uocibus excitus: fluuium enatans: quasi itineris explorator uadum monstrauit. Hunc secuti milites in ulteriorem fluenti ripam qua ceruus traiecerat euadunt. Vltra progressus exercitus: ad diui hylarii pictaueñ ædem cõsistit.

Ostentum. Vbi intempesta nocte quiescente clodoueo ignis in tentoriũ decidere uisus est. quod prodigium plærique bonam in partem interpretabãtur. Cum non procul abesset hostis milites in aciẽ rex educit. moxque atrox utrinque præliũ cõmittitur iuxta fluuiũ cliuũ: in cãpo uoglodinensi qui ab urbe pictauorum decimo miliario abest. Rex inter præliantes alaricum conspicatus eũ inuadit: & solus soli congrediens solo deiectũ ghotum necat.

Alaricus gothus a clodoueo occidit. Hec finis alarico fuit: cum annos duodecim tyrannidem assumpsisset. Hanc uictoriam clodoueus mox insigniorem reddit: theodoro filio cũ exercitu in narbonensem prouinciã misso. quo duce ea pars quã nunc occitanam linguã uocant: ipsos præterea aruernos patri audientes fecit. Burgedalæ tunc clodoueus hyemabat unde ineunte proximo uere tholosates petit: ubi alarici thesauri asseruabãtur. Quibus expilatis: reliquas urbes quas gothi præsidio tenebant adoritur. Hisque (hoste undique deturbato) francorum præsidiũ ponit. Rebus ad hunc modũ quietis: turonum se contulit. ubi anastasii bizantini imperatoris legatos audiuit: imperatorio nomine amicitiam ei offerẽtes romanũque consulatum.

Anastasi⁹ imperator. Quo honore affectus rex inscẽso equo in patens armiũ quod inter diui martini ædem: turonũque per id tempus erat proficiscitur. ubi populo uaria munera profudit: cunctis acclamantibus. Bene sit regi consulique romano. Equi deinde memor quo in bellis libenter utebatur: quẽque diuo martino uoti reus dicauerat: equũ ingenti pecunia redimi cum frustra iussisset: nec moueri loco equus scopuli instar potuisset: aureos centum quos illa ætas solidos appellabat priori precio adiici iubet. atque ita equo recepto: bon⁹ inquit in negociis adiutor martinus est: sed mercede carus. Pacatis paululum rebus: canaquarus cameracus princeps insequẽtis causa belli fuit. Erat enĩ petulans & multa libidine famosus. Quibus uiciis (ut principibus fere contingit) pharo quidam assentator morem blandissime gerebat: ita ut nihil non illi crederet canaquarus. Hanc rem proceribus ægre ferentibus ad clodoueum mittunt: suã pollicentes operã si effœminatũ hominem principatu amoueret. Adduntque cũ pugna iniretur se simulata fuga dñm pugnæ tempore deserturos. Clodoueus ut proceres cõuenta seruarent: ærea fabricatus arma eaque inaurata ita ut credi aurea possent proditoribus dono dat. Adulterina munera mox cũ exercitu sequitur clodoueus. instructa utrinque acie consertaque fortiter manu: proditores simulant fugã duce deserto: quẽ captũ occidi rex mandat una cum eius fratre qui duci auxiliũ non tulisset. Necauit item & propinquos oẽs: ne successionis iure adducti principatũ canaquari uendicarent. Proditoribus autẽ (cũ se falsis donis a rege circũuentos q̃rerentur) respõdit. Quibus inquiẽs præmiis esse dignos eos putarẽt q̃ suũ ducẽ pdidissent? Satis illis supque eẽ: q̃ uita donati essent. atque ita illos domũ dimisit. Clodoue⁹ rebus gestis plurimis clarus: post acceptã christi fidẽ cũ annos. xxx. regnũ administrasset: q̃ttuor supstitibus liberis uita decessit. Regis mortẽ pcesserat ingẽs apud uiennã urbẽ terræmotus. quo cõcussæ palatinæ ædes una cũ priuatorũ domiciliis: templisque corruerũt. Hæc mamerto q̃ põtifex urbis erat causa fuit instituendæ supplicationis q̃ ante dñicæ ascẽsionis diẽ festũ quotãnis p quasque ecclesias letaniæ noĩe celebrat. Cõditus est sepulchro clodoueus quod etiã nũc parisii

Solidi antiqui aurei — Canaquarus cameraci dominus. — Clodouei dolus. — Prodigia. — Namert⁹ uiennensis eps.

nisitur in æde petri a se ædificata. Additūq; tumulo insequens carmē autore remigio: anno christiano quingentesimo decimoquarto.

Diues opum: uirtute potens: clarusq; triumpho
Condidit hanc sedem rex clodoueus. & idem
Patricius magno sublimis fulsit honore.
Plenus amore dei contempsit credere nullo
Lumina qui uariis horrent portenta figuris.
Mox purgatus aquis & christi fonte renatus
Fragrantem gessit infuso chrismate crinem.
Exemplumq; dedit sequitur quod plurima turba
Gentilis populi. spretoq; errore suorum
Doctorem cultura deum uerumq; parentem
His fœlix meritis superauit gesta priorum.
Semper consilio castris bellisq; tremendus
Hortatu dux ipse bonus ac pectore fortis
Constructas acies firmauit in agmine primus.

¶ Eo regnāte præcipuus beati remygii frater suessionū pōtifex: uedastus attrebatiū & Auitus pouiomēsiū ecclesiis præerant: arrianis magnopere cōtrarii.

SVccedentes clodoueo filii quos quattuor ex clotilde susceperat: regnū quadrifariā concordibus animis (quod de imperio agitantibus raro euenit) partiti sunt. Theodoricus mediomatricos q & mettenses: Clodomirus genabū quæ aurelianus: Clotharius suessionē: Childebertus parisios obtinuit. Hi oēs cum sese mutua amicitia colerent: regio noīe seorsum assumpto: dani mettēsem agrū inuadūt prædas facientes: in quos theobertū filiū cū iustis copiis theodoricus mittit. Fusis danis: ad patrē cū bono captiuorū numero triūphās theobertus se recepit. Interea clotildis filios ad se parisiū cōuenire mandat. Atq; (ut erat appetens uindictæ fœmina) iniuriam illis aperit paternæ necis. Ad se qdē burgundi regni portionē pertinere: sed gōdobaldi potentia atq; crudelitate utroq; parente orbatā se & hæreditate priuatam esse. Quāobrem precari: ultionem parricidæ gondobaldi pariter assumāt. Moti maternis precibus filii: cōtractis copiis: burgūdis bellū indicunt. Quos p idem tēpus (gōdobaldo patre uita functo) sigismūdus moderabat᷑. Qui delectu militū habito: aduersus frācos se obiicit. Dimicatū est acerrimis uiribus. Sed inclināte ad clodomirum fortuna sigismūdus in fuga capit᷑. uinctusq; aureliā missus est. quē nō multo post clodomir⁹ pariter cū liberis interemptū in altissimū puteū deiici iubet. Sed inde tandē exemptos ad diui mauricii monasteriū quod nō longe ab octodoro sabaudiæ uico symon sigismundi frater extruxerat efferri ibiq; sepeliri pmisit. Huic clodomiri fortunæ aduersa successit. Nāq; cognito q gōdeuallus burgundionū īperiū uēdicaret: bellū redintegrat. Sed dū longe a suis clodomirus hostē persequit᷑ a multis circūuentus (qq furētib⁹ oculis & minaci uultu terrori esset) inimicis cōiectis undiq; telis appetitus: pugnacissim⁹ rex temeritatis suæ pœnas luit. Amisso rege franci nihil pauentes dn̄i sui mortē ulcisci pseuerāt. Verso in fugā burgūdione: multis interēptis: uicos agrosq; depopulant᷑ atq; incendūt. Erant clodomiro liberi mares tres: theodoaldus: gontherus: & clodoaldus. Quos a patris morte educādos apud se clotildis recepit. Clodomiri morte nūciata clotarius atq; childebertus fraternæ necis ultores coacto exercitu in burgūdiam pergunt. Fugato gondomaro: eiusq; uxore in captiuitatē abducta. uniuersa burgundia potiunt᷑. Hoc bellū mox hyspaniense secutū est. Cui amalricus causam dedit. Hic in extrema gallia q ad pyreneū spectat incolens: hyspaniā cū gothis tenebat. Mortuo uero clodoueo intactā antea regionis partē amalricus occupauit. Vnde aīos tollens: ad reges francos de ea re nunciū mittit. petitq; eorū amicitia frui liceat: atq; ex eorū familia ducere uxorē. Non indigna petitio regibus uisa est. Sororē uirginē illi dant. Quam regio fastu susceptā amalricus liberaliter primū: mox contēptissime habuit. Quippe q arriano ueneno imbutus rectæ fidei mulierē despuebat. adeuntēq; ex more christiano

Clotildis ad filios suos.

Bellū in burgundos.

Amalricus.

ecclesias cõtumeliis ꝓsequebatur. lutoq; p uiã a pueris mãdabat contaminari. Hoc diu passa mulier regibus p litteras significat quæ a uiro infideli toleraret: laturaq; esset: nisi amalrici petulantiã temeritatẽq; cõpescerent. Crebro mulieris questu parciti reges cogũt exercitũ. At childebertus sublimi uir animo. nõ expectato clotario: militem in amalricũ educit. Cognito quid in eũ a childeberto parabat: magnã quoad potest manũ amalricus terra mariq; cogit: tueri se festinans. Aduenientibus francis hostiliter occurrit. & q̃q̃ militũ numero inferior esset: in fortitudine tamen spem oẽm firmauerat: qua prima eximiaq; uirtute uictoria sæpenumero uisa est cõparari. Pugnatũ est æquis uiribus diu acriterq;. Sed gothis cedentibus: uictoria penes childebertũ fuit. Fugientẽ amalricũ dũ animaduertit miles quidã francus: excitato calcaribus equo: tyrannũ lancea confodit. Qua re cognita rex francus mediã petens hyspaniã ghotos incredibili diligentia persequit: donec tolletũ ad amnis tagi ripas munitissimã urbẽ accessisset: quã obsessam: & a ciuibus non segniter defensam capit: captã oĩbus exactissime coacerua tis bonis spoliat. Atq; ita sorore recepta: & mox morbo dũ reuertit absumpta ad patris sepulchrũ parisii collocat defunctam. Quos uero calices & uasa sacra tolleto exportauerat religiosis regni sui locis distribuit.

Tolletũ capitur.

Tagus.

His ut memorauimus a childeberto gestis nunciatur theodoricũ fratrẽ montẽclarum aruerniæ primariã ciuitatẽ: quã ab eo childebertus abstulisset recepisse præsidio interfecto. Sed re intra paucos dies cõposita concordibus animis reges in hermofredũ thoringiæ principẽ bellũ mouent. ppterea q suasu amalbergæ uxoris duos quos habebat fratres bercariũ & baldricũ necauerat: delatos q regnũ affectassent. Thoringus re cognita: collecta magno numero manu: dolo intercipere francos instituit. Fossam altã qua francus iter facturus erat longitudine magna perduxit cespitibus desuper coniectis: ut specie uirentis herbæ miles illusus fraudẽ non perciperet. Detecto per exploratores dolo: reges irritatiores facti hostẽ ferocius ꝓsequunt donec effusa fuga thoringi ad flumen quod eorũ lingua onestrut uocant se recipiunt: ubi ad fluminis ripã reuocato ex fuga milite: bellũ instaurant. Sed cedere coacti in profluentũ se promiscue cõmittunt. Factaq; est eorũ tanta strages: ut occisorũ cadaueribus pontis loco francus uteretur. Hermofredus tamẽ cũ paucis in urbẽ quãdam quæ regi theodorico postea fuit se recepit. Ad quẽ dimisso nuncio theodoricus salutẽ pollicet si ad castellũ tulbiacũ quod non procul erat se conferre nõ pigritaret. Nuncianti fidẽ adhibens hermofredus ad theodoricũ se cõfert. Dum una ad pinnas castelli inambulant & fabulantur: theodoricus hermofredũ cubito impellẽs eum e muro præcipitat. quo lapsu interiit. Deinde liberis eius necatis: oẽm regionẽ in ptãtẽ rex accepit. ibiq; ad tempus moratus: lotharium fratrem licet auxiliaris illi in hoc bello fuisset: clam suspectum habuit. siue q bene gesti belli partem ad se uerteret: siue quia (ut est humanus animus) causas quæreret usurpandi fraterni regni qui finitimus esset: & ideo inuidiæ Theodorico esset. Dissimulato odio Theodoricus precatur per nuncios fratrem ad se in thoringiam ueniat: habere quod ex utriusq; commodo sit. Ad quem nihil a fratre doli metuens Clotarius accedit. Occultos post tapetem in cænaculo milites theodoricus in armis locauerat. Quod cum paulo altius penderet uelum: Clotarius cœnaculum ingressus: armatorum pedes conspicatus: fraude depræhensa restitit. admonitisq; quos secum habebat clientibus: clam armari eos iubet. Theodoricus animaduersum a fratre dolũ intelligẽs: ioco suspitionẽ purgauit: habito deinde cũ fratre colloquio argẽteo uase qđ pelui uocãt lothariũ donat. atq; ita discessum est. Verũ sollicitatus ira theodoricus peluim a fratre p filiũ repetit: belli occasionẽ meditãs si uas nõ redderet. Impetrat a patruele theodebert⁹ adolescẽs: & uas ad patrẽ refert. Sed tãdẽ in aptũ se theodorici ira ꝓdidit. Crebris incursionib⁹ in alterutrũ factis: pax inter eos paucis post diebus cõuenit. q̃ tñ susurronũ delationibus uiolata est: obsidibus q apud theodoricũ erant interfectis. Nihil eñ apud dominãdi cupidos ꝓbitatis aut fidei est. libidine eñ habendi reges ferunt nec amicis nec generi indulgent suo. Interim dũ se fratres odiis agitãt Clotildis mr ex clodomiro nepotes diligenter nõ sec⁹ ac ex se natos apud

Bellũ aduersus Hermofredũ q suos fratres necauerat.

Dolus regis theodorici

parisios procurabat. Hac suspitione ductus childebertus: quasi illos regina ad regnandum educaret: accersito fratre clotario quid de matre nepotibusq; pensitet aperit. Placuit uisendi eos causa: atq; cognoscẽdi si illorum ætas diuisa inter illos hæreditate ad principandum idonea esset: ad se per archadium quendam mitti. Læta nũtio clotildis dimissos nepotes patruelibus cõmendat. Quibus in conspectũ adductis: maiorẽ natu clotarius mox terræ allidit: ense per ilia adolescentis prostrati traiecto. Hinc perterritus alter ad childebertum se proripuit: orans ut se protegeret. Qui siue misericordiam simulans: siue reuera pueri misereret: Clotarium placare pergit. In quem indignabundus rex. tu inquit huius auctor facinoris es: & nunc pœnitet consilii: aut ergo illum proiice abs te: aut mortẽ meis manibus obito. Ad hæc uerba dimissum puerum clotarius obtruncat. Interim dum in nepotum nece intentos reges clodoaldus uidet: auxilio procerum dilapsus: clericatũ professus est & sacerdos effectus: uitam religiosissimã uixit. Scribunt quidã unacũ pueris nutrices quoq; esse necatas. Huius sceleris immanitatem aliud non minus inhumanũ præcessisse tradunt. Ad priorem nũtium archadiũ de pueris ad reges deducẽdis uridanũ quendã aulicũ protinus clotildem regio iussu adiuisse. eiq; gladium & forpicem obtulisse: ad anceps oblatum clotildem musitasse: mox ex uridano quæsiuisse quid hoc oblatum portenderet: illumq; respõdisse. gladiũ necem forpicem sacerdotũ nepotibus ominari: expectare se utrum regina eligeret. Demum hæsitantem reginam negasse nepotes sacerdotes fore. scilicet de filiis regibus securã q̃ innocẽtibus nullam uim inferendã formidaret. Sed regnũ ambientibus odiosa miseratio est. Tam crudelẽ nepotum necem et si modestissime ferret clotildis: eã quoq; insequens belli motus misera sollicitudine confecit. Theodorico quẽ mett ẽlib⁹im perasse scripsi uita sublato: theodebertus paternũ regnũ suscepit. Qui aduersus clotarium in societatẽ belli quod iam diu childebertus parisiorum rex animo agitabat accitus uocanti childeberto auxilio fuit. Iunctis ergo pari fide exercitibus in clotariũ proficisci constituunt. Ea re clotildis cognita: relictis parisiis: turonũ abiit: diui martini ædem lachrymans ingredit. Orat religiosa mulier beatissimũ confessorem preces eius exaudiat: neq; sinat fratres reges: filios suos inter se conflictari: q̃ tametsi cõpluribus essent inquinati flagitiis: occurrat tñ furẽtibus ne insania efferati fraternitatis quoq; obliuiscantur. Clotildis oratione & bene de deo meriti põtificis interuẽtu credi potest in beniuolentiam fratres rediisse. Nam cum acies nõ procul cõstitissent: ortis imbribus: tonante supra modũ cælo: atq; ualidissimo insufflante uento: tãta tempestate childeberti theodebertiq; copiæ attritæ sunt: ut nihil illis sibi armorum præter clipeum reliquũ habuerint. Procũbentes humi milites laceris uestibus & sagis diem illũ ultimũ sibi certo esse credebãt: equis insuper p̃ multa miliaria diffugiẽtibus rari recepti sunt: quin ipsis regibus cælestis ignis qui crebro fulgure cõtinenter micabat: timorẽ incussit: ne cum tẽtoriis incendio una flagrarẽt: cum huius tempestatis nulla p̃cella neq; ullius pluuiæ gutta clotarii militẽ attigit. Hoc terribili admodũ p̃digio haud dubiæ intellexerũt reges recte in illos dei iram exerceri q̃ innocẽtẽ fratrem bello p̃dere cogitassent. Missis ergo ad clotariũ legatis: pacem ultro pollicent: qua utrinq; data discessum est. Hec in agro aurelianensi apud combrũ uicum gesta fuisse comperio. Post hæc childebertus uelut ad bellum natus esset: breui requie militibus concessa comitante fratre clotario in terracones mouet. Cuius belli causam ab auctoribus traditã non inuenio. Credo eũ prædæ & regnandi solũ cupiditate affectũ huic bello incubuisse. Prima huius expeditionis castra ad cæsaraugustã urbẽ childebertus sistit. Quã circũuallatã oppugnare iubet. Ciuibus fortissime sese primũ tuẽtibus: cum altera insuper oppugnatiõe premi expectarẽt ad dei opem conuersi supplicationem decernunt. circũeunt per pomeriũ ciuitatẽ resonante diuinis hymnis clero. Quem cõcentũ ubi aĩaduertit childebertus cognoscit per ruricolam quendã supplicationẽ ritu christiano a populo fieri: ut miserto ciuitatis deo in hostium potestatẽ nõ ueniãt. Ea re cognita: & q̃ christiani essent: childebertus rustico imperat loci pontificẽ adeat: moneatq; ad se in castra uenire. Edoct⁹ a rustico pontifex ad regẽ nihil ueritus accedit. Quẽ affatus childebertus: quia inquit

[Marginalia: A patruelib⁹ nepotes occiduntur. — Mirũ — Bellũ i terracones a childeberto gestum — Cæsaraugusta obsessa ẽ]

o præsul compertum nobis est uos christi sacris initiatos esse: eiq religiose famulari: decretum nobis est parcere ciuitati: obsidioneq soluere: si modo de diui martyris uincentii superstitibus apud uos monumetis aliquid nobis impartiemini. Regis uoluntate ad cleru relata: sepulchru martyris pontifex adit: indeq susceptam stolam & tunicam regi dono contulit. Quæ religiosissime suscepta rex psancte asseruauit. Obsidione igitur liberata ciuitate cum de prouincia cu potifice nihil interuenisset digredies exercitus agrum cæsaraugustanu uastauit: atq ita parisiu adueniens æde diuo uincentio dicat monachis ibide institutis quibus eas quas de martyre iduuias habebat attribuit. Huic monasterio diui germani de pratis appellatio in hodiernu diem manet.

Reliqæ diui uincentii

Monasteriu beati uincentii extructum

REbus in hispania ut præmissum est gestis: theoderici mors regi nutiata e. huic filius theodebertus quia regno successisset: iniquo animo childebertus tulit. Comunicato igitur cum fratre clotario consilio a theodeberto regnum surripere meditantur. Quorum cœptis rex prudens occurres priusq in apertum pdiret dolus: insurgente in eum debita erga auunculos reges obseruantia retardauit. Eam ob re alios sibi uultus effinges childebertus satius esse censet beniuolentia uti q nepotem regem eundemq potente lacescere quem facile superare no posset. uocatu igitur ad se theodebertum blande excepit: pretiosisq muneribus donatum a se dimittit. Adeo rara est inter principes amicitia. aut em liuore pculsi: aut imperii maiestate feroces: aut (quod plærunq accidit) aliorum potentia suspecta habetes: occultis iter se dolis agere solet. Interea senio morboq confecta clotildis mater moritur. Quam turono urbe regia pompa elatam filii reges ad clodouei tumulu apponut. Eode ferme tpe theodebertu ultima fata absumpserut: relicto filio theobaldo regni paterni hærede. Clotario aut iniq iterum fortuna aduersata est. Nam maribus liberis septe & fœminis duabus cu beatus hoim opinione haberet cranus patri contumax extitit. A quo in aquitania missus premere populu uectigalibus cœpit. Ea re cognita clotarius cranu domu reuocat. Qui cotempto patris imperio ad childebertu quem no bono satis in patre aio esse arbitrabat se contulit. Addit ad exulceratu childeberti aim nouas indignatoes: iureq iurando se psancte astringit oppugnaturu perpetuo patre. Securus igit acceptæ fidei a crano childebertus bello persequi clotarium constituit. Nam aduersus crannu gotrano atq ariberto in aquitania clotarii iussu mouentibus: Childebertus campania infesto exercitu incurrit. Inde uastatis agris cum præda multa reuerente post nonum & quadragesimu regnandi annum mors occupat. anno salutis quingentesimo quinquagesimo nono. Mortuo aqud ædem uincentii martyris proxime parisios sepulchrum fuit. Childeberti morte quia liberis careret omnia ad clotarium peruenerunt. Quo accessu francoru regnum magnum incrementum accepit.

¶ Eiusdem compendii liber secundus.

CLOTARIVS regno assumpto crani alias cramiris (utruq em scriptum inuenio) temeritate ulcisci pseuerat: ratus plus audere in eu cæteros: si repugnante filium no flecteret. habito igit delectu militum: in rebelle pgreditur. Quem uenieute audies cranus ad conobaldum sibi finitimu aquitaniæ rege pgit: quo adiutore patre prælio excipet. Sed conobaldus cu in sacellu diui martini se clotariu fugies recepisset. Neq inde ullis pollicitatioibus educi posset: immisso igni pariter cu sacello cremat: quod no multopost tpe rex iussit istaurari. Mox cranus nihil moratus ad britonu comite cenabutu se contulit: ubi receptis ex fuga militibus cu terra mariq iustu exercitu coegisset: pio patri filius nocens & armatus occurrit. Ordinatis ad præliu alterutris copiis de pace p legatos tentatu e. Negate coditoes pacis clotario: armis decertare couenit. Sed no ignarus pater q dubius sit belli exitus: dei ate omnia opem implorans: Iuste deus inquit aspice: & quod dauidi regi de filio absalone iudiciu fecisti mihi ipartito. Atq ita i præliu utraq acies cocurrit. Diu stetit dubia uictoriæ spes: demu ad clotariu iclinauit. Fugati pfligatiq sunt hostes. Inter quos bona britonu ps cæsa est: crano cu uxore & liberis intercepto. Que in scano p litorem

alligatum cremari cū uxore et liberis duobus rex iubet: huiuscemodi supplicio crānus pœnas soluit conceptæ aduersus patrem rebellionis. Cranno merita pœna affecto pater accepti a deo beneficii memor in franciam reuertens ad diui martini sepulchrū se contulit ibi de beneficiis deo gratias exhibens largissimisq́ꝫ muneribus templo ditato petit præteritæ ætatis sibi offensas remitti. Nec mora: suessionē repetit. Moxq́ꝫ (ut est gallicæ nobilitatis uana consuetudo) ad feras uenatu depræhēdēdas se conuertit. ubi dum cursu clamoreq́ꝫ supra quam rege dignum est curiosius oblectatur morbum contrahit: quo languore cum annos unū et quinquaginta imperasset absumptus est: assistentibus quattuor superstitibus sibi liberis ariberto: gontrano: childerico atq́ꝫ sigeberto. Qui funus suessionem usq́ꝫ ornatissimo comitatu persecuti digno patre tumulo regem sepelierunt. Sed priusq̄ a clotario discedo: illud non prætermittendum reor quod cum maxime cognitu dignum est mirari licet a nullo franco scriptore litteris fuisse commendatum. Fuit inter familiarissimos clotharii aulicos galterus yuetotus caletus agri rothomagensis apprime nobilis et qui regii cubiculi primarius cultor esset Huic ꝓ sua ītegritate de clotario cum melius meliusq́ꝫ in dies promerretur. reliqui aulici inuident deprauantes quodlibet a galtero gestum: nec desistunt donec irritatum illi clotarium pessimis susurriis efficiūt. Quāobrem iurat rex se hominem necaturum: Percepta clotarii indignatione: galterus pugnator illustris cedere regi irato cōstituit Igitur derelicta francia: in militiam aduersus religionis catholicæ inimicos pergit. ubi decem annos multis prospere gestis rebus: ratus clotarium simul cum tempore mitiorem effectum: romam in primis ad agapitum pontificem se contulit. A quo ad clotarium litteris impetratis: ad eum suessione agentē se protenus confert: ueneris die quæ parasceue dicitur: cogitans religiosam christianis diem ad pietatem sibi profuturā. Verum litteris pontificis exceptis: cum galterum clotarius agnouit: uetere ira tanq̄ recenti liuore parcitus rapto a proximo sibi equite gladio hominem statim interimit. Tam indignam insignis atq́ꝫ innocentis hominis necem religioso loco & die ad christi passionem recolendam celebri pontifex inæquanimiter ferens: confestim clotariū repræhendit: monetq́ꝫ iniquissimi facinoris rationem habere: se alioquin excōmunicatiōis sententiam subiturum. Agapiti monita reueritus rex: capto cum prudētibus consilio galteri hæredes & qui yuetotum deinceps possiderent ab omni francorum regum ditione atq́ꝫ fide liberauit: liberosq́ꝫ prorsus fore suo syngrapho & regiis scriptis confirmat. Ex quo factum est: ut eius pagi & terræ possessor regē se yuetoti hactenus sine cōtrouersia nominauerit. Id autē anno christianæ gratiæ quingētesimo trigesimosexto gestum esse indubia fide inuenio. Nam dominātibus longo post tempore in normānia anglis: ortaq́ꝫ inter iohānē hollandū anglum & yuetoti dominū quæstione quasi prouentuum eius terræ pars fisco regis anglorꝫ quotānis obnoxia esset. calleti propræ tor anno salutis. M.cccc.xx Viii. de rōne litis iudiciario ordine se instruens: id sicut annotatum a me est comperisse iudicauit. Huius clotarii uxor fuit radegōdis quæ per uiri assensum religionē ꝓfessa cælitibus meruit ascribi. Eius regis decreto diui medardi monasteriū suessione incoatū est: sed a sigiberto filio tandē absolutum. Regni yuetoti pricipiū

C Lotario sepulto. fratribus de partiēdo inter se regno consulētibus: cū q́sq́ꝫ sibi partē accipere merito speraret: chilpericus cui plus ingenii atq́ꝫ astutiæ inerat præter ætatis legē parisiū occupare cōtēdit. Paternisq́ꝫ thesauris potitus mox francorꝫ nobilitatē q̄uelocissime potest ad se uocat. Quos partim in se ꝓclíues beniuolentia amiciores reddit. Alios q̄bus aduersam in partē pēdere aīm cōmodi expectatione cognouit: magnis admodū donis muneribusq́ꝫ cōciliat. Sed ut est in gallico prouerbio: sollicitus sui est: nec dormitat inimicus. Cognita chilperici perfidia: amicorū opa quos parisii habebant fratres: inscio chilperico in urbem clam admittunt. Inde fratre deturbato ne bello res ageretur chilperico renuntiant: si pro lege patria diuidi inter se regnum uolet liberum sibi ad eos patere regressum. Hac cōditione proposita chilpericus parisium reuertit. Ariberto q̄ prior natu esset parisiorꝫ regnū. gontrādo aureliorꝫ. mettensiū sigeberto obuenit. Chilpericus suessionē adeptus est. Suscepto secūdū serie

cognationis parisiorum gubernaculo. Therebertus qui aribertus dictus est nulla re insignior fuit q̃ marcanosæ et merofidis stupro: quas nigebrida eius uxor seruitio habebat. Quarum consuetudine rex ita deperiit: ut nigebrida dimissa eas in uxorum loco habuerit. Nec deseruit: licet a pontifice germano admonitus eẽt. uerum paucis interiectis diebus utraq̧ una cum filio quem altera ediderat repentino obitu perierunt.

Gōtrān' rex aurelianorū

Sed nec diu superstes theobertus fuit. Gontrannusq̃q̃ benignior natura fuerit: petulātia tamen atq̧ libidine non dissimilis erat. Nam præter prostitutas a se uirgines: alienas quoq̧ nuptias spretis legitimis uxoribus inquinauit. Ab huiusmodi fœdis amorib' abhorrens sigebertus mettensium rex ad athanahildū hispanum regem misso legato gogone: brunechildem regis filiam uxorem accepit.

Chilpericus suessionū rex

Chilpericus uero fratris exēplo adductus: alteram athanahildi filiam galsondam coniugem expetit. Cui cum fredegondis quædam forma insigni puella inseruiret insolens tamē mulier in chilperici se īsinuauit amorem: regemq̧ ita blanditiis deprauauit: ut odio babitam galsondam nō uxoriæ dignitatis: non fœderis nuptiarum memor laqueo per noctis silentium strāgularet super inducta andouera. Nihilomagis continēs fuit. quippe qui fredegondæ uoluptatis illecebrarumq̧ amator consuetudine illectus tenebatur. Non possum quāuis breuitatem initio sim professus huius pellicis malitiam tacitus præterire. In suessionibus loco & plebe humili nata est in uico balencurto specie quidē egregia atq̧ ingenio supra fœminæ modum excellenti. Igitur cum sueuorum infesta sigeberto gēs bellum aduersus eum suscepisset: chilpericus fratri auxilium tulit. Egredienti domo cura fuit andoueram coniugem grauidam fideli sibi cuipiam commendare. Huic negocio idonea uisa est fredegonda atq̧ ita profectus est.

Fredegonda

Pariēdi cum tempus aduenisset fœminā regina parit: quæ priusq̃ baptismo: ablueretur consilio ex fredegōda capto: quænam idonea satis mulier ad hoc sacramentum testis hoc est cōmater adhiberetur. Nulla inquit fredegonda nobilior te est quam huic mysterio anteponas: ut quā carne puellam extulisti: eam præterea ad spiritualem uitam regeneres. Sciebat eñ ex christiano instituto nephas esse: uirum mulieris concubitu potiri: quæ baptisando filio commater extitisset: eo pacto chilpericum a reginæ conturbernio disclusum iri callidissima pellex sperabat. Abluitur ex sententia fredegondæ filia: atq̧ ei cui mater andouera erat: commater spirituali regeneratione efficitur childehindā ei nomen imponens. Regi domū bello exacto reuertenti gratulabunda pellex occurrit. Narrat quæ de nata sibi filia cōtigerant. Sed dolere se ait: ꝙ regina testis et commater ablutionis filiæ esse uoluerit. Hæc loquenti fredegondæ rex sancte iurat si ita compertum haberet: se eam uxoris dignitate donaturum. Ingrediēti palatium chilperico andouera filiam complexa salutē impartiri: deq̧ nata sibi filia gratificari festinat. At rex exulceratus animo: Abi inquit im malam partē imprudens mulier quæ tua me insipiētia a tuis nuptiis exclusisti. Nec multo post tēpe rex pontificem qui sacrum peregisset ire in exilium iubet. Andouerā uero unacum filia intra ecclesiæ septa uitam apud cenomanos agere cōpellit: designatis q̃tum ad annuū alimentū satis esset: prouentibus. Pellicem mox fredegondam in suis ambitiosus malis chilpericus uxorē accepit. Adeo nihil uidētē hoīem reddit cæca libido: & petulans uiuēdi licentia.

Chilpericus ĩ sigebertum fratrē bellū mouet

Nec uno crimine irretit eum quem deprauauit. Enĩ uero chilpericus legitimi cōtēptor thori: alieni quoq̧ appetētissim' fuit. Sigebertū fratrem suum persecutus est (& ut ꝑfidiorē dicas) grassante in eum fortuna. Nam irruētibus in regnum eius infestis signis Cacano duce hunis occupatissimoq̧ in eo bello sigiberto chilpericus fraternæ charitatis desertor in remos ad sigebertum pertinētes incurrit quos præsidio per fratris absentiam destitutos in potestatem recepit. Verum fugatis hunis sigebertus uictor reuertens copias in suessionēsium agrum dimittit: quē dedente se populo facile cepit. Theodebertū chilperici filium in urbe depræhensum abducit.

Bellū in sigebertum

Sed nō multis post diebus intercessione patris liberatus est: chilperici fide interposita: ꝙ ĩ sigebertum nullo unq̃ tempore bellum moueret. Sed fidifragus rex: nihil moratus bellū redintegrat.

Supatur clodoueus

Cuius illico pœnituit. Nam inferior factus: compulsus est conditiones pacis quas sigebertus uoluisset accipere. Sed nec sic q̃es facta. Clodoueus

Tereberti

Sigeberti

commatea

ex chilperici liberis burdegallam sigeberti ditionis urbem capit. Sed a singulfo quem prouinciæ sigibertus præfecerat mox exturbatus clodoueus in sequente præfecto pari sium ex fuga se recepit. Qua iniuria prouocatus chilpericus theodeberto (quem diximus a sigeberto liberatum) mandat: neustriam quæ postea normannia appellata est adoriatur. Eam quia sigeberto parebat (receptis in ea plærisq; insignibus locis) incursionibus uastat. Eodem quoq; furore turonos: pictauos: lemouicas: et cadurcos: non clero non monachis non sacris uirginibus parcens perdit. Eius petulantiam cum gondoaldus pictauus qui sigeberti partium erat non parua iactura affecisset: et demũ mouẽte ĩ eum sigeberto fugatus interemptusq; fuisset: chilpericus iniquo animo filii mortem ferens: campaniam furibundo exercitu excurrit. remosq; iterum spoliat. in quem reductis copiis sigebertus hominis temeritatem corripere constituit. Verum intercedẽtibus ultro citroq; legatis pax icta est. Rebus inter chilpericum sigebertumq; mature compositis in gontranni fratris burgundionibus imperantis exitium coniurant. Belli causa a scriptoribus non traditur: Inuidisse illi fratres crediderim: ꝙ ad aurelianũ gontranni regnum: burgundionum quoq; principatus accessisset. Vtcunq; res se habet: leuis existimari potest quæ facilem habuit exitum. Constitutis itaq; ad pugnam apud uiriacum: archiacumq; copiis: breui momẽto per legatos conuentum est: trecas campaniæ ciuitatem proficisci reges: atq; illic pacis conditiones dicturos. Quam in diui lupi templo reges interposito iureiurando postea firmauerunt. Abeuntibus inde regibus milites austrasii qui sigeberto parebant querũtur ꝙ nihil ad se neq; gratiæ neq; honoris sed neq; prædarum deferretur. eos omnibus præliis primos adesse: ultimos esse quibus aliquid mercedis a rege contingeret. Placere quidem cum gontranno pacem: sed chilpericum exosum habere ꝙ præter regiam dignitatem spurce uiueret: hac militũ tumultuatione tradunt sigebertum copias in fratrem nihil belli ab eo timentẽ immo etiam exercitu nudatum conuertisse. Hac re per nuntium accepta chilpericus suis rebus desperans q̃ festinatissimis itineribus potest: tornacum una cum fredegõda et liberis se recepit. Huic repentino chilperici malo incommodum aliud fortuna inuenit. Procedenti cum copiis sigeberto magnus procerum atq; equitum numerus qui a chilperico defecerant: ad uitoriacum occurrit: quos iuramento obstrictos in exercitu admittit: præter anselmum qui integra in suum regem fide negat se sigeberto auditurum: atq; ita dimissus anselmus ad chilpericum migrat. Cognita fratris fuga sigebertus fugientem insequi pergit. Ciuitatem milite circundat. Eo metu fractum animo regem cum intellexit fredegõda: audax facinus cogitat. Vocatos ad se clam duos quos ad negociũ prõptissimos iudicabat: magnis pollicitationibus allicit in castra sigeberti se conferant: regemq; interimant. Si salui se receperint: fore ut præclaris fortunis abũdent. Sin illustri facto oppetant mortem: collaturam se templis atq; sacerdotibus donaria quibus saluti animarum suarum bene consulat deus. Recepto a fredegonda negocio securi sui satellites in familiam regis sigeberti se insinuant. Sigebertum mox (conuenienti eorum cœptis tempore) confodiunt. Ad regis necem tumultu per castra exorto: siccarii interficiuntur. Cum clamor et strepitus in urbem delatus eẽt: nec causam sciret chilpericus: fredegonda festinans regem securo animo esse orat: dicens tumultuari et lamentari in castris milites. propterea ꝙ sigebertus morte esset absumptus. Vix hec nuntianti uxori chilpericus credit. Sed multorum nuntio firmatus in castra contendit. Cui obuii primores exercitus regem consalutant iurantq; in uerba chilperici. Quos liberaliter regieq; primo habitos hortatur beniuolentiam in se fidemq; seruent. Nonnullos tamen de se bene meritos minore q̃ sperauerant æstimatione et gratia tractauit. Fraternũ deinde funus more regio curauit. Extructo suessione in diui medardi æde sepulchro ubi iuxta clotharii tumulũ appositus est. postq̃ ãnos tredecim regnasset. Fratris exequiis debita religione absolutis: chilpericus brunechildem sigiberti uxorẽ q̃ filiũ childebertũ parisii hẽbat rothomagũ exulare cogit recepta ingẽti pecunia quæ penes eã erat. Causa exilii fuit: ꝙ childebertũ filiũ ne in chilperici ptãtem ueniret gondobaldi ducis ministerio: fune per fenestrã demissum ad mettẽses deferri

Neustriã theodebertus incursat

Theodebertus occiditur

Chilpericꝰ cãpaniã uastat

Tumultus in castris Sigiberti

Bellũ in chilpericum

Chilperines tornacum pe tit

Anselmus in dñm fidelis

Fredegõda sigiberti necẽ procurat

Chilpericus a militibus sigiberti rex salutatur.

Meroueus paterni mandati spretor

mãdauerat. Mox ad bituriges:& eas urbes quæ ad ligerim fluuiũ sitæ sunt ne qd turbæ molirentur meroueum filium mittit: qui eas recipiat. Sed neglecto patris imperio meroueus cenomanum ubi dolo fredegondæ mater eius andouera exulabat: diuertit. Deinde brunechildis uiduæ recordatus: rothomagũ cõtendit: ibiq; mulieris ingenio delectatus eam duxit uxorem. Qua re indignatus chilpericus: ueritus ne astu brunechildis in patrem filius armaretur: rothomagum citus proficiscitur. Cognito eius aduentu noui coniuges in templum diui martini: quod pone urbis muros firmissimo lapide constructum erat: se committunt. Ex quo cum illos educi inuitos per legem nõ liceret: solita perfidia rex usus: sancte illis iurat si ad se ueniant nunq̃ illos a thoro separare. Egressi templo postq̃ uno altero q; die apparatissimis conuiuiis accepti a rege fuissent: filium renitentem a brunechilde parrisium abducit. Quem paulo post ecclesiæ sacris addixit. Sed suasu gontrandi reiecto clericatu: ad sæcularem uitam reuersus est. Latuit inde metu patris in beati martini turonẽsis templo. Inde cum eruere eum chilpericus quæreret: sortibus meroueus egit quibus illa ætas ad insequentẽ modum impune utebatur. Dies tris apertis coram se sacris codicibus: pernoctãs meroueus diuinũ oraculum expectat. reuoluto codice: in librum regũ oculos intendens: ita legit. Quia reliquistis dominum deum uestrum tradidit uos in manus inimicorum uestrorũ. Secundo dauid psalmos scrutanti mox illud occurrit. Deiecisti eos dum alleuarentur. Tertio ex christi euangelio offendit. Scitis quia post biduum pascha fiet. His tanq̃ ad se diuinitus pertinentibus oraculis confirmatus meroueus: templo egreditur comite gontrando. Inde sex ex omni numero seruis secum desumptis: per altissiodorum atq; diuionem in campaniam migrat: ubi ab incolis depræhensus in desperationem uenit: patrem maxime formidans. In eo mentis agone constitutus seruum orat gayldum: ut eũ perimat. a quo mox percussus interiit.

Meroueus a seruo occidit

Interim dũ hec agũtur. Nũciatur chilperico cãpanos suessionẽ occupasse. quam mox paruo negocio recepit: interfectis ciuitatis primoribus qui cum campanis senserant. Eodem fere tempore ad turonos petragoriosq; atq; aginenses clodoueum filium cum exercitu legat: cui Desideriũ nobili ortum loco consiliarium attribuit.

Mõmoleus

Per id tempus mommoleus a gontrando regioni præpositus: accepto francorũ aduentu: cõtractis copiis in eos mouet. Commisso prælio mõmoleus non sine suorum cæde uictoria potitus est. Nam ex suis quos in aciem mommoleus eduxerat milia quinquaginta desiderata sunt: cum ex clodouei exercitu uiginti tantum milia cecidissent.

Magna strages

Bellũ aduersus britones

Tam graui chilpericus incõmodo affectus bello tamen non abstinuit: nunc hinc nunc illinc arma circũferens. Abstulerat chilpericus Varroco britonũ regi urbes quasdam. Quas ne repeteret ueritus: aduersus eũ (si forte incautum intercipere posset) pictauis atq; andegauensibus mandat copias cogant: & Varrocũ insidiis fallere tentent. Cuius rei gnarus factus Varrocus exercitum parat: intempesta nocte hostem inuadit: funditq;: multis occisis. Sed tertio post die chilpericus cũ britone paciscitur: misso ad eum obside filio: restitutisq; quos occupauerat locis: quibus etiam addidit et uannas maritimam urbem: conditione annuæ pensionis apposita.

Fredegonda prætexatum accusat

Tot bellorum turbinibus impeditum regem fredegõda nihilominus sollicitat: mulier ad discordiam nata. Erat prætexatus rothomagorum archiflamen: hũc detulit regina consiliatorem nuptiarum brunechildis cum meroueo extitisse: eiq; aduersus chilpericum consensisse. Brunechildis quoq; cum preciosiora bona apud se habuisset: ea mulieri (nesciẽte rege) restituisse. Muneribus præterea apud populũ egisse ut chilpericum occideret. Quibus irritatus iam in prætexatum regius animus: odio in dies maiore torquebatur. At quia præsuli manus inferre nõ temere audebat: cõtrahit in petri apostoli templo episcoporum concilium. in eo præsentem prætaxatũ insimulat eorum quæ supra a fredegonda suggesta fuisse rettulimus. Quæ nullo teste cũ a rege tantum dicerentur: sanctior pontificum sententia (quam sequebatur gregorius turoneñ) propitiari prætexato uidebatur. Plæriq; in diuersam partẽ adducti chilperico scilicet assentabantur. Inter repugnantes igitur sententias quandoquidem childerico nõ pateret uia prætexatum damnandi: pauci qui partes eius tuebãtur episcopis nego

cliũ chilpericus dat: prætexatum conueniant. regis benignitatem patefaciant. qui in humiles etiam crimine cõuictos indulgentissimus sit. Si culpam confessus ad misericordiam cõfugerit: asserant se prætaxato liberalissime omnia remissurum. Suasus ab episcopis prætexatus: in concilium uenit. aduolutusq; ad pedes chilperici: maiestatem se regis quidem offendisse confitetur. sed piẽtissimũ regẽ eẽ qui lapsis misereri nõ neget Ad hæc prætexati uerba sella regia exurgẽs rex: mox in genua demissus: quasi humilitate simul & regia mãsuetudine contionem flexurus esset. Vos inquit reuerendissimi præsules confitentẽ reum audiuistis. Rubore moti põtifices: q; regẽ humi demissum intuerentur: eum erigunt. Quo uno tñ rex assentiri sibi patres interpretatus: ad palatium redit. inde missis ad concilium quibusdam pontificii iuris canonibus: quibus iudicatos maioribus criminibus sacerdotes dignitate exui mandabatur. Bertrandus in primis burdegalẽsium antistes ad prætexatũ conuersus: iãdudum inquit episcope frater commerciũ tuum non erubuimus. Nũc absq; regis beniuolentia communionẽ tuam admittere non possumus: atq; ita prætex atus cõcilio extrusus est. Quem appræhẽsum rex ergastulo seruari mandat. Inde cum liberatus ferme noctu euaderet: contumelia uulneribusq; affectus tandem in insulam constantianæ diocesis relegatur. Ad hunc modum chilperico sæuiente: cum nec suis parceret nec alieno abstineret. Gontranus aureliæ rex childebertum nepotem qui mettensium regno præerat accersit. Eo apud pontẽ petreum coram posito: orbus inquit amantissime nepos sum liberis: nec sobolis mihi spes per hanc ætatem ulla relicta est. Te liberorũ loco habere constitui: ita ut filius adoptione meus sis. Regni bonorũq; hæres esto: nec me secus ac patrem colito Gontrano hæc dicenti quia puer erat childebertus cũ ample satis respõdere nõ posset unus ex proceribus aulicis gratias copiosissime egit. Deinde muneribus ultro citroq; datis atq; acceptis: de chilperico habita sunt uerba. qui ambitiõe & armis terras ad gõtranum ptinentes occuparet. Eam ob rem ad chilpericũ mittunt qui ablata recuperẽt alioquin bellum denũcient. Quo nũtio indignatus rex supra q̃ solitus erat ira incanduit. Ad hanc quoq; regis perturbationẽ alia a britonibus orta nũciantur. Hi infesto agmine in agros redonicoꝝ ingressi ad cornutũ usq; uicum oĩa populabant. Quos ut ab incursionibus reuocaret domũ bibolenũ bello assuetum hominẽ chilpericus cum multis copiis in britones mittit. Quorũ terræ duce regio nauetũ usq; uastatæ sunt: atq; ita repetentes domũ britones qui in redones grassabant: non multo post francis britannia exeũtibus: hostis brito iterum cõuertitur. Interea inquies chilpericus pictauos qui theodeberto parebant in potestatẽ accepit: fugato theodeberti præfecto. Et quo magis regis huius efferatissimos mores stupeas. Cũ dacus quidã falso ne an uero crimine delatus a soustrio duce in carcere chilperici iussu teneret: q̃a scilicet admisso ad se in carcerẽ sacerdote: peccatorũ pœnitẽtiã (inconsulto rege) fecisset: necari ptemus iubet. Nec finis erat maloꝝ chilperici. Legem fert: singulos qui uineas uel possiderent uel colerẽt pendere quotãnis in usum regis uini urceolũ. i. amphorã. Cui tributo legẽdo marcus quidã apud aqtanos quæstor positus dum pensionẽ supbe cõtumelioseq; exigit a lemouicibus occidit. Interim chilpericus feruẽti febre maceratus est. Conualuit tñ. mox sanato patre: unũ ex liberis recentius natum morbus occupat: qui lauacro sacro postq̃ ablutus est: dolore leuatur. Sed nec infantis salus fredegondæ diu iucunda extitit. Maior natu qui erat ei filius ea profluuii pestilentia intabuit: qua oĩs ferme chilperici cognatio uelut aliquo desuper immisso co[...]gio cõsumpta est. Tot igitur malis crebrisq; doloribus admonita sui fredegonda regem adiit. Memorat dei beneficia quibus cum amplissime donati essent: ingratissimi tamen plurimis sceleribus se commaculauerunt. Nũc eorum quæ flagitiose perpetrassent uindicem adesse deum: qui liberis inquit nostris uno tempore ægrotantibus: cognationis quoq; nostræ bona parte fato ultimo sublata: nos ulciscitur. Dum prospera nobis fortuna blandiretur: ferebamur elati ad omnem iniuriam. rapuimus aliena. subditis legum iniquitate grauatis nihil pepcimus. nec a genere nostro temperãtes: alios opprobriis: alios carcere: atq; alios exilio: nonnullos parte bonorum mulctauimus: plurimos uindice

Prætexatus põtifex in exiliũ mittitur

Bellũ in britones

Crudelis chilpericus

Chilperici quæstor a lemouicib9 necatur

chilperici domus infortunium

Vexatio dat intellectum

ira morte sustulimus. iam igitur sua nos deus iracundia ut resipiscamus pulsat: cuius patientiam longitudine peccādi habuimus irritam. Execremur oro chilperice priorem illam uitæ consuetudinem: & tentemus uera pœnitudine placare: quē tam multis flagitiis offendimus. Chilpericus hac fredegondæ comploratiōe permotus: simul ꝙ tris sibi filios breui temporis interuallo mors eripuisset: benignior deinceps fuit: atq̧ quā de uinearū cultoribus legem tulerat abrogauit. dei templa magnis donariis cumulauit. inopes frequēti liberalitate consolatus. Filium clodoueum altera uxore susceptū: quē impellente fredegonda uinctū in castello brēnæ habebat cum occidi imperasset: custodia eduxit. Adeo maxime potens est reuocare ad bonam mentē insanientiū animos uirtutū stimulus aduersitas.

Mauricius imperator

Longobardi in italia

Per id tempus longobardi partem italiæ occupātes mauricio imperatori non parebant. Eos quia id nec modeste ferre: nec exturbare hostem commode mauricius posset: tētat chilpericum pecunia: si forte aduersus illos comparato exercitu italia expellat. Chilpericus mille auri pōdo ab imperatore missa accepit: statimq̧ in lōgobardos mouet.

Chilperici auaritia

At illi cum in aciem prodire munitis locis defensi nō auderent: chilpericus grādi pecunia ab illis donatus: pace data in franciam reuertit. Ea re cognita mauricius per legatos chilpericū monet: aut pecuniam restituat: aut ueluti cōuenerat hostem longobardum italia deturbet. Chilpericus qui parui (ut fere omnes) imperatorē haberet: nullo illum responso dignatus est. Quem nihilominus res quam mox narrabimus: mitiorem fecit.

Nigegonda gothorū cōtumeliis afficit'

Nigegōda chilperici soror hermegildo gotho nupta (qui hispaniæ cum patre hengildo imperabat) uirū arriana impietate deceptū tum sua tum leandri sanctissimi uiri opera ad rectam fidei regulā reuocauit. Qua re per gonsaldā ad regē hēgildū delata uirū suū hermegildū pater dn̄icæ resurrectionis festo die in ergastulo securi trucidauit. Progressusq̧ ad malitiā multis persecutionibus affecit christianos. Cuius ut sæuitiam fugeret Nigegonda: hispania excedere & ad francos proficisci tētauit. In itinere a militibus bisantinis quos aduersus gothos Mauricius imperator in armis habebat cum filio depræhenditur. Illa dū ad mauricium ducitur: mœrore confecta mulier interiit: filius cōstātinopolim ad mauricium ductus est.

Bellū i hispania

Chilpericus & filii & sororis acceptis iniuriis: grandi exercitu coacto in hengildum persecutionis autorē mouet. Fiunt utrinq̧ & prælia & cædes. Sed gothorū longe plures. Quibus abunde satiatus et ingenti præda onustus chilpericus domū se contulit. Reuersū mauricius per legatos hortatur: longobardos sicuti data fide cōuenerat italia expellat. Negociū chilpericus eo libentius suscepit: quo sororem filiūq̧ facilius ad se remitti sperabat. Nam de sororis morte nōdum cognouerat. Ea expeditio irrita fuit. Orta enim ab alemannis q chilperico auxiliares uenerāt in francos seditiōe: regē arma promouere nō permisit.

Chilperici impietas in deū

Nec multo post chilpericus: cuius malitia in hoīes multis fraudibus perspicua esset: in deum quoq̧ impietatē meditatus est. de diuina siquidem trinitate ita credi uoluit: ut non tres in illa discretas personas: sed unā cōfiteretur quā patris interdū nomine: interdum filii: nōnunq̄ spiritussancti: sacræ litteræ designarent. De qua etiā perniciosissima hæresi ad pontificē atq̧ in primis gregoriū turonēsem litteras dedit. Vtq̧ idoneos suo errori testes adhiberet: hylarium augustinūq̧ primæ inter christianos autoritatis doctores in hac parte eē cōfirmat. At gregorius homo imprimis sanctitate spectatus: regem admonet: caueat dei indignationem tāta impietate prouocare: impiū maxime esse quod diceret: nec religioni catholicæ conuenire. quinetiā eos quos in testimoniū citabat tā irreligioso dogmati repugnare. eosq̧ lōge secus scripsisse & docuisse. Aegerrime tulit chilpericus gregorii responsum: atq̧ ita feruens: a pontifice igitur inquit consiliū de hac re capiemus. Mox ad regem ueniēti salino ambiañ. quodā ex aulicis episcopo hæresim patefacit: producta etiā charta impietatem cōtinentē: eāq̧ ad aures pontificis secreto recitauit. Sed tāetsi salinus animū in re præsenti cōtinuit: uultus tamen indicio intellexit rex sacerdotem ei nō astipulari Et cum reliquos omnes idem facturos: repugnaturos quoq̧ sibi dubitaret: in sentētia non perstitit. Tradūt autores chilpericum: cum græce latineq̧ eruditus mediocriter eēt ad litteras nostras tres insuper græcas. α. θ. ο. intulisse. quæ & in diplomatibus atq̧

chirographis eius de donatis ecclesiæ ꝓuentibus exscriptis plurimo post tempore ꝑ/ manserunt. Interea lẽdascus turonis a rege præpositus comes: ꝙ populum durius in festaret: gregorioq̨ antistiti ciuitatis irreuerens atq̨ infestus esset: magistratu remoue tur. Nam per id tempus regendis prouinciis comites præficiebant᷑ non secus ác magi/ stratus quos balliuos senescallosq̨ nũc rex instituit. Hiq̨ ꝓ regis libidine dimouebãtur Qua insignis ignominia lendascus: gregoriũ proditiõis insimulat: ꝙ scilicet turonum urbem gontrano prodere cogitaret: ausus q̨ esset ieginam stupri cum bertrãdo burde/ gallæ pontifice consuetudine contaminare. Cuius lasciuiæ assertorem lendascus effe/ cerat quendã riculphum gregorio aliquãdo familiarem qui sacerdoti obtrectãs eum quatenus poterat maledictis persequebatur. Ea re grauiter permotus rex: concilium episcoporum ad britannicũ oppidum contrahit. In eo gregorius cum nullius in regẽ offensæ conscium se diceret: simul per sancte more maioꝝ: tertio iurasset. Nihil eorũ quæ ad regem de eo delata essent commisisse. Ea assertione purgatum esse gregoriũ concilium iudicat. Tunc coram introduci lendascum rex mandat. Sed cognito patrũ iudicio sibi timens lendascus perfugerat. In contumacẽ lata excõmunicatõis sentẽtia est. Qui diu profugus amicoꝝ ope chilperico recõciliatus: cum reginam pacare spera ret: ad eam in sacello orantem accessit: petitq̨ humi pronus remitti sibi quæ peccasset prostratum sacello excedens regina despexit. Sed nec sic desperans lendascus auaritiæ recordatus muliebris: muneribus reginam mãsuescere posse sibi persuadet. Ipse ad nũ mularios ueniẽs dum pretiosiora quæq̨ uenalia perquirit: a reginæ satellitibus cum depræhensus esset: uno illoꝝ grauiter uulnerato elapsus: dum ad sublitium pontem q̨ sequanam iungit: altero pede inter duo male cõmissa tigna prolapso: crus fregit: quẽ urbe exportatum ꝙq̨ rex curari mandaret: reginæ tamen iussu gulam eius satellites in fregerunt. Non facile obliuiscitur sui scelerum insueta malitia. Fredegonda quæ fi/ liis omnibus orbata pœnitentiam profiteri uidebatur. Clodoueum quem diximus cu stodia a patre emissum persequi rursus perseuerat: ea maxime causa ꝙ illum chilperi/ co successurum hæredem formidabat. Et ne hoc sibi dolere monstraret: fingit causas ꝙobrem patri merito foret odiosus. Erat clodoueo cum scorto quodã uoluptatis con tubernium. Eiq̨ scorto mater erat uetus. Vtraq̨ ad reginam delata est: illa ꝙ multorũ causa malorum esset. Hec ꝙ maga: & per maleficia demoniacæ artis fredegondæ libe/ ros sustulisset. Depræhensam igitur pellicem fredegonda palo transfigi ante clodo/ uei ædes mandat. Matrem longo cruciatu per tormẽta examinatam crimen confiteri coegit & confessam cremari. Nec cessat cædis appetens mulier: donec clodoueum ex terminet. Orat igitur regem pœnam de filio sumere: cuius assensu tris filios amisisset quiq̨ regnum patre superstite affectaret. Chilpericus nihil mulieri negare assuetus: ue natum proficiscens clodoueum una uenire iubet. Dum ad siluam uentum est: ligatum filium ad fredegondam mittit pater. Illa coram positum rogat qui sint proceres qui partes eius aduersus chilpericum tueantur. Clodoueus ut feminæ timorẽ suspitioneq̨ icuteret plærosq̨ ex fredegondæ seruitio nominat. Mox custodiẽdum militibus clo/ doueum tradit. imperãs: ut in costas eius traiecto gladio necent: relicto in uulnere mu crone quasi mortem sibi ipse cõciuisset. Eius necem perfacile chilpericus tulit. Sepul/ chri tamen honore dignatus est: & ad matris tumulum humari. Hinc ad exhibẽdos populo uetustissimo romanorum more ludos se cõuertit. instituto suessione circo in/ tra quem equites in girum cursitarẽt. Causa interea belli chilperico incidit: theodo/ ro massilieñ antistite de sede eiecto: fortunisq̨ eius omnibus: autore dynãno direptis: qui terræ prouinciæ sub rege gontrano imperitabat. Hunc theodorum ad childeber/ tum fugientem gontranus depræhendit. Ea re cognita childebertus cui ex dono gon trani dimidium urbis massiliæ attinebat: gontranum legatis missis petit debitam sibi partem restituat. Negat se gontranus regis iussa facturum. Quinimmo omnibus adi/ tis præsidium imponi iubet: ne aduenienti childeberto pareant uiæ. Erat regi gonde sillus summo genere natus perfamiliaris. Hunc ducem copiis præfectũ massiliam chil debertus mittit: qui ciuitatem recipiat: restituto theodoro. Accedenti gõdesillo massi

Lendascus comes
Quid comes
Accusat᷑ gre/ go. turoneñ.
Lẽdascus ne/ catur
Fredegõdæ ꝑtinax in ma litia animus
Clodoue⁹ fre degõdæ ius/ su occiditur
Causa belli i chilpericũ

liam ingredi dynánus prohibuit. Qui nõ multo post uerbis suasus gondesilli ad beati stephani templú quod extra urbem nõ procul a muro est uenit: quem unicú ad se admissum gondesillus: de theodoro expulso: deq; rebus male ab eo pactis arguit. Et nihilominus mandat uocari ad se primores ciuitatis apud quos erat illi a childeberto mã datum negociú. Dynánus hac re territus: supplex orat id ne faciat. paratú se eẽ patefacere illis urbẽ. Et deinceps iurare in uerba childeberti theodoroq; paritur ú. Dimissus dynánus promissa implet. Massilia igit̃ recepta & theodoro restituto ad childebertú reductis copiis gondesillus reuertit̃. At dynánus abeúte gondesillo ad gõtranú mittit qui massiliam recuperet. Cui tamen cœpto theodorus obstitit. Ex hac causa quæcúq; superioribus annis inter childebertum gontranúq; pacta conuẽtaq; erant irrita habita Erat childebertus chilperici ex fratre nepos: qui gontrano cum infensus esset: gillonẽ remorũ antistitẽ quibusdam sibi proceribus attributis: ad chilpericú mittit: occasione hinc sumpta: ut supioris anni fœdus inter reges cõstitutú fide scriptisq; firmaret̃. sed primaria legationis mittẽdæ causa fuit ut de gontrano quereret̃: cum quo nec fidem nec amicitiã conseruare potuisset. q̃obrem inquit gillo childebertus tuus o chilperice nepos te petit liceat iunctis copiis uestris in gontranú arma sumere: ut quæ tibi atq; illi pfidus princeps abstulit recipiamus. Letus aút oratõne chilpericus conuenta oĩa grata habuit. Bellum insuper quod iamdudum agitabat ab utroq; rege geri placere respondit. Nec mora exercitus parant̃: qui partitis agminibus incedẽtes bituriges inuadunt.

Bellú in biturigib⁹ aduersus gõtranú

partem copiarum desiderius uir strẽnuus ducebat. Huic ad mediolanú castellú cui nomen nunc est magdunú bituriges cum quindecim milibus armatorũ occurrunt. Dum utrinq; pugnat̃: reliqui duces berulfus andegauorũ præfectus: & bladascus obsione urbem cingunt. Gontrano subsidium suis ferre festinanti núciatum est partem hostium e castris prædatum abiisse: eosq; non procul abesse. Quo cognito gontranus militẽ in armis paratum esse iubet. Inuentos mox prædones non magno labore fudit. Postq̃ omnes regum copiæ quasi ad pugnam instructæ mutuo se conspectu intueri possent: spectatissimi homines ut quisq; suo regi assistebat: metiẽtes animo quid incommodi si prælio decertaret̃ contingeret: ultro citroq; commigrant: si forte irritatos regú animos reducere ad beniuolentiã possent. Nec inanis fuit labor. Ita constituta res est: ut ablata restituerent̃. Discedẽtibus copiis chilpericus suis imperat continere a præda & rapinis manus. Cuius rei præuaricatorẽ qui rothomagorũ comes erat incandescens

Vindex chilpericus

chilpericus gladio transfixit. Hoc exemplo reliqui absterriti continẽtiores ibãt. Dú hec geruntur theodorum quem fredegõda pepererat infantem mors rapuit. Eius interitum mater quorundam suasu in momoleum cuius supra feci mẽtionem atq; in q̃sdam mulieres magas transfert. Mulieribus depræhensis cognoscit eas quidem cõplures interemisse. quorum cruor ad momolei salutem profuisset. Deinde theodorum quoq; in similem usum fuisse necatum confitentur. Sumptum est de illis supplicium.

Clotarius secúdus nascit̃

Aliæ uiuæ crematæ: aliæ rotis circúactæ. Momoleum cum chilpericus morte affecturus esset: a fredegonda rogatus dimisit. Sed cum esset uariis tormentis toto corpore maceratus paulo post interiit. Hunc fredegõdæ maternum dolorem: clotarius qui ex ea non multo post natus est infans obliterauit. Cuius exortum tãta letitia chilpericus excepit: ut recludi ergastula et custodias laxari emissis inde uinctis mandauerit. Sed (ut sunt res humanæ) lætitiam mœror intercepit: formidante chilperico gontrani aduersum se atq; childeberti confœderationem. Eam ob rem thesaurum suum omnẽ et preciosissima quæq; exportari cameracum iubet. Quam urbem scilicet munitissimã incolere & in ea se tueri statuerat. Tantus illi metus a fratre nepoteq; fuit: ut in agris tẽtoria non secus ac in bello haberet in eisq; pernoctaret: militibus ad excubias uigilantibus. Adeo meticulosa est malorum testis conscientia. Ad omnia pauet dum nemini confidit. Interea tamen ad uicum callam qui a materna flumine non procul abest positus uenationibus se oblectabat. Ad quas cum die quodam se parasset: i cubiculum fredegondæ ingressus: cum eam quietis causa decubantem uidit: tenui admodum quem gerebat baculo fredegondam a tergo ludens percussit. Quo ictu in partẽ alterã

ut ludentem cognosceret se regina non cõuertit. Sed suspicata landericum esse qui palacio præerat. landerice inquit ut quid me ferire audes. Huius lãderici uxorem childericus stuprabat: quare fredegondæ responso pulsus: suspectam de adulterio fredegõdam habuit: atq; ita leuandi mœroris causa uenatum pergit. Fredegõda rege a se abeũte sensit uerbo offensum esse chilpericum quare uerita id quod uero simile erat: ne regis animo suspitio stupri altius insideret: mulier multis homicidiis isignis ausa est memorabile facinus tentare. Landericũ clam ad se uocat: quæ sibi contigerant meminit. Monet nõ cubiculum sed sepulchrum cogitet. Haud dubium sibi esse: regẽ ꝓ cõfesso habere: landericum cum ea consuetudinẽ fecisse illiciti amoris. Turbatus animo landericus præsentem adesse sibi mortẽ arbitrat᷑. seq; ueluti iam captum rapi ad suppliciũ putat. Quem supra q̃ uirilem animum decet cum uideret fredegonda intabescere: una inquit landerice res est quæ nos a periculo eximat. Solet a uenatiõibus chilpericus nocte plurima domũ reuerti. Age igitur impigre & facinorosos quosuis hoĩes & sanguinarios pecunia muneribusq; sollicita q ꝑ noctis caliginem chilpericum ex equo descendentem citis vulneribus necẽt. Hoc pacto & mortẽ superauerimus: & regno potiemur. Reginæ consilium secutus landericus siccarios in insidiis locat. Hi ut conuenerãt regem inter tenebras adoriuntur atq; interimũt: atq; noctis beneficio defensi ꝑpetrato homicidio exclamant chilpericum interfectum esse: & quasi homicidii expertes ipsi essent childebertum auctorem paricidii uociferantur. Aulici ascensis equis huc atq; illuc depræhensuri fugiẽtes homicidas frustra discurrunt. Madulphus siluanectẽn præsul eo tempore aliquid negocii in curia habebat. Is rege cæso sepeliendi officium exhibuit. atq; naui impositum secundo flumine ad diui germani de pratis quam rex extruxerat: ædem extulit. ubi etiam nunc eius sepulchrũ uisitur. Tam misero uitæ exitu chilpericus regnũ reliq̃t hõ impudẽs arrogãsq; qui cum amicũ neminẽ obseruaret: nemo illi amic⁹ fuit. Exscripserat nescio quot libros incondito uersu: aliosq; nõ paucos. quos impiã scilicet rem cõtinentes uiri sapientia probati deletos prorsus exterminauerunt. Sed iuuat me chilpericũ a tergo relinquere: pauperũ quidẽ abiectorẽ: sacrarũq; ædiũ osorem: irrisorem insuper ecclesiastici ordinis: qui pluris semp existimauerit recenter ad fidem cõuersos: q̃ eos quos diuturna religio cõmendabat: illis ecclesias attribuẽs: his praro ministrans: uni tñ germano parisiorũ antistiti obseruantissimus fuit. Cuius sepulchrum hoc a se edito epigrãmate dignatus est.

Ecclesiæ speculum: patriæ uigor: ara reorum
 Et pater et medicus pastor amorq; gregis
Germanus uirtute: fide: corde: ore beatus:
 Carne tenet tumulum: mẽtis honore polum.
Vir cui dura nihil nocuerunt fata sepulchri:
 Viuit enim. nam mors quam tulit ipsa timet.
Creuit adhuc potius iustus post funera. Nãqui
 Fictile uas fuerat gemma superba micat
Huius opem ac meritum mutis data uerba loquuntur
 Redditus et cæcis prædicat ore dies.
Hunc uir apostolicus rapiens de carne tropheum
 Iure triumphali considet arce throni.

Chilperici igitur ingenium et mores execrari debebit quisquis ad gerendam rem publicam optimus accedet.

Nunc fredegondæ reliquias persequamur. Interempto chilperico fredegõda suis fortunis timens: se cum oĩbus opibus ad beatæ mariæ parisiensis ædem tanq̃ ad asylum transfert. Quam liberaliter accepit loci antistes. Thesaurum qui penes chilpericũ dum apud callam ageret quidam aulici auferẽtes ad childebertũ pertulerunt. At fredegonda rebus suis filioq; tutius consultum iri cupiens: gõtranum aureliæ regem per nũtios orat: sibi clotarioq; tutor assit. Nec tardat gontranus: ueniẽti urbe egressa fredegonda obuia progreditur. Suscepta nepotis tutela: per regni in

Fredegondæ i regẽ scelus

Gontranus clothardi tutor

signiores urbes circũferri clotarium infantem iubet. Qui clotharium circũferebant per ceres urbes gontrani nomine in fidem recipiũt. At gontranus popularis inconstantiæ non ignarus cum in æde diuæ mariæ esset: ingensq; populi turba astaret: facto silentio uiri inquit parisienses qui huc cõuenistis uos oro: seruate stabilius in me fidem q̃ in fratrem habuistis: ut et meum nepotem in pace educare et uos iustitia moderari possim. ne (quod nolit deus) aut ille sine tutore: aut uos sine admĩstratore periclitemini. Gõtrani oratione letus populus: principis humanitatem fidemq; collaudat: deum precatus: ut illum saluum faustumq; seruet. Fuere per id tempus motus quidã belli repente gontrano loca quæ childebertus occupabat: Sed ganescus pictauorum comes qui childeberti partes tuebatur lemouicenses ipsosq; pictauos: in fide cõtinuit: turonos præterea tentauit. Sed repugnante urbis antistite ciuitas in fide gontrani pstitit. At nõ multo post childebertus quem post chilperici necem parisium aduenientẽ ciues non admiserant: gillonem remensem quibusdam adiunctis ei illustribus uiris: ad gõtranũ ire iubet. Admissis legatis: gillo assentatione usus principio gratias deo egit: qui gontrano tam clementi & potẽtissimo regi pacem sinceram tribuisset. Nec ultra tulit gõtranus uerba pontificis: sed dicere uolentem intercipiens: non inquit pessime præsul blanditiis istis libens (te maxime orante) auditum exhibeo. Omniũ enim qui sunt cũ sis perfidissimus: tu prætextu lineæ huius uestis religionẽ præ te ferẽs: fraude pditiõe q; omnes fallis. Te enĩ consultore urbes quæ ad me pertinent cõplures incẽdio assum ptæ sunt. Sic loquenti regi: gillo nihil respondit. Sed alter legatorum quæ a childeberto mandata erant paucis ad insequentem modum elocutus. Gloriosus inquit rex noster childebertus nobis præcepit repetere abs te paterni regni partẽ: quam tu illi gontrane ademisti. Respõdit gontranus iãpridem ad hæc respondisse: se nihil a childeberto præter conuentorum formam usurpasse. Eapropter quæ legitime possideret se retenturum. Nisi tñ ea quæ uel gratia forte uel liberalitate donare decreuisset. Ergo cum intelligeret legatus frustra aduersus regem contẽdere: quãdoquidem inquit legatio nostra nõ procedit. Reliquũ est quod ad extremũ pro tua iustitia impetremus. Est apud te fredegonda chilperici relicta quæ sigebertum principis nostri parẽtem & supra paucos dies chilpericũ interemit: mulier digna affici multis suppliciis. Propterea petit childebertus hanc ad se dimitti. Cui ob scelerũ immanitatẽ pœnas ut par est irroget. Legato gõtranus respondit: iniquũ sibi uideri ad pœnas rapi mulierem regio nuptu insignem: et quam non putaret culpam cõtraxisse eorum quæ illi obiicerentur. Atq; ita irrita legatione abeũtibus legatis: primarius ille locutor: gontrane inquit: Magne rex: postq̃ pacem abnuis: scito iam securim qua tuus frater interemptus est capiti quoq; tuo imminere. Ad hæc uerba commotus rex extrudi palatio legatos iubet: eosq; luto cœnoq; p uiam euntes cõtaminari. Hinc graues inter reges inimicitiæ conflatæ sunt. Gõtranus post hæc fredegondã in neustriã emittit: ubi nõ procul rothomago incoleret. Ad quã ex francorum nobilitate nõnulli profecti tanq̃ fortunæ eius misererẽtur operã illi suã pollicentur. At cognito q; prætexatus quem in custodia chilpericus habuerat a gontrano liber factus esset: indoluit uehementer fredegonda: q; ex fastigio regiæ dignitatis delapsa: tam parui haberet. Addebat ad dolorem brunechildis psens fœlicitas. quã se potentiorẽ & magis honoratã iri conspiceret. Quo liuore cruciata mulier: audacem quendã & cædibus assuetũ hominẽ holdericũ seorsum uocat: magnis pollicitatiõibus satellitem onerat: si brunechildẽ reginã necet. Conuentione cædis facta: holdericus cum multis iam diebus consuetudinẽ familiaritatis apud reginam brunechildẽ assentatiunculis blanditiisq; comparasset: blandior tamen indies uisus in suspitionem uenit Depræhensusq; & tormentis affectus: crimẽ confitetur. Fustigatus deinde & ludibrio habitus ad fredegondam dimissus est. Quem paulo post sanguinaria mulier pedibus manibusq; truncatũ dimisit: uel q; desidiæ eũ argueret: quia uidelicet necandæ brunechildis occasionem uecors prætermisisset: uel q; significare uolebat se nihil de homicidio satelliti mandasse. Cura dehinc gontrano fuit chilperici necis autores persequi: inter quos delatus est cherulphus: qui primarius chilperico cubicularius fuerat: ad marti

Gillo remensis ad gontranũ legatus

Fredegonda iterũ necẽ cogitat

Cherulphus occiditur

ni sepulchrum effugit. ubi tandem gontrani iussu a quodam claudio multis uulnerib⁹ interfectus est: publicatis eius bonis quo℞ ditissimus erat. Eadem tempestate gōdoaldus qui se clotarii filium diu prædicauerat: qobrem conciliato sibi procerum fauore cum bonam in aquitania populi atq₃ urbium partem in ditionem suam recepisset: petragorios tholosātes burdegallosq₃ non difficile conciliauit. Auctus imperii amplitudine gondoaldus: litteras ad francos proceres dat: quas ligneæ tabellæ mādatas & cera desuper oblitas: duobus cadurcis sacerdotibus perferendas cōmittit. Quibus in itinere a gontrani aulicis deprehensis ex litteris & sacerdotum confessione cognitū est quid gondoaldus animo concepisset. Nec moram interponit gōdoaldus ad gōtranū legatos mittere: quibus oliuæ ramos in manu gestare iubet: quo signo quasi pacis nūtii tuti ad regem peruenirent. Cum ad regem uentū esset: rogati nomen & gentē. A gondoaldo inquiūt uenimus ad te qui cum clotharii patris tui filius sit debitā sibi paternæ possessionis portionē petit. Quod si neges: armis hæreditatem repetere decertabit. ex aquitania numerosum exercitū iam habere. accessurū insup suis uiribus a childeberto magnum delectum militum. Gontranus legatos opprobrio habitos: in equo℞ dorsa distendi atq₃ fustigari: præter ius legationis imperat. Legati etenī nomen uiolare apud etiam barbaros nephas est.

Gōdoaldus filiū regis se appellat

P Et superiores dies constitutū inter gontranū atq₃ childebertum erat de conuentu habendo. ad quem gontrani edito childebertus magno suo℞ pcerum comitatu uenit. Ibi ante omnia gondoaldi nūtiis introductis gontranus dicere imperat quæ superioribus paucis diebus apud eum habuissent. Postq̄ cuncta ordine enarrassent: Addunt gondoaldum rebus omnibus spoliasse rigondam chilperici filiam dum eam ad hispaniā nuptiarum causa pater destinaret. Eius rei gnaros esse childeberti proceres. Dum hec nūtii perorassent: suspitio mox icidit regibus: eam causam esse quare aliquot ex nobilitate childeberti concilio abessent. Nec propterea destitit gontranus rem animo conceptā patefacere. Accepta lancea extremum eius ad childebertum intendens: hoc inquit indicium tibi esto chare nepos: regni te mei hæredē fore. Et nunc quidē totius gētis atq₃ urbium tibi potestatem imperiumq₃ committo. Tu enī: et alter meus nepos clotarius tm̄ superstis quibus hæc optimo iure cōueniant. Hec cum in conspectu multitudinis dixisset: appræhensum dextera childebertū seorsū non longe a contione deducit. Primo illum monet: tacitusq₃ quæ dicturus sit seruet. deīde docet quos ad gerenda regni negocia admittat: quibusue consultoribus utatur: quos item reiiciat: quibus etiā sui custodiam atq₃ salutem credat. Caueat a brunechilde mr̄e a gillone præterea remensi: qui esset perfidus maxime. His ita inter se plocutis: ad rē communē tractandā considūt. Quibus omnibus quæ ad reipublicæ commodū attinere uidebantur et quo℞ gratia contio habebatur absolutis: consilium dimittunt. Ad cōuiuium deinde itur. Inter comessandum gontranus circūstantes ita proceres affatur. Viri franci & apprime nobiles quos mihi semper & primores & charos habui. Hic est meus ille nepos quē hæredem institui. Colite illum oro: & fide integra parete uestro regi. De magnitudine etenim eius futura spem capio maximam: cum iam imperio auctus sit et uirtute commendatus. Hec dicens simul restituit childeberto ciuitates quas chilpericus abstulisset.

R Ebus ex regum usu constitutis: childebertus ad suos profectus est. Dum hec agerentur principū unanimitate cognita: hi qui gondoaldo fauebant desiderius mōmolus bladascus atq₃ sagittarius ab eo defecerūt. Est trās gerondā flumen loco edito urbs quæ cōuenæ appellat: ad quam gondoaldus se recepit. primo quidem ciuibus beniuolus: mox simulato hostium aduētu bonum fore ait si in arcem fortunas suas ciues contrahant. Deinde cum prope adesse hostē diceret: omnes in armis esse mandat. & in hostem portis patefactis erumpere. Procedēte ergo agmine cū in planiciem uenissent: exturbato urbe antistite portas obstruit. Ipse cum præsidio suo rum ciuitate potitus fortunam quæcūq₃ futura esset illic expectare constituit. At gontranus loci munitione cognita: cum inde gondoaldus erui facile non posset: litteras

Defectio a gontrano

Conuenæ ciuitas

brunechildis nomine ad eum perferri iubet. quibus hortabatur eũ opes om̃s suas burdegallam conferat: ibiq; hiberna habeat. Paruit fraudulentis monitis gondoaldus: resq; omnes & ingentẽ auri summam burdegallã præmittit. Cognito gondoaldi discessu milites gontrani qui iter eius explorabant: gerondam flumen enatant: depræhẽdũtq; iumenta quæ sarcinas gondoaldi ueherent. Quibus spoliatis ad locũ ubi gondoaldus se receperat contendunt. Lendegesillus copiis præfectus carros ad urbis obsidionem ad hunc modum excogitauerat. Intecti enim undiq; cratibus atq; tabulatis carri munimento erant his qui intra carros delitescebant: quorum negocium erat cuniculis patefacere uiam in urbem. Comparata inde frequenti ex uicinis siluis materia: fascium ingentem numerum in uallem coniiciunt. Oppidani contra non uecordes præacutis sudibus & lapidum molibus: igni quoq; ac pice desuper iactis cum materiam tum milites incendebãt. Hac oppugnatione incassum suscepta: lendegesillus alia uia obsessos intercipere statuit. Mommolum igitur ad colloquium clam uocat: quem primo increpitum q a gontrano defecisset: secutusq; esset gõdoaldum: si operam nauet: ut suo aliquo facto ciuitas dedatur: se sperare gontranum qui benignissimus esset facile illi dimissurum quicquid in eum commisisset. Mommolus de ea re se consideraturũ respõdit. Igitur mõmolus sagittarium ladascumq; & ualdonem sibi arcta amicitia deuinctos conuenit. docet quid illis periculi si ciuitas expugnetur impẽdeat. Vtile fore saluti suæ consulant. Mommolo cum omnes acquieuissent: cõuenit in aliquot insigne ciuitatis templum ignem summittere: ad quod incendium restinguendum omnibus concurrẽtibus facile factu lendegesillum in urbem admittere. Ad hoc negocium accersito carulfo ditissimo homine apud quem & ipsi diuersabantur: consilii compotem facit. Postq̃ de incendendo templo tradendaq; hosti ciuitate compositum inter eos est: ad lendegesillum mommolus occultissime uenit. monstrat qua uia ciuitas in potestatem gontrani dedi possit: si modo id quod de reconciliando sibi rege lendegesillus pollicebatre ipa efficeret. Lendegesillus spe recuperandæ urbis letus: iusiurandum mõmolo dat nihil de conuentis detracturum. Quod si animũ regis se ad id deducturũ non posse intelligeret: daturum illis tamen firmũ aliquod templũ in quo tuto dum rex placari possent consisterent. Re ita cõdicta Mõmolus consilio incendendi templi omisso gondoaldum adit: memorat q̃ integra in eum fide semper uisus sit: q̃q; item deinceps eẽ uelit. Verum eam esse rerum conditionẽ ut multum confidi nõ debeat. Propterea tentasse se lendegesilli animũ: quem in se & ad concordiã procliuem inueniat: lẽdegesillũ hoc unũ non probare q tu de gontrano male existimans conspectum eius aufugis: nec de cognationis attinentia (cuius forte dubius est) ullam rationẽ cum fratre ponis. Hoc tantum si facias: regemq; cõuenias omnia lendegesillus ait ex usu tuo fauste p̃cessura. Sentio igitur his tot curis atq; perturbationibus te explices: & nos una tecum ad gontranum proficiscamur. Ad hunc modũ suadente mõmolo: sensit dolum gondoaldus: nec tamen cauit. Non enim facile esse uidebat eo℞ malitiæ occurrere quorum & fidei et tutelæ se tanto tempore credidisset. Hortatur tantum: se non derelinquant euntem quo eum ducerent. Stabant pro portis hostes boso & bolo biturigũ comites qui gondoaldum a mõmolo exciperent. Foribus patefactis gondoaldũ in lẽdegesilli potestatem mõmolus tradit: regressusq; inde in urbem mõmolus portas claudit. Erat inter ciuitatem & hostium castra tumulus terrenus mediocriter editus. Ad huius summũ cũ gondoaldus successisset: bolo eũ præcipitẽ deiecit. qui in caput pedesq; rotæ instar circũactus illiso in caput eius a bosone saxo trucidatus est. Mõmolus autẽ quem in urbẽ reuertisse diximus gondoaldi opibus direptis: in reliquã multitudinẽ grassatus ẽ. Postq̃ nemini hominũ neq; sacerdotibus pepcisset: incensis ædificiis in lẽdegesilli castra se contulit. Lendegesillus iam de regis in proditores sentẽtia certior factus: mõmolum ad se uenientem excedere tentorio tantisper iubet: donec tumultuãtes in eum milites sedet. Egredienti præsens mors licet ante oculos (irruentibus in se militibus) uersaret: fortiter quidem restitit: nõnullis ex hostibus uulneratis. Sed signo a lẽdegesillo clam suis dato: circũuentus undiq; mõmolus: p̃ditionis pœnas pendit. Sagittario episcopo

Perfidia mõmoli in dñm suum

fuga salutem quaerenti caput unico gladii ictu a milite quodam amputatur. His rebus cognitis gontranus mōmoli opes ad se deferri imperat. Erant nūmi aurei mille pōdo (besantium franci uocant) argenti ducenta quinquaginta. id omne aequabiliter gontranus childebertusq; sibi dispartiti sunt. Inter mōmoli spolia ad gōtranum deductus homo est terno pede ceteris hominibus maior. Inciderunt per id tempus nūc in italia inde ī hispania occasiōes nōnullae belli: quod quia parum mōmēti uel propter nimios imbres: uel ꝙ rebus mox compositis reditum est domū uolens praetereo: unū fuit aduersus gothos duce bosso: cui attributis a gontrano magnis copiis: ducis incuria male pugnatum est: fusis caesisq; ad magnū numerū francis. Commissum praeterea aduersus britones nō incruentum praelium. ubi pepolinus dux catharri dolo occisus. Inter haec quasi gōtrano caelum aduersitatis non nihil comminaretur: anno priore mortis eius luna supra q̄ in eclipsi solet obscurior uisa. Ipse uero post ānum trigesimū adepti regni moritur. & cabilonem burgūdiae ciuitatē elatus in monasterio diui marci quod extructum magnis prouētibus cumulauerat sepultus est. Cuius si spectentur mores: dignus profecto qui principātibus ānumeretur bonis. In paupes benignissimus erga sacerdotes & dei ministros obseruantissimus.

Insueta hominis proceritas

Signum ante gōtrani regis mortem

Adepto gontrani regno childebertus animo reputans fredegōdae in patrem et patruelem crudelitatem poena afficere mulierem meditatur. Quaobrem gondoaldum ad se uocat: huicq; exercitus curam imponit: mandās incursionibus perdere suessionensium regnum quod fredegonda tanq̄ ad filiū clotarium pertinens moderabatur. Cognito hostium aduentu fredegonda regni proceres in armis ad se proficisci q̄uelocissime iubet. Quibus in consilium admissis: fredegonda filium adhuc lactētem amplexa: uiri inquit regni huius franciae primores nō parui uobis aestimari debet rex & dominus uester: q̄q̄ aetate paruulus est: ut in cōspectu pene uestro regnum uastari perdiq; patiamini. Et reminisci quidem uos decet fidei uestrae quam rothomagi cum essem praestitistis: nō deserturos ullo tempore filium hunc meum regē uestrum: sed eum obseruaturos ut paterni regni haeredem. Per eam ipsam fidem uos oro proceres: tueamini possessiones uestras: quas hostis tam crudeliter īfestat. Facile etenim factu est: q̄q̄ pauciores sumus aduersarios uincere. Neq; animo fracta neq; consilii inops rebus deero: si modo adiutores fueritis: neq; bene rem gerētibus laus & praemium negabitur. Cedentes uero ignominia notabuntur aeterna. Assentientibus qui aderant: landericum fredegonda praeficit. Cui et belli gerendi omnem potestatē permittit: iubetq; id faciant quod a landerico fuerit eis imperatum. Ipsa uero animo erecta mulier: ab uberibus pendentem clotarium gestans agmē anteibat. Ad siluam quae haud procul a uia erat. (Cum iam sol occidisset) landericus exercitum secedere iubet ipse caesum ex arbore frondosum ramum: in eoq; suspensam nolam (ut fieri animantibus quae nemora pascuntur solet) equi iubae alligat: Caeteris ut idem faciant iussis. His ita ad landerici uotum compositis noctu e silua mouens: ad castra hostium sub lucem peruenit. Quos ex hesterno labore dormitātes adoritur: atq; compluribus interfectis caeteri in fugam conuertūtur. Direptis mox hostium castris in campaniam quae remis adiacet ingressi: uicos incolasq; igni perdunt. Hanc insignem uictoriam suo astu fredegonda apud trucum adepta est. Successit alia in britones ducendi causa quae a prioribus non tradita scriptoribus neq; a me scribi potest. In eo praelio grandem stragē factam esse traditum est. Mox insurgente belli gerendi occasione: childebertus in longobardos expeditionem parat: qui insubres mediolanūq; uexabant. Deliguntur ad id bellum duo et uiginti ductores qui negocium gerant. Quorum omniū principes constituuntur andoaldus: oloq; et codiueus: Superatis alpibus cum in agrum hostiū uētū est: olo ad castellū proximū accedēs sagitta traiectus iteriit. Mediolanū inde ꝓgressi urbē obsidēt. Ad quos mauritius bisantinus imꝑator missis legatis pollicet suppetias francis ante septimū diem sē destinaturū: eius aduētu signū fore si oppidū in colle positum ardere intuerent. in irritū cecidit imꝑatoris ꝓmissio: q̄obrem soluta obsidione franci castellis quibusdā in potestatem receptis: praedisq; actis: cum aestiuo aestu et alui

Bellū aduersus fredegondam

Fredegondae astu uictoria franci potiti sunt

Childebert⁹ i lōgobardos

profluuio toto exercitu laboraretur ad suos reuerterunt.

Childebert⁹ una cũ uxore interiit.

His paucis post assecutum burgundionum regnum gestis childebertus qui iunior appellatus est: unacum uxore non sine ueneni suspitione moritur. Fuere childeberto iuniori liberi duo: Theodebertus maior natu mettense imperiũ cui austrasiæ appellatio fuit adeptus est. Quod campaniæ superioris partem cõtinens: ad alemanos usq; protendebatur: sic quidem uocitata: ꝙ austracus rex: uel ut aliis placet auster eam incoluisset. Theodorico burgũdia obuenit. Hi sunt reges duo ad quos et ad brunechildem eorum auiam gregorium romanum pontificem dum augustinũ ad anglos fidei christianæ doctrina imbuendos mittit scripsisse legimus: legatum apostolicum commendantẽ. Eodem tempore auares id est huni sedibus suis egressi: editis aduersus francos aliquot præliis: ingẽtibus tandem muneribus donati quietã franciã reliquerunt. At fredegonda regum hostis collecto grandi exercitu: clotarium filium in bellum contra illos excitat. Qua re cognita nõ segniores facti theodebertus & theodericus qq̃ tutela brunechildis agerentur: magnis copiis occurrunt. pugna atrox lõgaq; committitur. Fusis deniq; fugatisq; hostibus: clotarius uictor a matre magnis plausibus exceptus est. Quæ tamen non multo post cum iam consenuisset: obiit mortem et chilperici regis uiri sui sepulchro illata est. Per id tempus lacus dunensis tanto feruore ebuliuit: ut cocti in eo pisces ad ripas in esum uenirent accolarum. At uero reges iniuriarum quas a clotario acceperant non obliti: ad arma brunechildis hortatu consurgunt. in quos clotarius mouens: positis apud fluuium aruennam castris: infœlici prælio dimicauit. Nam profligato exercitu: tanta occumbentium strage fluentum oppletum est: ut fluere uelut obiecta mole desierit. Est enim in ãnalibus francis tria in eo cõflictu millia hominũ occubuisse. Clotarius autem citus per meldunum ad parisios se recepit. Quem insecuti reges pacis conditiões quas ipsi uoluissent clotarium recipere coegerunt. Formula pacis hec fuit: ut quæ inter sequanam ligerimq; atq; ysaram loca ad occeanum usq; continentur ea theodebertus possideret. Duodecim uero regiões quæ sequanæ ysaræq; fluentis alluuntur clotarius haberet. Rebus ad hanc formulã confectis: cum theodeberti iussu bertoaldus magnæ apud regem autoritatis bonã militum manum tuendæ neustriæ causa accepisset. (Parebat enim his diebus theodeberto neustria) Clotarius meroueum filium landericumq; palatio præfectũ in bertoaldũ cum exercitu mittit. Ea re bertoaldo nũtiata cum imparem se militum numero intelligeret aurelianum se contulit. Quem landericus insecutus: hominis fugam cum hostiliter exprobrat: bertoaldus ex ciuitatis muro non inquit landerice quia militum multitudine me superas uirtute quoq; superiorem te eẽ putes. Sed si compertum habere uis quæ cuiq; nostrum animi fortitudo sit: ad singulare certamen te prouoco. Quod cum non admitteret landericus. Si ergo (inquit bertoaldus) tuus forte clotarius manus cũ theodeberto conferet: uis ne in ipo conflictu quid uter utri præstet experiamur. Excepta est a landerico conditio. Nec multo post duo reges ad iunam amnẽ qui stãpas alluit castra ponunt. At dum clotharianus miles ãnem traiicit: theodebertus ne totis copiis clotharius pugnare posset: signo dato prælium init: in quo multi utrinq; ceciderunt. sed ex clotarii exercitu multo plurimi. Inter præliandum bertoaldus qui landericum ad singulare certamen prouocauerat cum landericum sepius frustra iclamasset non ignarus quid in eum doli machinaret̃ brunechildis: in confertissimos hostes irrũpens uitã maluit fortiter pugnãdo amittere q̃ a magistratu (id quod brunechildis maxime petebat) ut eius loco porthadium quẽdã promoueret turpiter dimoueri. In eo prælio meroueus in hostium potestatem uenit. Idem clotarius cum landerico sese fuga eripuit. Nec desistit theodebertus persequi hostes donec parisium usq; infesto agmine æstu & cæde madens peruenisset. Nulla tamẽ alia re egregie gesta: domũ reuersus est. Erat inter aulicos theoderici prothadius quidam italus qui cum brunechilde stupri cõsuetudinẽ (ut credebat̃) habebat. Quam ob causam brunechildis illum apud theodoricũ & dignitate & auctoritate plurimũ posse omni studio adnitebatur. Et poterat quidem. Nã italus cum esset ingenio astuq; præditus: regi gratus habebat̃: sed ꝓ

Gregori⁹ romanus pontifex
Huni
Fredegonda moritur
Lacus dunensis
Iuna fluuius ꝓpe stampas
Meroue⁹ capitur
Prothadi⁹ italus brunechildis familiaris

ceribus oĩbus p̄pter singularem pecuniæ auariciã exosus. Hoc ergo prothadio freta brunechildis & q̃ nondũ bono aĩo in theodebertũ mettensiũ regẽ: q eam a se relegauerat esset: theoderico suadet. Illũ thesauros patris ad se sustulisse: quoꝝ partim hæres ip̄e esse debeat simulq; theodebertũ ait ex alieno cõcubitu fuisse susceptũ: atq; ex hortolano p̄gnatũ. Quãobrem mitteret ad theodebertũ legatos q sua & patris pecuniam supellectileq; repetant. Talibus frequenter aĩatus consiliis theodericus: cũ frustra theodebertũ admonuisset: contracto plurimo exercitu: aduersus theodebertũ p̄fectus ad carisiũ castra metatus est. A quo quia nõ procul abesset: theodebertus aciẽ instruit: postera die dimicaturus. At primores exercitus aĩo uolutantes q̃ turpe erat fratres inter se digladiari: nec minus ignari rerũ bellicarũ q̄bus & imperia atteri & nõnunq̃ pessundari solent: regẽ adeunt. orant ne fraternã pietatẽ temere uiolet: ne ue committat quo sua dignitas: fortunæq; suæ deteriores sint. At prothadius in contrariã sentẽtiam regẽ inclinaturus: Minime inquit decet ex leui causa de pace repente agere. Sed tẽtare oportere hostis animũ: si forte petitis acquiescat. Quo uerbo irritati p̄ceres: in cædẽ prothadii conspirant: protenusq; tumultus exoritur. Quẽ adhuc non in apertũ prodeuntem cũ theodericus ad tentorii uestibulũ stans cõiectura aliqua percepisset: regem a prothadio oẽm iniuriã prohibentẽ quidã ex cõspiratoribus (ne ultra progrederet) distinuerunt. Qui in sententia nihilominus perseuerans: uocato ad se uselino imperat indicere militibus ne prothadio noceant. Vselinus uero conscius q̃to cunctis esset odio prothadius: ubi ad coniuratos uenit rex inquit mandat prothadium occidi. Concurrunt igitur alacres milites: & hoĩem alea cũ petro quodam medico ludentẽ interimunt. Qua re p̄petrata: oẽs ad regis tentoriũ conuolant. orant ne iniquo aĩo ferat pessimi hoĩs necem: quẽ scirent oẽs amicitiæ & pacis inimicũ. Ad hæc theodericus recenti homicidio turbatus: cũ aduersus q̃plurimos furendi uia non esset: aĩos ponit: & paci se accõmodat. Qua priusq̃ armis decertaret ex procerum consilio concessa: discessum est. Inde theodericus qui nullis ad id tempus legitimis nuptiis usus esset: sed duos ex concubina filios excepisset animum ad matrimonii fœdus conuertit. Erat hyspano regi deterico filia nubilis. Hanc sibi a patre cõiugem dari per legatos postulat: fide præstita illam perpetuo & uxorem & reginam fore. Detericus membergæ pater (id enim erat filiæ nomen) genero letus: filiam theoderico desponsat. Acceptam theodericus unice diligit. Sed huius tam arctæ charitatis inuida brunechildis: ita regis puertit animum: ut despreto uxoris thoro: eam cum iis quæ paterno dono exportauerat muneribus ad patrem remittit. Qua a theoderico ignominia affectus detericus: Clotarium per nũcios sollicitat recordari quid in eum priore bello theodericus commiserit: si ad ultionem exurgat: se qui insignem a theoderico iniuriã accepisset illi auxilio fore. Excepit p̄iocunde legatos clotarius: eosq; ad theodebertum mittit tentaturos si forte ad belli societatem iungeret sese. Qui idem quoq; se facturum legatis respondit. Inde ad lombardos profecti legati agonem regem adeunt. Memorant reges tris in theodericum coniurasse: si ad eos quartus accedere uelit adesse tempus: cũ ipsi omnes ob superiores ei s illatas molestias theodericũ ulcisci facile possint. Agon sese regibus coniunctũrum spondet. His responsis exhylarati legati ad detericum reuertuntur. Coniuratione regũ ad theodericum p̄lata rem grauissime tulit. At theodebertus sperans ad bellũ conuenturos cõiuratos reges primus copias eduxit. Venientibus in mutuũ conspectum regibus: nihil armis tentatũ est. Sed ultro citroq; euntibus legatis: dies apud salesiam castellũ de cõcordia cõponenda dictus est. Quo theodericus cũ decem hoĩm milibus se contulit. Theodebertus longe maiore p̄cerum numero profectus est: aĩo oĩa disperdendi si frater a cõuentis resiliret. Territus numero fraternæ gentis theoderic⁹: nihil repugnat pacẽ recipere quãcunq; theodebertus uoluisset. Conuentũ inter reges extitit: ut comitatus duos turoniæ atq; cãpaniæ quasi ad se hæreditatio iure pertinentes perpetuo theodebertus reciperet. Rebus ad huiusmodi formã confirmatis: uale sibi dixerũt reges. Verum non ita pacato aĩo theodericus mussitabundus sæpe cogitabat qua rõne fratrẽ bello uexaret: a quo & bello fuisset ĩpetit⁹ & bona p̄te regni mul

Bellũ a theodorico ĩ theodebertum mettensiũ regem.

Prothadi⁹ p̄hibẽte theoderico a milib⁹ occidit.

Nubit theoderico filia regis hyspaniæ quã postea dimisit.

Bellum ĩter fratres.

Pax cõponit.

ctatus. Consilio cū prudētioribus aulicis accepto: sibi cōducere ratus si clotariū amicū faceret ne theodeberto iungeret': ad eū legatos ire iubet: q̄bus mādat regi dicere quibus se calamitatib⁹ theodebertus pressisset: adēpta sibi grandi terræ possessione. Ideo cōstituisse repetere ab eo q̄ iniquissime rapuisset: si clotarius fidē det se nō suppetiaturū fratri. Audiuit p̄summa beniuolentiā legatos clotarius. Et q̄ regis sui noīe petebāt concessit. Erat em̄ colūbanus eo tp̄e sc̄titatis noīe p̄clarus. hic clotariū admonuerat: ne fratrū bello se īsereret: fore post aliquot dies: ut illorū hæres esset. Cognito clotarii rn̄so: theodoric⁹ ad ligōnas copias cogit: īde uerdunū q̄ ciuitas p id tp̄s primū ædificabat' p̄teriēs tullū petit: quo & ip̄e theodobertus ex austrasia educto milite castra posuerat in eo loco acerrime pugnatū est: cadentibus ex utroq̧ exercitu p̄multis. Sed inclinante in theodericū fortuna theodebertus p mettēses fugiēs tandē coloniā se recepit. Ibiq̧ reparatis uiribus: nō multo post theodericū infesto agmine non tn̄ meliore fortuna: aggredit'. Nā tametsi nō ignauiter pugnaret: tn̄ postq̄ uidet suos superari: deserto p̄lio: fugæ se mādat: insequentibus cū austrasiis: quorū magna pars fugiēs occisa fuit. Traditū est tā confertos milites in sese eo prælio cōcurrisse: ut q in equis sedētes uulneribus cōfecti erant delabi ab equis turba digladiantiū impediente nō posset. Theodericus cognita fratris fuga: cū illū hostiliter insequeret': oīa qua iter agebat p̄dens: regionis incolæ illū couenientes orant ne ob unius hoīs culpā innocentē populū exterminet: eos q̄dem cū oī p̄uincia quā armis cōparasset suos esse: nec īperata unq̄ negaturos. Quibus rex respondit se q̄dem illis ueniā daturū si fratris caput ad illū perferant. Igitur qui uenerant respōso accepto coloniā sine mora p̄ficiscunt': theodebertūq̧ his uerbis alloquunt'. Frater tuus theodericus bello abstinebit si partē thesaurorū quos ex patris successione possides illi distributā esse uoles. Propterea tibi nobisq̧ cōsule: & tuū fratrē patere consortē esse paternæ supellectilis. Credidit loquentib⁹ theodebertus statimq̧ in reconditoriū ubi thesaurus asseruabat' una secū turbā admittit. Interim uero dū secū reputat quid fratri impartiat: unus ex populo districto ī theodebertū gladio caput illius amputauit: nec cunctat' p ciuitatis muros ad theodericum caput p̄iicere. Morte fratris cognita: theodericus coloniā īgredit'. Regnūq̧ austrasiæ quod theodeberti fuerat: suscepit. Mox rebus ex sua sentētia cōpositis: duos theodeberti filios cū sorore formosissima puella mettim repetens duxit. Cui occurrens brunechildis conspectis nepotibus: furens mulier innocentes protenus interemit. Theodericus autē parta uictoria ducatū sicuti conuenerat clotario restituit. deinde cū specie illectus neptis quā colonia abduxerat eā sibi desponsare & uxorē accipere oīno contenderet: brunechildis impediuit: dicens nefariū esse ducere uxorē q̄ p̄ximo sibi generis gradu attineret. Cui theodoricus respōdēs: O inquit p̄fida & odiosa multis fœmina: nūquid mihi p̄suaseras: theodebertū adulterino cōcubitu prognatū meū fratrē nō esse: quare me & fratrē & p̄ximū meū persequi: atq̧ perimere cōpulisti? Hæc loquēs theodericus: brunechildē occidere tentauit. sed ope aulicorum protecta cœnaculo se proripuit. Nec differt crudelis mulier ultionē. potionē letiferā conficit: quā theodorico p ministros quos ad id idoneos instructosq̧ reddiderat bibendā dū balneo egrederetur offert. Veneno epoto rex balnei calore æstuās: repēte īteriit. Sūt tn̄ q scribāt p̄fluuio alui interiisse: postq̄ ānos decem & octo regnauerat: anno dn̄icæ salutis sexcentesimo decimo octauo.

Theodebertus fugit.

Theodeberti amputatū ab uno de turba caput ad theodericū fratrē defertur.

Brunechildis crudelitas.

Aliud brunechildis parricidium.

¶ Eiusdem compendii. Liber tertius.

R Egibus ut p̄missum est interemptis: unus ex clodouei cognatione tantū clotarius superat: ad quē regnū p̄tineret. Sed brunechildis plurimorū cæde audax: sigebertū theoderici nothū austrasiæ regno p̄ficere cōtendebat. Cuius cœptis repugnāt austrasii proceres: quia crudelis fœminæ mores execrarent'. Igitur ad clotariū duos ex numero eorū longe nobilissimos arnoldū pipinūq̧ mittūt oratū: ueniretq̧ ad eos festinet ad castellū cui capthomarum nomē erat. Audita legatione clotarius ea q̄ p̄ceres uelle intelligit impigrē cōplet. Castello quod p̄xime diximus agenti clotario: brunechildis cū nō longe abesset (nā Vuarmaciæ q̄ uangionū caput est ad ulteriorē rheni ripā age-

bat)in ãdat: finibus regni austrasiæ abeat: quod sigeberto filio theodebertus pater reliquisset. Ad hæc clotarius brunechildi nunciare iubet: Moris esse fœminã leges uiris nõ ponere: neq; de distribuẽdis regnis: inuitis pceribus: agere. Quos si in contionẽ uocatos uelit: nõ repugnare se: qn ipsis diffinientib⁹: uel sigeberto uel sibi austrasia cedat. Accepto clotarii rñso: brunechildis germanos ad belli societatẽ accersit. Nec segnius ex oĩ austrasia q̃ maximas copias potest cogit. Erat inter legatos a brunechilde in germaniã missos garnerius: quẽ secus ac iussus esset rem gesturũ suspicata: ad albonẽ garnerii in legatione collegã litteras de occidendo garnerio dat. Litteras cũ legisset albõ laceras a se abiicit. Quarũ fragmẽta unus ex garnerii amicis cogẽs: excerptã inde diligenter sententiã garnerio patefecit. Re dissimulata: garnerius clam suadet germanis: brunechildis partes ne sequant̃. deinde ad brunechildẽ reuersus in burgundiã: una cũ brunechilde iter facit. Vbi seorsum quosq; proceres cõueniens: eos in sententiã suam eo facilius uertit ꝙ brunechildis tyrannidẽ horrori haberent. His igit̃ sic se habentib⁹ garnerius clotario nũciat: si se ad eũ tuto cõferre possit: uelle ad ipm ꝓficisci. Non difficile fore ut mettensiũ burgũdionũq; regno adiutore sese potiat̃. Garnerii cognita uoluntate: clotarius cũ certior factus esset: qs ad rem cõficiendã modus garnerio satis ꝓspectus haberet: cõtracto raptim exercitu: in cãpaniã cathalaunensem mouet quo sigebertũ iã castra posuisse cõstabat. Defecerant p id tẽpus a sigeberto ad clotariũ nõnulli ex austrasia apprime nobiles artunus. Rucco. Sigoldus. & Eudlanus. Instructis ad pugnã copiis: priusq̃ manus cõserant: cõmilitonibus signũ dat garnerius de quo inter illos conuenerat. Ipse sensim acie excedens: cæteros sui consilii conscios comites educit. Quos lento agmine ad flumen usq; sagonã (quẽ ueteres ararim nominabant) persequente clotario: cũ sigebertus infestis copiis ad eũ locum uenisset: ipse cum duobus fratribus corbo & meroueo in potestatem clotarii uenit. Sigebertus autem equi pernicitate saluus: nullo postea tẽpore cõparuit. Victori mox clotario brunechildis captiua offertur una cũ eudelina theodorici sorore quas in castris hostium garnerius depꝛhenderat. Nec tardat rex præsente sigeberto corbũ necare: seruato meroueo quem ex lauacro christiani baptismatis filiolũ habebat: cuius & ipe diligentẽ curã deinceps habuit. Exultans tanta rerũ fœlicitate clotarius: accitis ad contionẽ diuersæ gẽtis qui cum eo militauerant proceribus de brunechilde castiganda consilium capit. Recensitisq; mulieris flagitiis: & ꝙ esset decẽ regũ: aliorũq; multorũ cædibus rea: rogat quo supplicio digne plecti posset. Acclamantibus cunctis crudelẽ fœminã uilissima aliqua morte affici debere: priusq̃ in conspectũ contionis rex eã introducere mandaret: quarto fustigatã: tandẽ deduci ad se iubet. in quã postq̃ diu aspereq; inuectus esset: insidentẽ equo mulierẽ per totũ exercitũ circunferri imperat. Inde a capillis & lacertis: ferocientis equi caudæ alligatã: reliquo corpore humi prostrato: lictor distrahit. De cuius nece uaticiniũ sybillinũ esse nonnulli asseuerant. id quia minime compertũ habeo asseuerare non ausim. uatum siquidẽ enigmatibus atq; obscuritatibus interpretationẽ adhibere diuinantiũ est. Ne tamen sua laude brunechildẽ fraudemus: cõplura sacerdotum collegia & monachorũ apud burgundos austrasiosq; extruxit: inter q̃ apud lugdunũ pro muris adhuc uisitur diui uicentii cœnobium. Apud heduos quoq; alterum: ubi assentiente clotario sepulta est. & alia diuersis locis templa diuo martino cui deuotissima erat dicauit. Ita ut si impensam cum brunechildis fortunis conferas: mireris sane tot uno sæculo templa: assignatis cuiq; prouentibus: mulierem exædificasse potuisse. Eius ætate. Etherius lugduni: apud heduos siagrius: Viennæ desiderius: Antissiodori ãnarius: Austerius aureliæ: Lupus & columbanus apud senonas mira sanctitate clarueruntt.

Sigebertus uincitur.

Brunechildis ultimum supplicium.

Brunechildis laus.

Reductis ad unius regis imperiũ quattuor regnis: clotarius palatio ꝓfectũ garneriũ (cuius opera usus maxime fuisset) cõstituit. burgundiã harponi cõmẽdat. Austrasiis rado præpositus est. Et ne liberalitatis quicq̃ clotarius præter mitteret: garnerium imprimis sui palatii præfectum: cõplurimos deinde burgũdæ ditionis proceres: antistitesq; & q aliquid pensi haberent ciues ad se nocat. Vocatos am

Clotarius prouincias distribuit.

plissimis quæq muneribus ad cōciliandū eorū sibi beniuolētiā impartit. Nā pter sum/ mā humanitatē atq modestiā qbus illū natura instituerat: religionē quoq uenerabat & quod rarū est pietatē colenti: bello optimus atq strennuus erat. Longobardis q an/ nuū frācis a guntrano ad ipm usq clotariū pensum duodecim auri pōdo quotānis sol uebant tributū abrogauit. Dū hæc agerent natus est clotario ex bergedruda uxore dagobertus: quē litteris erudiendū arnulpho mettensiū psuli cōmisit. Bergedruda ue/ ro nō multis post annis morit in cuius loco sichildē clotarius accepit q haibertū enixa est. Dagobertus aūt postq sibi p ætatem licuit feras īdagare & uenari ut gallis mos est pergit. Excitato ceruo cū longo iā cursu lassus quietis locū quæritur: uicū quē catulia nū uocāt pfugit. In eo uico sacellū erat ubi cōdita humo & lapide instrata corpora bea torū dyonisii rustici & eleutherii a suscepto p fide christi martyrio p annos triginta su pra quingētos religiose colebant. Eo (cū patens sacellū esset) se ceruus pripit. soloq decūbens qeti se mādat. insequētibus crebris latratibus ceruū canibus: cū ad sacellum uenissent: ceruo cōspecto frequētiore latratu pstrepētes: nulla eis sed nec ipis uenato/ ribus in sacellū irrūpendi facultas fuit: suā ædem tuētib' uiris sctītate spectatissimis. Ea re p uicina loca plata locū ueneratiorē fecit & dagoberto admirationē simul & pietatē cumulauit. Mortua p id tēpus bergedruda clotarius sichildem accepit unde pcessit ut pxime scripsi haibertus. At dagobertus cū præceptorē q eū secularibus ornatū red/ deret institutis a patre accepisset quē aqtaniæ ducatu pater donauerat: intellexit nō mi dis adolescens quantū sadragesillus (id eīn nomē erat pedagogo) propter acceptam a patre dignitatē superbiret: ita ut eū neq satis reuereret neq obseruaret: uocatū ad conui uiū sadragesillū: cū e regione dagoberti uelut par illi assedisset: poculūq tāq ex æqua/ lis manu desumpsisset: iubet eū uirgis cædi. Qua accepta iniuria: ad clotariū sadragesil lus fere lachrimans pcurrit. Eam rē pater furente aīo excepit. Dagobertūq ptenus ad se uenire iubet. Exasperatū patrē quia adolescens ptimesceret: non aliū fugæ locū q sa cellū quo a canibus tutus fuerat ceruus secū reputans eo se confert: nō minus præsidii sibi a sanctis cōferri arbitratus: q belluæ cōtulisset. Cognito filii pfugio: clotarius dago bertū īnde extrudi: & ad se deduci ferociter imperat. Id ut facerent abeūtibus seruis: cū ppe ad sacellū minus miliari cōstitissent: tam fixi stupentesq hæserunt: ut ultra pcede re minime possent: qq progredi maxime conarent. Igitur reuersi qd illis obtigisset pa tri renunciāt. Credidit clotarius fabulamentū esse quod narrarēt serui: ueriti ne dago bertū offenderent. Secundis q præceptū exequerent missis par accidit. Nec sic ab ira temperare potuit ferox pater: nisi & ipe miraculū expiriret. In sacello dū sopori se mā/ dasset dagobertus: uidit p quietem tris reuerendissimos uiros sese affari. Adolescens inquiūt hi martyres sumus quos multo supra tēpore p fidei ueritate mactatos hoc lo/ co catula sepeliuit. Qui locus quandoqdē nō satis cultus decoratusq est: minore nos dignatione populus colit. Quare si ad te receperis digniore apparatu tumulos nobis extruere: cū tibi securitatē tum placatū patrem restituemus. Et ne somnio te illudi exi stimes: si terram ubi delitescimus effodies: optimis caracteribus suo queq noīe cōpe/ ries esse signatū. Huiusmodi uisione confidentior factus adolescens: se quæ diui mar tyres petiissent impleturū religiose pmittit. Ad filiū pater cū indignabundus conten/ deret: eodē quo serui stupore & miraculo pculsus: filio parcit. Eūq non multo post re gni cōsortio donatū austrasiæ pfecit: pter ea q citra arduennā siluā ad remos spectant. Austrasiorū suscepto gubernaculo dagobertus cōsobrinæ chicildis apud chippiacū parisiorū uicū nubit. uixq a nuptiis dies tertius agebat: cū patrē cōueniens dagobertus petit ea sibi oīa dimitti: q austrasiorū regni essent: nec inde sibi pater quicq usurparet. De qua re ubi inter patrem filiūq diu disceptatur placuit tandē ad arbitros de contro/ uersia referre. Hi fuere selecti prudentes duodecim in quibus fuit arnulphus mettensi/ um præsul: magna uir sanctitatis opinione clarus. Ex eorū sententia clotarius filio dat qcūq ad austrasiæ potētatū ueteri iure pertinebant: hoc adiecto ne arduennā præter grederetur: ubi limitem Dagoberto dudum posuisset. Repetenti austrasiam dagoberto saxones qui ultra rhenum incolunt (quia potentiam uicini sibi regis suspe/

Longobardi tributo liberati.

Dagobertus nascitur. et Haibertus.

Miraculū de ceruo.

Dagobertus pedagogum suū uirgis cædere iubet.

Reuelatio sāctorū dionisii sociorūq ei' dagoberto facta.

Arduēna silua.

Cōtentio de regno inter patrē & filiū.

ctã haberent)bellũ duce berthauldo inferunt. In quos & ipse dagobertus traiecto rheno nõ impigre copias ducit. Dũ utraq; acies magnis aĩs atq; uiribus pugnat: dagobert⁹ casside ictu gladii diuulsa graue uulnus capite excepit: ita ut a uertice pars ossis una cũ multo crine cõscissa deciderit. Quo uulnere humo delapsus in hostiũ ptãtem facile uenisset: nisi mox opẽ tulisset ex regis seruis unus attila. Quẽ protenus ad patrẽ clotarius mittit. Is tum non pcul arduenna agebat. Cognito filii periculo festinat pater magnis itineribus suppetias filio ferre. ubi ad flumẽ cui Vuisera nomen est cõuenerũt: reciproca militũ salutatione clamor sublatus ad hostiũ castra defert. Quod miratus berthauldus rogat qd id leticiæ qd in castris frãcorũ audiret. Respondenti cuidã clotariũ cum ingenti exercitu aduenisse: mentiris inquit. Nam & clotariũ iampridẽ mortẽ obiisse accepisti. Cum nõ procul a se castra distarent: loquentis berthauldi uocẽ clotarius exaudiuit: q ut sui aduentus fidẽ hosti faceret galea nudauit caput canicie iam candidum Quo signo agnitũ regẽ berthauldus barbara uoce inclamans: O peruetus inquit & canũ iumentũ huc ne ades? Eo uerbo indignatus rex: non expectato exercitu flumẽ tranat: nec berthauldũ mox fugiẽtẽ psequi destitit: donec obtrũcatũ hosti caput ad suos ipse defert. Nec finẽ belli gerendi facit. In saxones usq; penetrat. Vbi memorabilẽ edidit stragem: nemini masculini generis parcens q gladii sui longitudinẽ excederet: ide uastatis agris & uicis incensis: uictor clotarius in frãciam demigrauit. Reuerso cura fuit godini nobilis burgundi temeritatem ulcisci: q despretis maiorum institutis: patris relictã uxorẽ coniugẽ sibi desumpsisset. Sed interueniente dagoberto dimissa nouerca godinus clotario conciliatus est. Sed contẽpta a godino mulier: regẽ adit. & cõceptæ in regẽ necis hoĩem insimulat. Ille iussu regis apud sanctũ medardũ: deĩde apud sanctũ uincentiũ de pratis tactis sacrosanctis altaribus accusationẽ iureiurando cũ diluisset: deniq; ut idẽ apud diuũ martinũ turonẽsem faceret: dũ carnuti diuersatus cœnat: missis satellitibus imperio clotarii (ut plæriq; putant) necat. Regibus eñ qñquidẽ licentia ut uolunt uiuẽdi pmissa est: uitæ quoq; & necis ptãte ad se traducta: nũc hos nũc illos p suo arbitrio occidere: fas esse uidet. Bellis iã plurimis fœliciter gestis: clotarius posteritati suæ cõsulens: consiliũ procerũ ex burgũdia trecas cõtrahit. Rogat eos quẽ sibi maxime principẽ post se optent. Respõdent aliũ præter se neminẽ cupere. eũ esse q & pace fouere: & bello eos tueri possit. Procerũ respõso letus rex eos monet fidẽ in eũ seruent: seq; & regni iura tueant atq; eos ita domũ dimittit. Mox platorũ quoq; cõuentũ apud cypiacũ habuit. Vbi dũ de his q ad regni cõmoditates essent cõsulitur: haymarus inter nobiles primari⁹: q ariberto dat⁹ fuerat a rege ĩstitutor: iussu agniani saxonis occisus nunciat. Quãobrẽ seditio fere inter aulicos studio diuersarũ partiũ orta est. Sed regis modestia ab armis tẽperatũ. Atq; interea clotarius ãno regni sui. xliiii. salutis uero christianæ sexcẽtesimo. xxxi. moritur rex nõ mediocriter litteratus: patiens admodũ: erga deũ timoratus: ad inopes liberalis: clero populoq; accept⁹. Cui apud sanctũ germanũ de pratis sepulto: qa alter clotarius pcesserat: secũdi appellatio fuit. Hui⁹ clotarii ætate fiacrius uenit scotus ĩ briã: q dum solitariũ sibi locũ quærit: a sancto farone meldensiũ põtifice susceptus: & loco ubi nunc ob sanctitatis merita religiose colit donatus est. In cuius sacellũ fœmina nõ ingredit. quæ eñ aliqñ ingredi temere tentauit in rabiẽ uersa est. De hoc sancto heremita qdam hoc disticon cõposuit. Fœmina q læsit blasphemo murmure sanctũ: Fecit q sancti nõ intrat fœmina templũ.

Attila fidelis seruus.

Victoria de saxonibus.

Accusat godinus a relicta uxore.

Haymar⁹ occiditur.

Sanctus fiacrius scotus.

Dagobertus in austrasia agens: de morte patris nũcio accepto: ne qs a nouarũ rerũ studiosis tumultus orirer: & in burgũdiã & in franciã exercitũ dispertit: mox in franciã pfecturus. Sed cũ apud remos agit: ueniũt ad eum ex francia atq; burgũdia legati: q nouo regi debitũ honorẽ fidẽq; pstarent. Erat dagoberto ex patre frater aribertus: cui cũ regni pars iure optimo deberet: auunculi sui brunulphi studio nixuq; patris regnũ habere cõtendebat. Sed cõuenit inter fratres ut in aqtania tholosam & alias urbes q infra pyreneos mõtes & ligerim continent: aribertus reciperet: neq; post hac in reliqs regnis quicq uendicaret: aut ad ius suũ spectare ullo pacto arbitraret. Aribertus parte hæreditatis sibi attributa: regni sui primariã sedẽ tholosæ insti-

Dagobertus portionẽ regni ariberto fratri distribuit.

fuit. Quarto deinde anno belli occasione captata: uascones in deditionē accepit. Pacatis undiq; rebus: dagobertus uoti nō imemor: quo diuis martyribus dyonisio eiusq; collegis obnoxiū se fecerat catulicū uicū petit: & sacrosancta corpora inde exhumari iubet. Inscripti erāt tituli cuiq; mausoleo: qbus alter ab altero sine cōtrouersia erat designatus. Ea in cōditorio quod fabrefieri rex mandauerat reponi ad tps iperat. Tādē magno sumptu cū templū exædificasset (quod & solido argento tectū erat) eo trāsferri corpora instituit: cōdito ad eū usum aureo feretro: additisq; ad decorē multis uariisq; gēmis. Annuis insup ꝓuentibus ad sacerdotū & ministrorū tēpli alimoniā designatis. Et ne minus ornamenti interius locus haberet: tapetes quoq; unionibus & gēmis uariis intextos: qbus interior paries tegeret attribuit. Adeo gratissimus diuis martyribus patronis suis dagobertus fuit. Inopū præterea curā non omittens reconditoriū proxime arā maiorē templi argēteū apponit. Vbi quæ diuis donaria martyribus offerrent reposita sacerdotes egenis impartirent. Hæc dū religiosus princeps diligēter curat: nō minus ipigre cætera q̄ regiæ sollicitudini impendebāt exequebat. Nā & austrasiam atq; burgundiā ubi gertrudis regina agebat reuisit: ius cuiq; postulanti dicens: ita ut cibo interdū parceret: ne quid a se ꝑtermissum esse uideret. Pergenti ex lingonib⁹ cabilonē: apud daterrā cū balneas peteret: brunulphi memoria illi incidit quem supradiximus ariberto dū regni partē peteret fauisse. Quāobrē accitis quos ad id ydoneos nouerat amalgaꝝ arnobertūq; & Vuillebaldū his imperat brunulphū tollāt necētq;. Qui mox imperata pficiunt. Cū heduos antissiodoresq; inuisisset: p senonū urbē parisiū se cōtulit. Iam eīm dagobertus gertrudē q̄ sterilis eēt reliquerat. Altera supinducta uirgine cui nanthildi nomē fuit: usus est potissimū arnulphi mettensis atq; pepini consilio. Arnulpho fato absumpto cōbertū coloniensem pontificē in emortui locū suffecit his cōsultorib⁹ ad p̄sentes regis mores cōgruentib⁹ iusticiæ illius atq; æqtatis tanta fama etiam apud exteros percrebuit: ut ex ea gente quæ thurcis sclauonibusq; finitima est nōnulli dagoberti examē ad suas cōtrouersias deposcerēt. Asseuerantib⁹ insup sclauonibus si ad eos aliqn̄ cōmearet se illi ut suo regi pærituros: Regi cū deessent ꝓpter uxorū sterilitatē liberi: cōcubitu uirginis raguetrudæ filiū marē suscepit. Cui aribertus dagoberti frater q p id tps aureliæ erat nomen dedit appellatusq; est sigebertus. Hic inter sacrosancti lauacri quas sacerdos amādus enūciat oratiōes dū nemo de more christiano amē respōderet: infans ip̄e q̄ tantū dies quadraginta natus esset: cūctis tacentib⁹ amen expedito sermone p sonuit. Quod diuinitus factū esse qs nō credat? Iā de hominū instabili cōditiōe queri possem⁹ si lex hystoriæ ꝑmitteret. Dagobert⁹ quē initio principatus p clarissimæ uirtutes cōmendabāt trāsuerso aīo esse cœpit. Quippe q mini strādi iuris specie: franciæ regni urbes ꝓuinciasq; cū uisitaret: quosq; ui adhibita spoliabat. Et tanq̄ diui dyonisii obsequiis oīa deberent æneas ingenti pōdere ualuas: Lauacrū insup ubi baptismatis misteriū sacerdotes explebāt una cū diui hylarii corpe: nulla cōpensatione sacrilegii facta ad diuū dyonisiū mari ex pictauis transtulit. Nec tñ tota præda potitus est. Altera eni portarū dū naui p oceanū exportāda cōmittit in fluctus delapsa ꝑpetuo latuit. Verū quia male agētibus occasio aliqua peccandi in prōptu suffragat: causam sacrilegii esse dicūt: pictauorū rebelliōnē: quos ut cōpesceret dagobertus oīa ad se belli iure ꝑtinere ratus: postq̄ agros ꝑuasisset urbē quoq; depopulatus esset: mœnibus oībus dirutis solū arare & in eo salē disseminare ad inducendā sterilitatē iubet. Sacrilegio comes libido non defuit. Amandus autē p id tempus uita uir spectatissimus & doctrina cū peccanti dagoberto uerbum salutis prædicat regno extruditur. Sed tandem resipiscente dagoberto: amandus gratus regi factus est. Comitabant dagobertū quocunq; pergeret pellicum cateruæ: præter eas quas cōpluribus locis cōptas & reginarū instar ornatas alebat. Obnitebatur tamen regis turpibus factis pipin⁹ qui palatio præerat. Nec usq;quaq; sinebat regem p tot uicia libere defluere. Cuius etiam optimis consiliis adiutor accedebat egnauus homo nobilis: & nō mediocriter prudens. Quorū p seuerāti cohortatione tandē dagobertus sanior effectus est. Interea aribertus tholozates dagoberti frater relicto filio chilperico: uita defungitur. Quem

Ecclesia sancti Dyonisii ædificatur: & argēto tegit

Brunulphus iussu Dagoberti occidit

Dagoberti fama.

Sigebertus nascitur.

Miraculum.

Dagobertus pictauos spoliat.

Notum

Libidinosus dagobertus.

Aribert⁹ tholosæ rex morit: & ei⁹ fili⁹ chilpericus

filiũs nõ multo poſt ſecutus eſt. Quãobrẽ tholozatiũ regnũ dagobert⁹ recepit. Sed oĩ fere humanæ fœlicitati pediſſequa eſt aduerſitas. Sclauones in thoringiã irrũpere nũciant. Selectis copiis cũ ad rhenũ dagobertus uenit ſaxones ad eũ mittunt oratũ ut tributo quod patri filioq; hactenus pependiſſent leuarent (id eñ tñi qngentorũ boum erat). Si id ab rege ĩpetrarẽt ſuis ſe impenſis atq; armis ſclauones debellaturos ſpõdẽt Cõditione admiſſa: pẽſum ſaxonib⁹ remiſſum eſt.

Tributum ſaxonibus remittitur.

Interĩ dũ hec gerunt dagobertus ſigeberto filio auſtraſiã dimittit: dyademate illi ĩpoſito attributoq; cõberto coloniæ põtifice: & comite palatino adalgiſo quorũ moderatõe regnũ adminiſtraret. Eodem tpe natus eſt dagoberto clodoueus quẽ plæriq; ludouicũ appellãt ex nanthilde uxore.

Ludouic⁹ ſeu clodoue⁹ naſcitur dagoberto.

Quo adulto: diſſidii cãm fratribus auferre dagobertus ſtuduit diſtributa cuiq; portiõe hæreditatis. Sigeberto eñ oĩs auſtraſia: ludouico burgũdia neuſtriaq; ceſſit. Dehĩc ad diuos martyres cõuerſus inter multas quas illis donatões largitõeſq; attribuit: emporiũ annuũ mẽſe iunio in cãpo non pcul a baſilica ſanctorũ inſtituit. trãſlata ad miniſtros eccleſiæ oĩ ditione. Id lenditũ uulgus appellat: corrupto ut ipſe iudico uocabulo. Nã edictũ dici crediderĩ. Propterea q̃ ad eas nũdinas mercatores ſuas undiq; merces edicto regio tanq̃ ad cõem regni mercatũ cõferre deberẽt.

Nũdinæ ſc̃ti dyoniſii q̃s lenditum uocant.

Vaſcones ariberto mortuo a dagoberto deficiũt. Qui primũ francorũ cõgreſſum ægre ferentes: multis cæſis: fugatiſq; alii in mõtes alii in ſiluas ſeſe abdiderũt. Sed cũ ex fuga ſe recepiſſent: miſſis ad doĩnũ nunciis quo duce bellũ gerebat: ĩperata facturos ſe eſſe pollicent. Ita ſaluus exercitus in franciã reuertit: præter aribertũ & paucos quos negligẽter agẽtes inter anguſtias rõcheuallis uaſcones interemerũt.

Vaſcones rebellant.

Vaſconibus in ptãtem redactis: dagobertus ĩiuriarũ nõ oblitus quas ĩ frãcos ſupiore ãno britones cõmiſiſſent. Legatis apud nidicahilẽ britonũ prĩcipẽ agẽs: bellũ (niſi offenſã purget) cõminat. Quo metu pculſus nidicahil ad dagobertũ uenit. Quẽ clypiaci agentẽ magnis munerib⁹ placauit: ſe cũ oĩ gente ſua & regno dagoberto dedens: non alio aĩo: q̃ illa oĩa ſub dagoberti frãcorũq; ppetua ditione tenere cõfeſſus. Cũ ĩ uerba regis iuraſſet: nidicahil a rege dimiſſus eſt.

Nidicahil britonũ rex fidẽ præſtat dagoberto.

Per id tps epis apud diuũ dioniſiũ dedicãdæ eccleſiæ gr̃a a dagoberto cõuocatis: dũ vi. kal. martii myſteriũ abſoluere ſtatuiſſent: pridie ipſarũ kalendarũ homo lepra admodũ deformis ab æditiuis ĩpetrat in æde pnoctare. Vbi dũ uigil ĩ oratiõe pſeuerat: uidet pſpicue chriſtũ comitãtib⁹ eũ petro pauloq; una cũ diuis martyribus dyoniſio ruſtico & eleutherio p feneſtrã in baſilicã aduẽtare. Qui cãdida ueſte amictus dedicatõis ſacrũ munus abſoluit. Indeq; ad lepra cõtaminatũ pgreſſus xp̃s. Tu inqt hõ: dicito põtificibus cũ craſtina luce ad hãc ædẽ ſe cõferẽt eã a me cõſecratã eſſe. Cuius rei fidẽ fecit infirmi hoĩs cura. Nã cõtacta hoĩs facie leprã oẽm xp̃s auferẽs eã pximo lapidi glutinauit. q̃ ad hunc uſq; diẽ p ſummã admirationem uiſit. Quo miraculo attoniti præſules dedicatõe abſtinuerũt. hæc cã eſt quãobrẽ frequẽs admodũ populus ad eccleſiã ipſam. vi. kal. martii cõueniat: firmiſſime credens id a chriſto deo fuiſſe ppetratũ.

Eccleſia ſancti dyoniſii a chriſto dedicatur.

Tã multis rebus a dagoberto præclare geſtis: rerũ pſentiũ ſollicitus: nec minus puidus futurarũ ex regno francorũ põtifices pceresq; bigargiũ ad cõſiliũ uocat. Vbi throno inſidẽs aureo: duob⁹ ſibi aſſidentibus regib⁹ filiis: inter multa q̃ de breui & miſera hoĩm uita locut⁹ eſt: filios ad mutuã charitatẽ cohortat⁹: teſtamentũ condidit. Quo ĩ primis q̃ chriſti ſacerdotib⁹ donaſſet rata eſſe mãdat: cõfectis inde q̃ttuor uno tenore ſyngraphis: unũ lugduni: alterũ mettis: tertiũ pariſii: quartũ apud ſe ĩ archiuis ppetuo reponi imperat. Sacerdotes uero id eſt põtifices q regis beneficiis donati eſſent aſtrictos facit dũ de ipſius morte nunciũ acceperint: trib⁹ cõtinuis a morte annis rẽ diuinã qſq; in ſuis locis ter p ſingulas ebdomades faciãt. Eius teſtamenti curatores ſigebertũ ludouicũq; filios ĩſtituit. Hæc rex cũ dixiſſet: oẽs q aderant teſtamentũ ſubſcriptione & ſigillis firmant. Tum dimiſſa cõtione: domũ quiq; diſceſſerũt.

Dagoberti teſtamentũ.

Aut clodoueum.

Eodẽ ferme tẽpore uaſcones duce hermanno ĩpleturi q̃ a doĩno cõuenta erant cũ proxime cypiacũ aduẽtaſſent: cõmiſſæ in regẽ rebellionis conſcientia admoniti: ad diui dyoniſii cœnobiũ uelut ad aſilũ ſalutis confugerũt. Quæ illis cã fuit a dagoberto miſericordiã cõſequẽdi. Itaq; in fidẽ recepti abierũt.

Legati britonũ metu regis ad eccleſiã ſc̃ti dyoniſii cõfugiunt.

Paucis deinde exactis dieb⁹: rex alui pfluuio afflictus: apud ſpi/

nogilū in agro parisiensi cū decubuisset: ad diui dyonisii ædem se transferri iubet. Illic quia morbo non leuaret' ipe salutis destitutus: againū cuius fides ꝓbitasq͂ spectata sibi esset accersit. Vxorē nanthildē illi filiūq͂ clodoueū cōmendat: ut eius ꝓuidētia regnū administraret'. Proceres quoq͂ palatinos q aderant adiurat: reginæ filioq͂ obsecundēt Morbo tandem extenuatus rex anno regni sui. xiiii. dn̄i autē christi. dc. xlv. kalē. feb. uitā morte cōmutauit. Elatūq͂ cadauer eius est uniuersis cōlachrimantibus: & in tēplo martyrū regio apparatu sepultū. De cuius ultimo exitu ansoaldum pictauensiū anti stitē (q paulo āte dagoberti mortē ad siciliā legatus fuerat) hæc retulisse litteris man/ data sunt. Iohānes erat isulanus anachorita uitæ sctitate famatissimus. Ad hūc ex itine re diuertēs ansoaldus: salutaribus uitæ spūalis confabulationibus ultro citroq͂ habitis: cognito ꝙ francus esset: iohānes hoīem rogat quisnā esset dagobertus rex: & q̄bus ali quādo moribus uixisset. Cui ansoaldo uitā regis p ordinē enarrāte: referā inquit ana/ chorita sctitati tuæ quænā mihi per quietē de ipō dagoberto uisa accepi: ꝓcūbenti mi hi quietis causa quidā multa canicie reuerēdus me excitauit atq͂ admonuit orare ꝓ aīæ dagoberti salute q eadē ferme hora uita erat defunctus. dū expergiscor iussa senis iple turus: ecce in medio mari turbā demonū conspicio: q aīam regis cymba deuehentes ad pœnas rapiebāt. Sed dagobertus aduersus sæuiētes i se demones frequēter triū bea torū hoīm opem iclamabat: martini dico mauricii & dyonisii martyris. Ad cuius pre ces mox ꝓcella cū fulgure atq͂ crebris imbribus exorta: uiri quos a dagoberto implo ratos dixi cādidis ornati uestimētis ad me se cōferentes: se eos esse ꝓfitent' q opitulatu ri dagoberto aduenirēt. Nec mora supplicis aīam regis tormētis eximētes secū in cæ/ lū rettulerūt: sine intermissione hoc dauiticū repetētes. Beatus quē elegisti & assum/ psisti in atriis tuis. Replebimur in bonis domus tuæ: sanctū est tēplum tuū mirabile in æq̄tate. Hec diligēter ex iohāne cognita ansoaldus in franciā reuersus multis cū fideli ter enarrasset: audoenus rothomagēsis antistes & dagoberti cācellarius q ꝓpter sancti tatē & uitæ merita in numero sanctorū postea relatus est: litteris ascripsit.

Visū in morte dagoberti

CLodoueus a gaino tutore francorū atq͂ burgundionū regna suscipiēs: tertia paternæ supellectilis parte nāthildi matri attributa reliqua cū fratre sigeber/ to ex æquo diuidit. Inde duce matre aureliā ꝓfectus est. Vbi ad se ex burgun dia ueniētes ꝓceres iu sua uerba iurare fecit: cōstituto illis principe palatino flaucato q & burgūdus erat. Cui uxorē ei despōsat ranobertā nāthildis neptē q̄ scilicet uirū in of/ ficio & fide erga regē cōtineret. Sed iuidēs flaucato Vuilebaldus magnæ apud burgū/ dos ꝓtātis: hoīs despiciebat imperiū. Quod postq͂ regi innotuit Vuilebaldū ad se augu studunū uocat. Quo cū aduenire collecta iuuenū manu nō detrectaret: præmittit age lulsum ualētinū pōtificē: & Vuisconē comitē explorare quæ esset de illo apud aulicos sentētia. At ingressis heduū nunciis: flaucatus portas claudit: & copias in Vuilebaldum ocissime mouet. Inito ꝓlio Vuilebaldus occidit: & flaucatus graui uulnere sauciat' est. Cuius filius aubedo patris periculo excitus multā hostiū cædē fecit. Nāthilde nō mul to post mortē obeunte (quæ eodē quo dagobertus humat' sepulchro cōdita est) clo/ doueus moderari rēpublicā solus cœpit. Cuius quarto regni anno tāta ānonæ caritas fuit: ut fame atq͂ inedia populus absq͂ modo deperiret. Cui malo rex occurrens: tectū quod argenteū erat a tēplo martyrū auferri & p loci abbatē agulphū idigētibus & pe/ regrinis sine ulla precii diminutōe distribuere iubet. Mox a landerico parisiorū anti/ stite ipetrat: liberos ab eius ꝓtāte dimitti ministros q monasterio deputati erāt: ut oī libertate donati sine molestia deo inseruirent. Huiusmodi religiosis operibus cum maxime operā daret clodoue': neq͂ ullis agitaret' bellis: apto diui dyonisii feretro bra chii partē inde abstulit. Quod tāetsi reuerenter haberet ꝓtenus tn̄ mente cōsternatus humi cōcidit: secutæq͂ sunt p dyonisianū templū tenebræ: & rerū oīm obscuritas: ut q illic aderāt pauitantes citissime inde aufugerent. Rex & si insano non dissimilis esset: brachii partē ablatā auro circundatā & gēmis multis decoratā beato corpori restituit. simulq͂ donaria monasterio attribuit: q̄bus meliorē sibi mentē recipe posset. Qui & si paulo meliusculus extiterit: præ se tn̄ tulit insaniæ uestigiū. Quo annos duos afflictus

Nota contē/ tionē iter duas burgūdos

Regina nanthildis moritur.

Caritas an/ nonæ p franciam.

Nota regis casum.

tandē interiit expleto regni sui anno decimosexto: christi sexcētesimo sexagesimo secūdo. Appositusq̧ est ad patris monumentū. Cui nulla sane uirtus assignari potest. Nā inter gulā libidinesq̧ & summā auariciā (qbus clodoue⁹ culpabatur) nemo recte æstimauerit uirtutē diuersari. Reliquit ex batilde saxonū genere illustri liberos tres: clotariū: childericū: atq̧ theodericū. Hæc est batildis q̄ calense monasteriū a clotilde regina diuo georgio dicatū: quia angustū erat dirutū ampliauit. ubi cū uirginibus sacris monialis facta religiose cōuersata est. Clotario paterna possessio obtigit: q autore matre dū adolesceret regno præfuit: constituto primario palatii ebroyno. Hic ille est ebroynus q diuo leodegario sancto heduorū antistiti oculos euulsit. Clotario post q̄rtū imperii annū defuncto franci theodericū minorē natu in regē assumpserunt: misso in austrasiā ad Vulphanū childerico q eū aīo leuē instituerat. Per theoderici incuriam atq̧ socordiā res francorū deterior facta est. quippe cū respublica cubiculariis regiis & pfecto palatii libere crederet: regi uero p inertiam mos inoleuit: palatio nisi ad kalendas maii non egredi: moderationē oēm aliis pmittere. ostendere se populo uno dūtaxat die. A quo salutatus & muneribus donatus: cū & ipse reciproca populo dona exhibuisset: domū abire: ibiq̧ toto anno incolere. In hoc tā inerti ocio ebroynus occasionē nactus: opprimere & uexare cōplures cœpit: rē oēm in theodericū transferēs. Vnde indignati pceres theodericū monasterio includūt: & ebroynū malorū oīm principem cōpræhensum ad luxouiū cœnobiū mittunt. Inde childericū ex austrasia cū Vulphano reuocatū regē appellant. Cuius facti statim eos pœnituit. Nā childericus malis moribus iuuenis: cū plurimos pessundaret: quēdā bolidū supremæ nobilitatis hoīem innocentē deligatū palo crudelissime uerberibus affici iubet. Quo dimisso: reliqui pceres cū eo cōiurant. Cuius cōiurationis primarii fuerūt nigebertus & amābertus. Hi igitur childericū in silua uenantē circūsistunt atq̧ occidunt: una cū ulcide regina pgnāte. Vulphano autē (rege interfecto) cura fuit austrasiā repetendi. At franci autore leodegario heduo lendesillū palatio pficientes: theodericū accisunt. In quē ebroyn⁹ cōtēpto cœnobio egressus: collecta pditorū hoīm manu bellū mouet. Fugatq̧ bacca uillā usq̧. ubi direptis theoderici thesauris: cū creciacū rex se recepisset: rebus cōpositis: ebroyno palatii magistratū restituit. Qui ebroynus uenientē ad se post fidē interpositā lendesillū occidit. Cōplures pterea præsules relegauit: theoderico illi oīa pmittente. Cognito qd apud francos p ebroynū cōmitteret: martinus & pepinus cui pusillo ppter corporis breuitatē cognomē fuit: exercitū cogunt. Apud bicophalū plium atrox cōmissum est: ita ut multis utrinq̧ cadentib⁹: Theoderico tandē hostis cessit: pepino in austrasiā: martino uero laudunū fugiente. Sed martinū ad se p inducias secūdo accersitū ebroynus necat. At cū finē ebroynus psequendi q̄plurimos nō faceret: insidiis hermefredi tandē interfectus est. Mortuo ebroyno franci garaconē palatio pfecerūt: quē non multo post gillemarus eius filius a magistratu deiecit. Hic post bella aduersus pepinū gesta cū repentina morte interiisset: garacō pater dignitatē pfecturæ recepit. Sed eo nō multo post defuncto: anceps inter francos q̄stio fuit quē in demortui locū ordinarēt: in becharīū tandē cōuenerūt parui pensi hoīem nec tāto magistratu dignū. Francorū discidio cognito pepinus arma capere istituit: castraq̧ apud textriciū locat. Ibi theodericus fuso exercitu fuga salutē petit: berchariuis autē insidiis suorū occisus est. Pace tandē cū theoderico cōposita pepinus magistratū palatii suscepit. Qui pterea q in austrasiā profecturus erat nordobertū in magistratu sibi substituit. Per id ferme tps theodericus cū annos decē & nouē regnasset morte intercept⁹ periit: relictis ex clotilde uxore liberis duob⁹ clodoueo & childeberto. Sed clodoue⁹ āno regni sui tertio mortu⁹ est: childeberto ei succedente. De cuius rebus gestis nō sec⁹ ac si nihil pclarū edidisset quicq̄ scriptū nō extat. Sepultus est apud diuū stephanū i oppido cauciaco. Filio quē reliquerat dagoberto q secūdus appellat⁹ est regni gubernaculū pmissum est sub tutela plentrudæ pepini uxoris & theudoaldi pfecti palatii. Erat pepino pusillo martellus filius quē plentruda nouerca psecuta cōpræhensum in custodia coloniæ habuit. Orta deinde inter pceres ppter theudoaldi uiolentiam seditione:

Theoderic⁹ ignauus rex.

Ebroynus.

Theoderic⁹ rex torpens monach⁹ efficitur.

Bolid⁹ a childerico iniuri is afficit.

Childeric⁹ a cōiuratis dū uenat occiditur cū ulcide uxore.

Ebroyn⁹ bellū mouet.

Pepinus pusillus.

A filio pater magistratu deiicitur.

Theoderic⁹ fugatur.

Pepinus palatio pfectus

Mors theoderici regis.

Seditio i frācis.

cū diu digladiatū esset: dagoberti fortuna deterior facta est. Vñ pulso magistratu theudoaldo franci rangafredū principē palatii noīauerūt. Qui mox excitato ad rem fortiter gerendā dagoberto p carbonariā siluā ad mosam flumē usq; copias pmouit uastatis undiq; atq; īcēsis agris. Quo tpe martellus custodia elapsus est: & dagobertū mors occupauit. Eodē ppe tpe aubertus abricensis pōtifex in colle altissimo sctī Michaelis cœnobiū exædificauit cū ageret' annus salutis septingentesimus nonus. Erat sacerdos q daniel appellabat' q cū bonæ æstimationis esset hunc assumptū palatio ppomunt: permisso imprimis ut cæsaries illi barbaq; adolesceret quā p sacerdotii legē tōdere sæpi⁹ oportebat. Capillo adulto regē pceres cōsalutant: appellantq; p daniele chilpericum. Martellus libertate adepta: pepini patris magistratū hoc est palatii pfecturā recuperare oī studio cōtendit: clotariūq; in dagoberti locū cōstituit. Qui cū militū delectū iam haberet: chilpericus accito ranfredo & frisonū duce q amicitiā cū chilperico inierat' ad mosam fluentū castra pmouit. Post atrocissimū cōflictū martellus in fugam se uertit. Sed receptis ex fuga copiis præliū cū sæpe redintegrasset pugnatūq; uaria utrinq; fortuna diu fuisset tandē apud ablauū chilpericus superat'. Verū cū ex fuga se recepisset: bellū iterū mouet. Cui auxilio fuit uasconum princeps eudo. Sed benigniore fortuna usus martellus: hostē fudit in agro cameracensi in loco q uinosus appellat'. At eudo assumpto fugæ comite chilperico: sublatisq; regis thesauris aureliā: inde in uasconiā pfectus est. Fugientē uero martellus assequi nō potuit. Sed rangafredū andegauiā petentē una cū ciuitate in ptātem recepit. Clementia tñ usus martellus hostē libertate & ciuitate donauit. Anno mox insequenti missis ad eudonē legatis: receptoq; chilperico: uasconi pepcit. Interea clotarius obiit mortē. Restitutusq; in regnū chilpericus: nō diu supuixit. Cui successorē fecere franci ex martelli cōsilio theodoricū dagoberti filium: quē calle apud moniales uirgines educatū autores tradunt. Ad hunc modū martellus recepta palatii pfectura: grandē exercitū contrahit. Inde rheno traiecto p deuictos suæuos ad baugarenses usq; q ultra danubiū incolunt ducit qbus fusis: superatisq; postq̄ maximā germaniæ partē in ditionē recepit: præda spoliisq; īpeditus ī franciā uictor regredit'. Vbi cū de eudonis uasconis defectione nunciū accepisset: ptinus in eū expeditionē parat. Sed martelli aduentū eudo nō sustinens in penitiores regionis locos se abdidit: quē anxie qsitū neq; inuentū martellus reducto in franciam exercitu dimisit. Eodē tpe deficientibus a fide sueuis: martellus leufredū alemāniæ ducē fudit: eāq; regionē cū ipsis sueuis subiugauit. His tot uictoriis clarus domū se recepit. Tali profecto principe opus eo tpe erat: cū insurgentibus undiq; bellis frācia quateret'. Eudo nāq; pfidus uasco uindictæ appetens ad hyspanos pfectus: abidiramū regē religioni xpianæ infestissimū hostē magna uictoriæ spe allicit: frācos petat. Ille nō magno labore psuasus adeo grandē exercitū cogit: ut nō uincere modo galliā: sed in ea ppetuas sedes habere statuisset. Nā cū innumerabili militū manu uxores una & cū uniuersis fortunis liberos eduxit. Positis apud burdegallā castris ciuitatē expugnat: tēplis direptis īcēsisq;. Paribus deinde calamitatibus pictauos psecutus: concremata diui hylarii æde: turonū adorit'. Sed hosti occurrens martellus magnā stragē edidit. ferunt eñ in eo plio tricēta octoginta quinq; milia hostiū occubuisse: cū tñ ex martelli exercitu mille tantū qngenti cecidissent. Eius uictoriæ cā cognomentū martello fuisse quidā autores tradūt. Nā carolo nomē illi erat ex pellice nato quā pepinus in delitiis habuerat. Quēadmodū eñ ferrū martello obtundit' ita hostiū ferocia martelli egregia uirtute contrita est. Re bene gesta: cōiectis in unū locū spoliis: martellus militi pdam distribuit. Ipse uero p tot bella censu pecuniaq; extenuatus: cū compertū haberet pceres egregiā operā reipublicæ nauauisse: fortunisq; suis destitutos esse: decimas q cleri erant nō dissentiētibus epis: pceribus dū bellū aduersus christianæ religionis hostes gererent pcipiēdas attribuit: psancte iurans si uitā diu uiueret se oīa & multo maiora sacerdotibus repēsurū. Eius sacrilegii pœnas luere apud inferos martellū eutherius arelateñ. pontifex se p quietē uidisse diuulgauit. Post hæc eudo: quo auctore abidiramus in franciā demigrasset: in gratiā martelli restitutus: magnā cladē ex his q superant hostibus fecit. Ego

Abidiramus rex goth⁹ hyspanus in galliam uenit.

Decīas martellus pceribus frācis assignat.

illud sæculū fato aliquo īfœlix putauerim: in quo uix quietis momentū franco militi cōcessum est. ¶ Deinceps em̄ abidiramo superato: noui a burgundia motus nūciātur. Quo se cōferens martellus: burgūdiones nō difficillime cōpescuit. præsidiis oībus locis impositis. Mox autē eudonis morte cognita: in uasconiā magnis itinerib' ꝓficiscitur. Quā oēm ꝓuiciā cū recepisset: in franciā cōuersus est. ¶ A uasconibus aduersus frisones dimicandū fuit. Id bellū classe cōparata cōfectū est. Sunt em̄ frisones ad septētrionē maritimi rhenū qua parte oceanū influit attingentes. Cū radbodo gentis eius duce ad flumē burdonā pugna cōgressus martellus hostē falsa deorū religione deceptū fudit: & occidit anno salutis septingentesimo trigesimoqnto. Per id tp̄s Vuandali sedibus suis relictis: cū finitimos sibi populos uexassent: in franciā crudeli agmine ad senones usq; irruperunt. Sed impetu in eos facto urbis antistes obbo obsidione liberata ciuitate hostē in fugā uertit. Huius gentis Vuandalorū origo sicut & gothorū atq; hunorū a scithis esse tradit̄. Qui patria a gothis pulsi: indeq; ad danubiū fugientes cū illic sedes lōgo satis tp̄e habuissent: gimerith gothorum rex eos a danubio exturbat. Coacti igit̄ romanorū legibus audire: a cōstantino impetrant locū ad incolendū sibi dari. Pānoniāq; annos sexaginta obtinuerūt. Donec stilico aduersus archadiū honoriūq; īperiū affectans Vuandalos ad belli societatē acciuit. Qua occasione excitati barbari: per gallias primū diu grassantes: & inde a gothis depulsi in hyspaniā transgressi yspalim ciuitatē obtinuere. Cuius oēm late regionē Vuandalusiā a noīe gētis appellauerūt. Sed cū honorio doleret gothos italiā uastare: hyspaniā illis ꝑmittit. unde non multo post Vuandalos deiectos affricā petere cōpulerunt. Vbi ad belisarii tp̄a incolentes iustiniani edicto p belisariū: regnū & gentē amiserunt. Sed rem cœptā repetamus. Orta deinde in burgundia seditione lugdunū ire martellus festinat: cuius aliquot ciues defectionis auctores pœna afficit. Inde ꝑtergressus: arelate, aliisq; munitioribus locis impositis ꝑ/diis: domū rediit. Nec quies fesso principi. Rheni accolas francorū continuos hostes armis iterū ꝑdomuit. Nec defuit tot incōmodis auinio: ꝓuinciæ munitissima ad rhodanū ciuitas. Eam gothi ex hyspania: duce maranco irruentes occupauerant. Quam mox martellus obsidione cinctā p childebertū fratrem oppugnat. Qua re cognita: reguli gothi suppetias maranco ferunt: opē præterea conferente amero rege: nō ignobili gotho. Aduersum quos mari delatos martellus cū exercitū duxisset: regulos fudit: reliquis fugā capientibus. Rursus repetētibus bellū gothis: cū narbonēsem agrū incursionibus arelateq; uastarent: accito luprando lōgobardorū rege: grassantē hostē martellus exturbauit. ¶ Redeuntē inde martellū morbus inuasit. Qua re admonitus filiis hæreditatē distribuit. Carlomano austrasiā: suauiā alemanniāq; & thoringiā: pepino franciā relinquens: griffone derelicto: q oīm infimus natu erat. Quæ cā fuit insurgentis postea belli. ¶ Inter hæc childericus uelut belua nihil cogitans: tēpus ocio & uoluptatibus exigebat. At pepinus futuris ꝓuidens in burgundiā q̄ sibi a martello relicta esset irrūpens: eam cū festinatiōe occupat. Interim ingrauescēte morbo martellus morte extinguit̄ annis administratōis eius. xxv. exactis. Cuius sepulchrū ex alabastro apud diuū dyonisiū ꝓxime maiorē templi aram ad hoc usq; tp̄s uisit̄. ¶ Griffoni quē minimū natu dixim' erat mater sunahildis odolonis baioariæ ducis neptis: mulier cordata Quæ iniquo aīo ferēs griffonē a patre testamēto ꝑteritū: filiū excitat hæreditatis portionē ex fratribus repetere. Nec mora laudunū plenus spei iuuenis occupat: bellumq; fratribus seorsum indicit. Quē lauduni obsessum fratres ultro ad se uenientē capiunt. Carlomanus ne interim dū melioribus regni rebus aīm intendit: rebus nouis griffo studeret: in nouo castello quod nō ꝓcul ab arduenna silua erat in custodia asseruari iubet. Inde aduersus aqtanos expeditionē carlomanus pepinusq; ꝓmouentes (duce hunaldo sup̄ato) ꝓuinciā subiugarūt. Cū autē pictauiæ castra haberent: regnū quod antea cōi cōsortio possederāt inter se partiti sunt. Sed redeunti carlomano cognita alemānorū defectione: ducto in eos exercitu: agros incēdit: atq; ita dirutis ad solū cōpluribus locis: cū francos repeteret: odilonē baioariæ ducē arma agitare & bellū aduersus reges parare nūciat̄. Cuius temeritatē facile reges cōpresserūt. Nec mora: in saxones

Motus belli in burgūdia.

Bellum ī frisones.

Vuandali in senones.

Vuandaloꝝ origo.

Auinio ciuitas.

Fusi gothi.

bellū insurgit. Quos carlomanus se solo (ductis aduersus rebellem copiis) pdomuit. Hic carlomanus cui secundorū negociorū turba odiosa maxime esset pipino regni administratione attributa romā pficiscit. Atq3 a zacharia tunc romano pontifice religionis habitū pfessionēq3 recipiens: deo militauit in cœnobio quod suis impensis in mōte soracte extruxerat. Eo cū se cōplures ex nobilitate francorū eius uisitandi gratia crebro cōuenirent: ad montē cassinū demigrauit. At longe alio aīo griffo pmoleste ferebat pipino subiici. Libertatē igit nactus ad saxones se recipit. Ibi collecto (ut ipse arbitrabat) iusto exercitu: aduenienti pipino occurrere ad onacrā amnē: loco quē orhemū incolæ uocant nō formidat. Pipinus autē ad fluuiū mussahā in uico strahūgo castra fecit. Nullo tñ plio cōmisso: in colloquiū uentū est: atq3 ita re infecta discessum. Griffo qdem cognitā saxonū pfidiam habens in baioariā cōtendit. Vbi allectis in suā beniuolentiā pmultis pceribus francis: ducē tassillonē hospitē ducatu exturbat. Ea re cognita pipinus cū magnis copiis in griffonē pgressus: dephenso griffone tassillonē restituit. Griffonē autē sex uel ut a nōnullis scribit duodecim comitatibus apud francos donauit. Quibus nō contentus eo ipso anno quo hæc gesta sunt ad gayfirū aquitaniæ ducē defecit. Pipinus regū franciæ inertia pspecta: cū domi delitescerent nec reipublicæ procurationē ullā susciperēt zachariā romanū antistitē p archiepm bituriceñ. burchardū: & furadū ipsius pipini domesticū sacerdotē cōsulit: uter ad rempublicā gerendam potissimū ydoneus ex regibus esset: is ne qui ocio domi tēpus contereret nihil agens: nihilq3 oīno curans: an qui industria uirtuteq3 publica negocia moderaret intentus atq3 sollicitus. Ad pipini cōsulta respondit zacharias: eū regni gubernaculo dignū esse: qui prudentia spectatus: rempublicā diligenter curioseq3 cōponeret. Quo rñso adducti proceres: pipinū sibi deligunt regē. & ex zachariæ sententia atq3 auctoritate illū cōfirmāt: quē bonifacius (q catholo go sanctorū ascribit) iussione more regio unxit. At childericus homo uecors detonso capillo monasterio deputat. anno dñi septigentesimo quinquagesimo. Eodē anno quo regni diadema pipinus suscepit: saxones bellum mouēt. Quos ad Vuisurā flumen plio iterū uictos rex in suā ptātem accepit. Franciā inde repetenti: griffonē quē ad gayfirū aquitaniæ ducē defecisse cōmemorauimus: interemptū fuisse nunciat. Curauit pterea religiosus princeps auctore remigio rothomagorū antistite: emendatiora facere q̄ antea rudia & inculta in ecclesiasticis officiis cātabant.

Per id tps stephanus secūdus pontifex romanus urbe egressus carisiacū ad pipinū se cōtulit. Pipinūq3 in regē francorū sacrauit. Causa pfectionis fuit. Alstulphus lōgobardorū rex grauiore tributo romanos pmebat: indicto cuiq3 romano capitali censu atq3 annuo. Pontifici ppterea suppetias ferre pipinus pollicet. Stephanus autē ut regi gratificaret pipino benedixit: & posteritati eius atq3 q temeritate aliqua aduersus francos bella mouerent cōione xpiana interdixit. Primo insequēti uere pipinus in lōgobardos exercitū ducit. Cui ad alpiū angustias occurrēs alstulphus: trāsitu francos phibere cōtendit. Sed irruentiū in se francorū impetū nō sustinēs papiam se recepit. Ibi milite frāco circūuallatus: obsides qdraginta pipino dat. Iuratq3 romano pōtifici q̄cunq3 abstulisset restituere. Atq3 ita attributis stephano militū firmissimis copiis pōtificē in sedē pipinus restituit. Cognito pipini in franciā abscessu: Alstulphus neq3 obsidū neq3 iurisiurādi curā habēs: nullis se pmissis absoluit. Eā ob rem pipinus superatis iterū alpibus: alstulphū papiæ obsidet. Obsidione pssus alstulphus rauennā pipino cū aliis quas pōtifici abstulerat aliquot urbibus q̄ in exarcatu erant restituit. Receptas pipinus stephano assignat. Ipse uero alstulphus nō multū post equo forte delapsus ceruicē fregit.

Eodem tēpore pipino apud cōpendiū agente uenere ad eum ex constantinopoli legati. Eiq3 imperatorio nomine miri operis organa dono dedere. Eius legationis nulla causa litteris mandata est. Credo pipini fama imperatorem adductum fuisse. Ideoq3 nouo principi gratulari uoluisse amicitiamq3 eius experiuisse. Venit præterea magna procerum suorum nobilitate comitatus dux baioariæ tassillo qui in uerba regis iurans illi se & gentem fortunasq3 omnes suas perpetuo summisit. Saxones uero quibus odio semper fuerat francorum nomen proficiscentem in saxoniam Pipinum

Carloman' religionē pfitetur.

Mons foracte in tuscia.

Griffo hospitē suum tassillonē possessione exturbat.

Pipin' zachariā pontificē romanū consulit.

Griffo necat

Stephan' secundus papa pipino & ei' posteritati benedixit.

Alstulphus a pipino uicit.

Legati imperatoris ad pipinum.

Tassillo baioariæ dux.

aditu intercludere conati sunt. Sed irruptione facta pipinus hostē retro abire cōpellit Victos deniq̧ ānua trecētorū ualidissimorū equorū pēsione pipinus mulctauit: quos ad se quotānis in franciā parlamēti tpe deducerēt. Sic eñ publicū ad iusticiā ministrā/dā conuentū franci uocāt. Cuius instituēdi autor ab hystoricis nō tradit. Id eñ cuius/q̧ anni definito tpe loco quē rex designasset habebat. Verū qñquidem hæc generalis ex toto regno coitio impensis & laboribus cōueniētes afficiebat: obseruatū postea est ut ex maioribus ciuitatibus & ꝓuinciis periti iudiciorū & cōsuetudinis hoīes ad id mu nus delecti ius cuiq̧ ꝑ ꝓuocationē litiganti dicerēt. Quæ institutio cū uaga interdū in certaq̧ cōmutatis sedibus esset: decreta est parlamēto apud parisios curia & sedes: in q̄ iudices designati se iugiter sisterēt ꝑpetui ꝓuocationū definitores. Qui octogita sunt: annua ex regis fisco stipēdia capientes. Et hi qdē ꝑ quattuor curias distributi seorsum cōsidunt: suosq̧ ꝑsidentes habent. In prima quā frāci camerā uocant ꝑsidentes q̄ttuor & cōsiliarii triginta causas & lites audiunt. dilationes & q̄ ad iuris cognitionem attinēt cōstituūt. Leuiora q̄dam & tēporanea finiētes. In reliquis singulis duabus cameris de cē & octo inquisitōibus ꝑsunt: q enquestarū: id est inquisitionū consiliarii dicunt qbus ꝑsidentes q̄ttuor ꝑficiunt. Horū oīm pars ex clero: parsq̧ ex laycis cōstituit. Sententi as dictāt. Quā statutis diebus alter ꝑsidentiū in prima curia palā enūciat. Idq̧ arrestum id est fixū & firmatū uocant: a quo uidelicet nemo ꝓuocare possit. Qui uero reus sen/tentiā in se excipit sexaginta librarum turoneñ. mulcta afficit. Si qs tñ in iudicio error admissus reo esse uidebit: errorē ꝓponendi & in iudiciū eiusdē curiæ deducendi ꝑtātē habet: nec prius audit: q̄ duplicatā mulctā deposuerit. Quarta curia est eorū quos req̄ starū id est supplicationū palatii magistros uocant. Apud quos cā eorū tantū agit qui regiis obsequiis deputati: uel priuilegio donati sunt. Et ab his qdē iudicibus q sex sunt ꝓuocare ad parlamentū licet. At cū in decidendis iudiciis nodus aliqs & anceps in cā difficultas surgit: oīm curiarū & camerarū consiliariis cōuenientibus sententia fertur. Eius parlamenti tanta fuit semꝑ apud francos autoritas: ut q̄ rex ip̄e de republica deq̧ iure & ꝓuentibus regni statuerit ea sine huius senatus decreto nō ꝓcedant. Sunt ꝑterea ipsius parlamenti cōiudices dū adesse uolunt franci pares: de qbus postea scribendum nobis est. Atq̧ ut huius sacrosanctæ cōtionis regē autorē esse certū sit: regia singulis q busq̧ annis rescripta edunt: qbus ad diui martini diē festū id est secūdo idus nouēbris parlamentū incoandi iudicib⁹ a rege autoritas dat. Ad hoc ꝑterea parlamentū spectāt octo alii supplicationū magistri: q regii hospitii peculiari noīe appellant: q regi freq̄n tius assistunt cancellariā sectantes. Et hi post primæ curiæ ꝑsidentes oīm primi sedent. His ergo cū franciæ paribus cōpræhensis: centū oīno sunt: qbus appellationū cogni/tio: regaliarū quoq̧ & pariū causæ cōmittunt incōmutabili sententia terminādæ. Iam ad pipinū redeamus. Vix hac in saxones expeditione liberato pipino: gayfirus aq̄/tanus defert: sacerdotū ꝓuentus sibi usurpare. Quāobrē missis ad eū legatis: rex iubet ab hac temeritate tēperet: ablataq̧ sacerdotibus restituat. Sed cū imperata facere ne/garet: pipinus apud childoacū castra habuit. Cognito regis aduentu gayfirus beniuo/lentiā simulans: missis ad pipinū algario atq̧ ytharo obsidibus resarciturū se oīa ꝓmit tit. Exceptis obsidibus rex in franciā reuertit. At gayfirus incōmodorū q̄ a pipino ꝑ/tulisset memor cabillonē burgundiæ urbē copias mittit: q̄ & urbē & late circūpositū agrū populent. Agebat tū in publico cōuentu apud duriā pipinus. Perfidia gayfirico/gnita: ulcisci iurisiurandi contēptorē ꝑgit. Castellis cōpluribus solo tenus dirutis: bor boniū chantellā atq̧ claromontē recepit. Inde cū lemouicas ꝑuenisset oībus igne fer roq̧ cōsumptis exercitū in franciā hybernatū mittit. Eius belli aduersus gayfirū finem cū pipinus maxime optaret: crebras expeditōes ī aquitaniā duxit: quā infestissimis in cursionibus uexat. Et quis hostiliter ꝑ oēm regionē frequēter miles francus grassaret gayfirus tñ nec in acie ꝑdire: nec apto ꝑlio decertare ausus est. Excursa aq̄tania: defi/cientibusq̧ ad pipinū plurimis urbibus: gayfirus a suis necat. Erant in supellectili gay/firi manuū integumēta: q̄ nunc chirothecæ appellant: q̧ q̧ unionibus aliisq̧ ꝑciosiori/bus gēmis intexta erant ad ornamentū festis diebus gayfiro erāt. Hæc recepta pipin⁹

Saxonib⁹ tributū īponit. — *Institutō par lamenti.* — *Pipinus ꝓ cleri libertate gayfiro aquitanorū duci bellū īdicit.* — *Gayfirus a suis necatur.*

in templo diui dyonisii appēdi iubet. Quæ cruci aureæ q̄ supra aram maiorē extat ap/pensa diu uisa sunt. Bello aquitanico exacto & gayfiro apud petragoricos necato: xantonas pipinus petit. Ibi cōtracta infirmitate: mox turonū: deinde parisiū se cōtulit ubi paucos post dies uita decessit. elatusq; est funebri pōpa: & cōi oīm luctu in monu/mentū qđ in diui dyonisii æde illi extructū erat sepult⁹. Anno xp̄ianæ gratiæ septingē tesimo sexagesimo octauo. ¶ Eiusdem compendii. Liber quartus.

Pipino duo fuere ex bertha liberi superstites carolus & carlomanus. Qui ambo ex sententia p̄cerū reges appellati: partito inter se æquabili portiōe paterno regno. Carlomanus suessione: Vuarmaciæ carolus dyadema suscepit. Sed carlomano breuior uita fuit. Hinc auctior factus carolus: toti sine intercisione regno dn̄ari cœpit. Mox q; hermenaldo sibi famulari antissiodorū dono dedit: eūq; comitē appellauit. Nec mora interposita: cū accepisset hunuldū aquitaniæ urbes quas pipinus subegerat ad defectionē sollicitare: cōparato exercitu aduersus rebellē p̄gredit᷑. Quē in fugā uersum: & ad lupū uasconū ducē se recipientē mira celeritate carolus p̄sequit᷑. Sed priusq̄ in lupū moueret: ad eū legatos mittit: q dedi sibi hostē petant. alioquin belli oēm molē in sese excepturū. Lupo consiliū fuit non hunuldū modo sed se quoq; cū oī uasconia caroli p̄tāti cōmittēdi. Recepta utraq; p̄uīcia carolus cū in frāciā uenisset Adriani primi romani pontificis legatos audiuit. His mandatū erat petere a carolo auxiliū aduersus desideriū lōbardiæ regē: quo oppressore multa oppida ui: multa spōtanea deditione a romana ecclesia defecerant. Legatis carolus respondet se id curaturū: subuenturūq; beato pōtifici. Igit᷑ missis ad desideriū nunciis: petit ab iniuriis desistat. Restituatq; summo sacerdoti q̄ abstulisset. Atq; ut imperata recusanti desiderio carolus paratissimus occurreret: collecto celeriter exercitu interim dū legati mādata peragunt oīa q̄ ad bellū cōueniebant cōparat. Redeuntib⁹ legatis: cognoscit carolus desideriū oīa hostiliter agere: paratū esse discrimē experiri. Non cunctatus igit᷑ copias ad alpes p̄gredi iubet. Occupauerat desiderius angustias montiū fortissimis p̄sidiis. Sed cognito regis aduentu: in plana mox hostis se recepit. Superatis iugis: postq̄ taurinū carolus p̄uenit: certior factus desideriū uercellas cū grandi exercitu p̄fectū esse: cōuerso in illū agmine: carolus uercellas petit. Vbi dimicandi p̄tāte facta: fusos suos cū uideret desiderius: papiā fuga se p̄ripuit. Locū ubi pugnatū est propter interfectorū stragē mortariā incolæ appellauerūt: ubi sacella duo: unū beato petro: alterū diuo eusebio dicata sunt: in illo Amilius: ī hoc Amicus sepult⁹ est. Qui tāta formæ similitudine æq̄les fuisse tradunt᷑: ut alter ab altero haud facile discerni posset. Et hi q̄dem in caroli exercitu militantes apud mortariā occubuerunt. Fugientē desideriū celeriter p̄secutus carolus: cū urbē prima oppugnatione capere nō potuisset: eā circūsistit: ne qua pateret desiderio effugiendi uia. Sed ubi cognouit desideriū plurima tentaturum priusq̄ se dederet: carolus relictis quibusdā ad cōtinuandū obsidionē fortissimis & belli nō ignaris p̄ceribus: romā uisendi adriani cā p̄fectus est. Inde papiā conuersus ciuitatē desideriūq; una cū uxore & liberis in p̄tātem accepit. Hic est desiderius regū longobardorū ultimus. A quo recuperatas quas romano præsuli abstulerat urbes ecclesiæ carolus restituit. Addidit his spoletū atq; beneuentū. Quibus beneficiis ut pōtifex gratiæ aliq̄d rependeret: carolū multis ornauit priuilegiis. Quorū illud maximū fuit donare ecclesias ydoneis sacerdotibus posse id a sacerdotib⁹ inuestitura vulgo appellat᷑: qua sine ecclesiam uel ut nunc loquimur beneficiū nemo possidebat. Recipiebat em̄ a rege q beneficiū adepturus esset annulū uel simile quippiā: argumentū scilicet regiæ in eū gratitudinis. Interest em̄ regū nosse: q maiores maxime ecclesias administrent: quarū ip̄i tutores sunt. Adiectū priuilegio est. Romanū quoq; pontificē sine caroli iussu eligi nō debere: idq; in synodo assidentibus romæ centū quinquagintatribus ep̄is atq; abbatibus firmatū est. Rebus in italia ex caroli sententia præclare cōfectis: in franciā reuerti rex maturat. Nam rebellantibus iterū saxonibus bellū indicere iādiu aīo conceperat: p̄pterea q; sepenumero uicti nec acceptas leges nec cōuenta seruarent. Sed cum falsis

Carolus ī desiderium mouet.

Mortaria in lombardia. Amilius & Amicus.

Rex desideri⁹ papiæ obsessus.

Priuilegium inuestituræ ecclesiarū: & instituēdi romanum pontificem.

deorū religionibus inseruirent: francos christi cultores maxime oderāt q̄bus erant fi/
nitimi. Aduersus illos ducto exercitu: uariis præliis ut oportune carolus poterat certa
tū est. Duobus tantū locis: apud onacrū semel: iterū apud hesam fluuiū totis copiis pu
gnā fuit. Posteriore attriti saxones: in deditionē uenere. His mandatū est christi reli/
gionē institutaq; ꝓfiteri. Ex omni saxonū turba multis obsidibus acceptis milia decē
carolus in franciā translata uariis assignari locis iubet. Ex his prognatos brabantinos
flamingosq; satis constat: quorū etiā nunc ferociam & seditiosos mores præ se ferunt.
Saxonibus tandē post eius belli initiū trigesimo anno superatis: cum ex hyspania bel/ Bellū in hy/
li motus fieri nunciarent ab iis qui aduersæ religionis erant. Carolus fidei xpianæ cha spania.
ritate adductus exercitū in hyspaniam ducit. Prius tamē q̄ expeditionē produceret: rē
tanto principe dignā ordinat. Ex oī præcipua francorū nobilitate duodecim selegit: Parium fran
quos secū in militiā perduceret: eos pares appellans: quia scilicet æquali inter se digni ciæ origo.
tate regi constantes ꝑpetuo essent: neq; cuiusq̄ nisi parlamēti tantū senatus iudicio ob
noxii tenerent. qui cōseruandis item coronandisq; francorū regibus adessent. Hi etiā
nunc insequentibus noībus designant. Remēsis archieps: Laudunēsis atq; Lingonēsis
pontifices duces. Bellouacus: Nouiomensis: atq; Cathalaunensis epi comites sunt ap
pellati. Ex sæculi principibus: Burgundus: Normannus: & Aquitanus ducatus dignita
tem: Flandrensis autē: Tholosanus: & campanus comitatus prærogatiuam obtinuere.
Atq; ita profectus pampilonā in saltu pyreneo urbem: deinde ibnalarbi opera qui eo
loci imperitabat cæsaraugustā carolus capit. Inde postq̄ magnā agri hyspaniensis par/ Proditio ī ca
tem ferro igneq; uastasset in franciā maturans pampilonæ muros solo æquauit. At cū stris francoꝝ
ad angustias pyrenei iugi quæ ad uasconiā spectant peruentū est: uascones ex insidiis a ganelone.
in postremā francorū aciem tela coniiciūt. Atq; ita arctissimis faucibus inclusus miles
cum nec retrocedere nec in iugum euadere posset magna clade affectus est. Interem/
ptis anselino atq; egesibardo egregiis belli ducibus. Rolandum quoq; caroli ex soro/
re nepotem fortissimū uirum illic periisse autores tradunt. Cuius illustria plurima ge/
sta posteritas celebrauit. Sed huius perfidiæ pœnas interfectis paulopost eorum regu
lis incensisq; late agris uascones exoluerunt. Hæc a ganelone qui marsillo infideli re/
gi extremā francorū aciem pecunia corruptus ꝓdidit: clades illata est. Sed proditorē
pœna non deseruit. Carolus eñ ganelonē appræhensum aquisgranū duci: ibiq; equis
ferocissimis quattuor: pedibus manibusq; distractum membratim dissipari iubet. A Britones.
saxonibus in britones caroli arma conuersa sunt qui a francis defecerant. Venere tan/
dem in caroli potestatem. Per idem tempus beneuentum duce araiso caroli impe/ Bauari.
rata abiurant: atq; grauissimos motus belli excitassent: nisi caroli diligentia præuenis/
set. Admoto enim ad capuam incredibili celeritate exercitu: uix castris locatis de pace
conuenit. perterrito hoste qui tantam in rege celeritatem admiraret. Re confecta frā
ciam carolus repetit. Ibi nunciū accepit Tassillonem baioariæ ducē quem ad pipinum
uenisse supra memorauimus: uxoriis querelis agitatum arma parare: finitimosq; po/
pulos sibi ad societatem belli acciscere: ut francis incōmodaret. Erat tassilloni uxor de
siderii filia: cui dolebat maxime patris fortuna: quē franci & regno & uita priuauerant:
uxore liberisq; abductis. Ea re cognita: carolus nulla mora interposita: in tassillonē ꝓ/
greditur. Cum non procul baioaria peruenisset: legatis mandat tassillonem adeant: at
q; admoneant: pluris habeat francorum mansuetudinē: q̄ arma experiri. Quibus man
datis perterritus tassillo nihil cunctatus carolo se dedit. Datq; theonem filiū cum aliis
compluribus summa eius gentis nobilitate obsidem. Interea cum hæc agerentur: Abdoriti.
Abdoriti uetustissima amicitia francis iuncti: quia a finitimis populis bello impeteren
tur: auxilium petitū ad carolum mittunt. Ab occeano sinus est qui orientē uersus cen/
tum (ut fama est) milibus passuum excurrit. Hūc ad utrāq; ripam abdoriti uelatabi at
q; normanni incolebant. Abdoritorū legatis carolus opem pollicetur. Nec cunctatur Huni uicti &
copias illo promouere. hostem ex sociorum finibus pellere. pulsos adigere iuramen/ mirū in mo/
to: ne ultra abdoritis: sed nec aliis populis bellum se inconsulto inferant. Supererāt dū attenuati
d iiii suis fortunis

huni: qui a scithis atque inde a meotide palude olim mouentes in pannoniam demigra/rant. Hi & opibus & populi multitudine sociisque potentes: atque aduersus saxones de re/gionũ limitibus contendentes: francos parui habere cœperunt. Igitur aduersus uali/dissimam gentem: delectissimũ & numero & uiribus exercitum carolus comparauit. Octauo tandem anno multis uariisque prœliis bellum confectum est. Victoria de hunis habita: franci quicquid apud hostem diuitiarũ inuentum fuit in franciam exportaue/runt. Eo bello adeo attrita gens hunorũ est: ut de summis opibus & beata quadã fœli citate delapsi: nulllum fere prioris fortunæ splendorẽ retinuerint. Sunt qui memo/riæ prodiderint Adelgisum desiderii regis filium qui bisantium ad imperatorem pro fugerat eodem tempore coacto exercitu in italiam uenisse recuperandi paterni regni causa. Cuius inanes conatus missis præfectis carolus facile fregit adelgiso supplicio af/fecto. Bohemicũ deinde atque lemouicũ bellum per carolũ filium iuniorem cõfecta esse: quo egregio facto filius indicium paternæ uirtutis a qua non degeneraret dedit.

Abdoriti cõtra normannos.

Neque diu post de normannis abdoriti quæstionem carolo afferunt. A quibus affe/cti maximis iniuriis duce gotofrido essent. Indignatus igitur carolus quod uicti semel nor manni bellum redintegrassent: Classe instructa illo militem mittit: ipse terrestri itine/re proficiscitur. Iam enim tam elato animo gotofridus superbiebat: ut aquisgrani ubi caroli regia erat sese castra positurum iactitaret. Sed non longus labor carolo fuit. Go/thofridus enim a suo quodam satellite necatur. Mortuo duce: normanni imperata fa/cturos se esse promittunt. Ad hæc tam crebro ingruentia carolo bella addere quos/dam autores non ignoro expeditionem quam religionis causa: atque bisantini impera/toris suasu hierosolymam carolus duxerit. Cuius rei fidem nõ facile admiserim. Nam cum uel in italia: uel in hyspania: in germania item aduersus saxones plurimis locis: in uasconia rursus atque aquitania continẽter bella: nulla quiete data gesta sint: nullũ fuis/se tempus uidetur quo tam longinquum assumere bellum potuit. Nec illud afferri po test: Post acceptũ a leone tertio pontifice romano imperii nomen hierosolimam mo uisse: tum propter constantinopolitanũ imperatorem qui emulum imperii suspectum haberet. Nec cõstat carolum italiæ aut germaniæ fines a suscepto imperio præteriisse. Is quoque qui uitam & gesta diui seruacii memoriæ prodidit: negat carolũ ullam in sar/racenos expeditionẽ duxisse. Ego uero cũ tolleti essem: carolũque magnũ magnis lau/dibus efferrem: quod hyspaniæ bonã partem ad ipsum usque tolletũ subiugasset: perlatus est ad me liber qui præconia hyspaniæ ĩscribitur: ubi hæc quæ de Carolo memorabam eius libri autoris maximo studio & nixu refelluntur. Quamobrem inter tot repugnantes sententias: quã maxime sequi oporteat non diffinio. Tantũ illis assentior qui hieroso limitanã expeditionẽ non admittunt.

Quare imperii dignitate Carolus donatus est.

Quibus autem causis ad imperium carolus sit prouectus nunc enarrabo. Orta apud romanos seditione: quidã magna auctoritate pro/ceres in leonem pontificẽ coniuratione facta: urbe eũ expellunt. Qua iniuria per lega tos ad carolũ relata: ultũ se ire pontificis iniuriã rex respondit: ratus ad dignitatẽ suam pertinere romanã sedem tueri. Nulla igitur interiecta mora in italiam contendit. Eius aduentu cõposita res est: cõiuratis supplicio affectis: atque ita carolus pontificẽ restituit. Restitutori gratificaturus leo tertius: sacerdotũ habito consilio: carolũ. viii. kalẽ. ianu arias cum frãcorũ regnũ tris &. xxx. annos administrasset: augustũ appellat: gratũ no/men romanis: nec minus italis oĩbus acceptũ. Supra enim trecentos &. xxx. annos cũ imperii nomen (gothis oĩa fere occupantibus) insuetũ pene esset: ad Carolũ delatũ esse nemo nõ letabatur: quod & uirtute & rebus gestis imperio ydoneus oĩm iudicio erat. Imperii autẽ appellatio tametsi diu militare officiũ in bello fuisset: cõsuetudine tñ in/ductũ est: ut ii qui reipublicæ gubernacula soli inibant: imperatoriũ nomen ad digni/tatem trãstulerit. regio noĩe reiecto: quod post exactos reges odio romanis habebat.

Imperatoria dignitate decoratus carolus ĩ franciã reuertẽs: oĩbus qua iter habebat locis magna oĩm leticia excipit. Gesta sunt a carolo plæraque alia bella: quæ per præfectos uel filios persæpe admistrauit. Sicut illud quod aduersus britões per ãdulfũ gessit dũ Vuarmaciæ

contra saxones ageret. Hi eñ britones a britannis orti cum aliquando a saxonibus bri tannia occuparetur in uenetorum atq; corosolitorum terras ubi nunc incolunt cōmi/ grauerant francis exinde tributum quotannis exsoluentes. Quod cum per id tempus detrectarēt: ādulphus caroli iussu subiugauit acceptis obsidibus quos uuermaciam ad regem adduxit. Quæ uero a turpino remensi plurima produntur: ea permultum auda ciæ græcanicæ habere mihi uidentur. Figmentis enim similia per poesim excogitata esse crediderim. Cuiusmodi illud est: pampilonæ muros tubarum concentu corruisse. hastas militū iam diu aridas terræ noctu affixas nō longe a tolleto: altera die uiruisse. Carolū tam ualido lacerto esse. ut equi complures soleas ferreas simul soluere posset. Insidentem equo armatum militem uno gladii ictu mediū diuidere: mucrone in ter/ gum equi adacto. Fuit nihilominus carolo cum specie corporis ualitudo & robur: in/ genium insuper excellens: grauitas atq; incessus dignitati regiæ non discors. Liberali/ bus disciplinis animū excoluit præceptore primum petro pisano. deinde alcuino āglo uiro apprime diuinis humanisq; artibus erudito quem glossæ in bibliam quam ordina riam uocant autorem antoninus florentinus prodit. Quo autore parisiensis schola (quam uniuersitatem uocant) hac occasione cœpit. Delati naue ex scotia claudius et iohannes: rabanus quoq; & alcuinus ex uenerabilis bedæ discipulis. In galliam cū ue nissent: nec quicq̄ præter bonas disciplinas patria exportassent: se sapiētiam profiteri: eamq; uenalem habere conclamant: qua re ad carolum perlata illos ad se uocat: uo/ cati libere profitentur sapientiam illis esse quam adipisci cupientes gratis edocerent si uita locusq; tantum eis præberetur. Intellexit imperator ingenium hominū mentē eosq; cum aliquot dies apud se tenuisset. Claudium cui nomen erat clemens parisii cō uersari: & generosos adolescentes bonis disciplinis instituere iubet. Iohannem uero papiam misit. Hoc initium habuit pariensis schola, celebre mox philosophis atq; theo logis gymnasium. unde prodiere insigni doctrina & eruditione uiri: qui nō secus atq; illuminatissimæ faces mirum christianæ religioni fulgorem diffuderunt. Ita ut nō ab re bonorum studiorum parens (non quidem annis: sed liberalibus religiosisq; discipli nis) antiqua a plærisq; nominetur. Bononiensis etenim schola quæ theodosio imperā te initium cepit: est ætate superior: collegiorum uero & doctorum hominū numero longe inferior. Eloquētiæ præterea studiosissimus carolus fuit cui addidit etiam litte/ rarum græcarum non paruam cognitionem. Neq; uernacula modo lingua: sed pere/ grinis isuper eloqui studuit. Tabellis, ceratis carolus utebatur: ut quæ uel excogitaret per se agens: aut inter occurrentes curas se agenda præsentarent ea scriptis mandaret.

Institutio scholæ parisiensis

Venientes ad se legatos ueste aurea indutus & gladio preciosis gemmis decoro cin ctus sedens audiebat. Frequētissimis uenationibus gallorum more delectabatur: exer cebaturq;. Balneas crebro petebat admissis dicacissimis quibusq; quorum confabula/ tionibus recreabatur. Matre bertha heraclii bizantini imperatoris filia natus est: quā mira pietate coluit. Sed et omnem familiam incredibili charitate diligebat. Mansue/ tissimus ad omnia in iure dicendo æquitatem: in gerenda republica moderantiam ob seruauit. Religionis in primis reuerentissimus cultor sacerdotes & clerum omnem ue nerabatur. Quod in primis testantur synodi quinq; per galliam eius præcepto habitæ maguntiæ una: Remis altera: tertia turonis. Cabilone quarta. Quinta arelate. In qui/ bus clero leges: et debiti ritus ordinati fuere. Cum uero de rebus diuinis & uario canē di genere sacerdotes disceptare audiret: propterea q; ambrosianum illo tempore atq; gregorianum morem promiscue clerus obseruabat: obtinuit ut gregoriano reliquus orbis: ambrosiano mediolanensis ecclesia uteretur. Plurima templa extruxit & ditauit et quæ diruta cognouisset ea mandauit per locorum sacerdotes restitui atq; instaura/ ri. Aedes et palatia complura magno sumptu iactis fundamentis condidit: quæ testi/ monio sunt regiis quibus ornatus erat uirtutibus. Et cum in omnes tum in paupe/ res liberalissimus habebatur. Fuerunt Carolo multæ uxores quæ illum prole fœli/ cem reddiderunt. Prima quæ Desiderii filia erat dimissa Hildegardam nobilissimam ex Suauorum gente uirginem accepit. Ex ea nati sunt Carolus: Pipinus: Ludouicus:

Nota de officiis ecclesiasticis

et totidem filiæ. Pipino italiam: carolo citeriorem galliam: pater adhuc uiuēs attribuerat. Pipinus uenetias inuasit partemq; insularum quibus uenetiarum ciuitas constat usq; ad riuū altum occupauit quē cū ex cōiūctis doliis pōte facto oppugnare cœpisset: aduersa tempestate & uenetorū eruptiōe pons dissipatus est. Causa in uenetos belli fuit: quia contra concordiæ prius cum nicephoro habitas leges græco imꝑatori fauebāt. Ita enim fere semper compertum est: ut nulla italiæ pars fidem gallico nomini cōstanter seruet. Sed pipino caroloq; prius patre mortem obeūtibus ludouicū quem unicum habebat augustum coadiutorem assumpsit. Circa liberos educandos eam curam adhibuit: ut mares bonis disciplinis: fœminas lanificio erudiendas summopere studuerit. Cum autem quies illi a bellis concessa est: triennio priusq̃ moreretur: testamentum condidit duabus partibus totius preciosæ suæ supellectilis ciuitatum maiorum præsulibus relictis ad resarcienda templa: & inopes leuandos. Tertiam liberis nepotibusq; & familiæ pro uniuscuiusq; ratione attribuit. Ipse deinde cum laxandi animi causa uenatum pergit: carolus qui per omnem uitam inter tot bella reiq; publicæ sollicitudines prospera semper ualitudine usus esset: febre corripitur: qua quinto kalēdas februarias absumptus est: anno christianæ salutis octingentesimo quintodecimo. uixit annos septuaginta duos. regnauit quadraginta septem. & quatuordecim imperauit. Eius excessum præcessere quædam prodigia. Pila quæ in templi fastigio apud aquisgranum erat fulmine deiecta est. Pons item quem apud maguntiam supra rhenum extruxerat conflagrauit. Et aquisgrani porticus qua ab ædibus palatinis ad templum uia erat corruit. Erant in thesauris preciosioribus regis mensæ quatuor tres argenteæ: alia aurea. Ex argenteis unam quæ simulachrum urbis constātinopoleos cōtinebat templo diui apostoli petri romæ: Alteram in qua urbis romæ effigies exculpta erat rauennati ecclesiæ dicauit. Tertia quæ totius orbis imaginem præferebat cum aurea ad filios ꝑuenit. Sepultus est magnifico monumento aquisgrani. cui additus ex firmo lapide arcus cum huiusmodi inscriptione Caroli magni christianissimi imperatoris romanorum corpus sub hoc sepulchro conditū est. Hunc excessum habuit carolus qui ob gestorum magnitudinem magnus appellatus est. Ipse nanq; tametsi a patre pipino regnū grande accepisset: multis tamen per italiam atq; germaniam: galliam præterea angliam atq; hispaniam prouinciis ampliatum reliquit. Caroli magnitudini astipulatꝰ maxime legatio ad eum a persarum rege missa. Cuius opes in oriente per id tempus florentissimæ erant qui ingētibus donis caroli amicitiam petiit. In donis fuit horologiū ex auricalco miro artificio fabricatum. Vnde excidentibus horatim in subiectā campanulam duodecies singulis globulis ereis tempus signabatur. Erāt quoq; pari numero equites qui ad quāq; horam singuli ex fenestra prodibant: quam in horologium regressi ipsi claudebant. Fuit præterea amplæ ad modum magnitudinis tentorium bissinum cum aromatibus & balsamo atq; elephanto. Idem fecere constantinopolitani imperatores: quos in amicitia coniūctissimos carolus excepit: q̃q̃ non satis æquo animo ferrent imperatoria illum dignitate fuisse a leone donatum. Sed illud oīm maximum est: ꝙ nihil antiquius duxit q̃ christi fidem dilatare: & terminos proferre christianorū. Cuius exemplū imitati omnes fere qui secuti sunt francorū reges magnis atq; excellentibus factis cum religioni & fidei christianæ dignitatē cōseruarēt atq; ampliarent: nihil mirum inuidis atq; detractoribus uideri debet: si christianissimi appellati sunt. Itaq; cōstat nullius gentis tanto labore romanis pontificibus & aliis præterea per orbem dei ministris passim fuisse subuentum.

Prodigia

Quatuor tabulæ preciosæ

Epitaphiū caroli magni

Horologiū carolo missū

Nō mirandū ꝙ francorū reges appellantur christianissimi

g Loriosissimo imperatori successor ludouicus extitit: qui pii cognomen ob morum mansuetudinē est cōsecutus. Hic puer adhuc aquitaniæ principatum iussu patris obtinuit: præclaros labores aduersus hispaniæ tyrannos excepit: ciuitatibus multis in aragonia maxime uiuēte patre in suam potestatem receptis. Nūtio de patris excessu accepto: ipse post trigesimum diem quo aquitania digressus est aquisgranum uenit. Vbi a proceribus francis qui illo uisendi noui regis atq; imperatoris gratia conuenerant consalutatus imperator: ad patris monumētum deo preces

ritu christiano supplex habuit. Carolus eñ ob uitæ merita in numerũ sanctorũ relatus esse a plærisq; creditur. Cui etiam loci incolæ diem festum agũt. Idq; ab ecclesia romana permitti hostiẽsis iurecõsultus tradit. Quo exemplo ludouicus undecimus carolũ a parisiensibus coli nostra ætate imperauit: missis uicatim nũtiis qui diem festum celebrari populo indicerent pœna capitis repugnãtibus indicta. A quisgrani agens ludouicus recensito patris testamẽto: legata quæq; distribuit. quin si quos ex familia minoris a patre habitos uel præteritos aiaduertit: eos aucto legato compensat. Eodẽ loco legatos ad patrẽ missos audiuit & ante omnes michaelis cõstantinopolitani imperatoris oratores amicitiam eius petẽtes delatosq; a se diui dyonisii libros qui de celesti hierarchia inscribunt eos ludouico dono dederũt ãno salutis octingẽtesimo.xxiii. Venere quoq; a grymoaldo principe beneuẽtano nũtii qui in uerba imperatoris iurati imperata facturos promittunt. Indicta est grimoaldo annua pensio sex miliũ aureorum

Eodem tempore dalmaciæ rex qui godefridi filiũ regno spoliauerat ad imperatorẽ se contulit: seq; & dalmaciã omnẽ ludouici potestati pmisit. Quem non multo post in saxoniã legat. Nam & saxonibus & frisiis terras a patre ablatas ludouicus restituit. ratus illos ad parendum clementia & libertate in armorum & belli seueritate ppensiores fore Sed hanc regis facilitatem siue benignitatem plæriq; reprahenderũt: cum huiusmodi gens pugnax atq; inhumana duris semper legibus contineri debuisset. Deficientibus per id tempus ab imperio sclauonibus & mox item uasconibus: motus omnis facile compressus est. Non tulit quoq; satis æquo animo ludouicus paschasiũ (leone mortuo) electum sine suo assensu pontificẽ. Missis tamen a paschasio ad eum nũtiis primũ deinde ipso paschasio ad imperatorem ueniente: Ludouicus per bernardũ lombardiæ regem & præterea per arelatensem antistitẽ: mox per semet obuiã põtifici factus: pudenter paschasium reuerẽter excepit. Exceptũ donis honorauit: romãq; dimisit. Breui post mora interiecta carolus aquisgrani cõuentum habuit sacerdotum atq; pcerum. In eo codicem de ordine & ritu ecclesiastico condi iubet quem p ciuitates & suæ ditionis loca insigniora circũlatum ab uniuerso clero exscribi & seruari mandauit. Pontifices uero atq; inferioris dignitatis sacerdotes quos præclaris uestibus per fastum uti & gẽmis compluribus digitos ornare cognouit: eam pompã deponere humilibusq; indumentis uestiri: & gemma una tñ ad dignitatis indiciũ cõtentos esse imperat. De liberis autem quos tres habebat hæc fuit ludouici institutio: lothariũ imperii cõsortiũ secum habere uoluit. Pipinũ aquitaniæ præfecit. Ludouicum in baioariam legat. Ipse militum præfectis negocium dat abdoritas petere quos ab eo defecisse accepat. Qui primo fere aduẽtu se præfectis summisere. Interea dum uenationi indulget nuntiatur bernardum ex pipino italiæ rege qui mediolani sepultus fuerat nepotem lombardiæ regem: consilio egedonis (quo amico carolus aliquando usus fuerat et regneri qui palatii præfecturam sub carolo magno gesserat) bello se parare & ad apertam defectionem copias cogere. Iam quoq; angustias alpium occupasse et firmo tenere præsidio. Eam ob rem ludouicus celerrime exercitum ex francis alemannisq; confectum educit. Cum autem cabillonem castra admouisset: bernardus de imperatoris expeditõne certior factus: cum eos quorum auxiliis nitebatur perterritos uidet: ipse ad carolũ quẽ benignum atq; sibi indulgentem fore sperabat uenit: atq; ad pedes imperatoris pcumbens culpamq; cõfessus: auctores quosq; nomine designat. Bernardi exemplo reliqui consultores idẽ faciunt. Inter quos erant episcopi tres. Asselinus mediolanẽsis: Vuolphonsus cremonensis: & theodulphus aurelianensis. Hos omnes in custodia uinctos aquisgrani haberi ludouicus iubet. Quo et ipse hybernaturus erat. Primo uere dominicæ resurrectõis die exacto: Bernardum cum suis participibus sibi præsentari iussit. Qui tametsi romanis legibus capite damnari debebãt: pius tamen rex satis habuit oculis malefactores priuare. Sed huius leuioris pœnæ tanq; scelere careret impatiens bernardus: capite cæsus est. ginalum item qui regius cubicularius extitisset par pœna secuta est. Antistites aũt dignitate amotos monasterio addixit: reliquos relegauit. Dũ hec agunt britones duce normãno a francorum fide desciscunt. Ea re cognita progressus

Carolus scũs habet

Godefridus dalmaciæ rex

Paschasius papa incõsulto ludouico eligitur

Conciliũ aqsgrani

Nota diligẽter contra fastũ prælatorum

Bellũ a bernardo lõbardo i carolum

Pœna reorũ

aduersus illos uenetis id est uānæ conciliū indixit. Inde in britones mouet: nec destitit donec normānus a carolo quodā suo aulico interfectus nūtiatur. Rege amisso britones in potestatē ludouici deuenere. Vascones inde rebellarūt. Sed pipinus ludouici filius instabilis populi ferociā ita compescuit: ut nō temere quispiā postea aduersus imperatorem arma sumpserit. Lindeuintū præterea pānonio℞ tyrānū qui aqlegiā bello premebat copiis ad bornā præfectū equitū missis fugat. Per id ferme tpus piratæ ex dacia occeano delati cū neq; in flandriā neq; in neustriā (portubus firmo præsidio occupatis) appellere possent: in aquitaniā exercitu uacuā irrūpunt: quā repētinis incursionibus uastatā relinquētes: ad suos se rettulerūt. Lindeuintū uaria diu fortuna seruauit. Nam pcedētibus aduersus eum francis munitissimo atq; edito castello se continebat: Interdū ab aquilegiensi comite uandra fugatus ad dalmatas se recipiēs occasionē in pannoniā remeādi explorabat. Sed uersipellis hō tandē clam interceptus occiditur

Normāni piratæ

Inter hec ludouicus cum lothariū in lombardiā dimisisset: lotharius rebus inter lōgobardos cōpositis a paschale pōtifice romano accersit. Quē dñicæ resurrectōis festo in urbe exceptū paschalis insignibus īperii donat augustūq; appellat. Inde uero papiā adueniēs aliquot illic dies ppter impendētia negocia moratus est. Quibus partim nō absolutis ad patrē ea quæ gessisset: rettulit. Qui lōbardiæ rebus bene consultū esse uolens: moringū ex aulicis nobilē & alardum palatii comitē ad lōgobardos legat q cætera p uiribus curent. Dum hæc in francia gerunt: romæ tumultus exorit: interfectis ī ædibus pōtificis theodorico ecclesiæ romanæ scriba & leone donairo: quibus priusq̄ morte afficerent oculi eruti fuierāt ob id maxie q lothario fidi haberent: cuius imanitatis culpā in paschalē pleriq; transferebāt. Ea re ad ludouicū p nūtios delata: adelugo diui uedasti atrebatis abbati: & huffrido comiti negociū dat criminis autores inqrēdi. Sed nōdum curia abierāt: ecce pōtificis paschalis oratores ludouicū cōueniunt qui paschalem omni suspitione liberent: Verū hac purgatione nō cōtentus impator: nūtios quos paulo supra noīauimus mandata absoluere præcipit. Illi romā pfecti perquisita diligēter ueritate pōtificis iureiurādo compeiūt nullā huius mortis labem ad paschalem ptinere. Interea ludouicus regni curā nō omittens: urbes & populū uisere: et quid passim gereret cognoscere pgit: ut oppressis leuamen: iniquis pœnā inferret. Quibus pro tempe quātū ad se ptinere arbitrabat pactis: compendiū quo pcerū conuentum indixerat reuertit. Ibi redeūtibus roma legatis accepit paschalē innocentē esse. Eam ob rem pōtificis oratoribus liberū discessum pmittit. Inde aquisgranū pgressus impator bulgaros amicitiā eius petētes audit. Britonū præterea legatos in quibus yuo uinemadius erat homo inter suos apprime nobilis & potens liberaliter habuit. Hi se regionemq; cū uxoribus & liberis ludouico pmisere. Donati magnis muneribus britones abscesserunt. Mox aūt yuone duce finitimos bello impetūt & eos potissimū qui impatori erant audiētes. Sed paucis interiectis diebus domi a suis interfectus perfidiæ suæ pœnā yuo luit. Per idem tps pax quā petebāt normānis cōcessa est. Cū bulgaris item res cōposita.

Lotharius august⁹ a pascale appellatur

Romani tumultuant

Paschalis papæ apud ludouicum purgatio

Bulgari

Britones perfidi

Agēti post hæc in germania ludouico: heryo princeps normānus cum uxore & multitudine bona suæ gētis ad ludouicū religionis plenus accessit & sacrosācō christianæ fidei lauachro ablutus est. Cui formidāti ne a suis q christianus esset patria pelleret. Ludouicus locū illi apud frisones munitū attribuit in quē periculo imminēte se tuto reciperet. Tradūt nōnulli auctores quēdam georgiū sacerdotē græcū eodē tpe a bauduyno pānoniæ præfecto deductū fuisse ad ludouicū: q cōcinādo℞ organo℞ cum admirādus opifex esset: gratissimus ideo impatori fuit. Nam qa id musici generis instrumēti franci nōdū cognouerāt georgium adulpho quæstori palatino ludouicus assignat q & stipēdio & iis quæ ad artē cōuenirēt sacerdotē iuuet. Hinc organo℞ usus ī franciā primit⁹ emanauit. Inuenio præterea multa de asonte quodā saraceno scripta esse q ex affrica in hispaniā traiiciēs barchinonā usq; atq; cæsaraugustā copias admouit Impatorē quoq; p præfectos primo aduersus illū bellū gessisse. Sed ducū incuria atq; inertia rē infœliciter successisse. Quibus officiis amotis pipinū aqtaniæ regē & hugonem principē palatinū: maufredū præterea ī hostem misisse. Cæterū his pigerrime et

Heryo princeps normānus baptisat

Organa missa ludouico

lento agmine incedẽtibus priusq̃ pireneũ supassent: oĩa pdendi spaciũ hosti reliquisse ita ut ad hãc calamitatẽ ptinuisse plærîq; dicerẽt pdigium quod paruo supra tempore uisum esset. Acies eñ cõcurrentiũ in se militũ cruore madẽtes in cælo apparuisse nũtiabatur. Nec mora interposita per nuntios ludouicus cognoscit nouas copias azonti aduenisse. Quare lothario cõmittit ex austrasia militẽ deligere: & isesto exercitu petere hostẽ. Mouit igit̃ lotharius & dũ lugduni cõstitisset: pipinus eiꝰ frater magnis itinerbus ad eum uenit. Fratribus uero de rõne instãtis belli consiliũ capiẽtibus: nũtius quẽ exploratũ quid apud hostẽ ageret̃ lotharius miserat ab hispania reuertit̃. Refert mauros quidẽ in hispaniã penetrasse: sed tandẽ inde se recepisse: nec bellũ ultra moturos esse. Ea re cognita pipinus aquitaniã: franciã repetit lotharius. Dum hæc agunt̃ causa incidit ludouico vuarmaciã: hasburgũq; proficiscendi. Nuntiabat̃ eñ normãnos baioariosq; cõparatis armis in germaniã peruẽturos. Ea res & si caruit fide: maius tamen crimen ab iis quos officio admotos memorauimus in se moliri cõperit. Quãobrẽ berardum ad se ex hispania accersitũ cubiculari honore & palatii præfectura donat: credita illi sui corporis custodia. Sed ea res, q̃q̃ cõiuratis cõcepti in regẽ facinoris paululum moræ obiecerit: clam tñ quos possunt sollicitãt & blanditiis demerent̃. Neq; uerentur pipinũ in patrẽ aĩare: memorãtes berardũ aulicis oĩbus dñari: eoq; supbiæ euasisse: ut aspernaret̃ uniuersos. Sed nec ludouicũ hoĩs magnitudini etiã si cupiat obsistere posse: ꝙ potiõibus atq; magicis sortibus regis mentẽ ob reginæ iudith cõcubitũ sibi berardus deuinxisset. Nisi tãto dedecori prudẽs filius occurrat: cõtaminationẽ in dies sordidiorẽ fore: & uires demũ in pnicẽ impatoriæ celsitudinis adepturã. Hec ita obloquentibus cõiuratis: pipinus fidẽ adhibet: & armatoꝝ nõ parua multitudĩe collecta aureliã petit. Odonẽ urbi a patre præfectũ officio exturbat: substituto in eius locũ manfredo. Ab aurelia uerberiã ad ripam isaræ uicũ contẽdit. Eoꝝ aduẽtu citissime (q͞a compẽdii agebat) cognito: Ludouicus iudith reginã laudunũ proficisci: & in tẽplo uirgĩs mariæ morari iubet. Berardũ item abire a se: & salutẽ ꝓcurare admonet. Peretem laudunum reginã cõiurati persequunt̃ missis ad eam reuocandã garino lambertoq; cõiurationis sociis: cum imperio: reginã aduersus eos quicq̃ molientẽ a tẽplo depellẽdi depræhensam ad se pducendi. Missi imperata exequunt̃ reginã ad se perductã cõiurati religionẽ profiteri compellũt. Et præterea iureiurãdo astringũt impatori suadere ut se imperatoria dignitate abdicet: & in monasterii solitudine conuerset̃. Atq; ita ad regẽ sub coniuratorũ custodia regina accedens: postq̃ loquẽdi copia facta est uirum orat: ut p eius assensum sibi liceat uelũm moniale recipe. Ipsum uero carolũ non pudeat: transeuntis sæculi momentaneã dignitatẽ deserere: & ecclesiasticis rebus obsequi: qua una ratiõe impendentẽ sibi mortẽ euadat. Vxori uir respõdet de re quã precaretur se consilium capturũ. Nec pluribus uerbis usus rex reginã a se dimittit. Quã responso impatoris cognito cõiurati in diuæ radegõdæ cœnobiũ quod pictauiæ est relegant. Per idem tp̃s ex lombardia lotharius ad patrẽ reuertit̃. Cui tametsi quæ a pditoribus gesta erãt nõ ingrata essent: patri tñ nequicq̃ aduersatus est. At cõiurati cũ itelligerẽt absq; procerũ conuẽtu regẽ deiicere nõ posse: magnis uiribus enitunt̃ consiliũ in francia haberi. Repugnabat tamẽ ludouicus ꝙ sciret francos ab inimicis aduersum se persuasos esse. Magunciæ ꝓpterea conuentũ indixit mandatq; neminẽ in conciliũ cũ armis admitti. Cõuenere ex alemãnia q̃plurimi ludouico fauẽtes. Hildonẽ uero abbatẽ: qui eo cũ armatis accesserat cõclaui egredi iubet: ualasco quoq; corbiensi abbati armis instructo mandat cœnobium repetere atq; in eo pro legibus monachatus cõuersari. Quo cõsternati facto cõiurati: lotharium adeunt & multis precibus orant: ne bene rei gerẽdæ occasionem omittat. Opus esse acie pugnare: aut cõcilio rege inuito abire. Sed cognito q͞d ab inimicis ageret̃ ludouicus ad se uenire lothariũ iubet. Modeste admonet filiũ pater: caueat credere cõiuratoꝝ mẽdaciis. decere filiũ patri obsequi. Cõuenerat ingens populi turba in atrio palatii quæ filii cũ patre congressum iniquo aĩo ferẽs tumultuabat̃ ita ut iam ad pugnã furẽs ꝓcæderet nisi e fenestris palatii ludouicus una cũ lothario sese cõmõstrãtes populi seditionẽ sedassent. Quiete a tumultuãtibus data: cõiurati oẽs

Prodigiũ

Vuarmacia uãgionũ nõ pcul a rheno in germania ciuitas

Cõiuratio in regem

Verberia

Cõuẽtꝰ apud magonciã

ergastulis dedunt. Quibus tamen pius imperator nihil irrogari ultra passus est q̃ laicos locis spũalibus: clericos uero monasteriis ꝑpetuo adigi imperauit. Theodulphũ autẽ qui diui benedicti ligeriensis abbas primũ: deinde aurelianẽsis episcopus fuit: inter cõiuratos delatum andegauiã relegauit. Vbi cũ ludouicus die supplicatõis quæ dominica palmarũ solẽnitate habet̃ esset: audissetq; theodulphum carmina recitantẽ quæ ob festum diem ipse ediderat uiri religione motus epm liberauit. Hec paulo latius a me narrata sunt ut facile intelligat lector: honoris sedes pestilentiæ cathedras a dauide rege pulchre appellari: quas nemo fere cõscendit cui a laboribus quies a periculis securitas concedat. Illis maxime quibus inuisa est alterius potestas: quoniã plus dignitatis atq; diuitiarũ accipiunt putantes alieno fulgore suã obscurari. Patris em̃ lõgior uita filio seruit⁹ uidet̃: odit patris cõpositos mores. quasi illi obstent: q per oẽm licẽtiã lasciuire & bacchari constituit. ¶ Rebus ita ut dictũ est cõstitutis: ludouicus aquisgranum regressus uxorẽ ex monasterio ubi in aquitania exulabat reuocari iubet quam nullo honore habuit: donec ab stupri ignominia se purgasset: purgatã cõiugali thoro dignatus est. Dimissis a se postea filiis: lotharius in italiam proficiscit̃: pipinus aquitaniã: ludouicus baioariam petit. ¶ Interea missis ad ludouicũ theodorici in germania agentẽ nũtiis mauri pacem impetrãt. Pipinus uero nõ multo post in suspitionẽ rebelliõis uenit q; ad patrem uocatus nõ uenisset. Compræhẽsus ꝑpterea treuerim in custodia missus est. Sed siue iniquitate siue negligẽtia custodum noctu aufugit. Nec quiescere delatores & osores pacis potuerũt. Fratribus suadent unũ in locum cõuenire: ubi de regni statu & conditione simul agant. Insusurrãt patrẽ in filios malo animo esse. Opus illis esse tutela aduersus malignãtiũ insidias. Nec tardãt creduli fratres copias compellere. Et ut cœptis patronũ adhiberẽt: gregorium quartũ pontificem romanũ in franciam asciscũt: quo mediatore per simulatã pietatẽ apud patrem (si necesse esset) uterent̃. Consilio filiorũ perfecto: ludouicus cum expeditissimo exercitu paratus adest. prius tamẽ q̃ prælio quicq̃ tentaret: bernardũ epm ad filios mittit. Per eum diffidentes filios hortatur ad se pium patrẽ conuertant̃: eum esse qui paterno illos affectu diligat: cupiatq; secum una uiuere atq; imperio potiri. Cum his mandatis profectus bernardus irritam habuit legationẽ: obstinatis aduersus patrẽ filiis. Affirmantibus etiã plærisq; romanũ pontificẽ ideo aduenisse ut filioꝝ consilio si nõ congrueret pater: ludouicũ excõmunicatione feriret. Idq; uero esse simile uidebat̃. Sed obstitere pontifici franci antistites. Igitur cum de concordia nõ cõueniret: uterq; exercitus in cãpo cui postea mẽdaciorũ agro appellatio fuit. dispositas acies instruxit: ita ut nihil præter signũ congrediẽdi pugnæ deesset: cum ad impatorẽ uenire romanũ pontificẽ nuntiatur. Quẽ nõ admodũ beniuolo & reuerenti animo ludouicus admisit. In regiũ tamen tabernaculũ ꝑductus pontifex iureiurando firmat se ea tantum ratione uenisse: ut conciliatõis auctor sit: qñ quidẽ intelligeret patrẽ filioꝝ causam audire nõ uelle: suæ dignitatis atq; officii eẽ belli causas quo ad per se fieri posset tollere: et nõ sinere armis digladiari quos tam arcto generationis uinculo natura cõiunxisset. Ad hec pontificis uerba ludouicus respondit Nulla se re filios exasperasse: neq; in eos tulisse arma. Adductos illos esse ꝑditoꝝ quorundam hominũ mendaciis: ut in se patrẽ cõcurrerent. Quod cum ita sit: non tñ ita se ira aut odio teneri: quin pœnitẽtes filios paterna pietate recipiat. Placere quidem sibi si discordãtes ad charitatẽ reducere pontifex elaboret. His inter pontificẽ ludouicũq; condictis: gregorius ad filiorũ castra reuertit. Vbi multa immutata cõperit. Nam dũ pontifex apud ludouicũ agit: magna plebeioꝝ militũ qui cũ ludouico militauerãt ad filios deficiũt. Et pontifex ad imperatorẽ ut cõuenerat nõ rediit: filiis eius regressum impediẽtibus. Ludouicus bona parte suoꝝ destitutus: metuens quoq; in furẽtis multitudinis potestatẽ tradi: ad filios mittit. Orat ne patrẽ in perditoꝝ manus uenire sinãt. Illi renuntiare patri iubent. si castris egrediat̃ se illi obuiam profecturos. Progreditur igitur pater cui filii occurrẽtes ex equis desiliunt: excipiuntq; digna reuerẽtia parentẽ. Ille contra osculo filios dignatus: in castra filiorũ uenit. Mox ablatam illi iudith uxorem tortonam relegant. Imperium inter se partiuntur. Quæ dũ fieri gregorius uidet

Honoris sedes pestilẽtiæ cathedra est

Gregori⁹ qr/t⁹ papa ad ludouicũ uenit

Ager mendaciorum

illachrymatus romã se recepit. Hoc gregorio autore pars illa quæ ẽ a mole adriani ad uaticanũ usq̧ muro claudi atq̧ muniri cœpit Ludouici huius impensa. At leo quartus q gregorio post sergiũ. ii. suffect⁹ est ope absoluto eã a suo noĩe leoninã appellauit. Ludouicus in baioariã abiit: in aquitaniã pipinus reuertit̃. Lotharius patrẽ in monasterio diui medardi arctissima custodia: & carolum iuniorem filium asseruari mandat. Huius rei indignitatẽ si quis diligenter putet: malit mea sententia cælebs priuatusq̧ uiuere q̃ filioꝝ fœcundissima sobole esse parẽtem: a quibus per summã ingratitudinem e supremo honoris culmĩe se deiectum aliquãdo queratur. Ludouicus tanta calamitate accepta de sua flebili cõditione epistolã edidit: qua posteros admoneret etiã summis quibusq̧ principibus a domesticis atq̧ ab ipsis liberis impẽdere pericula. Quod eñi cõseruãdis regibus firmius præsidiũ q̃ pietas: q̃ mãsuetudo: q̃ clemẽtia & liberalitas esse potest? In has tñ uirtutũ tam firmas munitiones irrupit filioꝝ aduersus pium & beneficum patrẽ iniquitas: & sæua ambitio dominandi.

¶ Ludouici pii de acceptis a liberis suis iniuriis dum suessione apud sanctũ medardũ in custodia esset querela et comploratio.

FRactus robusti olim brachii uiribus: ego ludouicus cæsar imperator augustus dei dispẽsante gratia orbi romano imperans: cum late in populos iuris habenas immoderatius relaxauissem: indulgẽtia nostra quidã dissoluti impugnãdo pietatem: in infidelium prorupere crudelitatem. Quod malum eo usq̧ incanduit: ut ipsos quoq̧ prædulces natos meos in me sæuire cõpulerint. Ad locum sic forte uenitur qui ex euentu ruptæ fidei pacis & sacramentoꝝ: mentitus campus ex tũc appellatur. Hic me omnis pene meorum militum manus deserens: eo ut retuli perduellio filios meos (horrendum facinus) inuoluit & præfices sceleris esse delegit: insonti mihi multa morti obnoxia imputantes. A nunq̃ læsis multipliciter læsus & delusus: nefandorum actuum meorum non immemor: æquissimo dei iudicio hec me digne perpeti cõminiscens: casus æquanimiter ferebam. Suessionis ciuitate deinde inimica cohorte uallatus ad sanctoꝝ dñoꝝ meoꝝ medardi & sebastiani cœnobiũ pductus sum. Et quia sciebant me illum locũ diligere plurimũ: cõciliabant̃ inibi me fortuitu post desparionem spõte arma positurũ. Quo cũ me publica custodia artauissent: quatenus quod callide tractauerant ope cõsummarent: quosdã submisere: q uxorẽ meã in monasterium uirginũ sanctæmonialẽ factã: uel quod uerius audissent mortuã mihi nũtiarent. filium quoq̧ meũ paruulũ & innocẽtẽ carolũ bonæ indolis puerulũ: quẽ nouerãt præ oĩbus mihi amantissimũ attonsum: & monachoꝝ firmarẽt cœtui adnixũ. Quod ego audiẽs & me cõtinere nõ ualẽs: qppe qui regni decore spoliatus: cõiuge priuatus: filioq̧ essem orbatus: diebus nõ paucis eiulãs: nullo cõsolatore fruitus: lãguoris uiolẽtissimi paulatim me psentiebã ex tristitiæ magnitudine æstibus aduri. Et quia præter deũ cõsolatorem nemiñẽ hr̃e poterã (qm̃ quidẽ aditus & colloquiũ negabat̃ oĩbus) ad ecclesiã tñ & ad fratres raro uia: & ipsa cũ summa pspectione custodũ patebat: insedit aĩo illuc ire: Quo cũ deuenissem oĩm uestigiis puolutus: morbi quo afficiebar plagã medicis sapiẽtibus retuli. Quibus ut quãti leuamĩs apud ppitios dños obtinerent supplicaui ut & p requie cõiugis quã exemptã uita arbitrabar missas celebrarẽt & attentius orarẽt uenerabilẽ religiositatẽ eorũ obnixe efflagitaui. Qui afflictiõib⁹ & miseriis meis prudẽter cõpassi: p merita & interuẽtũ sanctoꝝ qbus deseruiebant: ueluti futuroꝝ præscii pximã polliciti sunt ab oĩpotente mihi affuturã medelam. si tñ fidei sacramentis aĩm accõmodarẽ. Sic ab eis bene cõfortatus post orationẽ ab illis deductus noctis ergastuli antris ita demũ sum restitutus. Sequẽte noctis umbra: cogitatu sedulo lucicomũ desiderabam cernere sydus: ingressusq̧ sanctæ trinitatis uicinũ carceris oratoriũ post matutinalem expletionẽ solus inibi pnoctans: cum per fenestrã intuitũ extra dirigerẽ quẽdã custodũ ultra uires immerito tamen mihi infensum: sub imbrice cominus uideo iacẽtem: & ne uel permodico maceriei foramine elaberet ipso statu seruare cupiẽtẽ. Quẽ somno & mero sopitũ depræhendẽs: inter alta cordis suspiria ridiculũ mihi omen melius aspectans oboritur. Enimuero cum ita diffusum solotenus & eius essem frequenti

ceruicalis quo super fuerat expositus repulsu uiderem eum penes fundamina basilicæ impexũ scalam concite quæ ad accendendos faros angulo fuerat reposita subiẽs funi/culum ocio torpentem super a laquearibus solui. Cominusq hastas quibus uexilla tẽ/pore letaniarum aptantur conspiciens: uni earũ funiculũ cum laqueo subnexui: perq eandem fenestram ieci. Hac compræhẽsum arte mucronẽ sustuli: inq altas & squalentes feci iactare latrinas: uocatoq eius nomie. aio ad eum. O custos peruigil: tuorũ spes fidissima: uigilas ne? Ad hec ille. Vigilo. & bñ uigilo. Cui iterũ ego: & qd struis? & ille. Quid de his inqt tibi? Rursus ego. Si forte repẽtina necessitas cogeret: forsitã gladius manu abesset. Illo ad caput brachia conuertente: & cũ huc illucq quæritanti: si me dixi sic custodisses. Hodie me nequaq̃ hic habuisses: Quicquid inqt illud est quod de mucrone actũ est: satis supq te ut iussus sum seruaui: & seruare curabo. Et ego. Vade ergo & in munere fidelitatis huius & uigiliarũ tuarum: illo in loco competenti armamentario quem turpiter amisisti recollige mucronẽ. Eadem ipsa die: quidam fratrũ explorãtes, totius causæ meæ ueritatis tenorem: per harduinũ qui quottidiano misterio añ me missas psallere consuerat scripto misere. Cũq de more ei oblationes deo mactandas: maxime pro cõiugis meæ absolutione quam humanis exemptã rebus credebam offerrem: ille meã cautius stringens manum: secus altare est dixit. Post cõsummatam hostiã: omnes cũ foras egressi fuissent: substiti solus: & sacello piectam colligẽs rotulam uiuere uxorem: & nil in filiũ meũ sinistri operatũ cognoui: & cõplures iam pœniteri q taliter fidem ruperint: & a me discesserint: ferocibusq animis certatim restitutionem regni moliri. Quod deo fauente: resq in melius per obtentũ sanctorum suorum transfundente: ad perfectum deduxere.

¶ Alia eiusdem Ludouici comploratio.

Uerum qq̃ angustius regni recuperato fastigio pristinæ dignitatis perfrueter gloria meorum attamen non immemor uotorum ac precationũ quibus excellentissimum martyrẽ sebastianum rogauerã: & me incũctanter acceptururũ credebam: insurgente rursus perduellione cum passim regni quietudo propugnaret: et pacis tranquillitas confunderet. pro his sanctum supplicaturus ad prædictũ accessi locũ: Et quia sæpenumero in huiuscemodi priuatis seu publicis eius præpotens auxiliũ fueram expertus. super his quoq solitum quo impartiri dignaret precabar enixius. Proxima ruente nocte illud quod ante dies rogauerã: nocturno uisu accipio euidẽtissimis indiciis: ab eo cælitus ut reor mihi condonatis. Sed ut ingruentiũ cladium ruina nulla pateretur ratione oblatas mihi duplicare moras. Hinc digressus: discrimini me pro cõmissis a deo populis tẽtabam impendere: & certamini si res exegisset: uiriliter exhibere. Hinc me proficiscentẽ præpositus huius almi collegii thenterus nomine psecutus: nostri comes efficiebat itineris. Cũq penes me equitaret & procul a sancto loco diuelleremur caput retorquens: & in eundem prohdolor ultimũ aspectũ conuertẽs: intimi cordis mœrore turbatus: superexcrescẽtes profundæ mœstitiæ fluctus: inhibere ultra non ualui. Tristis & mœrens: amaras fundere lachrymas letaliter cõclusus cœpi. quid agendum mihi potius foret ualde suspensus. Votum sancto deuouerã: cuius operandi diem præfixum uidebã. Vitæ ab eo finem perceperã: cuius me transgredi metas nõ licere sciebam. Deniq cõmissum mihi ad regendũ christianũ a deo imperiũ: haud ignorabam. Cuius usq adeo cum omnẽ labefactari orbem considerarẽ: & uicinam desolationem quam præscieram: formidarẽ: reum me super hoc inueniri proq hoc æternis suppliciis damnari ab illo metuebã: qui uniuersorum auctor extaret & dominus: iudexq uẽturus unicuiq secũdũ opera esset redditurus. Ille taliter me tristari conspiciẽs: diutius quidem consultũ tenuit. Erat enim uir inomibus fidelissimus. Et cũ iam uberrimũ meorum fletuum imbrem ferre nequiret. Ipse quoq ex hoc permotus in lachrymas ruit. Quid inquit optime cæsar tibi & tuis grauiter destitutis: hec prodesse poterunt? Per te consolabant uniuersi: hilaritas tua si mœstis patebat: dolorem oẽm euacuabat Noli domine & gloriosissime imperator. noli hoc seruis tuis letalis tristitiæ uultus in [illegible] ui summa semper iocũditas uultus serenissimi: obnubilationẽ talem ostẽtare. Hoc

tuorum militũ corda brachiaq; dissoluent. hostium uires robora cõcipiẽt. Singulare id dũtaxat tuis esse debet secretũ: quod ita tui pectoris turbare potuit letissimũ semp quietissimũ statum. His fortasse si fideliter tibi compassi fuerint: dabitur ut consolationis remedia ualeant reperire. Et si secus fieri nequibit: leuius deinceps cum hui9 rei plures cœperint effici participes feres. Tum ego quæ fideli nouerã persuasione edita: consolatoris mei uerba suscipiẽs: ei causam reddidi: ei quid lateret corde: detexi protinus ore. Sanctum illum locum me amauisse plurimũ dixi: quem ultra me non uidere. sancti martyris agnouerã reuelatione. Votum insuper uouisse: cuius effectum prohibuisset fluctuatio collati imperii. Et nisi formidini ab hostibus imputaretur: aut eius quod supra modum pertimescendũ erat: ab omnipotente ruina exigeretur: arma purpuram & stemmata ꝗlibentissime ibidem deponere uoluisse. Inde ab eo cum salubrius consilium expeto dari: tale percepi. Bonũ inquit uotum tuum gloriosissime cæsar. sed sicut docet beatus gregorius. deo nihil bona uoluntate dilectius. Magnum quidem est quod optas renũtiari sæculo & omnibus quæ possides: siquidẽ per hoc christi imitator esse potes. Verum multorum salus a quibus perficitur multiplicia in singulis præmia pollicetur. Illud tibi: istud omnibus consulit. Magnũ illud: sed maximum est istud. Hoc si nõ potest operari uoluntas: in isto poterit remunerari. Deniq; in deo fuit id magis mirabile: ꝙ dignatus est mori pro seruis. Charitatis augmẽtum: maius idem ipse commendauit esse: si quis pro fratre non dubitasset animam ponere. Fecit quod docuit: pro nobis animã posuit. Pertulit dominus mortẽ ut seruus reciperet dignitatẽ non necessitati succumbens: sed plasmati suo ineffabiliter subueniẽs. Quod sequamur exemplum in sese ostendit: & danti operam: palmam uictoriæ promisit: & permanens præmium reposuit. Quia ergo gregem suum regimini uestro cõmisit pro eo si necesse sit: usq; ad mortem decertandum est uobis: & hoc erit insigne atq; laudabile. His luculenter a prædicto uiro instructus: & fortiter in agendum animatus: me iterum iterumq; sanctitati illius & fratrum attentius commendans: tametsi non ut ante tristis: non tamẽ adeo discedere hinc præualui letus. quippe qui quos dilexeram unice: supremum me sciebam transmittere vale.

Hec quidem descripsit Ludouicus pius.

AT ne publico auctoramẽto cõiurati aduersus patrem filii destituerẽt: coacto apud compendium ex toto regno episcopoꝝ procerumq; cõcilio: lotharius eductum de custodia patrem compendium ꝑduxit. ubi cum plæriq; ludouici aduersitati condolerent: cõiurati formidantes ne tanta miseratio in eorum perniciem uerteret: decere dicunt ut queadmodũ apud populum se ludouicus purgauerat: ita ipse satis ecclesiæ faceret quam læserat. Ipsi autem hec dicẽtes plane mẽtiebant. Sed ex pontificiis legibus testimoniũ sumentes: asserebant satisfactõnẽ digne fieri non posse nisi balteum militare: atq; arma se sine ulla spe repetendæ dignitatis reiiceret. In cõiuratorum sententiam permulti uenere: inter quos sibi timẽtes põtifices qui cõiuratõis conscii erant plæriq; fuerunt. Itaq; in ludouicũ sententia fertur. Ille imperatoria dignitate se abdicat: & cucullam monachalẽ sibi sumit. Nec nihilo secius custodiẽdus i monasterio remittit. His ita ut præmissum est in conuentu cõpendiẽsi confectis lotharius aquisgranum cõtendit. Sed curæ deo est hoĩm uirtus: Ludouico ex francia abducto: fiunt per totius regni prouĩcias hominũ conuẽtus: & plurimo passim murmure filiis detrahitur: cunctis miserabilem regis fortunã complorantibus. Erat eo tempore guilhelmus franciæ conestabilis: qui magistratus ad res bellicas secũdus post regem est: & eggardus comes genere clarus. Hi summo studio imperatorẽ restituere annitebant: quibus frequẽtes ex germania: atq; burgundia nobilitate uiri quorum par anim9 erat: adiũgebantur: Bernardus præterea & guerinus ex ueteri ludouici familia potẽtes: cõtiones in burgũdia habebant: & quosdã ꝓmissis: alios æquis rationibus sibi demerebãtur. Et iam vulgabat ludouicũ impatoris filiũ ad patrẽ in alemanniã cõcessisse. Quib9 rebus ab aduersariis cognitis: ad pipinũ in aquitania agentẽ ꝗ celerrime brionẽ ex suis mittũt: q de his quæ de restituẽdo ludouico agerent pipinũ certũ reddat. Cũ aqsgrani

Conuentio apud compẽdium

hybernasset lotharius: parisiũ ire constituit. Cui per albarnẽsem uicum iter agenti oc/currunt non contemneda manu terre illius primores. Petunt dñm sibi imperatorẽ li/berum reddi. Alioquin se uim facturos. Sed per ludouici beniuolos re cognita: impa/tor q̃ occultissime potest, pceribus mandat id ne conent. Nam si cœpta non procedãt in suam perniciẽ oĩa reditura. Desistunt ergo proceres. Lotharius uero iam ad sancti dyonisii monasteriũ peruenerat: cũ ex burgũdia aubericus comes: & berardus magnis contractis copiis pperantes rembaldũ & gautelinũ ad lothariũ legant: qbus mandatũ est imperatorem ex seruitute repetere. Si id faciat: nihil sibi de fortunis neq; de digni/tate detractum iri. Sin minus: constituisse se ui atq; armis innocẽtẽ ludouicũ educere. Legatis lotharius respondit: nõ sua culpa sed pontificũ & seniorũ iudicio ludouicũ cõ/demnatũ esse. Neminẽ esse qui de patris ignominia plus se succẽseat. uel de eius hono re congaudeat. Quæ postq̃ locutus fuisset: discedẽtibus legatis iubet ad se paulo post reuertantur. scrutaturus qua rõne id quod petebãt absolui posset. Hæc q̃uis ita diceret: ptenus tamen abeũtibus legatis patrẽ in dyonisiano cœnobio liberum dimittit. Quo salutandi regis gratia cõplures episcopi proceresq; se contulere: cohortatiq; sunt ut bal teo militari resumpto in pristinã se dignitatem restituat. Quod facere distulit donec episcoporũ consilio atq; auctoritate purgaret: ueluti fuerat quorũdam sententia cõdẽ natus. Reconciliatione pcepta: accingit balteo & imperiali dyademate coronat. Nec multo post carisiacũ petit. Illuc uenere pipinus & ludouicus cũ multo amicorũ nume/ro: quibus cũ familiariter cõfabulatus: rex tãdẽ eos dimisit: atq; aquisgranũ p̃fectus est. Vbi iudith uxorẽ ab exilio ex italia redeuntẽ excepit. Patrẽ interim aspernatus lo/tharius in burgundiã abierat: cabilonẽq; urbem diripuerat templis oĩbus spoliatis atq; exustis occasione a garino comite sumpta: qui locũ muniuerat. Nec cũctatus ad ceno mãnos ubi lambertũ & maufredũ belli duces ex neustria recipere sperabat: contendit Quem una cum ludouico filio insecutus impator. positis utrisq; ad tizum fluuiũ castris cum pipinũ insup cum copiis ad patrẽ uenisse lotharius cognouisset: uictoriã desperãs supplex ad imperatorẽ uenit. Quem cum omni sua nobilitate in uerba impatoris iura tum pater in italiã dimittit: alpium claustris præsidio occupatis. Ne quis ex italia inui/to milite in franciã demigraret. Curauit deinde summope impator oppressas p su/periores cõtentiones ecclesias instaurare: debitoq; ritu atq; cerimoniis uenerari. Neq; omittit grassatores & uiarũ obsessores pœna afficere. Inter cõdemnatos fuere ebo cõ iuratorũ cõscius: & agobertus lugdunẽsis primas qui tertio ab impatore uocatus impe rata nõ fecerat. Dũ hec gerunt iudith prouida mulier ex regis ætate admonita pri/mores aulicos adit: consulit de caroli filii futura cõditione si uita forte defungeret im perator. Tris filios regi supesse grãdeuos memorat: hunc unũ carolum adolescẽtem esse cui nihil terræ pater hactenus cõtulisset. Nisi supstite impatore alter ex filiis caroli eius curã receperit se una cũ filio pessum iri. Orare igit illos: matri filioq; boni cõsulãt. Proceres iustis reginæ pcibus adducti respõdent: unũ ex regiis liberis lothariũ qui ad hanc tutelã idoneus esse uideat. Ludouicus de hac re a regina proceribusq; admonitus cũ interim a lothario Nũtii ad eum uenissent: re quã petebant cõfecta: impator nũtiis impat: lotharium hortent ad eum uenire sui commodi causa. Sed patri parere morbo occupatus lotharius nõ potuit. Recepta sanitate cum uenire differret: nũtiat impera/tori lotharium ecclesiæ libertates & prouẽtuũ iura uiolare: sibiq; rapere quæ ad roma nam sedem ptinerent. Eam ob rem supra q̃ credi potest indignatus impator ad lotha riũ pgere nũtios nulla mora interposita cõpellit. Per eos filio mãdat: meminerit iura menti quo se: cũ regnũ italiæ adipisceret: obstrinxit. tueri scilicet atq; cõseruare eccle/siæ romanæ ditionẽ. Idcirco dedecere illũ oppressorẽ eius esse cuius tutelã in se rece/pisset. Restituat igit quæ uel ipse uel sui abstulerint. Patris mãdata quæ de restituẽdis ecclesiis erant se impleturũ lotharius pmittit. Interim rebellãtes normãnos id est da/nos imperator bello domuerat: quæ causa fuit q̃obrem italiam atq; urbem ut cõstitue rat adire non potuit. Per id tempus cum aquisgrani ageret: uocatis ad se aulicorũ pri/moribus carolo iuniori filio portionẽ imperii dat. moxq; in concilio apud carisiũ agẽs

Lotharius ca bilonẽ icẽdit

Iudith regia prudens

Sollicitus lu/douicus de rebus eccle/siæ

Normãni re belles

præsente filio ludouico: carolū militari cingulo & regiis uestibus ornat: data illi neu/stria. Quibus insignibus donis tametsi iudith regina exultaret: Nihil tamē firmū rata nisi filii cura lothario commissa a patre esset: ipa cum aulicis regem orat: id unū potissimum curet. Nec multis se orare passus imperator: lothario mādat. Si caroli fratris sui ꝓcurationem tutelamq; nō recuset: ad se ꝓpere ueniat. Neq; formidet ꝓpter ea quæ ip se male commisisset: pacato se animo in eum eē ita ut dimidiatum illi imperium dare statuerit: baioaria tm̄ excepta. Hoc nūtio letus lotharius ad patrē uuarmaciā quæ uan/gionum ciuitas est proficiscit. Cōstitutis in conspectu patris fratribus lothario dico et carolo adolescente: iam em̄ pipinus mortem obierat: et ludouicus baioariam posside bat: imperium ad hunc modum dispartitur. Totum austrasiæ regnum a mosa flumine ad hungaros usq; pertingens lothario attribuit. Reliquum quod ad occidentē spectat carolo assignat. Hec partitio assensu procerum & populi multi assistentis facta & com probata est. Deinde lothariū monet imꝑator: caroli curam recipiat: adolescētiq; assit ut pater: & ad carolū cōuersus: tu inquit carole lothariū ut patrem colito & diligito ut fratrē. Re confecta liberū lothario in italiā reditum ꝑmittit. At ludouicus baioaroꝝ rex imperii distributionē molesto aīo ferens incursare cœpit finitimas sibi germaniæ regiones. Sed in eū mouere ubi patrē intellexit: pronus ad imꝑatorē dodonā se cōtu/lit: A quo impetrata uenia ad bauaros reuertit. Defuncto pipino: aqtani audientes carolum iuniorē ludouici filiū ex patris decreto constitutū franciæ regē: qdā pipinum quē pipinus reliquerat ex se ꝓgnatū: regē sibi habere studēt: plærique cōtra sentiētes cē sebant imꝑatoris expectare sniam. Qua cōtrouersia ꝑ ebroynū pictauoꝝ antistitē im/peratori relata: primoribus aqtaniæ mandat ad se cabilonē ꝓficiscant: ubi cōuentū ha bere statuerat. Cōuenietibus eodē loco aqtanis magnaq; ꝓcerū multitudine: de statu ecclesiæ primo: deinde de his q̄ ad rēpublicā ꝑtinebāt: postremo de aqtaniæ cōditiōe āctū est: ita dissoluta cōtione: ludouicus claromontē aluerniæ ciuitatē petit. Vbi dū de aqtaniæ rebus cōsultat: ecce ex alemānia nūtius defert ludouicū ex baioaria mouisse: adiūctisq; sibi saxonib⁹ & thoringis germanos iuasisse. Quo nūtio ludouicus adeo tur bat⁹ est. ut inde grauē præter seniū quo ipe cōfectus erat ualitudinē cōtraxerit. Nihilo min⁹ forti aīo imꝑator copiis eductis aduersus ludouicū cōtēdit. Traiecto rheno post q̄ ludouicus patrē cū ingēti exercitu adesse cognouit: ꝑ sclauones in baioariā se recepit Imꝑator uero quē ꝓmebat ægritudo magūtiā ueniēs tētoria sibi explicari in isula ciui tati ꝓxima iubet. Tanta fuit morbi uis: ut mēbris ꝓpe oībus defectus: ꝑ dies q̄dragīta nullū neq; cibū neq; potū præter spūale corpis & sanguinis dñici uiaticū ad alimētum acceperit. Aderat ægrotanti patri lotharius: q ex italia uocatus paucis añ diebus uene rat. Eo corā posito supellectilē suā oēm afferri sibi rex imꝑat: ea quidē rōe ut recēsitis opibus quid filiis relinq̄re: qd ue cæteris siue ecclesiis seu inopibus & palatinis dispꝑtiri posset intelligeret. Lothariū corona aurea & ense quo in præliis utebat donat: præci/pitq; ut iudith reginā ueneret caroli amicitiā seruet: ne de relicta sibi regni francorum hæreditate quicq̄ detractet. Ludouico aūt baioaro tametsi nō mediocriter succēseret offensam tñ pius pater remisit. Fuerūt imꝑatoris extrema oīa religiōis atq; fidei plēa. Tādē sub ipm ꝓpe aīæ exitū: ad fenestrā cōuersus abite inquit abite. Hāc uocē plærique eoꝝ qui aderāt interpretati sunt dictā esse demonio quod cuiq; morienti apparere chri stiana fides tradit. Mox i alterā se partē uersans: ridēti similis uitā efflauit duodecimo kalēdas iunii. āno christianæ pietatis octingētesimo q̄dragesimo. Cadauer i monumē tū hildegardæ mr̄is quod mettis erat lugubri pōpa illatū ē postq̄ ānos. lxxiiii. uixisset. Eius mortē cometa præcesserat. Et sol passus est eclypsim generalem.

Carolus qui postea calu⁹

Ludouic⁹ lo/thario & ca/rolo caluo hæreditatē distribuit

Aquitani de cōstituendo rege dissendi unt

Ludouic⁹ pi⁹ ægrotat

¶ Eiusdem compendii Liber quintus incipit.

Deinceps quæ sit imperii & regniorum participibus fides sequens narratio mōstrabit. Sublato e uita ludouico pio lotharius: & ludouicus baioarus in carolum insurgunt quem nobiliori paternæ possessionis parte institu tum hæredem esse dolebant. Augebat indignationem q̄ carolus poste riore patris uxore natus par illis in capiēda hæreditate factus esset. Itaq;

Bellũ iter fratres. ludouici pii hæredes

exercitum q̃ maximũ quisq; poteſt comparat. Ea re cognita carolus consilio a francis proceribus capto. cum eos ad id bellũ paratissimos fore cognouisset: numeroso exercitu collecto aduersus hostes (qui iam apud fontanetũ altissiodorẽsis agri uicũ castra habebant) non fracto aĩo progredit᷑. In cõspectu hostium cũ uenisset: quia pridie eẽt dominicæ ascensionis carolus ratus hostem festo die quieturũ: negligentius suos agere permisit. Sed instructi ad pugnã fratres: acies producunt. Carolus inopinato licet cõ

Carolus. caluus uictor

gressu paululum cõmotus: suos tamen uiriliter hortatur. Nec territus miles irruentem in se hostẽ ferociter excepit: fit pugna atrox atq; diuturna. In ea longe plurimi ex utroq; exercitu ceciderũt: q̃ apud francos uno prælio occubuisse usq̃ lectum sit. Nam tanta ad hoc bellum ex orbe christiano diuersarum partium studio copia confluxerat. q̃tã magna pars europæ uix cogere in unam aciem potuisset. Cædes proculdubio ea fuit: ut a uicto non longe dissimilis uictor esse putaret᷑. Carolus tamen fugiẽtibus fratribus superior euasit. Qui ne sse colligendi spacium hosti esset: ipse uictorem exercitũ aduersus lotharium qui aquisgranũ se receperat paucis castris educit. Accepto caroli aduẽtu lotharius recepta uxore lugdunũ cum suis se liberis confert. Quem mox ludouicus cõsequitur. Inde uiennã commigrant. Est in flumine rhodano nõ procul a ciuitate insula. In ea consilium de rebus ad se ptinentibus capiunt. Eunt ultro citroq; ad reges legati de cõcordia præcepta ferentes. Eius concordiæ formula hæc fuit. Lothario austrasia omnis: atq; ꝓuincia cum portione terræ quam ab eo postea lothoringiam appellatam esse quidam putant in partẽ uenit: ludouico germania in qua baioarii sunt: Carolo re

Lothari' monachus efficitur

gnum franciæ ab occeano britannico ad mosam usq; relinquit᷑. His ad hunc modum cõuentis: lotharius siue pœnitudine peccatorum: siue tedio præsentis uitæ permotus distributa filiis hæreditate: religionem apud pruliacum profitet᷑. Ludouicus grandior natu italiam adeptus ẽ: lotharius austrasiam accepit. Carolo cessit prouincia cũ parte terræ burgũdiæ. Quo post octauũ inde annũ defuncto: lotharius burgũdiã: ludouicus

Carolus regnum austrasiæ usurpat

ꝓuinciã obtinuit. Inter hec siluanecti agens carolus qui caluus postea dict' est nũtio de lotharii morte audito mettim cõtendit: ubi in diui stephani templo more regũ unctus rex appellat᷑. Quæ res ludouico eius fratri indignissima uisa est ꝙ se uidelicet post habito: lotharii omnẽ successionẽ carolus accepisset. Ea propter per legatos romani pontificis: austrasiæ regni incolis inhibet carolo obedire: aut de lotharii regno quicq̃

Excõicatio

sibi detrahere: alioquin interdictũ illi iri cõione christiana. Quæ pœna sicuti grauis ita ignominiosa christiano est: hanc pontifices excõicationẽ appellant: ꝙ is cui irrogatur e cõione & contubernio hoĩm eiectus sit. Id postq̃ minus ꝓcedere ludouicus intelligit ui atq; armis agere tẽtat. Interim carolus cum nouionii esset: richẽtem quam prius

Roritus normãnorũ princeps

pellicem habuerat: uxorem secũdũ ritum ecclesiæ accepit. Per id tẽpus roritus normannoꝝ princeps in amicitiã regis uenit. Ex nouionio aquisgranũ carolo repetẽti ludouicus per nũtios mãdat nisi regno quod lotharii fuerat egrediat᷑: illũ se inde ꝓpe diem eiecturum. In re ancipiti legati utrinq; cõueniũt: iurant ꝓ suo quiq; principe ea fir

Victoria de vuandalis

ma permãsura de quibus ad pacem inter eos cõueniret. Sed paulo post cũ de vuãdalis ludouicus uictoriam habuisset; duce eoꝝ capto: legatoꝝ pacta atq; iusiurãdũ neglexit. Id eñ plærisq; principibus usu uenit dum suis rebus timẽt: iureiurãdo multa polliceri: mox uero tergiuersari si arridẽtiore fortuna iuuent᷑. Tandẽ crebris legationibus pactũ extitit: utrũq; regem ad arbitros contentionẽ referre: & quod illi definirẽt stabile mãsurum. Postq̃ de contionis loco compositũ est: dum apud flametũ ludouicus diuersat᷑ cenaculi tabulatũ carie & uetustate detritũ in regem atq; aulicos quosdã decidit: quo

Cõcordia de regno austrasiæ

lapsu ludouicus vulneratus est. Solidato vulnere aquisgranũ se contulit. Inde coeũtibus. xv. kalendas augusti regibus de partiendo austrasiæ regno cõuenit. discretaq; est certis limitibus portio quæ singulos contingebat. Hunc exitum habuit orta de regno

Altera de regno cõtẽtio

inter fratres contentio. Sed non uno se impetu fortuna continet. Ecce aduersus fratrũ instauratam charitatem belli motus ab italia nũtiatur: Repetente austrasiam ludouico: cui lotharius pater italiam tradiderat. & iam eẽt a sergio secũdo pontifice impator appellatus. Missi de re ipsa a pontifice atq; ab imperatore nuntii ad ludouicum germa

niæ regem: ad carolum ludouici iussu remittunt. Quibus auditis: & si mandatorum seueritate moueret: q se inaudito partem austrasiæ relinquere iuberet: ad pontificis legatos suos nūtios adiūgit: q pōtificem cōueniāt. Inuenio ludouicum germaniæ regē uenïente in gallias engeberga: id restituisse imperatori quod de lotharii regno recepat. Carolum uero ab engeberga uocatum nō obediuisse. Sed summopere curasse: ut carlo quem ex priore uxore susceptū ecclesiæ sacris addixerat puniretur. Hic em̄ carlo hominū perditorum suasu pessimis facinoribus se inquinabat: oīa quoquouersum iret prædatus. Quem in uinculis emēdationis spe diu habitum: atq inde relaxatū cum nō resipisceret dyaconii gradu amotum oculis priuauit atq in mōasterio corbiensi custodiendū mandauit. Qui postea duorum pseudo monachorum nixu (hortante ludouico germaniæ rege) eductus: ad ipsum ludouicū perfugit. Hec cōtigerunt agēte carolo in expeditione quam aduersus normanos qui andegauiam urbem circūsederant habebat. Nec tamen rem a se susceptam omisit. Normanos qui iam ciuitate potiti essent circū uallat: adiutore salomone britonū duce: qui suppetias carolo ferebat. Pressi dura obsidione normani eas conditiones pacis quas carolus dixit (datis obsidibus) acceperūt. Relicta libera ciuitate: petūt normani liceat illis insulam quæ proxime erat ad paucos dies incolere: ibiq commeatu iuuari. Interim qui inter illos christiani erant posse ad regem reuerti: qui uero paganismo relicto fidē christi profiteri uellent: eos quoq nō respuendos. Cæteri qbus induratū cor esset: suas sedes nulla mora repeterēt. Rebus ad hanc formā cōpositis cum in siluam arduennā uenatum abiisset de ludouici imperatoris sui ex fratre nepotis morte nūtium accepit. Quare richentē uxorem siluanectum mittit ludouicū filium in eam austrasiæ partem quæ a lotharii decessu sibi obuenerat proficisci mandat. Ipse supatis festinatione multa alpibus in lombardiā cōtēdit. Inter eundū carlo ludouici germanici filius iussus a patre transitu prohibere regem: cum se frustra niti intelligeret ad carolum proficiscit. Ea re cognita idignatus pater alterum filium cum copiis mittit. Sed & numero & uirtute militū inferior: caroli potentiā non sustinens: pace data ad patrē exercitum reduxit. Quem receptum ludouicus per caroli absentiam in francos ducit: dirisq incursionibus franciā uexat. Audito in italiā caroli aduentu: iohānes octauus romanus pōtifex missis ad eum nūtiis romā propere uocat uenientē augustum appellat: afficitq imperiali dignitate. Digrediens inde carolus rosymon richentis uxoris fratrē italiæ præponit: consiliariis uiris atq copiis quas uoluit illi attributis. Cui neptem quoq suā ludouici regis germani filiā despondet. In frāciā reuerso carolo ludouic⁹ frater germaniæ rex uita decessit. Relicto filio ludouico. Cuius decessus causa fuit carolo infœlicis belli. Nam patre mortuo ludouicus magna saxonium thoringorūq delecta manu: nūtios ad carolum patruelē mittit eius amicitiā oratū. Qua nō impetrata ad rhenū castra ponit. Nec cūctatus carolus ad alterā rheni ripam ducto exercitu animū ludouici explorat: si legatis utrinq missis rem agere uelit placuit utiq conditio. Sed dolo malo illectus imperator dum uiā pacis simulat: agmē occulto & angusto itinere seorsum a castris ludouici noctu festinare iubet: ratus occultis insidiis intercipere posse improuisum hostem. Fuerunt ea nocte continui imbres: qbus & nocturno labore grauatus miles prælio minus idoneus fuit. Fraude detecta: ludouicus instructa acie diuersus ab itinere quo hostis ueniebat consistit. Irruētem in se francum tanta ui excipit: ut ad aciem in qua carolus erat cedere francos compulerit. Atq ita fugæ se committētibus francis: imperator quoq comes fuit. Qui uero regias sarcinas ferebant angustia uiarū & sepibus intercepti occisi sunt: & inter eos complures illustres uiri ceciderunt. Reliqui in manus agrestium hominū incidentes ad nudum spoliati: ita ut ex thoris herbarū atq arenis fœni manipulis tegumēta sibi consuerent.

Eius infortunii tempore normani sequanæ ostium classe irrumpere tentabant. Aduersum quos misso cum exercitu comardo: carolus mandat cū normanis: qualēcunq posset pacem habere: nihilominus terrā omnē diligēter tueatur: præsidiis p munitissima quæq loca impositis. Incidit præter has turbas alia carolo nō parua sollicitudo. Grassabantur in campania saraceni: quorum aduentu territus iohānes pontifex roma

Carlo dyaconus factus apostata carcere custodit

Normanni apud andegauiā obsessi

Ludouicus imperator moritur

Caluus in italiā cōtendit

Carolus caluus impator

Bellū contra carolū caluū in alemānia

Dolo caluus agit

Carolus caluus fugit

Normanni

Saracem in campania

nus: carolum admonet ecclesiæ opem ferat: paret carolus & contractis copiis: ubi lombardiæ fines attigit: adelgarus a pontifice ueniēs refert iohantē papiam aduenire imperatori obuiū. Papiæ dum pontifex impatorq; de rebus gerendis consultant: certiores facti de carli ludouici filii cum ingētibus copiis aduētu papia abscesserūt moxq; imperator romam pfectus est. Rem hoc loco ridiculā narrabimus. Carolus dum a carlo fugit: leui rumore carlus perterritus (q imperator pontificē comitat⁹ aduersus se mouere dicebat) eadem qua uenerat uia in germaniā impatorē fugiens contēdit. Rebus quarū gratia carolus romā petierat absolutis: febre afficitur. Erat iudeus medicus sedechias nomie imperatori propter eius peritiā pfamiliaris: qui uel religionis christianæ odio (cui maxime infensi iudei sūt) motus: uel corruptus forte pecunia: potionē carolo propinandā miscet. Qua epota carolus omnibus mēbris ita defectus est: ut aulicorum ministerio in cubilū delatus duodecimo post die interiit. Cuius dum corpus exenteratum & multis aromatibus conditum sui in franciā efferre cupiunt: cadaueris putredinē ferre nō ualētes: uersellis īhumauerūt in diui eusebii martyris æde āno octīgētesimo septuagesimooctauo. Vnde post annū septimū exemptū in diui dyonisii tēplū delatum est. Eius exhumandi causam attulit archēgerus quidā apud diuum dyonisium cœnobita: & alphonsus ecclesiæ diui quintini uiromādensis æditius: qui sibi dū in suis ecclesiis pnoctant carolū per quietē uisum esse affirmauerūt: eosq; admonuisse ut de tollendo eius corpore & in templo martyrū inhumādo regem filium facerēt sollicitum. Hac reuelatōne filius rex excitus patris corpus ex uersellis ad sanctū dyonisiū transferendum curauit. Nihil ad rem pertinere arbitror id quod a plærisq; scriptoribus memoriæ mandatū est. Carolum duce angelo paulo anteq moreret ad inferos deductum: supplicia uidisse miserarū animarū. Ardere ualles: & altissimos puteos pice & sulphure immixto plumbo efferuescere: ibiq; plærosq; ex suis prædecessoribus reges inspexisse: episcopos quoq; qui uel ad bella gerenda cōsultores uel ad opprimēdū iniquis uectigalibus populū auctores extitissent. Eius certe caroli calui extāt præclara & religiosa monimēta. Nam diui cornelii cœnobiū apud compendiū extruxit. Cōpendium eni maxime amabat: ita ut a suo nomie carolopolim appellare cogitauerit. Sancti dyonisii templū magnis auxit prouētibus & preciosissimis donariis adornauit quæ ad hoc usq; tempus diligēter asseruata uisunt. Nec ignoro quosdā scribere nundinas quæ in campo dyonisiano ante kalēdas iunias fiūt ab hoc rege esse institutas: de q re quid sentiā in dagoberti gestis annotaui. Eius regis ætate flandria quæ paucis tunc uicis atq; ædificiis ornata erat: & feris magis q hominibus incolebat: eiq; præficiebatur a rege custos qui francorum lingua forestarius dicebatur: comitatus dignitatē hac occasione accepit. Erat balduinus audactis eiusdem filius qui patre defuncto cū in magistratu fuisset a carolo institutus iudith regis filiā dum ex āglia reuertit sibi rapere temerarius iuuenis ausus est. Nupserat eni adolafo anglorum regi. Qui cū absq; liberis decessisset: Iudith uiro destituta in franciā ad patrē rediēs deprǽhensa est cuius rei gratia caroli iussu coeuntes episcopi balduinū excōmunicatione percellūt. At cum nihilominus facti nō pœniteret: consilio pcerū psuasus carolus pmittit filiā balduino in mrimonio copulari. Et de custode flandriæ comitē balduinū instituit. Plærunq; siquidē id euenit ut quæ peccata atq; iniurias facile ulcisci nō possimus eas alicuius dignitatis nōe assumpta ad gloriam conuertamus.

Ioānes octauus ad carolum caluum papiā uenit

Ridiculum

Carolus caluus ueneno a sedechia iudeo necatus

Visum quod carolus caluus uidit

Flandriæ comitatus initiū

Nuntio de caroli decessu accepto ludouicus balbus eius filius apud ēderuillā agens regni pceres ad se pproprere uocat: quorum beniuolētiā & fidē regia munificentia demereri studuit. Richentē uero reginā ex italia redeūtē cū apud moymerū cāpaniæ castellū cū multa nobilitate restitisse accepisset: aio cōuētū quod plamentū franci uocant habēdi: missis utrinq; legatis compendiū regina se cōtulit. Ibi ludouico patris testamentū exhibet pferens regia ornamēta gladiū dyadema sceptrū aureū qbus carolū institutū hæredē pater moriēs declarauerat. His igit regiis insignibus exceptis: suscipiēdæ unctōnis gratia remorum urbem petit: quē haymardus eius loci archiflamē coronauit. Anno salutis octingētesimo septuagesimooctauo. Exactis ide

paucis mensibus sequanā traiecit: ubi godefridi filii hedonē comitē castello quodam mulctauerāt: & haymo bernardi comitis fili⁹ prædas agebat & loca quædā sibi subegerat. Turonū usq; rege profecto: godefridus amicorum cōsilio filios ad carolū ducit: & eas quas occupauerat terras restituit: ita ut illas sibi ex regio dono retinere liceret. Qui regio munere donatus grām cōpensat. Nā rebellātes britones ad caroli obedientiam sua opa reuocauit. Erant p id tps in italia comites duo lābertus & helbardus q de ecclesiæ romanæ ditione pleraq; sibi loca rapuerāt: in quos excōicatione pmulgata iohannes pōtifex lugdunū uenit. Quo regē accedere p nūtios orat. Sed ualitudine non dum leuatus rex quā turoni inciderat: morā pōtifici gerere usq; ad kalēdas septembris distulit. Per eposcū obsequi pontifici curat. Interea curatus morbo trecas profect⁹ illo uenire iohannē obtinuit. fit in eo loco magnus ex belgis epo℞ cōuentus. Narrantur a pontifice quæ in memoratos raptores per eū gesta essent: petit a pōtificibus q aderāt uerbo & subscriptis eo℞ noib⁹ oia cōprobari Cōprobāt. In eo cōuētu cognito q frotari⁹ ex burdegalla pictauiā & inde ad bituriges icōsulto pōtifice trāsisset iohannes pferri iubet sanctōnes sardinēsis & affricani concilii: quibus epi ad alias ecclesias sua relicta transire prohibent. Recitatis utriusq; synodi capitibus: pontifex diffinit sacerdotes q suis sedibus abiissent ad eas reuerterēt. Ipe mox ludouicū impii dyademate corōat augustumq; appellat. Reginā autē richentē q̄uis obnixe a ludouico rogatus coronare recusauit. Conuētione treceñ. dissoluta: pōtifex in urbē regressus est. Impator autē cōponendæ discordiæ: quæ illi cum ludouico nepote erat cupidus: ita per legatos egit: ut cōuentu furōnæ indicto pax ad sequētē modum dicta sit. De austrasiæ regno sicuti defuncto lothario inter carolū caluū & ludouicū bauarū cōuenerat ita pmaneret. Italiæ uero imperiū q̄nquidē tūc cōmode distribui nō poterat quisq; ut partē obtinebat ita illā habeat donec de partitione in alio proxime habēdo consilio agi stabilius posset. Interim si ab saracenis alter regum impeteret alter suppetias ferret: huic formulæ si quis detractū iret eum a neutro regū recipi aut defendi posse. Pace ad hanc formā cōposita ludouicus germaniæ rex ad suos remeauit. Impator compēdiū accessit. Nec data quiete bernardus marchio bellum renouat icti dudum federis oblitus. In hunc moues impator cum trecis uenisset morbo decubuit. Hinc omni spe salutis destitutus ludouicum filium bernardo auerno℞ comiti committit. Augescēte morbo cōpendiū se deferri iubet. protenusq; imperii insignibus ad filiū missis: coronari illū impat: atq; ita paucis interiectis diebus morte absumit idibus aphrilis: ibiq; in diuæ mariæ æde sepelitur. Anno dñi octingētesimo octogesimo.

Motus belli in italia

Iohānes papa in franciā uenit

Ludouic⁹ balbus impator

Concordia inter reges

Ludouic⁹ balbus morit

LVdouici interitū secuta est uaria rerū francorū mutatio: tumultuātibus hinc atq; illinc diuersarū partiū studiosis. Nam q tutelā noui regis in se receperant audito patris decessu: regni pceres meldē uocāt: ubi de his quæ ex usu reipublicæ erant: consiliū caperēt. Erat gosselinus ex prima nobilitate homo potēs qui tps aduenisse ratus quo aduersus theodoricū & rosymū alterius factionis sectatores suas iniurias ulcisci potuisset: ad conrardū parisio℞ comitē ueniēs hoiem nōdū bono in nouum regē aīo existētem in suas partes ducit affirmās fore ut a germano℞ rege de quo ipse bene meritus esset plurimos honores adipisceret. His blāditiis assentiēs cōrardus ipseq; gosselinus suarū partiū cōscios meldē legant: q cōsilio adessent. Cōuētu coacto plæriq; sniam rogati dicūt unū esse ludouicū germaniæ regē: qui regni negocia recte moderari possit: hūc accersire oportere: a quo salus rebus cōibus conferat: & qui suis destitutos possessionibus restituat. Cū hec locuti fuissent q nouello regi aduersabātur adolescētis tutores spe retributiōis adducti: germaniæ regē in frāciā pperare p nūtios orant. Qui nūtio accepto mettim ueniēs a pceribus iterū admonitus: uerdunū quo & ipsi pceres cōuenerant impigre se cōtulit. At hugo & theodericus reliqui præterea suæ factionis nobiles cognito qd inimici machinarent: galterū aureliæ antistitem ad germaniæ regē ire cū his mādatis iubent. Si rex eā regni partē quā ex lotharii hæreditate carolus caluus obtinuerat sibi assumendā duceret: licere adire eam atq; possidere: modo franciā liberā dimittat. Ea oblatione rex optime sibi factū esse arbitratus: gosse

Variæ inter francos sniæ de rege instituendo

lino cōrardoq; paulatim cōtemptui habitis franciam relinquens ad suos reuersus est. A moto hoste hugo & theodericus ferrariā adolescētes pducunt. Atq; in diui petri tē/plo reges appellatos coronāt. Eodē ferme tempe boso reginæ frater per quosdā sibi uel promissis allectos uel metu pterritos epos in regē aqtaniæ assumit. Et normāni præterea ad flumen ligerim infestis incursiōibus grassantes prædas agere ad reges fratres deferunt. Qui magna militū cōtracta manu i hostē pdeuntes: normānos magna strage afficiūt nouē millibus occisis cōpluribus item in uienna flumie absorptis. Ea uictoria potiti fratres alio mox tristi nūtio turbant. Ludouicus eñ germaniæ rex grā/dem exercitū ad ducium usq; permouerat seq; gosselinus & cōrardus parisiorū comes ad eum cum bona cōiuratorq; parte cōtulerant. Quibus ductoribus ad ribemōtē quoq; accessit. Hi nescio quid grande germano regi promiserāt. Quod cum absoluere non possent: rex despatis rebus cum regibus francis paciscit: & paulo post in germaniā cō/uersus: normannorq; gentē quæ his diebus ut in italia ita in germania cuncta uastabant offendit. Quos fusos nō magno negocio fugat. Verū apud saxones eadē ferocissima gens maximo regē dāno affecerunt. Victoria de normānis habita: fratres ambianū conuenerūt regnū paternū inter se partituri. Ludouicus francorq; regnū cū oī neustria accepit. Carlon i burgūdia atq; aquitania cōcessa est. A bābianis gondeuillā p rhemos & cathalunos cōmeāt: ubi de cōuentu habēdo cum rege germaniæ cōuenerat. Cōsilio tamē (quia ægrotaret) rex germanus nō affuit: sed per nūtios apud fratres reges egit. Qui accepto nūtio q boso uiennam occupasset: ubi uxore relicta in proximos mōtes se recepisset. exercitu ex germania partim coacto: partim ex suis collecto uiennam cir/cūcludunt. Inde carolus obsidione relicto: romā petens a iohanne pontifice augustus appellatur. Dum uiennā obsidet ludouicus per nūtios certior de normannorum in franciam incursiōne factus carolo lotharii filio ad cōtinuandū uiennæ obsidionē relicto aduersus normānos se cōuertit. Gens eñ barbara & christianā grām exosa iā ābia/nis expilatis diui petri monasteriū quod corbiæ celeberrimū habebat diruerant. Igit cōmisso acerrime prælio ludouicus normānos in fugā uertit multis occisis. Mirū profecto scripturus sum. Reuertēte a pstrato hoste uictore exercitu tam effusa (nullo in/sequēte) fuga franci dissipati sunt: ut uictis similes facile arbitrareris. Crediderim ela/tum uictoria francū hac trepidatōne diuinitus pcitū esse: q uictoriā suis uiribus nō dei benignitate partā gloriaret. At reuocato ex fuga milite: ludouicus iterū in normānos bellū instaurātes pgressus cum (dissipato p fugā milite) raros sui corpis custodes cir/cū se haberet cōpediū uenit. Insurgētibus iterū normānis & p ligeris ripas prædas agē tibus: theoderico uiro militari copias attribuit: q normānos prælio adoriret. Ipse non multo post turonū profectus: britonū nō paruā manū ad id bellū mittit. Dum turoni morat morbo correptus uita defungit: & in diui dyonisii cœnobiū effert. Hic traditur spurcitiis atq; ineptiis deditus extitisse: qui & balbi cognomen accepit. De ludouici morte certus factus carolus: q uiennā obsidebat: parte copiarū ad uiennā relicta: ad p/ceres qui eū uocabāt cōcessit. Cui iter agēti nūtius affert uiennā receptā a suis esse. Sed normānos ex germania mouisse & in campaniā usq; irrupisse multis urbibus templisq; direptis atq; incēsis. In quos sayllus mettensium præsul copias ducens suis fugiētibus ceciderat. Quomōdo aūt per id tps aduersus hanc pestē bellatum sit: apud hystoricos nihil inuenio. Constat tñ eodē tēpe alterā ferocissimæ gētis manū duce astingo ligeri traiecto ad maternæ flumīnis ripas cōsedisse: carolūq; expeditionē in eos duxisse. sed animo ppe tabuisse cū in cōspectū hostiū castra locasset. Tandēq; cū normānis fœdus pacēq; iniisse: si modo godefridus eius gētis princeps christi fidē pfiteri curaret. Cōditione nō reiecta godefridus simul cū baptismate spiritalis regenerationis frisiam omnē a rege dono accepit. Donatus insup magnis muneribus incolere ubi castra habebat p missus est: in perniciē franciæ regni: quā ipe pfidus godefridus paulo post inuexit. Nā quadraginta milibus armatorq; instructus parisium circūuallat. Sed uiriliter agentibus oppidanis gosselino quoq; loci āntistite & eudone comite q regnū postea admīstrauit adnitente cum obsidio hosti nō procederet: eam soluens laudunū urbem in edito col/

Boso aquita/niā usurpat

Normāni iterū incursiōes faciūt sed ui/cuntur

Vienna obsidetur

Ludouic⁹ ludouici filius morit

Carolus eius frater rex

Godefridus normann⁹ pfidus

le positā inuadit. Inde agrū nouiomēsem atq; suessionensē populati: remos normanni adoriunt᷑. Quibus incōmodis indignatus carolus: aduersus barbaros ex warmacia ubi parlamētū habebat iterū insurgit. & egregio nixu ꝓliatur: sternit: occidit: fugatq;. Nec prætermittendū reor hunc carolū & fratrē eius ludouicū ludouici balbi nothos ex pellice fuisse q nihilominus moderatiōe regni suscepta: nō segniter normānis obstiterūt nouē milibus ut supra diximus uno prælio interfectis. Hic autē carolus & si decessisse nō ignoret᷑: de eius tñ morte nullus ab hystoricis modus aut tp̄s scriptū inuenit᷑. Reliquit tñ hæredē filiū ludouicū: q ob inertiā nihil faciens appellatus est. Nulla eñ re insignior habitus est: q̄ ꝙ uirginē monialē cuius amore deperibat ex calensi cœnobio abductā uxorē accepit. Huius inertissimi regis ætate normāni induciis, quas cū carolo ad annos. xii. firmauerant contēptis: iterū franciā uexant. Quæ cā fuit plærisq; sacerdotibus & uiris religiosis oratoria sua relinquendi & se alio traducendi. Qua ꝑsecutiōe grauati franci carolū imperatorē ludouici germanici filiū ꝑ legatos orant regni curā assumat. Erat aūt illis diebus hugo abbas appellatus; q ualida manu collecta normānos adeo exterminauit: ut ex eorū multitudine uix unus supextaret q acceptæ cædis nuncīū ad suos ferret. Ea strage affecti barbari ad tp̄s bello abstinuerūt. At quia de hugone abbate mentio incidit. Illud non est omittendū hunc hugonē atq; robertū parisiorum comitē q & marchio dicebat᷑: primos fuisse qui relicta monachis & sanctimonialib⁹ ꝓdia ꝓuentusq; occupauerint ea sibi suisq; militibus attribuentes seq; abbates appellātes. Quæ uiolentia ad roberti regis tp̄a ꝑdurauit. Per idem tp̄s iners ille & nihil faciens carolus relicto carolo filio (cui simplici cognomen inditū est) decessit. Scriptum inuenio hunc carolū simplicē ex ludouico balbo prognatū esse. postq; ludouicū & carolū balbi filios spurios sub tutela eudonis educatū fuisse: & postea regnasse. Qui cū ꝑ ætatem regendo regno nequaq̄ ydoneus esset: cognito ꝙ normanni nouos belli motus pararent ad eudonē roberti andegaueñ. filiū hoīem bonū & rebus gerendis aptū mittunt: cui & caroli simplicis tutelā & regni administrationē cū regia appellatiōe cōmittunt. Hic a galtero senonū archipsule cōsecratus carolū simplicē ꝓbe educauit. frācisq; modestissime ꝓfuit. Moriens aūt proceres iureiurando adactos admonet regnū sine cōtrouersia carolo simplici administrandū ꝓmittant eū esse regni legitimū hæredem.

Ludouic⁹ nihil faciēs moritur.

Eudo ādegauensis rex frācorū & caroli simplicis tutor.

Carolo simplice regno adepto normāni q annos quadraginta multis locis frāciam incursauerant ampliore multitudine cōtracta: in neustriā irrūpunt: & ꝑ sequanā rothomagū usq; aduerso flumine deferunt᷑. Quibuscū francus rothomagorū antistes ciuiū & urbis salutē desperans colloquēdi occasionē nactus ita egit: ut neq; incolis neq; ciuitati qcq̄ nocituri urbē normāni recipent. Quid eñ puidus pastor faceret regis subsidio destitut⁹? Potiti urbe normāni ubi tutissimū sibi refugiū esset: Rollonē ex suis hoīem strennuū: qui nullā domū redeūdi spē ꝓpter a se cōmissum flagitiū haberet: ducē præficiunt. Hic imperandi apud suos potestate accepta: animū imprimis intendit urbē parisiorū ꝑdere: & inde christi eliminare pietatē. Ad hanc rem cōducere tria sibi latissima flumina sequanā ligerim & garonnā maxime arbitrabat᷑. Igitur ingēti fabricata classe copias tripharia diuidit. Qui ligerim nauigarunt nauetē urbē expugnāt: & pontificem guymardū inter sacrificandū ad christi aram iugulant. Inde profecti andegauim incendunt: mox turonū adoriunt᷑: atq; ita ꝑ aquitaniā prædas agentes: rollone duce in parisios ꝑ sequanā delati in burgundos ꝑ ararim id est sagonā nauigātes in aruerniā tandē incursant. Nec mora interposita senones depopulati monasteriū floriaceñ. occisis cœnobitis diripiunt atq; igne consumunt. Sed aduentus rollonis non ignari sacerdotes: supra biduū diui benedicti corpus aureliā apud sanctū anianum deposuerant. Erat eius monasterii ex cœnobitarum cōi assensu defensor patronusq; electus sigillosus comes. Hunc in sequenti nocte qua monasterium cōflagrauerat diuus benedictus per quietē obiurgasse fertur: quare monasterio contra normannos opem non tulisset. Quo uiso expergefactus comes parua quæ illi pro tempore erat inermium manu coacta in normannos præda onustos irruens assessore sibi ut sancte asseuerauit postea sigillosus diuo benedicto: prædam captiuosq; recepit. Inde ad monasterium commigrans cœno-

Francꝰ rothomagensis archieps.

Rollo.

Miraculum.

bitarũ cadauera q̃ hactenus humi strata cõperit humari iubet. Cum tã crudeliter debaccharentur p francíã normãni: Carolus simplex francũ rothomagorũ p̃sulem iã rolloni notum ad rollonẽ mittit q trium mensiũ inducias firmet. Exactis induciis per

Carnotũ obsidetur.

stãpas mouens rollo carnotũ petit atq̃ oppugnat. hærente in urbis obsidione normãno: richardus burgundorũ dux atq̃ ebalus pictauorum comes copiis ad carnotũ p̃motis rollonẽ inuadũt. Qua re aĩatus carnoteñ. antistes irruptiõe a ciuibus facta ipse tunicam interiorẽ uirginis mariæ quã camisiã franci uocant: estq̃ apud eos magna religione obseruata: deportans normanos a tergo insilit. Fit p aduentũ pontificis hostiũ ma-

Clades a normãnis in frãcos.

gna strages. Rollo uero fugiens postq̃ suos ex fuga recepit: indignabundus iubet eos p oẽm regionẽ populationes facere: & ea oĩa in q̃cũq̃ irruissent pdere. Itaq̃ fera gens nihil sibi obuiũ integrũ reliquerũt. Abducunt in seruiturẽ & stuprum uirgines: matres cũ liberis gladiis occumbunt. Nulli templo ignẽ non immiserunt: flagrant p agros atq̃ urbes oĩa. Clamoribus mortibusq̃ æther replebat. Tam diris afflictionibus uexatis francis: regẽ conueniunt. Inertiã hoĩs atq̃ pusillanimitatem accusant: perdi eius negligentia prouinciã qui neq̃ hosti per se: neq̃ per ductores belli occurrat. His questub⁹ excitatus rex francũ rothomagensem iterum ad rollonẽ proficisci imperat: qui eũ ad xp̃ianam cõionem hortetur. Quã si fide integra recipiat: esse carolo filiam gillam quã illi cum oĩ neustria nuptui det. His mandatis p francum cognitis. Rollo a ferocia temperat, seq̃ (consilio cũ suis habito) cũ carolo colloquiũ (designato quo uolet die) ha-

Caroli & rollonis cõuentio.

biturũ spondet. Ad hæc trium mensiũ induciæ firmantur. Apud flumẽ eptæ quod est neustriæ ad orientẽ limes fit conuentio unam fluminis ripam carolus: alteram rollo insedit. Intercedentibus legatis res acta est. Rollo gillam caroli filiam uxorem recipit & in dotem neustriã: q̃ ab epta fluento ad britones terminatur clauditurq̃ gallico occeano. Rebus ut maxime carolus cupiebat ordinatis: rollo rothomagũ profectus

Rollo baptisatur.

initiatur sacris & lauacro christiano. Appellatusq̃ est robertus a roberto pictauorũ comite qui receptæ a rollone fidei testis assistebat. Neustriam adeptus rollo: eã normã-

Quare & unde normãnia dicta.

niam appellauit: q̃ eam hoĩes a septentrione profecti occupãssent. North enim danorum lingua septentrionẽ: man uero hoĩem signat. Inde uocabulo composito normãni: id est septentrionales & normannia ad hunc usq̃ diem uocitat. Eius tam barbaræ

Origo normannorum.

& ferocis gentis dũ originem quæro eam ex gothorũ feritate ortam accepi. Quos nõ nulli magog iaphet filiũ parentem habuisse audacissime tradunt: gothorũ prosapiam ad noe usq̃ referentes. Quibus ego nequaq̃ assentior. Quippe q̃ a nobis tam remota ãtiquitas nulla præsertim scriptoris autoritate nitens fabulæ similis uideri possit. Daci autem gothorũ soboles longo tempore hunc morẽ seruauerunt: ut ex multis liberis unũ tantũ apud se hæredem pater haberet: cæteris post legitimã ætatẽ domo emissis. Qua lege usus lothrocus cũ aliquot a se filios dimitteret: biergostam hastingo cuidam nobili daco cõmendat: adiuncta plurimorũ iuuenũ manu. Qui tranquillo mari nauigantes in picardos: inde in uiromandos penetrauerunt. ubi diui quintini monasterium incẽdentes: mox nouiomũ capiũt: omnione ep̃o cum clero interẽpto. Nec q̃eti gemeticũ per sequanã prouecti: monasteriũ nongentorũ monachorũ diruerũt. quod annos. xxx. postea sine habitatore mansit. Quæ rabies in multas prouincias profusa ad

Proceres a carolo siplĩce deficiunt.

rollonem usq̃ de quo proxime dictũ est grassari nõ destitit. Ab his quidem dacis normannorũ sæuitia appellatioq̃ processit. Pacatis normannis: regni proceres a carolo desciscunt. Sed præliis aliquot postq̃ digladiatum est recõciliati sunt aduersus robertum eudonis fratrem: cuius supra a me mentio facta est.

Robert⁹ eudonis fili⁹ occiditur.

Hic robertus aquitaniæ dux q̃ de fratris regno portionem non accepisset: aliquot sibi uiciniores urbes capit: constitutis in eis pontificibus a quibus tandem regis appellationẽ obtinuit. Quo titulo elatior

Hebertus uiromandorũ comes regẽ peronæ icarcerat.

factus copias in carolum suessione agentem ducit. Commisso ibi prælio robertus occiditur. Redeunti uictori carolo hebertus uiromandorum comes gratulãdi specie occurrit. Regem orat peronam ad se diuertat atq̃ ĩ arce diuersetur. Perfido homini (cuius sororem robertus uxorem habuerat) rex per simplicitatem credulus peronam petit. Moxq̃ arcem ingressus in uincula ab heberto cõiicitur. Quæ res grauissimorũ per

franciã incõmodorũ causam inuexit. Itum est tñ aduersus fortunæ iiquitatẽ atq; ut in morbis solet ut capiti in primis adhibeat medela: franci quasi regẽ non haberent de rege pficiendo consultant. Erat ex liberis richardi burgundorũ ducis supstes radulphus caroli nepos. Hunc (tametsi carolus ex eligina regis anglorũ filia prolẽ suscepisset) in regẽ assumi carolus pmittit: q suessione regio dyademate recepto regnũ administrare cœpit. Ludouicus aũt caroli simplicis filius: patris atq; amicorũ ope destitut⁹: enauigato mari ad anglos cũ eligina matre se cõtulit. Radulphi tpe apud carrolas pugnatũ est apud sarracenos q burgundiã inuaserant: ubi ex francis cõplures interierunt. Radulphus postq̃ annos duodecim regnando explesset moritur. xviii. kalen. iunii. Et apud senones in æde sanctæ columbæ inhumatur.

Cõsilium de cõstituendo rege.

Ludouic⁹ cũ matre eligina in ãgliam fugit.

Radulpho defuncto & carolo simplice apud peronam ubi ab heberto ĩ custodia habebatur: mortuo: frãcorũ proceres & ante oẽs hugo magnus atq; guillermus senonũ primas ad eligina ludouicũq; in angliam legatos mittũt: qui dicerent tps aduenisse cũ ipsi tuto in franciã reuerti possent. eis se subsidio affore & obsequiũ una cum aliis compluribus regni primoribus præstituros. Ea re in angliam plata eligina cũ filio ludouico in franciã uenire festinat. Cui obuii proceres Ludouicũ lauduni regem consalutant: adiutore maxime guillermo rollonis filio: qui ducatum normanniæ gerebat. Secundo anno regni eius prodigiũ uisum est hoĩm in æthere flagrantiũ: & diris cantionibus nocte tota aliquid futuri incõmodi uaticinantiũ: quod postea contigit. Vnde tertio ab ipso prodigio anno proceres franci a ludouico deficiunt: qua insup tempestate tanta fuit p franciã annonæ caritas ut frumenti mensura cui sestarius nomen est quattuor & uiginti libris ueniret. Secedẽtibus a rege francis ludouicus henricũ germaniæ regem p legatos petit: liceat cõuentũ alicubi indicere: ubi mutuũ habere colloquiũ possint. Cupere se beniuolentiam eius atq; amicitiã pmereri. Henricus auditis nunciis respondet regis petita cõmode facere non posse: nisi guillermi normannorũ ducis sententiã de hac re cognosceret. Ea re cognita ludouic⁹ guillermũ adit. memorat qui sit regni status: quid in se moliantur pceres: illũ unũ esse cuius consiliis res bene geri possit. Accepit guillermus regẽ ut dñm: opẽq; suã pollicitus tregũ equitẽ auratum ad henricũ ex ludouici assensu mittit. Ad mosam fluuiũ conuenturos reges placuit. ibi guillermi opera amicitiã reges firmant. Quod postq̃ resciuere proceres franci: ludouici potentiã ueriti in regis gratiã se ut melius possunt insinuant.

Ludouic⁹ ex anglia reuocatur.

Prodigium

Fames

Ludouic⁹ ad guillermum normanniæ ducem.

Mox lauduni cõuenientibus ex edicto regis pceribus: hebertus quoq; uiromandẽsis affuit. Aduersum quẽ paternæ iniuriæ recordatus ludouicus: huiusmodi cõmẽtum parat: delecto ad fabulã hoĩe ydoneo. Huic mandat uestem ad anglici incolæ formam induere: seq; uelut ex anglia ad se missum petere in consiliũ admitti. habere lr̃as quas regi reddat. Litteras autẽ quales rex ipse scripserat homini dat. Sedenti in contione regi uenit cursor ut ĩstructus erat: litteras pfert. Eas dum scriba regi demisse recitat: rex subrisit. Proceres rati aliquid ridiculi regem accepisse: rogant cur risisset. Nunc inquit maxime noui anglos desipere. Nãq; hermãnus angliæ rex meus propinquus fuisse apud eos scribit agricolam hominem: q herũ ad conuiuiũ cũ inuitasset necare ausus sit. Eius tam insignis facinoris autorem quo supplicio afficiat sententiam uestram inquirit. Igitur ut regi gratũ faciam⁹: dicite pceres: quo mortis genere sceleratissimus agricola puniendus esse uideatur. Theobaldus blesensis homo imprimis prudens rogat⁹ sententiam dicere: hic inquit homicida tametsi uario cruciatu dignus est: tamen quatenus ad supplicii modum attinet nulla mihi detestabilior mors uisa est: q̃ a furca hominem pendere cui ingulum laqueo lictor perstringat. In hanc sententiam cunctis qui aderant uenientibus: cum ipse item hebertus uiromadensis sequeretur: prodeũt ex occulto satellites qui hebertũ (ut a rege prædocti fuerant) cõprænhendũt. Nec cunctant in collem non pcul a lauduno pducere: ubi in furca hebertũ suspendũt. prius tñ q̃ iugulum lictor arctaret: rex in eũ conuersus: Tu inquit heberte ille perfidus agricola es qui dñm meũ & patrem carolum: tuũ profecto regem peronæ in uinculis necasti. Nũc ergo pro tuis meritis meritũ supplicium accipito. Collis ubi extrema passus est hebertus

Nota regis ĩ hebertũ cómẽtum.

Hebertus uiromãdiæ comes suspẽdit

mons heberti appellatus est. Interim dũ hæc geruntᷣ: cũ guillermus normannorum
dux herloyno picardo nobili faueret aduersus flandrensium principem a quo herloy/
nus fuerat monasteriolo castro ui & armis spoliatus: idq̃ ei restitutũ esse cum ægre fer
ret arnulphus: simulata beniuolentia colloquẽdi tẽpus locũq̃ a guillermo apud pinqui/
niacũ impetrat. Qui prima conuentione assentationibus & blandiriis apud guillermũ
pfidus pditor agit. Nec multo negocio benignũ ducẽ per speciẽ charitatis fallit. Itaq̃
re in insula quadã sommæ fluminis nõ pcul a pinquiniaco (ut uidebaᷣ) cõposita: ascẽ/
sa nauicula discedentẽ ab arnulpho guillermũ satellites flandri reuocãt: quasi aliquid
Guillermus ab arnulpho omissum esset: quod ad beniuolentiã ptineret. Appulsum ripæ ducẽ cum
normannorũ alterũ ex naui pedẽ ptulisset: alzo cui turco cognomen fuit trucidat. Serui aũt ducis q
dux p pditio ad alterã ripam reuersurũ mox dñm præstolabanᷣ: flumine impediti: opem dño ferre
nẽ occiditur minime potuerunt. Occisi cadauer (fugiente cũ suis satellitibus arnulpho) rothoma/
gũ religiose delatum tumulo magnificentissimo. xviii. kalẽ. ianuarii honorauerunt.
Ab hoc guillermo gemeticũ cœnobiũ quod a dacis dirutũ supra annotaui instauratũ
est: ubi uitã quoq̃ monasticã pfiteri statuerat. nã inter archana eius inuentæ sunt reli/
Ingratus lu/ giosæ uestes q̃ argumento fuerunt: conceptæ a se uitæ regularis. Huius Guillermi
douicus. mors occasio fuit ludouico audendi pessimi facinoris: quãobrem ipse quoq̃ multas si/
bi turbationes excitauit. Nam de guillermi interitu nuncio accepto: rothomagum ire
Richardus festinat: simulans amici principis necẽ uelle ulcisci: aĩo reuera aliud agitans. Supererat
dux Guiller/ enim guillermo filius richardus infans: cuius tutelã pariter & terræ normanniæ admi/
mi filius. nistrationẽ rodulphus bernardusq̃ gerebant. A qbus ut dignũ erat receptus ludouicꝰ
terræ specie atq̃ serenitate illectus: spem capit eius potiendæ. Petit richardũ infantem
ad se deferri: tanq̃ apud se educandũ. Qua re ad ciues perlata: cõiectat populus regem
Tumultꝰ ro/ non aliam ob rem infantem abducere uelle: nisi ut normanniam sibi usurparet. Tu/
thomagẽsis multuatur igitur populus & in regem seditionẽ agitat. Cui periculo bernardus danus
populi cõtra occurrens: ludouico consiliũ dat: infantẽ in ulnis amplexũ tumultuanti populo ostẽ/
ludouicũ. dat. Paret consultori ludouicus. Simulq̃ iureiurando plæbi asseuerat: nihil se de nor/
mannia præter ius superioris dñi uendicare. terrã oẽm richardi esse. cupere infantem
bonis disciplinis erudiri: bonisq̃ moribus si pmittant educari. Sedata plæbe: rex infan
Arnulphꝰ flã tem in franciã traducit acceptæ a normannis iniuriæ memor. Cognito q̃ richardi cu/
driæ comes ram recepisset ludouicus: ueritus arnulphus flandrẽsis ne in se unũ pter guillermi ne
neqssimus. cem curreretᷣ: quadraginta auri marcas regi dono mittit. nec cunctaᷣ ad regẽ aduenta
re. seq̃ quoquomodo posset de ducis interemptione reddere purgatũ: atq̃ in regis po
testatẽ traducere necis auctores. Et hæc qdem palam elocutus arnulphus: ad regis au/
res aliud isusurrat: recordari scilicet decere regẽ ignominiarũ q̃s oli & in se atq̃ i patrẽ
normanni & dixissent & fecissent. Talia suadenti rex credidit purgatũq̃ arnulphũ di/
misit. Inde cœpit rex aduersus infantem richardũ frequenter stomachari atq̃ indigna
ri: ita ut redeunti a uenatione richardo rex tanq̃ aliquo eius delicto indignatus eũ spu/
riũ uocat cõminatus nisi mores emendaret se illi poplites male mulctaturũ & cunctis
honoribus priuaturũ. Ad hæc richardum diligenter asseruari trucissime imperat. Erat
richardo ludi magister & præceptor Osmondus: qui regis aduersus richardũ indigna/
Richardus tionem secum reputans: yuoni cuidam spectato sibi amico rem cõicat. Ambo richar/
opera sui pce dum cõuenientes hortatur ægrotare grauiter se simulet. Quã tegnã cautus puer haud
ptoris laudu pueriliter impleuit. Aegrotãtẽ cũ serui negligentius obseruarent: aliis atq̃ aliis seorsũ
no clã educiᷣ in rebus suis occupatis: Osmondus palustriũ herbarũ fasce richardũ inuolutũ dum cõ/
uiuio rex indulget urbe lauduno exportat. Inde equo euectũ conciaci præfecto cõmit
tit. Moxq̃ ad bernardum siluanecti comitem pueniẽs rei gestæ ordinẽ narrat. Bernar
dus richardo timẽs hugonem magnum parisiorum comitem in auxilium uocat. Qui
statĩ copias quas potuit ex tẽpe coactas ducens richardũ ex cõciaco siluanectũ trãffert.
Consiliũ Ar/ Cõperto q̃ sublatus sibi richardus esset: ludouicus hugoni magno parisiorũ comiti mã
nulphi comi dat richardũ restituat. At comes tãq̃ negocii ignarus i bernardũ culpã reiicit. Atq̃ ita il
tis flandriæ. lusus rex arnulphũ flãdrẽse accersit. Qui adueniẽs cõsiliũ regi dat: magnis hugonẽ pol

hcitatõibus alliciendũ esse:q ambitiosus & magni potẽtatus appetens esset. Secundũ arnulphi consiliũ ludouicus ad crucẽ cõpendii hugonẽ ad se uenire iubet. Hugoni co/ram constituto: postq̃ multa rex memorasset: urbes illi in normannia daturũ se polli/cetur. Quibus promissis deuictus hugo acceptis a rege copiis baiocas neustriæ urbem aggreditur. Rex caletos inuadit. Quorum exercituum irruptõne attonitus bernardus danus: ex consilio bernardi siluanectensis ad ludouicum nuncios legat: atq̃ his impe/rat nunciare regi: frustra in sibi beniuolam gentem arma mouere. Rothomagum & reliquã normanniã eius esse: modo eorũ obsequiis uti uelit quorum ope aduersus ho stes olim forte adiuuetur. His mandatis hilarior factus rex nihil dubitans suos inhibet ultra bello agere: atq̃ ita rothomagũ ingreditur. Apud quem recũbẽtem sic locutum esse bernardũ danum tradunt. Hoc inquit die serenissime rex plurimo nos honore af/fecisti. Fuimus hactenus duci obnoxii: nũc regiæ paremus maiestati. Habeat sibi richar dũ bernardus: satis nobis bene a fortuna factũ arbitramur: si tuæ celsitudini normãna gens subiaceat. Illud unũ miratur gens tua: hugonẽ tibi sine ambiguitate hostem uigi ti hoim milibus armasse te: quẽ sepænumero imperatis tuis renitentẽ fuisse nõ igno/ras. Consule igit normãnis tuis & eos regia liberalitate asserua. Motus hac oratiõe lu/douicus hugonẽ armis abstinere iubet. Rebus apud normãnos fœliciter ut arbitra/batur gestis: laudunũ rex pfectus est. Per cuius absentiã bernardus danus metuens ne hugo maiore manu instructus normanniã repeteret: aygrotũ daciæ regem qui adhuc cereburgi agebat admonet: militẽ ex constantiensi agro collectũ ad se mittat: ipse ad/uerso sequanæ flumine classe adnauiget: oĩa qua iter facturus erat uastans. eo pacto fu turũ esse ut ludouicus in colloquiũ cũ eo prodiret. Aygroto ut a bernardo admonitus fuerat faciente bernardus de aduentu aygroti ludouicũ certũ facit. Rex ergo exercitu pro tpis angustia congregato. rothomagũ ueniens: aygroto ad uadum cui nomẽ erat herliciano cõicat. In eo loco dũ multa de guillermi nece reges inuicẽ fabulantur: da/nus quidã herloynũ comitẽ cuius gratia guillermus occubuerat conspicatus: lancea cõ fodit atq̃ interimit. Cuius rei indignitate cõmoti franci armis decertant: cõmittiturq̃ utrinq̃ atrox pugna. ita ut fusis cõpluribus frãcis: rex fuga sibi salutẽ parauerit: pnici/ssimo equo uectus. Fugientẽ tñ miles qdam danus dephendit. Apud quem cũ dies ali/quot delituisset: iubente tandẽ bernardo dano rothomagũ captiuus deducitur. Rege in custodia habito: engeberga de uiro curam gerens ad otthonẽ germaniæ regẽ cuius erat filia festinans opem aduersus normannos efflagitat. Petenti filiæ pater respõdit. Hæc ludouico incõmoda contingere qui guillermo duci & probatissimo uiro neq̃ fi/dem neq̃ iusiurandum seruasset. Atq̃ ita spe destituta engeberga ad hugonem magnũ se conuertit. Illum per omnem debitam regi fidem atq̃ obseruantiam orans: liberare suum regem studeat. Reginæ precibus adductus Hugo: a Bernardo siluanecti comite impetrat ad normannos se conferat si forte de rebus cõmunibus conuentum habere usq̃ uelit. Concilio apud sanctum cletũ coacto: de liberando rege postq̃ hinc atq̃ hinc locuti sunt: uos inquit hugo o normanni regem nostrũ restituentes accipite uobis ob fidem filium lotharium: donec altero indicto conuentu de concordia paceq̃ ad plenũ transigamus. Itaq̃ lotharium cum duobus episcopis hildrico beluacensi & guidone siluanectensi accipientes normanni: regem custodia liberant. Qui paulopost tempo/re ualidissima manu instructi richardum a bernardo receptum sibi abducunt. Ludoui/cus laudunum proficiscitur. Inde ubi secundi conuentus tempus aduenit conuenienti bus ad eptam flumen francis normannisq̃: pacis fœdus ictum est. Hugo autẽ magnus ille comes sibi prospiciens: & quanto richardus per dies melior auctiorq̃ esset: aucto/re bernardo siluanectensi filiam eumacitã richardo desponsat. Quo fœdere suspicat⁹ ludouicus facile fore ut a duobus maximis principibus deprimi posset: accersitũ arnul phũ flandriæ comitẽ ad otthonẽ rhenanũ: hoc est germaniæ regem mittit: qui eum ĩ belli societatẽ alliciat: accepturum præmii loco lothoringiã oẽm si eius opera normã niã potiri possit. Hac pposita mercede: ottho belli aduersus normannos se sociũ ludo uico adiungit: cõtractisq̃ in unũ copiis: rothomagum infesto agmine reges petũt: ubi

Bernard⁹ danus prudens

Rex danorũ aygrotus.

Ludouic⁹ capitur.

Engeberga ludouici uxor.

Consiliũ de ludouico liberando.

Ottho impator & ludoui c⁹ rex rotho/magum inuadunt.

uastatis p circuitū urbis uicinis agris uicisq; incensis: ciuitatem oppugnare constituit. Igitur præmisso q̄ occultissime otho potest nepote: q secū militabat: terrēdorū ciuiū causa: cū ad portā qua pons supra sequanā est cōcessisset: aptis repente portis ciues eruptionē faciunt. cōmittitur ad ip̄m pontē pugna: ubi cōpluribus fusis othonis nepos occubuit. Venere p̄terea reges. Sed p̄specta urbis munitiōe: otho ubi nepotē cæsum eē cognouit: oīa in arnulphū retorquēs: cogitat si quo modo arnulphū ad manus hostiū deducere posset. Qua re aīaduersa arnulphus receptis sarcinis se e castris in flandriā p̄ripuit. Nec morant̄ idē facere reges: atq; cœptis desistētes exercitū reducūt: quos insecuti normāni plurimos in fuga interemerūt. Ludouicus aūt eodē anno quo hæc gesta sunt decessit. Atq; in diui remigii tēplo regio sepulchro īpositus anno x̄pianæ salutis. nongētesimo qnquagesimoqnto. Hic nullo fere quo regnauit temporis momento p̄spera fortuna usus est.

Arnulph⁹ fugit.

Reliquit ex engeberga othonis sorore liberos duos lothariū atq; carolū. Carolus imbecilli & demisso aīo uitā priuatā egit. Lothariū p̄ceres in regē assūpserūt. Huic fuit aduersus richardū normānorū ducē: autore theobaldo carnotensi: diuturna cōtētio. Qui theobaldus p engebergā primo tentauit richardo insidias ponere. Deinde non p̄cedentibus cœptis: lothariū in ducē exasperat: identidem crebro repetens richardū ea potentia ualere: ut rege nō longe inferior esse uideat̄. tantū lothariū apud francos posse: q̄ illi a richardo p̄missum foret. quærendā idcirco aptissimā occasionē esse qua hoīs magnitudinē lotharius persundet. Audiuit rex æquo aīo loquentē. Quippe cui doleret tam magno potentatu hoīem esse: scilicet sibi obnoxiū q pro suo arbitrio imperata uel faciat uel recuset. Igitur richardo mandat: meminerit neustriā francorū ditionis esse. cuius gratia in uerba regis iurare & ei fidē dare debeat: Veniat ergo suo satis officio ueteri more facturus. Ad regis mandata se uenturum richardus r̄ndet. Quo responso lotharius ratus p̄fectū iri posse q̄ in richardum aīo agitabat: balduinū flandrensem: goffredūq; ādegauū: & theobaldū comitē accersit. His tribus & magno militū numero comitatus ad ysarā flumen quo richardus accedere statuisset uenit. At richardus cū in aduersa fluminis ripa in cōspectu lotharii cōsedisset: fraudis humanæ recordatus: exploratores clam a se dimittit. q lotharii eiusq; gentis conditionē & statū sibi referant. Redeuntes q missi erant: dicunt oīa apud francos ad bellū instructa esse. putare se illum armorū apparatū in ducē cōspirare. Ea re comperta dux assistere sibi quosq; ex suis fortissimos iubet. quorū ope nixus flumē traiicere francos prohibet. at potentiæ regis conscius: rothomagū protenus contendit. Atq; ita suo instituto frustratus rex summa indignatione percitus est. Nec propterea moratus alterū ex francis burgundisq; exercitū cogit. Atq; baiocas normanniæ ciuitatem progredit̄: quam (prodente gilberto fabro ferrario) recepit. Receptam theobaldo carnotēsi cōmittit: præsidio imposito. Inde in castellum quod hermeuillū incolæ uocant mouens theobaldus: cū illic diutius hæret: dux sequana transmisso: cū non contēnenda manu hostem repente adoritur. Cæsi sunt in ea pugna ex theobaldi militibus sexcēti sexaginta. Theobaldo se carnotū recipiēdi uix spacium fuit. Rebus prospere gestis richard⁹ metuens ne magnis a lothario incōmodis afficeretur: ad erardū danorū regem legatos ire iubet. qui regem orent suppetias normannis ferre: qui ex sua gente prognati essent. Gratus fuit erardo legatorū aduentus: seq; cū copiis prope diem affuturū respondit. Nec richardū fefellit. Instructa enim classe ad ostia sequanæ adnauigans: militem in cōtinentē egressum ī carnutes aduersus theobaldū ducit: cuncta obuia non aliter q̄ irruens superne grando quatit proteritq;. nec minus ea q̄ lotharii erant quocunq; irrupit uastat atq; populat̄: transferens ad normannos uili p̄cio quas auferebat p̄das. Inter has calamitates pontifices franci laudunū ad lothariū p̄ficiscunt̄ occursuri tot incōmodis: q̄bus afficiebant̄. Ex lotharii sententia carnotēn. antistes ducē cōueniens: ex richardo petit: q̄obrem ipse q christicola esset tā diris calamitatibus p gentē x̄pm nesciētem francos p̄sequeret̄. Qui cognito hæc mala a richardo p̄curari q lotharii iniquitatē atq; in se maliuolētiā maxime suspectā haberet: simulq; theobaldi q baiocas lotharii

Cōtentio aduersus richardū normanniæ ducem.

Baiocas rex cepit.

Theobaldus carnotēsis comes uincitur

Erardus danorū rex.

dono occupabat incursiones rapinasq; ulcisci conaret: antistes firmatis cũ normannis induciis ad lothariũ reuertit. Legatione ad regẽ plata: priusq̃ cũ richardo lotharius qcq̃ pacti iniret: iniuriarũ satisfactionẽ richardo exhibens: baiocas duci recõciliatus di mittit. Succedẽte die cũ ad cõuentũ normannorũ eundũ erat: Richardus in castris da norũ apud gõdelfossam apparare diuersoria ad excipiendũ lothariũ iubet. Ibi habito cõuentu lotharius apud richardũ se excusatũ faciens: cõmissorũ a se obliuisci ducẽ pe/ tit: speraret in reliquũ tps regẽ sibi amicũ fore: & ad res suas adiutorẽ. Regis seu uera seu simulata mansuetudine pspecta: Richardus offensam remittit: atq; ad hunc modũ pace utrinq; firmata discessum est. At inquiete aio lotharius regnũ austrasiæ quod ludouici patris eius fuerat repetere ab othone cõstituit. Ad eãq; rẽ cõgregato exercitu aquisgranũ maiore q̃ credi põt celeritate ingredit. Prandenti una cũ uxore othoni: cũ de francorũ inopinata irruptiõe nũcius affert: mirũ in modũ attonitus raptis q̃ potuit fuga elapsus est. Præda ex regis palatio ditissimoq; oppido atq; ex oĩ puincia correpta cõtentus lotharius: retro in franciã cessit. Quẽ nõ lõgo interposito tpe magnis copiis insecutus otho: castra e cõspectu luteciæ parisiorũ ponit. Sed eruptione a ciuib⁹ facta: & othonis nepote cũ aliis cõplurib⁹ fusis occisisq;: ciuitatis suburbia otho icẽdit. Nec morat lotharius hostẽ ad ysarã usq; cũ hugone magno & henrico duce burgundiæ per suessionẽsiũ agrũ pseq ubi tã multis occisorũ cadaueribus alueus oppletus est: ut a cõ/ sueto fluxu ysara impeditus in agros sese effunderet. Nihilo tñ segnius fugientẽ otho nem francus psecutus est. At pacatis demũ regibus: austrasiã cuius cã bellum gerebat othoni lotharius reclamãtibus regni francoꝝ multis pceribus dedit. repugnante etiã hugone abbate: q occasione inde suscepta regnũ affectauit atq; usurpauit. Nec diu dei/ ceps lotharius supfuit. Nam apud remos moritur: & in diui remigii cœnobio tumulo illatus est anno nongentesimo octogesimosexto. *Recõciliant Lotharius & richardus.* *Lothari⁹ o/ thonẽ iuadit* *Occasio hu/ goni cape/ to regnũ af/ fectandi.*

Lothario successit filius adolescens ludouicus. Quæ autẽ gesta ab eo sunt silẽ tio ab hystoricis ptereũt: uel qa ppter breuitatẽ regnãdi nulla: uel qa idigna mẽoratu ipi iudicauere. Apud cõpẽdiũ sepult⁹ noĩs tm̃ appellatõem sui posteris reliqt.

Carolus deinceps lotharii frater regni gubernacula ex lothoringia cuius du/ catũ gerebat tanq̃ legitimus hæres recipe tentauit: sed landuni cũ uxore agẽ tẽ hugo q capetus appellatus est ope atq; proditione anselini urbis antistitis recepta urbe: carolũ intercipit: atq; aureliã in custodiã mittit. Interea caroli uxor duos enixa liberos ludouicũ atq; carolũ: spem adipiscendi regni frustra accepit. Nam hugo ille capetus animi magnitudine & rebus potens: cũ eius conatus nemo reprimeret: ui atq; armis regni se dyademate insigniri obtinuit. Qui iõ capetus: appellat⁹ est qa capu/ cia pludũ aliis auferebat. Vnus tm̃ flandrẽsis comes arnulph⁹ hugonis temeritati ad/ uersari tẽtauit. Hinc excitato bello hugo toto arthesio comitatu arnulphũ mulctauit. Quẽ postea itercessore richardo normãnorũ duce ab hugone recepit. Arnulphum pterea lotharii fratrẽ nothũ remorũ põtificẽ: synodo epoꝝ habita ab urbe deiectũ in uinculis cõiecit & remis gelbertũ philosophũ posuit ãtistitẽ. Romani tñ põtificis iohã/ nis edicto arnulph⁹ p sygninũ senonũ præsulẽ (reuocato gelberto) restitut⁹ est. Hunc gelbertũ magiæ scientẽ scriptores fuisse tradũt: eãq; artẽ yspalis didicisse. Otthoni pro pterea grat⁹ cũ esset: rauẽnatẽ ecclesiã administrasse & tãdẽ iohãne. xvii. mortẽ obeũte põtificatũ romanũ fuisse adeptũ. Nec fuit hugoni uita diuturnior: sed ad reges frãcos apud diui dyonisii ædẽ est apposit⁹ anno xpianæ natiuitatis nõgẽtesimo. xcviii. *Gelbert⁹ phi losophus.*

Hunc secutus est filius robertus bonis moribus spectatissimus rex: nec minus optimis disciplinis eruditus. Cuius hactenus extãt in ecclesiasticis sacris pcla/ ra scripta q̃ respõsoria clerus appellat. Quorũ hæc pcipua habent. O iuda & hierusalẽ: quod pridie natalis dñici cãtari a clero cõsueuit. illud pterea de sanctoꝝ mar tyrũ triũpho. O cõstantia martyrũ: item & illud Cornelius cẽturio: quod ad diui apo/ stoli petri arã scriptũ cũ romæ esset pridie festiuitatis apostoli obtulit. Nec omittendã reor illã quã sequentiã gallica ecclesia uocat. Sancti spũs assit nobis gratia: q̃ maximi alicuius theologi opus æstimari possit. Principio regni eius eudo carnotensiũ comes *Eudo carno/ tẽsis comes.*

Castellũ meldunense quod bouchardi comitis erat galteri opera qui castello p̄fectus esset occupauit. Quod a roberto præmonitus: cũ restituere ablata eudo recusasset: accito richardo normannorũ principe: arcem undiq; circũuallat: atq; expugnat. prodito rem galterũ in arce depræhensum una cũ uxore robertus patibulo illaqueari iubet: & bouchardo arcẽ restitui. ¶ Tenebat eodẽ t͞pe burgundiã henricus. Qui uita deficiens: cũ se liberis carere intelligit: terrã roberto legat. Quãobrẽ ad landericũ niuernensem comitẽ spectantes burgundi: roberto se obtẽperaturos negãt. Igitur accersito richardo normãno promotis copiis robertus antissiodorũ urbem burgundo audientẽ obsidet. Cuius obsidionis pertesi ciues dedita tandẽ ciuitate landericũ quoq; regi dedunt. Recepta ciuitate aualonẽ præterea munitissimã arcem robertus ui capit. Atq; hac expeditione satis suæ æstimationi factũ ratus. in franciam se conuertit: ubi apud senones bernardus q̄dem agens graui tyrannide dei sacerdotes & templa uexabat. Qua p̄secutione parcitus leothericus senonensiũ præsul cõicato cũ ramaldo parisiorũ põtifice cõsilio: ciuitatẽ tyranno liberat. Liberatã roberto p̄misit. At cũ ernardus inde aufugisset: fromõdus eius frater occupata arce: regi resistit. Sed obsessã robert⁹ post aliquot dies recepit: capto fromõdo: quẽ aureliã ad patrẽ renardũ misit: ubi paulopost defũct⁹ est. Nec diu superstes robertus fuit. Nam quarto & uigesimo regni sui anno ad cõe regum sepulchrum delatus & dyonisiana æde sepultus est: relictis suæ memoriæ p̄claris monimentis. Mõtis enim fortis arcem ualidissimis turribus & muris extruxit. Diui reguli apud siluanectũ ædem: Aureliæ diui aniani templum. Stampis diuæ uirginis mariæ basilicã. Augustuduni ædes sacras duas. Apud possiacũ diuæ uirginis ecclesiã. Hic cum uxores duas diuerso t͞pe habuisset: ex cõstantia guillermi arelateñ. filia henricũ suscepit. Ex altera q̄ nouiomẽsis erat: duos symonẽ & amalricũ extulit. A q̄bus focus: & duo eius liberi balduinus & amalricus hierosolimorũ reges prodierunt.

Ducatus burgũdiæ ex legato henrici ducis [roberto?] regi dimittitur.

Landeric⁹ niuernensis comes de burgũdia contẽdit.

Robert⁹ rex moritur.

Ecclesiæ a roberto extructæ.

Contẽtio de regno inter fratres.

Religioso regi roberto successit henricus. Cui mater cõstãtia ita aduersari studuit: ut multis regni proceribus ad eam deficientibus robertũ burgundionẽ henrico præferre cõtenderet. Liberos enim tres ex cõstantia robertus susceperat. hugonẽ ducẽ qui præ patre mortuus est. Robertum burgundionũ ducẽ: & hunc henricũ: de quo nunc scribimus: francorũ regem. Iam arces aliquot urbesq; constãtia occuparat: cũ henricus matris potentiã furorẽq; ueritus: ad robertũ normannorũ ducem accessit: auxiliũ opẽq; aduersus maternã uim petiturus. Qui henrici fortunam miseratus: magnis illũ muneribus cumulatũ: ualidoq; insup milite instructũ: ad patruelẽ suum malgeriũ qui corbolii comes erat mittens: comiti mandat henrici partes sequat̃ & quoad p eũ commode fieri possit tueatur. A beũte a duce henrico: ip̄e dux finitima normãniæ castra'q̄ regis erant capit: imposito illis firmissimo præsidio: ne ab illis q̄c q̄ belli in henricũ insurgeret. His igitur auxiliis suis quoq; copiis auctus henricus: non longo temporis p̄gressu & maternũ in se rigorẽ deflexit: & q̄ illa abstulisset partim ui partim libera deditione facta recepit. Et per id tẽpus parisii ciuitas cõflagrauit. Quo anno dñicæ salutis millesimo trigesimoquarto. Campaniæ comitem eudonẽ & balduinũ flandrensem quibusdã arcibus oppidisq; mulctauit. Quæ cõmoda henricus in deũ referens accepta: diui martini templũ quod camporum appellatur: a se parisii constructũ sacerdotibus quos sæculares vulgus uocat assignauit. At non fuit illi eadẽ erga hoĩes gratitudo. A normanna nobilitate post roberti mortẽ in suũ ducẽ guillermum conspiratione orta: henricus potiendi tilliariæ arcis cupidus a guillermo impetratam: sed a gilberto crispino q̄ seruandæ arci præerat defensam ui expugnat atq; incẽdit. Deinceps ad septentrionẽ uersus secundũ mare p̄ficiscens: argentonã diruit. Inde ad tilliariã reuersus arcem instaurat imposito præsidio. Cum suscepta aduersus guillermũ cõspiratio procederet: guillermus ad henricũ nuncios mittit orans ut paterni in se meriti recordatus: se roberti ducis a quo olim opem accepisset filiũ cõtra inimicorũ uiolẽtiã iuuet. Quo nuncio motus rex correpto p t͞pe exercitu: ad halsedunũ una cũ guillermo copias in conspiratores ducẽs: eos multo militum numero superiores fudit. Neq; hoc modo meliore rex aĩo in guillermũ perseuerauit: plærisq; henrico suadẽtib⁹ neu

Normãnorũ dux robert⁹ henrico regi auxiliũ tulit.

Prioratus diui martini de campis.

striam repetere q̃ ditionis francorũ fuisset. Atq̃ his uerbis motus hẽricus: bipertito exercitu normanniã ingressus est: uno caletos duce eudone fratre: altero gaufredo martello ebroicenses inuadit. Ea re cognita guillermus diuersis copiis: regis conatus tardare festinat. Ipse aduersus regẽ proficiscitur. franci qui in caletos grassabant̃: & ad mortuũ mare usq̃ puaserant a normannis fusi: occisiq̃ sunt. Quam uictoriam postq̃ guillermus accepit: in collem qui regiis castris proximus erat caduceatorem ascendere iubet atq̃ ibi q̃ maxima posset uoce nunciare: fugatos fusosq̃ francos esse. Re comperta hẽricus iniuriã acceptã uindicaturus: gaufredũ andegauensem in auxilium accersit. Atq̃ ita uno agmine progressi cũ sinũ quẽdam pelagi uno traiectu transire oẽs non potuissent: alteram q̃ impediente æstu restiterat guillermus adoritur atq̃ interimit: spectãte henrico qui suis interlabente æstuario auxilio esse nõ ualebat. Quo infortunio admonitus rex: secũ reputat q̃ inique guillermũ lacessisset. Igitur p nuncios ducis amicitiam expetit: & initam illibate seruauit: restituta arce tillaria quã a guillermo iniuste rapuerat. Quieuit deinde a bello henricus & philippũ quem ex anna russiorũ regis georgii filia extulerat: se uiuo regnare imperauit. Fuere præterea henrico liberi duo robertus burgundiæ dux atq̃ hugo qui magnus appellatus est. Henrici tpe berẽgarius turonensis dyaconus errorem de eucharistiæ sacramẽto excitauit. ubi non uerũ christi corpus sed exemplar quoddam corporis inesse dicebat. A quo postea resipiscens sententiam mutauit. Atq̃ eodẽ quo id factũ est anno henricus defunctus cũ atauo atq̃ auo regibus sepelitur anno salutis millesimo sexagesimo. Huius regis ætate burgundi cũ annos centũ & triginta francis regibus paruissent ad conrardũ imperatorẽ defecerunt. Vnde factũ est ut q̃ una erat burgundia in duas partita sit: & alterã q̃ campaniam attingit franci: alterã q̃ bisantinos spectat alemanni imperatores tenuerint.

¶ Eiusdem compendii. Liber sextus.

PHilippus q̃ hoc inter reges francos nomen primus accepit p̄spera fortuna usus: duxit uxorẽ bertham balduini hollãdiæ comitis & frigiæ regis filiam q̃ ludouicũ atq̃ cõstantiã peperit. Erat p id tps biturigum comes harpinus uir strenuus & bellipotens. Qui in expeditionẽ q̃ illo tpe ad hierosolimã primũ duce petro heremita: deĩde godefrido bullioneñ parabat̃ pfecturus: cũ rei pecuniariæ indigeret: biturigũ principatũ regi uenalem pponit. Quẽ sexaginta milibus nummũ ab henrico emptũ: frãcorũ ditioni ascripsit. Adiũxit præterea uastiniũ ex hmõi causa. Orto inter gaufridum barbatũ andegauũ & fulconẽ richinũ uastiniensiũ fratres: ob male distributã paternã hæreditatẽ: richinus henrico pmittit se uastiniũ illi ppetuo relicturũ: si se aduersus fratrẽ bello decertantẽ non impediat. Igitur annuẽte philippo: richinus fratrẽ deprahẽsum: ĩ custodia donec moreret̃ habuit: atq̃ ita uastiniũ henrico pmisit. Ex quo factum est ut crescente superiore fortuna: philippo pariter habẽdi cupido augeret̃. Eapropter uilcassinũ quod ad francos respicit & francũ appellat̃ occupat: & aduersus hugonẽ dõni martini comitẽ: montẽmelianũ munitissimã arcẽ muro circũcingit. Inter hæc cũ ludouicus adolesceret: & iã spẽ faceret futuræ magnitudinis: pater ad regni cõsortiũ illũ admisit. Qui nõ p socordiã atq̃ ignauiã mollis & effœminatus neq̃ ferarũ uenatiõibus occupatus: ætatẽ egit. sed nunc iaculandi: nũc sagittandi: uel armorũ se cõsuetudine excercebat. At philippus filii cura a negociis respirans: in aliud se incõmodũ intricauit. Nam in berthã odio cõcepto: eã apud monsteriolũ in arce asseruari iubet: abducta a richino andegauo bertranda uxore: quã in pellicẽ annos cõplures habuit susceptis ex ea liberis philippo & floreo atq̃ filia una. Eius adulterii causa cũ a stupro non resipisceret philippus: romanus pontifex urbanus secũdus regi hoĩm cõione interdixit. Qua ignominia percitus rex: recepta bertha: bertrãdã dimisit. Inter patris libidines ludouicus regni administrationẽ curiosissime gerens: aduersus guillermũ nouũ angliæ regẽ q̃ normanniã roberto fratri abstulerat: præliis aliquot fœliciter gestis: grandi semp aĩo se gessit: ita ut desperata uictoria anglus retro ad suos se cõuerterit. Vbi dũ uenationi indulget sagitta incerto auctore traiectus interiit. Fuit equidẽ ludouico nõ segnis cura

Bituriges iure emptõnis ad francos ptinent.

Vastiniũ itẽ.

Ludouic⁹ ad regni consortiũ a pr̃e admittitur.

Philipp⁹ bertham dimittit: & bertrãdã in delitiis habuit.

Admonitus philipp⁹ bertham recipit

rebelles edomandi. Bochardũ eñi montismorẽtiani dñm ob læsam diui dyonisii libertatẽ in arce obsessum ad se uenire & dãna ecclesiæ illata cõpensare coegit. Droetũ mõciacũ ꝑterea eius criminis participẽ incẽdio castelli quo se receperat affecit. Eius quoq̧ uirtute & diligentia mathei bellimõtis temeritas pœnas luit. Qui ablatã castelli lusarceñ. partẽ hugoni claromõtensi cuius filiã duxerat uxorẽ restituere contẽneret. Nã castellũ ui atq̧ armis receptũ ludouicus hugoni restituit. Fugientẽ aũt matheũ ad chãbeliacũ usq̧ ꝓsecutus: eũ in arce obsedit: sed crebris imbribus fatigatus & cõtinuo tonitru ꝑterritus miles: relicta obsidione & parte castrorũ incensa: se fugæ cõmisit: a q̃ non ludouici reuerentia: nõ clamor: nõ ꝓces fugientẽ continere potuerũt. Ea re tantã indignationẽ concepit ludouicus: ut parisios repetens sæpenumero diceret: pulchrius esse crudeli morte si honesta esset occũbere: q̃ cũ dedecore uitã ꝑducere. Igitur nouo exercitu cõtracto bellũ redintegrare cõtendit. Sed matheus bellomontensis gnarus stultũ esse maiorũ iussis nõ parere: amicorũ interuentu: & ipsius insuꝑ philippi auctoritate benigniorẽ habuit ludouicũ: satisfactõne incõmodorũ exhibita. Elbonẽ ꝑterea rossiacũ q laudunensi & remensi clero frequentẽ uim inferebat ad pœnitẽtiã cõpulit. Pari quoq̧ uirtute leonetũ de magduno aurelianẽsem ecclesiã turbantẽ cõpressit. Per hos itẽ dies guido de rupeforti primæ nobilitatis homo ægre ferẽs filiã quã ludouico nuptui dederat diuortio fuisse dimissam: ꝓpterea ꝙ cognatõis gradu ludouico contingeret: belli occasiones q̃ritabat. Nec defuit maliuolo hoi ad flagitiũ socius. Erat in materna flumine castellũ gorneyũ: aquis murisq̧ munitissimũ. Cui hugo pomponius ꝑerat: guidonis sectator. Hic ꝙ secus publicã uiam castellũ situm esset: abductos a mercatoribus equos in arcẽ sustulerat. Ea re indignatus ludouicus cũ prædã põponius non redderet: ad castellũ copias ꝓ tpe celeriter contractas mouet. ubi dũ aliquot dies distinet᷑: guido de rupeforti de obsessis sollicitus a theobaldo cãpaniæ comite ꝑ richardũ suæ factiõis consortẽ auxiliũ petit: atq̧ impetrat. Ipse interim aliquot regni loca incursionibus populat᷑. At ludouicus cognito theobaldi aduẽtu: ex finitima gorneyo gẽte milite rapti collecto: in comitẽ instructo agmine ꝑgit. Quẽ profligata magna exercitus parte in fugã uertit. Inde reuersus uictor ludouicus castellũ recepit. Accessit ad hæc alia ab hõbando turbatio q sanctæ serennæ castellũ quod in bituri gibus ad lemouicenses spectat incolẽs: biturigũ agros crebris incursionibus uastabat. Igit᷑ in prædatorẽ ꝓfectus ludouicus in cõspectu hostiũ castra locat. Perfluebat eũ locũ riuulus quẽ hõbaldus ad utrãq̧ ripã occupabat. & quo uadũ erat: ne frãco pateret trãsitus liber: ꝑacutos palos defixerat. Qua re postq̃ se remorari ludouicus uidet: ipse citato equo in hõbaldum fert᷑: quẽ & alterũ q iuxta erat in ꝓfluentẽ ꝓsternit. Quibus in alterã ripã elapsis: ludouicus qua uadũ esse intellexit traiiciens: in hostes ꝓpe iã attonitos irruit. Quẽ insequẽtes franci hostẽ ad castellũ usq̧ ꝓfligauerũt. Hoc euentu ꝑterritus hõbaldus se & sua ludouici potestati ꝓmisit. Recepto castello ludouicus hõbaldũ in turre stampensi custodiri iubet. Hæc atq̧ alia strẽnue gerente ludouico: philippũ melduni ægrotantẽ uita destituit. Cuius funus religiose curans ludouicus: ad diuũ benedictũ ligerensem extulit ubi se delegerat sepeliri. labente incarnationis dñicæ anno centesimosexto supra mille.

Patris funere digna pietate expleto: ludouicus etsi populari beniuolẽtia iuuaretur: non pauci tñ ex regni primoribus suspecti cũ illi essent: consilio yuonis carnotensiũ epi cõfestim aureliæ cõuentũ habuit. Ibiq̧ cõuenientibus ex senonẽsis ꝓuincia & uiciniori bus urbibus epis: regiis insignibus ornatus rex appellatus est. Quo ritu uix exacto: ecce a remis missi ab archipsule nuncii uenere: in mãdatis habentes: dicere remẽsem ecclesiã unã inter frãcos esse: ubi reges sacra unctione liniri optia cõsuetudine oporteret. Sed cũ sacrũ iã misteriũ absolutũ intellexerũt: obmutescentes irrita legatõe reuersi sunt. Nec regi nouo quies diuturna fuit. Gingo siquidẽ ruffus: & guido creciacus eius filius ꝑdis assueti: & q̃bus doleret ꝙ castello gorneii spoliati a rege essent: aduersus quẽ eudo corbeii comes suppetias fratri mittere recusasset: insidias eudoni parãt: eũq̧ relaxandi aĩ cã uenatũ ꝓdeuntẽ inuadũt. Atq̧ in uinculis in arce firmitatis balduini coniiciunt. Qua re aĩaduersa eudonis amici ludouico iniuriã sui

Ludouicus ecclesiæ & pacis turbatores punit.

Gorneyũ in materna flumine.

Theobaldus cõpaniæ comes cõtra ludouicum.

Hõbaldus in biturigibus.

Officiũ egregii militis.

Cõtentio de loco ubi rex sacrari debeat.

Eudo Corbeii comes a gingone fratre dũ uenationi indulgẽt capitur.

dñi renunciant. Adiicientes cũ castellanis: hoc est cũ oppidanis pepegisse: se eós dũ ad
uenirẽt ín castellũ admissuros esse. Rex igit̃ paucis: ne ab hoste dignosceret̃: adcitis: ad
firmitatẽ cõtendẽs: Anselinũ cũ quadraginta eq̃tibus ꝑmittit. Qui ꝑ pontẽ ad hoc pa/
ratũ introducti: strepitu & susurro suo castellanos rei ignaros excitarũt. Quo factũ est:
ut noctu & uiarũ angustia præpediti q̃ ꝑmissi erant retro abire cõpulsi sunt anselino ca
pto: quẽ una cũ eudone corboliano in ergastulũ castellani demisere. Fuit ea re supra q̃
credi põt indignatus ludouicus. Idcirco festinãter ꝓperat castellũ obsidere: Aggerib⁹
q̃nq; ꝑ circuitũ erectis. Per eã obsidionẽ cõperto q̃ guido creciacus uariato frequẽter
habitu ad obsessos clã introire tentaret: ludouicus arcẽ oppugnat. Qua re territi castel
lani: ludouici ꝑtãti se ꝑmisere. Quorũ alii fortunis oĩbus mulctati: alii carcere lõgo af
flicti/ mortẽ obierũt. Receptis ad hũc modũ iis quos hostis uinctos tenebat: ludouic⁹
reliquis metũ incussit. Sed aliud difficilius mox bellũ ab anglo rege exortũ est. Eo
dem tpe henricus quartus anglis impabat. cuius nomẽ grande q̃dem fuit. de quo her
linus uates anglus uaticinatus esse ꝑhibet̃ q̃ inter anglos diuinationis nõ mediocre no
mẽ obtinuit. Hic henricus ordinatis apud anglos rebus: cũ in normanniã anno dñi cẽ
tesimo decimo supra millesimũ uenisset: arcẽ gisortii q̃ ad eptã amnẽ inter frãcos nor/
mãnosq; limes est: a pagano arcis dño ui extorquet. Quod factũ postq̃ resciuit ludoui/
cus: legatis ad henricũ missis petit: arcẽ aut restituat: aut diruat. Sed ad hoc uẽtũ est: ut
cõuentu apud plancas habito: reges de hac re colloquiũ inirent. Cũ ad designatũ cõsi
lio locũ reges accessissent: ludouicus aliquot ex suis ad henricũ legat. Cuius legatõnis
primarius ad hũc modũ locutus fuisse ꝑhibet̃. Cũ normanniæ principatum henrice ex
frãco rege recepisti: iureiurãdo inter uos sancitũ est: uter uestrũ gisortiũ arcẽ aut brayũ
occuparet: is infra quartũ occupatæ arcis diẽ eã dirueret. Quod pactũ q̃nquidẽ ꝑuari/
catus es: ꝑcepit rex ut conditioni obediens arcẽ gisortii quã occupatã tenes oĩno ꝓster
nas: & q̃ dãna intulisti cõpenses. Si quispiã ex tuis adest q̃ pactũ neget: paratus est rex
aut ydoneis testibus id ꝓbare: aut bello rẽ suã agitare. Hæc cũ henrico nũciassent lega
ti: nullo expectato responso: ad regẽ se receperunt. Quos ꝓtenus secuti q̃dã ex normã
nis: regẽ impudẽter cõueniunt: cõditionẽ (cuius mentionẽ fecerant legati) ꝑnegãtes
Propterea litigiosam rẽ iudicio decernẽdã esse. Mittunt̃ igitur iterũ ad henricũ nuncii
q̃ certamẽ singulare: aut bellũ indicent. Quibus rñdit anglus: se id q̃dem (accedente ꝓ
tpe occasione) curaturũ: insani hoĩs esse: se rẽq; oẽm suã incõstanti fortunæ: uelut aleã
luderet cõmittere. Ad hæc henrici uerba tumultuantes franci: leuibus q̃busdã prælíis
in normãnos cõcurrunt. Sed cũ nox superueniens pugnã diremisset: discedente gisortiũ
anglo: franci caluũ montẽ petunt. Qui sub diei sequentis lucẽ correptis armis gisortiũ
expugnare cũ statuissent: inde sunt (normãnis ex oppido erũpẽtibus) repulsi. Hoc ut
diximus inchoatũ bellũ secundo tandẽ anno finẽ cepit. guillermo henrici filio: ludo/
u ci iussa capessente. Cui ob ingenuã eius indolẽ: arcẽ cuius cã digladiatũ erat: liberã
ludouicus dimisit. Per id tp̃s inhumanũ facinus a socero in generũ patratũ silẽtio præ/
terire nõ possum. Est eñ tũ sceleris atrocitate: tũ supplicii grauitate cognitu dignum.
Est ꝓxime sequanã edita rupes: in cuius altissimo iugo guydo q̃dam nobilitate ĩsignis
arcẽ munitissimã extruxerat indito a suo noĩe arci uocabulo. Rupes eñ guidonis etiã
nunc appellat̃: in ea cũ aliquot sæculis ip̃e primũ: deinde filii eius duo successu tp̃is ha
bitassent. uicinos populos prædis affligẽtes: guido tãdẽ alter hereditario iure arcẽ sus/
cepit. Qui maiorũ suorũ uitã exosus: ad humanitatem se cõuertit: ducta uxore guiller/
mi cuiusdã potentis normãni filia. Hic guillermus normanna ꝑfidia usus: genero insi/
dias ponit. si quo mõ arcẽ illi eripere posset. Satellitibus igit̃ (quos loricis sub sagis in
struxerat) secũ assumptis: in sacellũ quo rẽ diuinã auditurus erat gener cõtendit. Ibi si/
mulata pietate ꝑfidus socer: dũ uenietẽ cũ uxore generũ intuet̃ occupata sacelli ianua
guidonẽ summouet. Quẽ dũ satellites gladiis cõfodiũt: misera uxor in uirũ humi ꝓcũ
bentẽ se ꝓsternit: prõpta oĩno vulnera q̃ marito inferrẽt satellites in se excipe: aut pie/
tate atq; mĩa ferociã cõpescere tyrannorũ. Sed frustra gladiis districtis lachrymæ obil
ciunt̃: interimit̃ auctore socero gener. Et q̃ in arce inuenti sunt ad unũ oẽs necant̃. Pia

Bellũ ab an/
glia.

Oratores frã
ci ad henricũ
anglũm.

Crudele fa/
ctum.

Rupes gui/
donis.

autē uxor & uiri & suo cruore madens: se ad uirū reptando ut potuit illapsa: dū mortuū maritū gemens osculat̃ ipsa pariter occubuit. Postq̃ tam atrox flagitiū in vulgus delatū est: finitimi loco pceres sceleris īmanitate exciti: ueriti quoq; ne anglus opem guillermo ferret: cōtracta ex agris qualicūq; manu arcē circūsistunt: missis ad ludouicū festinanter nūciis: qd de homicidis agēdū statueret inquirētes. Rex crudele factū detestatus: mandat eos grauissimo atq; ignominioso supplicio affici. Cū ad arcē aliquot dies pceres cōsedissent: rebus suis desperās guillermus: colloquio īpetrato pollicet̃: si aliā sibi suisq; sedē dent: se locū in ptāte obsidentiū relicturū. Cōplures ex pceribus pmissū admittentes: dant fidē postulata cōplendi. Qui in arcē recepti: reliquæ multitudini obsistere nec ingressum phibere ualentes: fidē datā seruare nō potuerunt. Quin furentiū more beluarū cohors intus irrūpens: satellites laniat: euulsis quorūdā intestinis: aliis p fenestras pcipitatis: quos q foris aderant lanceis mucronibusq; excipiebant. Exsectū aūt guillermū flagitii auctorē: corde præcordiisq; euulsis: crudeli ut dignus erat morte necauerunt. Occisorū pterea cadauera cratibus ligneis imposita in sequanā abiecerūt: ut secundo flumine rothomagū delata dignas suo flagitio pœnas luisse testimonium

Philipp⁹ spurius. normānis darent. Ad hanc impietatē philippus philippi regis nothus guillermo fauisse creditus est. Nā a rege tertio uocatus: siue cōscientiæ metu: siue cōceptæ rebellionis cōcupiscentia remoratus: parere neglexit: amicorū potētia fretus. Sed repugnantē & magduni obsessum ludouicus castigauit. Eodē animi robore hugonē puyssiacū qui carnotensiū agrū puaserat ecclesiasq; prædabat̃: neq; superis neq; hoībus indulgens in castello puyssiaco cōpræhendit: atq; ad castrū laudunū in uiculis habuit. Vnde postea

Corbolium. liberatus est: corbolii arce ludouico pmissa: quā theobaldus cāpaniæ comes eudone defuncto occupare uehemēter ardebat. At hugo quietis impatiēs: & datæ fidei oblitus: cū in flandriā iter facturū ludouicū accepit: capto cū theobaldo & hērico anglo cō silio: puyssiacū quod dirutū franci reliquerant instaurat. Theobaldūq; & normannoꝝ nō contēnendā manū in castellū admittit. Nec sua seruare cōtentus: thuriū belsiæ oppidū copias ducit atq; obsidet. Ea re ad ludouicū delata: a flandria: quo iter habebat reuertens: ad hostes exercitū ducit. In aduenientē theobaldus eruptione facta pgredit̃.

Puyssiacum. Sed francorū in arcē se recipere cōpulsus est. Est in conspectu puyssiaci tumulus terreus quē occupare cū ludouicus festinasset: in eo castellū magno suorū periculo extruxit. Nā in eū usq; locū ex arce puyssiaci iaculis & fundis emissis nostros hostis appetebat. Castello absoluto: psidioq; & q̃tum p tpe opus erat cōmeatu instructo: rex thuriū ueniēs nouas copias parat. Moxq; p iāuillam ducens a theobaldo armis impetit̃. Qui q̄ militū numero superior esset: uictoria ferme securus suis aīos facit. At contra franc⁹ oīa in uirtute ponens: hostē uiriliter excipit. Promoto prælio cū ad rodolphi uiromādensis tentoria theobaldus uenisset: rodolphus & uos inquit brienses iā primū in uiromandos audetis pcurrere? Atq; ita locutus in theobaldū impetū facit. Qui ferocis hostis incursu territus: ad signiferū suos oēs cōuenire magna uoce inclamat. Qua etiā excitati franci resumptis animis adeo ferociter plium cōmittunt: ut hostē in fugā actū ad

Theobaldus cāpanus comes superat̃. puyssiacū usq; sint psecuti. Ab hoc tpe theobaldus aīo languidiore fuit: cœpitq; illū fortuna deficere. Quāobrem a rege impetrat carnotū tuto se recipere possit. Igit̃ abeūte comite: & hugo & puyssiacū in ludouici potestatē uenere. Hugonē autem fortunis oībus destitutū dimisit: arce ad solum excisa. Reliquos coniurationis cōscios uel

Thomas de marla latro clerū afficit. morte affecit: uel hæreditatibus mulctauit. Dum his rebus ludouicus occupat̃: thomas de marla stupendæ īmanitatis latro laudunensem clerū atq; ipsam urbem multis incōmodis afflixit. diuæ mariæ in tēplo incenso: atq; a diui iohannis monasterio: creciaco nogentoq; ereptis. ubi extructis p ambitū turribus fossisq; præsidiū imposuerat. Ex q̄bus oppidis incursiones crebras faciens oīa populabat̃. Cuius iniq̄tati ut occurreret clerus cōcilio francorū sacerdotū uiennæ indicto: ubi pontificis maximi legatus affuit: thomas absens oī militiæ dignitate exuitur atq; hoīm cōione interdicit̃. Orantib⁹ ludouicū sacerdotibus in thomā expeditionē recipere. Quorū pcibus adductus rex ad creciacū castra ponit. Nec multo negocio oppidanos ad deditionē cōpellit. inde nihil

cunctatus nogentū adit: ubi thomas incolebat q paucis supra diebus lauduneñ. antisti/ tem galterū tēplo p summā iniuriā abductū oculis priuauerat: & mox necatū in pximū agrū nudū proiici mādauerat. Cuius flagitii magnitudine īdignatus ludouicus arcem ptenus oppugnare iubet. Qua recepta eos q thomæ inseruiebant furcis appēdit. Recepit ꝑterea bellouacū: quā lancellinus dōni martini comes ad se ptinere iactabat: q & ipe in ecclesias earūq ministros impia crudelitate grassabat. Ferente ludouico tā dili/ genter opē tutelāq dei sacerdotibus: uenit ad eū ex biturigibus alardus guillebaldus ab archēbaldo missus quē haymo borbonii dñs portione ad se ptinentis hæreditatis spoliauerat. Erat enī archēbaldus haymonis ex fratre nepos. Igit postulat regē ius in ea cā dicere: & pariter auxiliari ecclesiis atq īopibus qbus multas calamitates haymo inuexisset. Alardo hæc nunciāte ludouicus priusq p hanc iniuriarū occasionē armis decertaret: haymonē ad se uocat. Nō parentē in castello germiniaco quod munitissimū sibi haymo milite & cōmeatu instruxerat obsidet. Nec obsidionē diu passus q temerariū iudicaret potenti regi cōtraire petit ad regē ire sibi liceat. Ad quē demisso supci/ lio ueniēs: relicto in ludouici ptāte castello: ueniā accepit: deductusq in frāciā publico iudicio nepoti q abstulerat reddere condēnat. His psperere a ludouico gestis maius aliud bellū incidit. henricus anglus q normanniā tenebat adiuncto sibi theobaldo cā/ paniæ comite cū & pecunia & dignitate cū ludouico certaret: frāco subesse recusabat. Est oppidū quod aquā nicasii incolæ uocāt epta flumine undiq allutū q iter in normāniā est. Id breui militū manu ꝑmissa: ludouicus suos occupatū mittit. Oppido recepto rex locū q bello in normānos gerendo ydoneus erat: turribus firmat: atq psidiū ipo/ nit. mox qnquidē anglus ad collē q postea malefitus appellatus est: castra habere nū/ ciabat: augere: & ipe copias instituit. Cōuenere ad regē instructo milite balduinus flandreñ. & focus andegauus & alii ex francis plurimi pceres. Nec minore conatu anglus ad eū quē nunc memoraui collē castellū extruxit quod ppugnaculū aduersus francos esse in posterū posset. postq uero parato iusto exercitu ludouicus anglū inde abiisse cognouit: illo sub lucē pfectus castellū expugnat atq psternit. Fuit deinde anglo fortuna deterior. Nā tribus diuersis locis a francis īpetitus: cui primū occurreret hæsitabat. Focus enī a cenomānis: ludouicus a pontiuiaco: & balduinus aliunde henricū inuasit. Accedebat ad dirā sortē suorū defectio & quorūdā aulicorū odiū: ita ut ipe nusq secur nocturnā custodiā in armis excubare in cubiculo ꝑciperet: mucronēq ceruicali supponere. interdiu autē gladio semp accinctus familiarissimos quosq domo sine ense egredi nō pmittebat. Dū his malis henricus angeret: enguerrandus caluomōtensis homo diues & militiæ insuetus: eudeliū castellū (pditoribus normānis) anglo surripuit. Ex quo interdū copiosa manu in uicinū agrū erūpens aduersus anglum ꝑlio dimicare nō formidabat. At postq in cuiusdā arcis obsidione residens balduinus flandrēsis in facie uulnus accepit: quo male curato nō multo post tpe interiit. Simulq desciuit a rege focus andegauus data guillermo henrici filio: filia uxore. Nec tñ his auxiliis destitutus rex aīo intabuit: neq destitit anglū normānosq psequi: ita ut positis aliqñ ex ad/ uerso castris bouchardus mōmorentianus & guido claromonteñ. cuneo facto aciē hostiū puadentes normānos ad peditē militē retro abire cōpellerent. Quos insecuti frā/ ci: nō qua hostis loco cedebat sed in cōfertissimā aciē deserto ordine puecti mox terga uerterunt. Quos rex cū cōtinere nō potuisset: lentissimo quoad potuit agmine ne dis/ cessus fugæ similis uideret: andeliū se cōtulit. Inde receptis ex fuga suis: nouisq copiis coactis: iterū in anglū mouet: atq inter eundū arce diuerii incensa: uernoliū pgressus cū oīa igni ferroq pderet: anglus tñ in aciē non pdiit. Nō inuento hoste: ludouicus in carnotos (q theobaldi ditionis erant) impetū facit aīo ciuitatē desolandi. Sed occur/ rente illi cū interiore diuæ mariæ tunica clero religiosus rex irā deposuit. Eadē tempestate gelasius secūdus pōtifex romanus henrici impatoris furorē timēs (q italiæ clades plurimas inferebat: mauriciūq bracharensem pōtificē esse cōtendebat) in galliā ad ludouicū adnauigat. Sed magalonæ cū appulisset: ualitudinarius ex pleuresi factus pperante illi obuiā ludouico cluniaci morit. Cui suffectus guido uienneñ. antistes ac

Haymo borbonius.

Bellū a henrico anglo.

Hēricus a suis destitutus.

Balduin flādrensis male curato uulnere interiit.

Nota uiæ errorem.

Diuerium castellum.

Vernolium

calixtus secūdus appellatus ope & potentia ludouici adiutus: romā (excipiētibus eum magna leticia populis) se cōtulit. At henric⁹ impator ægro aīo ferens pōtificē a frācis in urbē deductum esse: cōstituit infestis copiis remos pdere (ubi cōcilio epoꝝ habito pōtifex eū excōicatione pstrinxerat.) Quod qdē facile e factu arbitrabat: ꝙ henrici an/gli filiā uxorē duxisset. Cōsilio impatoris ad ludouicū relato: maioribus ꝙ solitus erat copiis cōparatis grandē admodū exercitū cōflat. interi dū delectus militū haberet: di/uum dyonisiū petit atq₃ pcatur ut sibi regnoq₃ aduersus hostē tutor assit. Sanctorū autē corpa q munitissimo loco asseruari solet educi e feretris iubet: uisēda uenerādaq₃ his q aderāt pcerib⁹ & pplō. Moxq₃ sumpta ex altari auriflāma: id eīn peculiare signū regi bus francis est dū difficile aliqd in potentē quēpiam hostē suscipiunt. Igit̄ hoc insigni ornatus rex remos petit: ibi acies instruunt̄. In prima remi atq₃ cathalaūni duce theo/baldo cāpaniæ comite sunt cōstituti. secūdā tenuere aureliani atq₃ stāpēses & ii q ad di tionē dyonisiani cœnobii ptinebant. Tertiā sibi ducendā ex parisiis & finitimis locis lu douicus desumpsit. Paucis deinde interiectis diebus aduenīētes magnis copiis instru/cti guillermus aqtaniæ dux: & niuernēsis comes ī prima acie collocant̄. Radulpho aūt uiromando quē militū delectissima manus sequebat̄ dextrū cornu: Pictauis sinistrum assignat̄. Itaq₃ tā multus exercitus fuit q̄tus a nullo supiore francorū rege cōparat⁹ fuis se lectū sit. Sed henrico impatori animus elanguit: q postq̄ francorū ingentē in se belli apparatū accepit relicto negocio timide abscessit. Interea dū hæc apud remos gerūt̄ Anglus spe bene gerēdæ rei dū ludouicus abest adductus: franciā uastare cōtēdit. Sed opera amorrei mōtefortēsis q tuēdæ regionis cā relictus a rege erat: anglus ingēti suo dāno repellit̄. Alemāno impatore superato: ludouicus exercitū dimisit atq₃ ad dyo nisianū cœnobiū uoti cōpos ueniens gr̄as deo & sc̄tis martyrib⁹ supplex psoluit. Quo/rū feretra suis humeris in testitudinē ubi diligenti custodia seruant̄ deposuit: donis cō pluribus religiose exhibitis. Dedit post hæc alterā belli cām aruernorū comes q fur to claromontē urbē epō abstulerat. Quā iniuriā ab antistite ad se delatā molestissime rex tulit. Et pmoto in comitē ualido exercitu ciuitatē recepit. Rebus inter epm & co/mitē cōpositis. Sed diuturna nō fuit pacis cōditio renouātibus aruernis bellū. In quos mouēs ludouicus q̄q iā ætate ingrauesceret: dehortantibus expeditōem amicis ualitu dinē dissimulans pgit. In ea expeditione usus est maxime opera caroli flandrēsis & fo ci andegauorū ducis: pterea a britonici atq₃ amorrei: rei militaris apprime periti. Prima apud montēferrandū duobus circiter passuū milibus a claromōte distante decertatio fuit. Oppido recepto cū iam aruernia oīs regis ditioni se dederet: Affuit cū ingentib⁹ copiis guillermus aquitaniæ princeps suppetias aruernis laturus: ppterea ꝙ hi ad duca tū eius ptinerent. Qui ex uicino monte castra ludouici contēplatus q̄ in planicie loca/ta erant: copias apparatūq₃ admiratus: ad regē nuncios mittit dicere: se qdem in eū ni/hil deliquisse cuius optimo iure subditus esset: sed ratiōe moueri: ut comitis atq₃ aruer norū causam tueret̄: q in fide eius psisterent. Si quod ab illis peccatū esset: deducturum se comitē a quo malefactorū rationē lege iudicioq₃ exigat. Si regi ita placebit: daturos illi aruernos non contēnendos obsides. Nunciis auditis rex consiliū ex suis capit. Igit̄ receptis obsidibus: paceq₃ restituta: cōuentus aureliæ indicit̄. Cū in flādriā ex aruer/nis carolus comes reuertisset: cōiuratione quorūdā apud brugas flandriæ insigne op/pidū: ī ecclesia sc̄tī donati a bochardo pposito ecclesiæ fr̄e comes carolus occidit̄. Qui enī primā in ea ecclesia dignitatē gerit ppositus appellat̄. Quo execrabili facto ad ira/cundiā pmotus ludouicus: brugas cōtendit: ecclesiaq₃ ubi homicidæ tanq̄ in arce īcole bant circūuallat. Ex qua se furtim surripiētes bochardus & bertopus: ille fugiens dep/hensus oculis orbatus est atq₃ ad palū deligatus sagittis in faciē eius actis cū interiisset: in rotā altissimo tigno supfixā tanq̄ ad spectaculū sublatus: mox in sordidissimā cloacā abiectus est. bertopus aūt a furca pependit: appenso cū eo uiuo cane q stimulis a carni/fice agitatus in bertopi faciē furens pendentē laniabat. & interdū stercore pfundebat: Reliquos quos in turre cōpræhēdit e turris fastigio pcipites dedit. unū uero (ysaac il/li nomē erat) cū spe uitandi piculi monachatū psiteri pmisisset: captū laqueo strangu

Henricus qr tus impator copias in re/mos parat.

Auriflāma.

Ludouic⁹ aci es instruit.

Amorreus mōteforten sis henricum pellit.

Aruerniæ co mes malus.

Guillermus aqtanus dux opem fert ar uernis.

Motus in flā dria cōtra co mitem.

Bochard⁹ & bertopus co mitis interfe ctores puniū tur.

lari iubet. Eius factionis auctor guillermus nothus q ypras se receperat postq̃ ludouicũ ad se cõpræhendendũ pparare intellexit: eductis ex oppido trecẽtis delectis militibus regi occurrit. At ptita acie milites ludouici alii in hoste cõcurrunt: alii in arcẽ p posticũ cõsentiẽtibus castellanis se cõferunt. Atq; ad hunc modũ guillermo spes fladria potiendi ablata est: de satellitibus uero suppliciũ sumptũ est. Affecit pterea ignominiosa morte thomã de marla quẽ non lõge a cõciaco regi insidias ponentẽ interceptum laudunũ misit: ibiq; interimere hoiem iubet. Venit nõ longe post ad ludouicũ innocentius secũdus maximus põtifex aduersante sibi petro leone ab altera cardinaliũ pte electo. Cui obuiã pgressus rex: cũ uxore & liberis apud iulianũ ligerensem pontificem debita ueneratiõe excepit: opẽ fortunasq; suas oẽs pollicitus. Synodos eñ duas apud claromontẽ unã: apud remos alterã innocẽtius celebrauit. Nõ ignoro blondum atq; platinã scripsisse hunc innocentiũ regnãte philippo in franciã uenisse: qbus frãci annales nõ assentiunť. Inter hæc nunciat ludouico filiũ eius philippũ dũ extra muros parisii equo ueheret interiisse. Nã inter crura lasciuiẽtis equi cũ domestic⁹ sus incurrisset equus ferociter cespitãs iuuenẽ humi deturbat: quo lapsu nocte q̃ insecuta est decessit. Cuius mors sicut mœrori ludouico fuit: ita eũ admonuit rerũ futurarũ sollicitum esse. Igiť cũ annorũ plenus esset plurimisq; laboribus affectus: ex amicorũ consilio ludouicũ alterũ filiũ q iunior appellatus est in consortiũ administrãdi regni assumpsit: remisq; deductũ regia unctione atq; corona eũ insigniri iubet. Inde parisiũ reuersus postq̃ resciuit theobaldũ cãpaniæ comitẽ in pfidia psistere: q̃q̃ in femore grauiter uulneratus esset: ad castellũ bonæuallis mouens: locũ oẽm pter cœnobiũ diruit: pari itẽ ruina contriuit castellũ reginaldi quod theobaldo parebat. Postrema uero ludouici expeditio in brissonetũ quod ligeri fluuio finitimũ est fuit: ob dñi iniquitatẽ q uias publicas mercatoribus pcludebat. desolata igiť arce cũ ualitudine & quotidiana tussi laboraret apud mõtricardũ decubuit. ubi cõpluribus epis accersitis postq̃ cõfessionis sacramẽto cõscientiã emũdasset: cõferri sibi sacrã eucharistiã postulauit. Interim dũ ad id se parãt sacerdotes ipe uestibus indutus & cubili exurgẽs: obuiã sacerdotibus pgit. Recepto celesti cibo rex ludouicũ ad se uocãs regni se administratõe abdicauit. hæc plocutus ego inquit ludouice regnũ quod male ipe administraui tibi cõmitto tuere quoad p te fieri poterit dei ministros inopes foue: uiduis atq; orphanis subsidiũ ferto. Hæc põstq̃ dixisset supellectilẽ regiã oẽm p ecclesias distribuit & egenis erogauit. Ludouici gloriæ atq; optimæ fœlicitati dari plane põt: plærosq; suo tpe ordines aut originẽ: aut magnũ sctitatis incrementũ accepisse. inter quos sunt cluniacensiũ hospitalariorũ pmonstratensiũq; atq; tẽplariorũ sctissimæ institutiones: q̃ non secus ac uitæ & morũ luminaria in orbe christianũ effulserũt. Quibus splendorẽ addebat diuus ille bernardus claræuallis primus abbas: q olerũ loco fagi frondes desumebat: & pane ordeaceo admixto milio & uicia utebať. Talis diu fuit religiosis hoibus uiuendi austeritas & pcimonia. Sed ubi possessionibus aucti: puentibus ditati sunt: apud successores illorũ uirtus & dei pietas elanguit: ita ut in luxũ pcimonia: in supfluas opes paupertas: in fastũ humilitas: in lasciuiã cõtinentia: in cõfusionẽ oĩs fere ordo nũc nũc uersus parui habeať. Cũ aũt morbo paululũ leuatus ludouicus esset: ad scti dyonisii cœnobium orõnis grã uenit. Inde abeũti nũcii ex aquitania detulere: guillermũ eorũ principẽ cõpostellã pficiscentẽ defunctũ esse: atq; ex testamento hæredẽ instituisse unicã quã filiã habebat. Ea re cognita rex testamentũ laudat. Moxq; filiũ ludouicũ cũ sexcentũ auratis equitib⁹ duce theobaldo comite & radulpho uiromãdensi cũ sigero scti dyonisii abbate in aquitaniã mittit. Burdegallæ cõuentus pcerũ habitus est: atq; ibi oĩm consensu ludouicus alienoram aquitaniæ hæredẽ uxorẽ duxit quã statim regia corona donatã se in franciã comitari iubet. Dũ hæc a filio geruntť: pater augescente morbo: pactis q̃ ex ritu christiano solent: mãdat pauimentũ tapete insterni & sup eũ crucis ex cinere signũ fieri: ubi & iaceret atq; moreret. Decũbens igitur in tapete rex defunctus est regni sui anno. xxx. ætatis aũt. lx. anno xpianæ salutis millesimo cẽtesimo trigesimoseptimo. Elatusq; ad sctm dyonisiũ ibi sepelitur. De quo sequens epigrãma scriptũ inuenio.

Guillermus necis auctor.

Thomas de marla puniť.

Innocentius secundus.

Philippus ludouici filius equo deturbatus moriť.

Ludouic⁹ iunior uiuo patre coronať.

Bonauallis diruta.

Brissonetũ castellum dirutum.

Mõtricardũ

Religiosus rex.

Nota.

Quorũdam ordinũ origines & incrementa.

Illustris genitor ludouici, rex ludouicus
Vir clemens christi seruorum semper amicus
Instituí fecit pastorem canonicorum.
In cella ueteri trans flumen parisiorum
Hanc uir magnanimus almi uictoris amore.
Auro relliquiis ornauit: rebus: honore
Sancte dyonisi qui seruas corpus humatum.
Martyr & antistes ludouici solue reatum

Huius ludouici cui grosso ppter corporis molē agnomē fuit opus est diui uictoris coenobiū: quod in suburbano parisiano ad orientē solē a fundamētis extruxit. Ab eo praeterea caroli locus cisterciensis ordinis in agro siluanectensi edificatus est. & coenobiū puteolanū in agro uastiniensi. Reliquit ex adelaide uxore ducis morianæ filia liberos mares sex. Philippū quē equo delapsum interiisse diximus. Ludouicū q regnū adeptꝰ est. Henricū bellouacorū pōtificē. Petrū q reginaldi de courteriaco filiā uxorē accepit Et Philippū parisieñ. ecclesiæ archidyaconū quē īmatura mors absumpsit. Fuit quoq inter liberos quartus: cuius nomē autores ptereunt pater roberti comitis pertici & drocarū quos druydes antiqtas appellauit. Eius regis ætate apud legiēsem uicū porcus editus est facie humana. & gallinæ pullus quadrupes prodiit.

Iohannes de temporibus annos .ccc. sexaginta & unū uixit.

Accepta patris morte: ludouicus cum res aquitaniæ ordinasset: in franciā propere reuertitur. datq alisiam reginæ sororem arnulpho uiromandensi uxorem. Per illud fere tempus iohannes de temporibus morte absumptus est. Quem pertinaci consensu franci atq germani scriptores a caroli magni īperio ad hunc usq Ludouicum uixisse tradunt. Quod si a fide non abhorret: tercentum sexaginta & uno anno superstes in terris fuisse credendus est. Quo tempore in territorio beluacensi fromontis monasterium erigitur. Inter hæc galterus mōmorēsis comes cum in uicinos agros grassaretur ducto ad monceyum exercitu arcem rex euertit. Ea tempestate ab hierosolimis uenere ad ludouicum nuncii qui ingentem in christianos cladem fecisse turcos nunciarent: & urbes aliquot occupasse. Quæ res moerori ludouico fuit. Ea propter uezelaii quod burgundiæ oppidum est contracto consilio: recens christianæ pietatis a turcis acceptum incōmodum per bernardum clareuallēsem abbatē q postea in numero sanctorū relatus est renunciari iubet. Quo sapienter atq uenustissime eloquuto: rex īprimis charitate accensus suppetias rei christianæ laturū (crucis insigni assūpto) pmittit. quē secuta alienora uxor & multi ex francorū nobilitate primores eodē se uoto astrinxerunt. Ad hanc longinquā expeditionē cum necessaria parantur: imperator cōrardus nō dissimili aīo exercitum ex suis cogit. Sed quia difficillimū uidebat tam potētes & numerosos exercitus ex diuersis populis cōtractos cōcordibus animis continere: eisq uno tpe sufficere cōmeatum: cōmunicato cōsilio inter principes cōuenit alemānos prius: deinde francos pficisci. Igitur p germaniam atq pannoniā ducentes cū in trachiam puenissent: in conspectu cōstantinopoleos ciuitatis stationē fecere: ubi se ex diuturno labore reficientes: emanuelem cōstantinopolitanū imperatorē cōuenerunt. cū quo de rebus ad expeditionē psentem ptinentibus colloquio habito: duces itineris ab emanuele acceperūt. Quos incōsiderate secutus cōrardus grauē suorum stragē ab yconii soldano accepit. Qui de christiano exercitu nuncio accepto grandes ex oriente copias contraxerat: cōstitutis militū pfectis q conrardo occurrerent. Græci eñi uiæ duces quasi paucorum dierū itinere capadocia transmissa in terram uberē conrardū perducerent monent duodecim tantū dierū cōmeatum ferat. Cum in lychaoniam per uiarum angustias exercitum græci loco sterili statuissent: inito cum turcorū satrapis clandestino tractatu: in uasta solitudine conrardum relinquunt: atq ita e castris noctu aufugiunt. Ducibus & commeatu destitutus imperator: a præfectis militum consilium capit. Stat omnium sentētia retro qua uenerant cedendum. Inter consulendum exploratores referunt magnas turcorum copias non procul abesse. Quo nuncio perterriti germani: quos & labor famesq extenuauerat de rebus suis desperāt

Expeditio in hierusalem.

Turci uero alacres pharmone duce nihil pigritant christiãos inuadere: donec uictoria potiunt. Traditũ est emanuelis dolo gipsum farinæ admixtũ fuisse: unde panis quo uesceret christianus exercitus confectus est. Itaq ex septuaginta milibus quos præter pedites cõrardus secũ eduxerat uix pars decima supfuit. Impator cũ paucis ad niceam urbem se recepit. Inde misso ad ludouicũ federico sueuorũ duce: cladẽ nũtiat. Re comperta ludouicus ad conrardũ comitãte federico cõsolandi hoĩs gratia uenit. fuit inter conrardũ ludouicũq longũ & familiare colloquiũ. deĩde admissis primoribus aulicis cõuenit negocium susceptũ iũctis exercitibus pagere at postq̃ itineris nõnihil simul pfecti sunt: impator aĩo repetens suorũ paucitatẽ & q̃tum illi dignitatis atq auctoritatis fortuna detraxisset: partem reliquiarũ sui exercitus itinere terrestri ex epheso constantinopolim præmissa: ipse mari eodẽ se cõtulit. Ludouicus uero inde transiẽs ad flumẽ uenãdri castra ponit cupidus manũ cum turcis cõferre. Dũ eo loci stationem haberet miles francus: ab altera fluminis ripa iaculis fundisq hostis nostros aquatione phibebat. Sed reperto uado franci flumen traiiciunt atq in turcos pgrediuntur. Quib9 partim fusis partim occisis aut captis castra eorum diripiunt: atq ingentes inde opes exportant. Postridie habitæ de turcis uictoriæ: ultra progredi acies rex imperat. Incedendi hic mos constitutus erat. Singulis aciebus ex primoribus satrapis unus signifer præficiebatur. Eo autem die gaufridus remacinus pictauus gerẽdi uexilli curam susceperat. Cui mandatum erat ad montem usq progredi qui in uia qua iturus esset agmen editus uidebatur. Et isthic castra metari. Signifer igitur in prima acie mouens: cum ad constitutum sibi locum ante solis occubitum uenisset: ratus parum itineris illo die confecisse & lucis satis ad transmittendũ montem supesse dicẽtibus uiæ exploratoribus nõ procul abesse planiciẽ ubi statiua haberet: ultra pergit. At postrema acies lentius incedens q locus castris designatus prope esset: turcorũ insidiis graui est incommodo profligata. Nam hostes postq̃ acies disiũctas progredi & primã longe abesse uidẽt: iugum montis occupare festinãt. Atq in nostros q̃bus erat p uias angustas in montẽ conscẽdendum adoriunt: atq adeo usq occidũt: donec nox prælium diremit. Abeũtibus ĩde cum ingenti præda & captiuorũ numero turcis: recipiẽtes se nostri: cum neq de prima acie quicq̃ comptũ haberẽt: neq gnari uiarũ essent: quid per densas tenebras agerent cõsultant. Cum placuisset forte fortuna iter pergere despiciũt in planitie ignes: quo signo admoniti castra suorũ posita illic esse: ad stationẽ ægre perueniũt. Tũ periculi magnitudine cognita: ut quisq uel patrẽ uel filiũ aut amicũ desiderabat: ita illachrymabatur & fiebat totis castris mœtor & luctus. Redintegrato exercitu uiribusq receptis rex superatis montiũ iugis ad urbem cui a francis satilia nomen inditum est cõtendit. Est em ad mare sita potens: sed agri indigẽs propter turcorũ potentiã: qui proximas arces occupant: nec sinũt incolas terrã colere. Sunt tñ intra urbẽ feraces horti fructiferis arborib9 cõsiti. Mercibus porro & cõmeatu quæ mari ĩportant: affatim ualet. In ea ludouicus cũ se exercitũq aliquot dies curasset: relicto pedite qui eũ terra sequeret cũ reliquo exercitu ad sancti symeonis portũ mari delatus est ubi mare influit far fluuius qui antiochiã interluit. Cognito ludouici aduẽtu raymũdus antiochenus prĩceps magno suorũ numero comitatus regi obuiã uenit: quẽ in ciuitatẽ regio apparatu exceptũ honorabiliter habuit. Et eo curiosius id faciebat: q potentia regis fretus uicinas quasdã alapiã cæsareãq sibi inimicas ciuitates in ptãtem suã adigere speraret. Sed uoto obstare ludouicus dicebat q hierosolymã prius uidere astringeret: q̃ aliquo se bello implicaret. Regis responso raymũdus irritatus: ex eo tempe malo in francos aĩo fuit: ita ut insidias regi tendere timeret. Quãobrem noctu egressus urbe ludouicus hierusalem se cõtulit. Quo etiã cõrardus impator hibernis apud emanuelẽ constantinopolitanũ exactis aduenerat. Visitatis deinde summa religiõe locis quos sua psentia & sanguine christus sacrauerat principes acconẽ maritimã urbẽ pfecti sunt. Vbi cõuẽtu habito de re cõi & bello cõcordibus animis gerẽdo cõsultãt. Quattuor erãt oĩno in syria & palestina principatus q a principibus christianis p id tps admĩstrabant. hierosolymitan9 cui præerat balduinus rex: Tripolitanus: Antiochenus. Et rochenus eufratem uersus.

Victoria de turcis

Error signiferi

Turci i nños

Vrbs satilia

Portus sancti symeonis

Cõrardus imperator

Qui omnes spem non paruã ceperant magnoꝝ principũ ope atq; auxiliis ditionis suæ terminos proferre: q̃obrem donis ingẽtibus quisq; certabat principum amicitiam de mereri. Visum ante omnia est ex usu christianoꝝ esse: damascũ proficisci. Præcõis er go uoce edicit͛ omnes cæsareã philippi cõueniant: quæ syriæ urbs est in planicie cõsti tuta: iũctis ibi exercitibus per montem libanũ ordinato agmine ad quartũ a damasco lapidem castra metant͛: ex quo loco qui daria appellat͛ urbs prospici potest. Damasco proximi sunt complures per quĩq; fere passuum millia horti ex quibus multa ciues cõ moda ad uitæ alimentũ percipiũt. Eos occupare nostris in animo erat. Quibus captis sicut detrimẽti plurimũ incolis accederet: ita adiumenti non parum nostris afferretur Nam cũ uasti sint & aquarũ fistulis ex proximo amne deriuatis irrigui õniũ præterea fructuum genere feraces: multa exercitibus atq; iumẽtis pabula suppeditare poterant. Igitur ex omni militũ numero tribus instructis aciebus: primã balduinus hierosolimi tanus: alteram francoꝝ rex: cõrardus impator tertiam duxit. Erat ex ciuitate una ad or tos uia: & qua uector equus tñ cũ clitellis aut corbib⁹ duci posset. Et singuli horti ma ceria terrea circũuallati: angusta inter utrosq; semita relicta difficilẽ præbebãt accessũ Et post quidẽ macerias latebãt turci qui per macerias hortorũ ex industria perforatas in adeũtes poterant sagittas iaculari: neq; a nostris poterant facile cohiberi. Ad hoc q̃s q; horti dñs turriculã ĩ suo fundo extruxerat quas eo tempore turci & præsidiis & com meatu muniuerãt. Et ad hũc quidẽ modum horti arcis loco ab hoste tenebant͛. Proce dens aũt balduinus cum illo primus puenisset: frequẽtibus turcoꝝ sagittis tardatus pu blico itinere relicto: ad deiiciẽdas terreas munitiones alia uia se cõuertit. Multis locis effractis maceriis turci depræhẽdunt͛ compluribus eoꝝ interemptis captisq;. Reliqui qui per hortos excubabãt cognita balduini irruptione se fugæ cõmittunt. Occupatis hortis turci id quod futurum erat coniectãtes: fluuiũ qui pone muros damasci fluit: ne in usu nostris esset densis sagittariis ad oppositã ripam complent. Quo facto nostros a flumĩe prohibebãt. Sed postq̃ totis copiis digladiari nostri cœperũt: hostem repetere damascum compellũt. Commissum ibi ab impatore egregiũ facinus memoriæ pditũ est. Cum impator pedes prælio ĩteresset: exertoq; gladio pugnaret: turcus quipiã igna rus quis nam cõrardus esset: eum arctissime a collo præhendit. at cõrardus tam ualido ictu turcum inter collum armũq; sinistrũ pcussit: ut ab ea parte ad dexterã usq; adacto gladio hominẽ secuerit. Quo admirabili cunctis facto reliqui exterriti præliũ turci de seruerunt. Re ad ciues relata cœperũt de salute desperare: iamq; plærĩq; sarcinis q̃s ex portarent cõgestis fugæ se parabant: at si forte subita oppugnatõne pmerent͛: murosq; hostis superet per muri ambitum qua obsidio erat tigna bonæ crassitudinis intra urbẽ constituũt ut hoc repagulo impeditus miles dum obstantia dimoueret ipsi spaciũ ha berent demigrandi. Sed nõ placitum est deo christianos tam insignem uictoriã obti nere. Erant syrii quidam proceres quibus balduinus hierosolymitarum rex fidem ha bebat. Hos damasceni cõuenientes magnis ornant donis pollicentq; longe maiora si ab hortis quos tenebãt christiani in oppositã fluminis ripam exercitum traducere pos sint. Negocio ab syris recepto ad principes ueniũt. Ostendunt longe faciliorẽ obsidio nem fore si ad alteram urbis regionẽ milites locarent͛: presertim q eo loci debilior ci uitas esset: & humilibus muris communita: nõ uirgulta neq; arbores illic esse quibus a flumine prohiberent͛ flumen præterea lentius illic fluere. Quibus cõmoditatibus ac cidere posse: ut ad primã oppugnationem urbe potirent͛. Syrorum uerbis creduli prin cipes in eam partem qua syri eos ducunt copias omnes migrare iubent. Castris positis munitiones contemplati: malisse cõsultoribus usos esse intelligunt: q a flumine pro cul essent: & hortorum beneficiis destituti. Itaq; cõmeatu egẽtes quo nec a syris iuuari poterãt: neq; urbem oppugnare munitissimam: neq; ad hortos unde uenerãt regredi tẽtauerũt. Nã relictis a nostris hortis: turci multis sepibus atq; tignis uias præcluserãt maceriasq; resarciuerant: in eis tanq̃ in arce firmissima se tutãtes. Tot difficultatibus impliciti principes & q maxime a syris proderentur obsidionẽ soluerunt. Conrardus uero non multo post in germaniã reuertit͛. Ludouicus in sequẽti uere franciam petit.

Cæsarea phi lippi

Damascus

Egregiũ ĩpe ratoris cõrar di factum

Francos syri decipiunt

Ad hunc modũ duo delectissimi exercitus nulla re gloriose gesta hosti ludibrio fuere

Dissoluto christianorum cõuentu: noradinus ex infidelium turba potens princeps nihil cunctatus copiis coactis anthiochiã petit. In quem egressus raymũdus cum incõsiderate pugnat occidit anno salutis. M.cxlviii. Comes uero edessanus dum se domũ recipere cõtendit interceptus in uinculis situ & squalore loci extinctus est. Tripolitanꝰ quoq; comes a siccariis quibusdã cõfoditur. Ad hunc modũ bona palestinæ pars christianis erepta est. Regresso in galliam ludouico gaufredus andegauus comes & eiꝰ filius henricus qui regnum angliæ postea adeptus est regem orãt suppetias illis ferat aduersus stephanum anglum qui normanniã iniuste occupabat. Comparato igit exercitu rex in stephanũ copias ducens non difficili negocio normanniã recuperat. quam henrico restitutam: hẽricus uexiuium quod normannũ appellatur regi dat. Nõ mã sit in fide henricus qui ludouici cõtemptor mandatis parere negat. Mox tamen cum uernonem & nouum mercatũ rex illi abstulisset simulata obediẽtia eas a ludouico recepit. Eadem fere tempestate alienorã guillermi pictaueñ. filiam petulantem quidem fœminam rex dimisit plærisq; asseuerãtibus: cognatiõis gradu ludouico attinere duas licet ex ea filias suscepisset. Quam a ludouico dimissam hẽricus uxorẽ despõsat. Quæ res initium fecit multis postea bellis. Nam ob eas nuptias andegauia: cenomannia: et turonẽsis comitatus henrico aduenere. Quos principatus defuncto eius patre hẽrico unacum angliæ regno suscepit: potens aduersus francos effectus. At rex ne sine liberis masculis uita defungeretur constantiam alphonsi castellæ regis filiã ducit. Quæ dum secundo partu filiam alteram edit moritur. Hinc superinduxit alizam theobaldi blesseñ filiam forma pudicitiaq; laudatissimam. Accessit iterum ludouico causa belli in aruernos gerendi propterea ꝙ guillermus podieñ. comes: & claremontensis princeps: præterea pollyniaci uicecomes: ecclesias peregrinosq; popularent. Quos prælio uictos in uinculis habuit. Mouit quoq; in cabilonẽsem comitem qui cum cluniacũ spoliandi loci causa satellitibus stipatus proficisceret: cœnobitas sacratis deo uestibus ornatos cum multa plebe illi obuiam reuererẽter occurrentes spoliauit: quingentis ex populo interfectis. Quod flagitium ulturus rex cabilonem & montem sancti uincẽtii qui comitis erant receptis: bipertitoq; principatu: burgũdorum duci partem: alteram niuernorũ comiti dedit. Hic tamẽ quem postremo nominaui seditiosos uezelai ciues in abbatem pinconẽ qui eorum dominus erat cõcitauit: ita ut monasterium diuturna obsidione uexatum cœnobitæ ægre tuerẽtur: nisi regis auctoritate adnixi opem accepissent. Mulctati sunt ciues septuaginta milibus solidoꝝ quos compensandi dãni causa monasterio penderent. Niuernensis uero iureiurãdo adactus est suo contentus esse et non deinceps persequi seruos dei

Tam ægregiis gestis deo hoĩbusq; cõmendatissimꝰ cũ esset ludouicus: liberis tñ infœcũdus præcipua illi cura erat suscipiẽdæ prolis. Eam ob rem hãc unã sollicitudinẽ tãtũ deo cõmittebat. Ergo exauditus: philippũ ex aliza suscepit cui propterea ꝙ dei munere datus eẽ crederet: a deo datus cognoĩatus ẽ. Verũ priusꝗ̃ nasceret: qescẽti patri hoc insomniũ apparuit. Videre uisus est filiũ calicẽ manutenere humani cruoris plenũ: eũq; suis proceribus ꝓpinare: ex quo ipsi biberẽt imperterriti Quod uisum pr̃ uni tñ hẽrico albano q legationẽ apostolicã apud francos per id tp̃us gerebat retexit. Sed defuncto ludouico legatus rem ꝓpalat. Anno supiore ꝗ̃ ludouicꝰ mortẽ obiret: curat philippũ regni consortẽ assumere. Quare remis ꝑductum magna pompa adolescentẽ sacrare iubet: annũ uix quartũdecimũ agentẽ. Cui dum coronat guillermus nouelli regis auũculus remorũ primas & sanctæ sabinæ cardinalis romanꝰ legatus affuit. Hẽricus itẽ angliæ rex ob eas qs a rege in frãcia terras possidebat obsequẽs ꝓ debito subiectiõis philippo astitit. Sacro coronamẽti absoluto memor rex adolescẽs ꝗ̃ impie plærisq; per franciã deierarẽt & execrabili deũ blasphemia ꝓuocarent legem tulit: si qs eius ĩpietatis reus cõpertus eẽt in fluuiũ aut paludẽ citra necẽ demitteretur. In iudeos quoq; quoꝝ erat per oẽm franciã ingẽs multitudo seueritatẽ exercuit Itaq; huic ꝑfidæ genti impia consuetudo erat surreptum quotãnis aliquem infantem

Raymũdus occiditur

gaufredꝰ ãdegauiæ comes

Bellum in aruernia

Visũ de philippo augusto nascituro

Iudei puniũtur

christianum in locum apud se subterraneū ducere: atq illum diu pœnis affectū: tandē die ueneris sanctæ cruci affigere: cōtēnentes hoc suo immani facinore dei christi mortem & christianorū religionē ludibrio habentes Quam rem postq̄ rex certo cognouit iubet ad. iiii. kalendas martias omnes iudeos compræhēdi. Compræhēsos auro argētoq atq uestibus spoliat. Erat inter bituriges ebes charetoni potens & insignis prædo quem in dei seruos grassantē philippus ducto in eum exercitu edomuit. Cōpescuit præterea ymbertū de belloioco: & cabilonēsium comitem qui prædas ex sacris locis agentes: uiros religiosos magnis incommodis uexabant. Proceres quoq aliquot ad arma & seditiones pronos apud baruillā sibi audiētes fecit: cum annos tm̄ quīdecī natus esset. Quo tempe ludouicus eius pater quorūdā aulicorū suasu adductus philippū in dyonisiano templo coronari iterum imparuit. Vbi ysabellā balduini hānoniæ comitis filiam philippus uxorē accepit. Cui in perpetuā dotem comes arthesium usq ad lisam ānem qui a flandrēsibus arthesios disterminat attribuit. Paucis post diebus ludouicus paralisis morbo interiit. Elatusq est in monasteriū de barbello quod uiuens extruxerat. Cuius sepulchrū aliza regina auro argentoq superadditis gemmis ornauit. Quo regnante tornacū quæ sub nouiomēsi ecclesia sexcētis fere annis extiterat epalis sedes facta est. Eugenio tertio romanū pontificatum gerēte. Curato patris funere philippus in iudeos iterum se cōuertit. Qui ingēti fœnore ciues ita obæratos sibi habebāt ut eorum prædiis ditati dimidiā fere ciuitatem uendicarent: alios in custodia penes se seruarent. plærosq fortunis omnibus dissoluendi debiti causa spoliatos mendicis nō dissimiles efficerent. Domi præterea ex christianis familiā continebāt: quorū quottidianis seruitiis rem suam augebāt. Et cum pignoris loco uestes & sacrosancta ecclesiæ uasa a creditoribus suscepissent ea in sordidos usus admouebāt. His iudeorū iniqtatib' cognitis: bernardum anachoritā qui in saltu uicennarū solitarius incolebat: hominem sanctitatis opinione clarum rex adiit. Rogat quæ de iudeis eius sentētia eēt. Bernard' optimū factu esse respōdet si debita omnia quibus christiani erga iudeos astricti tenebantur rex remitteret: quinta omniū debitorū ad fiscum (si uolet) attributa. Anachoritæ sententia rex cōfirmatus: prædiis possessionibusq iudeos mulctat: edicto ad diui Iohannis baptistæ termino quo iudei omnes regno francorū abscederēt. Neq dimoueri rex potuit: q̄q̄ multi ex primoribus hanc seueritatē moderari tētassent: iudeorū muneribus illecti. Itaq cū precibus locus nō pateret: diesq ad discessum dictus aduentaret: iudei distractis suis rebus oēs abierūt: præter paucos qui religionē christi p̄fiteri uoluerūt. Quibus lauacri sacramēto ablutis philippus fortunas & libertatem restituit. Anno christianæ redēptionis millesimo centesimo octogesimo secūdo. Exactis e frācia iudeis synagogas eorū ad christianismi ritum cōuerti atq dicari iubet. Est in uia militari qua a parisio ad sanctū dyonisiū itur sacellū lepra infectis attributū. Quibus p̄xime adiacebat mercatus rerū uenaliū. Huius fori ius a leprosis cōparatū philippus intra luteciā statuit in eo loco qui campelli dicebatur. Vbi amplissimis ædibus extructis merces extrudi a mercatoribus sine imbriū molestia possent. Hunc mercatū frāci uulgo hallas appellant. Ambiuit quoq philippus perpetuo muro saltū uicennarū cum antea p̄uius esset. Occupabat eadem tēpestate uiromandiā philippus flādriæ comes quam ad se p̄tinere rex optimo iure dicebat. Hinc bello exorto cōtracto tandem ab alterutro principe exercitu Comes sponte sua nullo cōmisso prælio occupata restituit. Nec miraculo caret q̄ cum ad kalēdas iulias in agro uiromādensi frumentatōibus pabulationibusq segetes late miles detriuisset ita ut messis faciendæ nulla agricolis spes supesset: tanta tm̄ frumenti & omnis generis cōmeatus copia fuit: ut duplicatas fruges messores receperint. Inter has regis occupatōes uenere ab hierosolymis ad philippum eraclius patriarcha hierosolymitanus & domus hospitalis prior: nūtii calamitatis quam salhadinus ægiptius christianis per palestinam intulisset: locis aliquot non sine nostrorum cæde occupatis. Cui incommodo nisi catholici principes succurrant res hierosolymitanas in hostium potestatem breui relapsuras. His querelis rex motus parisium: regni pontifices aduocat. Quibus conuenientibus: edocet quæ sit in syria

Ysabella comitis hānoniæ filia philippi uxor in dotē habuit arthesii comitatum

Iudei iterum

Iudei regno expellūtur

Mercat' seu hallæ parisiēses

Saltus uicennarum

Viromādia restituit philippo

Nota miraculum

Oratores a hierusalem

christianissimi status. Oportere queque eorum per sua territoria populum admonere: ut misere christianorum conditioni suppetias ferant: se quidem paratissimum esse qui in primis auxilietur: si praesentium rerum conditio admittat: sed nihilo segnius missurum se ad id negocium uiros strenuos cum ualida militum manu. Oratione regis a praesentibus laudata: paruo post tempore rex ex suis destinat qui afflictis rebus opitulentur. Ipse interea in hugonem burgundum qui arcem uergii circumsederat: in eoque guidonem loci dominum obsederat copias ducit. Iam enim hugo turres quattuor non procul ab arce erexerat: quibus ab eruptione obsessos prohibebat: atque pertinacissime constituerat: nunquam inde abiturum priusquam arcem recepisset. Sed obstinatis secus ac cupiunt saepenumero accidit. Rex enim celerius hugonis opinione adueniens: spem obsidentis intercipit: dirutisque propugnaculis intra arcem a guidone recipitur. Sed nec tanto incommodo accepto hugo populari ecclesias & monasteria destitit: quis a philippo ne id committeret crebro admonitus extitisset. Eam ob rem rex ad castilionem promoto exercitu arcem ui expugnat: Unde sibi timens hugo regis gratiam propere impetrare elaborat. Qua impetrata: duobus castellis praetori regis permissis donec triginta millia librarum ecclesiis persoluisset: philippus parisium regreditur. Ubi dum aliquot dies incolit ambulanti per palatium fetor quidam ex uiis publicis infertur: quo supra modum offensus: cognito quod ex coeno lutoque uiarum procederet: uias lapidibus pauire constituit: opus profecto propter urbis magnitudinem grande atque arduum. Propterea accitis ciuibus & mercatorum praeposito: negocium dat uias sternendi. Eodem studio adductus: campelli partem quae & importandis uenalibus rebus: & sepeliendis humanis corporibus proxime sacellum sancti innocentis erat: sepire quadratis lapidibus fecit: eamque ad sepulturam tantum humanam deputauit. Per hos dies richardus henrici angli filius cum pictauiam teneret: nec inde debitam philippo fidem praestaret: sed dolosis dilationibus in uerba regis iurare cunctaretur. Philippus hominis ad rebellionem inclinantis astutiam non ultra tolerare constituit. Quare bituriges magnis copiis petens aquitaniam ad castrum usque radulphi uastat. Ea re cognita henricus una cum filio richardo: educto in philippum exercitu: eum ab obsidione arcis ui atque armis dimouere contendunt. Quibus in conspectum francorum uenientibus: in anglos se philippus conuertit: facta pugnandi potestate. Qua audacia territi hostes: mox ad regem legatos de pace mittunt duos cardinales: qui per id tempus ad reconciliandos reges in franciam roma aduenerant. Promittunt anglorum nomine fidem regi praestituros: & quae ad ius fidelitatis spectant ex procerum arbitrio facturos. Conditione accepta atque induciis hincinde firmatis: ab armis discessum est. Interim dum de pace agitur: quidam introducti a richardo satellites: quos illa aetas coterellos appellauit: dum alea ludunt quidam perditis nummis blasphemus in deum: dum simulachrum uirginis filium dextra gestantis in templi uestibulo aspicit: iacto in imaginem lapide brachii partem a filio abrupit: ex quo profluens cruor multis aegrotantibus salus fuit. Satelles autem uirginis contemptor demonio mox arreptus eodem die spiritum miserabiliter efflauit. Nemo igitur uenerabiles imagines sanctorum despuat: quae tametsi nihil in se diuinitatis obtinent: sunt tamen ad monimentum uirtutis populo exhibitae. Admonentque humanam mentem imitari eorum spectatissimam uitam quorum imagines in honore haberi uidet. Quietis per franciam rebus: nuntii iterum ex asia adueniunt: qui omnia apud christianos qui in syria erant a salhadino profligata esse: atque ipsam sanctam ciuitatem unacum rege: & christi crucem asportatam: tresque tantum urbes superesse: tyrum: tripolim: atque antiochiam: & castella pauca in fide stare. Qua per franciam calamitate vulgata: moerore omnes affecti sunt. Atque ipse in primis Philippus tot malis condolens: per nuntios henricum anglum in colloquium uocat. Conuenientibus regibus in planicie quae a gisortio non procul abest. Tanta fuit tyri praesulis suasu principum charitas: ut nemo illos ullo tempore a perpetua pace discessuros formidaret. Itaque cruce in hostes fidei desumpta: quamplurimos pontifices et proceres populorum quoque numerosam multitudinem ut idem faceret prouocauerunt. Ad tantam expeditionem cum pecunia deesset: conuocatis parisii pontificibus & nobilitate rex petit sibi annuam decimam ecclesiasticorum prouentuum concedi. Quae postea salhadini decima appellata est. Militi autem

Philippus in concilio parisiensi

Bellum in hugonem burgundum

Lutecia parisiorum lapidibus sternitur

Cimiterium sancti innocentis

Bellum in richardum aquitaniae ducem

Nota miraculum

Nuntii a hierusalem

Cruce signati in turcum

Salhadini decima

qui ære alieno tenebatᷣ permissum est: cõtracti ad illũ diem fœnoris libertatẽ habere. debita uero tribus terminis creditoribus persoluere. His ita in cõtione definitis tertio post mense richardus anglus pictaueñ. induciarũ & iurisiurãdi præuaricator occasione sumpta in raymundũ tholosatẽ bellũ mouet. Quod postq̃ p raymũdi nũtios philippꝰ cognouit promoto exercitu castrum radulphi busentalũ insuper & argentoniũ expugnat. Leurontẽ uero secus paludem sitũ cum circũsedisset tanta siccitate terra inaruit. ut palus ipsa aresceret. A quarum igitᷣ cum iumẽta atq; exercitus indigeret: nec ullus de cælo ymber speraretur: mox eruptione aquæ pluribus locis facta palus exũdauit. Expugnatum leurontẽ rex ludouico theobaldi bleseñ. filio consobrino suo donauit. A leuronte ad mõtricardum exercitum progredi iubet. Quam arcem cum aliquot dies circũsedisset tandem expugnat: incensis suburbiis: & turre grandi & munitissima solo æq̃ta. Inde progressus per aruerniã philippus: omnia quæ angli regis in ea regiõe erãt occupat. Tam multis incommodis acceptis rex anglus reducto exercitu p normanniã cum richardo filio abiens nõ pauca loca donec gisortium uenisset perdit & diripit. Nõ multo post interiecto tempore richardus pictaueñ. cum negatam sibi ab hẽrico patre margaretam philippi sororem quæ apud henricum ad cõiugii spem asseruabatᷣ nõ impetraret uxorẽ: a patre desciscens ad philippũ se contulit præstita de terris quas in francia possidebat fide. In sequenti uere philippus cœpti in henricum belli diligens executor: copias educens: dum iter in cenomaniã facit firmitatẽ bernardi cũ aliis quattuor munitissimis castellis capit: mox cœnomaniã progressus urbem circũuallat ex qua se henricus proripiens: chinonẽ petit. Cenomania recepta philippus turonos adoritᷣ ubi flumine ligeri impeditus: ipse lanceam manu appræhendẽs: uadum præ exercitu scrutatus: uiam qua sui tuto pergerẽt mõstrauit. Flumine traiecto: turonũ ui expugnat Nihil tamen sæuitiæ ciuibus inferri rex permisit. Duodecimo post receptam urbẽ die præsidio in ea relicto: philippus exercitum reduxit. Interim circiter. xv. kalẽdas iulias hẽricus anglus apud chinonẽ defunctus est. quo persecutore diuus thomas cãtuarieñ. dum uesperoꝝ officio interesset quattuor satellitum ministerio quinq; uulneribus est trucidatus: quem beatoꝝ martyrum collegio relatum ecclesia ueneratᷣ. Huius henrici sepulchrum apud fronteuallem uisitur. Patri richardus successit. Atq; paulo post pace cum philippo ĩcta: rex quæcũq; henrico abstulisset: richardo sponte sua restituit. Receptis a richardo tribus castellis: ipse quoq; liberalitate in philippũ usus cresacũ essaudunum & dolonnam donat quæ philippo perpetua essent. Ordinatis ad hũc modũ rebus: reges de expeditione hierosolymitana cõueniunt: ut iunctis classibus in syriam nauigarẽt. Anno igitᷣ salutis cẽtesimo octogesimonono supra. M. circiter festum diui iohannis baptistæ: postq̃ apud diui dyonisii sepulchrum preces habuisset philippus: uezelaum richardo comite profectus est. Ibi filio in tutela matris atq; auũculi remensis legati apostolici relicto: ianuam se contulit. Richardus uero marciliam profectus est. Comparatis ianuæ quæ ad expeditionẽ cõuenirent. Cum mari se reges commisissent orta tempestate pars messarã: pars ad alios portus delati sũt. Vbi hybernis exactis philippus proximo uere: cum richardus in mẽsem augustũ nauigationẽ differre statuisset educta classe acconẽ appulit. Quã miles christianus iam secũdo anno obsessam expugnare nõ potuerat. Castris igitᷣ accone positis: philippus urbis muros licet prope machinis diruisset: expugnare tñ locum supsedit: richardũ expectãs. Hic cum aduenisset: rogatus a philippo una oppugnationẽ facere: pnegauit. Neq; arbitris qui utriusq; principis assensu rei militari præfecti erant obtẽperauit. Tanto liuore atq; odio anglorum gens francos omnes habet: ut lupum oui facilius q̃ francis anglum concilies. Itaq; (sicut ego accepi: cum apud henricum angliæ regem huius nominis septimum: Caroli octaui regis francorum nunc regnantis legationis munere fungerer) liberos suos dũ per ætatem licet plæriq; in anglia parentes arcu sagittas mittere instituunt: propositaq; illis franci hominis effigie. Age inquiunt fili: disce ferire & mactare francum. Recusante auxilium richardo: cum obsessi philippum oppugnationem parare uidẽt: urbem se dedituros dicunt: si cum suis fortunis salui abire permittantur. Admissa conditione.

Ricardus turbator expeditionis

Nota

Ricardꝰ a patre deficit

philippi egregium factũ

Henricus anglus moritur

Expeditio in syriam

Accõ ciuitas palestinæ

Richardus pfidus

philippus adiecit liberãdos insuper esse captiuos omnes qui per egyptũ & syriam a salhadino tenebantur. Atq̧ ipsam christi crucem in primis restituendã: nõ abituros hinc nisi hec omnia impleta perfecissent. Recepta urbe distributisq̧ inter principes captiuis: philippus cum richardum suspectum haberet: q̧ cum salhadino per nũtios cõionẽ haberet a quo etiam donis honoraret. q̧ q̧ ipse grauiter ægrotaret: uocatis sui exercitꝰ primoribus in franciã se reuerti uelle dixit. Atq̧ ita odone burgundoꝝ duce exercitui præfecto: tribus tãtũ triremibus a ruffino ianueñ præparatis in appuliã nauigauit. Vbi post aliquot dies morbo leuatus romã religionis & uoti gratia profectus est celestino tertio romanã sedem ministrante. Post philippi discessum richardus captiuos quos ex obsessis habebat ad se duci iubet: cum ab eis christicolas & domini crucem: sicuti cõuenerat repetit: nec promisso se absoluere salhadinus curat: milia sex ex urbe eductos capite damnauit. Cum in franciã philippus uenisset: essetq̧ apud sanctũ germanum de layo: execrabile iudeoꝝ facinus ad eum delatum est. Apud brayũ castrũ iudei christianũ quẽdam (quem furti atq̧ homicidii insimulabãt) captũ serto spineo coronauerant: deductũq̧ per oppidũ & multis uerberibus affectum tandem cruci affigẽtes iter emerant: permittẽte loci domina quam ipsi muneribus euicissent. Cognita iiuria rex nulla mora interposita nescientibus aulicis qd animo agitaret: ad brayum perpropere se contulit. Moxq̧ portas & uiarum exitus a suis diligẽter obseruari præcipiens: supra octoginta iudeos compræhensos cremare iubet. Supplicio de iudeis expleto. A gẽte apud pentizarã philippo litteræ ex syria ad eum perferunt. Quibus admonebatur bartasim quẽdam ex arabia in franciam richardi consilio eius necandi gratia missum esse. Qua re intellecta de se sollicitus rex: diligẽtiore custodia usus est. Sed missis in syriam ad amicos legatis: quia id ab inimicis fictũ cognouit omni se suspitione absoluit Atq̧ iniuriarũ quas a richardo accepisset recordatus hominis perfidiã ulcisci festinat. Gisortio igitur atq̧ uelexino quod normannũ dicũt occupato: tota deinde normannia potitus est. Deinde liberoꝝ cupidus stephano nouiomẽsi antistite ad caynũ dalmatarum regem misso ingebergã sororem regis uxorẽ duxit. Quã parisii receptã paucis interactis diebus dimisit: occasione sumpta: q̧ eius consobrina esset. De qua re procurante cayno tametsi legati apostolici midas & cecinus cardinales quærere mandata recepissent. segniter tamen agentes: uel largitione regia corrupti: uel metu offendẽdi regis perterriti negocium non absoluerunt. Ingeberga autem licet diuortium iniquo animo ferret: cælebs tamen apud francos uiuere q̃ alteri uiro nubere maluit. At richardus anglus relicta syria cum in franciam reuertisset: in clerum turonensem sæuire cœpit: exactis e templo diui martini sacerdotibus quos fortunis oĩbus spoliauerat. ad quam calamitatẽ philippus alteram addit. Nam omniũ ecclesiarum quæ in principatu richardi erãt bona diripuit. Expulsisq̧ e sacris locis dei seruitoribus prædas sibi ex eoꝝ prouentibus fecit. Nec ab his quæ suæ ditionis erant cõtinuit manus. Sed uectigalibus & crebris tributis oppressit: dictitans opus illi esse grandi pecunia ob terræ sanctæ liberationem quã suis militibus impartiret. Est eñ omni peccanti præsens semp aliqua rõ quam suo prætẽdat errori. Cum hæc in ecclesia dei ageret philippus richardi frater iohannes qui sine terra nomẽ habebat: adiũctis sibi comite dalphino & darõdello comite: & rothomagoꝝ parte ad castrum uallis ruelli mouens arcem obsidet. Vbi postq̃ uix dies octo hæsitasset: supueniens philippus tam insperato in hostem irrupit: ut capescentibus fugam normannis: castra deseruerint quæ fuerũt in prædam francis. Paruo post tpe cõtemptis induciis cum richardus arquas circũsedisset: philippus educto præsidio quod in uallerueelli habebat locum diruit. Aduersusq̧ richardum inde profectus: hostem anglũ cum normãnis ad dieppã usq̧ fugauit: nauibus quæ in statione erant incensis. His hostiliter aduersus anglũ gestis. Cũ p inducias ab armis paulo cessatũ est richardus nullius promissi tenax: uiolatis induciis bellum instaurat. Positis nõ procul ab essouduno castris: cum acies cõgrediendi signũ expectarent: ecce richardus paucis comitãtibus ad philippum sponte sua inermis accessit. Fidemq̧ præstitit se regis mandatis paritură. Deinde inter reges conuenit cõuentionem apud uallẽruelli & castrum

Discedit philippus ab acone

Iudeoꝝ execrabile factũ

Suspitio a syria

Philippꝰ normanniã occupat

Ingeberga dalmatæ regis filia philippi uxor

Richardꝰ syriã reliquit & diui martini canonicos suis fortũis spoliatos expellit

Philippi ĩ sacerdotes sæuitia

Vallisruelli castellum a normannis obsessum et a philippo dirutum

Richardus ĩducias uiolat

gallardi ad nonas ianuarias habere. Vbi & perpetua ut sperabatur pacis formula dicta est: & datis hincinde atq; acceptis obsidibus firmata. In sequenti martio mense philippus mariam ducis bohemorum filiã matrimonio sibi cõiunxit. Moxq; richardi perfidia fractis induciis: cum arcem brisoni dolo captam solo prostrasset: philippus collecto exercitu dammallam progredi festinat: ubi dum in obsidione destinetur: ad nouẽ curtum richardus aduenies præsidium quod in eo erat promissis adduxit: locum illi p mittere. Quem receptum armis & commeatu munit. Inde in philippum dammallam circũsidentem ducens: dum loco regem summouere cõcertat: ipse a francis ferociter impetitus fugatur. Capto in fuga guidone thouardo uiro apprime nobili & strennuo: franci dammallam repetentes arcem oppugnãt. Sed dedentibus se hostibus si instructi armis discedere liceret: dammalla recepta est: & arx solo æquata. Gisortiũ deinceps adueniens & protenus nouẽcurtum quod richardus sibi rapuerat circũuallans multo suorum periculo expugnauit. Pugnantem aduersus anglum alia philippũ sollicitudo turbauit. Balduinus eñ flandrensium comes ad richardum deciuit: quẽ præterea secutus reginaldus comitis dõnimartini filius: multas francis incommoditates hi pariter inuexerũt: q̃q̃ ipse reginaldus nuptiis dominæ boloniensis atq; ipso comitatu paulo ante a rege honoratus auctusq; extitisset. Per has belli tempestates sanctus audomarus arthesii insigne atq; munitissimum oppidum in potestatem balduini uenit. Iudeos autem eiectos francia philippus parisium reduxit: pecuniæ forte inter tot belli ipẽsas egens. Nam & de ecclesiis uectigalia pensionesq; annuas reclamãte clero excepit. Quãobrem maiore q̃ ullo tempore bello mox implicitus est. Itaq; richardus numeroso instructus exercitu gisortium mouens omnem per ambitum regionẽ populatur corcella arce ad solum complanata. In quem cum copias philippus duxisset: primo aduentu hostis illum ne gisortium peteret prohibuit. Sed animos tollens philippus: cuneo facto: per acies hostium perrũpens: gisortium ingressus est: quibusdã ex suis aulicis atq; proceribus ab hoste interclusis captisq;. Deinde abeunte in normanniã richardo: philippus hostili agmine nomãnos insecutus ad nouũburgum & bellũmõtẽ rõgerii usq; progressus: uicos cõplures ferro igneq; uastauit. Repetente tandẽ franciã philippo: cum intellexisset richardus illum exercitũ dimisisse: in uelexinũ & claromõtem incursiones facit. Cui occurrentes bellouaci antistes & guilhelmus de demelli: cũ ab hoste prædas recuperare inconsulte nitunt̃ insidias hostium incurrentes capti abductiq; sunt. Cum tantis animis reges digladiant̃: innocentius tertius qui cælestino tertio in sedem romanam successerat: studiosus pacis petrum capuanum cardinalẽ ad reges mittit. Qui de pace quidẽ desperans: quinq; uix annorũ inducias impetrauit. Nec richardum adducere potuit: ut obsides daret atq; reciperet. Ipse autem ferox & indomitus hostis: non longo post interiecto tempore dum in lemouicibus arcem lemouicam obsidet: emissa ex arce sagitta ictus: eo uulnere interiit. Sub hoc innocẽtio romano pontifice ordo fratrum sanctæ trinitatis de redemptione captiuorũ autoribus iohãne de mata & fœlice anachorita initium cœpit. Qui postq̃ apud ceruum frigidum meldensis territorii solitariam diu uitam egissent: per quietem admoniti pontificẽ romanum conuenire: a quo uitæ modũ acciperent cum innocẽtium adiissent: cognouerũt pontificem simili reuelatione fuisse diuinitus instinctum. Quãobrem a pontifice benignissime excepti sunt. Et quinto kalendas martias cum dies festus agnetis secũdo agit̃ innocẽtius rem diuinam faciens: dum diuinã eucharistiam circũstantibus se ostendit: angelum dei uidet candore multo fulgentẽ cancellatis manibus duos captiuos tenentem: christianum unũ alterum maurum: tanq̃ eos commutaret. Cui angelo crux rubri et azuri coloris ad pectus eminebat. Quo uiso & re diuina confecta: anachoritas ad se uocans: iam inquit filioli animaduerto dei spiritu uos duci. Conficiam uobis indumẽta exemplo uisionis quæ mihi diuina celebrãti innotuit. Igit̃ cõsutis tunicis iohannẽ fœlicemq; candidis uestibus decorauit: superaddita cruce qualem angelus ostendisset. Additq; nouo ordini titulum de trinitate & redemptione captiuorũ: cui negocium imponit: captiuos a male credẽtibus christianos liberandi. Eius rei simulachrum romæ

Maria bohemorũ ducis filia phillippi uxor

Richardi pfidia

Guido thouardus capit̃

Nouẽcurtũ castrum

Balduin⁹ flãdrus cum richardo iũgit̃

Reginaldus comes boloniẽsis conspirat

Sctũs audomarus fit comitis flandri

Iudei in franciã redeũt

Philippus a clero pensiones exigit

Philippus ad gisortium

Philipp⁹ normãniã uastat

Inno. tertius

Richardus occidit̃

Reuelatio atq; institutio ordinis sanctæ trinitatis

in cælio monte apud sanctum thomã de formis uisitur: ubi ecclesiam diuinæ trinitati innocẽtius extruxit. Richardo defuncto philippus contracto grãdi exercitu ebroicas normannorũ urbem cum aliis compluribus instructissimis arcibus occupat: atq; oĩa cenomannia tenus perdit.. Arturus præterea britonum princeps andegauiã urbẽ quã sibi richardus sustulerat recepit: philippoq; obuiam pergẽs: eius fidei se permisit. His rebus rege præpedito: robertus blesensis & eustacius de nouauilla philippũ Namurci comitem balduini flandrensis fratrem cum equitibus auratis duodecim & sacerdote uno petro duacẽsi comprehendũt ad regemq; ducũt. Nec longa mora intercessit: cũ inter philippum & iohannẽ: richardi successorem cui sine terra cognomen fuit: īduciæ dictæ sũt & sacramẽto firmatæ. Concessa philippo a bello quiete: noua illi a romano legato afflictio consurgit propter ingebergam uxorem dimissam: Nam cõuentu prælatorum habito ex eorum sentẽtia legatus philippo & toti regno sacris & cõmunione hominum interdixit: q̃uis romanum pontificem rex appellasset. Qua legis seueritate exasperatus philippus in clerum sæuitia usus est: pulsis e suis sedibus pontificibus: quorum assensu hanc ignominiam accepisset. Itaq; nec dignitati nec uicariatui pepercit. qn etiam plebeios sacerdotes rebus suis exutos extruderet. Quin & ingebergã in arce stãpensi clausam tenuit. Nec a plebe temperauit: exacta a populo tertia parte bonorum: præter uectigalia & annuas pensiones. Induciis prope diem finituris reges inter uernonem & insulam andelinam de firmanda pace cõuenerunt. Ibi partitis terris de quibus contendebat: iohannes anglus omnia quæ philippus richardo abstulisset ludouico regis filio (cui blanca alphonsi castellæ filia nupserat: & iohannis neptis erat) libera permittit. Adiunxit præterea anglus ad tantam liberalitatem: si absq; liberis moreretur: instituere se ludouicum hæredem omniũ possessionum quæ cis occeanũ gallicũ suæ ditionis essent. Interim dum hec aguntur alter a pontifice romano legatus otho hostiensis episcopus in franciam uenit: attributo sibi collega burdegallensi archipræsule. hic philippum admonet ingebergam uxorem recipiat. Paruit legato philippus. Nam cum suessione legati uariis disceptationibus de regis cum uxore reconciliatiõe agerent: rex tantæ moræ impatiens assumpta ingeberga insalutatis legatis consilium dimittit. Abeunte rege legati rubore perfusi alter romam se cõtulit: alter in franciam reuersus est. Exactis inde paucis mensibus: conueniẽtibus iterum non longe a uernone regibus: philippus iohanni anglo atq; normannis diem dicit quo parisii ad iudiciũ uenirent. Statuto die postq̃ ad rebellionem anglum inclinare philippus cognouit. Cõsilio a proceribus capto militem cogit: ducitq; in normanniã ad castellum cui bonauẽtum nomen est: quod una cum genselino & gorneyo munitissimis locis prostrauit. At cum hyems inhorresceret: relictis ubiq; præsidiis: reges bello tãtisper dum hibernarẽt abstinuerunt. Ineũte uere philippus britonum atq; pictauorum auxiliis fretus: aquitaniã sibi subiugauit: nec multo post in normannos conuersus: Conchas & uallẽruelli cum insula andelina in potestatem recepit. Eodem ferme tempore innocentius terti9 pontifex missis in franciam nũtiis regibus mandat bello supersedeant: poena in cõtemptorem præcepti adiecta. Sed philippus appellatione aduersus legatos se tutauit. Atq; ita ad radepontem copiis instructis mouẽs: post quindecimũ obsidionis diem arcem expugnat. Dehĩc ad gallardum castrum profectus (quod edito ad ripã sequanæ loco situm est: & a richardo magnis munitionibus instauratum) cõstituit præsidium quod intus erat fame ad deditionẽ compellere: ne uel militem difficili & periculosa obsidione perderet: uel casu aliquo obsessi clam dilaberent atq; subterfugerent. Igit magnis fossis atq; aggeribus castellum circũdat: imposito inter aggerem: & arcem milite. Extruxit præterea ligneas turres ex quibus tela in obsessos iaculari possent. Comparatis omnibus quæ oppugnationi cõuenirent: insiliẽtibus francis atq; acerrime pugnãtibus obsessi non minore animi fortitudine francos repellebant: donec quintodecimo die continua oppugnatione fracti deditionẽ fecere. Altero qui secutus est anno philippus cum fallesiam atq; danfrontem recepisset: ad diui michaelis promõtoriũ quod in periculo maris ab incolis dicit peruadens suæ omnia ditioni subiecit. Quod uidentes

Namurci comes capit

Interdictũ in francia

Sæuit philippus in clerũ

Pax inter reges

Legati a philippo illusi

Bellũ rursus ab anglis

Iubet innocẽti9 reges bello abstinere a quo philippus puocat

normãni ne philippi fortunæ temere obsisterẽt: abrincas baiocũ cõstãtiã atq; lexouiũ urbes dedunt. In quibus relicto ualido præsidio: rex rothomagũ primariã normãniæ ciuitatem obsidione ꝓmere constituit. Circũsessa a francis urbe: ciues triginta dierum inducias a philippo impetrãt. Interim in angliã missis ad iohannẽ anglum nũtiis ut infra impetratos induciarũ dies obsessis opitularet: cum nihil spei a rege acciperent: sed intelligerẽt hominẽ desidere & cunctari: ad suos remigrantes nũtii se atq; ciuitatẽ philippo permiserunt. Quorũ exẽplo moti arquenses & uernolienses in uerba regis iurant

Philippus in aquitania

Subacta normannia in franciam cum rediisset: paucos ibi dies commoratus: aquitanos magnis copiis petit. Prima ad arcem lochiarũ castra fecit: quã magna ui expugnatam droetio de mullo dono dedit. Inde chinonẽ acri uirtute a præsidio defensã cepit. oĩs uero qui intus erant compẽdiũ in custodiã duci iubet. Intercedẽtibus paucis post hec diebus: iohannes anglus rupellam cum classe appellit. Cui a philippo deficiens comes touardus se cõiunxit. Vrbs andegauia primos iohãnis impetus experta est: quam solotenus anglus destruxit. Eapropter in pictauiã ueniens philippus oĩbus munitionibus pictauorũ locis imposito præsidio touardum ubi anglus agebat petere cũ statuisset iamq; ad hoc acies ordinatas haberet: comitis touardi terra ferro atq; igni uastata: duorum annorũ induciis inter reges firmatis: ab armis temperatũ est. Quibus exactis philippus iterũ in aquitaniã militẽ promouet: ubi æquatis ad solũ quibusdã castellis. aliis aũt receptis: cum præsidiũ in illis collocasset eius regiõis curã guillermo marescalo & guillermo de rupibus cõmittit atq; in franciã remeat. Illi a rege præfecti dum pictauiæ agunt locatis insidiis: touardi uicecomitẽ & sauarũ maulioneũ prædas abigentes capiunt: quos una cum hugone uicecomitis fratre & amerio lisigniaco: atq; militibus quinquaginta ad philippũ mittũt.

Angl⁹ ad rupellam cum classe

Andegauia urbs diruitur

Graplitum ĩ britonib⁹ collis

Est in britonũ principatu collis editus ad septẽtrionẽ spectans sinuoso maris estuario circũdatus: cui britonũ lingua graplitũ. id est mari undiq; implicitum: nomen est: in eo colle cum britones arcem extruxissent quæ in aduenientes anglos propugnaculũ esse posset: id michael quidã iter britones nõ ignobilis cũ philippo nũtiasset: cõtracto apud mantam exercitu: Comiti sancti pauli & michaeli cõmittit arcem occupare. Nec pigritat comes regi parere. Itaq; arce capta: michalem cum ualido præsidio arci præponit. Ad hoc expugnãdæ arcis negocium cum põtifices frãci a philippo præmoniti armatos aliquot ex suis misissent: soli aurelianeñ. atq; altissiodoreñ. antistites detrectare auxiliũ nõ formidauerũt. Quãobrem cũ philippus eorum terras donec satis de cõtemptu factionem fecissent occupasset epi romanũ pontificem adeũtes: philippũ ne id faceret pontificia auctoritate prohibere nisi sunt. At põtifex francorũ consuetudini quæ de tempaliũ rerum gubernaculis introducta esset detrectare nihil tentauit. Igit̃ epi mulctã a rebellione philippo soluẽtes: quæ suæ ditiõis erant receperũt post bienniũ q̃ illa rex possedisset.

Aurelianeñ. & antissiodorẽsis pontifices philippo repugnant

Almaric⁹ hæreticus

Eodem anno qui fuit christianæ gratiæ millesimus ducẽtesimusseptimus: Almaricus carnuteñ. litteris apprime erudit⁹ cum apud parisios nõ paruã doctrinæ opinionẽ obtineret: palã docuit quosq; christianos mẽbra christi corpis esse: & dum a iudeis christus pateret unacũ ipso dolorem atq; afflictionẽ fuisse reuera ꝑpessos. Sed errorẽ cum tueri nõ posset: dãnatus est resipiscere: & contrariã sententiã asserere. Ob hanc ignominiã cõtracta animi ægritudine: paulo post tempore interiit.

Alii hæretici

Fuere alii præterea litterati hoĩes q singulis diuinæ trinitatis ꝑsonis singula tempa per successionem tribuerẽt: asserẽtes patris oĩpotentiã christi aduentu desiuisse: christi uero doctrinã spũssancti accessũ exoletã esse. Cui⁹ hæreseos autores procurãtibus petro parisieñ. epo: atq; garino cõsulari uiro depræhensi: honoribus & dignitate priuati sunt. Laycos id est q extra cleri ordinẽ essent: ignis absumpsit Fœminis uero parcitũ est. At almarici cadauer quod pone diui martini parisieñ. ecclesiam sepultũ fuerat: exhumatũ & crematũ est.

Fredericus ĩperator

Per eosdẽ ferme dies fredericus imperator missis ad philippũ nũtiis: petit locũ deligi ubi de rebus ad utrũq; pertinẽtibus colloqui possint. Apud uallicolorẽ placuit cõuentionẽ habere. Est enĩ uallicolor ultimus regni locus tullum uersus spectans. Philippo consiliũ nõ fuit illo proficisci. Sed misso ludouico filio cum procerũ ornatissima caterua: fides atq; amicitia quæ uetustissimo

foedere inter principes romanos regesq; francoꝝ obseruata fuisset inouata est. Eodē tempore cum a ueteri diui dyonisii porta: usq; ad eam quæ nunc noua appellat̃ multū agri intercederet: eam omnē partem parisii urbis sequana tenus muro philipp⁹ claudi ĩubet. In eaq; domos extrui: quas incoleret populus. Muniuit præterea plæraq; alia p regnum franciæ loca: arces turresq; exædificauit: ꝓcio dato iis a quibus possessiões ad hunc usum recipiebat. Interim reginaldus boloniæ comes: qui ecclesiarū atq; pauperum oppressor erat & ob eam rem extra hominū cōmunionē pontificū auctoritate positus cum a rege sibi timeret (comitatu boloniæ ludouici filii regis potestati permisso) cum othone pseudo imꝑatore amicitiā iungit: moxq; postq̃ ablatas sibi terras a philippo recuperare nō posset nisi parlamenti diffinitiōe illas reciperet: flandriam petens in angliam ad iohannē anglum nauigauit. Erat hic iohannes a roma no pontifice excōmunicatus propterea q̄ ecclesiæ prouētus annos sex usurpauerat: episcoposq; anglia extrusisset quos in francia receptos philippus reuerēter habebat. Cum hic ĩ anglia status rerum esset: consilio suessione habito (in quo dux brabātinus affuit) uisum est dignum rege esse si in angliam expeditionē duceret: pontificesq; sedibus expulsos restitueret. Cui sententiæ ferrandus flandrensium comes aduersatus est: propter duo munitissima oppida sanctū audomarum atq; aeriam quæ ludouicus occupabat. Iā enī (ut postea cognitum est) cum iohanne anglo reginaldi boloniēsis suasu ferrādus sentiebat. Non destitit tamē a cœptis rex. Sed ad boloniam ingētes copias ducēs: ubi classis uehendi militis causa parabat̃: mox ad grauelingā maritimū in flandria oppidum ꝓfectus: naues illo se subsequi iubet. Promiserat ferrādus ad eum locum uenire & de offensis in regem satisfacere. Sed postq̃ a fide & promissis deficere perfidum hominem compertū est: philippus omissa in angliam expeditione in casseletū quod in colle paucis a grauelinga milliaribus distans munitissimū erat: irrumpens brugas usq; peruenit. classemq; ad dammū deduci mandat. Est autem dāmus nauiū statio & portus unde ex cauato opere humano alueo merces brugas deferunt̃: in eo portu q̄a regia classis cōtineri nō potuit: pars in proximo mari seorsum in anchoris manserat. Philippo autem a brugis gandauū promouente reginaldus boloniēsis & guillermus longa spata mari ex anglia delati occurrente illis flammingoꝝ turba regias naues quæ extra portum erāt inuadunt: captas abducunt atq; postridie eas quæ in statione seruababant̃ inuadere festinant. Quibus franci uiriliter obstiterūt. Cognito classis & suoꝝ periculo philippus ĩ hostem dimissa obsidiōe reuertit̃: quos naualı pugna fugatos ad duo millia iteremit: compluribus ex eorum nobilitate captis. Deinde dammū repetēs quod reliquū erat nauiū armamētis & cōmeatu receptis ĩcēdit. Dirutoq; portu cū agro adiacēti postq̃ a gandauis: brugeñ. ypris atq; insula obsides recepisset: in franciam exercitum reduxit.

Erant per hos dies in narbonēsi prouincia quam uulgo linguā occitanā appellamus christianæ puritatis permulti contēptores ex albigesio primam suæ doctrinæ & iniquitatis institutionē referentes. Quorum dogmata nemo ad hunc mihi diē not⁹ scriptor reliquit. Et cum hæreticos eos uocent atq; ob eam culpam exterminatos esse autores tradant genus tamē hæreseos prætereunt. Puto eos quoad cōiectura assequi possum arrianam pestem secutos fœdis quoq; amoribus & masculinis concubitibus indulsisse Ideoq; legitimas nuptias & carnis esum damnare. Diffusum id uit⁹ cum totam ferme regionem inquinasset: romanus pōtifex innocētius tertius misso gallone cardinali legato philippum pontificis auctoritate monet in hæreticos armari: peccatoꝝ remissione concessa his qui insigne crucis ad id bellum desumerēt. Legati oratione permotus philippus: permittit suos arma capere: & in albigenses proficisci. Fuisse in exercitu episcopos multos & proceres inuenio: atq; in primis eudonem burgūdiæ ducem. hēricū niuernensem: petrum senonū archipræsulē: reginaldū rothomageñ. robertū baioceñ Iordanum lexouium: & reginaldū carnotēsem. Igitur mouentes franci biteras primū obsident expugnātq; occisis qui in ea erant multis hæreticorū milibus. Quo periculo territi reliqui regionis incolæ ad carcassonē munitissimā urbem confugerant: ĩ qua a nostris circūcepti: inde abire nudi omnino compellunt̃: ut qui pudendis membris ꝑ

Noui muri parisieñ.

Iohannes angl⁹ excōicat̃

Ad grauelingam classis regia

Dāmus portus

Albigesii

Biteræ ciuitas

summũ nephas abusi fuerãt: ea ad ignominiã uidẽda exhiberẽt. Eliminata fedissimæ gẽtis turpitudĩe: frãci cupidi sua quoq; loca reuisere: reliquo exercitui symonẽ de monte forti hoiem nobilẽ & strenuũ nec minus religiosũ præficiũt. Qui mox belli cura suscepta: nõ segniter quæ supererãt executus est comitãte eũ dñico uiro hispano quo autore prædicatoꝝ ordo initium sumpsit. Itaq; arces per eam terrã expugnauit: hæreticis ĩteremptis. Habuit tamen obscæna albigēsioꝝ turpitudo defensores aragonũ uidelicet regem: sancti item eligii comitẽ & fuxi principẽ qui eductis ingentibus copiis symonẽ apud murellum arcem obsederunt. Qui tametsi raros armatos secum in præsidio haberet: nihil tamen desperãs re diuina a sacerdote facta: postq̃ se in primis atq; suos confessionis sacramẽto purgasset: eruptionẽ subito facit. regem aragonũ & hostium octodecim millia interemit: cum ipe octo tantũ ex suo præsidio amisisset. Credi merito potest deum pro sua religione comitem recte pugnantẽ adiuuisse. Per hos dies multis ymbribus sequana amnis auctus paruũ apud parisios pontũ deiecit. Hec inter iustissima bella iohannes anglus ex anglia mouẽs andegauiã quæ diruta erat restituit & muro claudit. Inde deficiẽtibus ad eum britonibus atq; pictauis: ope eoꝝ auctus rupẽ monachi quod castellum ad ligerim flumen guillermus de rupibus supra nõ multos ãnos extruxerat cõtendit. Ibi cum primã oppugnationẽ sibi non bene procedere intelligit: fecit consuetudinẽ ad aggerẽ qui ad fossos erat quoq; die ambulandi & scrutandi qua parte castello potiret. Qui ne ab obsessis telo aliquo offenderet: satellitem instituerat scutum prætẽdere ambulanti. Eam rem cum ex obsessis unus ingenio pollẽs aĩaduertisset: tenuẽ ex canapi funẽ texit iusta longitudine quæ ad aggerẽ ptingere posset. Eius funis extremo ad sagittã deligato reliquũ clauo iuxta se ad muri pĩnas affigit. Atq; ita sagitta balistæ imposita: anglo dum transiret insidiat quẽ ubi suo more incedere uidet sagittam in satellitis scutum penitus adegit: mox cordula ad se reducta satelles cũ scuto quod gerebat in fossam præceps ruit: in quẽ obsessi tela crebra iaculãtes necauerũt. Satellitis nece exasperatus iohãnes: furcas e regione castri protenus erigi iubet: cõminatus nisi se dederent eos furcarũ supplicio affectũ iri oĩs. Nihilominus tamẽ franci pugnacissime arcẽ tutati sunt occisis plærisq; anglis. Interim occupato aduersus flandrenses philippo: filius eius ludouicus ductis ad chinonẽ copiis cũ inde magnis itineribus ferre opem obsessis cõtendit: cognito eius aduentu anglus relicta obsidione traiecto ligeri q̃nquaginta eo die miliaria fugiens cõfecit. Fugato anglo reliquas arces & ipam andegauiam ludouicus recepit: dirutoq; castello bellofortí & terris uicecomitis touardi uastatis: muros quibus andegauiã anglus muniuerat dissipauit: nec mõcotoro abstinuit: quod fundo tenus dirui iubet. Filio in pictauia bellum gerẽte philipp⁹ postq̃ accepit othonẽ multis militum millibus apud uallẽcinas castra habere ut ferrãdo cæterisq; francorum perfugis auxilio esset: exercitum cogit: & per flandriam ducens cum omnẽ fere regionẽ diris incursionibus uexasset: tornacũ proficiscit a comite scti pauli & fratre garino qui hospitalarii ordinis erat ex hostium potestate paulo ante receptã. At agẽte tornaci philippo nũtiat: othonẽ q̃ntũ ex uallencinis ad mauritaniã decẽocto milliaribus tornaco distantem consedisse. Quem adoriri cupientem regem proceres dehortati sunt: propter uiarum qua incedendum esset angustiam. Ingressus postea in hãnoniã frãcus terrã omnẽ magnis incõmodis affecit. ꝑpterea q eius terræ dñs in numero hostium habebat. Redeũte tornacũ philippo: ubi paucorum dierum quiete militem seq; recrearet: accepit othonẽ instructis aciebus aduentare. Eodẽ die siue fortuna siue deo ita uolẽte uicecomes melduneñ. & frater garinus cũ leuis armaturæ mille militibus iter quo hostis ueniebat eũtes in tumulum qui extra militarem uiam erat abierunt. unde prospicere longe lateq; possent: si quis hostis appareret. Viso hoste qui instructissimo ordine accedebat: maturãt ad philippũ deferre othonis aduentũ. Tum militẽ in armis stare philippus iubet. Vocatoq; procerũ cõuentu: consiliũ fuit paulo ultra progredi: ut quid sibi hostis faciendũ instituisset exploratũ certius haberet. Erat inter utrũq; exercitum riuulus non adeo magnus q̃ traiectu difficilis. Quo superato hostis tornacum adire simulat. Sed contra sentiens garinus suadet aut prælio conferẽdũ

Simõ de mõteforti

Egregia uictoria

Ioãnes ãglus

Nota factum

Ludouic⁹ philippi filius

Moncotorũ castellum

Tornacum

Otho ĩpator cum copiis

Philippus aduersus othonem

aut cum summa ignominia abeundũ esset. Igitᷣ procedẽtibus usqꝫ ad pontem bouinũ francis: cum lassus rex sub fraxino arbore obdormisset: & ad clamorẽ suorum quos in ultima acie hostis inuaserat expergisceretᷣ: sacellũ quod proxime diuo petro dicatum erat ingressus: breui precatione habita tam hylaris in equũ cõscendit: q̃ si ad cõuiuium inuitatus extitisset: atqꝫ ita in primã aciem progressus militi animos dedit. Otho uero rege inspecto: suos a uia subducens: agrum qui septẽtrionẽ uersus erat occupauit. Quare factũ est: ut solem meridianũ præ oculis hostis haberet. Dispositis in acie frãcis: philippus in hac sentẽtia locutus est. Viri cõmilitones spem capim⁹ rei bene gerẽdæ: præsertim qui aduersus sacris interdictos & ecclesiæ spoliatores pugnã suscepimus. Et nos tametsi per fragilitatis humanæ tenuitatẽ pc̃tores sumus tñ cõionẽ tenemus fidei & institutionis catholicæ. Quare bono animo estote & progredimini in hostem uiriliter. Dabit deus in se sperantibus uictoriam. Ad hunc modum paucis cũ locutus rex esset: impartita militi benedictione: signũ pridie nonas iunii bello dat. Itum ẽ in hostẽ & pugnatũ incredibili uirtute. In flãdrẽses primus a suessionẽsibus impetitus fuit subsequẽte petro remigio campanoꝶ ductore: qui galterũ de guistella & buridanũ captos abduxerunt. At galterus sancti pauli comes & comes bellomõtẽsis cuneo facto acies hostiũ irrũpunt obuios quosqꝫ feriẽtes: ita ut penetratis aciebus iterũ in cõfertos hostes pari gloria reuerterentᷣ: ad quos se cõferẽtibus magna uirtute francis: egregiam inter illos operã nauauerũt eudo burgũdus mattheus momorentianus galterus de sancto paulo hugo de marolio cuius ptãti ferrãdus flandrẽsis a frãcis interceptus se permisit suis uel fugatis uel occisis. Ferrãdo capto tota belli moles in othonẽ incubuit qui philippo p̃cul inspecto: in eum se p̃rumpens intercurrẽtibus q̃ ad regis custodiam deputati erãt: ægre se defendit: atqꝫ equo quẽ insidebat sauciato: e prælio cedens cum alterũ equũ recepisset aufugit. Othonis uero pedites qui inter equites dilapsi erant: philippum ab equo deiiciũt: ita ut opera galli de montigniaco & petri cristaldi difficillime fuerit periculo liberatus. hostes aũt postq̃ othonẽ fugisse cognouerũt. animis destituti com pluribus occisis fugientẽ dñm secuti sũt. relicta imp̃atoria aquila quæ draconis simulachro alte superposita curru uehebatᷣ. Fugiẽtibus alemãnis reginaldus comes q̃ suos seorsum continuerat: prælium instaurans vulnerato p̃ ylia equo captus est. Supererat ex toto othonis exercitu brabantinoꝶ turma septingentoꝶ armatoꝶ qui desperata salute: utcũqꝫ poterant præliabantᷣ. Quos postq̃ philippus prospexit: misso cum duobus expeditorum milibus thoma de sancto ualerio: omnes aut capti aut occisi sunt: cũ nisi unum ex suis tñ recensito numero thomas desiderasset: qui tñ inter cadauera occisorum saucius repertus est: & deĩde chirurgorum ope curatus. In othonis exercitu mille quingenti equites aurati: inferioris uero ordinis & peditũ centũ quinquaginta millia (sicut ex captiuis cognitũ est) fuerunt. Hostibus superatis cum fugientes miles frãcus persequeretᷣ: ueritus rex ne dissipato exercitu uel captiui effugerẽt: uel receptis uirib⁹ hostis nouam aliquam cladem importaret: receptui cani iubet: atqꝫ ita receptis post insignem uictoriam militibus captiuos per diuersa franciæ loca in carcerẽ mittit. Reginaldum uero boloniensem peronæ cathenis uinctum seruat. Ferrandum flandrensem parisium deducit: atqꝫ in turre quam luparam uocant includit. De huius ferrandi fortuna cum mater quæ portugalla erat ariolos & diuinatores consuleret insequẽs respõsum habuerat: rex in prælio cadet pedibus hoĩm atqꝫ equorum calcatus: nec sepeliretᷣ: ferrandus a parisiacis iocũdissime excipietur. Quo oraculo stolida mulier decepta. secus ac sperabat pro regni dyademate filii carcerẽ accepit. Reuerso in franciã philippo: pictaui qui cõiuratione cum hostibus facta domi se cõtinuerant belli exitum expectantes cum uictorem philippum pertimescerẽt: per uicecomitẽ touardũ ueniã impetrant. Et iohãnes anglus missis ad regem legatis roberto apostolico cardinali et reinulpho lincestriæ comitem quinquẽnes inducias cum philippo firmat. Cum hec in pictauis geruntur ferrandi uxor ad regem de uiro sollicita uenit. Offert ferrandi loco depositurum se obsidem gauffridũ brabantini ducis filium: soluto pro ferrãdi & suorum captiuorum redemptione iusto precio: se quoqꝫ arces per flandriam atqꝫ hanoniã de-

Oro philippi ad milites

Ferrãdus flãdrus capitᷣ

Otho fugit

Reginaldus bolonieñ. capitur

Pro dyademate carcerẽ ferrandus accepit

solaturam quas rex dirutas esse præciperet. Ad hunc modum fœmina maritum & captiuos liberauit. Eodem tempe quo philippus othonem uicit: ludouicus de pictauis uictoriam obtinuit. Quorum beneficiorum gratia rex qui in deum omnia referebat monasterium quod uictoriã appellauit prope siluanectũ ædificari: assignatis largissime ãnuis prouentibus iis qui in eo ministraturi erant cœnobitis. Rebus in francia fœliciter cõpositis: Ludouicus grandi exercitu contracto & classi imposito in angliam traiecit. Londonisq; a ciuibus exceptus paucis diebus insulam recepit: iurãtibus in uerba eius regni proceribus. Qua re cognita iohannes fugiens breui post tempe morte eripit. Cui proceres iurisiurãdi cõtemptores (relicto ludouico) henricũ iohãnis filium sufficiũt. Igitur anglorum perfidiã execratus ludouicus quindecim marcharum argẽti millibus ab henrico acceptis in franciã integro exercitu se recepit. Philippus uero cum uetulus esset & annos tres & quadraginta regnasset anno salutis. M.ccxxiii. uita exedens apud sancti dyonisii ædem magnificẽtissimo sepulchro cõdit. Rex proculdubio gestorum magnitudine memorabilis qui cũ ab initio ætatis adeodatus appellaretur: augustus quoq; dictus est: tum ppter eius egregiã sanctãq; uirtutẽ: tum quia adeptũ regnũ auxit.

Victoriæ Monasteriũ

Ludouicus i ãgliã copias ducit

Reliquit præterea ex testamẽto tercentũ mille parisieñ. librarũ in sumptus hierosolymitani belli: quæ pecunia hierosolymorum regi iohanni qui tũ aderat compostellam deuotionis causa profecturus annumerata est. Millia insuper cẽtena domui hospitali. Almarico mõtifortensi totidem qui terræ albigensiũ præfectus erat. Paupibus millia uiginti. Sũt q minus a philippo legatũ esse tradunt: sed ego hystoricũ gallum secutus plus fidei franco q̃ pegrino autori dandũ sum arbitratus. Addidit ad dyanosianorum monachorum numerũ triginta cœnobitas qui ppetuo rem diuinã pro se deo exsoluerent. Anno quo decessit uisus est in occidẽte cometa cũ anno superiore luna ab intempesta nocte usq; ad insequẽtis diei crepusculum defecisset.

Eiusdem compendii Liber septimus.

Post philippũ regni gubernacula suscepit ludouicus sextũ & trigesimũ agens annũ. Hunc tradunt auctores caroli magni genus in reges frãcos per matris cognationẽ retulisse. Carolus eñ ludouici quarti filius a quo hugo cappetus regnũ sustulit: emengardã filiam comitis namurcẽsi uxorẽ dederat ex qua suscepta prole uirili balduinus hãnonieñ. comes natus est qui ysabellã ex se genitã huic de quo scribimus ludouico matrimonio copulauit. Putant hoc facto francis plus nobilitatis ad reges qui inde prognati sunt peruenisse: quasi a prima origine perseuerent in posteris mores & uirtus. Sed ut in cæteris aĩantibus atq; in plãtis ita in hoĩm genere contingit. A forti ĩbecillis equus: a fructifera arbore sterilis plærunq; enascit. Nihil eñ natura fert quod tempis accessu a stirpe nõ degeneret. Adepto regno ludouicus cũ pictaui parere detrectarẽt: anglis fauẽtes ducto ad niortum arcem exercitu eã obsedit: in qua præsidio erat sauaricus mauleonus cum non inualida anglorum manu. Qui postq̃ assidua oppugnatione se premi uidet: impetrata cum suis abeundi libertate deditionem fecit. Itum deinde est ad sanctum iohannẽ quod incolæ dangeli uocant. Cuius oppidani regis potentiam formidantes ludouico occurrũt: atq; ut dominũ suum & regem reuerentur: recipiuntq;. Tam prospere succedẽtibus sibi rebus: rochellam maritimũ i pictauis oppidum & idem munitissimũ: quo statio est nauium quibus merces mari importanť: petit. ubi (quem ex niorto abiisse memorauimus) sauaricus mauleonus erat multis anglis stipatus. Postq̃ continuis decem & octo diebus oppugnatio facta est: orta inter mauleonum & anglos suspitione de dedendo oppido mens sauarico fuit: ne (subeunte discordia) in potestatem hostis ipse nolens incideret. Salute a ludouico impetrata: abeunt in angliam omnes. Fama perferẽte rochellã a francis possideri: lemouicenses & petragorici ad ludouicum ueniunt imperata facturi. Quibus in fide receptis & rochellæ imposito firmissimo præsidio: franciã repetiuit. Sauaricus uero cum ad anglum regem uenisset: multis indiciis cõiectans se regi esse suspectum & sibi parari insidias Clam ex anglia ad ludouicũ se contulit: a quo indulgẽter receptus

Pictaui rebellant

Rochella

Sauaricus mauleonus

fidem debitæ subiectionis regi præstitit. Ea re cognita rex anglus tributo a clero angliæ collecto: richardū fratrē in aquitaniā cum trecentarū nauiū classe mittit. Qui primo appulsu ad sanctū macharū castra ponens: arcem ui expugnat atq; oppidum quod arci iunctū erat diripit. Cognito richardi in aquitaniā aduentu: ludouicus unū ex marescallis (id enim nomen est officii eius qui parte aliqua bellicis rebus præest) aduersus anglos cum copiis pmittit. Francis in terrā dñi bergeraci irrumpētibus agrosq; populātibus: richardus relicto castello cui rochellæ appellatio est: quod & ipse obsidebat: rebus suis diffidens in angliā classem reduxit. Per id tempus balduinus quidam ausus se mentiri balduinū flandrensem esse qui ex cōstantinopoli græcorum perfidiā cum aufugisset a flandrēsibus exceptus est: reiecta comite muliere profecto sapiente: quæ ad ludouicū querulosa ueniēs permouit regem peronā proficisci. Quo simulatore balduinū ad se euocatū: cum multa rogatus uel superbe responderet: uel nulla de se uera indicia exhiberet: tertio inde die regno abscedere ludouicus iubet. Abiēs mendax homo uallicenas postq̄ a suis se desertū intelligit: burgundiam specie mercatoris assumpta: a nescio quo milite agnitus: ad comitē deductus est: quē in ergastulo multis cruciatibus affectum furcæ illaqueatum serui dominæ comitis strāgulauerūt. Interea romanus a pōtifice gregorio nono legatus parisii sacerdotum conuentu habito rege cum multitudine procerum considente de albigēsium hæresi atq; pertinacia questus regem & qui concilio aderant excitat crucem aduersus hæreticos pro dei religiōe sumere. Ipseq; romanus complures sua manu cruce signauit. Anno insequenti q erat christianæ gratiæ ducētesimus uigesimusseptimus supra millesimum ludouicus & qui cum eo cruce dñica insigniti erant ad bituriges cōueniunt inde nyuernum lugdunūq; prætereūtes auinionē prouinciæ nō cōtemnendā urbem petunt: quæ septimo iā anno interdicto ecclesiastico damnata: ab hæresi non resipuerat. Quam cū ludouicus pacto ciuibus interposito nullo incōmodo eam affecturā sed ultra profecturum: portas regi occludunt. Qua accepta iniuria ludouicus auinionē circūuallat. Ea obsidio cū a kalendis decembribus ad mediū augustum cōtinuata nō pcederet fortissime se tuētibus hæreticis: telis & scorpionū mille sexcenti ex nostris periere. Inter quos guido sancti pauli comes strēnuus eques & bellicarū rerū peritissimus: & lemouicarū atistes intempti sunt. His incommodis acceptis ludouicus iurat se nunq̄ nisi urbe recepta inde abiturū. Cognita regis indignatione & constantia: ciues duos ad eum de primoribus ciuitatis mittūt: qui se ciuitatēq; potestati ludouici atq; romani legati pmitterent. Rebus cōpositis ludouicus urbem ingressus: fossas ciuitatis terra expleri ad summū imperat. demū trecētis præclaris ædibus murisq; ad solū excisis: ciues ab interdicto romanus laxauit: ordinato illic epo petro corbio erudito hoīe q ex cluniaci cœnobio erat. Auinione recepta rex tholosam ad quartū usq; lapidem peruadens desiderium cepit franciam reuisendi. Atq; ita cura rerum prouinciæ ymberto de belloioco qui eum genere attingebat deputata: in franciam uenit. Vbi paruo tempore immoratus ad mōpenceriū cum festinus reuertisset ægrotauit. & secūdo idus nouēbris defunctus est: rex p oēm uitam cōtinens: & qui nullius præter propriæ cōiugis cōcubitu usus fuisse perhibet. Ex monpenserio ad sanctum dyonisium elatus iuxta philippi patris sepulchrum humatus est. Eius mortem merlinus uates āglus hoc uaticinio uisus est præsignasse. In monte uēti morietur leo pacificus.

Sanctus macharus

Pseudo flandriæ comes

Auinio circūsidetur

LVdouico suffectus est ludouicus filius annos duodecim natus: quē in blāchæ matris tutela pater reliquerat. Eius erudiendi sollicita mater curam sine intermissione adhibuit: ita ut uigili studio elaboraret christianis illū institutis præclarisq; moribus educari. Deputatis ad id negociū religiosis hoībus ordinis præcipue prædicatoꝝ atq; minoꝝ. Quoꝝ disciplina ita didicit uitæ sanctimoniā amare: ut illo tēpore nemo religiosior sit habitus. Regni dyadema a suessionū antistite apud remos ad calendas decembris suscepit: orbata p hos dies ecclesia remoꝝ pastore. Sed theobaldus campanus: petrus mauclericus britonū dux & hugo marchiæ comes pter non idoneā ad regnandū ætatem parui habētes ludouicū: cōiuratōe facta a rege deficiunt.

Cōiuratio in ludouicum

Atq; ante oms mauclericus duas munitissimas arces sanctũ iacobũ de beurõ atq; belesmũ imposito ad præsidiũ milite occupat: quas a patre dũ ad albigẽses proficisceret duci custodiẽdas tribuerat. Cõiuratione patefacta nouellus rex ex mris consilio magnis itineribus in britonẽ ducit. At theobaldus cãpanus uiso regii militis exercitu futuri ꝓuidus nesciẽtibus sociis ad regẽ cõcedens delicti ueniã impetrauit. Statimq; ludouicus mauclericũ atq; hugonẽ per caduceatorẽ monet ad se ueniãt aut pugnãdi faciãt potestatem. Cõiurati respõdent acceptissimã sibi pacẽ cõcordiãq; esse: tñ dicat cõuentioni dies & locus: cũ de pace colloquiũ cũ rege habere possint. Apud chinonẽ cum die cõdicto cõiurati nõ uenissent: tertio uocati: missis ad ludouicũ nũtiis spondẽt se uindocinum uẽturos ibiq; ꝓ regis uolũtate se purgaturos. Quo respõso placatus rex adolescẽs tñ illis mandat ab iniuriis abstineãt. Illi aũt regis benignitatẽ atq; indulgentiã contẽptui habẽtes: permultos regni proceres in suam sententiã ducũt. Blanchã regis matrẽ indignã dicẽtes: quæ tñ principatũ administret: nec decere illos fœmineo duci impio His atq; aliis suasi uerbis ꝓceres sollicite explorant: quonã modo in suã ꝑtãtem ludouicum a matre abducant. Iter per agrũ aurelianũ faciẽte rege: nuntiaẽ insidias sibi a proceribus positas esse. Eam ob rem retro inde cedens parisium uersus cũ ad montẽheriũ uenisset: ad matrẽ parisiũ agentẽ mittit. Quæ filio timẽs parisios ad arma excitat: q collecta raptim ex agris hoĩm multitudine ad regẽ contendũt. Insidiatores uero cognito parisioꝝ aduentu silentes abiere. Igiẽ recepto rege: parisii domũ reuertunẽ. At proceres suo instituto frustrati: in theobaldũ campanũ a quo cõiuratione patefacta deserti erant bellũ mouent. Obsessoq; oppido quod cahorsam uocant frequẽti populatiõe companiã infestabant. Re ad ludouicũ per theobaldi nuntios delata: proceres primũ rex admonet ab armis discedant. Qui regi nõ audientes mox ut acceperũt ludouicum infesto exercitu ad se festinare obsidione soluta: domũ quisq; remeauit. Verum hugo suæ in regem cõiurationis acer & diligẽs autor ad anglos traiicit. Regemq; admonet tp̃s aduenisse: cum ablatã sibi a philippo normãniã recuperet. Ludouicũ quidem adolescentẽ nõ acceptũ nobilitati esse: quippe qui ipsis incõsultis & præter iustam ætatem regnum adiuisset. Scire se: si anglus cum exercitu galliam petat futurum ut se adiutore normaniã uendicet. His hugonis uerbis persuasus anglus classe instructa ad britones unacũm hugone duce: q̃q̃ aspera hyems esset adnauigat. Moxq; adiunctis sibi britonũ auxiliis uicinos britonibus agros incursionibus populatiõibusq; disperdit. Quod post q̃ ludouico nunciatũ est: Copias in ducẽ primũ educit: belesmũq; arcem ꝑtinacissime prius obsidet q̃ insolitis ãtea frigoribus hyems militẽ molestaret. Sed huic malo blancha ludouici mater remediũ attulit: iubet calones castris egredi & arbores cuiusq; generis fertiles atq; infœcũdas succidere: easq; cõscisas ad castra importari. Quo nimirũ facto tanta lignoꝝ cõgeries in castris fuit: ut magnis crebrisq; ignibus excitatis: hybernus rigor nec militẽ nec iumenta offenderit. Prima oppugnatõe irrita: marescallꝰ militum dum secundã oppugnationẽ parat: fossores instituit qui cuniculis uiam in arcem faciant. Ipe interea machinis dispositis muros quatit: & simul militem oppugnationẽ facere iubet. Tanta fuit lapidum uis: ut primaria arcis turre concussa nutaret: & muri cuniculis perforati prope dilaberenẽ. Quo periculo territi britones cũ nullũ ab hugone subsidium sperarẽt se atq; arcem ludouico dedũt. Belesmo superato: anglus hugonem increpat cuius suasu bello se immiscuit. atq; ita exercitu classi imposito angliam repetiuit. Per idem tẽpus ii qui hayapãnelli incolebant: ad britones defecerunt. Sed blanchæ iussu iohannes de uineis in eos copias ducens paucis diebus cõpescuit. Ludouicus britonum regionẽ ingressus ardonem atq; chancealũ ualidissimas arces cum cepisset ducem perterruit. Qui ad fratrẽ drocarũ comitẽ missis nũtiis orat regem sibi cõciliet: in se nullam moram fore quin impata faciat. Comes de ducis animo certus factꝰ regem placat. Igiẽ datis obsidibus hugo iureiurãdo promittit nullo se unq̃ tẽpe arma in regem capturũ sed in fide cõstanter permãsurum. Cum annos quattuor ludouicus bona usus fortuna esset. Regalis mõtis cœnobiũ nõ procul ab ysara flumine extruxit: collocatis in eo fratribus cistercieñ. ordinis. Interea dum circa cœnobii institutionem

Insidiæ in ludouicum

Bellũ ĩ theobaldũ campanum

Marchiæ comes ad ãglos deficit

Rex anglus

Blãchæ egregium factum

Hayapãnelli

Regalis mõs

rex aīm intēdit: seditio inter ciues & parisieñ. scholasticos insurgit: ita ut nō nullis utrī q occisis cū sibi de iniuriis acceptis satis non esse factū scholastici querunt: eo indignatio pcessit: ut de trasferendo studio: hoc est ut vulgo loquunt uniuersitate: cōsultarēt. Quos etiam rex anglus francoꝝ ppetuus & implacabilis hostis clandestinis nunciis ut id facerent sollicitabat. Daturū se illis dicens (si oxonā transirēt) domos ad diuersandū libertatēq atq priuilegia concessurū. Sed ludouico cura fuit scholasticos continere: ne nobile regnū litterario splendore priuaret: quē diuus carolus magnus autore alchuino parisii locauerat. Nam ante id tps nulla scholae conuentio apud parisios fuerat instituta. Quare miror quosdā doctrinae sibi scientiā arrogantes iactitare ab athenis diuum dyonisiū aryopagitam secutā scholasticorū multitudinē romam primū: deinde parisiū demigrasse. Cuius rei uerisimilitudinē nullo uel graecae locutionis uel collegii uel eruditi hoīs uestigio cōfirmāt. Nam ante caroli magni aetatem apud parisios scholasticorū conuentū fuisse nemo scriptorū prodit. Alioquin ex scotia uenientes bedae discipuli pariensis scholae autores frustra fuissent a carolo constituti. Erat comiti puinciae filia margaretha hāc ludouicus a pr̄e acceptā uxorē duxit. Curauit quoq robertū fratrē terris atq uxore donare. Nā arthesiū atrebatēq illi attribuit despōsata mathilde brabantini ducis filia. Dum haec gerunt: federicus secūdus romanus imperator p nuncios ludouicū orat: ad uallicolorē uenire nō recuset. habere se q̄ illi cōicata esse uelit. Ludouicus delectu militū habito: cū ad locū puenisset (federico aegritudinē simulāte) in franciā se conuertit. Creditū est imperatorē fallere regem uoluisse: ut si cū paucis aduenisset cōpraehensum abduceret. Per hos dies balduinus bizantinus impator ludouico coronā christi spineā dono dat: quā religiosissimo receptā apparatu ex uicēnis ad dyonisianū coenobiū portari iubet. Comitantibus se fratribus roberto alphōso caroloq. Nec multo post tpe ludouicus cognito q balduinus rerū inops bonā dñicae crucis partē cū spongia & lanceae ferro qbus dū cruci affixus christus esset potus & confossus fuerat pignori obligasset ingenti pecunia recepta: Ludouicus p balduini assensū dissoluto aere sacrosancta dñicae passionis monimēta in regio apud parisios sacello cōdit: institutis ibi ad dei cultū ministris. Deinde obstinatis in pfidia albigēsibus cum multis militē francū iniuriis afficerent: accito iohanne bellomontensi rex illi imperat copias in haereticos ducere. Audiens regio dicto iohannes exercitū educit: atq in primis arcē q̄ mons regalis dicebatur expugnat: deinde aliis atq aliis locis intra paucos dies receptis rebellē haereticum domat & poenis afficit. Igitur rebus foeliciter expletis postq̄ ad regem uenit magnis muneribus donatus est. Eodem tpe mortuo nauarrorum rege: theobaldus campanus eius frater in regem a proceribus assumit. Qui breui mora interiecta collecto ex suis atq francis non contēnendo exercitu in asyam pficiscitur: aīo rebus christianis opem cōferendi. Sed lasciuientibus & praedis intētis gallis neq theobaldo regi parentibus: res male pcessit. Non receperat adhuc paternae haereditatis alphōsus ludouici frater portionē. Comitis tholosatis filiā ludouicus illi uxorem dat: cū pictauiae atq aluerniae portione: & ea parte quā in albigesio tenebat. Mox uocato regis iussu comite marchiensi: q fidē alphonso subiectionis iure praestaret: dehortante uxore q̄ angli regis mater erat: ad anglos contēpto alphonso comes defecit. Apud quos multa fingens quasi suis esset possessionibus a ludouico eiectus: pmouit regem exercitū in gallias traducere. Ea re cognita ludouicus copiis coactis in marchiam expeditionē ducit. Monsterolūq & bergam arces munitissimas occupat. Bergam aūt prorsus desolauit. Nec moratus fonceū ubi gaufridus lisignianus erat circumsidet: quē & paulopost nonontum ui expugnat. At mater angli regis uxor comitis marchiani postq̄ ludouicum uidet superiorem atq potentiorem bello esse: ueneno regem intercipere tentauit. Sed uenientibus in ludouici castra iis quos uenefica mulier ad perpetrandū facinus instituerat cum depraehensi fuissent puluerem in cibos regios iniicere: furcis appensi strangulati sunt. Quae res adeo anglae mulieri indoluit: ut conciscere sibi mortē tentarit. Sed a suis impedita perpetua aegritudine laborauit. Cū ad hunc modū regis fortuna in dies melior esset: & multi ad eum auxiliares ingiter aduenientes: ad

Scholasticorū & ciuiū parisieñsium dissensio.

Crucis christi partē cum spongia & lāceae ferro pignori obligatā ludouicus liberauit.

Theobaldus cāpanus nauarrae rex.

Veneno ludouicus appetitur.

fontanetū arcem ꝑgressus eā obsidione cingit. Est aūt arx in medio fluento altis turri bus & muro duplici extructa: quā ii qui intus erant diligenti opa defendebant: ita ut a nostris parū dāni acceperāt. ideo rex turrim ligneā erigi impat ad eā altitudinē: unde in arcem ꝓspectus esse: & lapides telaq; iaci possent. Sed ī turrē iniecto ab obsessis igni machina cōflagrauit. in ea oppugnatione pictaueñ. comes graue in pede uulnus acce/ pit. Quā ob rē ludouicus oppugnationē redintegrat tanta militū cōtentiōe: ut alii por tas cremarēt: alii funibus & scalis in muros scanderent. In arcēq; ad hunc modū irrum pentes eā cū comitis marchiani filio & equitibus quadraginta peditibusq; octoginta captā solotenus imperante ludouico diruerint. Fontaneto desolato: uillarium mox quod ad guidonē rupefortensem ptinebat: q marchiani comitis partiū erat destruxit. Idem & aliis cōpluribus fecit: donec in conspectu hostiū castra metatus est. Apud talli burgū hæc gerebant: & erat charentū flumen traiiciendū. Ponte igitur facto cū franc⁹ ptransisset: frumentatores: xantonas uersus pabulantes cū oīa p agrū xantonum corri perent marchianus comes in eos ꝑgreditur. Sed ludouicus nihil cunctatus auxilio fru mētatoribus affuit. Primoq; regis incursu senescallus comitis signifer interemptus est moxq; redintegrantibus prælium regib⁹ præliatū est diu atq; ferociter. Cessit tñ anglus retro: & pedem referre cœpit. Henricus autē cognita suorū fuga xantonas petit. In eo

Henric⁹ xantonas petit.

prælio multis occisis: capta sunt hostiū duo fere millia: Cū hēricus xantonas se rece/ pisset: in sequēte nocte receptis quot poterat ex fuga militib⁹: portas sibi aperiri iubet simulans in francos ducere quos inopinantes & hesterno labore defessos interciperet Sed cōuerso itinere blayam ꝓfectus est. Quocirca xantonibus animus fuit ludouico se dedēdi. Quos imitatus est reginaldus pōtii dñs: uenit & ad regē maior natu filiorū co mitis martiani: mandatis pariturus. Cui pax in hac formula concessa est. Quæcūq; bel li iure de comitis possessionibus rex haberet: ea comiti pictauorū alphonso foret. Ipse

Marchiæ comes ad ludouicū uenit.

uero arces messinū cretoyā atq; estardiū sibi retineret. Cognito quid filius apud regē effecisset: comes pater assumptis uxore & reliquis liberis ad regē ueniens ad pedes ei⁹ ꝓstratus q̄ conuenta erant roborauit: fidelitatis iureiurando interposito. Pacata ad garōnā usq; aquitania: henricus blayam deserens cū richardo filio burdegallā traiecit. Vnde missis ad ludouicū de induciis nunciis: eas ægre obtinuit: reclamantibus ꝓceri/ bus frācis: quos in asia richardus ignominiose habuerat. Per idem tp̄s federicus im

Innocentius quart⁹ lugdunū uenit.

perator germanus romanæ ecclesiæ aduersabat̃. Cuius tyrannide pressus pontifex ro/ manus innocentius quartus lugdunū delatus: regē p nuncios orat: ad se uenire nō tar det. Verū ꝑpediente morbo: cū apud pontisarā diu decubuisset: pontifici morē gere/ re non potuit. Eius morbi cū nullū a medicis remediū esset: deo oīa attribuens ludo/ uicus crucē dñicam sibi assumens: rebus hierosolimitanis subsidiū ferre illoq; expedi/ tionem ducere uoto se astringit. Recuperata sanitate rex cluniacū ad innocentium se

Beatrix uxor caroli Ludouici fratris.

contulit. Apud quē dies quindecim de hierosolimitanorū rebus consulens: pontifica/ li tandē benedictione suscepta in franciā rediens beatricem reginæ sororem fratri suo carolo despondet: andegauiāq; atq; cenomaniā attribuit. Memor deinde uoti: paratis q̄ ad hierosolimitanā expeditionē pertinebant parisios adiens: relicto alphonso fratre qui una cum blancha matre regnū administraret lugdunū contendit: ubi federicū ti/ mens innocentius agebat. Salutato pōtifice ludouicus iter ingredit̃ & mari apud aquā

Ludouic⁹ ad cyprū appulit.

mortuā ubi classis parata erat conscenso cyprum appulit: ubi hybernauit. Ad primum autem insequentis ueris tempus cū apud cyprum nō pauci ex franco exercitu morbo interiissent: Ludouicus soluens in ægyptum prospera nauigatione delatus est. Est da/

Damyata: q̄ & helyopolis.

myata ægypti urbs nilo adiacens quæ & helyopolis dicta est. Cum in urbis cōspectum classis aduenisset: ægyptii per ripas dispositi nostros a continenti facile repellebant. Sed desilientes ex nauibus franci hostem damyatā repetere coegerunt. Positis nō lō/ ge ab urbe castris primores damyatani igne per muri circuitum imposito: noctu aufu/ gerunt. At nostri accepta illorum fuga: loco potiuntur atq; ignem restinguunt. Ego au/ tem legationibus uolens abstineo quas ab oriente ad ludouicum missas quidam scri/ ptores tradunt: quæ plus uerborum q̄ rerum ad rem gestam pertinentium habent.

Damyata capta: ruderibusq; atq; inquinamētis hostiū purgata ciuitate: ritū christianæ religionis legatus q in expeditione cū ludouico erat ordinauit. Postq̄ a labore miles se refecit ludouicus ad masserā quā pharamiā platina uocat exercitū ducit quā nili pars alluit. Dū exercitus cōposito agmine īcedit: hostis nostros ut poterat premebat: quo cū leuibus cōmissis præliis francus superior euadens: tandē in insula quā nilus pxime masseram efficit castra deposuit: ubi uaria fortuna pugnatū est. Nam tametsi hostis fuga & clade dānificatus est amisso inter cæteros duce pharhardino: tamen ludouic⁹ plurimis incōmodis acceptis: fratrem insuper robertū arthesii comitem amisit. Nam cū post hostiū fugam stragēq; franci in castra se recipere debuissent: ipi per agros palātes regionēq; lustrantes: hostem mox uiribus receptis in se conuersum senserunt. Quem ægre sustinentes: cū in castra rediissent: a tergo insecutus hostis castra oppugnare non distulit. Sed inde ægregia nostrorum defensiōe repulsus est. Ad hæc incommoda grauis quoq; pestilentia & fames franco militi accessit. Ita ut rari integri essent. Eodē tpe ingētibus copiis instructus soldanus masseram aduenerat. Qui cognita rerum præsentium conditione: postq̄ accepit ludouicū ægrotare: & de repetēda damiata consilium capere: suos in armis stare iubet: qui statim iter agentibus nostris irruentes: & regē ipsum duosq; eius fratres carolum & alphōsum cum reliquiis exercitus comprehendūt. Eos uero qui infirmitate laborabant per nilum petentes damiatā ad unū necauerunt. Ludouicum uero soldanus per suos medicos diligenter curare iubet. Curatum de induciis alloquitur. Quæ his conditionibus firmatæ sunt. Ludouicus millia octo bizantiorum sarracenoꝝ sui redimendi gratia solueret: damyata soldano restituta: soldanus uero quosq; captiuos ex ægypto aliisq; suæ potestatis locis liberos emitteret. Quæ nisi impleta redderet: iurat alioquin se mahumetū pernegasse. Eandem conditionem cū soldanus a ludouico de christo deo exigeret iusiurandum religiosus rex exhorruit negarq; constāter id se facturum. Induciis datis soldanus a suis occiditur. Eo interempto homicidæ ludouicum districtis gladiis conuenientes petūt: pacta sibi seruari quæ cum soldano conuenissent. Igitur annuente rege damyata hosti dimittitur. demū receptis fratribus & captiuis principibus rex dimissa ægypto in syriā uenit. Hostis uero de duodecim milibus captiuorum: tribus tātum milibus restitutis reliquos uel trucidauit uel mahumeti impietati consentire coegit. Ludouico capto exercitati plæriq; adolescentes: tanq̄ regem custodia eximere sperarent: conuenientes duce hūgaro: qui illis non aliter q̄ episcopus præsidebat: magnam sibi sociorum multitudinem coegerāt. Atq; ita per parisios aurelianosq; & bituriges profecti cum non furto non adulteriis abstinerēt a biturigibus non longe a uico qui mortuum mare dicitur qua ad nouāuillam iter est: perempti sunt. Hi enim pastorellos se nominari uolebant. De qbus hoc distichon scriptum esse comperio.

Robertus arthesii comes moritur.

Ludouic⁹ capitur.

Induciæ.

Nota ludouici fidē & constantiam.

Fides ab hoste uiolata.

Pastorelli.

M. semel: & bis. C. l. i. coniungere disce.
Duxit pastorum sæua megera chorum.

¶ At ludouicus in syria agens: ne repentino suo discessu hostis pacta nō seruaret: præmittit in franciā fratrē pictauiæ comitem: q administrando regno operā cum blancha matre daret. Ipe interim ut erat religiosissimus cū sydonem urbē peteret: christianoꝝ cadauera q̄ per uiam insepulta putidaq; iacebant: suis manibus sepeliuit. Ioppem quoq; & alias per syriam dirutas & maritimas urbes muris turribusq; muniuit. Peregrinatus præterea in ciuitatem nazareth atq; ad thabor montem: ioppen regressus est. Vbi nuncio de matris morte accepto postq̄ debita deo pro matris animæ salute psoluisset post sextum huius expeditionis annū franciam repetere constituit: in quam angli incursiones facere se parabant. Cum parisium uenisset: conuentu generali habito rēpublicam reformauit: statutis optimis legibus de iure a iudicibus dicendo: & de officiis non emendis. De irreligiosis atq; execrabilibus iuramentis: de scortis quibus domos & lustra habere ad explendam libidinem interdixit. Vetuit præsides atq; ptores quos aut balliuos aut præpositos appellant possessiones in territorio suæ ditionis dū præfecturam gerūt: comparare. Liberos suos matrimonio copulare incolis puinciæ cui præ

Rex pius.

Optimæ leges.

fidebant. Per id tẽpus pfectura apud parisios uenalis habebat: soliq; ciues precio illam sibi uel liberis suis cõparabant. Vnde fiebat: ut inopes premerentur opulenti oĩa licenter agerent. Fures nullis poenis afficerent. Hanc uenalitatẽ rex phibuit: constituto annuo stipendio ei q pfectus esset. Atq; ita stephanũ boilleũ iusticia atq; æquitate spectatũ hoiem pposi tum instituit: q officium adeptus intra paucos dies statũ ciuitatis lõge tranquilliorẽ reddidit. Interim dum rex palatio egressus audisset blasphemũ quẽdam dei nomen iterũ temere assumere: candenti ferro labra deierantis inurere iubet.

Stephan⁹ boilleus pposi tus parisiorũ

Erant in coenobio diui nicholai laudunensis adolescẽtes tres ex flandria nobiles discendi sermonis franci gratia illic a parentibus positi. Hi laxandi animi causa arcu & sagittis desumptis: cũ in proximũ coenobii saltũ processissent: feramq; ultra monasterii fines psequunt: siluæ custodes ab enguerranno cõciaco constituti: adolescentes compræhensos ad enguerrannũ ducunt: quos nõ secus ac alienæ rei inuasores habitos patibulo appendit. Qua re ad ludouicũ p gillum brunũ franciæ conestabilem delata (hoc enĩ est nomen eius q militiæ apud francos primus post regẽ præficitur) enguerrãdum ad se uocat: uenientẽ tametsi ludouicus ultimo supplicio plectere aĩo cogitaret: flexus tamẽ pcibus amicorũ: quod apud regẽ multos habebat enguerrãnus: decẽ illum milibus librarũ parisiensiũ mulctauit: atq; triẽnii exilio in syriã ire ibiq; opem aduersus sarracenos christianis ferre imperat. Ex enguerranni mulcta hospitalẽ domũ apud pontisarã: apud parisios dormitoriũ fratrũ ordinis diui dominici tecto cooperire: & minorũ ecclesiã extruere iubet. Et cũ inopũ atq; egenorũ curã sollicitissime gereret: iis q luminibus orbati essent locũ parisii assignauit sacello atq; cellulis ubi habitarẽt extructis quẽ cæcorũ locũ appellauit. Eius quoq; impensa complures religiosi coenobia parisii ædificauerunt. ipsius ludouici opus est domus hospitalis secus sequanæ littus prope tẽplum diuæ mariæ parisieñ. Est pterea apud compendiũ sancti nicholai diuersoriũ egenorũ. Est & rothomagi apostoli mathei coenobiũ: & apud longũ campũ monasterium monialiũ uirginũ diui francisci regulã profitentiũ. Attribuit quoq; diuerticulũ penitẽtibus foeminis q a libidine resipiscerent: quas dei filias appellauit. Cartusiẽsibus etiam extra urbem ad sancti michaelis portã monasteriũ dedit. Deduxit pterea ex mõte carmoelo uiros religiosos quos a mõte ipo carmoelitas dicimus. Quibus apud parisios locum ecclesiãq; attribuit. Huiusmodi operum studiosus rex alieni quoq; minime tenax erat. Vnde uenientẽ ad se henricũ angliæ regẽ ad annũ salutis millesimũ ducententesimum quinquagesimũ nonũ summa charitate excepit: dimissa illi aquitania: ea qdem lege: ut normãniæ andegauiæ atq; cenomaniæ cederet. ob quas magnæ olim cõtẽtiones inter francos anglosq; extitissent & quas a philippo augusto receptas frãciæ reges ad eã ætatẽ possedissent. Addidit quoq; lemouicenses petragoricos & cadurcos. Agẽnensem uero agrũ quẽ alphonsus eius frater nuptiarũ lege tenebat ab anglo grãdi pecunia redemit. Adiecit pterea xantonũ partem q ultra charentã amnẽ est: retẽta regibus francis suprema ditione atq; potestate. Et ne timoratæ cõsciẽtiæ rex scrupulo trepidantis animi offenderet: quingentis militibus annuũ stipendiũ constituit: quos hierosolymã aduersus christianæ religionis hostem anglus mittere decreuerat. Firmata iureiurando inter reges pace: anglus in angliã transfretauit. Ludouicus missis ad iacobũ tarraconensium regem nũciis: ysabellam eius filiã philippo filio uxorem impetrat. Atq; p has nuptias iacobus carcassonẽ urbẽ cũ aliis qbusdam locis q in puĩcia tenebat ludouico reliquit. Ludouicus contra russillionẽ cathaloniãq; de qbus cõtrouersia agebat iacobo pmittit. Eodem tpe manfredus federici imperatoris nothus siciliæ regnũ occupabat. Cui alexander quartus pontifex romanus cõione hoĩm interdixit: q sedẽ apostolicã infestaret: militantibus cũ eo iudeis atq; sarracenis. Præterea & qui alexandro successit urbanus quartus manfredi tyrannidẽ psecutus: ludouicũ per nuncios orat: festinet ad se mittere carolũ eius fratrẽ andegauiæ ducẽ cui siciliæ utrũq; regnũ cũ apulia & tarẽto donaret: graue pfecto incõmodũ andegauorũ familiæ. Cognita põtificis uolũtate: rex cõicato cũ fratre cõsilio morẽ urbano gerendũ esse cõstituit. Igit plurima militũ manu collecta: carolus aduersus manfredũ philippũ mõtifortensẽ

Enguerranni cõciaci iniquitas.

Carmoelitæ.

Ysabella filia iacobi aragonũ Philippo ludouici filio nubit.

præmittit: q uiam romanā p id tempus a manfredi milite obsessam patefaceret. Sublato p philippū uiarū impedimento: Carolus p lombardiā romā petere iubet: ipse marciliā pfectus: instructa triremi: ducibus guillermo cornuto: & roberto de basles peritissimis naucleris ostiā delatus: romæ tandē exceptus est. mox adepta senatoria dignitate dyadema quoq̧ siciliæ regni (donante clemente urbani successore) accepit annua q̄draginta miliū ducatorū pensione indicta: quā sedi apostolicæ solueret. Additū quoq̧ est: imperiū nō reciperet etiā si ad illud gerendū accersiret. Cum romaniā miles francꝰ nondū attigisset: carolus romæ aliquot dies moratꝰ est. Recepto uero exercitu: & pōtifice salutato: cū sancti germani arcē fortissimo præsidio defensam expugnasset: i māfredū beneuenti agentē mouet. Cōmisso utrinq̧ prælio: manfredus occubuit: & beneuentū ui receptū. Reliqua gesti a carolo in apulia belli non psequor. Satis em̄ illud cōstat māfredo atq̧ conrardo superato: Henrico itē hyspanien. fugato: & apud montem cassinū p loci abbatē capto. & in carcere uincto: carolū regno esse potitū donec cōstantia aragonū regina bellū aduersus eū instaurauit. Dum hæc in apulia a carolo gerūtur: legatus a pōtifice romano ad ludouicū parisiū uenit: qui regē ad hierosolimitanā expeditionē hortaret. Nullum negociū fuit sua sponte currentē pmouere. Cōuocato em̄ ex toto regno consilio: postq̄ legatus rei christianæ in syria statū longa oratiōe patefecit: oēs pari uoto fidei causam amplectētes: una cū rege cruce se isigniūt. Classe igitur apud aquas mortuas parata: rex cū tribus suis liberis Philippo Iohanne atq̧ Petro: anno christianæ gratiæ millesimo ducentesimo sexagesimonono exercitū eduxit. Cōdito prius testamento: regniq̧ administratione & custodia symoni de nella & dyonisiano abbati matheo uindocinensi pmissa. Impositis classe militibus: cū in altū delati sunt: ægre p sæuissimas tempestates ad sardiniā insulā appulerunt. Vbi recreatis iis qui morbo affecti erant: cū reliquæ naues ex marcilia aduenissent: thuniciū nauigare cōsiliū fuit: ppterea q̄ eius terræ princeps missis aliquando ad ludouicū nunciis religionē christi pfiteri pponeret si p procerū suorū uoluntatē cōmode posset. Hac spe adductꝰ rex: cū non longe a carthaginensi portu abesset: admiraldū cū aliquot nauibus pmittit qui duabus tantū magnis in ipo portu nauibus uisis: eas occupat: & militē in continentem educit: significans regi opus esse maiore manu. Igitur ludouicus mouēs cū nocte illa copias nauibus cōtinuisset: interim hostis littora armatis complet. Egressis tandē in terrā nostris: fontesq̧ aut puteos quærentibus occurrit copiis potenter instructꝰ hostis. Qui tametsi summis uiribus francos adoriretur: decem tñ milibus suorum occisis terga uertit. Re bene gesta classis præfecti ludouicū cōueniunt. Admonentq̧ carthaginē non magno negocio expugnari posse: si ad muros urbis copiæ promouerent. Acceptis a rege copiis pfecti carthaginē oppugnare constituunt. Interea hostes eruptione facta: castra nostrorū inuadunt. Sed castrorū marescallus educto in hostem milite: inter urbem hostēq̧ suos locat: pfecti uero classis signo dato arcē aggrediunt & capiūt Arce a nostris occupata ludouicus cū iis quos secū habebat marescallo se coniungit: atq̧ ita sarraceni uertuntur in fugam: multis eorū interemptis: multis etiam in abditissimis speluncis saluatis. Post habitam uictoriam rex carthaginem ingressus: thuniciū proficisci distulit: donec carolus siciliæ rex ut promiserat aduentasset. Et quia crebris incursionibus hostis exercitum uexabat: uallo fossisq̧ munire castra iubet. Ea re cognita thunicii rex contracto numeroso exercitu: ordinatisq̧ aciebus ad maris littora procedit: ubi naues in anchoris stabant. At robertus arthesii comes primam hostiū aciem promoto e castris milite: intercipit. Iohannes item cābellanus diuerso a roberto itinere ducens: ita hostes cōpressos dedit: ut eis paruam se tuendi potestatem relinqueret. Elapsi tñ fugæ se cōmittunt: comitantibus iis q ex arce cū ingentibus spoliis aufugerāt Interfluentibus post hæc paucis diebus: ppter pestilentes aquas & aeris intemperiem morbus exercitū inuasit: mortuiq̧ sunt imprimis iohannes tristanus niuernen. comes & romani pontificis legatus: & plæbeii non pauci. Et ludouicus ipe uentris pfluuio laborans: postq̄ ad se uocatū philippū filiū salutari doctrina admonuit: sacris christianis multa religione ac pietate perceptis: cinericio strato decūbēs aīam efflauit: q p omnē

Altera in syriā expeditio

Thuniciū ludouicꝰ petit.

Hostis sarracenus fugit.

Thunicii rex

Pestilentia i exercitu francorum.

Sāctus Ludouicus morit.

uitam singulari charitate pauperes curauit: ita ut quoq; die centũ & uiginti inopes quotidiano alimento reficeret: præter alios qbus christi exẽplo pedes ipse abluebat. Nec horrori sibi erat exulceratos fetẽti sanie leprosos osculari: & eos ad colloquiũ admittere. De ludouici obitu incertus mihi autor hoc disticon edidit: quod non tã propter carminis uenustatẽ: q̃ ad piissimi regis memoriam hystoriæ coniunxi.

Anno milleno biscentum septuageno.
Tunis catholicus decessit rex ludouicus.

Mortui regis ossa carne nudata ad sanctũ dyonisiũ elata sunt & humo commendata. Dum aũt a parisiis funus effertur: fuere designatis locis stationes ubi pyramides cum lapideis statuis & christi cruce constructæ quæ ad hanc usq; diem persistunt. Eius tã religiosi principis plurima opera miraculis cõprobata leguntur & creduntur.

Carolus ãdegauensis siciliæ rex. Eo díe quo ludouicus mortem obiit: carolus siciliæ rex in castra francorũ uenit. Cui obuiam procedentes primores exercitus: dissimulato (ut poterant) mœrore: carolũ excipiũt. Verum non ita facile dolor occultatur quin aliquo se indicio pdat. Igitur carolus languentem quandam procerum leticiam admiratus: mox qualiter se frater gerat percõtatur. Respondentibus illis regem quidẽ morbo affici: festinat carolus ludouicũ inuisere: quẽ ut mortuũ cõspexit: humi prostratus cum breuẽ ad deum orationẽ emisisset: surgens a lachrymis temperauit: nec mœsticiæ signum prodens: bono animo esse reliquos hortatur: ne ex dãno recenter accepto hostis ferocior esset: qui consuetudinem fecerat castra francorũ per dies quosq; iaculis offendendi. Ad quartũ eñ lapidem e regione castrorũ nostrorũ castra sarracenus habebat. & q̃uis in nostros intra uallũ se cõtinentes tela eminus emitteret erũpentibus tamen francis nunq̃ prælii potestatem hostis exhibebat. Dũ his leuibus præliis assueti essent collectis demũ maioribus copiis: munitiones francorũ obire & late per agrũ uagari ad ostentationẽ cœperunt. Quã rẽ aĩaduertentes franci: castris egressi in hostem pergunt. Et q̃uis paulo longius carolus copias haberet: nihil tamen cunctatus: militẽ educit simulans fugam: ut hostẽ aliquo astu falleret: quem insecuti sarraceni uelut fugientẽ comphensuri essent: carolum statim in se arma uertere: & francos a tergo uenire conspiciunt: ita inter duas acies interceptus hostis multa suorum clade accepta ad castra se recepit. Tria milia occubuisse illic traduntur præter eos quos fugiẽtes mare desorpsit: periere præterea complures in fossis quas in perniciem nostrorum superiniecto sabulo sarracenus extruxerat. Erat inter hostium castra & thuniciũ maris sinus quo in urbem commeatus affatim importabatur. Huncut hosti præcluderet carolus: accersitis fabris lignariis spaciosam turrim ligneam ædificari & ad sinus oram admoueri mandat. Quod postq̃ rex thunicii cognouit: coacto ex omni regno suo ingenti exercitu: aut terrere francum: aut omnino perdere statuit. Progredienti sarraceno christianus exercitus occurrit: fugatq; atq; persequitur. Destitit tamen longius abire: eo q lassus esset miles: & insidias ab hoste positas esse uereretur. Igitur in castra hostium conuersus omnia diripit atq; incẽdit. Hãc uictoriam grauis pestilentia secuta est: a qua nec sarracenus immunis euasit. Quãobrẽ

Inducias rex thuniciia philippo petit. adductus thunicii rex caduceatorem de pace ad philippum regem mittit. Induciarum hæ fuerũt leges: impensam omnem psentis expeditionis sarracenus auro compensaret: annuũ tributum quod siciliæ regibus soluere tenebatur: carolo quotannis penderet. Captiuos christianos liberos dimitteret. patereturq; christi fidẽ in sua gente p fratres ordinũ diui dominici: atq; francisci libere annunciari & doceri: neq; suos prohiberet sacris initiari christianis. Auri parte dissoluta: decẽnes induciæ iuramẽto pactæ sũt Demũ parata classe & milite recepto: philippus per siciliam (ubi patris uiscera in monte regali terræ sunt religiosæ cõmendata) & inde per italiã in galliam se cõtulit: ysabella uxore in itinere defuncta: & nauarrorũ rege theobaldo apud drepanũ mortuo. Cũ autẽ uiterbiũ philippus uenisset: dissidentes de pontifice instituendo cardinales ad cõcordiam adduxit qui in theobaldũ leodiensem archidiaconũ cõuenerunt q gregorius

Rex philippus sacratur. decim⁹ appellatus est. Regni aũt dyademate remis a suessionẽsi ãtistite adepto: uiro mandiã atthesiũq; a roberto fratre inuitatus uisere cõstituit. Qui licet iter delitias p re

gia dignitate uersaretur: tamen post amissam uxorem cilicio continenter usus est. Cũ autẽ tertiũ annũ regnasset: dissidentibus p odium arminiaci comite: & girardo de casa bona: Philippus girardi causam tuebat᷑. Sed arminiacus ad casambonã accedens mul/tis opprobriis cũ girardũ lacessisset: girardus iniuriarũ impatiens: castello egressus in arminiacũ prosiliit: & comitis fratrẽ: quẽ imprimis occurrentẽ sibi habuit necat. Quo incõmodo affectus comes: accersito in auxiliũ comite fuxensi: in girardũ ad casambonã progredit᷑. At girardus hostiũ potestatẽ ueritus: in castellũ quod philippi erat cum uxore & liberis se recepit: regis auxilio implorato: cui se causamq; oĩs discidii permittebat. Verũ arminiacus fuxensisq; parui philippũ habentes: girardũ obsident. & castello expugnato oẽs incolas occidunt: præter girardũ: qui clam forte fortuna aufugerat. Eã rem grauiter ferens philippus: copioso admodũ exercitu contracto fuxum petit: ubi ĩ arce situ atq; arte munitissima multis satellitibus stipat᷒ comes agebat: secur᷒ loci quẽ inexpugnabilem arbitrabat᷑. Ad quẽ cũ philippũ propter scopulorũ rigorẽ & uiæ an/gustiã pxime castra admouere: nec militẽ pmouere posset: rupem concidere: & angustias proferre instituit: nõ se inde abiturũ professus: priusq̃ arcẽ diruisset. Constantiam philippi secũ reputans comes: nũcios ad regem mittit: q eũ ad oẽm obedientiã paratũ esse testarent᷑. Iussus ergo comes ad philippũ supplex accedit: quẽ ĩ custodiã missum anno toto uinctum tenuit. Abductis inde uxore & liberis comitis philippus parisiũ re/petit. Exacto anno liberatus carcere fuxensis comes possessionem omnem a philippo recuperat. Eodem prope tempore ãno salutis millesimo.cc.lxxii. patrum synodus præside gregorio decimo romano pontifice lugduni habita est: ubi de expeditõne in syriam ducenda actum est. Ludouicus cognito pontificis aduentu: ad eum salutãdum profectus postq̃ de christiano statu diu confabulati sunt: tres lugduno finitimas arces in potestate gregorii donec synodus solueretur permisit: attributo insuper ad pontifi/cis custodiam (non paruo numero) milite. Rediens lugduno philippus mariã iohannis borboniensis filiam quia forma erat & pudicitia insignis: duxit uxorẽ. Mortuo deinde henrico campano nauarrorum rege filiam eius iohannam a matre ad se deductam in tutelam recepit: misso ad nauarros stephano belmarchio qui fidelitatis iura/menta puellæ nomine a proceribus exigeret. Per idem tempus ferrandus castellæ regis filius qui ex blancha ludouici filia duos liberos ferrandum & alphonsum susce/perat: moritur. Cuius morte post patris decessum regnum castellæ sicut ex cõuentiõe nuptiarũ conuenerat ad alterũ ex ferrandi filiis pertinebat. Sed perfidus rex pater fer/randi cum sanxium superstitem ferrando uidet: matre blancha filiisq; exhæredatis: proceribus castellanis imperat sanxium in suum regem admittãt: eiq; debitam pstent fidem: præsertim cũ se ætate & morbo confectum administrando regno nõ satis ydo/neum iudicaret. Sanxio rege instituto: pater nihil prorsus terræ aut ditionis: suis nepotibus distribuit. Nec admonitus a philippo ut pactorum recordatus nepotum iura ser/uaret: aut si id minus uellet: blancham & liberos eius ad se dimitteret. Permisit igitur castellanus ueternosus rex blancham cum liberis hyspania abire. Ad hoc philippi in/commodum alterum successit: mortuo non sine ueneni suspitione ludouico eius filio Cuius autor ueneficus petrus brochius regis cubicularius esse putabatur. Nam sæpe/numero reginã mariam insimulabat: quia mulier uidelicet nouerca: prioris matrimonii liberis regnum inuideret: optaretq; ex se partos ad id dignitatis promoueri. Cum de ea re inter aulicos & regni proceres rumor increbesceret: nec ulla ratione tanti fla/gitii patrator inueniri posset: uaticinio rem quærere instituit. Erat apud niuellã brabantiæ oppidum religiosa ex beguinarum professione mulier uaticinandi perita. Ad hanc consulendam philippus petrum baiocum antistitem uxoris petri brochii conso/brinum & stephanum diui dyonisii abbatem legat. Hi cum niuellam peruenissent: pe/trus baiocus simulans superesse sibi aliquid diuini obsequii quod non absoluisset: Re/licto domi abbate ad uatẽ contendit. Cognoscitq; ex illa quis ludouici necem procu/rasset: & simul mulierẽ obtestatur: ne suo collegæ abbati reuelet homicidã. Quæ pau/lo post a stephano rogata: respondet q̃ de cæde nouerat ea baiocensi episcopo dixisse

Arminiacus comes.

Cõtẽtio de regno castellæ.

Petrus bro/chius ueneficus.

Nota

a quo si uelit sciscitet. Hoc astu præuentus a petro stephanus: & si doli suspitione habe ret: re dissimulata una cum antistite ad philippu redit. Que cu imprimis rex de begui na interrogasset: atq; ex eo quid baiocus pontifex fecerit accepisset: Vocato ad se epo quærit quod fuerit mulieris de filii cæde oraculu. Quo respondente se oraculu a mu liere sub sacræ confessionis signaculo audiuisse: neq; id pro sacerdotali integritate reue lare posse. Et ego rex inquit episcope no ut confessore: sed ut nunciu ad uatem te lega ueram. Sed propterea indiscussum crimen non ultra differa. Accersito igitur theobal do dolensi pontifice: atq; arnulpho milite templario: his negociu imponit uate coue niendi. Qui legatione diligenter expleta: philippo referunt regina culpa carere: alteru esse q facti conscius ante philippi oculos dietim uersaretur. Hac relatione q uis tristicia philippus contraxisset: dolore tn dissimulat. Atq; interim sororis blanchæ q ab hyspa no rege contepta fuisset reminiscens: sororia iura repetere constituit. Cuius rei causa coparato exercitu p pictauia atq; uasconiam ad salua terram i pyreneo saltu oppidum copiis promotis: tande sæua hyeme impeditus: commeatuq; defectus: ex quorudam p ceru quibus expeditio non placebat consilio: milite domu dimittit: misso i nauarram cum delecta militu manu carolo arthesii comite: q belli motu sedaret suppetias feres eustacio bel marchio que seditiosi quida nauarræ primates pampilone obsessum tene bant. In eo belli negocio cu secunda fortuna carolus usus esset: castellæ rex carolum p nuncios oratum facit: ad se cocedat. Sed id facere carolus distulit donec philippu de re ipa consuleret. Ex consilio regis cu ad castellæ regem carolus accessisset: longa co fabulatone habita: castellanus carolum orat ut conciliator pacis inter philippum & se interueniat. Et uix qdem hæc locutus fuerat castellanus ecce tabellarius ex francia cu epistola uenit. Litterasq; castellæ regi reddit. Eas postq rex plegit: O carole inquit no sum amicoru ope destitutus. Sunt apud francoru regem q mihi diligenter obsequunt meq; de his q apud philippu geruntur efficiunt certiore. Quibus & te conuenire opor tuit: qui mihi es consobrinus. Talibus colloquiis postq dies aliquot exacti sunt: caro lus uale regi dicto nauarram petens: ordinatis rebus: ad philippu in francia uenit. nar rans q a castellæ rege ipe audiuisset: esse apud eu qui archana ipsius consilia inimicis p derent. De qua re cu philippus magnopere sollicitus esset: contigit ut tabellarius q ad regem castellæ litteras a petro brochio p idem tepus acceperat morbo intercept? : pri usq morte obiret: litteras ipas monacho cuida tradiderit philippo pferendas: p oem religione obtestatus: q nemini nisi philippo litteras redderet. Acceptis litteris mona chus ad regem pficiscitur: & ut tabellario promiserat comissa absoluit. Intelligit rex ex litteris petru brochium pfidum & reru suaru proditore esse. Nam ex diplomate & si gillo cognitus est autor. De quo nihil dubius rex brochiu depræhensum: parisii in cu stodia haberi iubet. Quod ubi cognouit baiocus præsul: roma aufugit: ecclesiæ psidio protegendus. Couocatis parisii paucis post diebus proceribus: morte danatus est bro chius: que carnifex excipiens ante solis ortu patibulo strangulauit. Brochio ultimo supplicio affecto philippus atq; castellanus rex: cu hic bayone esset: ille apud momar sanu ageret: & p legationes ultro citroq; missas de blachæ & filiorum iniuriis tractare tur: nuncii a pontifice romano martino quarto ueniunt: qui reges ad pace censura ec clesiastica compellerent. Hæc causa extitit quaobrem philippus cœpta non est psecu tus. Magna in excelso principe uel humilitas uel socordia: ad sacerdotis imperiu cau sam innocentis sororis & pupilloru deserere. Deseruit tn philippus & profectus inde: aragoniæ regem petru occurrente sibi habuit. Qui paucis apud tholosates diebus mo ratus: in cathalonia remeauit. ubi constantia eius uxor ex manfredo genita uirum do cet tempus aduenisse cu siciliæ regnu ad se ptinens occupare possit. Eadem tempe state sequana fluuius tam exundanti aquaru incremento intumuit: ut maioris apud pa risiu pontis testudines sex dissolueret: & minoris unam: urbe p gyru aquis circusepta.

Ad petru aragonu redeo. A gente importune apud uiru constantia ne siciliæ res ne gligeret: adductus quoq; a nicholao tertio romano pontifice qui caroli regis potenti am minorem facere cupiebat: ut constantiæ suæ uxoris ius in sicilia uindicaret: petrus

Bellu in castellanos inane.

Nauarra.

Carol? arthesii comes hyspania petit.

Petri brochii proditio reuelatur.

Petr? arago.

Sequanæ exundatio.

missis messanā pānormūq̧ nūciis: iubet terræ cōditionē & statū iq̄ri. Cōicato cū ciuib⁹ cōsilio: nūcii adductis secū regni q̄busdā primariis ad petrū reuertunt. Cū quo fœdere icto sicilieses cū in urbes suas quiq̧ cōcessisset cōstituta ad detestabile facin⁹ nocte: oēs gallicæ stirpis una cū grauidis uxorib⁹ necant. Nec defuerūt q̄ matrib⁹ exsectis euulsū ex utero fœtū ad parietē allidèrent: ne q̄d franci sanguinis apud eos posthac extaret. Hoc crudeli initio petrus spem cepit: & simulata in sarracenos expeditōne: in siciliam mox aduersus carolū andegauū se conuertit: q̄ eodem tpe messanā obsidebat. Contra uero philippus de rebus siciliæ sollicitus: ut petrū a siciliensi bello reuocaret in aragoniā p̄ parpigniacū exercitū ducit genuā capit & diruit. Publicauerat em̄ martinus q̄rtus petri regnū: & occupantis fore decreuerat. Erat in aragoniā iter unū quod incolæ sclusam uocant transitu q̄dem difficile: sed breue: quod p̄terea hostis doliis sabulo oppletis impediuerat: seq̧ in iugis montiū continebat unde francoꝝ uenientes copias cōtemplaretur. Scrutanti philippo commodū qua faceret iter. Ruscillianus q̄dā nothus q̄ apud genuā captus libertatē a rege meruerat: scire se ait uiā ad primū p̄ximū lapidē qua nesciente hoste exercitus tuto euaderet. Rem gratā leto aīo rex excepit. Iussisq̧ aliquot ex suis simulare p̄ sclusam facere transitū: ipe cū expedita militū manu nothū secutus: tandē p̄ densissimos sentes & inculta uirgulta: in proximū montē euasit: atq̧ ad se p̄ eandē uiam copias oēs recepit. Hostis aūt cū in montes superasse francos: & ad se ordine instructo contendere uidet: nullo cōmisso prælio: fugā arripuit: castris relictis. Inde ad petrālatam itum est: quā a frācis circūuallatā: oppidani intempesta nocte igne p̄ mœnia iniecto deseruerunt. Ea a nostris occupata & præsidio imposito philippus geronnā copias mittit. Vbi laboriosa nimis obsidio fuit: & oppugnatio frequens: atq̧ diu inutilis. Deniq̧ excogitauit philippus machinā quā ad quatiendos diruendosq̧ urbis muros fabricatā obsessi noctu urbe egressi succenderunt. Eam ob rē nimia indignatione percitus rex: firmat aīo fame p̄mere ciuitatē. Interim tn̄ p̄pter cadauerum p̄ agros passim iacentiū putorē & muscarū uix credibilē multitudinē pestilens factus aer frācis letifer fuit. At petrus accepto philippi in aragoniā aduentu relicta panhormi uxore cōstantia: q̄ rerū siciliensiū curā gereret: magnis assumptis copiis in aragoniā nauigare festinat. Erant regiæ naues in statione apud portū rosæ unde cōmeatus in castra frācorū dietim facile importabat: donec petrus aragonensis uectores itercipere magnopere conatur. Itaq̧ portū rosæ occupaturus milibus duobus & quadringentis armatis assumptis: ad portū mouens insidias ponit Cuius aduentu ab exploratore franco cognito: rem ad radulphū conestabilē & iohannē haricurtū exercit⁹ mareschalū defert. Hi cōione cū comite marchiano habita: quingentos electos milites duce exploratore educunt. Contemplatis aūt hostiū copiis q̄ suis maiores erant: cū nescirent petrū in insidiis agere: retro abire statuerant: nisi eos cohortatus matheus de roya. O inquit commilitones ecce in conspectu adest hostis quē q̄rebamus. Quid cunctamur: hodie diuæ assumptiōis mariæ festū diē acturi sumus. Ab ea speremus opem aduersus eos q̄ cōionis christianæ sunt extorres. Par em̄ nobis meritū impendet ecclesiæ iniurias ulciscēdo: ac si in fidei hostes pugnaremus. Hac mathei oratione incitati franci aragones inuadunt. Fitq̧ p̄lium atrox & cruentū: ita ut petrus equo desiliens cum pedite pugnaret Vbi vulnere accepto: & fugientibus suis ipe quoq̧ fugæ se cōmittēs paulo post iteriit. Hac uictoria philippus exultans de expugnanda gerōna maxime laborabat. Erat in philippi exercitu fuxensis comes q̄ cū geronnēsibus nonnūq̄ (non ignaro rege) colloquebat. Hic ciuitatis statū cōpertū habebat: & in illa tridui uix cōmeatū esse non ignorabat. eā ob rem sciens cupere ciues philippo conciliari: regē rogat si geronnēses ad deditionē saluis fortunis oībus reciperet. impetrat comes paucoꝝ dierū inducias: donec geronnenses suū regē ad ferendas illis suppetias admoneant. Missis ob eam rem a geronnensibus ad petrū legatis: cognita principis sui morte ad suos cū redissent: Ciuitatem philippo dedunt permissa illis exportandorū quo uellent bonorū suorū potestate. Recepta geronna firmum ex suis præsidium philippus imponit. Atq̧ ad tholosates se conferre constituens: malo consilio usus: classis partem q̄ in portu rosæ erat in fran

Machina extruitur.

Pestifer ān⁹.

Petrus in aragoniā reuertitur.

Mathei de roya ad suos oratio.

Petrus vulneratus interiit

Geronna deditur philippo.

clam remittit. Quod postq̃ hostis cognouit: francos reliquæ classis custodes adoritur & plurima cæde dilaniat. inter quos enguerrannus caroli nauium præfectus & aubertus de longaualle uiri armis strennui occiduntur. Franci uero tanto incommodo accepto: nauibus igne imposito atq; incenso oppido ad regẽ se recipiunt. Qui ægre ignominiam ferens febrem incidit. Et cum iugum mõtium hostis insideret: philippus per angustias pyreneas perpigniacum se contulit. Vbi recrudescente morbo: sacris christianis receptis rex emoritur. Cuius exsecta præcordia narbonæ sepulta sũt. Ossa uero ad dyonisianum cœnobium elata. Huic philippo duæ uxores fuerunt: una ysabella ex aragonensibus quæ tres illi liberos tulit. Ludouicum qui mortuus est infans. Philippum qui pulcher appellatus est: & carolum ualesiensem. Ex altera cui mariæ nomen fuit: brabantini ducis filia processit Ludouicus ebroicensis comes: & Margareta quæ anglo regi nupsit: & Blancha quam austriæ dux auberti alemannorum regis filius duxit uxorem.

Philipp⁹ moritur.

PAtris regnum philippus pulcher anno gratiæ salutaris ducentesimo octogesimosexto supra mille suscepit. Ad quem edouardus anglus ueniens aquitaniam sub philippi ditione atq; potestate se possedere cognouit: præstito iureiurando in fide erga regem permanendi: quam tamen minime obseruauit. Nã magnis copiis normanniam derepente inuasit: regiæ classis occisis præfectis & aliis pluris qui normanniam philippi nomine moderabantur. Quam rem postq̃ rex cognouit ad edouardum & aquitaniæ præfectos mittit. Mandans eos qui huius rebellionis autores extitissent compræhensos petragoricum ducant digna pro scelere pœna afficiendos. Sed contumax anglus dicto audiens non fuit. Eapropter per arnulphum de nella conestabilem aquitaniam philippus sibi uendicat. Et nihilominus edouardo diẽ dicit ad iudicium suum ueniendi. At anglus debitæ philippo fidei conscius ut aliquam conceptæ a se fraudi uiam aperiret: per nuncios philippo significat se aquitaniam: & qcquid in francia terræ sub imperio eius tenuisset remittere: eiq; in perpetuum cedere. Hæc enim edouardus dicens spe magna ducebatur: armis possessionem repetendi: quas iure belli atq; gentium forte postea comparatas: non aliena ditione astrictus retineret. Eadem ferme tempestate guido flandriæ comes inita clam cum edouardo societate filiam illi suam desponderat. Quod ne præter philippi assensum facere uideretur: ipse cum filia ad regem uenit: ut inde in angliam ex regis sententia traiiceret. At secus ac comes ratus est accidit. Nam pater in custodia habitus est. Et filia cum liberis philippi educanda tradita. Interim carolus philippi frater expeditionem in aquitanos ducit. Et rionem arcem maritimam circumuallat. Quo tempore rodulphus de nella pontenseyum obsidens quam arcem complures aquitani angliq; præsidio tenebãt: pacto cum anglis clam inito: arcem recepit: atq; ita anglis liberis dimissis: aquitanos omnes uinctos ad carolum rionem perducit. Quos furcis appensos carolus ante rionis portas strangulare imperat. Quo terrore perculsi iohannes de sancto iohãne: & iohannes britonicus qui rione obsessi erant noctu fugientes: priusq̃ naues ad hoc in portu paratas conscendissent: a uasconibus anglisq; necantur. Intellecta obsessorum seditione: carolus arcem expugnat: interemptis uasconibus cum bona anglorum parte. Deinde ad sanctum seuerum mouens eum per continuam æstatem dura obsidione locum pressisset: oppidum tandem capit. At paulopost carolo in franciã abeunte: oppidani in fide non manserunt. Multis bellis occupatus philippus: cum re pecuniaria laboraret tributum a mercatoribus primum: mox & a clero plebeq; centesimam atq; quinquagesimã oĩm quæ possidebant exigit. Secutũq; est aduersus anglos ingens bellum. Cuius rei gratia missus ab edouardo frater eius eadmondus bayone mortuus est. Post eius mortẽ uasconibus sollicitis & summopere curantibus p̃sidio & cõmeatu munire ciuitates: robertus arthesii comes q in aquitania aduersus anglos bellum administrabat occurrit. Fugauitq;: cõpluribus ex illis occisis. Per idem tẽpus Henricus dux barry qui edouardi filiã desponsauerat campaniã incursiõibus atq; incẽdiis uexat. quẽ galterus creciacus cũ magnis copiis barrũ iubente philippo petẽs: terram ita uastat: ut

Edouard⁹ fidefragus.

Attẽde edouardi dolum.

Guido flandriæ comes cum filia retinetur a rege.

Centesimã & quinquagesimã philipp⁹ indixit.

henricũ p campaniã grassantẽ domũ repetere compulerit. Insurrexit ꝑterea aduersus philippũ guydo flandriæ comes atq; edouardi partiũ fuit: cũ fuisset a philippo suæ libertati pmissus. Hãc belli causam iustã esse ratus philippus: arma capit: & magno militũ robore in flandriã ꝓgredit᷑. Et ad insulã castra ponẽs oppidũ cũ arce expugnatum recepit. Dũ hæc a philippo gerunt᷑ carolus aqtania pfectis relicta: arthesiũ reuersus est Atq; a sancto audomaro copias in flandrenses mouet. Cui occurrens apud furnas guydo comes: sexcẽtis equitibus & sexdecĩ peditũ milibus instructus: ꝑlium non detraxit. In quo guillermus iuliaci & henricus bellomõtensis cũ plurimis capti p diuersas custodias asseruari iussi sunt: & furnæ cũ oĩ ualle casleteñsi a carolo occupatæ: guido uero brugis se recepit. Ad quẽ edouardus anglus ex anglia cõcedens: cũ audisset philippũ ad se infesto agmine pficisci relictis brugis ipse & comes gandauũ petunt. Philippo quidem (abeũte guidone) brugẽses deditionẽ fecere. Nec multi dies intercesserũt. cũ edouardus inducias a rege postulauit. Quibus ad bienniũ concessis & iureiurando roboratis philippus flandria egressus est. Eodem tpe bonifacius octauus põtifex romanus ludouicũ regẽ claris operibus & miraculis illustrẽ in numerũ cælestiũ incolarũ rettulit. Concessit ꝑterea philippo atq; eius successori filio priuilegiũ uacantiũ ecclesiarũ prouentũ anni unius exigendi: ꝑterq̃ earũ quas cathedrales & monasticas uocant: id autẽ ius regaliæ appellatũ est quod regibus ita peculiare esse franci cõtendunt: ut nihil magis ad ius regiũ ptinere possit. Cõuenere p id tp̃s apud uallicolorẽ aubert⁹ alemãnus rex & philippus q ueteris amicitiæ atq; societatis iura innouarunt. Firmata inter reges beniuolentia cũ induciarũ finis adesset: philippus carolũ ualesiũ cũ ualida militũ manu in flandriã mittit: q duaco atq; bethunia capta: brugas contendit: aduersus robertũ guidonis filiũ: qui illic castra fixisse dicebatur. Prælii potestate facta: cũ uictoria ad frãcos inclinaret: fugientes flamingi gandauũ se recipiunt. Quos cũ carolus insequeret᷑: guido intercedentibus amicis cũ filio roberto ad carolũ supplices accesserunt: deinde ad philippũ deducti diuersis custodiis mancipant᷑. Tunc flandriã ingressus philippus: fide illi a pceribus pstita: iacobũ de sancto paulo flandriæ pfecit. Nec parũ fortunæ fuit tot sæcularibus bellis regẽ implicare: nisi romanũ etiã pontificẽ aduersus eũ ꝓuocaret Bonifacius eñ octauus bellũ hierosolimitanũ aĩo agitans: cũ speraret philippũ ad id bellũ inducere: appamensem epm ad regẽ mittit. Qui incassum se niti cũ intellexit: minis agere tentans. quasi philippũ regno priuandũ dictitaret: si pontifici nõ suffragaret᷑ in carcerẽ philippi iussu cõiectus est. Quo facto quia ius gentiũ uiolasse philippũ bonifacius diceret: ut erat supra modũ arrogans: ultionẽ parat. Itaq; misso in franciã archidiacono narboneñ. philippũ uetat quicq̃ de ecclesiæ ꝓuentibus pcipere: q tametsi ecclesiarũ defensor sit: se tñ regnũq; franciæ per eius contumaciã ad romanã ecclesiã deuolutũ esse. Si secus faceret: ipm cum fautoribus in hæreticorũ numerũ habiturũ. Episcopis quoq; & aliquot abbatibus theologis insuper & pontificii iuris doctoribus diem dicere iubet: romæ ad kalẽ. nouẽbres se sistendi. Simulq; indulgentias & concessiones a romanis pontificibus francis elargitas nullas esse declarat. His mandatis ab archidyacono expositis philippus epm appamensem q ob maledicta in regẽ in carcere tenebatur archidyacono restituit. simulq; imperat regno sine cunctatione illũ excedere. Insequenti postea uere conuentu parisii habito pontifices primũ philippus cõmemoratis quas a bonifacio acceperat iniuriis rogat: a quo suarum ecclesiarũ prædia prouentusq; accepissent: deinde ad proceres cõuersus. Et uos inquit uiri nobiles quẽ uobis regem dñmq; habere arbitramini? Respondentibus sine controuersia regio se iure illa oĩa tenere atq; tueri: at inquit rex bonifacius ita agit: quasi uos regnũq; omne francorũ sedi apostolicæ subiectũ sit. Imperiũ enim alemannorũ quod ipse alberto ter petenti negauerat: illud cum francorũ regno simul alberto contulit. Nos autem o uiri fidei uestræ atq; beniuolentiæ gratias agentes pollicemur: libertatem publicam uestra ope freti ptegere. Conuentu dissoluto: rex publico edicto prohibet e regno quicq̃ auri argenti ue aliarũq; mercium exportari: constituta in præuaricatores edicti pœna. Iubet præterea ad regni extremos fines atq; exitus custodes assignari: qui ingredientes egredi

Bellũ flãdrẽse.

Induciæ.

Sancti ludouici in sãctos relatio.

Regalia.

Guido comes & robertus eius filius in uiculis habentur.

Causa cædis in francos apud curtracum a flamingis factæ.

enteſq; aſſeruerit. Interim dum hæc a philippo ſollicite curantur: ſeditio a flandrenſibus in iacobũ comitem ſancti pauli quem genti præfecerat rex orta eſt: ob uectigalia quibus comes incolas aggrauabat. Ad curtracũ hæc primo peſtis exũdauit. Fitq; a plebe brugenſi in francos pernitioſus inſultus: cadentibus utrinq; q̃plurimis. Quod ut reſciuit philippus: delectos bono numero milites brugas mittit. Quos ſimulata parẽdi humilitate receptos: nocte inſequente brugenſes trucidant. Fama extitit comitem ſancti pauli brugis admiſſum cõminatum fuiſſe oppidanis quibuſdam necem: atq; ob id ipſm brugenſes animos ad tantũ facinus deſumpſiſſe. Noctis atq; hoſpitis ſui tamen beneficio defenſus comes aufugit: ſuis relictis quos noctu brugenſes ad magnum numerum furentes trucidauere. Et ſceleris immanitate tumultuoſiores effecti cõtracta omnis generis hominũ manu: ſpem capiunt guidonem comitem ſuum quem in cuſtodia philippus habebat liberandi. Atq; ita mouentes guidonem namurcum comitis flandrenſis filium obuium excipiunt qui alemannorũ theutonicorumq; raptim copiis inſtructus: eorum expectationem auxit. Parantibus bellum brugenſibus: rex nouas copias roberto artheſieñ. attribuens iubet in flandriam proficiſcatur. Robertus negocium recipiens eductis copiis inter brugas curtracũq; caſtra ponit ad fluentum quod mediũ inter ſe atq; hoſtes erat. Quod tametſi ponte flamingi iunxiſſent aduenientibus tamẽ francis pontẽ diſſoluerant. Quo a francis magna contentione hoſtiũ inſtaurato: dies prælio dicta eſt. Erant in exercitu brugenſium plebei fere oẽs uerubus partim parti clauis & præacutis ſudibus inſtructi. Quã ob rem parui illos habentes equites franci: peditem qui in prima acie erat & bene rem gerebat ad ſe reuocant: atq; ita equites ex equis prælíantes in aciem progreſſi occidũtur. Quibus dum auxiliari robertus magna ui cõtendit: multis vulneribus acceptis occubuit: fugæ ſe committentibus duobus hominũ milibus: inter quos comes ille ſancti pauli & bolonienſis comes robertuſq; claromontenſis comitis filius principes extiterunt: ꝑpetua ignominia notati. Periiſſeq; in hoc ꝓlio referuntur præter ipſm robertum genere inſignes uiri godefridus brabantinus cum eius filio egregio adoleſcente. Comes dãmallus iohannes hannoniæ comitis filius: reginaldus de neella francus coneſtabilis: guido caſtrenſis mareſchallus: iacobus de ſancto paulo iohannes bruliacus baliſtariorum præfectus: & alii numero ducẽti: quorum nuda cadauera inhumata triduo feris auibuſq; patuere: donec ex ordine minorũ quidam fraterculus roberti artheſienſis corpus triginta vulneribus confoſſum in ꝓximo uirginũ monaſteriolo terræ condidit. Occiſorum millia duodecim fuiſſe referuntur. Brugenſes autem tam inſigni uictoria adepta feroces: direptis francorum caſtris curtracum cum arce capiunt. Et guido namurcus ſuperbus iuuenis: rebus maioribus ſtudens inſulam obſidet tornacũq; atq; duacum cũ gandauo & ypris in ſuas partes uel metu uel pollicitis allicit. & mox attrebates incurſionibus & populationibus infeſtat. Præſignaſſe hanc tam diram cladem cometa ferebatur: qui ſuperiore proximo anno uiſus fuiſſet. Hanc a plebeis ignominiam franca nobilitas accepit: quæ ſuis uiribus & generis claritate freta atq; ſuperbiens: popularem turbam & miniſteriis uilioribus operam nauantem contempſit. Sumit enim animos quiſquis libertatẽ tuetur: nec inermis æſtimari debet qui pro patria uitaq; decertat. Eodem tempore pontifices franci quibus ab archidyacono narboneñ. dies dictus erat (tribus ad bonifaciũ deputatis epĩs) purgatos ſe a contumacia faciunt: propterea ꝙ & bello flandrenſi diſtinerentur: nec liceret legibus poſitis regno egredi. Clade ſuorum accepta philippus copioſiſſimum ſupraq̃ credi poteſt exercitum cogit. Progreſſuſq; cum in agro attrebatium caſtra poſuiſſet: hoſtemq; flamingum pene in conſpectu haberet (nam uitriacum hoſtis obſidebat) neq; hoſtem prælio laceſſiuit: neq; locum ullum oppugnare ſuſtinuit territus ut vulgatum poſtea eſt nuncio quod ſoror eius edouardi uxor ad illum dimiſerat. Cuius commenti autor fuerat edouardus. Nam cum ad flamingos inclinaret: omni ſtudio laborabat bellicum philippi apparatum diſſoluere. Igitur beniuolentiã ſimulans edouardus uxorem de fratris futuro periculo certam facit: dicens ſe certo ſcire, ſi philippus prælio aduerſus flamingos congrederetur eum a ſuis in manus hoſtium prodendum

Francorũ temeritas.

Commentũ ſeu fictio ab edouardo inuenta.

fore. Soror accepto fratris periculo philippum sibi cauere litteris admonet. Huius rei causa rex othelinum burgundionũ ducem comitatu arthesii donat. Moxq; præsidiis per loca munitiora relictis: reliquũ exercitũ domum dimisit. Paucis uero post diebus flamingus cõmissi sceleris pœnã excepit: Nam apud ariam occurrẽtes brugensib⁹ franci supra octingentos interemerũt. Hæc cum in francia geruntur carolus uallesi⁹ in appulia agens postq̃ de brugensi uictoria certum nuncium accepit: composita cũ fre derico de rebus siciliæ pace: ad philippũ se recepit. Burdegalenses cũ incommodũ a francis per flamingos acceptum cognouissent: philippi detrectantes imperiũ regios ministros qui apud eos erant ciuitate extrudunt. Sibiq; ditionem usurpant. Verebant̃ enim si quando icto inter frãcos anglosq; fœdere in edouardi potestatẽ uenirent: pœ na non dissimili plecti: q̃ lõdonienses edouardus paulo ãte affecerat: quos ad rebellio nem ad suarũ ædium portas strangulatos fuisse fama vulgabat. Pugnatũ est rursus eodem anno aduersus flandrenses. Qui non procul a sancto audomaro uicti: milia. xv. ex suis uno prælio amisere. præterea apud insulam grassantes quingentos flamingos tornacenses duce fucaudo melleo oẽs uel necauerunt uel captos abduxerunt. Per eos dies philippus aquitaniã edouardo restituit: paxq; inter reges conuenit. Habitũq; est non multis post diebus parisii episcoporũ atq; magnatum consilium ubi de bonifa cii pontificis in francos concepto imperio actum est: deferentibus proceribus bonifa ciũ pontificatu indignũ esse: qui & homicida & hæreticus esset: quorũ scelerum testes in promptu habere facile erat. Fuit igitur oĩm una sententia bonifacii iussis parere non deberi: nisi prius sese ab obiectis illi criminibus expurgasset. Cui sententiæ unus tãtum cistertiensis abbas non est assensus: sed concilio relicto: cistertiũ se contulit. Iohannes quoq; monachus romanus legatus (qui per eos dies legationis munere apud francos fungebatur) cognito quid in bonifacium consultaret: ad pontificẽ reuersus est. Qui autem a pontifice uenerant constantiensis archidyaconus & nicolaus besarus: missi ut regno sacris interdicerent: apud trecas depræhensi carceri deduntur. Erat guidoni flandriæ comiti philipp⁹ filius qui bonifacii partes secutus: non contẽnendas ex theu tonicis alemannisq; copias in flandriã deduxit. Quibus aucti flandrẽses sæuiore q̃ pri⁹ animo bellum in francos parant. Et ad sanctum audomarũ expugnãdi loci spe procur rentes: quattuor milibus ex suis interemptis: morinũ proximã urbem sine præsidio re lictam inuadentes incenderunt. Et cũ aduersus illos grandem admodũ exercitũ pero nam usq; philippus promouisset: consilio comitis sabaudiæ inducias dedit flandrensi bus & accepit: nulla re gloriose gesta. Post hæc bonifacii arrogantiã iniquo animo ferens philippus: anagniam quo se pontifex receperat sarram ex colũnensium familia cum nogareto equite franco in italiam mittit: ob causam insinuandæ prouocationis: qua aduersus bonifacii iniurias philippus sese tuebatur. Sarra mutata ueste: ne ab italis agnosceretur: quot potest amicos colligit: & conductis ducentis ex iis qui sub carolo ualesio in appulia militauerant nogaretũ cum bona manu ferentinum præmittit: ut inde urgente negocio sarræ auxiliaris adueniret: ipse anagniam nocte gibellinarũ ope ingressus bonifaciũ in patris domo capit: inde romã deductum superbum pontificem atq; animi ægritudine laborantem mors abstulit. Ferunt nogaretũ sarramq; in mandatis habuisse pontificem ad philippum pducendi: sed pontificiæ sanctitatis reuerentia par tim deterritos partim anagniensium occursu prohibitos cœpto destitisse. Talem uitæ exitum habuit contemptor oĩm hoĩm bonifacius qui christi præceptorũ minime re cordatus: adimere & conferre regna pro suo arbitrio conabatur: cum nõ ignoraret ei⁹ se loco uersari in terris: cuius regnũ non de hoc mundo & terrenis rebus sed de cælesti bus esset: quiq; dolo & malis artibus episcopatũ romanũ sibi quæsiuerat: & cælestinũ a quo dignitatem receperat in carcere dum uixit habuerat. Non prætermittam hoc lo co scribere quod constanti fide per hos dies in parisiensi agro accidisse ab hystoricis accepi. Erat adam de monasterio uallis sarnarii conuersus: cui uilla creches ad ipm mo nasterium ptinens commissa a loci abbate fuerat. Hic paucos ante christi natalem dies ad uillam sibi creditam ex cœnobio ante diei exortum proficiscẽs: uno seruo tantum

Clades flamingorum.

Burdegalen ses philippi detrectãt im perium.

Bellũ rursus in flandria.

Abbas cistertiensis.

Bellũ a flandris.

Philippus in bonifacium.

Conuersi de monasterio uallis sarnarii apparitio nocturna.

comitatus: uidet in uia proceram arborem pruina geluq; albescentē ad se ocissime cō/
cedere: qua re equus cui insidebat adam terrefactus e uia prosiliens: uix potuit a con/
uerso ad uiam reflecti. Eodemq; metu affectus seruus nutare cœpit ita ut in pedes stare
& ambulare difficile illi esset. Propior conuerso facta arbor cum homini nihil nocuis/
set euanuit: aerem & sulphureū odorem relinquens. Suspicatus ꝓpterea conuersus ali
quid a demonio illusionis fuisse sibi obiectū: ad superos aīm uertens: diuæ mariæ lau/
des recitat. Moxq; pone se hominis nigri equitantis effigiem conspicit: aduersum quē
adam indignabundus: Cur inquit infœlix mihi audes insultare: cum mihi habeam in
monasterio comprecatores fratres q̄bus cura sedula est me & reliquos a cœnobio ab/
sentes deo & diuæ mariæ commendare? Abi quandoquidem nulla tibi pars mecū est.
Discedens inde ad pauculum tempus demon: protenus conuerso astitit forma homi/
nis q̄ maxima: cui prolixum & gracile collum erat. Quem se infestantem adam frustra
pugione repellere conatus: uidet confestim illum mutata effigie mediocri statura esse
& monachi instar cuculla faciem uelare: cuius oculi sicuti æs candēs rutilabant. In quos
dum conuersus gladiolum incassum uibrat: pecudis similitudine uisus demon nō mi/
nor q̄ asinus auritus apparuit. Vnde magis timēs seruus: domine inquit describe in so/
lo orbem: atq; in medio crucem christi insculpe: in circo enim stantibus nobis nihil ad
uersabitur inimicus. Fecit igitur conuersus sicuti a seruo fuerat admonitus. Nec sic de/
stitit impius aduersator. Nam asininas aures in cornua commutauit: atq; ad circulum
concedens opprobriis est a conuerso reprobatus: & sputis cōtaminatus. Cumq; a seruo
doctus conuersus cruce se signasset: demon in dolii speciem figuratus: se molerias uicū
uersus in rotæ speciem circumegit: conuerso illeso relicto. Huius tam mirandi euētus
indicia extiterunt. Abbas imprimis uallis sarnarii: qui a conuerso fidē rei quæsiuit. Scri
ptor præterea hystoriæ: loci ubi hæc gesta sunt inspector: qui equum prius mansuetum
calcitrantem postea atq; ferocientem se uidisse profitetur. Languor item serui diutur/
nus: & uestium conuersi intolerabilis fetor: & uocis donec zinziber desumpsit diffici/
lis emissio. Per eosdem dies marchiensi comite mortuo: angolisma ciuitas philip/
po obuenit. Quam ipse adiens aquitaniam quoq; & tholozatium prouinciam uisitauit
pacatis quorūdam animis qui ad rebellionem procliui esse ferebantur. Reuersus in
franciam philippus ratus flamingos ferociam deponere: si guido eorum comes carce/
re liberatus ad eos mitteretur: comitem cum filio guillermo dimittit. Illi postq̄ sediti/
osam gentem ad sanitatem ducere non potuerunt: ad philippum ut promiserant con/
uertuntur. Cognita flandrensium pertinacia philippus: tertio in eos mouens apud mō
tem populorum ab arboribus populis quarum in eo loco copia est sic uocatum positis
castris: cum speraret flandrenses in prælium descensuros cognouit hostem uallo se cō
tinere: & castra carris quadrigisq; circumuallasse. Igitur cum aduesperasceret: rege exar
mato & militibus paulo negligentius agentibus: ecce irrumpit in regem ferox hostis:
atq; in conspectu philippi occisis petro gentiano & iacobo fratre eius: aliis quoq; non
paucis rex conscenso equo cum ipse sibi galeam imposuisset: in hostem animosissime
fertur: obuios quosq; interimens. Quem reliqui insecuti uiginti milium flamīgorum
stragem fecere: ita ut nisi superueniēs nox tenebris hostem protexisset: actum prorsus
de flandrensibus extitisset. Rediit ex prælio rex facibus accensis quæ noctis caliginem
superent. Huius uictoriæ tempore flandrensis comes qui compendii asseruabatur de/
functus est. Moritur item iohanna philippi uxor. Fuitq; his diebus tanta annonæ per
franciam caritas ut frumenti mensura quæ sextarius appellatur: solidis ueniret cētum
Pistores propterea publici ne plebs expositos a se uenales panes desumeret: uiq; aufer
ret: officinas clauserūt donec recensitis diuitū & religiosorum horreis frumentum ue/
nale iussu philippi promeretur. Mortuo deinde edouardo angliæ rege: successor eius
filius edouardus ysabellam philippi filiam uxorem duxit. Per eosdem dies mortuo
benedicto undecimo: qui philippum ab excōmunicatione bonifacii absoluerat: con/
uenientibus perusii cardinalibus curāte maxime philippo bernardus gottus uasco bur
degallensis archiepiscopus pontifex absens eligitur: quem clemētem quintum appel

Angolisma ciuitas mortuo comite marchiensi philippi fuit.

Bellū in flandria.

Flandrēsium cædes.

Caritas ānonæ.

Edouardus tertius angl⁹ rex.

lauerunt. Hic tempore electionis cum in gallia ageret: cardinales lugdunum ad se ueni re iubet. Vbi tyara pontificali fuit coronatus: assistente philippo & principibus cōplu ribus francis. Ex eo tempore anno salutis. M.ccc.quinto cœpit clemēs auinionem ur bem incolere: ubi per annos quattuor & sepuaginta sedes pontificum mansit. Publicæ leticiæ quæ propter noui pontificis assumptionē agebatur calamitas non defuit. Erat iuxta uiam qua pontifex ducebatur murus ueteri materia male concinatus. In hunc cū turba uisendi pontificis desiderio conscendisset: uetustate exesus & pondere superex tantis populi pressus murus in britonum ducem collapsus est. Consecrato clemēte car dinales ex colūnensium familia suis dignitatibus prædiisq́ a bonifacio destituti restitu untur. A quo etiam clemente dum ex lugduno burdegallam petit tam magnis impen sis ecclesiæ grauatæ feruntur: ut inde ad philippum graues admodum querelæ delatæ sint. Philippo autem qui ad bellum flandrense grandes sumptus fecisset pontifex de cimæ ius donauit. Concessitq́ ut ecclesias sacerdote uel ministro destitutas sibi seruiē tibus clericis atq́ benemerenti familiæ conferre posset. Et quoniam per id tempus iu sti ponderis moneta non esset: philippus pontifici pollicetur illam ad legitimam æsti mationem se reducturum. Atq́ ita clementem philippus dimittens: cum in franciā re diisset margaretam burgundiæ ducis maiorem natu filiam ludouico uxorem accipere permittit. Sedauit præterea ortam a bellouacis in symonē episcopum seditiōem: quæ eo processerat: ut ciuitate extorris pontifex nobilium quorūdam manu collecta ciues quosdam ex insidiis ceperit: suburbiis igne consumptis. Tumultuatum etiam eodē an no a parisiis ob monetæ usum. Diuites enim qui suas inquilinis & uariorum ministeri orum opificibus domos locauerant minoris precii monetam accipere annuæ pensio nis loco recusabant alteram quæ iustioris ponderis erat exigentes. Cuius inuēti autor stephanus quidam barbetus habebatur. Hic stephan⁹ in delitiis habebat hortos a suo nomine barbetos appellatos cum præclaris ædibus: in eo loco (cui barbeti porta no men postea mansit). Furens ergo populus in stephani possessiones delatus: quicqd in ædibus & hortis præciosum fuit uastat atq́ incendit: mox inde mouentes ad uiam san cti martini ubi ipse barbetus incolebat se conferunt fustibus clauisq́ & uerubus ut cuiq́ arma furor ministrabat instructi. Effractis stephani portis domum supellectileq́ om nem diripiunt. Erat per hos dies philippus apud templarios: quem nihil periculi ex pectantem seditiosi in templo confestim obsident. Nec quicq́ ad eum inferri sustine bant quod non uel raperent uel cœno inficerent. Tam repentino populi motu attoni tus rex: misso ad seditiosos parisiano cum quibusdā aulicis præposito: dicere illis impe rat: si quid in illos a quopiam commissum esset: aut iiuria illata: se regem esse qui eos tueri possit. petant modo si quid a rege optent: & domum abeant se protenus curatu rum ut populo melius consultum sit. His pro tempore simulatis leuis populus a furo re temperans: cum domum quisq́ petiisset: nihil cunctatus philippus seditionis auto res ad octo & uiginti correptos furcis ad quattuor urbis celebriores portas erectis illa queari & strangulari mandat. Nec multo post monetam ad legitimum æris ualorem cudit. Et per hos dies ludouicus hutinus philippi filius pampilone a nauarris rex co ronatus atq́ appellatus est anno domini. M.ccc.septimo. Tum etiam proditus est tem plariorum error: qui apud hierosolymā fidei defensionem professi: cum primum reli gionis consideratione opulentissimos se effecissent: præclarissimis per orbem christi anum ædibus comparatis: christo reiecto falsis se religionibus dediderunt. Erat enim illis simulachrum cui pellem humanam superinduxerant: appositis ad oculos statuæ duobus fulgentissimis carbūculis qui uice oculorum micaret. Ei statuæ dum quipiam ad illos ingrederetur: ordinem uitamq́ templariorum professurus: abnegato ante oīa christo & cruce eius calcata: sacrificium faciebat. Morientis autem corpus in puluerem adactum cæteris in potum conferebant: quo poculo constantiores suos fieri arbitrabā tur. Præterea si ex templarii coitu infans ex puella uirgine nasceretur: hunc igni torre bant: exq́ eliquata inde pinguedine suum simulachrum decoris gratia ungebant. In confesso quoq́ habitum est: eorum dolo diuum ludouicum dum in syria peregrinare

Clemēs qui tus.

Monetæ re formatio.

Seditio bel louacorū in suum epm.

Stephan⁹ bar betus.

Seditio pari siorum.

Pœna in sedi tiosos.

Ludouic⁹ hu tinus nauar ræ rex.

Error tēpla riorum.

tur: in uinculis a soldano ægypto coniectum fuisse. His atq; hmõi criminibus: & q; item masculorum fœdissimi amatores essent: templariorum ordo in concilio uiennẽsi anno dominicæ pietatis millesimo trecentesimo duodecimo per clementem quintum finem excepit. Compræhensis ubilibet terrarum qui eius impietatis fuerant atq; cre/matis.

Lugdunẽsis ãtistes suæ temeritatis pœnas luit.

Administrabat eadem tempestate ecclesiam lugdunensem quidam non satis prudens episcopus: qui ob blasphemias regiæ sublimitati irrogatas obsidione a ludouico hutino cinctus: & inde ad philippum deductus post longam custodiam satisfactione exhibita: tandem suæ libertati permissus est. Non intercedentibus post hæc multis diebus lugdunenses coniuratõne facta a rege deficiunt: mouentesq; sancti iusti castellum diripiunt. Sed per ludouicum hutinum edomiti se imperata facturos iurant. Et motus iterum bellum a flamingis insurgit: cuius autor extitit Ludouicus filius guidonis flandrensis niuernensis comes. Qui ob id decreto parlamentei senatus sua hæreditate priuatus est: & bona eius publicata.

Fœminæ isignes punitæ.

Fuerunt quoq; insignibus fœminis sua fata. Nam uxores filiorum philippi tres adulterii insimulatæ fuit. quãobrem margaretha ludouici hutini nauarræ regis coniunx: & iohanna philippi pictauensis comitis: regis edicto in castello galardi relegatæ sunt: quarum libido satis in aperto erat. Blancha uero quæ carolo marchiano comiti nupserat postq̃ apud dordanum in custodia aliquot diebus fuit: innocens liberata est: & uiro restituta.

Pœna i adulteros.

Stupratores autem philippus & galterus dannoy fratres (mentulis exsectis) pelle nudati apud põtisaram ultimi supplicii pœnas subierunt.

Rebellãt flamingi.

Interim rebellantibus flamingis enguerrannus mariguyanus qui una cum philippo regnum administrabat: conuocato ad regem ex regni ciuitatibus populo: cum multa præsente philippo de flamingorum crebra rebellione disseruissent: rogauit postremo auditores si ad bellum quod rex aduersus illos pararet pecuniam suppeditarent. Quibus respondentibus se regiis negociis opem non sustracturos: enguerrannus gratiis populo persolutis grande pensum ad militum stipendia exegit. Sed tribus ad id bellum regis filiis atq; ipso enguerranno cum ingentibus copiis a rege missis: cum ad insulam castra posuissent: re infecta: de enguerranni consilio exercitum domum dimiserunt.

Moritur philippus.

Philippum interea morbus inuasit mortuusq; est apud fontem bleaudi qui uicus in uastinio est postq̃ annos octo & uigiti regnasset. Eius cor ex præcordiis exsectum in poissiaco cœnobio quod ad diui ludouici aui sui memoriam philippus condiderat uirginibusq; sub custodia fratrum dominici ordinis attribuerat sepultum est: reliquo corpore in dyonisiano monasterio terræ commendato. Eius mortis conscios fuisse petrum cathalaunensem episcopum & radulphum praerium in regio senatu aduocatum creditum est. Sed radulphus innocens inuentus est.

Philippi morientis ad filios pia oratio

At philippus priusq̃ mortem obiret: filios tris (quos superstites sibi relinquebat) ad se aduocãs ad maiorem natu conuersus: Ludouice inquit regnaui hactenus: plurimis uectigalibus & tributis meum populum uexans: nec mihi satis curæ fuit monetam cudere quæ legitimi ponderis esset. Eam ob rem multorum in me odia concitaui. Ecce post me regnaturus es: miserere patris animæ: & quæ perperam a me gesta sunt ipse emendes. Deo satis meo nomine fac: de iis quæ tibi relinquo: & hierosolymitano me uoto absoluas. Vos quoq; filii seruate sinceram inter uos charitatem. His a philippo pulchro pro temporis angustia breuissime dictis: cum dauidis uersiculum. In manus tuas domine commendo spiritum meum religiose pronunciat animam efflauit. mense nouembri pridiæ diui andreæ anno christiani natalis. M.ccc.decimotertio. Huic philippo quinq; liberos iohanna uxor peperit: Ludouicum hutinum: Philippum pictauorum comitem: Carolum marchiæ principem: filiã quã infantẽ mors abstulit: & alteram ysabellã quã edouardo anglorum regi pater philippus matrimonio iunxit.

Enguerrannus ratiõem regni administrati ponere cogitur.

POst philippi mortem filii eius de patris thesauris solliciti cum nihil æris inuenissent (ferrico pinquigniaco maxime hortante) enguerrãnum in arcem luparæ parisii coniectum: rationẽ administrati a se regni ponere compellũt. At cum bonam thesauri partem carolum uallesium philippi fratrem habuisse enguerrannus diceret. Carolus ægre id ferens: oẽsq; quibus enguerranni nomẽ odio habebat

excitat querimoniā aduersus eum proferre. Et ne quid gratiæ a beniuolis enguerrān⁹ reciperet ex lupara (cuius ipse præfectus erat) ad templariorum munitissimam arcem traducitur. Ipse paucis post diebus cum perductus ad ludouicum hutinū esset: iohannes hannerius ad hoc a carolo ualesio edoctus in præsentē enguerrānū hæc quæ subscripsi crimina cumulauit. Eū quidem philippo fuisse suspectum: eam ob rem recusasse illum ne testamenti sui procurationem gereret. Extremam in flamingos expeditionem suo dolo fuisse irritam ꝙ communicato clam cum niuernensi comite consilio: atq; ab eo receptis muneribus consilium dederit exercitum reducendi. Cuius tamen causa grandem ex regno pecuniam exegerat. Ea præterea nocte qua philippus obiisset mortem regis thesauros ex lupara alio transtulisse. Retinuisse quoq; sibi triginta librarum parisiensium milia quæ Clementi romano pontifici dono danda a rege accepisset. Neq; rationem fecisse sexaginta et trecentorū pannorum quos ex naufragio quodā regis nomine detinebat. Celasse quoq; octo & quadraginta librarū millia: quæ regi attrebates impēdissent. Nec in re pecuniaria fraudem modo fecisse: sed cum ad arthesiī dominam rex quædam quæ ad regiam dignitatem pertinebāt: scripsisset: enguerrannū suis adiectis litteris repugnantia scripsisse: pollicitum eam omni incommodo eximere: atq; ab ea quindecim librarum mulctam dono habuisse: quam a cameracēsibus si rex decreuisset: acceptura erat: eam nihilominus pecuniam sua auctoritate enguerrannum a cameracensibus exegisse. Et cum regium apud parisios palatium exædificandum recepisset: præter decem milia librarum quæ illi philippus tribuerat: domos quæ proxime palatium ciuiū erant usurpasse: constituta possessoribus annua pensione quæ ad illum quotānis perueniret: Commisisse insuper in priuatos quosdā inexplebilis auaritiæ flagitia atq; ita regios qui fisco præerant ministros & quæstores sibi deuinxisse: ut sine ei⁹ syngrapho regis iussionibus nō obtemperēt. His aliisq; ab hannerio palam expositis: nulla enguerrannо se purgandi potestas fuit. Erat autem illi uxor quæ liberandi eius causa postq̄ multa frustra tentasset: ad magiam et diuinationes se conuertit: pauioto quodam malefico & clauda muliere ad id facinus opem ferentibus. Itaq; cærea quædam simulachra ad regis & caroli ualesieñ. formā demonia arte conficiūt: quæ lāguentium speciem præ se ferrent: ad quorum similitudinem (nisi male sors prodita fuisset) rex: et ipse carolus conficiendi macie sensim erant: et definita ad tempus morte consumendi. Cognito maleficio rex totius negocii cēsuram carolo committit. Qui mox accitis quibusdam magnæ auctoritatis proceribus enguerranum in supremo patibuli parisiensis tigno strangulari imperat. Pauiotum par supplicium excepit: præterq̄ ꝙ infra enguerrannum: ad inferiorem trabem illaqueatus est. Claudam flamma consumpsit. Vxor autem enguerranni atq; eius soror de canteleu in carcerem coniectæ sunt.

Capita accusatiōis ēguerranni

Enguerrāni uxor

Enguerrān⁹ suspēdit patibulo

Eodem tempore ludouicus Niuernensis et iohannes namurcus regis beniuolentiā meruerunt rebus ad flandrenses spectantibus compositis. Quarum gratia robertus comes flandrensiū cum ad regem die constituto non uenisset: reiectis excusationibus q̄s per cistertii abbatem & quosdam ad id missos procuratores prætendebat cōtumax dictus est: & in rebellium numero habitus. Per id tempus quattuor ueneficæ mulieres cum parato ueneno depræhensæ: igne cremantur: quarum opera cathalauneñ ātistes prædecessor eius petri litigniaci quem in custodia habitum supra memoraui: fuerat interemptus. Quem insequente tempore ludouicus sede pontificia amotum relegauit: instituto eidē successore stephāo caroli ualesiani cubiculario. Reduxit & iudeos quos pater francia expulerat. Et in rebellione p̄sistētibus flamingis bellū indixit. Sed ad lisiam fluuiū cum admouisset tātis ymbribus terra quæ palustris est: emollita est: ut equi genuū tenus in luto cōtinenter eēnt: nec cōmeatus importari ad castra nisi magno labore poterat: ita ut singulis uini doliis uehēdis triginta uix eq̄ sufficerēt. Quæ res cum quotidianas difficultates militi afferret: regē adduxit bello abstinere: & cum tentoria & belli īpedimēta ꝓpter luti iniq̄tatē educi p̄tās nō fuit: cuncta magno suo damno miles cremauit. Secuta est hanc aduersitatē annonæ incredibilis caritas. Deinde fames et mox pestilentia. Visusq; est cometes crinitus. Ipse insuper Ludouicus apud uicēnas

Iudei in franciam reducti

Ludouic⁹ hutinus morit

defunctus est: relicta grauida clementia uxore roberti siciliensis nepte. Hic ludouic⁹ instituit parlamenti curiam parisii stabilem esse & loco nō moueri: ne litigatores crebris circuitionibus grauarent. Per hoc interregnum philippus ludouici frater pictauorū comes omniū procerū consensu regni administratione suscepta francorum & nauarrae se rectorem appellauit. Ad quem uenientibus flamingorum legatis: pax inter eum & robertum flandrensem comitem conuenit quae litteris mandata flamingorum sigillis firmata est. Per idem tēpus clementia quam moriens philippus grauidā reliquerat filiū iohānē.

Clemētia ludouici hutini uxor

parit paucorum dierum regem. Quo defuncto philippus ex rectore rex appellatus est. Reclamante burgūdorum duce q̄ diceret nō ad philippum: sed ad ludouici defuncti regis filiam regna patris pertinere: quae res difficiles postea cōtrouersias francorum quieti inuexit: dicētibus plurimis regni haeredes filias esse nō posse. Burgundum tamen philippus in suas partes allicit: data ei grādiore natu filia uxore. Et cum alias tris filias rex haberet unam niuernēsis comitis filio: secundā dalphino uiennensi collocat. Interī

Philippus lōgus rex

cum pacis conditiones flamingi nō reciperēt: nec pontificis romani decreto assentirētur: inducias philippus prorogauit. Misso deinde a pontifice iohāne uigesimosecūdo in franciam ioseranno cardinali qui flamingos philippo conciliaret: cum tornacum puenisset: gentis peruicaciam inconstantiāq; ueritus per loci episcopum nūtiare illis iubet se pacis causa tornaci esse: ad eum se conferant dum de cōcordia agere licet. Missis qui hec flamingis exponerēt duobus ex minorum ordine fratribus inter quos Petrus de palude fuit robertus comes eos in uinculis haberi iubet. Qui ex eo tempore ex gādauensibus plebe excitata insulam oppugnare constituerat. At ubi ad lisam flumē uetum est: conuersus in comitem populus. Nos inquiūt illustris comes inducias quae tibi cum rege iuratae sunt seruare promisimus. Ideo te non sequi ad bellum in animo est. Destitutus igitur comes exercitu legato audientior fuit. Nam tornacum se cōtulit: ubi regii oratores se continebant. Promisit comes primo uere parisium ad regem concedere: fidemq; praestare & caetera confirmare quae in cōditionibus pacis cōuenerant. Sed cū dies conuentionis successisset: per nūtios excusatum se facere falsis argumētis conatus est. Instante tamen legato anno salutis. M.cccxx. Robertus & flamingorum pcuratores in philippi uerba iurauerūt. Sed de pacis conditionibus cum ad constitutum diem ageretur. Firmare conuenta comes recusauit nisi tria sibi oppida insulam bethuniā & duacum quae rex occupabat redderentur: quae & ipse enguerrannus marigmanus philippi pulchri olim negociorum gestor: regio nomie facere promisisset. Nam inter pacis leges quae illo tempore dictae erant: adiectum extitit flādriae comitem debere regi duodecim milia librarū ānui prouentus intra franciae regnum constituere. quod qn̄quidē comes nō compleret ea quae supra dixi oppida philippus pulcher memorati pⱺuentus loco possederat. Quae cum relinquere rex nollet: comes festinanter re infecta digrederetur. Sed a procuratoribus flamingae gentis reuocatus: propositam prius pacem admisit: roborauitq;. Dum hec difficili negocio agūtur: ouium quidā pastores admoniti

Comes flandriae rebellis

Pastores

caelesti ut ipsi asseuerabant oraculo: in syriam religionis christianae causa pfecturos se iactabant. Qui postq̄ magno numero aucti sunt: latrūculis non dissimiles cum praedas agerent carcassonam usq; progressi ab incolis grege facto dissipati aufugerūt: cōpluribus interfectis & patibulo strangulatis. Afflicti quoq; leprosi qui iudeorum hortatu susceptum ab eis uenenum puteis per omnē franciam infundere cōiurassent: ut q inde in potum haurirent aut interirent: aut elephantiae uirus inciderent. Itaq; farmacon sanguine & lotio humano herbisq; quibusdam letiferis confectum panno inuoluentes in puteos demittebant lapide adhibito ut ad aquae fundum cito deferretur. Id cum in prouincia narbonensi a leprosis factum philippus accepit: ueneficosq; omnes flammis fuisse punitos: inquiri per reliquum regnum leprosos iubet. Quos de crimine confessos unacum plaerisq; iudeis uindex flamma corripuit. Fuisse per id tempus cōstat

Leprosi

Iudeorum infelix ptinacia

iudeos qnadraginta uitriaci ob id ipsum in custodia habitos mirabile in sese facinus perpetrasse. Nam cum se morti addictos iam minime dubitarent: duos ex eorum numero delegerunt qui eos occiderūt: ne christianorum manibus sumerent supplicium.

Vetustissimus illorum atq; iunior execrabile ministeriū exequuntur. Omnibus in ter emptis cum duo tantum homicidii autores superessent: senior iuniorem orat se necet. Ille seniore occiso cum se solū uidet: direpto auro quod apud interemptos erat: fune ex defectus lintheis facto per fenestrā se dimisit. Sed & corporis atq; auri grauitate fune qua se deorsum mittebat dissoluta: in fossam delapsus crus fregit: atq; ita in fossa p cumbens depræhensus est & ultimo supplicio affectus: iudeorum autem cadauera cremata sunt. Cogitauit etiam philippus mensurarum genera quæ per franciā plurima erant: ulnam quoq; & monetā ad unam speciē formāq; perducere. Sed ualitudinarius factus institutum nō expleuit. Nam & quaterna febri diutissime uexatus tandem alui profluuio apud fontem blandi interiit. Corporis eius partes tres factæ sunt. Cor minores: intestina prædicatores apud se parisii terræ condiderunt: corpus ad sanctum dyonisium elatum ē. Anno dominicæ pietatis. M.cccxxi. Post eñ diui ludouici mortem qui ab ipsis mendicantiū fratrum ordinibus litteras didicerat: consuetudinem fecerāt prædicatores atq; minores cum integrū regum cadauer habere nō possent. intestinorum sibi partes ad sepulturā uendicare. Insurrexit per idem tempus iohannes de polliaco natione picardus asseuerans eos qui mendicātibus religiosis peccata confitētur: oportere eadē suis plebanis presbyteris rursus enarrare. Qui iohānes iohannis.xxii. papæ iudicio aliter sentire & docere damnatus est. Iohannes de polliaco

¶ Eiusdem compedii Liber octauus.

PHilippo sine liberis defuncto: Carolus eius frater marchiæ comes successit. Hic cum blancham mahildis filiam desponsasset: eam a se dimittere cogitauit. Mahildis eñ blāchæ mater carolū ex baptismi lauachro susceperat: qobrem ecclesiastica lege filiam habere uxorē prohibebat. Cōsultus ad eam rem pōtifex romanus diffinit nuptias (nisi aliqua dispensatio præcessisset) esse incestas. Mortuo p hos dies roberto flandrensi: quæstio de legitimo successore apud parlamenti iudices uersabatur: contendente maxime ludouico niuernēsi proximum se hæredem esse. Qua spe fretus cum parisium se contulisset: proceres qui cum eo ex flādria erant contra regias cōstitutiones ad fidei sacramētum admisit. Ob quam causam in arcem luparam mittit asseruādus. Sed non multo post cum hæres a iudicibus esset declaratus absoluit: regiq; fidelitatis iusiurandum exhibet atq; in flandriā se recepit. Quæstio de comitatu flādrensi

Erat eodem tempore in aquitania iordanus insulanus nobilis quidem & in primis potens: cui ob insignem eius potentiā iohannes uigesimussecūdus pōtifex romanus matrem matrimonio iūxerat. Sed moribus cum esset ferox rapinisq; atq; homicidiis dehonestabat: ob quæ flagitia primo ad regem delatus: cum amicorum præsidio ueniam impetrasset: criminibus non abstinuit. Sed ministrum quēdam regium (quem seruientē vulgus uocat) uirga qua ad officium seruiens de more utebatur: trucidauit. Vocatus ergo ad carolum multis armatis stipatus ueniens: post legitimas accusationes & cōmissorū a iordano argumenta: iudicio parlamētei senatus ad patibulum tractus ab altiore furcarum tigno pependit. Iordanus insignis aqtan patibulo appendit

Exactis post hec paucis mensibus mortua apud argimontem maria caroli uxore bohemorum regis sorore iohannā ebroiceñ. comitis filiā ex dispēsatione pontificis q eius cōsobrina esset: sibi copulauit. Et mox apud aquitanos ab hugone monpesaco ex huiusmodi causa bellum insurgit. Monpesacus in loco qui regis erat propugnaculum munitissimū extruxit: idq; ad anglum regem ptinere cōtēdebat. Lite ab arbitris discussa: rex præsidiū propugnaculo imponit. Quod postea monpesacus auxiliante aquitaniæ marescallo: occisis qui in eo erāt custodibus recupat. Quam iniuriam nō equo animo ferens carolus ne in re sua iudex esset: anglum regem per nūtios monet: mōpesacum castiget: & de iniuriis satisfaciat. Deputat anglus fratrē suum aymerum: data potestate controuersiā componendi. Qui ad carolum proficiscēs oīa pro regis uoluntate diffinit. Igitur rex misso cum anglis iudicibus in aquitaniam iohanne darblao qui eius nomine satis de iniuriis factionem exciperet: postq ad primos aquitaniæ fines uentū est. Et tu iohānes inquiūt angli: si capiti tuo parcis: in franciam Belli causa in aquitania

reuertere. Quo uerbo iohannes dolum intelligēs: regi nūtiat iudicium pfidiam. Qua cognita rex non ignarus quia per anglorum contumaciā ad sibi editam diem rex anglus nō uenisset: aquitaniam ad fiscum rediisse: Carolum ualesium cum exercitu qui regionem uendicet mittit. Is agenum urbem petens: eam dedentibus sese spōte ciuib⁹ capit: infensi eñ aymero erant propter pecuniā quam ab eis supra paucos dies exegerat: & propter speciosissime cuiusdam puellæ stuprum quam ille abduxisset. Profectus deinde riolam carolus ubi aymerus se receperat: cum militē propius admouisset: eruptione ab oppidanis facta francos cedere coegerunt: occiso sancti florentini domino Cuius mortem uidicaturus carolus: extructis machinis atq; ligneis tabulatis ad muros admotis: oppugnare locum mandat. Pugnabat eñ francus ex ipsis tabulatis conserta manu aduersus hostem ita ut desperata ꝓpe salute: de pace ad carolum nūtios hostis miserit. Contentus se atq; locum carolo permittere: modo liceat iis sedes non mutare qui et manere: & regi franco fidem iurare uelint: reliquis angli partes sequi uolentibus saluis suis fortunis abire. His conditionibus propositis aymerus relictis apud carolum ualesium obsidibus uiris proceribus: in angliam ad regem ire permittitur: qui regis sententiam de legibus pacis exquirat. At cum non reuerteretur aymerus: riolla carolo deditur: & mompesacus diruitur. restituiturq; propugnaculum quod hostis deiecerat. Riolla recepta reliqua aquitania præter burdegallam baionam & sanctum seuerum carolo obtemperat. Non intercedentibus post hec multis diebus: regina angliæ ysabella caroli regis soror in franciam ueniens inducias a fratre obtīet: spe (ut ipsa dicebat) componendæ firmioris pacis: atq; interim ad uirum suum regem mittit. Qui pollicitus post paucos dies bellouacum cōuenire: ibiq; franco regi debitā ob aquitaniæ principatum fidem præstare: per nūtios filio edouardo qui cum regina uenerat omnem aquitaniam attribuit. Qua ex patris dono recepta: edouardus in uerba regis franci iurat: & ut est in uerbo gallico homagium exhibet. At regina edouardi mater: cum aliquot dies in francia māsisset: timēs ne uiro suspecta haberetur: in angliā reuerti instituit. Id postq̄ resciuit rex anglus: singulis portubus custodibus appositis mandat reginam ingredi angliam prohibeant: atq; ut nequitiam dissimulet romanum pontificem per legatos orat carolum franciæ regem moneat ysabellam ad se remittere. Quod ubi ysabella resciuit. Illa nihilominus accersito iohāne hannonio guillermi comitis hannoniæ fratre strennuo equite qui trecentos milites in potestate habebat in angliam nauigat. Et quoad maxime potuit plærosq; sibi ex anglis conciliat: exhibens illis edouardum filium ut illum quasi futurum aliquando regem uererentur. Nec destitit, quoquouersum rex anglus iret eodem se recipere. Quam cum pertinax maritus nullo pacto audiret: proceres indignati arma in eum mouent: a quibus ægre se tutatus anglus: ad gallias insulam se recepit. Captus est hugo dispensarius apud brestum: Cui⁹ consilio rex uxorem nō admittebat. Captoq; paulopost rege anglo cōuenietibus londoniis proceribus: repudiato patre edouardum filium regni dyademate insigniunt. Anno christianæ salutis millesimo trecentesimo uigesimosexto. Iohannem uero dispensarium post euulsa illi intestina et se inspiciente cremata: capite puniunt. Carolum autem pulchrum anno insequēte apud uicenas morbo extenuatum mors absumpsit. Impositusq; est regio sepulchro ī sancti dyonisii æde. Anno salutis trecētesimo. xxvii. supra mille.

Aymerus ne quā anglus

Regīa āgliæ cū filio edouardo ī frāciā uenit

POst huius obitum cum iohanna eius uxor grauida esset: disceptatio inter proceres insurrexit quis interim dum reginæ partus expectatur regni administrationem gereret. Duo erant qui id sibi iure deberi ꝑdicabāt. Carolus ualesius et edouardus tertius ex maria philippi pulchri filia natus. Carolo maxime suffragabatur ꝙ ipse masculino gradu carolo pulchro ꝓximus haberet. Edouardo aūt si quod ad hanc rem ius pertineret id a fœmina esse quæ nullo tpe uisa est francorū imperiū moderari. His rationibus ualesius administrādo regno præficit. De nauarræ regno cōtendentibus plurimis nihil tūc diffiniri potuit. Quæ res qa ad eā quā pcurrim⁹ hystoriā cōducere mīme uidet illā prætereo. Per id tps de petro remo suppliciū sūptū ē ꝙ regiā

pecuniā male administrasset. Et iohāna regina quā grauidam carolus pulcher moriēs reliquerat apud uicennas filiam enixa est. Quāobrem philippus ualesius ex regēte rex appellatus est: & a guillermo remorum archipræsule unacū uxore regina coronatus. Inde parisios repetens: cum secum reputaret q̄ peruicaces flamingi & in se & in ludouicū eorum comitem persisterent: capto a proceribus cōsilio: grandē exercitū in eos ducit Ad casletum autem cum peruenisset: flamingi flocci philippum habentes gallum ex lineo panno cum his uerbis effigiant. Cum hic gallus resonabit rex repertus casletum occupabit. Philippum enī repertum appellabāt: arbitrantes illum non legibus factum regem. Hanc galli effigiem in edito loco philippo illudētes constituūt. Quod factum magnæ calamitatis causa flamingis fuit. Nam ex eo tempore philippus cogitationem suam ad eorum internitionē uertit. Itaq̧ accito roberto flandrensi: eum cum ducētis instructis militibus ad sanctum audomarum mittit: qui flamingos ne dilaberentur diligenter obseruaret. Iubet rursus ludouicum flādriæ comitem: insulam cum copiis proficisci: qui flamingis si quippiam molirenť obstaret. Animaduerso tam instructo apparatu: flamingi nobilitate destituti: cum nullos idoneos præfectos haberent: trifariam se diuiserunt: furnenses & brugenses plebeios cum pourpringis ad casletum ire iubent. Brugensibus atq̧ franconiis mandatum est tornacum uersus mouere. Iprenses & curtracii insulæ partes recipiunt. Philippus uero ad nouam fossam reliquum exercitū continebat. Quam ī decem acies distribuit: primæ marescali & balistariorum præfecti præfuerunt. Secundā duxit alenconii dux. Tertia magistro hospitalarii ordinem obtigit. Quartam galterus de castillione conestabilis accepit. In quinta ipse rex erat: quem nauarrorum rex cum lothoringiæ & barri ducibus comitabatur. Sextæ ductor burgūdiæ dux fuit. Dalphino uienneñ. septima attributa est. Octauæ præfuit hannoniæ princeps Nouam britonum dux administrauit. Postremæ imperabat robertus arthesiensis. Ad hunc tam instructum exercitum borboniorum dux postera die quattuordecim militaribus signis stipatus accessit. Hec cum in amplissima ualle constituunť flamingi constitutis ad casletum edito loco castris: unde francorum acies despicere poterant: ita suos instruunt. ut a francis uideri ipsi possent. Postq̄ nullam pugnandi potestatem fecissent philippus paulo propius incedere suos iubet: ut a mōte quo se tuebatur hostem deduceret. Postq̄ id parum conducere intelligit: marescallos ultra casletum cū copiis mittit: qui omnia late et perderent et cremarent. Sed neq̧ hoc accepto damno: flamingi loco se mouerunt. Reuersis ab incursionibus marescallis: cum ex labore se curare statuissent: nostri segnius agere cœperunt: neq̧ excubias adhibēt. Sed proceres palantes per tentoria aleam ludebant aut lusibus animū relaxabant: rege in tabernaculo suo cū paucis cubiculariis & duobus diui dominici ordinis fratribus agente. Quibus ab hoste uigilanter animaduersis: tribus sub uesperam aciebus relicto monte in nostros ire festinant. Iamq̧ infesti aderant: cum a nostris sublato clamore pars sanctum audomarum uersus fugam parabat. Nec moratur hostis regis tabernaculum appetere: fecisset q̧ nisi a marescalis cōtra occurrētibus fuissent impediti. Per hāc moram reliquus exercitus armis resumptis acrem pugnā instaurat: atq̧ interim rex suis ad se propere ueniētibus in hostes fertur. præcedente milone de noiers auriflammæ signifero: pugnatum est ab alterutris acerrime. Sed cedētibus tandem flamingis: francus uictor extitit: paucis desideratis. Ex flamingis autem octingenti supra decem & nouem millia cecidisse referunť. Qui uero ex prælio fuga dilapsi erant cum se in agro sæpibus undiq̧ uallato recepissent a comite hannoniæ qui in casleto monte considebat animaduersi: primo quidem ferocissime restiterūt. Deinde fracti nostrorū incursu omnes occisi sunt. Post partam uictoriā quarto die philippus mouēs receptis in fidem oppidis quæ ad oram maritimā sunt: ypras cōtendit & sponte deditā recepit supplicio affectis quibusdā defectionis auctoribus atq̧ armis a ciuibus datis. Campana præterea quæ in edita turre pēdebat ad plebem repente cōcitandā deiecta est. Dum hec a philippo geruntť brugēses qui tornaci fines aduersus eorum comitē ludouicum obseruabant: audita suorum clade comitis se potestati permisere: quos ad philippū deductos partim rex morte affici

Bellū in flamingos

Acies a philippo ualesio ordinatæ

Flamingi regē inuadunt

Philippus flādriæ comitē alloquitur
Guillerm⁹ canus patibulo afficit
Edouardus

partim in exilium agi mādat. Atq ita flamingis subactis philippus ludouicū comitem in flandriam restituit. His eum uerbis admonēs. Age inquit ludouice cautior deinceps esto: ne per iniustitiā principatu exclusus nostrā opem rursus implores. Cuius uerbi recordatus comes postq̄ in flādriam uenit: ad decem hominū millia eorū q rebellionis participes extitissent interemit. In quem cum guillermus canus ex brugis ad brabātinum ducem euadens: aduersus comitem auxiliū petit: ad philippum pductus: manib⁹ abscissis in rotam primū more patrio surrigit: deinde patibulo appendit. Nondum de aquitania edouardus debita philippo iuramēta præstiterat. Ideo misso in angliam iohanne fiscani abbate edouardum philippus monet secūdū feudi leges fidē exhibeat: At legatos anglus ad se nō admisit. Sed a matre eius regina responso accepto: ad philippum legati redierūt. Edouardi contumacia cognita rex attrebatem epm̄ & baronē de craone in aquitaniā legat: qui regionis prouētus sub regis potestate reponant. Atq interim in angliā secūdo mittit: diem edouardo dicere: ea lege si uenire negligeret: dicendū ius nihilominus aduersus eum esse. Venit tandē edouardus atq apud ābianos quo se philippus cōtulerat fidem ob eas quas in aquitania & pontiuiaco terras possidebat præstitit. De his aūt quas a carolo uallesio philippi patre ablatas sibi fuisse dicebat iudicium parlamētei senat⁹ exposceret. Eadem tempestate philippus animo uoluēs q̄ procliues ad seditionē flamingi semper extitissent: misso iohanne abrinceñ. āntistite portas yprensis oppidi atq curtraci & aliarum quarūdam artiū munitiones dirui confestim iubet. Per eosdē dies robertus arthesieñ. aduersus mathildē ob arthesii principatū i iudicio cōtēdebat: nitebat q comitatū ipm̄ paterno iure uēdicare: q̄q̄ plamēti decreto mathildi fuisset affect⁹. Sed aduersus decretū robertus litteras recēter inuētas exhibebat quibus se terræ ipsius hæredē asserebat. Litteris penes regem depositis: mathildis diligenter explorat unde syngraphū emanasset: Compertū est id a fœmina nobili ex bethunieñ. agro quam robertus in delitiis habebat fuisse sequenti calliditate inuentum. Erat attrebati ciuis potens qui annuū ex comitatu arthesii prouētū emptiōis lege sibi quoad uiueret tm̄ comparauerat: eiusq emptionis syngraphum patris erat roberti sigillo firmatū. Ciue mortuo fœmina ex hæredibus litteras recupat: utpote quæ nullius momenti hæredibus essent. Litteris receptis sigillū calenti ferro detrahit: atq alteris quæ ad causam roberti pertinerēt confectis uetus sigillum agglutinat: easq ad robertum deferēs se illas domi forte fortuna repperisse ait. Fraude cognita per eū qui syngraphū scripserat: philippus robertū ad se uocatū hortat a lite desistat: sibi sine ambiguitate constare adulterinū syngraphū esse. At robertus mali propositi tenax regē nō exaudit. Quāobrem philippus syngraphū ad iudices mittit: & fœminā appræhendi iubet. Quæ tormentis expressa ueritate igne cōsumpta est in eo loco qui porcorū mercatus a parisiis appellat. Eisdem diebus querimonia aduersus clerū exoritur quem ditione sua abuti plæriq palam testabant. Eius rei causa cōuocato consilio: cum de ordinandis legibus ageret: regina uisa est conari ab ecclesiasticis iurisdictionē abrogare Quod postq̄ philippus cognouit: nō inquit ut clero quicq̄ detrahat hec cōtio habita est. Non em̄ modo nō auferre ecclesiis sua iura: sed ea ampliare in animo est: satis esto errata emendare. Sed de roberto arthesieñ. reliqua psequamur. Prohibitus robertus captam ob arthesium litem pducere: quia fœmīæ suppliciū grauius iusto ferebat regi detrectare ueritus nō est. Et cum obloquenti dies ad iudicium dictus esset: uenire contēnēs: me inquit autore philippus rex institutus est: et me quoq autore regno depelletur atq ita irritatus: equos quos formosissimos habebat cū omni thesauro burdegallam misit: moxq in angliā omnia traduci iubet. Ipse ad guillermū hanoniæ comitem primū: inde ad brabantinū ducem consobrinū eius festinātet cōtendit. Hic aūt brabantinus guillermi hānoniēsis filiam uxorem filio suo accipere instituerat. Quod philippus sagacissime intelligēs: cum maxime sciret guillermū ipm̄ alias suas filias magnis principibus collocasse: & inde sibi & potentiam & auctoritatē comparasse: ueritus ne accessione ducis brabantini incremētum acciperet: præsertim in eo tempore cum edouardus bellum in francos parare nūtiabatur: brabantinū ad se uenire compendiū

Edouard⁹ fidem philippo præstat
Robertus arthesieñ.
Mulieris astutia
Nota
Regis calliditas

orat quo bohemus rex & iohannes hãnonieñ. & iuliaci comes: atq; leodieñ. antistes: cõuenerunt. Quibus cum amicitia iuncta philippus brabãtino seorsum assumpto: mõstrat eas nuptias quas de guillermi filia instituerat inferiores dignitate sui generis esse habere se filiam quam filio dare si nõ abnuat uelit. His philippi uerbis psuasus brabantinus: discedẽtibus a rege aliis principibus apud philippũ mansit. Ea re cognita robertus brabantiã deserens namurcum profectus est. Qui postea ob contumaciam regno interdictus est & bona eius publicata. Per idem tempus iohannes normannorũ dux philippi primogenitus apud meldunũ bohemorum regis filiam uxorem duxit. Quo item die brabantini ducis filio maria philippi filia nupsit. Nuptiis celebratis: conuentu multorum sacerdotum atq; procerũ parisii cõgregato: philippus expeditionem se ad hierosolyma ductturũ proponit: & iohanni filio. xiiii. annũ agenti regni curam mãdaturum: ideo orare eos qui aderant: filio obtemperarent: & si in ea expeditione moreretur: fidem erga illum seruarẽt. Iureiurãdo pro philippi uolũtate recepto: concilium rex dimittit. Interiectis inde paucis ad modũ diebus: radulphũ augi id est deu comitẽ: et beluacorũ pontificem ad edouardũ proficisci mandat: sciscitatũ si ad eã quã in syriã expeditionẽ parat socium se cõiungeret. Quibus edouardus respõdet: mirari se philippum longinquã profiteri militiã: qui de aquitania id quod ambianis promiserat nõ absoluisset: oportere quidẽ illum erga se conuentorũ fidem seruare: qua expleta se ad expeditionem philippo paratiorẽ fore. Verum q̃uis ad hunc modũ oratores a se dimisisset: tamen postq̃ aduersus scotos autore edouardo balliolo bello decertasset: cãtuariæ archiepm cum philippo mõtisacuti & gaufrido scorpo ad philippũ legat⁹. Qui iitio cum ad regem accessissent: parum comiter habiti: suæ legatiõis exordia apud comitẽ deu: & petrum rogerium rothomagorũ archipræsulẽ: marescallumq; trecensem fecere. Causa quãobrẽ uenissent exposita: ad regem perducti oratores pacem cũ philippo firmant. Sed discedẽtibus a rege in sua diuersoria anglis: mox philippus eos ad se reuocare iubet. Veniẽtibus rex ait. eam cum illis pacẽ iniuisse: cuius scoti participes habeant q̃q̃ de illis nulla prius oratio habita sit. Hanc angli conditionem cum se admittere non posse respondissent: in angliam abierũt. Eius legationis relatione edouardo facta: excandens anglus iurat se prius omnẽ scotiam perditurũ: q̃ ea se pacis lege teneri. Anno eodem nundinis in agro sancti dyonisii existẽtibus: repentinus ignis in merces exarsit quo lenditũ id est ut supra interpretatus sum edictum cõflagrauit. Hugo quoq; crussiacus parisiensis prætor: ex burgundia oriundus: ob corruptum a se iudicium pœnas luit. Et regina in puerperio apud uicennas decumbente: quæ philippum pepererat: tanto fulgure atq; tonitru aer inhorruit: ut pars cubiculi ubi regina incolebat deciderit: & cortinæ contritæ sint. Ingentes arbores suis sedibus euulsæ & plærīq; homines trucidati. Per hanc tempestatẽ edouardus exulceratum animũ gerens ob dirutã apud xantonas arcem: aliaq; sibi subrepta loca: per nũtios a philippo petit ea oĩa restitui. De qua re et si crebræ ultro citroq; legationes intercesserint: impediente maxime carolo ualesio nulla concordiæ uia fuit. Vnde animatis ad bellum regibus: edouardus aĩaduertens philippum scotorũ partes sequi: cum ludouico bauaro amicitiã init: atq; armis se q̃maxime potest instruit. At contra philippus controuersiã quæ burgũdo duci aduersus iohannem cabiloneñ. ob saliuarum fontem erat: sedat. Quo tempore cometes apparuit ignitissimus futurorũ quæ supuẽtura erant & astronomi pnosticabant̃ index. Nã & ab anglis incursiones plurimæ atq; incendia facta fuere. Nec minus in ãglos frãci grassati sunt occupatis in uasconia plærisq; locis: incẽsis quoq; in anglia duce nicolao bucheto nõnullis uillis ad maris oram. Nec prætermittit edouardus cum flamingis societatem iungere repugnãte magnopere eorum comite: philippo: insuper rege dissuadẽte. Sed erat gandaui iacobus arteuella plebeio genere ortus: & qui seruili ministerio carolo ualesio aliquãdo seruierat. Hunc cũ astutus esset & ingenio polleret: edouardus auctoritatẽ illi apud gandẽses cõparat: ita ut nõ parui intra paucos dies fuerit estimat⁹. Nactus ergo nomẽ iacobus arteuella gandẽsibus q̃ necessaria illis esset anglorum communio ostendit. Flamingos oĩs lanificio deditos esse dicens: qui nisi ex anglia lanas nullas

Roberti artesieñ. bõa publicant̃

Punit⁹ iudex corruptus pecunia

Cometa

Bellũ exarsit inter francos atq; anglos

Iacobus arteuella

habereent. ideo operæpreciū illis esse edouardi partes sequi. hac oratione persuasis gā/ densibus ipse brugas petit satellite multo stipatus. Deīde ypras atq; alia maritimæ oræ oppida peruadens ab omnibus magna letitia exceptus est. Postea aūt cōuentu gādaui facto cōiurant omnes bellum cum edouardo gerere. Atq; ita omnes qui exulabāt ad se reuocarunt: coacta nobilitate obsides dare ne secus ac iuratum erat quippiā molire tur. Ea factione compta comes gandauū se contulit: si forte reducere ad meliorē men tem flamingos posset. Qui uenientē comitē apud se distinent. Sed dolo dolū comes eludit. Exactis paucis diebus facti se pœnitere & eoꝝ sententiā sequi simulat: & recepta qua utebant̃ ueste cœpit inter illos ꝑfamiliariter conuersari. Tandē bonam apud illos opinionē assecutus: īsigniores fœminas ad cōuiuiū accepit. Post delicatissimas epulas cum iocatum lusumq; esset: comes uenatū ire simulans gandauo egredit̃ cum canū ra paciumq; uolucrū turba. Atq; hoc pacto dum quærēdis uel ardeis uel feris qsq; studet: ipse cum paucis se surripiēs ad philippū uenit. Cuius aduentu letificatus rex: aliquot ex flamīgis factionis autoribus sacris & cōmunione christianoꝝ pōtificis romani auctori tate interdicere facit: missis qui sentētiā exequerent̃. siluanecten̄. episcopo: & guidone castrensi: dyonisiano abbate. Hec quæ de comite scribo frossardus gesta esse tradit: ob sidente calíseum edouardo. Qui ysabellā filiam comiti desponsare adnitētibus flamí/ gis curauerat. Sed comes cū eas nuptias ægre admitteret: quia eius pater fuisset ab an glis interemptus: gandauo abire ad philippū sollicite laborauit. Dum hec a philippo gerunt̃: edouardus in brabantiā atq; inde in alemāniā cum uxore sua hānonien̄. comi tis filia se confert: ubi cōtracta cum ludouico bauaro pseudo imꝑatore atq; excōicato societate: ludouici uicarius constituit̃ ut nominis amplitudine theutones ad sese allice ret. Quorū magnū numerū proposito stipēdio comparauit. Nec philippo cura defuit se suosq; aduersus imminentē hostem instruēdi: sed collecto ingenti exercitu: ad ābia/ nos castra metatus est. Vbi postq̄ longo satis tempe consedisset cognito q̄ edouardus apud alemānos delitiis uacaret præsidiis per munitiores urbes dispositis: reliquū exer citum dimittit. Visus est per id tēpus sub minore ursa alter cometes sine ullo splēdore ꝑpallidus. Et franci nauali pugna duas ex edouardi classe onerarias naues nō sine suoꝝ cæde capiūt. Quæ cum multis uariisq; opibus cumulatæ eēnt magno francis cōmodo extitere. Hautona quoq; angliæ in ora maris oppidū iniiciētibus ignē frācis cōflagra/ uit. Et penna arx in agro agenen̄. excepta est: ipsi præterea gandēses duce iacobo arte uilla alias flandriæ regiones ad defectionē sollicitant: quæ cum dicerēt in frācos arma nō sumpturos: nō inquit arteuilla in francos: sed in comitē bellum paramus qui nos & uectigalibus premit & afficit iniuriis. At philippus prudēter cōiectans quæ ab āglis flamingisq; bella in eum mouerent̃: ut normānos in fide cōtineret multis eos priuile/ giis donat: & haricuriæ principatū comitatus appellatione decorauit. Et eisdē diebus in philippi potestatē uenere burgus & blauia munitissima in aquitania oppida depræ/ hensis eudone caluomōtensi & iohanne de albreto. Contra uero ad maris littus picar diam uersus angli tramportū capiunt. Et edouardus quas numerosas diuersarū gentiū copias ad quadraginta millia cōtraxerat in franciā mouet. Cui ad sanctū quintinū ui/ romandiæ nō cōtemnēdum oppidum cum ualido exercitu centū millium armatorū philippus occurrit. Interim tamen dum ibi tantisper se cōtinet: dum omnes copiæ cō/ uenissent: anglus terrasciā populatus est. Conuenićtibus simul copiis: cū rex manu conferere inter burūfossam & flamingariā instituisset: quidam in exercitu primores id agere dehortant̃ esse ueneris diem quæ christianis uenerabilis esse solet. Militem eo die magnū iter cōfecisse: neq; equis spaciū fuisse pabuli aliquid capiendi. intercedere præterea inter se & hostē locum transitu difficilē. Igitur utile fore si in posterā ꝓximā diem præliū intermittat. Hec & si inuitus audiret philippus: prælio tn̄ abstiet. Interim edouardus intempestæ noctis silentio: francia relicta ad theuthones in brabantiam se recepit. Quare fraudatū se rex arbitratus exercitū in franciā reduxit. At flamingi co mite suo deserto ad edouardū proficiscētes: eum ut francoꝝ regem cōsalutant ī uerba eius iurantes. Ea flamingoꝝ ueneratione letus edouardus: q̄ eorū auxiliis rē præclarā

Flamigorum cōiuratio.

Caut⁹ comes & prouidus

Haricuria in comitatū eri gitur

Fugit edou/ ardus

Edouardus a flamígis rex francorū ap/ pellatur

gesturus esset: in angliam pergit pecuniā ad belli usum coacturus. Interea terracēses qui hannoniis finitimi sunt. duce iohanne ueruino hannoniam uastāt aspra nōnullisq̧ locis incensis. Hac calamitate offensus iohānes hannoniæ comes ueruinū in prælium prouocat die ad dimicandū dicto. Quod cum nō detrectaret ueruinus: comes aubētū quæ francoꝝ erat suo præsidio destituta (nam ad ueruinū laturus opem miles ꝓfectus erat) populat̃ atq̧ incendit. Grassabat̃ aliūde & ipse anglus & boloniæ suburbana cum aliquot nauibus cremat. Diu quidem per ānos tres cum omnia incursionibus perderentur & milites inter se leuibus tm̄ præliis cōtenderent multis populus incommodis grauabat̃. Nam tornacēses philippi iussu ad curtacum excurrētes numerosam pecudū et boū prædam ex flandria abegerāt. At edouardus in angliam traiiciēs: comitē salberiensem oxonæ dominū rebus flandrēsibus præfecerat. Hi ut aliquo insigni facto nomen per edouardi absentiā compararēt: insulam obsidere constituūt. Quare accersito guillermo mōtisacuti qui reginæ apud sanctū bauonem puerperæ custos a rege fuerat deputatus. Armentariam quæ non procul ab insula distabat: & eam genuensiū cohors tuebatur: incendūt. Inde marquetæ monasterium adeūtes: ibi consilium capiūt de insula obsidenda. Mittunt̃ ducenti equites cum salberieñ. & guillermo qui insulæ situm explorēt. Quorū cognito aduētu: insulenses clam bona ciuiū parte emissa duce relaio uiro nobili appropinquantē oppido salberiensem a tergo inuadūt capiuntq̧: reliquis fere om̄ibus interemptis. perductum aūt ad regem hostē anglū in castelleto parisiorū carceri philippus cōmittit. Hoc malo auspicio flamingi nutātes de pace ad philippū nūtios mittunt. Verum pacis leges quas illi proponebant rex nō admisit. Reiectis igitur a se nūtiis: copias attrebatū ducit: præmisso in hannoniā filio suo iohanne q̄ regionem popularet̃: qui collecto ex finitimis præsidiis exercitu post duras excursiones ualencenas usq̧ latissime factas cum ad scandoueriū castellum dies fere quindecim ī obsidione sedisset: aduenietē philippo obsessi paulo post: se & fortunis suis saluis deditionem fecere. Arce diruta ad thuinū quæ arx cameracensis episcopi erat pergunt: quam a richardo lymosino egregie defensam & scalde flumine allutam philippus pertinaci oppugnatione uexat: in quem a bochayni præsidio quod prope erat fiebāt quottidianæ incursiones. Nec longa mora interfuit: ecce brabantinoꝝ dux & gheldrēsis comes et iacobus arteuella cum multa flandrensiū manu ad diuersam qua philippus militem habebat scaldis ripam castra fecere. Ponte ad scaldem extructo frequēs & acris pugna fuit. Sed machinarū crebro iactu concussis muris castelli: præfectus (opibus in nauem depositis: atq̧ igne in arcem iniecto ad alemānos nauigat. Quibuscum silēti nocte aufugit. Flagranti aūt castello miles francus succurrit incendio restincto. Inde normanniæ dux iohannes assumpto in societatē burgūdionum duce: hannoniā infestat: qua decursa paucis post diebus ad philippū patrem reuertit̃. Constituerat philippus bouchaynum obsidere: sed audito edouardi conatu qui numerosa classe in flandriā traiicere nūtiabatur. Locis hostibus finitimis præsidio imposito franciā repetiuit: ad cōparādam aduersus edouardū classem. Quā ex normannis picardisq̧ (ducibus marescallis) celeriter eductam armis milite cōmeatuq̧ philippus instruit: institutis ductoribus hugone quiereto: nicolao bucheto: & barbauario maritimarū rerū peritissimis. Hi q̄drin gentarum nauiū classe mouētes: ante sclusam flandriæ cōmunē portum cōstiterūt: ita ut nec anglo ingrediēdi nec flamingo egrediēdi potestas esset. Hec francis agentibus edouardus roberto arthesiēsi comitante cōscensis nauibus prospero uēto in cōspectū francæ classis paulo post adnauigat. Quo aīaduerso barbauarius: ecce o cōmilitones ī quit regem anglū. Qui si oībus nauibus nos in hoc angusto mari intercipiat nulla nobis erit classem dilatandi potestas. Satius esse arbitror: in late patēs pelagus nos traducere quoꝝ in oculos sol irradiat & maris fluct⁹ nobis aduersat̃. Hec barbauario loquēti nicolaus buchetus & tu īquit barbauari pecuniæ rationē melius q̄ naualem pugnam ministrares. A furca pendeat qui hinc discesserit. Periculi peritus barbauarius cum quatuor triremibus portu soluit. Ante oēm edouardi classem præcedebāt onerariæ naues duæ quibus nobiles quidam angli uehebant̃. In quas inuectus barbauarius nō magno

Salberiensis apud isulā fusus

Classis francorum

negocio naues superat: occisis qui in ea erant uniuersis. Sed instauranti tota classe pugnam edouardo cum portu adhuc franci se cōtinerēt: & loci angustia atq; hostiū multitudine ita premerent ut sese explicare nō possent: nec in cōtinente se recipiendi facultatem haberēt: littora flamingus obseruaret: postq̄ horas sex acerrime depugnassent periere pridie festi iohānis baptistæ. āno salutis trecētesimo quadragesimo supra mille Itaq; quieretus in hostiū potestatem uiuus icidit: qui classis partem sibi attributā solis piscatoribus & uilis ministerii hoībus armauerat: q eos scilicet modico stipendio conductos acceperat: nobilitate contēpta cui maius stipendiū opus esset. Buchetus autem qui barbauario furcas imprecatus fuerat in malū sublatus strangulatus est. Vnus tātū cum paucis minoribus nauigiis barbauarius euasit reliqua classe amissa cū illis duabus quas sub ipo pugnæ præludio captas rettuli. Cecidisse ex utroq; exercitu trigīta milia tradunt. Edouardo aūt femur tragula traiectum fuit. Qui solidato vulnere: gādauum oms belli duces accersit: ut de reliquo bello gerendo rationē exquireret. Est in frossardi hystoria francos oms in hac nauali pugna occubuisse. Et cum ipe autor plus anglis q̄ francis suo more tribuat: cōtrahit ut uult suam narrationē uel ampliat. Nam cū maxime uerum est buchetū alterum classis ductorē fuisse a malo iubēte edouardo suspēsum: id tamen frossardus præterit: quia id ad edouardi gloriā minime ptinere nō ignorabat. Cum anglus copias in cōtinentē deposuisset atq; gandauū peruenisset. Placuit omnes copias bifariam diuidere. unam alemannoꝝ atq; gandensium qui tornacum uersus mouerent: reliquā ex flamingis qui ad oram maritimam & casletum incolunt: cui robertus arthesiēsis præficeret sanctum audomarū petere edouardus iubet. Ordinatis ad hunc modū copiis ipse ad sclinīū tornaceñ. episcopi prædium tētoria sua ponit atq; ciuitatē undiq; circūuallat. Erant eñ in eius exercitu præter anglos brabātinorum dux: comes hannoniæ: Iacobus arteuella & ex theutonū proceribus q̄plurimi: ita ut oīs exercit⁹ centū & uiginti miliū esse diceret. Postq̄ philippus cognouit quid ab edouardo ageret conastabilem: fuxi comitē: & bertrādū alterum ex marescallis cum quattuor equitum milibus tornacū mittit. Burgundoꝝ uero ducem cū magno principum numero ad sanctū audomarū progredi iubet: qui duabus & quadraginta nauibus delati imperata fecerūt. At rex ipe delecto sibi exercitu castra inter attrebates lensum q; habuit: dubius adhuc quorsum inclinaret. Robertus uero arthesieñ. cui attributi inferiores flamingi erant: uix eos ducere potuit cum omnino instituissent nouam fossam non præterire. Sed dolo usus robertus affirmat se ex oppidanis sancti audomari binas litteras excepisse: quibus maxime sperabat patere illi in urbem aditum si illo copias p̄moueret. Creduli roberto flamingi arquas qui uicus est flandriā euntibus sancto audomaro proximus arcem habens: protenus petunt. Ex quo loco incursiones atq; incēdia fecere. Interim mens philippo fuit in robertū arthesiensem ducere. Quod postq̄ robertus cognouit uocatis ad se sui exercitus primoribus ait tempus esse ad sanctū audomarum propius cōcedere: se alteris litteris ab oppidanis admonitū ne oblatā occasionem prætermittat. Leti hoc nūtio milites armis captis in aciem a roberto ordinantur. Igit duplici acie instructus proxime hostē copias sistit. Pugnatū est diuersis locis acerrime ita ut pro portis oppidi robertus irrūpens equites aliquot francos occiderit. Sed dum ad hūc modū furit: arthesiēses & nōnulli ex flamingis q in francoꝝ exercitu erāt: in alā berghēsium atq; furnēsium irruētes & comes arminiaci aliorsum pugnā in yprēses cōmittens: hostē in fugā uertunt. Rediēs aūt in castra robertus cū deserta oīa cōperisset: casletū primo: deinde ypras: mox ad edouardū se recepit. Ex qnq; & quadraginta milibus qui cū roberto militabāt tria tm̄ millia interēpta fuisse memoriæ pditū est. Fuga flamingoꝝ cognita philipus ypras copias ducit: & edouardus obsidere tornacū festinat. Litteras quoq; ad philippū in hac sniā dat. Nō ignorare illū p sua uirtute & sapiētia franciæ regnū ad se optimo iure ptinere: quod ui atq; armis ipe philipp⁹ usurparet: ppterea flamingoꝝ maxime auxilio in franciā traiecisse quæ sua eēt. ideo scite; pbeq; facturū si iniurius ultra nō fuerit: sibiq; debitā hæreditatē liberā dimittat: ne eius culpa populus calamitate cladeq; uioleť. Si minus id curet: seligat hoīes belli peritos.

Clades ingēs frācorū apud sclusam

Robertus arthesieñ.

Lſæ edouardi ad philippum

centū quibus cum ipse secum cum totidem armatis cōgrediat̄. alioquin totis copiis ad pugnā descēdat. post præsentes litteras scriptas decimo die ad præliādū cōstituto. Ad has angli līas philipp⁹ ad insequentē modū respōdit: se unas quidē litteras uidisse quæ edouardi noīe ad philippū uallesium datæ eē ferebant̄. Sed quia ad se regē scriptas nō esse cōstabat ad ea q̄ a philippo peteret nō opus esse respōso. Sed q̄nquidē in franciam arma intulisset: qui sibi francoꝝ regi debitā fidē supra paucos annos præstitisset atq; in eius uerba iurasset: se ita regni maiestatē tutaturū: ut opportuno aliq̄n tēpe illū regno extrudat. Neq; se multi æstimare q̄ flamingos auxiliares haberet quos prauis facile cō siliis ad defectionē seduxerit. Sperare ꝓpterea gentis eius oppida atq; cōitates comitē suū aliq̄n recepturas. Hunc quia de edouardi in regnū francoꝝ aduersus philippum cōtrouersia locus incidit: nō imptinens est paucis ostēdere: quo iure anglus regnū ad se ptinere decertarit. Philippo pulchro masculinæ ꝓlis tres liberi & totidē fœminæ fue runt. Ludouicus qui hutinus dictus est: philippus lōgus: & carolus pulcher: fœminæ di uersa matrimonia sortitæ sunt. Margareta ferrādo castellæ regis filio nupsit: ysabellā edouardus secundus huius edouardi pater habuit uxorē. Tertia cui katherina nomen fuit decessit innupta. Singuli fratres philippo pulchro defuncto regnū legitima succes sione tenuere. Hutinus patri: philippus lōgus hutino: philippo longo carolus pulcher successit. Hutinus annū: lōgus q̄nq;: pulcher annos septē (nullis liberis relictis) regnū possedit. Nam iohannes hutini filius dum remos unctionis gratia petit: morit̄. filiam ebroicen̄ comes sibi copulauit. Philippo lōgo hutini successori unica filia fuit comitis arthesien̄ uxor. Quare morienti lōgo: successit carolus pulcher: qui iohānā burgūdam grauidā cum reliq̄sset: turbationis de qua nūc agit̄ occasio extitit. Nam cum blācham regina peperisset: de legitimo hærede cōtentio insurrexit. Erat eodē tpe ex carolo ual lesio philippi pulchri fratre sup̄stes philippus filius q̄ & uallesius appellabat̄ cum fratre carolo alenconii comite. Edouardo igit̄ atq; philippo uallesio de successione cōtendē tibus: cōuentus francoꝝ habitus est: quē triū statuū cōtionē uulgus uocat. Ibi de cō tendentiū iure diu multūq; disceptatū est: dicētibus uallesianis philippū caroli pulchri hæredē esse: cuius & duoꝝ præcedentiū regū hutini & longi consobrinus p gen⁹ mascu linū esset. Cōtra asseuerātibus anglis: edouardū tertiū nō iniuste regnū uēdicare: quē ysabella triū quos memoraui regū soror genuisset: Igit̄ cū ex regibus nepos & mascu lus eēt edouardus successorē caroli definitū iri magnope deposcebāt. Sed edouardo obstabat lex saliqua: quæ a pharamōdo ut supra scripsi francis data in illos usq; dies ob seruatissima hēbat̄. Ea lege soli uirilis sex⁹ reges a maribus regibus orti: regnū admini strāt nec ad eā dignitatē fœminæ admittunt̄. Astipulabatur præterea uetustissime legi diuturna cōsuetudo quæ mares nō fœminas francis præfici obtinebat. Quare edouar do qui ex fœmina ortus erat nulla successionis ratio poterat suffragari. Quod si iuris quippiā edouardus ex matris origīe sibi præsumeret: uideret ipse nauarræ regē qui ex hutini filia & ebroicen̄. comite cū natus esset: nullā in regno ptātem quæsiuisse q̄ itelli geret fœmīas a regni hæreditate eē semotas. His rōibus edocti ii q̄ cōi auctoritate cōsi lium habebāt: philippo regnū adiudicāt. Cui iudicio nec edouardus detraxit: fide post paucos annos apud ambianos philippo de aquitaniæ feudo præstita. Cui⁹ deniq; asper nator: sicuti ex præscriptis paulo supra litteris cōstat: tornacū flamīgoꝝ auxilio fretus obsedit. Igit̄ coāgustati obsidione tornacēses missis ad philippum nūtiis orant sup petias ferat: cōmeatū ad eos ꝓpter circūsedentē ciuitati hostē importari nō posse. Tor nacēsium cōditione accepta: philippus delectos cōfestim proceres cū instructis duob⁹ militū millibus mittit. Ipse uocatis ad se belli ductoribus petit utrū melius iudicarēt in flandriā ne penetrare: an tornacū ꝓficisci. Tornacū petere satius uisum est. Mouit igit̄ rex & ad tria milliaria ꝓxime hostē castra ponit. Interim cū neq; tornacū anglus oppu gnaret. neq; hostē philippus lacesseret: sed nūc a francis: nūc ab hānoniēsib⁹ atq; brabā tinis flamingisq; fierent excursiones & diriperēt circūstantia oppida: cōcordiam inter reges comitis hannoniæ mater & philippi regis soror ꝓcurauit atq; inducias obtinuit. Cōpositionis forma hec fuit. Edouardo aquitaniā & pontiuiacū philippus restitueret

Responsio philippi

Quāobrem disceptauit edouard⁹ de regno frācorum

Philippus cō pias tornacū ducit

Induciæ

flamingis debitũ omne remitteret: excõicatione qua tenebant aboleta. Ad hũc modum rebus compositis exercitu dimisso: philippus franciã: edouardus gandauũ petit.

Eadem tempestate iohãnes britonũ dux sine liberis uita defungit: cuius morte grauis admodum cõtentio de principatu inter carolũ blesensem: & iohãnẽ de mõteforti excitata est: ita ut in iudiciũ parlamẽtei senatus re perlata principatum blesensi iudices attribuerũt. At iohãnes mõtefortensis ne senatus sentẽtiæ accederet: nauetum urbem profectus est: meditatus armis se tutari. Verum inanis tum eius conatus extitit. Nam missis nauetũ iohanne normãniæ duce: & carolo alenconii comite: mõtefortensis ad philippũ deducit: quẽ apud luparã rex in carcerẽ cõiecit. Cognito montefortẽsis impedimento: edouardus (q̃q̃ per id tempus inter philippũ & se iduciæ prorogatæ essent) robertũ arthesiẽsem ad britones aduersus blesensem mittit. Qui prima expeditione cum incursiones aliquot prædasq̃ fecisset: ad edouardũ reuersus: iterũ cum salberiẽsi comite mouẽs pugna nauali cõmissa in femore uulnus accepit unde paruo post tẽpore decumbẽs morte absumit. Transfretauit quoq̃ ad britones edouardus: uannasq̃ urbem maritimã circũsedit. Quod postq̃ philippo nuntiatũ est qui tum apud turonos agebat: illo exercitum ducit. Cuius aduẽtu cognito edouardus obsidionẽ soluit. Legati autem romani præuescinus & hannibal qui pacis causa a põtifice clemẽte sexto uenerant postq̃ uidẽt reges non procul ab alterutro distare crebris legationibus de pace agunt. De qua cum nõ cõueniret induciæ positæ sunt intra quas utriusq̃ regis oratores se coram pontifice sisterẽt. Qui cõtrouersiæ causa cognita meliores pacis conditiones nõ ut iudex sed ut publicæ pacis curator pponeret. Hec legatis agentibus: philippi oratores ad pontificẽ missi cum de ludouici bauari absolutione nihil impetrant (nam ut bauarum ad se: anglo rege relicto: philippus cõuerteret absolutionis eius pcurationẽ apud pontificem omni cura tractabat) De dalphinatu uiennẽsi hec composita referũt

Cõtentio de ducatu britãniæ

Robertus arthesiẽ. moritur

Dalphinatus ad frãcos pertinet

Imberto dalphino nec liberi nec liberorum spes ulla erat. quãobrem ad uicinum sibi regem prospiciẽs: a quo principatus eius pace belloq̃ administrari posset: philippum philippi regis filium successorẽ atq̃ hæredẽ instituit. nec multo post pecunia a philippo accepta mũdo abrenũtians prædicatorũ ordinem lugduni ymbertus professus est. Et ab eo quidẽ tpe ymberto defuncto franci uiennã dalphinatũq̃ possederũt. Inter tot quæ supra memoraui bella cum philippo pecunia parũ sufficeret: nouam exigẽdæ pecuniæ formã excogitat: qua sine cuiusq̃ cõditionis discrimine oĩs regnicolæ tenerent. Sal quo nemo facile abstinet cõparari aliunde q̃ ex publicis quæ instituerat prõptuariis uetat. Quod aũt a mercatoribus aut emptũ hactenus: aut post hac emendum esset: id ab iis quos ad id negociũ deputaret granetarios per uices temporũ pcio idicto distribuendũ fore. Id tributi genus & si graue multis uisum est. ad hanc tñ usq̃ ætatem pendit: ingeniosum profecto inuentũ quo nemo a tributo liber est. & unde ingẽs regibus pecunia quotãnis uenit. Monetæ insup æstimationẽ auxit ita ut quæ unius denarii erat quinq̃ denariorũ paruo post tpe haberet. Quæ res annonæ caritatẽ importauit ita ut tritici sextarius. lxxvi. auenæ uero septuaginta solidis uenirẽt. Eadẽ frumẽti penuria cum burgundia laboraret: dux ex regis assensu magnam tritici ex agro aurelianensi uastiniensiq̃ atq̃ blesia nauibus copiã imponit quæ p ligerim ad burgũdos ueheret. Id moleste ferẽtes aurelianeñ. cõcursu facto naues expilant & omne frumẽtum uenale extrudunt: cuius rei certior factus rex missis aureliam duobus ex aulicis auratis eqtibus negociũ dat autores supplicio afficere. Oliuerius præterea de clissone qui a rege defecerat cõpræhẽsus parisii capite punit. Puniunt eadem causa gaufridus malestretus: iohãnes talkarus: guillermus ebroiceñ. & alii quidã ex britonũ nobilitate qui edouardi partes sequebant. Par quoq̃ pœna secuta est guillermũ baconẽ: richardũ pceiũ & rochetessonẽ qui gaufrido haricurto normãniæ principatũ affectãti fauebant.

Vectigal ex sale

Monetæ ualor auget

Caritas ãnonæ

Oliuerius de clissone capite punitur et alii

Per eos dies anno qui fuit a salute. xliiii. supra mille. ccc. philippi iussu iohannes normannorũ dux auinionẽ pfectus est: ut sicuti cõuenerat de regũ cõtrouersia apud pontificem ageret. Sed edouardo per nũtios oĩa agente: quibus nõ satissufficiẽs experiẽdi in iudicio ptãs erat: re infecta iohãnes ad patrẽ reuersus est. Tũc blancha caroli pulchri

filia philippo regis filio nupsit. Et eodem prope tpe cum edouardus sclusam se con/ tulisset spem gerens flamingos in fidē recipiēdi: cognito ꝗ arteuella a gandensib⁹ fu/ isset trucidatus retro in angliā abiit atq̧ ad aquitanos copias mittit: q inducias sua spō/ te uiolauerant. Contra uero philippus iohannē filium cum delectis militibus ire iubet Sed postq̄ cognouit anglos duce herbi comite multas per eā regionē arces occupasse. de rebus bene gerēdis desperans: exercitū reduxit. Qua re ubi patrē indignari accepit: aquitaniā repetēs aguilonē obsedit. Sed renouato inter reges bello ut patri auxilium ferret: soluta obsidione: in franciā uenit. Erat per id tp̄s cōpendii ciuis symō poillet⁹ q uerbi ꝓdigus dicere nō ueritus est edouardo q̄ philippo plus iuris ad franciæ regnū ꝑ/ tinere. Quāobrem mox cōpræhensus atq̧ in tabulatum elatus: brachiis primū: deinde cruribus atq̧ postremo capite exsectis: diras ꝓ sua temeritate poenas luit. Cōstituerat philippus magnā classem cogere ut in angliā traiiceret: atq̧ eius rei causa missis ad ge/ nuam nūtiis onerarias naues expectabat: & fabricare præterea insolitæ magnitudinis nauem apud harfleū normanniæ portū iusserat. Sed cunctantibus qui missi erant: atq̧ appellente in normanniā cum centū supra mille nauibus edouardo: instituto philipp⁹ abstinuit: compulsus aduersus hostē militē instruere. Interim dum cunctat᷑: festinabat anglus cum gaufrido haricurto omnia populari. Itaq̧ montēburgum: carentū: sanctū londum thorinū: cadomūq̧ occupat: prædis inde abactis & in angliā traductis. Cado/ mi autē cum plærīq̧ nō parua nobilitate proceres & guillermus bertrandus baiocensis præsul præsidii causa essent: q̄q̄ oppidani obstinatis uiribus hosti resisterēt retro tandē (nescio quo reuocāte) cedētes: anglum mox in oppidū irrūpere cōspiciunt. Atq̧ ipse conestabilis cum iohanne de tācaruilla arce egressus capit᷑: & in angliā dimittit᷑. Ex ca domo lexouios edouardus petit. Inde fallesiā mox rothomagū ducēs: postq̄ philippū exercitū ibi habere cognouit: ad pontē archæ se cōuertens: a philippo præuentus est q ydoneū bello locū occuparat. Quo potitus rex edouardo per nūtios mandat: si in præ lium totis copiis ueniat: se pugnādi ꝑtātem facturum. Nūtiis anglus respōdet non de/ tre ctaturū se prælium dum in agrum parisiēsem uenisset. Cōferendi spe accepta philip pus ad diui germani monasteriū se recepit. Anglus uero per agrum uernonēsium iter faciens suburbanis succēsis mātam alias medōtem accessit. Deinde meulanū oppugna re conatus cæde suoꝝ damnificatus est: eapropter ira excandēs murilū proximū meu lano locum totū prorsus incendio cōsumpsit. Nec cūctatus possiacū accessit oīa a sancto clodoaldo tenus diruens cremāsq̧. Cui ne retro abeundi potestas foret: ponte qui est possiaci a francis refracto: interceptus anglus uidebat᷑. Sed cum se per montēfortē iter habere simulasset: & philipp⁹ ut illi occurreret ad antoniū uicū castra posuisset: restitu/ to possiaci ponte anglus bellouacū abscessit. Quod postq̄ resciuit philippus se ꝑditum esse palam magna uoce querebat᷑. Vnde hostē persequi oīno constituens: cū audisset anglum per picardiā iter ad mare cōficere: abbatis uillā pōtiniaci primariū oppidū pe tit. Habebat arenis castra eo die āglus & se ibi militēq̧ reficere cōstituerat donec ex iis quos ad uadum quo exercitū traiiceret: nūtiū miserat accepit. Sed de philippi aduētu certior effectus flumine celeriter duce gobino agaceo qui inter captiuos locorū ꝑitus erat traiecto: ad uicum quem blancā aquā incolæ dicunt iuxta creciaci siluā castra fecit Nec transitū impedire potuit godemarus fayacus: quem ut āglū traiici ꝓhiberet cum duodecim millibus pugnatoꝝ philippus præmiserat. Eo cum ꝓxime se philippus con/ tulisset: sciscitatus q̄ procul hostis abesset: cū mentiētibus sibi quibusdā crederet: hostē duodecim milliaribus distare: ipse ut erat ardens cōgredi: anglos prospicit tribus tantū passuum milibus abesse: ꝓtenus ergo signo suis dato q̄q̄ ordinē miles nō seruaret ī ho stem uadit. Erant balistarii genuēses ad numerū quindecim milliū in prima fronte cō stituti. Qui ad primū sagittarū strepitum (q̄bus anglus statim ineunte pugna usus est) exterriti in fugam se cōuertūt. Quos cum ꝑsequi philippus atq̧ interfici iubet: magna nihilomin⁹ reliqui exercitus pars deserto rege fugæ se dedit: magna pars fusa occisaq̧ est: cum ex acie hostiū sagittarii tm̄ depugnassent. In interēptoꝝ numero primi fuere bohemus rex: alēconii comes philippi frater: lothoringoꝝ dux: ludouicus flamingoꝝ

Edouard⁹ iterum nocens

Stultus locutor punit᷑

Conestabilis & iohānes de tācaruilla in angliā ducūt᷑

Pugna apud creciacum

comes. Comes haricurtus & sancerrensis: alias castri cæsaris quod oppidū olim agendītum dicebatur. Philippus uero ad ambianos nocte cum paucis se recepit. Postridie pugnæ qui dies erat dominicus permulti pedites atq; equites ex fuga recepti cū ad castra sua redirent: uisis procul francorū signis quæ erecta angli tenebant: rati illic aciem francorum esse: in manus hostium incidētes multo plures ex eis q̄ pridie occisi sunt. Strages fuit occisorum milliū triginta. Hanc plæriq; stragem uindice deo factam dixerunt: aliis in philippum culpam referētibus: qui spreto procerum præfectorūq; cōsilio: cum militē diuturno itinere defessum haberet: nulla quiete data in hostem incurrit.

Fuisse per id tempus per franciā uestimentorū nimiā deformitatē scriptores tradunt ita ut ioculatoriam uitam agere francos uestibus iudicares. Crediderim non defuisse illis & lasciuiam atq; superbiam quottidiana gentis mala. Itaq; continuo uix decennio unius modi indumentū seruat: nouitatis semper studiosa. Philippus autē multa secum repetens godomarū fayacum suspectum habuit q̄ hostem apud blancataquā a uado nō propulisset: uoluit propterea godomarum supplicio afficere. Consilio tn̄ iohannis hannoniensis ab ira temperauit. Victor edouardus re prospere gesta per mōstrolium boloniāq; uiam faciens: in planicie calisii castra fixit. Indignatusq; q̄ oppidani illi obsisterēt iurat se inde nō moturum: donec oppidum expugnet: atq; ita uiculo quodam leui materia nō procul a callisio extructo (quem uillam nouam audacem appellauit) ibi diuersari per obsidionis tempus animo firmat. Cui ab initio flamingi commeatum affatim ministrabant. Sed postq̄ defuncti comitis ludouici filium in dominū admiserunt alius illis animus fuit. Interea cum hec in picardia geruntur: comes darbus qui burdegallam tenebat postq̄ iohānem normānorum ducem aquitaniam reliquisse cognoscit: xantonas: sanctum iohānem angeliacum: pictauumq; occupat: & prædis inde factis burdegallam reuertitur. Gaufridus autem haricurtus quem a philippo defecisse et normanniam affectasse supra scripsi: commissorum a se pœnitens: collum mantili quasi fune circumligat atq; ita ad philippum ueniens & uociferans. Prodidi inquit regem et regnum: misericordiam tuam rex expeto. Cui ueniam philippus impartiuit.

Callisium ab edouardo obsessum

Nota haricurti comitis pœnitētiam

Paulo post reparato exercitu: hisdinum arthesii oppidum rex petit: ut anglum pugna adoriretur: qui tam arcta obsidione mari terraq; calisianos premebat: ut nihil uictus ad eos inuehi posset. Dum sedet ad calisium edouardus: gauuinus bellomōtanus laudunensis. qui lauduno relicto se ad mediomatricos receperat: per colinum tomelum miseræ conditōnis hominem litteras ad anglum dat quibus spondet illi laudunū tradere. Est autem laudunum non procul a uiromandis in colle edito ciuitas: bello in omnes finitimos gerendo accommodatissima. Colinus acceptis a gauuino litteris: cum francus esset diu dubius fuit: anglo ne an franco regi eas reddat. Stat tandem animo sententia ad philippum proditionem deferre. Cognitis litteris rex colinum docet remos repetat: ubi gauuinus illum præstolabatur. Vtebatur autem proditor religioso habitu & se specie pietatis occultabat. Colinus postq̄ ad remos se contulit: prætore certiore ab eo facto gauuinum prodit: qui laudunum a prætore perductus: post acceptas a plebe multas contumelias: postremo lapidibus obrutus est & eius unicus filius paterni criminis consors perpetuo carcere afflictus. Interim callisiani commeatu defecti: postq̄ philippus desperato subsidio auxilium ferre non potest: anglo se dedunt: uita atq; una tantum ueste illis concessa. Anno undecimo obsidionis. Relicto igitur callisio omnes cū ad regem francū uenissent plurima ab eo humanitate accepti sunt. Instituitq; philippus ut nulli potestas magistratus aut officium committeret: donec qui callisium tam ingenuæ defendissent singuli singula officia recepissent. Inter quos primarius erat iohannes uiennensis burgundus eques. Cuius opera callisium in philippi fide quo ad fieri per eum potuit permanserat. Callisio recepta: edouardus aymerum pauiensem oppido præfecit. A quo cum gaufridus charnus qui sancto audomaro præerat callisium pecunia redimere uoluisset re comperta: in emptoris perniciem fraus recidit. Per idem tempus ludouicus blesensis britonum dux apud ruppem lerianam uictus captusq; ab anglis est. Tot incōmodis affectus philippus: consilium parisiū cō

Gauuinus proditor

callisiū edouardo deditur

Comes blesensis capitur

trahit. Ibi agit de expeditione in angliā ducenda: Cui sine cōtrouersia oēs assentiunt pmittuntq singuli auxiliū ferre: atq ut stipēdio militi soluēdo pecunia quæreret: itur in aduenas italos q fœnus exercebāt. Illi eñ præter regias leges fœnus augebāt: ita ut supra millia librarū decē primæ sortis: ad quattuor & uiginti millia librarū parisiana rū usura increuisset: Eā ob rē eoꝝ bona fisco deputata sunt. Grauis eodem tpe pestilentia francos affecit: absumptis per annū & semis trigīta hoīm millibus. Mortuis uero uxoribus philippus blanchā regis nauarræ filiam: iohannes eius filius iohānā boloniēsem uxorem accepit. Edouardo adhuc apud calisium agente: intercedētibus romanis legatis: induciæ anni unius a regibus cōcessæ sunt. Hec cum anno salutis. M.ccc.qnquagesimo mense iunio agunt. Philippus mense augusto apud nogentū regis morit: ānū agens quinquagesimūseptimū: qui bene fortunatus primū: deīde felix: postremo optimus christicola appellatus est: & apud diuū dyonisiū humatus postq ānos tris & uigīti regnasset. Eius regis diebus iohannes. xxii. pontifex romanus de diuina cōtēplatiōe atq uisione temere sentire atq prædicare ausus est: aduersantibus illi catholicis uiris quibus in primis philippus adiutor fuit. Iohānes. xxii

¶ Eiusdem compendii Liber nonus.

Terræ cōmendato philippo uallesio: iohānes eius filiꝰ regnū adeptꝰ est: & de more frācoꝝ regū remis unctus. Qui inde parisiū repetēs incredibili oīm letitia exceptus est. Venerat tū ex anglia solutꝰ carcere radulphus angi comes & conestabilis quē cadomi ab anglis captū supra enarraui. Hic q in iohannē (ut ipse sponte cōfessus est) crimē maiestatis cōmiserat: apud neellā parisii capite trūcatus est: substituto in conestabilatu iohāne hispaniēsi quē rex angolismēsi comitatu paulo añ donauerat. Per hos dies in xātonibus infœliciter aduersus āglos a francis: duce guidone neellensi pugnatū est: eodē cū plurimis francis occiso. Sed ne prorsus inimica fortuna esse uideret: sancti iohānis angeliaci oppidū a francis receptū ē. Sed accessit ab āglis aliud detrimētū. Agēte eñ iohāne apud sanctū audoenū ī agro pariēsi diem festū ordinis stellæ: quā pro insigni suos portare instituerat: aderat illic ī ter aulicos matheus de bouquinghem quē arci guinarū præfectum iohānes posuerat. Qui p inducias quæ cū anglis cōuenerant nihil doli metuēs: guillermū bellicoꝝ sui loco statuerat. Hic guinas anglis pdidit. Et paulo post pfidiæ pœnas luit. Facta etiā cædes est a carolo nauarro rege apud aquilā normāniæ uicū. Nec eius cædis cām scriptā inuenio. Quiescentē noctu iohannē hispaniēsem franciæ conestabilē missis satellitibꝰ necari nauarrus iubet. Nec homicidiū dissimulat. Sed datis ad cōplures ciuitates: atq ad regios cōsiliarios lrīs iohānē legitimis causis interemptū fuisse diuulgat. Nec secus necis autōrē se prædicare uerebat: q si aperto bello crimē defensurus aduersus regem esset: cuius filiā despōsauerat. Apud magnates raro affinitas ualet. Iohannes aūt rex q regni cōditionē & dirā fortunā asperiorē reddere nolebat: ad carolū nauarrū q mātæ agebat: uiros & dignitate & genere illustres guidonē bononieñ. cardinalē: robertū gallum laudunēsem antistitē: borbonii ducē: & comitē uidocinēsem mittit. Qui tametsi crimīs impunitatē carolo offerrēt: ueteres tñ iustæ indignatōis causas adduxit. Deberi sibi ex cōposito & nuptiarū fœdere pecuniā. Quā dissolui in primis oportere cōtēdebat. Ea psoluta est: terræq plurimū attributū quod ppetuo teneret. Liberū itē illi esset prætoriū inter suos cōe instituere quare normānoꝝ duci fuerat idūltū: quod scacariū uocāt. Sup hec homicidis impunitas cōcessa. Et qq hec accepisset: nō tñ ad regē prius uenit: q andegauū comitē iohānis filiū obsidē haberet. Venit tandē & apud senatum p lamenti (sedente rege) carolus cōmissæ cædis ueniā postulauit: obtinuitq interueniētibꝰ reginis iohāna eius sorore & blancha. Non qeuit tñ nauarrus. Quāobrem iohānes rothomagū se cōtulit: & cōplures quæ ad carolū spectabāt arces ad se recepit. Verū reuersus ex nauarra carolus: hortatu dalphini uienneñ. ad regē ueniēs: se omni suspitiōe liberauit. Mouit p eos dies ex anglia galliæ princeps edouardi filius: & p aquitaniā ad tholosates irrūpens carcassonæ burgū: & quæ oīa narbonā usq erant igne cōsūpsit

Ordo stellæ

Cædes a nauarro rege hoīe malo

nõ occurrẽtibus illi arminiaco comite & aliis ꝑmultis copiis quas ad ꝓuĩciæ custodiã iohãnes statuerat. Edouardus præterea ĩduciarũ impatiẽs iureiurãdo uiolato arthesiũ rursus ingredit̃ & hisdinũ usq; prædas facit. Qui iohãnẽ in eũ ex ãbianis ducẽtẽ cum audisset: intacto hisdino callisiũ regressus est. Iohãnes uero hostẽ cedẽtẽ persecutus: apud sanctũ audomarũ castris positis: marescallũ dodrehan ad anglũ cũ his mandatis legat. Aut cum eo singulari certamine aut toto exercitu cõgrediat̃. Neutrũ edouard⁹ acceptũ habuit. Sed cõfestim trãsfretauit ad suos.

Cura cogen/dæ pecuniæ

Iohãni cum in franciã remeasset cu/ra fuit bellicis rebus aĩm intẽdere & pecuniã ad belli usum cogere. Cõuocatis ad se re/gni primoribus oĩm assensu ꝓmittunt̃ illi triginta millia armatorũ in annos singulos quæ populi impẽsa militi stipẽdia facerẽt. Nec fuit quispiã in oĩ franciæ regno: annuũ uel ex suis operis uel ex prouẽtibus cẽsum ꝑcipiẽs q cogẽdo stipẽdio nõ contribueret.

Seditio attrebatium

Quæ res (ut ipse arbitror) causa fuit seditõis plebeioꝝ attrebatium aduersus primores ciuitatis. Plebs eñ in opulentos insurgens aliquot interfectis reipublicæ gubernacula usurpauit. Ad quos missus a rege arnulphus daudregus franciæ senescallus centũ sup/plicio affecit.

Rex nauarr⁹ seditiosus cũ normãnis

Rex præterea nauarrus iohãni cõtinẽter infensus: detrectare id quod de stipendio agebat̃ cœpit. Cui haricurtus comes & plærinq; normanni ꝓceres astipulabant̃. His rothomagi cũ carolo normãniæ duce qui iohãnis primogenitus erat: ĩ arce epulãtibus: iohãnes centũ delectis eqtibus secum assumptis ꝑ posticum ad eos clam in/gressus oẽs in uincula cõiecit.

Nota ultio/nem

Nauarr⁹ rex capit̃

Nec moratus quattuor ex illis comitẽ haricurtũ: grauil/lam: mabuũ: & colinetũ doubletũ in proximũ agrum eductos capite plecti iubet. Reli/quos præter nauarrũ regem friquetũ: & iohãnẽ uaubatũ abire ꝑmittit. Caroli regis captiuitate cognita philippus nauarrus arces complures quæ in agro cõstãtiẽsi erant præsidio firmat: caroli ignominiã ultutus. Ad quẽ mox cõcessit gaufridus comitis haricurti patruelis: q coactis undiq; iohãnis inimicis: comitis necem ulcisci studebant.

Excusiones ꝑ normãniã

Hi oẽs duce principe clocestriæ quattuor armatoꝝ millibus stipati: ꝑ lexouios ad becũ/heloynũ: inde ad pontẽ audomari prædas agẽtes ꝑueniũt. Obsidebat tũ arcẽ robertus holecotus: qui eoꝝ cognito aduẽtu relictis impedimẽtis abscessit. A ponte audomari hostis bretoliũ cõtẽdit: oĩa populatus. Inde ebroicã prætereũtes urbẽ (quã iohãnis ꝓsidiũ tenebat & fuerat paucis añ diebus igne fere cõsũpta) uernoliũ cũ arce expugnãt. Quæ postq̃ iohãnes cognouit: copias q̃s coactas hẽbat educit. Sed abeũtẽ aqlã hostẽ ꝓpter ĩterextãtes siluas ꝑsequi destitit. Tulleriã tñ & bretoliũ fortissima castella cepit: præsidioq; muniuit. Deinceps carnotũ ꝓfect⁹ ẽ: ubi recẽsito auctoq; exercitu cũ accepisset richardũ edouardi filiũ maiorẽ natu: in bituriges & pictauos grassari atq; ĩ turonos uẽturũ: turonũ magnis itineribus petit aĩo cũ richardo cõserendi. Id aĩaduertẽs richardus pictauiã regressus: castra ĩpeditissimis locis fecit quæ dẽsissimis sepibus uelut palis munita erãt.

Iohãnes rex apud picta/uos a richar/do anglo ca/pitur

Cõtra quẽ iohãnes nõ ꝓcul a chãno castello acies suas trifariã ĩstruit: ita ut uix mille passus ĩter utraq; castra ĩtercederẽt. Priusq̃ acies cõcurrerẽt cardĩalis petragoricus q pacis cãm ab innocẽtio sexto missus ꝓcurabat: magnopere pacis rõnes utriq; principi ꝓponẽs postq̃ irritatos principũ aĩos flectere posse desperat castris excessit. Richardus eñ & si oĩa quæ iohãni abstulerat: reddere nõ recusaret: fato tñ malo nõ est a frãcis exauditus. Sed irritat⁹ & furẽs rex ꝓcurrit in hostẽ. Aciẽ primã ducebat athenarũ dux frãciæ tũc conestabilis. Quẽ magnis copiis instructi seqbant̃ arnolphus & iohãnes claromõtẽsis marescallus. Præerat secũdæ carolus dux normãnus iohãnis fili⁹ maior natu. Tertiã moderabat̃ aurelianoꝝ dux regis frater. Hi trib⁹ locis. xiii. kalẽ. octobris. ãno salutis. M. ccc. lvi. in uallũ hostiũ irrũpere conati: crebris sagittariorũ iactibus tar/dati sunt: atq; ita q imbellis animi erant eqtes peditesq; magno nũero ignominiosam fugã fecere. Anglo tãdẽ uictoria cessit: occisis ĩ prima acie trib⁹ quos supra mẽoraui: & gaufrido de chargni signifero cui auriflãma credita erat cũ qb⁹ cecidere mille septĩgẽti. Iohãnes uero egregie ꝑ cæteris pugnãs a dyonisio morbequo eqte arthesieñ cũ philippo ei⁹ filio & mille septĩgẽtis capt⁹ burdegallã ꝑduct⁹ ẽ. Carolo re male gesta cõsiliũ fuit parisiũ se recipe. Quo aduocatis ex regno primorib⁹ p̃ris miserã fortunã ĩ senatu plamẽti magno oĩm mœrore exposuit: loco ei⁹ uerba agẽte petro forestano rothomago

rũ archipſule frãciæ cãcellario: atq; pecunia belli ſubſidiũ ĩ tot aduerſis poſtulãte. Cõditione captiui regis cognita: fuit una oĩm ſententia: miſeris rebus opitulari: moderatione habita. id quod in oĩm conſpectu neq; ab incõdita multitudine fieri rite poterat. Deliguntur propterea ex oĩbus quinquaginta uiri quorũ arbitratu tanta res ageretur. Illi hoĩm turbã tumultũq; uitantes: ad minorũ ædes ſeceſſerunt: ubi quindeci dies ſententiis dictis: tandẽ carolũ p nuncios oratũ faciunt ad eos accedat: habere multa q̃ ad illum referant. Nec ſegniter agens carolus: cũ ſex tantũ aulicis ad illos pergit. Sedenti carolo unus cui cõmiſſum dicendi munus erat. Nos inquit illuſtriſſime princeps p noſtro officio p ſuperiores proximos dies de patris tui atq; regni francorũ miſerãda fortuna conſiliũ cepimus: quod tibi reiq; publicæ ſalutare eſſe poſſit. Tantũ te oramus ar chanũ teneas quod in præſentiarũ dicturi ſumus. Carolus uerbis loquẽtis interceptis ſe quidẽ acceptũ habere quod ab illis definitũ foret. Verũ dignitati ſuæ non conuenire: iureiurando ad ſilentiũ aſtringi de iis potiſſimũ rebus q̃ ad uniuerſitatẽ regni ſpectarẽt: Hæc tametſi diceret carolus: pergit nihilominus dicere qui loqui ceperat. Præſentem rerum ſtatum idcirco obtigiſſe: q malis conſultoribus uſus rex eſſet. Apud eos regni opes & diuitias eſſe: qui & fiſco & publicæ adminiſtrationi præfuiſſent. Ab eis pecuniam exigendã: mouendoſq; eos officio eſſe & bona eorũ publicanda. Complures quidem ex clero reliquoq; populo eſſe male adminiſtratæ rei conſcios: atq; imprimis Petrũ foreſtanũ cancellarium: Symonẽ buſſium parlamenti primũ præſidentem: Robertum lorrium equitem auratũ: Nicholaum brachũ: Enguerrannũ peticellariũ pariſieñ. ciuẽ: & Iohannem pilliuillanũ: qui monetæ præfectus erat: & Iohannẽ chaueum bellicarũ rerũ theſaurariũ. Congruere præterea cuſtodia liberare carolum nauarrum Adhuc pneceſſariũ eſſe: ipſi optimos uiros aſſiſtere. eccleſiaſticos quattuor: proceres duodecim: & populares totidem: quorũ ſapientia & decreto reſpublica adminiſtretur. Fine dicendi facto: Carolus de his oĩbus ad conſiliũ ſe relaturũ reſpondit. Sed interim cupere ſe intelligere qd de ferendo tributo ipi decreuiſſent. Hæc nobis inquiunt optima factu uiſa ſunt: ſi a clero atq; nobilitate decima & ſemis oĩm prouentuũ anni unius exigatur. Ciuitates uero & reliqua p regnũ oppida ſingula: ex ſingulis hoĩm centenis unum militẽ ſi inſtruant: & ad bellũ mittant: id milia triginta cõſtituere poſſe. His a delegatis acceptis: carolus domũ ſe recepit. Paucis deĩde ſeorſum acceſſitis: qbus rem auditã carolus cõicaret: cognoſcit plæraq; ex illorum poſtulatis admittenda non eſſe. Quare poſtridie cõuenientibus delegatis: admonet ea non petere quæ præſenti tpĩ nõ conuenirent. Perſiſtentibus in ſententia legatis: dies dictus eſt cũ apud regem in parlamenti ſenatu ſua palã decreta poſtulataq; promerent. Conſtituto die: cõueniente in curia uix numerabili populo: Carolus ne in uulgũ efferret quod alioquin celatũ eſſe deberet: a delegatis impetrat ſuã petitionẽ in alterã diẽ transferant. Expectãti populo ut delegatorũ conſilia uulgarentur: Philippus aurelianuſq; dux a carolo iuſſus: ueniſſe ait a patre rege: atq; ab imperatore romano caroli auunculo nunciũ: cuius cã legati referre q̃ ipi geſſiſſent impedirentur. ſimulq; palã enũciat q̃ fuerat a carolo edoctus. Tam paruo negocio popularis conatus & ad rempublicã pertinax feruor lãgueſcit. Itaq; ad philippi uerba magna conſilii pars conuentu relicto: ad ſua demigrauit. Quarto deinceps die: carolus ex amicis conſilio capto uocatis ſeorſum quibuſdã delegatis reliquæ multitudini per eos mandat domũ proficiſcantur: donec commodiore tpe eos acceſſiret. Hoc caroli inuento conſiliũ dimiſſum eſt. Non eñ cõmode ſe aptat principũ uolũtati populus frequens: exiſtimantibus plurimis inter res aduerſas ſuã conditionẽ uel meliorem effici poſſe: uel principis liberã adminiſtrationẽ plurimorũ ſententiis cohiberi Nã p eos dies qbus cõuẽtus pariſii habitus eſt: licet carolus apud primores pariſienſiũ crebro egiſſet ut præſenti fortunæ pecuniariũ auxiliũ ferrent: ipſi ad publicũ conſiliũ id negociũ reiiciebant. At linguæ occitanæ & puinciæ narbonẽſis incolis miſericordior animus fuit. Nã auctore armigniaco comite cõuenientes: ante oĩa phibent regionis incolas auro argentoq; & unionibus in publico uti: neue inſigni colore ueſtes ĩduerent donec iohannes eorũ rex apud anglos captus teneretur. Octo pterea hoĩm milia

Cõſilium de regni ſtatu poſt captum regem.

Decima & ſemis uni⁹ ãni.

Narbonẽſis prouinciæ in ſuum regem pietas.

ad belli societatem cum diurno stipendio decernunt. Cuduntq; ad stipendiũ armato/
rum assentiente carolo monetam nouã. Dum hæc geruntur robertus claromontẽ/
sis aduersus philippũ nauarrensem & gaufridũ haricurtũ in territorio constantieñ fœ
liciter pugnat: occiso ipo gaufrido cũ aliis non paucis. Receptũ insuper est castellũ põ
tis audomari quod nauarri dedidere sex milibus nummũ a francis acceptis. Inuenio
carolũ per hos dies ad carolũ bohemũ imperatorẽ romanũ qui mettis agebat pfectũ
& inde post paucos dies reuertisse. Quid aũt ab eo cũ imparore auunculo fecerit nõ in
uenio. Interea dũ imperatorẽ carolus adit: mercatorũ præpositus stephanus marcell⁹
& parisieñ. scabini (id eñ nomen est eorũ qui ciuitatis parisiorũ moderationẽ gerũt)
mutatã a carolo monetã esse non bono aĩo ferentes andegauorũ comitẽ uicariũ a ca/
rolo relictũ plurimo populo comitante cõueniũt: ut monetæ usum inhibeat. Id quod
comes (dũ carolus ab imperatore rediret) concedit: ueritus credo tumultuantẽ popu
lum irritare. Carolo imperatore reuerso: mercatorũ præpositũ ad sanctũ germanũ
altissiodorensem per archiepm senoneñ. uocat. Quem cũ ingenti armatæ plebis mul
titudine uenientẽ archieps monet non aduersari legi quã de moneta Carolus tulerat.
Sed plebis frequentia fretus præpositus: pernegat id se facturũ. neq; permissurũ eã mo
netã in usum uenire: atq; ita locutus domũ discessit. moxq; quosq; opifices ab opere ces
sare & in armis esse paratos iubet. Trepidatũ est ne quod a plebe insigne flagitiũ patra
retur. Exacta nocte: carolus sub initium lucis palatium petit: quo item mercatorum
præpositus se confert. Quem carolus alloquens: Ego inquit præposite bono aĩo fero
quod a conciuibus tuis commissum est: & si quid culpæ est: illam tibi remitto. neq; im
pedio conuentũ procerum habere: eosq; ab officiis semouere placet: qui sub patre po
testatem gessere. Monetæ uero considerationẽ atq; usum ad arbitrium eorum defer/
re placet qui a publico conuentu delegabuntur. Caroli uerba præpositus libens exce/
pit: petit de ipsis syngraphum a rege conscribi. Quod carolus facile admisit. Nam pro
rerum temporũq; conditione uir consultus sese accõmodat. Conuentũ igitur caro/
lus iterum parisii cogit. In æde minorũ diui francisci contio habita est. Vbi constitutis
q̃ ad rem præsentẽ expedire uidebantur: ad parlamenti senatũ carolus contionẽ uocat
ibi post habitã a roberto gallo lauduneñ. epo orationem. duo & uiginti regii ministri
non auditi a suis officiis caroli edicto amoti sunt: præter nõnullos ex caroli ministris.
Ex senatu quoq; parlamẽti & rationũ prætorio: id est (ne ab usitato uocabulo discedã)
camera computorũ complures seclusi. De subsidio quidẽ pecuniario: atq; militum co/
piis ita ut supra memoraui sancitũ est. Monetæ uero precium inditũ. De pace autẽ nũ/
cii burdegallam a carolo missi: cum per absentiã edouardi qui in anglia erat nihil trãsi/
gi posset: duorũ annorũ inducias firmauerũt. Iohannem autem regem richardus wal/
liæ princeps in angliam uictor traduxit: remissis domum reliquis captiuis quorũ uice
iohannes se constituerat debitorem. Redeuntibus burdegalla nunciis: litteræ ca/
rolo a patre reddũtur: quibus legem de bellico subsidio latã seruari prohibebat. Quas
per compita urbis præconis uoce promulgatas cum seditiosus populus accepit: strepi/
tu & clamore carolum impellit non patris: sed delegatorum consilii statuta obseruare
Carolus igitur populi furiam aĩaduertens: statim altera præconis uoce consilii decre/
tum probat. Sed non multo post contionis huius seueritas elãguit: in suas quibusq; do
mos remeantibus. Consilio dissoluto: Carolus mercatorũ præpositum: carolũ consa/
cum: & iohannẽ insulanũ regni primores rectores ad se uocat: administrationẽ illis ul
tra usurpare prohibens. se ydonea ætate ad reipublicæ moderatiõem esse. Atq; ita pa/
risio egressus: per alias ciuitates uadens: quasq; ad ferendum rebus afflictis subsidium
hortabatur. At parisiani caroli absentiam non æquo aĩo ferẽtes: cum futurũ fore cõ
iectarent ut pertinaciæ illorum carolus facto aliquo obsisteret: placare illum elaborãt
opem pecuniãq; pollicentes. Quos carolus ut erat inopia pressus libens in suam beni/
uolentiã recepit. Concessitq; ut conuentus alter parisii haberetur: non oĩm quidem:
sed paucarũ ciuitatũ. Cum parisium carolus reuertisset: conuenientibus qui ad consi/
lium designati erant: nihil utile actum est. propterea q̃ paucis non licebat de uniuersa

Seditio propter monetã

Consiliũ parisii.

Iohannes in anglia ducit.

Populi furor

Carolus rẽpublicã regẽdam accipit.

republica decretum statuere. Interim dum hæc aguntur iohannes pinquigniacus quē rex arthesio præfecerat: nauarrū regem carcere ui armisq; surreptum ambianū eduxit: amicorū precibus securitate a carolo impetrata: nauarrus multa satellitū manu stipatus: ad sancti germani de pratis cœnobium uenit: fauētibus imprimis laudunensi epo & aliquot cum mercatorū præposito ciuibus parisianis. Nauarri aduentum non bene ferentibus: seu timentibus quibusdā campanis burgundisq;: qui ad consiliū uenissent: clam domū abierunt. At nauarrus missis ad amicos quos parisii cōplures habebat: nunciis: significat se habere q̄dam q̄ palam differere populo uelit. Nauarri uoluntate cognita: protenus affuit cum ingenti multitudine mercatorum præpositus. Ad quos nauarrus ex tabulato quod ad muros cœnobii: clericorum pratum uersus extructum erat contionatus: cum multa in ministros regios aperte: quædam uero in regem carolumq; occulte disseruisset: omnis reliqua eius oratio ad sui purgationem pertinuit: se innocentem: se iniuste captum. se nouem & decem menses in custodia habitū demonstrans. His a nauarro dictis: mercatorū præpositus assumptis secū nonnullis conciuibus carolum adit: petitq; nauarro innocenti ius æquūq; dicat. Cuius uerba mox excipiens præsul laudunensis: cuius consilio fiebant oīa respondet: non modo æquū iustū q; nauarro regi: sed gratiam quoq; dn̄m ducem nauarro facturum. Nec multi post intercesserunt dies: cum carolus ad locū quo nauarrus ītra ciuitatē uēturus erat prior se contulit. Venientem armatis instructū nauarrum carolus (composito ad gratiā ut potuit vultu) excepit. Nauarrus uero cui nihil satis tutū erat: exturbatis qui ad fores erāt Caroli custodibus: suos asseruare portas iubet. Breui ibi habito colloquio: quisq; discessit. Postridie conuenientibus apud carolum iis qui de nauarri postulatis decernerent: uenit & ipe mercatorū præpositus: simulans se alia causa a delegatis consilii trium statuum missum. Erat enim ut hæc ageret a laudunensi episcopo edoctus. causa ꝓpter quam uenerat exposita. Carolus eos tantisper manere iubet: donec suam de iis quæ in consilio uersabantur sententiam dixisset. Prolatis nauarri postulatis: præpositus rogatus sentētiam. Aequum inquit oīno rex nauarrus postulat. Cui te carole non decet refragari. Præpositi dictum oēs (quia inter eos: consultore laudunensi pontifice: ita cōuenerat) probant. Itaq; supellex tota & q̄cq̄d anteq̄ caperet hēbat: nauarro restituta. ei quoq; & suis cōmissorū impunitas concessa. Cadauera etiam eorū quos rothomagi capite punitos: & patibulo appensos rettuli sacræ humo cōmendata: & eorū hæredibꝰ bona q̄ fisco applicata fuerant condonata: misso in normanniā iohanne amalrico: qui hæc reuera compleret. Præter hæc spem ceperat nauarrus: normanniæ ducatū: uel comitatū campaniæ a carolo obtinere: cōpensandæ impensæ causa quā ipe a depræhensione sua hactenus fecisset. Composita utriq;: uel ut ipe sentio simulata amicitia: postq̄ alternis congressibus atq; conuiuiis: Carolus dux nauarrusq; sese coluissent: mantā nauarrus petit. Inde rothomagum: ubi eos de quibus suppliciū sumptū fuerat magna pōpa sepulturæ cōmendauit: habita ad rothomagenses oratōne de iniqua damnatorum nece. Eodē tpe non pauci ex constantiensi atq; ebroicensi territorio prædones agrū parisiorū incursantes: cuncta populabantur. Et licet in eos cū copiis missus esset petrus uillarius præfectus uigilū: nullo grassatores damno affecit. Ea propter occasione sumpta: carolus copias contrahit: siue ut prædatoribus (ut ipe dicebat) occurreret: siue (ut pleriq; sentiebant) parisio & uicinis oppidis præsidiū collocaret. Idq; metuentes parisiaci carolum admonent ne id faciat. non enim se in urbem milites admissuros. Quibus tametsi carolus se nihil tale cogitare respondisset: custodibus tamen ad urbis portas attributis: nemini nisi apprime noto ingressum patere patiuntur. Nauarrus post q̄ parari a Carolo copias intelligit: ipse quoq; se pluribus armatis instruit: palam professus: quandoquidem conuentorum fides non seruaretur (nondum enim arces quæ suæ in normannia erant receperat) se eas uendicaturum. Ob id ueriti parisienses ne aperto bello arma circunferrentur: signum sibi ciuilis concordiæ accommodant. Capuciola rubri blauiiq; coloris consuunt: quæ quiq; ferant. Hæc ad dissensionem spectare animaduertēs. carolus: ad forū quas halas uocant quo parisienses cōuenire frequētes

Johannes piquigniacꝰ nauarrū regem liberat.

Rex nauarrꝰ ad populum parisiensem.

Vis a nauarro facta in custodes ducis

Prædones in parisios.

Nauarrus copias cogit.

Capuciola parisiorum.

soliti essent.prodire constituit.Et q̄q̄ id illi non conuenire laudunensis præsul: atq; ipse mercatorū præpositus identidem dicerent: propterea ꝙ a furibunda plebe periculum impenderet. Prodiit tñ paucis comitatus: atq; his populū qui in foro erat paucis affa/tus. Vos inquit amici saluos esse cupio oēs: Hortor itaq; sic de mea in uos beniuolen/tia sperare: ut persuasum mihi esse confidatis: me & uiuere una uobiscum: & si fors tule rit mori. Neq; eñ armatos in uestram perniciem cōtraho. Perspectū uobis esse potest hostem ꝑ agrum uestrū populationes facere: quorū ego conatibus atq; incursionibus militem opponere institui. Quod nummorum penuria impeditus quia facere non ce leriter possum: animus est gubernacula reipublicæ recipiendi atq; e magistratuū fauci bus collectā pecuniā recuperandi: cuius ipse ne minimā partem hactenus fui consecut⁹.

Caroli ad plebē oratio

Fuit plebi non ingrata caroli oratio. Id postq̄ mercatorū præpositus cognoscit: contio ne apud sancti iacobi hospitalis ædem contracta: q̄ pridie eius diei a carolo dicta essent nunciat. Sed superueniens mox carolus: dictorū a se rationē exposuit: causam memo/rans: quāobrem restitui q̄ nauarro promissa erant non possent. Teneri quidem arces quasdam a præsidiis q̄ pater illis imposuisset: qui eas deserere ꝑ fide præstita nō debe/rent. Idcirco non ꝑ se stare quin arces restituerent. Hæc dixisse contentus carolus: con tionē dimisit. At carolus consacus abeūte carolo multa in regios magistrat⁹ euomēs: a duce quoq; non abstinuit. Laudauit magnopere ꝓpositū eum bonū fidūq; ciuem esse cōmemorans: rationabile propterea fore ut illū in his q̄ a se gesta fuissent cæteri ciues tuerentur. Tunc a plærisq; conclamatū est præpositū recte oīa administrasse: præsidiū/q; ferendū illi esse.

Præpositi mercatorū consilium.

Carolus consacus.

Per hos dies monetæ precium mutatum est. Nam mutonus (id eñ monetæ aureæ nomē erat: ꝙ arietis effigiem quē mutonem franci dicunt sculptā haberet) solidis triginta æstimatus est.

Monetæ mutatio.

Interim carolo parisii agente: hi qui circum urbem prædas fecerant stampas diripiunt: abductis multis captiuis. Et cum duo fere ar matorū milia carolus in armis penes se haberet: stampensibus tamen nullā opē tulit.

Redeuntibus ꝑ id tempus ex anglia morinensi antistite franciæ cancellario. & uido cinensi comite: Carolus de pace inter reges habita conuentu procerū cognouit: exul/tantibus uniuersis q res meliores factū iri sperarēt. Venit præterea a nauarro rege qui mantæ agebat iohannes pinquigniacus a carolo petens ea expleri q̄ in conuentis ha/bebantur. Ad hoc ipm uenerunt mercatorū præpositus: & scholæ parisiensis cū plæris q; doctoribus rector. Tantū erat oīm fere illis diebus in nauarrū regem studiū atq; be niuolentia. Nec satis erat præter æquū & bonum postulare nisi precibus minas adiice rent. His a carolo responsum est: conuentis quatenus posset satis esse factū: eosq; men/tiri qui secus loquerent̄. Habere se ingenuos equites q eius rei detractorem singulari certamine ob eam cām exciperent. Postridie contracto in æde diui eligii magno po puli cœtu: cæso prius reginaldo daucy dum a palatio domū petit: mercatorū ꝓpositus stephanus marcellus cubiculū caroli ingressus. Nihil inquit serene princeps inter ea q̄ gesturi sumus contristeris. Et simul hæc dicens consflauū campanū mareschallū: caro/lo conspiciente necant: Robertūq; claromontensem inde fugientē in penetrali interi munt. Quibus cædibus perterritus carolus: atq; a suis desertus. Et tu inquit præposite libera carolū: & serua. Securus esto præpositus respondit: & hoc tuo capiti capuciolum impone. Id eñ uestimenti genus erat: quod sibi populus ad diuersæ partis discrimē de sumpserat. Carolus igitur cōmutato cum præposito capucio: per oēm diem illam po/pulari insigni usus: suum præposito caputiū ferre permisit. Cæsorū cadauera trahi a sa/tellitibus & ad mensam marmoream q̄ in atrio ad gradus palatii est proiici inspiciente carolo præpositus iubet. Vbi ad populi spectaculum ad uesperā usq; relicta iacuere. Ita q; eo superbiæ processit populi furor: ut ꝓpositus tyranno ꝑsimilis abuteret̄ magistra/tu. Eniuero laneos carolo pannos bicolores misit: ex quibus capuciola suis aulicis cō/ficeret: futura munimenta aduersus seditiosos. Id quod carolus non recusauit. Conuo catis præterea in augustinēsium cœnobio permultis qui per eos dies in cōmuni frāciæ conuentu agebant: cædem a se factam ꝓpositus (adnitente maxime roberto corbio) laudari ꝓbariq; impetrat. Carolū deinde in senatu parlamenti ius dicentē cum plærisq;

Homicidiū a ꝓposito mercatorū in caroli cubiculo factum.

Mira ꝓpositi mercatorū sæuitia.

armatis conueniens: petit ea oĩa illibata seruari quæ a trium statuum delegatis institu ta decretaq; essent: neq; impediret aliquot ex suis magistratu amoueri: sed sineret eos rempublicam moderari a quibus regēdā esse populus decreuerat. Reciperetq; in suũ consiliũ trís aut ad summũ quattuor parisianos ciues quos populus designaret. Postu lata carolus admisit. Dum hæc a parisianis furore tumultuq; populari aguntur: na/ uarrus parisium accessit: atq; apud neellam diuersat9 est: quam regiam domum dono caroli postea accepit: cum bigore & marisconis comitatu aliisq; quibusdam locis: ex quibus annui census decem librarum milia ad eum peruenire poterant. Eius donatio/ nis causa fuit impensa: quam suæ captiuitatis tempore se fecisse querebatur. Pacato ut uidebatur nauarro: parisiani considerantes ne per principum beniuolentiam malæ cum eis ageretur: & pessimorum facinorum pœnas luerent: ad alias ciuitates & regni primores litteras dant: suadentes suam societatem profiteri: & caputiolum parisiensis fœderis atq; cõis amicitiæ præ se ferre: quod iam carolus dux: & nauarrus rex: philipp9 præterea aurelianus franciæ regis frater: & comes stãpensis assumpsissent. Litteris acce ptis pauci assensere. Reliqui nullo responso parisienses dignati sunt. Inter tot reipu/ blicæ damna carolus consilium cepit: non se regis uicarium & locumtenentem (ut so litus erat) sed regentem appellare: plus auctoritatis in ea appellatione esse ratus. Visus est autem consultoribus iohanne dermanno cancellario: mercatorum præposito: ro/ berto corbio: carolo consaco: & iohanne insulano. Qui post laudunensem episcopum primas consilii partes gerebant. Egressus inde siluanectum Carolus quo beluacen/ sium nobilitatem uenire iusserat: habito cum proceribus de præsentium rerum statu consilio: mox pruinum profectus campanos ad fidem concordiamq; hortatus est: sine quibus inter tam multas calamitates regnũ franciæ pessum ibat. Atq; ita recepto mon steriolo: quod ad yonam amnem situm est: meldem urbem (ubi eius uxor incolebat) petit: præmisso comite iogniano cum sexaginta delectis equitib9: qui mercatum mel/ densem occuparent. A meldensibus compendiũ se confert: ut uiromandos in fide con tineret. Ibi per nuncios accepit: parisianos arcem luparam occupasse: & præsidio impo sito machinas inde belli ad ædes publicas urbis traduxisse. Itaq; parum abfuit: quin ad priorem aduersitatem nouæ factiones accederent. Nam abeunte parisio carolo: ne/ mo nobilium parisios inuisebat: carolum sequentes. Et aliquot ciuitates cum parisiis sentiebant: sed longe plures caroli partes tuebantur. Per eos dies cum alter apud pa risios trium statuum conuentus haberi spectaretur: Carolus compendium contionem contraxit. Vbi & de militibus legendis: deq; belli & reipublicæ subsidio: forma quam campani inter se statuerant seruata est. Hoc est: ut per ciuitates & regni oppida ex se/ ptuaginta domesticis capitibus eques unus: ex uicis atq; agris ex centum liberis ho/ minibus unus: ex ducentis seruis totidem legerentur. Clerus decimam: Nobilitas ex centum librarum annuo prouentu solidos centum penderet. Cuius pensionis quæsto res a populo commissi essent: præterq̃ decimæ quam ad quotidianos sumptus Caro/ lus suo arbitratu moderaretur. Conuenere paucis post diebus Carolus nauarrus/ q; apud claromontem agri beluacensis: frustra adnitente nauarro ut in Caroli gra/ tiam parisianos reduceret. Qui postq̃ nauarri interuentu nihil sibi bene procede/ re uident: duos ex Caroli ministris: Henricum metretum fabrum lignarium: & po/ retũ pontiũ parisiensium præfectum proditionis insimulatos capitis supplicio afficiũt.

Rex nauarr9 parisiũ uenit

Parisiorũ te/ meritas atq; arrogantia.

Parisiani lu/ parã arcē oc/ cupant.

Modus pen sionis carolo soluendæ.

Insurrexit per idē tempus in beluacensiũ territorio agricolarum insolēs turba q̃ ex uicis in nobilitatem duce guillermo calleto irrumpēs cædē multã facit: cõpendiumq; usq; atq; siluanectũ & suessionē grassata: arces cõplures spoliauit deiecitq;. Erat huic hõ minũ pesti in nobilitatē præcipua cõspiratio & execrabilis sæuitia. Quã ne per eius sin/ gula flagitia circũferar: duo tantum eius immanitatis crimina memorabo. Inter pluri mas cædes hæc debacchantiũ furia castellum quoddã irrumpens loci dñm cum palo alligassent: eius uxorem filiãq; in conspectu mariti stuprauerunt: stupratas necauerũt uiro mox crudeliter interempto. Alterũ prætereaauratũ equitem a se trucidatũ: & ue/ ru transfixũ igni assauerunt spectante equitis uxore: quã a duodeci stupratoribus uio/

Iaquæ belua censes.

latam: impulerunt de mariti carne uesci: miseram paulo post mulierem morte afficiẽtes. Sunt qui memoriæ prodiderunt hos grassatores regem sibi instituisse iaqueũ quẽdam bellouacũ: a quo ipsi se iaquas uoluerunt appellari. Egressi quoq; parisio trecenti ex numero perditorũ homines duce petrogillo tillium profecti: cum ibi iohannem uaillant cum quingẽtis eiusdẽ factionis armatis comperissent: inita societate meldem ducunt: rati prima incursione mercatũ expugnare. Quos meldenses positis p uias mẽsis uino atq; dapibus magna oĩm leticia reficiunt. Erant in mercato cum uxore caroli fuxensis comes: atq; alii bono numero nobiles quidam. Qui postq̃ oppugnationẽ aduersum se parari uident: irruptione facta totam illam plebeiam uim furoremq; dissipãt Ingressiq; ciuitatem: eam partim incendunt atq; diripiunt: capto sol anno ciuitatis prætore: quem abductum necauerunt. Depræhensus præterea a nauarro rege guillermus calletus iaquarum beluacensiũ primarius carnifex (iaquas enĩ hæc se factio uocabat) ultimum supplicium apud claromontem tulit. Veniẽs deinde parisium rex nauarrus: parisienses illum sibi ducem (id est ut in vulgari uocabulo est) capitaneum præficiunt. Pollicentes ad reliquas ciuitates litteras dare quæ illum totius regni præfectum constituant. Hæc agẽtibus parisianis: Carolus numero militũ fiebat in dies auctior qui ubilibet depræhensos parisianos spoliabant: ita ut eius ciuitatis ciuem nemo se p fiteri auderet. Sæuiebant tamen maxime in beluacensium iaquas: quos ad numerum uiginti miliũ intra paucos dies trucidatos fuisse traditum est. Postq̃ iustum exercitũ se habere carolus intelligit: callam mouet: deinde apud pontem chalentoniũ atq; conflauum castra ponit: in parisianos incursiones faciens. Nec erat qui aut ingredi urbem aut inde egredi sine eminenti sui incommodo tẽtaret. Quod si turba facta populus interdũ eruptionem faceret: urbem magno suo damno repetere cogebatur: insequentibus eos carolinis militibus. Interim autem nauarrus apud sanctum dyonisium se cõtinebat. Et iohanna regina cum concordiæ formulam principibus proposuisset: obtinuit: ut ambo in colloquium uenirent. Pone sanctum anthonium campestrem tentorium carolo fixum est: quo se nauarrus contulit. Carolo stabant in armis triginta bellatorum milia. Nauarro uero octo apud charronam uicum erant. Tandem cõuenit ut ad omne debitum quo carolus nauarro obnoxius erat dissoluendum milia librarũ decem annui prouẽtus nauarro assignaret: solueretq; definitis temporibus quater centũ milia florenorum. Re ad hunc modum confecta iureq; iurando interposito: principes discessere. Abiens a carolo nauarrus promiserat de parisiensibus ad carolũ postera die referre. Sed uerbi iuramentiq; neglector: anglos qui sub eo militabant parisii ad præsidium locat. Nec morati parisienses: aliquot ex suis armatis ad caroli castra mittunt: quos acerrime repulsos ad muros usq; carolus persequitur. Fuisse alios belli motus cõstat qui cum parum momẽti habuerint eos prætermitto. Illud memorabile magis aduersus anglos gestum est. Erat apud sanctum dyonisium anglorum manus præter eam quam parisii nauarrus habebat q̃ prædas faciens agros infestabat. Quãobrem arbitrati parisienses unius criminis anglos esse conscios: ĩpetu facto: quattuor & uiginti ex iis qui parisii erant occidunt. Compluribus qui apud neellam cum nauarro epulabantur captis: quos apud luparã in uincula coniecerunt. Ob cuius facti atrocitatem cum nauarrus illos (assistente sibi mercatorum præposito increparet) non prius tumultuari destiterunt: q̃ ipsum nauarrum præpositumq; coegerint cum eis in reliquos prædatores anglos arma mouere. Cuius cœpti eos tãdem pœnituit. Nam diu negligẽterq; sese nauarrus instruens: dat anglis spacium sibi prospiciẽdi. Nec dubium fuit dimisisse ad eos nuncios de parisiensium aduentu. Quare insidiis ad saltum diuæ mariæ boloniẽsis positis: pauci extra saltum conspiciebantur. Mouentibus autem parisianis: nauarrus præpositusq; dyonisiana porta cum parte copiarum egressi sunt. Reliqua peditum turba sancti honorati portam petit. Qui dum in conspectu hostis ueniunt: mox qui in nemore latebant se palam ostendentibus: tota illa incondita plebs fugæ se committit. Quarum maximam partem insequentes angli spectante nauarro trucidant. & nihilominus præpositus ad suos reuersus: anglos non multo post e lupara

Furor plebis reprimitur.

Nauarrus parisiensis præfectus.

Conuẽtio caroli & nauarri.

& uinculis soluit. Deinde rixante eo aduersus iohannem mailardum ob clauem propugnaculi dyonisianae portae: quam ioserano matisconensi committi illa die praepositus iubebat: mailardus ad falas: praepositus ad diui athonii propugnaculum se recepit: gestans nescio quas in manu litteras a nauarro ut ipse dicebat acceptas. Quas quia propugnaculi custodibus communicare recusauit: insurgentibus qui praesidio erant: Philippum guissardum primum: mox praepositum interficiunt: commeritam tot a se commissis flagitiis poenam excipientes. Occisi quoq; sunt iohannes insulanus iunior: & iohannes poretus: qui omnes uestibus nudati in uiam publicam abiecti sunt. Comprae hensi praeterea carolus consacus parisiensis scabinus: & ioseranus matisconensis regis nauarri thesaurarius: in carcerem coniecti sunt: & postea capitali supplicio affecti: & in profluentum sequanae proiecti. Per eam caedium tempestatem carolus parisium accessit conciliandi sibi populi causa. Itaq; aegregia oratione patefecit quae mala ab iis qui paulo supra poenas luissent facta iam erant: & postea futura timebantur. Nauarro quidem regi francorum regimen commissuros: introducturos ob eam causam in ciuitatem anglos: nauarrosq; eo die quo de illis fuerat supplicium sumptum: mactaturos praeterea eos qui regis patris atq; suas partes sequebantur: occidendorum aedibus posita signa esse destinatae caedis. Confirmatus caroli oratione populus. crudelissima perditorum facinora execratus est. Mutatur, enim semper cum fortuna populi instabilitas. Hinc ergo indignabundus nauarrus apertum carolo bellum indixit. & meldunum occupat: multasq; per anglos incursiones faciens omnia populabatur: sollicitabatq; urbes ad se deficere: iuuantibus eum anglis. Propterea robinus canolus anglus ex britonibus in aurelianos mouēs: castrum nouum: & castilionem capit. deinde malicornum. Eodem tempore angli qui in agro altissiodorensi populatiōes faciebant ciuitatem sub lucem intercipiunt: diripiūtq; paucis interfectis. Et ne singula persequar: omnia flumina quibus aliquid commeatus ad parisios importari poterat sursum deorsumq; hostis occupabat. Et iohannes pinquigniacus in territorio nouiomensi centum & uiginti insigni nobilitate uiros cum nouiomensi antistite captos in uincula apud creolium coniecit. Moxq; ambianos petens: ciuitatis suburbia cremat. Sperabat enim adiutore iacobo fusciano ambianos in potestatem nauarri recipere. Sed proditione cognita iacobus capite punitus est. Interim cū ex anglia a iohanne rege reuertissent oratores: propositae pacis conditionem ferentes: Carolus accersitis in atrio palatii multis uariae dignitatis hominibus: pacis formulam per guillermum dormanum regium in senatu parlamenti aduocatum ad tabulam marmoream recitare iubet. Petebat edouardus pro iohannis redemptione sibi perpetuo normanniam xantonasq; dimitti: cum adiacentibus ciuitatibus agenensi: tarba: petragora: lemouice: cadurco: turonensi: boloniensi: pontiuiaco: & guinarum comitatibus: calisio: & monsteriolo: quos principatus atq; libero iure & suo imperio possideret: ita ut britonicus ducatus normannum ducem non secus ac primarium dominum esse profiteretur: atq; in eius uerba iuraret. Si iuris praeterea quippiam in terris ipsis usu uel lege aliquis uendicaret: id (restitutis possessoribus) redimeretur a Iohanne. Adhuc quadragies centum milia nummum philipporum aureorum edouardo persolueret: duodecim datis obsidibus: cum aliquot ciuitatibus: inter quas rothomagus cadomumq; designabantur: & super haec centum milia librarum sterlingorum (id genus est pecuniae aestimationis apud anglos). Et haec q̄dem edouardus petebat. Sed iniquae uisae sunt cōcordiae leges. Ideo cōi decreto bellū anglis indictū est. Simulq; institutū quē numerū militū: quā ue pecuniā ad id bellum quisq; suppeditaret. Exactis inde paucis diebus: de reducendis ad mutuā beniuolentiam principibus cum solliciti essent: ita egerunt: ut ad carolū nauarrus ueniret. Venit autē pōtisarā obsidib⁹ a carolo datis. Vbi post multa hīc idē de cōcordia habitis sermonib⁹ cū nauarr⁹ oblata respueret: carolus misso ad illū comite stampensi: haec dicere iubet. Quandoquidem iusto & aequo aduersaretur: sciret carolum neq; amicitiam cū eo: neq; pacem habiturū: sed eum in uincula reducturū unde fuisset sublatus. Insequenti nocte nauarrus siue numine aliquo instinctus siue dolo malo iram dissimulans: ad caroli

Apertū bellum a nauarro indicitur.

Forma concordiae quā legati caroli ab anglia retulerunt.

Nauarr⁹ pōtisarā ad Carolum uenit

Nauarrus caroli consilia/tios alloquit̃

consiliarios misso nuncio: orat ad se ueniant. Vbi illi aduenerunt: hæc locutũ nauarrũ accepi. Haud inquit uiri sapientes dubius sum eam regni huius miseram conditionem esse: ut si discordiis agere pergamus: facile respublica dilabatur. Ea propter quoniam a francis regibus genus sumpsi: ponenda esse odia operæpreciũ iudico: & regni calamitatibus succurrendũ. Itaq; constitui regis & caroli amicitiam inire: eamq; syncere obseruare. Neq; mihi pecuniam: neq; alias possessiones uẽdico: præter eas q̃ ante discordiarum tempus meæ ditionis extiterunt. Quare ite: & hæc aliis collegis uestris & carolo nunciate. Hæc cum carolo relata fuissent: magnopere laudauit. Accersitoq; in cænaculum arcis procerum & prudentum conuentu: nauarrum introduci iubet. Qui adueniens ea quæ apud consiliarios dixerat: coram est locutus. Reconciliatis principibus: beniuolentiæ initium hoc nauarrus dedit. Anglos partium suarũ oẽs qui in præsidio possiaci & in caluomonte erant emisit. Non defuere tamen qui nauarri in carolũ fidẽ suspectam haberent. Idcirco carolus non prius nauarrũ parisium admisit: q̃ populi animum explorasset. At ubi comperit pacem gratam parisiensibus esse: nauarrumq; tuto introducere posse: proditoribus exclusis: regem amicum liberaliter accepit. Proditorũ hæc noĩa sunt. Robertus gallus laudunensis antistes. Michael tassus nouiomẽsis ecclesiæ cancellarius. Iohãnes sandacus. Petrus delacurtus. Vincentius mauricerius. Petrus debarrus. & Gaufridus flamingus. Quos iohannes maresianus in senatu parlamẽti (autore mercatorũ præposito) palam designauerat. Paucos inde dies parisii diuersatus nauarrus meldunum proficiscitur. Et sperabatur ex creolio anglos dimissurus: propterea q inauditũ uectigal ab iis qui sequana merces parisium inueherẽt exegisset: nõ alia causa (ut iactabat) q̃ ut stipendiũ militi solueret. Sed neq; meldunũ nauarris: neq; creolium anglis liberauit: q̃uis sex regalium milia a parisianis ut anglos amoueret receperit. Per id tempus mense nouembri edouardus postq̃ comperit francos pacis conditiones quas iohannes posuisset respuere: præmisso calesium duce leucastriæ cũ quadringentis equitibus & duobus sagittariorũ milibus: ipse in galliam traiiciens cum calesium appulisset: recensito diligenti cura exercitu tris acies instruxit. Primam q̃ quingẽtis equitibus auratis: & mille sagittariis constabat: sequebatur altera in qua rex ipse erat tribus equitum & sagittariorũ milibus quinq; septus. Ingens post carrorum numerus succedebat, quibus oĩs generis commeatus uehebatur. Nam cum inaudita prius ãnonæ caritas franciam uexaret: non tantũ frumenti copiam: sed molendinorũ machinas edouardus condiderat cũ breuibus scaphis q̃bus e stagnis pisces exciperet uel flumina transmitteret. Quæ oĩa sex carrorũ milibus imposita tuebatur tertia acies duorum miliũ equitum præter pedites & sagittarios qui ex germanis & belgis ad edouardum conuenerant: ut in tanto belli apparatu edouardo obsequerentur: uel reuera prædas facerent: & suas fortunas rapinis ampliarent. Comitabantur quoq; fossores quingẽti & fabri lignarii qui aspera uiarum: & impedientes profectionem siluas æquarent. Hanc tanti belli molem edouardus ideo susceperat: ut franciæ regnũ uendicaret: aut pacis leges quas animo conceperat franci reciperent. Igitur postq̃ apud remos in obsidione dies quadraginta sedisset: relictis remis per campaniã ducens: senones tandẽ atq; niuernenses petit: acceptis a burgundis ne in eos moueret florenorum aureorum milibus ducẽtis. Inde moretũ per uastiniũ profectus: ad reginæ burgum cõsedit. Vnde missis ad carolum normanniæ ducem caduceatoribus per eos a carolo petit pugnandi faciat potestatẽ. Quo non impetrato: aliquot angli ad parisiorũ portas incurrentes satis acerrime repulsi sunt. Moxq; edouardus per belsiam iter faciens in britanniam copias ducit. ubi per æstatem recreato exercitu: ad autũni initium parisium reuertitur: quã circũuallare nisus est. Inter has calamitates carolus multa prospiciens: cancellarium guillermũ de monte acuto. abbatẽ præterea cluniacensem: & Symonẽ lingonensem ordinis prædicatorũ primariũ rectorem ex aulicorũ consilio ad edouardũ legat. Sed nec sic pacis conditio processit. Castris igitur sublatis: partem copiarũ hostis ad diui marcelli suburbium locat: ratus parisienses prælii potestatem facturos. Quietis francis & in urbe se cõtinentibus: spe frustratus edouardus: carnutũ uersus iter fecit. Casteldunũ autem cum

Edouardus in remos mouet.

Edouardus in suburbio scti marcelli parisiensis.

uenisset: orta tempestate quæ solito horridior fuit territus hostis per cluniaci abbatē clam explorat. si pacis aliqua conditio inueniri possit. Quod postq̄ referēte abbate cognitū est: carolus animū ad pacem intendit. Missis ab utroq; principe nūciis uiris & nobilitate & doctrina illustribus: apud bretignacū qui uicus est non procul a chartris sub monteletrico conuentio habita pacem ad insequentē modū constituit. Anglo omnis pictauia: toardus: bellauilla: xantones: agena: petragoriū: lemouicenses: cadurci: tarbienses: bigorrii: angolismi: ruteni: pontiuiaci: calisii: & guinarū comitatus cum aliis adiacentibus uicis obuenirent: & ad ipsius perpetuā ditionem absq; ulla iuris aut maiestatis diminutione cederent. Ei quoq; tricies centena milia aureorum statutis diebus soluerentur. His ad hunc modū caroli noīe firmatis: edouardus iohannem regem calisiū deducere promisit: unde liber & nullius rei obnoxius abire posset: datis ante oīa obsidibus: permissisq; in angli potestate ruppella & guimarū pertinentiis. Qui iohannes calisio aliquando digressus: nec bellū anglo indicere: nec in eum arma sumere tentaret: donec q̄ decreta ad pacem erant plenissime complerentur. Huius cōcordiæ postq̄ syngrapha principum iuramento & sigillis roborata sunt: induciæq; positæ: Iohannes rex post quartum suæ captiuitatis annū: calisium perducitur. Quo (uisendi patris causa) carolus se contulit. Rebus post aliquot menses plane ordinatis: iohannes boloniā mox ad sanctum audomarū profectus est. Edouardus uero Ludouicum andegauiæ ducē: & iohannem aluerniæ atq; biturigū principem regis filios: Ludouicum borboniensem: Petrū alenconiū: Iohannem comitis stampēsis fratrem: Guidonem blesensem: alios præterea obsides non infimæ nobilitatis secum ducens angliam repetiuit. Iohānis autem aduentus mirabili oīm leticia exceptus est. Ad quem ueniens paulo post nauarr⁹: iurat in fide se mansurū. Conciliatione principum habita: cum milites suis præsidiis sicut conuenerat egredi oporteret: nec stipendio ullo iuuarentur: desperatis rebus: magna pars præfectos capitaneosq; sibi constituunt. atq; ita per campaniam populationes facientes burgundiam inuadunt. quibus aliquot nobiles burgundi sese cōiunxere: tanto quidē numero: ut supra quīdecim milia paruo tpe hæc turba excreuerit. Moxq; decem & septem ductoribus grassantes: per matisconē in forestam iter faciūt. Aduersum quos a rege missus cū non contemnēdis copiis iacobus borbonius infœliciter pugnauit. Prædones eñ monticulū non multū procul a lugduno cū successissent: partem copiarum post montē occultant: reliqua pars uelut inermis se iacobo ostendit. Erat mōs petrosus atq; confragosus. In quem dū iohannes archipresbyter primæ cohortis ductor ascendere pergit: prædones lapidibus deorsum magno ui & numero iactis: subeūtes arcebant: iohannēq; grauissime contundunt. Cui subsidio aduenīēs borbonius toto exercitu præliatur. Sed confestim prodeuntibus qui latuerant fit strages magna frācorū. Cadentibus plurimis: iacobus cum filio eius petro saucius lugdunū ægre relatus est: cum ageretur ann⁹ salutis. ccc. lxi. supra mille. Igitur uictores latrunculi partim cū beguino batefolo ansam oppidū arari: id est sagonæ finitimū se recipiūt. partim cū nādone baugerano auinionē petunt. pontemq; sanctispirit⁹ ad rhodanū flumen sub diei crepusculo capiunt: & spoliant nulli sexui parcentes. Id pōtificem qui auinione agebat uehementer exterruit. Itaq; ex patrum cardinaliū sententia petrū monasteriū cardinalem ducem constituit: qui collecto exercitu grassatores compesceret. fitq; ob idipsum tanq̄ in hostes religionis christianæ cruciata. Egresso petro carpentracum ut conuenientes illuc milites exciperet: cum pecunia ad stipendium non sufficit: alii in lombardiam: alii ad grassatores: plærīq; domum se contulerūt. In hac rerum desperatione uenit in mentem pontificis accersire montisferrati marchionem qui per id tempus belli peritissimus habebatur: & aduersus mediolanenses bellum gerebat. Hunc magnis stipendiis pontifex adducit hanc perditorum hominum colluuiem sibi adiungere ad eā expeditionē quā in insubres parabat. Marchio autē quia ad rem suam id cōducere iudicabat: latrunculorum præfectos spe præmiorum allicit: ita ut sexaginta florenorum milibus acceptis: & pontificis absolutione percepta: pontem sanctispiritus relinquerent. Hinc marchionem secuti superatis alpibus stipendia apud eum fecerunt. Seguy/

Formula liberādi regis iohannis.

nus autem qui ansam ut diximus occupabat: bryodam aruerniæ oppidum relicta ansa multis munitionibus firmat: atq; inde post diras excursiones in finitimos factas: in uasconiam tandem quia uasco erat cum ingenti præda se recepit. Eodem tempore philippus burgundorum dux & comes defunctus est: atq; in demortui locum iohãnes rex successit. Quam terram cum adiisset: auinionem salutandi pontificis innocentii sexti causa profectus est. Quo paulo post mortuo: & urbano quinto post difficilẽ cardinalium contentionẽ suffecto: iohannes pontificem ut christianæ legis primarium sacerdotem honorauit. Sub ipso creationis urbani tempore uenit ex cypro petrus lusigniacus hierosolimorum rex. Hunc a pontifice & collegio patrum plurima benignitate susceptum iohannes quoq; liberalissime amplexus est. Audiuitq; attente de belli aduersus fidei hostes in pontificis & cardinalium consessu differentem. De qua re cum præsul urbanus contionari & disertissime suadere cœpisset: iohannes paterni uoti recordatus quo se huius in sarracenos expeditionis reum philippus fecerat: ratus quoq; id oportune contigisse: quo uagas per franciam militum turmas ad eam expeditionem educeret: cruce se signauit. Nec multo post a pontifice abiens: cum de filiis obsidibus aliisq; anglo regi astrictis curam gerens ut eos in libertatem uẽdicaret in angliam nauigauit. Sed idus martias ægrotans octaua aphrilis die anno christianæ pietatis. ccc. lxiiii. supra mille londoniis uita decessit. Cuius corpus inde elatum sinistrorsum aræ maioris in diui dyonisii cœnobio humatum est. Qua tempestate bertrãdus guescluin⁹ britogallus homo belli apprime sciens mãtam quæ nauarri regis erat hoc astu in caroli ditionem accepit. Est rolebessa castellum ad ripam sequanæ tertio a mant a miliari distãs: quod uantarus astarus patria bruxellensis coactis undecunq; poterat desperatis militibus occupabat: cuiq; homini inimicus. Quem Bertrandus & Iohannes boursicaudus petere simulantes in ebroycenses ducunt qui ad nauarrum pertinebant. Verum cum inde repulsi abirent: dolo usi mantam uersus proficiscuntur. Præueniens autem ut conuenerat boursicaudus: quasi ipse a uantaro & robelessibus fusus fugeret: mantæ uigiles q noctu ad muros excubabant miserabili uoce inclamat. Interrogantibus custodiis quisnã eos appellaret: franci inquit sumus: quos rolebessæ præsidium exuperatos perdere approperat. Suscipite miseros & portas pandite desperatis. Itaq; his quæstibus moti custodes: boursicaudum in oppidum admittunt. Quem in insidiis latitans confestim sequitur guescluinus: fitq; omnium nauarrorum qui mãtæ erant præda & cædes. Cepere præterea caroli milites melanum cum arce: ubi depræhensis aliquot parisianis ciuibus qui nauarri partium erant: cum parisium fuissent perducti de ipsis supplicium sumptum est. Idem quoq; bertrandus cum illi occurrisset uasco quidam nobilis iohannes graylus captaubusus nauarro inseruiẽs cum bona militum manu conserto prælio apud ytonem fluuium haud procul a cocherello oppido uasconem capit: meliore suorũ parte imterempta. Quem carolus rex a guesclui̇no receptum in meldensi mercato asseruari in custodia iubet. Datq; bertrãdo in captiui locum longamuillam quam guyffardam uocant.

Qu Ita apud londonias Iohanne defuncto: Carolus cum Iohanna borboniensi eius uxore remis ueterum regum more sacratus est. Inde cum parisium reuertisset: Philippo fratri suo iuniori burgundiam donat: recepta ab eo turonia quam antea Philippus possidebat. Per id tempus carolus blesensis aduersis iohannem de montefortti ob britaniæ ducatum: aduersante fortuna pugnans occubuit suis partim cæsis: partimq; fugatis. labente anno dominicæ salutis millesimo trecẽtesimo sexagesimoquarto. Inter eos qui cæsi decumbebant cum Carolus blesensis inuentus fuisset iohannes uictor interemptum hostem uidere festinauit. Illachrymauitq; cõsobrini necem: moxq; iussit sepeliri: & apud guyngantam tumulo deponi: ubi miris operibus claruisse perhibetur: in sanctos a pontifice urbano quinto relatus. Nec fuit qui in iohannem postea pro britonum imperio dimicaret. Sed interuenientibus Caroli regis legatis uxori Caroli blesensis cui parlamenti decreto britonum principatus fuerat attributus data est pointiura cum uicecomitatu lemouico. Intercessore etiam edouar

Iohannes ex ãglia liber factus ducatũ burgũdiæ recepit.

do pax inter carolum nauarrumq; conuenit: commutatione possessionum facta: ita ut nauarrus montẽpessulanum baionamq;: Carolus uero mantam meulanum & longã/ uillam quam guesclùino donauerat possideret: captaubuso uinculis exempto. Super/ erant his diebus diuersis per franciam locis armatorum uariæ ex ãglis britonibus atq; nauarris cohortes: quæ prædas populationesq; nullo certo duce faciebãt. Has ut emit teret guesclùin⁹ magnopere studebat: promouẽte maxime carolo rege: qui eum post caroli blesensis interitum de anglorum captiuitate cẽtum francorum milibus exeme/ rat. Et bertrando quidem se obtulit cogitata faciendi talis occasio. Castellæ regno pe/ trus potiebatur: fratrem habens henricum spurium. Hic siue quia praua natura esset: si/ ue quia petri principatum moleste ferret: siue quia ab eo esset possessione deiectus in aragoniam primum: mox in franciam concesserat: spe cogendi manum aliquam ho/ minum perditorum: quorum plurimus ex præteritorum bellorum reliquiis numerus per franciam erat. Itaq; guesclùinũ bellicosum hominem sollicitat arma in castellam cõuertere. illic iustam belli causam esse: siue in sarracenos: siue in petrũ decerteret. Gues/ cluinus henrici frequẽti suasu animatus: oportunum tempus adesse ratus quo turmas armatorum regno summoueret: quosq; qui plus inter illos auctoritatis habebant con uenit. Ait se expeditionem in hyspaniam aduersus mauros desumpsisse: in quã stipen dia facere: & salutare bellum gerere se duce possint. habere ad belli societatem henri/ cum hyspaniensem. In ea militia opes gloriam salutemq; propositam illis esse. Apud francos quorum res ad pacem quietemq; inclinabant: nihil præter latrocinia & tan/ dem supplicia prædatoribus eminere. Quibus guesclùini uerbis plærique persuasi cum eo se profecturos pollicentur. Itaq; decẽ milibus diuersæ nationis hominũ belli peri/ torum coactis: guesclùinus in hyspaniam ducit. promouente maxime carolo rege: qui eum post caroli blesensis necem de anglorum captiuitate centum francorum milibus exemerat. Habuit secum guesclùinus hẽricum ipsum: iacobum borbonium: arnulphũ dandrehanum franciæ mareschalum: iohãnem caurelaum anglum: & mauriciũ tresin guydum. His per aragoniam in castellam profectis: petrus castellanorum rex: ea tẽpe/ state potens & diuitiarum abundans: sed alioquin prauus & religionis minime obser/ uator: nihil belli intulit. Nam cum aduentantibus in castellam copiis burgis primaria eius regionis ciuitate ageret: urbe relicta tolletum se recepit: conscius iniquitatis qua in plærosq; sæuierat. Igitur uacuas hoste burgas franci receperũt: aliquot ex iudeis sar/ racenisq; interfectis. Christianis enim nihil damni illatum est. Recepta ciuitate henri/ cum dyademate imposito franci regem appellant. Restiterat in francia ex turmis præ datorum Arnulphus cognomento archipresbyter: qui guesclùino non audiens regnũ mirum in modum uexabat. Hunc sui ob male distributas prædas occidunt. Nunciatũ q; est carolo petrum ex castella ad ualiæ principem edouardi filium in aquitaniã pro/ fugisse: & henricum toti castellæ principari. Per eos dies iohannes de monteforti ob britãniæ ducatum: & eas quas sub caroli ditione possidebat fidem regi præstitit. Angli uero ualiæ principe duce per nauarram uadentes restituendi petri causa in castellã du/ cunt. In quos henrici milites progressi quingẽtos occidunt. Sed fœlici initio dirior for tuna successit. Nam conserto totis copiis prælio henricus apud nauarretum superatur: capto guesclùino cum aliis ductoribus frãcis. Ea siquidem uictoria superbior factus pe/ trus in penitiorem castellam se recipiens/ anglos in uallisoleto reliquit yspalim petẽs: ubi congesta ut ipse gloriabatur pecunia stipendium militi anglo sicut constituerat sol ueret. Sed eo negligenter improbeq; agente: cum nec stipendia nec commeatus suffi cerent: ualliæ princeps copias burdegallam reduxit. Quæ paucos post dies per fran/ ciam diffusæ: omnia ligeri transmisso: in agro matisconensi & burgundia: deinde in campania populabantur. At henricus qui castella relicta carcassonæ agebat cogni/ to anglorum discessu: uiribus receptis & multorum castellanorum francorumq; auxi/ lio nixus: castellam recuperat: occiso apud nantuellum castellum petro: qui uxorẽ du/ cis borbonii filiam supra aliquot annos sua crudelitate usus necauerat. Valiæ uero prĩ ceps in aquitaniam reuersus: perfidiæ in francos tenax: & quia expeditio hyspana eum

pecunia destituerat: nouum in aquitania censum ex singulis qui rem domesticam ge/rebant colligere tentauit. Id exactionis pensum foagium franci uocant. Igitur cũ aquitanos uasconesq; uectigalibus uexare cœpisset: & pceres male tractare studeret: armygniaci comes adherentibus ei alberto & petragorio comite ad carolum regem prouocauerunt. Et quædam anglorum cohortes accepta a carolo grandi pecunia in aquitaniam abierunt: relictis locis quæ præter concordiæ leges occupauerát. Et aliquot prætereaburgundi equites contracta non magna militum manu: in turmas prædatorum apud samalatum irruentes: aliquot occisis captisq; ĩ fugam coegerunt: recuperatis captiuis quos grassatores abducebant. Quo tempore Caroli uxor filium ingenti omnium gaudio peperit: cui Carolo nomen inditum est. Abbatisuilla quoq; & reliquæ pontiuiaci comitatus arces & loca autoribus guidone de sancto paulo: & iohanne castilionensi relictis anglis quorum duram dominationem ferre non poterant caroli se potestati permisere. Armygniaci uero comitis: cæterorumq; procerum aquitaniæ prouocatio ad parlamenti senatum relata decreto publico: rege præsidente recepta: & ad uocandum in iudicium ualliæ principem mandatum expeditum. Cuius exequendi causa eques auratus ex belsia caponellus uocatus: cum iurecõsulto homine burdegallam profectus: cum suæ legationis rationem principi prodidissent: iussi a principis conspectu confestim discedere: tholosam iter facere properarunt: ubi andegauus dux agebat. Sed abeuntibus oratoribus: mox Edouardus Guillermum monachum equitem anglum persequi eos mittit. Quod ne principis mandato fieri uideretur: guillermus depræhenso in agro agenẽsi caponello: hospes inquit uester o caponelle queritur φ uos equorum commutatione facta equum ad se pertinentem abducitis: hospiti satis te facere oportet. Atq; ita caponellum cum eius collega in custodia apud agenenses posuit. Parui ad hunc modum prouocatione habita princeps armygniacum eiusq; consortes bello persequebatur. Quibus de rebus tametsi multis legationibus ultro citroq; missis disceptatum diu multumq; fuisset: dicentibus anglis prouocationem ipam definitæ cum iohãne paci repugnare: præsertim cum aquitaniæ primaria ditio in angliæ regem esset a iohanne reposita: contra asseuerantibus francis: appellationem ab armygniaco intercessisse priusq̃ suprema aquitaniæ potestate se iohannes abdicasset: propterea ad Carolum præsentem regem prouocationis causam optimo iure pertinere: qui subditorum controuersias a se reiicere non deberet: hæ argumentationes multis aliis rationibus adiectis cum propositæ scriptæq; fuissent: eas ad edouardum carolus in angliam misit. Dum hæc ita geruntur: legatorum iniuriam quam ab anglo acceperant: petragoricus comes & qui cum eo parisii apud regem erát uascones persequi maturantes bello se accingunt. Festinantesq; cum bona suorum manu: cum rescirscent thomam wacum ex uillanoua agenensis agri rutenos petere: ut arci quæ urbi eminet præsidium imponeret: trecentum equitum insidias aduersus thomam secundo a montalbano lapide locant. Igitur prætereuntem cum sexaginta equitibus & ducentis sagittariis thomam inuadunt. fit clamor ut in rebus subitaneis solet. Sed succumbentibus anglis: thomas pernicissimo equo usus in montalbanum se recepit. Interim philippus burgũdionũ dux & comes: caroli frater gandauũ pfectus anno xpianæ gratiæ. M.ccc. lxix. margaretã ludouici flamingorũ comitis filiã uxorẽ accepit: cõditõibus q̃ sequunť lege iureq; iurando roboratis. Tenuerãt reges franci tria secus flandriam nõ parui momenti oppida: insulam: duacum: orchias: cum eorum agris atq; appendicibus. Et Ludouicus flandrensis deberi sibi ex pacto dicebat librarum milia decem annui census: & centum præterea scutorum milia quæ franci reges non exsoluissent. Conuenit igitur ut illa tria oppida memorati cẽsus nomine sub regis fide & principatu comes perpetuo possideret: eiq; centena quæ diximus scutorũ milia in primis soluerentur. Si uero nullis liberis uirilis sexus ex legitima uxore susceptis ludouicus iterirer: ea ad margaretã eius filiam hæreditario iure transirent. Cui si nulla ex philippo burgundiæ duce masculina proles foret: ad reges francos oppida redirent: assignatis prius flandriæ comitibus cuiusuis sexus essent decẽ librarum flandrensiũ milibus q̃ ante philippi & marga

ritæ nuptias cōmiti debebant. Nuptiarū q̄dē philippi hm̄oi leges fuisse haud dubium est. Celebrato matrimonio: cōstituerat carolus expeditionem ī angliā ducæ philippo fratre mittere: & ad id uēturum prope diem nauarræ regem sperabat. Quapropter harefium profectus: nūcium accepit clocestriæ ducem ex anglia cum ualido exercitu calesium traiecisse: atq; inde morinum ariamq; infesto agmine duxisse. Atq; ita anglicæ expeditionis negocio prætermisso: philippum aduersus anglum cum copiis mittit. Positis in mutuo conspectu in colle tornehani castris non procul ab ardera (leuibus præliis commissis) utriusq; exercitus ducibus placuit loco designato totis copiis præliari. Deliguntur a quoq; principe sex aurati equites qui locum pugnæ constituant. Sed abeunte nescio qua ratione philippo nulla dimicandi potestate facta: anglus per caletos rothomagensis agri hareflum urendæ classis causa quæ in anchoris erat cōtendit. Vbi postq̄ id se frustra conari uidet: retro calisiū iter uertit. capto ī abbatisuillæ suburbano hugone castillionensi: cū aliquot pontiuiacis equitibus auratis. Capiendi autem Hugonis hæc occasio incidit. dum ab hareflo angli per pōteuiacum reuertuntur: nicolaus louanius qui pōtiuiaci senescalus fuerat: & ab hugone captus decem fuerat milibus frācorum mulctatus: eius damni non immemor uiginti tantum armaris secum assumptis in suburbano quod ad roueriam portam est clam delituit: donec ex oppido prodeuntem quempiam captum abduceret. Quo die hugo castillionensis sollicitus explorare quis ordo esset prætereuntium anglorum: accersitis duodecim tantum militibus ad portam roueriam insidiarum nescius accedit: simulans præsidiū eo loco ponere. Egressus porta cum ad macerias ubi hostis louanius considebat nihil metuens peruenisset: repente in eum hostis inuolat: incautumq; deprehendit: & duxit in angliam captiuum. A quo cum ingens redemptionis precium expetitur: post longam tādem custodiam negociator quidam flandrius hugonem clam liberauit. Per hæc belli incommoda: q͞a nec fiscus nec ærarium ad belli usum carolo erat: contracto parisii concilio: communi omnium instituto decretum est: regem ad eius dalphiniq; quottidianam impēsam denarios duodecim ex singulis libris uenditi salis quotannis percipere. Ad belli autem necessitates & stipendia militi tribuenda: urbium incolas qui rem familiarem domesticamq; haberent: francos quattuor: agricolas unum & dimidium annui census singulos pendere. Est præterea uenali uino uectigal adiectū: ut de integro uini dolio (quod caudam uocant) dum ueniret solidos tridecim emptor: de eo uero quod mensuratim quisq; uenale promeret quartum regi denarium uenditor pendere cogeretur. Cum uero ad parisios uinum importaretur: si francum esset: solidos duodecim: si belnense: duplicatum ex singulis cadis: id est caudis portitores pensum exigerent. Et licet ea esset regii fisci tenuitas: non desinebat tamen nauarrus aliquid in carolum doli pensitare. Cumq; de reconciliatione apud regem nuncios frequentes haberet: ab angli tamē societate non abstinebat: partes eius aperte secuturus si caroli amicitiā non adipisceretur. Sed acceptis tandem apud ebroicas obsidibus: uernonem ubi carolus agebat: uenit. iuratq; in caroli uerba. Erat his diebus parisii regius præpositus hugo aubriotus: q͞ propugnaculum cui bastilda nomen est ad diui anthonii portam extruxit: sumptu ex ea pecunia facto quam parisiorum cōmunitati carolus donauerat. Mouere per id tēpus ex anglia & calisio cum sex armatorum milibus: & sagittariorum mille quingentis robinus canolus: & thomas granconus: atq; a sancto audomaro per arthesium atq; atrebates profecti: remos (ysara traiecto) omnia populantes inuadunt. Moxq; albam sequanamq; atq; yonam amnes transmittētes: in agro parisiano apud ablonem castra ponunt. Inde cū inter uillā iudeā (quā iuliam a iulio cæsare dictam esse plæriq; contēdunt) acies ordinassent: nulla tamen in illos a parisiis eruptio facta est: q͞q̄ mille ducētos equites ad præsidiū haberēt. Quare non cunctatus postea hostis: quibusdam uicis incensis: stampas belsiamq; incursibus uastantes: in andegauos ducunt. Quos bertrandus qui eodem tempore conestabilis a carolo fuerat institutus: sexcentis eorum primum: deinde tricentis: postremo quadringentis occisis: fudit: receptis locis quibusdā quæ per andegauiam anglus occupauerat: capto insuper thoma grancono. Et paucis

post diebus uariis locis angli a francis superati sunt: ita ut nemo eorum qui duce cano lo calisio egressi erant fuerit superstes. Et qq̃ uenientibus a pontifice cardinalibus de pace inter reges diligenter actum est: uani tamen fuere conatus legatorum. Supersti/ tionis quoddam genus eodem tempoae a turlupinis (hoc em̃ erat hæreticis nomen) qui se de societate pauperum uocitari gaudebãt ortum: finem cepit. Crematis eorum uestibus & libris: in foro suillo extra sancti honorati portam. Iohanna autem dabento na & cum ea alter: cuius nomen hystorici non tradunt: eiusdem sectæ in primis profes/ sores comburuntur. Hic autem quem sine nomine ponimus cum ante damnatiõis ei⁹ sententiam in carcere mortem obiisset: dies quindecim in aggere calcis ne putresce/ ret eius cadauer asseruatus est: & die ad supplicium præscripto crematus. Porro Ca/ rolus omni studio anglos persequens: bertrandum in pictauiam non parua militũ ma nu proficisci iubet. Henricus præterea castellæ rex carolo suppetias ferens eodem tẽ/ pore multis nauibus ex castella rochellam delatus: soluentes ex portu trigintaquinq; onerarias anglorum naues capit. Et bertrandus (biturigum duce autore) pictauos in caroli fidem recepit: captaubuso paulo post a francis apud subizam in acie fuso: & in ui culis coniecto. Moxq; rochella angolismi & xantones cum multis eius populi arcibus deditionem fecere. Paucis autem post diebus quia iohãnes britonum dux a carolo de sciuerat anglos secutus: nec eidem regionis proceres assentirẽtur: guesclinus in eum mouit. Cuius aduentum non sustinens iohãnes in angliam se festinato proripuit. Post cuius fugam britones guescluinum admiserunt: præter arces tris: brestum: aulorum: & derualum. Brestum tamen postea Bertandus: laualus autem & clissonus derualum obsidione cingunt. Brestenses duodecim obsidibus bertrando datis: cum uel deditio/ nis uel pugnæ diem ad idus augusti constituissent: neutrum fecerunt. Et Iohannes de monteforti cum duce leucastriæ coacto exercitu: calisium appellens: decurso arthe/ sio atq; uiromandia: per remos campanosq; prædas facientes: transmisso tandem li/ geri: burdegallam se receperunt: fuga cæde & multis incommodis a francis affecti. Nã philippus burgundorum dux illos adequitans multis frequenter interceptis necabat. Et iohannes uiennensis eques strennuus quinquaginta equites & sagittarios anglos fudit. Ita ut ex triginta armatorum milibus: quos ex anglia eduxerant: sex tantum mi/ lia garõnam traiecerint. Ex burdegalla receptis uiribus: iohannes de monteforti cum anglorum manu aulorum petit: ubi eius uxor incolebat. Eo quosdam britonum epi/ scopos & proceres ad se uocat. Id postq̃ carolus cognouit: nouas copias guescluino q reliquam britãniam tenebat mittit. Interim conuenientibus apud brugas cum ro/ manis legatis oratoribus francis anglisq;: ut pax inter reges tandem firmaretur: nihil diffiniri potuit. Translato deinde boloniam conuentu: postq̃ iteratis crebro legatio/ nibus: pontificis oratores caroli assensu nonnulla anglo regi plus æquo proponerent: Angli qui calisii edouardi nomine agebant responderunt: se de his ad suum regem re laturos: & inde ad kalendas augusti edouardi sententiam brugis dimissuros. Sed edou ardi mors interim intercessit pridie solennitatis diui iohãnis baptistæ: dũ ageret ãnus salutis trecentesimus septuagesimus sextus supra mille. His ita gestis: carolus futura prospiciens: publica contione in parlamenteo senatu habita: de liberis qui in regnum successuri essent huiusmodi legem tulit. Quemq; primogenitum regis francorum fi/ lium: regni administrationem recipere debere cum quartumdecimum ageret annum ne per lõgiorem tutelam occasio incideret maliuolis: res nouas excitandi. Anno inse/ quenti qui fuit christianæ gratiæ millesim⁹ tricentesim⁹ septuagesimusseptim⁹: Caro/ lus quinq; per franciam distantibus locis quinq; exercitus alebat. Primus quem ande/ gauus comes guescluino comitante ducebat: per aquitaniam incedens condacum ber geracum sanctam fidem ad dordonæ ripam sitam: castillionem: sammutram: candere tum: macariũ cum arce: & langonem partim expugnatione: partim uoluntaria dediti one recepit: superato thoma feltone: qui non procul a riola sexcentos equites habens cum iohanne de buelo prælium commiserat. Dedentibus passim se aquitaniæ proce/ ribus: ii qui durasiæ familiæ erant ad anglos perfugerunt. Quare dulaco prætermisso

Constitutio a carolo fcã de filiis q ad regnum suc/ cessuri essẽt.

Quinq; exer citus franco/ rũ eodẽ tpe.

quod obsidere instituerat andegauus dux: ad durasiũ se conuertẽs: oppidanos primo in fide accepit. Arcem uero q̃ ibi munitissima erat circũuallans: post primã & uigesimã circũuallationis diẽ deditõe a castellanis facta: arce potitus est. Deinde qa hyẽs aderat: in hiberna militẽ misit. At clissonus q apud aulroũ obsidionẽ hẽbat: paciscẽtib⁹ cũ eo anglis ut liberi abirent: locũ obtinuit. Oĩs ad hunc modũ britãuia præter brestẽses Caroli facta est. Qui uero regiæ classi præerant in angliã delati: lariam non paruã ciuitatẽ ceperunt atq; incenderunt. Philippus ꝑterea burgundiæ dux calisiũ profectus: nõnullas ꝓ uicinũ calisio agrũ arces atq; arderam subiugauit: ubi ualidissimis balistariorũ præsidiis impositis: in hiberna se contulit. Per eos dies romanorũ imperator Carolus uisendi regis desiderio iter per hannoniã cameracũq; faciens: in frãciam uenit. De cuius aduentu carolus litteris acceptis ad singula q̃ transiturus imperator erat loca præmissis qui illũ honorificentissime uenerarent: tandẽ biturigum & burgundorũ duces Senonũ archipræsulem: & haricurtũ dñm obuiam siluanectũ proficisci iubet. Qui cum ad uicũ luparam inde ꝑducentes: cũ articulari morbo laboraret: currũ & lecticam auro gẽmisq; artificiosissime elaboratã ad imperatorẽ perprope carolus mittit. Lectica postera die impositus: postq̃ dyonisiani cœnobii sacrosancta religionis monumenta: reliquiasq; multa ueneratõne perlustrasset: in cubiculũ reuersus: dũ per fenestrã in atrium diuersorii aspicit: burrellus riuerius & nicolaus detencus ex domesticis regis aulicis: equos duos ingenuos atq; animosos insignibus francorũ apparatissime ornatos imperatori: totidẽq; filio eius romanorũ regi caroli noĩe præsentant. Quod munus imperator liberalissime letissimeq; excipiens: ego inquit in altero illorũ sedens: parisiũ ingrediar. Egredienti sancto dyonisio imperatore: parisiensis præses: mercatorũ præpositus. & præfectus uigilũ: comitante multa ciuiũ parisiensiũ frequentia: cõposito ordine in equis occurrentes: imperatorẽ consalutãt. Rex uero postq̃ ex uiculo capella imperatorẽ digredi accepit: miro apparatu & pompa ducũ quoq; & comitũ procerũ insuper atq; epõrum ornatu & numero: urbe progressus: quibusq; distinctis officiis atq; uestibus pro sua dignitate & cõditione euntibus: dũ paulo supra molendinũ quod est secus dyonisianã uiã ꝑuenissent: uenientibus in alteralterius cõspectu principibus: reuelato capite datisq; dextris sese amicissime uenerant. mox ad romanorũ regem carolus accedens: impertita illi salute: imperatorẽ dextrorsum: regem uero filiũ sinistrorsum habens: ipse medius incessit: donec ad palatiũ uentum est: ubi grãde spaciosumq; cænaculum accipiendo imperatori: tapetibusq; & mensis ornatissimũ carolus esse imperauerat. Postq̃ aliquot dieb⁹ feriatũ est: & mutuis se colloquiis muneribusq; prĩcipes coluissent: firmataq; in eos iureiurando amicitia est: discedentẽ imperatorem carolus ad mousum usq; ꝑducere sua impensa iubet. Digresso imperatore: quorũdam procerũ litteris carolus cognoscit: nauarrũ regem in iohannẽ caroli patrẽ atq; postea in eũ multa occultis dolis & cogitasse & ꝑpetrasse. Cuius ꝓditionis maxime cõscius esset iaquetus ruus nauarri cubicularius qui ꝑ eos dies missus: in franciam iter facere cõstituerat. Hic ubi in franciã uenit: depræhensus in uincula cõiectus est: penes quẽ repertus est codicillus: dolis inscriptis aduersus carolũ conceptis. Et cũ ꝑ id tẽpus carolus nauarri filius securitate a rege accepta siluanectũ: ubi rex francus agebat accessisset: contẽderetq; multis precibus iaquetũ liberare: patefactis illi q̃ ipse cõmiserat flagitiis: non modo inquit tam ꝓditum hoĩem absoluere non possumus: sed instituimus possessiones a patre tuo q̃ in regno meo sunt recipere: & illis præsidiũ ex meis collocare: qui mihi fide integra obsequantur. Venerant cum nauarri filio balduinus beloferrandus in cuius potestate cõplures nauarri arces atq; oppida perseuerabant: qui tametsi iureiurando fuisset addictus eas regi dedere: satius tamẽ uisum est illum sine custodibus nõ dimittere: donec re perfecta fuisset iuramento liberatus. In normãniam a rege ob id missus philippus burgundiæ dux: cũ arces frustra repetit: obstinatis ad rebelliõnẽ qui eas tenebant militibus: ui atq; armis philippus a bertrando adiutus recuperat: capto apud bretolium petro nauarro cum maria eius sorore: quos asseruatos rex honestissime haberi: & cõplura ex locis receptis dirui iussit. Dum hæc a philippo in normãnia gerũtur: petrus

Impator carolus in franciã ad carolũ uenit.

Pompa ĩ occursum ĩperatoris.

Dolus a nauarro rege.

de terrio nauarri scriba: caroli iussu in berhaci arce depræhenditur: conscius malorum q̃ nauarrus in carolum coniurasset. Sũpto igitur de eo: deq̧ iaqueto ruo supplicio: eorum singula cadauera quadrifariã exsecta: ante quattuor parisii primarias portas furcis appensa sunt. Moritur per id tempus gregorius undecimus qui apostolicã sedẽ romam reduxerat: auinione relicta. Cui dum patres cardinales successorẽ deligere cõstituunt: romani ne gallus aliquis iterũ sumeretur: tumultuantes: bartholomeũ de aquila (aduersante magna cardinalium parte) pontificẽ declarant. Quãobrem dilapsi roma cardinales fundum petunt: ubi clementẽ septimũ pontificatui præficiũt. Quam rẽ cum patres carolo missis nunciis demonstrassent: carolus clementis partes secutus est amicis sibi principibus scribens: ut idem facere dignarentur. Sed rex bohemus atq̧ flãdranses non statim aquieuerunt: bartholomeo fauentes. Et carolo romanorũ imperatore defuncto: filius eius romanorum rex: ut in demortui patris locum ueniret: bartholomeo adherebat: a quo imperii dyadema recipere sperabat. Per eosdem fere dies iohannes de monteforti quem anglos secutũ fuisse memoraui: & eis per superiora bella auxiliũ aduersus francum regem tulisse: ad senatus parlamenti iudiciũ tertio uocatus cũ non ueniret: ducali dignitate priuat⁹ est: & bona eius publicata. Accitis inde aliquot ex britonum nobilitate proceribus: inter quos primores erant iohannes rohanus: iohannes lauallus & clissonus: qui arces oppidaq̧ regionis tenebant: Carolus eos docet, quæ de iohanne montifortensi ob eius perfidiam decreta fuissent: uellent loca quibus præfecti erant tollendi belli causa potestati eius permittere. Carolo ita suadenti proceres se obtemperaturos iurant. At postq̃ dimissi a rege in britanniã rediere: rohanus imprimis iohannem montifortensem ex anglia reuocare festinat: præsidia locis franciæ finitimis instituens. Ea re cognita andegauus dux imperante carolo copiis contractis eo contendit. Venientes rohanus uanis legationibus differt: cõcordiã tantisper simulans: ut re ipsa postea compertũ est: donec iohannes montifortensis ex anglia aduentaret. Quo tandẽ cũ manu anglorũ ad britones appulso tametsi multis coitionibus pacẽ quærere uideretur: nihil tamẽ effectum est. Dum apud britones andegauus dux frustra tp̃s terit: flandrenses suo more iterũ a comite discessionẽ faciunt. occisoq̧ gandaui præside: quẽ illis comes præfecerat: tripartitis copiis: aldenardũ: ypras: atq̧ alostũ eodẽ simul tp̃e inuadũt. At philippus burgũdiæ dux comitis gener: tornacũ p̄fectus aldenardum nuncios ad flandrenses mittit: petens ut ad colloquiũ die instituto ueni re ad se non abnuant. Venientibus inter tornacũ aldenardũq̧ burgundus cõicat. Tandem cognito quid illis doleret: philippus conditiones reconciliationis p̄posuit. Quibus scripto cõmendatis & iuramento roboratis: comes discessionis autorib⁹ ueniã dat.

Fuit præterea apud montẽpessulanũ cædes: a ciuibus truculenter occisis octogita uiris ingenuis atq̧ nobilibus. Inter quos fuere guillermus pontellus eques andegauorũ ducis cãcellarius: guido desserus: & arnoldus eiusdẽ loci prætor. Cædis causa hæc fuisse memorat. Erat in prouincia narbonensi (cui linguæ occitanæ nunc nomen est) Ludouicus ãdegauus caroli frater positus a rege gubernator. Cuius noĩe cum ob bellum quod in ea regione gerebatur pensum magistratus exigerent: seditione facta: sanguinarii ciues eos trucidarunt. deiectis in altos puteos cadaueribus occisorũ. Tam detestabile flagitiũ non præterierunt impune. Nam armatis instructus dux ad montẽpessulanũ cũ aduenisset: oĩs populus fletu mœrore lachrymisq̧ cõfectus: urbe egressus: & loci cõsules funes ex canapi collo tanq̃ morti obnoxios gestantes: per uias prostrati: duci obuiã pergunt: miserabili clamore ignosci sibi flagitantes. Assistebant duci cardinalis aruerniæ cum pontificis clementis oratoribus: qui eo placandi ducis causa conuenerant. Postridie aduentus ducis in urbem: ipse in tabulatũ quod ei in foro editum erat: cõplu ribus præcipua dignitate uiris comitatus: conscendit. Ex quo ab omni plebe conspect⁹ cũ grauem admodum in ciues sententiam tulisset: sublato rursus clamore populus ueniam frequenter repetebat quorum flebilibus uotis cardinalis oratoresq̧ pontificis accedentes animum tandem ducis inflexerunt: sententiæ seueritatem rigoremq̧ moderantes: habuit igitur locum miseratio. Nam cum sexcenti necis iudiciũ excepissent:

Gregori⁹ undecimus moritur.

Scisma.

Iohannis de monteforti ducatu britãniæ priuatur

Perfidia britonum.

Flandrẽses a suo comite deficiunt.

Cædes apud montẽpessulanum.

Cædis uindicta.

soli cædis auctores:& qui operam sceleri nauassent regis arbitrio reseruati sunt.Cumq; omniũ incolarum bona fisco deputata forẽt:dimidium remissum est:armis omnibus quæ apud illos extabant deditis:pensata insuper ad plenum impensa quam dux ob huiusmodi cædem sustinuisset. Erant etiam tum per linguam occitanã ex reliquiis superiorum bellorum aliquot populatores qui regionem quottidianis prædis uexabãt. Aduersum hos incolæ a carolo auxilium petunt: duplicatum uectigal ad belli onera pollicentes. Missus cum copiis guescluinus cum ad nouum castrum non longe a belcaro quod ab hoste tenebatur:obsidione destinetur:morbo occupatus octauo post die defunctus est. Nihilominus tamen qui in præsidio erant castellum sponte dedidere. Nõ qeuit p hos dies richard⁹ edouardi filius nouellus angliæ rex:sed traiecto ex ãglia callisium exercitu:thomas edouardi filius octo circiter hominũ milibus stipat⁹:arthesium:uiromãdos:suessiones: cathalaunos:trecenses:senones:uastiniũ:blesiam:perq; bonãuallem incursantes:abductis aliquot claris equitibus:ad britones contenderunt quos iohãnes montiforteñ. alacriter excepit. Fuit a flandrẽsibus in suum comitẽ belli motus:quem non magno negocio comes repressit:captis ypris suppliacioq; affectis q̃ rebellionem excitarãt. Sed interim caroli mors multorum incommodorũ causam francis importauit. Nam pace et bello cum reipublicæ fuisset accommodatissimus:in sequens tempus beniuolentiam unanimitatẽ charitatemq; discordiis & grauissimis inimicitiis commutauit. Enĩuero prouidus rex ubi se mala ualitudine esse sensit: liberos quos iuniore ætate duos carolum & ludouicum relinquebat philippi burgũdiæ ducis & ludouici borboniẽsis tutelæ commisit. Regni uero gubernacula ludouicum andegauorum ducem moderari constituit:donec carolus cui ex primogenitura regnũ debebatur annũ quartũdecimum ageret. At sapiẽte rege apud beautam defuncto(sapiẽtis enim appellationẽ emeruit)aliud atq; aliud decretum est. Mortuus aũt apud uicẽnas ad diuum antonium. Campestrem delatus est: ibi aliquot dies asseruatus:dum fratres eius tres aduenissent. Dũ ex æde diui antonii funus effertur:scholastici studii parisiensis q̃ spectãdi causa frequentes aderant:a seruiẽtibus hugonis aubrioti parisiaci prætoris:quia forte præcedentem pompam impedirent propulsi:in prætorem atq; in seruiẽtes tumultuati sunt. Quorum aliquot qui depræhendi potuerũt in uinculis habiti sunt Sed paulo post regis filiis restituti. Caroli cor rothomagi:reliquum corpus apud sanctum dyonisium. Anno dominicæ pietatis Millesimo trecentesimo octogesimo sepelitur.

Guesclũinus morit

Excursiones ab anglis

Carol⁹ quit⁹ moritur

Scholasticorũ tumultus

De successore tametsi minime dubitaretur:quia tamen maiori natu Carolo qui sextus appellatus est:ætas nondum idonea erat: et regno rectores:tutoresq; liberis pater instituisset:neq; de ipsa institutione inter principes bene conueniret: acciti ex toto regno proceres parisii coierunt de sacrando nouello rege consilium capturi. Dicebant enim principes consultore Petro dorgemonto:neq; sacrari ante annum quartũdecimum regem oportere:neq; conducere reipublicæ:ut tantillæ ætatis adolescens rerum curam susciperet. Ita carolum patrem arbitratum esse & lege firmasse. Fuere cõtra pleriq; ætate & doctrina spectatissimi homines uoluentes animo cum præsentium rerum:tum futurarum calamitatem: si multis rectoribus regnum ageretur:breui & cito finituro susceptæ administrationis tempore:quenq; sibi potius q̃ rebus cõmunibus consulere: opes cumulare:amplificare principatus:emulari inuicem:& inde factiones gigni. Raro quidem euenire: ut multi sine contentione rem quãpiam simul administrent. Quod si unius regis nomine atq; imperio respublica gubernetur facile esse:ut ad unum omnes concordibus animis respiciãt Eapropter operæprecium fore:carolum natu priorem sacratum iri:& oĩa suis auspiciis atq; nomine geri. Neq; obstare patris legem quam si ad perniciem inclinare conie ctasset:ipse tollendam in primis censuisset. Legibus dum populo conueniũt utendum dum officiunt abstinendum. Hec sententia cum multorum:tum iohannis de maresiis fuit in quam facile uenit ludouicus andegauus. Reliqui uero fratres(adnitente petro

Consiliũ capit de carolo sacrando

dorgemonto) legem a patre latam magnopere tuebantur. Nec parum absfuit: quin ad dissensionem bellumq; irritari prope animi spectarent. Nam ex eo tempore quisq; sibi armatos parabat: & hostis anglus nunc ad aquitaniam: nunc ad britones: inde in normanniam arthesiumq; & per omnes maris oras copias suas dimittebat. Dum inter tam repugnantes sententias nihil decerni posset: contio dissoluta est. Sed intercedentibus nonnullis optimis & sapientibus uiris: arbitri de principum uoluntate delecti sunt: qui examinato diligenter negocio tantam rem componerent. Arbitris conuenientibus dictum est carolum sacrandum esse & regem appellandū: suoq; nomine gerenda agendaq; omnia esse: fidem illi a proceribus & subditis præstandam: bellum non nisi suis auspiciis parandum. Adolescentulos carolum & eius fratrem ludouicum curæ & prouidentiæ burgundorum & borbonii ducum credendos: qui eos ut regios liberos decet: educarent ad tempus usq; pubertatis & docerēt. Omnem regium fiscum in ærario regio deponendum: supellectilem uero omnē & quicquid carolus mortis suæ tempore: auri argentiq; possidebat: assignata regi iusta portione: ludouico andegauo committendam: qui interim dum rex adolesceret regentis tantum nomine uteretur: & rebus cōmunibus gerendis uocatus adesset. His ita ab arbitris definitis principes assenserunt & lex ipsa in vulgus promulgata. Quietis compositisq; regni primoribus cum stipendia militibus nulla soluerētur: non secus ac hostis prædis stuprisq; populum milites uexabant. Quaobrem rura uicosq; agricolæ deserentes: in oppida arcesq; fortunas suas contrahebant. Nec aduersus militum crudelitatem ualuit regentis auctoritas q̄q; uocatos ad se præfectos militum sæpenumero minis terrere tentasset. Hinc plærisq; locis tumultuatus populus est: & seditiones exortæ. Parisianos tamen benignitate atq; modestia sua regens sedauit. Non erat his diebus ad militiam (mortuo bertrando) conestabilis. Hunc magistratum instituendum a se regens dictitabat: contra sentientibus burgundiæ borboniiq; ducibus: eum quidem regentem nomine tenus esse: sed ad regem omnia referri oportere. Erat tunc melduni carolus: ubi armamentū patris erat & magna supellectilis pars. Enimuero adolescentulus rex armis delectabatur speciosis & de re ipsa patri aliquando specimen præbuerat. Nā proferente illi patre coronam & cassidem rogatus utrum mallet: cassidem optauit. Cui non dissimile mox factum suis aulicis exhibuit. Itaq; propositis coram preciosissima patris supellectili: atq; diuersorum armorum generibus: arma sibi pluris q̄ diuitias esse respōdit. Futurorum ut ipse auguror incommodorum omen. Nam nulla superiorum regum ætate propius ad excidium respublica francorum propendit q̄ huius & filii ipsius temporibus. Dedit et aliud magni animi signum. Erat cardinalis quidam romanus Ambianensis appellatus qui autor fuerat augendi census & tributi. Et seuere aliquando carolum dum adhuc uiueret pater: tractauerat. Quam rem tunc recordatus carolus ad sauosium qui prope astabat. Ecce iam inquit sauosi de hoc sacerdote liberi erimus. Quo uerbo territus ambianensis confestim per duacum auinionem se recepit: exportato ingenti thesauro quem sibi ex publico contraxerat. Illud siquidem nōnunq̄ compertum est inter frācos plus damni in rempublicam inuehi dum sacerdotis consilio res agitur q̄ cum prudens aliquis ex seculi nobilitate rebus gerendis præficitur. Ille enim nescio qua insatiabili ambitione omnia sibi uendicat. Hic populi misertus & cōmunitatis detrimentum suum esse ratus: reipublicæ bene ut potest consulit. Ille fastum & pompam ex dignitate metiens: eo audacius diuitias congerit: quo minus ultionem timet ecclesiastica libertate protectus. Hic autem opes suas cum republica coniūctas esse non ignarus: ex publico incommodo priuatum quoq; auguratur. Sed ad conestabilem redeo. Erant omnino duo apud regem strennui & magni ad bellum nominis proceres. Sancerrus comes: & Clissonus britonicæ nobilitatis clarus eques. Interrogatus sancerrus an conestabilis magistratum gerere uellet. Respondit in eo magistratu guesclinum ita se gessisse: ut nemo post illum memoria dignum quicq̄ exhibiturus esse facile uideretur. Igitur ad Oliuerium clissonum dignitas (rege tribuente) delata est.

Arbitri electi

Milites sine stipēdiis oīa populant

De conestabili instituendo cōtentio

Magni animi in rege iudicium

Oliueri⁹ clisson⁹ conestabilis

Cui mox negocium fuit: contractis copiis regem in remos (quo sacræ unctionis causa profecturus erat) præcedere. Nunc rex multorum ducum procerumq; frequentia sti/patus: protenus secutus est. Præerat regio ærario sauosius raræ probitatis homo. Hunc abeunte melduno rege: andegauus regens: compræhẽsum reuelare regium the saurum mortem cominatus cogit. Erant in ærario auri solidi laminæ: & aliarum preci osarum rerum ingens copia: quæ pariter æstimata centies octogesies centena millia aureorum nũmum efficiebant: quæ (supputatione francorum more facta) decem et octo milliones constituunt. Thesauro recepto ludouicus andegauus remos petit.

Thesaurũ re giũ ludouic' andegau' ac/ cipit

Rege consecrato: cum ad conuiuii locum uentum est: id enim in ædibus archiepi/ scopi apparatum erat: principibus incidit de sessionis ordine atq; prælatione contro/ uersia. Nam andegauus ætate grãdior philippo anteire cõtendebat. Philippus parem et parium decanum se esse: atq; propterea primam sibi post regem deberi sedem argu mẽtabatur. Eam litem consultatione procerum habita rex diremit & philippo recubi/ tum primum: quatenus ad præsens negocium attinebat: decernit. Qua re offensus an degauus regi proximum nihilominus locum usurpat. At philippus nihil cunctatus: me dius inter regem andegauumq; insilit: recubuitq;. Quo uel facto uel audaci temeritate audacis cognomen adeptus est. Reuerso ex remis parisium carolo: sancti pauli co/ mes in perfidiæ suspitionem incidit q rege inconsulto richardi angliæ regis filiam sibi uxorem desponsasset. Sed prætensis excusationibus utcunq; purgato: rex ueniam co/ miti dedit. Qui mox in bureum riuarium liuorem exercens eum detulit: ad anglos lit teras dedisse ut eos in franciam acciret. Quãobrem a curia bureus abstinens: Clissono rem patefacit. Qui cum amicus esset regem conueniens bureum q̃ maxime potest ex/ cusat: & q̃q̃ multi aulicorum aduersarentur: gratiam tamen amico impetrauit. In/ terim milites per agros populum grauare non desinebant: & duces fratres ludouicus philippusq; simulate agebant clam alioquin furentes: & alter alteri detrahentes. Itaq; ludouico dolebat: regentis tantum nomine sine ullo dignitatis commodo potiri. Cõ/ tra autem philippus querebatur: illum regiam supellectilem thesaurumq; usurpasse: & nullam inde regi portõnem impartisse. Hinc timor omnibus erat ne principum ira belli flammas excitaret. Ibant propterea inter utrũq; suasores ad beniuolentiam & ca ritatem prælati: & qui inter proceres pacati animi erant: in amicitia fratres continere studiose conabantur: de qua re orationem ad principes habuit iohannes maresius do/ ctrina & facundia spectatus. Tandem sopitis odiis in mutuam fratres caritatem rediere

Cõtẽtio ĩter principes de ordine sessio nis

Liuor

Miles grassa tur

Simultas in/ ter fratres

Iohãnes ma resius

Cõciliatis principibus: humilis quædam ex parisianis plebecula nouis furiis acta est: querẽs se uectigalium magnitudine premi. Itaq; præpositum mercatorum aggrediẽs ad contionem uenire hominem cogit: ubi unus e plebe audentior uice multitudinis petit: pensiones uectigaliaq; tolli. Quod quãdoquidem olim postulassent nec fuissent exauditi iam adesse tempus cum satis illis factum esse oporteat. Concitatæ multitudi/ ni plæriq; sobrie obsistere cupientes: rati si res in crastinum deferretur compesci furo rem posse: in posteram diem negocium remittebant. Quod intelligens quidam uete rum calceorum sutor: temere exurgens: pompa inquit aulicorum & fastus in hume/ ros populi recidunt: et quæ ab illis per luxum profunduntur: damna nostra & calami/ tates sunt. Hanc uilis opificis temeritatem arguere ausus est iohannes dormannus re/ gius cancellarius: obtinuitq; in alteram diem postulata transferri. Non restinxit mo/ ra furorem. Enĩuero rediit postridie concitatior plebs & petita ex regis ꝓximorũq; ei' sententia reportauit: Et ut sedatior domũ plebs repeteret: ad illam adhuc frementem cõtionari iohãnẽ maresiũ carolus impat atq; causas memorare q̃obrẽ cẽsus & uectiga/ lia reipublicæ moderatoribus pẽdant. Oportere eos qui præsunt multa onera subire. Bella plurima a carolo patre gesta. & itẽ a filio gerẽda eẽ quæ sine populari ope bene ꝓcedere nõ possint. Regios prouentus & fiscũ anglorũ iniquitate ĩminutos esse. Regẽ publicæ libertatis & populi tutorẽ: populũ coadiutorẽ esse debere: æquo animo ferre si quid nõnunq̃ durius per necessitatem imperetur. Nihilominus tñ gratũ nũc regi eẽ uectigalia tolli. Abeant ipsi domũ: quiescãt tumultuari. Ad hanc iohannis orationẽ

Motus a ple be parisieñ.

cum sedata turba esse speraretur: sublato clamore. Volumus inquiũt iudeos urbe expelli. Quibus respõdente iohanne de re ipsa ad regem relaturum se procurrens confestim quisq; plebeius: publicanorum ædes aggreditur: atq; effractis pixidibus ubi reposita de uectigalibus pecunia erat: nummos in uias dispargit: libellosq; rationum carpit et laniat ministris interfectis. Iudeorum domos aliquot & bõa diripit. Quæ tãetsi reddi restituiq; rex iussisset: nequaq̃ tamen obtemperatũ est. Hec cum parisii gerunt angli cognito francorum ex aquitania discessu: turonos andegauos cenomanosq; iniectis passim ignibus incursant: moxq; ad britones (nõ impediente duce amico) se recipiũt. Id postq̃ ad regem perlatum est: carnotẽsium episcopũ & arnoldum corbiũ parlamẽteũ præsidem ad ducem iter facere iubet: cum syngraphis præteritorũ fœderum quæ cum regibus francis & britonum duce olim icta essent. Hec (audiente duce) cum oratores recitassent: dux (inuitus ne an uolẽs incertum est) fœdera ipsa innouauit: & obseruare se iureiurando adegit. Quãobrem irritati angli nauetam urbem circũuallare pergunt Ciuitati tum præfectus erat almaricus clissonus qui summa ui & diligẽtia aduersus hostem restitit. At non satis ciuium perseuerantiæ credens: ad regem subsidiũ petere mittit. Nec cunctatur rex almatico suppetiari. Nam magnis itineribus copiæ in hostium conspectum citius uenere q̃ anglus subolere aduentum potuerit. Quarum primũ impetum cum ægre sustinere anglos: eorum præfectus animaduertit (iam eĩ signiferi signo amisso oppetierat mortem) eos increpans: uah inquit milites: quis uestros animos pauor inuasit: superamus enim numero francos: quare non dubium est si animo non defeceritis: uirtute quoq; superiores fore. His ductoris uerbis animatus anglus: incredibili pertinacia restitit: tanta sagittarum multitudine agẽs ut æther ipse sagittis nõ secus ac nubib⁹ tegi uideretur. Itaq; diu fuit pugna anceps utrisq; acerrime pugnãtibus Tandem multis sauciis: multisq; occisis & captis: franco anglus cessit: brestumq; fuga petens præsidio imposito & uulneratis qui se illic curarent relictis: in angliam traiecit.

Anglorũ incursiones

Pertinax pugna

Cõsilium de uectigalibus exigendis

Inter hec animaduertẽtes principes ærarii tenuitatem & regios census esse exiguos uocatis ad se ciuium parisiensium primoribus: de uectigali exigendo consultant. Cum uero placuisset ex quaq; uenientium rerum libra solidum unum exigi. Idq; parisii rothomagi pariter & ambianis promulgari rex imperasset: plebs uniuersa uectigal pẽdere pernegauit. Accidit per hos dies res cognitu digna. Siluanectum carolus uenãdi causa se contulerat. Canum latratibus excitatus in fugam ceruus: æneum torquem collo gerere uisus est: quem uenabulis aut ferro appeti rex prohibẽs in casses & rethia cõpellit. Erat in torque litteris latinis inscriptum. hoc me cæsar donauit. Ex eo tempore carolus ceruum allatum auream coronam collo gestãtem pro insigni habuit: & regiis insignibus que liliis aureis tribus constant: hinc atq; hinc cerui duo apponi consueuerunt. Per eos dies cum de romano pontifice controuersia agitaretur: accessere ad regem bohemiæ castellæq; oratores urbani partes aduersus clemẽtem septimum quem rex sequebatur defensuri. Quibus per andegauorum ducem responsum est: regem nõ ita affectum clementi esse: quin ueritatem sequi uelit. Daturũ operam ut ecclesiæ pax (sedata discordium pontificũ cõtentione) reddatur. Respõso accepto oratores abiere. Hec reuera de romano pontificatu altercatio multis incommodis cum alias nationes tum gentem gallicam uexauit. Nam cardinales triginta clementis causam secuti: exploratores per franciam constituerãt qui ecclesiarum opulentiores prouẽtus inquirerent: quas rectoribus uacuas mox sibi a clemente obtinebant. Tulit quoq; clemens de uacaturis ecclesiis legem quam expectatiuam gratiam appellauit: qua ad adipiscendas morte possessorum ecclesias: fas iusq; expectanti per pontificem designato erat. Solis ex hac lege cardinalibus & potentioribus uiris ecclesiæ contingebant. Exigebantur præterea a clero decimæ: et de maioribus ecclesiis dnm pastore orbatæ erãt primi anni prouentus legebantur. Id annatam uocant quã cameræ apostolicæ deberi romani contendunt. Neq; id sine ducis andegaui conscientia fieri rumor erat: exactionis siquidem partem capientis. Eas ob res cum scholastici non pauci scholam relinquerent studii parisiensis rector contione aduocata: ex cõsilio doctorum iohannem ronceum

Ceru⁹ iuẽtus

Ambitio cardinaliũ

Auarus pontifex

Iohãnes ronceus mittitur ad regẽ contra exactiões pontificis

picardum deputat qui de huiusmodi dispendiis ad regem: andegauúq; ducem oratio/nem habeat. Habita oratione: tanta ira parcitus andegauus est: ut satellitibus noctu ad cubiculum iohãnis roncei missis hominẽ effractis foribus abductum in uincula cõiici mandauerit. Nec aliter: repetente eũ rectore exẽptus est q̃ ut clemẽti auditurũ se polli ceretur. Nisus quoq; dux est rectorẽ deprӕhendere: sed re p amicos cognita: rector au/fugit. Deprӕhendẽdi rectoris causam afferebat dux q ab urbano exceptas litteras re/gi non exhibuisset. Accessit & nouus a ludouico biturigum duce contẽtionis turbo reputante secum male agi q andegauo regendi autoritas: philippo burgũdo caroloq; borbonio regis tutela obuenerat: sibi uero nihil prӕter pictauiam collatum esset. Pe/tit ergo liguӕ occitanӕ atq; aquitaniӕ sibi gubernacula committi. Idq; adiutore ande gauo fratre impetrat. Sed fuxi comes eius prouĩciӕ ministrator se in magistratu tueri omnino studebat: ita ut iubenti regi prouincia non cederet. Ludouicus propterea col/lecta militum manu in tholosates profectus: prӕlium cum comite suis dissuadentibus conserit & uincitur. Sed reputans animo comes his decertationibus regionem perdi: atq; populum aggrauari: ad ludouicum mittit: seq; magistratu abdicat: ludouico cedẽs

Ludouic' bi/turigum dux cõtẽtionẽ excitat

Per id tempus hugonis aubrioti parisiorum prӕsidis falsa religio & iniqui mores in lucem prodiere. Nam iudeorum sectator cum esset: clerum exosum & sacrosanctӕ eu charistiӕ dignitatem contemptui habebat. Scholasticos ĩ primis aspernabat: stupri & omnis generis libidinis reus. Ob quorum flagitiorum execrationẽ ad publicũ specta/culum loco edito in atrio diuӕ mariӕ positus: post suӕ hӕresis manifestatam a cõtio natore perfidiam. perpetui carceris damnationem a parisiorum antistite excepit. Hic aubriotus cum publicӕ pecuniӕ administratõnem diuturnam gessisset: publica opera nõ parũ illustria parisii extruxit, Bastildam ad diui antonii portã munitissimũ ppugna culum: diui michaelis supra sequanam pontem: & aduersus scholasticorũ parisianorũ iniurias & nocturnos motus paruũ castelletũ.

Hugonis au/brioti hӕre/sis

Quiescebant his diebus flamingi a bel lo paululum respirantes: nisi eorum comes ludouicus noua illos pecuniӕ exactione la cessisset. Enimuero siue egens siue pecuniӕ auidus a gandẽsibus qui propter oppidi ma/gnitudinem & populi frequẽtiam primi inter flandrẽses habent: grandem pecuniã ar/rogantissime petens: cum ea sibi cõstanter negaret: loco discedẽs: & ego inqt huic cõ/tumaci populo me principẽ & dñm esse monstrabo. Erat comiti nothus haltus nomĩe homo militaris atq; magnanimus. Huic attributis copiis & anglo℞ manu mãdat: gan/densibus bellũ inferre. Qui patri audiẽs: mox gandẽsem agrum quottidianis incursio nibus uexat. Ibant nihilominus gandẽses armis instructi: seq; uiriliter tuebant: incom modis multis hostẽ afficiẽtes. Recordati tñ debitӕ suo comiti subiectõis: petũt ab illo se audiri. Admisit eos comes: quo℞ hec breuis oratio fuit. Tui inquiũt comes sumus. Tu nobis es princeps & comes. Tibi cum rõne parere nos decet: tu nos tueri debes. Si quid in te peccauimus quod tibi molestũ sit: id nobis cõdonari suppliciter flagitamus. Tantũ ne libertatẽ tollas quã a maioribus acceptã gandẽsis populus tueri ĩstituit. Co/gi se uectigalibus nescit. Si rebus tuis p aliquã necessitatẽ opus est pecuniariũ subsidiũ id tibi nõ coactione sed sua se spõte daturũ liber populus offert. His comitẽ uerbis pla casse rati: ab aulicis imprudẽtibus & p ӕtatẽ rerũ impitis iniurias acceperũt. Iactãtibus in comitis ptãte esse: illorũ obstinatã rebellionẽ flectere: calcaribus pinde ac stimulis illos agi oportere & oĩmodo iugum illis imponere. Quo accepto cõuitio: gandenses abiere. Comes uero magnopere studebat illos rerũ & cõmeatus pœnuria affligtari: ut egẽtes potestati eius se crederẽt. At gãdenses animo erecti uim propulsare cõstituunt Itaq; philippũ arteuellã filium eius quem in gestis philippi uallesii a gandensibus occi sum diximus belli ducem sibi prӕficiũt. Qui cõtractis utcũq; armatis: oppido egressus in uicinum agrum ducit. Conspectis procul gandẽsibus: comes prӕlii appetens suos in arteuellam progredi iubet. Telis primum & scorpionibus: deinde districtis gladiis pu gnatum est. Aduersa comiti fortuna extitit. amissis quinq; hominũ millibus: atq; ita se brugis recepit. Arteuella ex uictoria spem sibi meliorem accipiens: suos hortat animis non tabescere. si in armis perseuerent: facile factu esse: grande parare imperiũ. etiam si

Flamingorũ seditio

Comes uicit

comiti franci suppetient: quorum neq; fastus neq; lasciuia bello ydonea esset: plus illis iactantiæ q̃ roboris inesse. Talibus suasi uerbis gandenses: regnum insuper sibi affecta/re audent. Qua spe quoq; illecti agricolæ: relictis agris belli se socios gandensibus iun gunt. Cura omnis arteuellæ erat: comiti incommodari. Mos est brugensi populo q̃ue tustissimus ob dominici sanguinis reuerentiam (cuius partem se brugẽses habere glo riantur) supplicationem quotannis facere: ad quam solennitatem ex uicino agro fre/quentes coloni conueniunt. Cuius rei non ignarus arteuella: duo ex suis millia docet arma sumere quæ usitatis uestibus occultent: & ita quaterni uel quini ad celebritatem simulata religione se conferant: ut die supplicationi statuto dum populus rei diuinæ in tentum animũ habet: mercatum occupent: atq; incautũ comitẽ inuadant. Implẽt mili tes arteuellæ præceptum: & in foro sine ulla suspitione cõuenientes: dum comitẽ pce/dere uidẽt: arma arma inquiũt o socii exerite. Clamore sublato pterri tus comes: suos gandẽsibus opponit. Sed cadẽtibus multis: ipse domũ q̃uelocissime potest pfectus: cũ illum arteuella persequitur per fenestram in mulieris uetulæ proximam ædẽ dilapsus inde sclusam se recepit. At comitis fugam arteuella in brugenses referens eos popula/tur: compluribus trucidatis. Atq; inde cum ingenti præda gandauum profectus est.

Defectõis causam comes hanc ab initio dedit. Gandauũ eñ ciuem autore iohanne leone trucidauerat: & parricidam a gandauẽsibus proscriptũ ad se fugientẽ receperat: postq; aliquot pscriptionis annos cõtra oppidanoꝝ leges restitutũ nautarũ præfectu/ra donauerat. Est eñ huius negociationis & ministerii apud gandẽses multitudo & po testas nõ mediocris quæ in seditione dum forte insurgit plurimũ ualet. Est quoq; hu/ius præfecturæ officium nõ paruæ apud illos autoritatis atq; emolumẽti. Quãobrem excitata in iohannẽ leonem inuidia unus ex nautaurũ ordine de matheorum familia gisebertus: assumptis secum sex quos habebat fratribus: occidere leonẽ cogitauit. Sed comitis reuerẽtia pposito destitit. Subĩde causas quærẽs quomodo a beniuolẽtia prĩ cipis iohannẽ abduceret. Igitur insinuat se in cubiculárioꝝ comitis familiaritatẽ. Quã postq̃ satis sibi firmatam putat: miror inquit principẽ nostrũ nõdum aĩaduertisse gran de uectigal quod ex mercibus quæ nauigio ad nos inferunt pendi sibi quotãnis possit Itaq; si id curare uolet: iohãnem leonem unũ satis esse cuius opera uectigal a nautis & negociatoribus facile exigat. Re ad comitẽ per cubiculariũ relata: comes leonẽ ad se uocat: deq; exigendo uectigali hoĩem admonet. Qui tametsi id frustra se tẽtaturũ nõ ignoraret: cõuenire tamen de re ipsa nautas respõdit. Interim gisebertus clam fratres hortat contraria comitis postulatis sentire: q̃nquidẽ publicæ libertati nequaq̃ cõgrue rent. Ipse uero apud principem iohannẽ insimularet negligẽtiæ: quia susceptũ a comi te negociũ nõ curaret satis ex hmõi causa odium principis in iohãnẽ leonẽ excitatum iri. seq; in eius locum sufficí posse sperabat. Hac spe erectis matheoꝝ animis cõuenien tibus ad iohannis edictũ nautis: postq̃ de portitorio pendẽdo consulit fratres magno pere restitere ueniẽtibus ĩ eoꝝ sententiã eiusdem ministerii pfessoribus. Quod ubi re ferente iohanne resciuit comes iam a gisiberto persuasus credidit culpam eẽ iohannis ꝙ petita sibi negarent. Quare ablatã iohãni nautarũ præfecturam giseberto dat. Idq; non ægre ferre iohannes præ se tulit: domi se cõtinens donec fortunam tempus cõmu taret. Nec intercessere plurimi dies cum brugenses ad quos nullus nauigabilis fluuius euoluit: per comitis assensum fossam grandẽ ex amne lisa deriuare ad se inceptant: cõ stituto ad has opas magno fossoꝝ numero quos præterea deputati a brugẽsibus mili/tes protegerẽt. Nam ea fluuii accessione sicut brugẽsibus magnum incrementum: ita gandẽsibus multũ detrimentí poterat afferri. Tumultuant ppterea gandauenses & rei nouæ occurrere cõsul tant. Accersuntq; iohannẽ leonem qui cõi necessitati auxilietur. Qui licet accitum se gauderet: nullũ tñ exultationis initiũ dat. Sed ad consilium intro missus: rogatusq; sñiam. Viri inqt gãdẽses palã uobis oĩbꝰ ẽ quã rebꝰ uestris iacturã bru gẽsiũ hec usurpatio allatura sit. Haud tñ puo negocio illis resistere poteritis nisi relictã iamdiu alboꝝ capucioꝝ institutionẽ restitueritis. Cum eñ maioribus nostris repenti/no ad res ĩsuetas præsidio opus eẽt: designatos hẽbát ex suis milites q capuciolis albis

ab aliis discreti uestris se periculis obiiciebant. Id armatorū genus censeo cōfestim inrouādum eisq; præfectum instituēdum. Vix hec iohānes dixerat cum uox oīm exaudi tur conclamantiū restituantᶠ capucia. Conficiuntᶠ statim publica impensa capucia distri buuntᶠq; quibusuis parui pēsi hoībus quibus nihil magis q̄ urbana quies odiosum erat quorum præfecturam cōi oīm decreto iohannes leo recepit: cupientissimus infensos maxime efficere gādenses aduersus comitem. Postq̄ præfectura donatus est iohannes magnam capuciatoꝶ multitudinē in brugensiū fossores ducit. Qui de illorū aduentu nūtio accepto mox se brugas receperāt. Ad hūc modū frustrat⁹ sua expectatōe ioānes capuciatos gandauū reduxit. Per eos dies quidam ex nautarū collegio a comitis prætore quem balliuū uocant in custodia tenebatur. Quem repetitū liberare gandenses non poterant. Igiᶠ arbitrati his tot offensionibus suā libertatē tolli hortante iohanne leone mittitur ad comitē gisebertus cum aliquot bonæ æstimatōis ciuibus: q captiuū conciuem carcere emitti & suas leges illibatas seruari a comite impetrent. Hoc pacto iohannes sperabat gisebertū ab irato comite aliquid quod molestum ciuibus esset relaturum. Profecti gandēses principem apud mallā inuenerunt. Quos hūane acceptos comes remisit restituto illis nauta captiuo: eorūq; cōsuetis legibus cōfirmatis. Optare se tm̄ dixit capuciatos tollerent. Reuersi ad suos legati comitis liberalitatem cū enarrassent tum de tollēdis capuciis aīm comitis explicarūt. Quo uerbo offēsus populus cum sileret. Vos inqt iohānes leo cōciues compertū habetis q̄ commode capuciatos restituistis a quibus nūc uestra libertas in tuto est. Alioqn absq; illis oīa periclitabāturᶠ Nunc si eos ut princeps suadet abrogabitis de uestra quiete & honestissimis legibus actum esse iudico. Agite ergo & quod a maioribus accepistis seruatote. Ad hanc iohānis orationē cum quiq; diuersi abiissent aliis illum laudantibus: aliis in neutrā partem loquentibus iohannes uicarios quos singulis capuciatoꝶ turmis præfecerat cohortatᶠ suos moneant interdiu noctuq; ad repētinos casus paratos esse: & ad se ꝓtenus conuenire si quid seditionis aut tumultus excitari norint: satius fore obtrūcare in sese insultātes q̄ ab illis occidi. Nec incassum id sibi præsagire iohannes uidebatur. Nam comitis balliuus rogerus dauteruius paucis post diebus cum ducētis eqtibus explicato prīcipis ut in bello solet uexillo gādauū ingressus in medio rerū uenaliū foro constitit: ad quē mox gisebertus cū suis fratribus & iis qui eū frequēter sequebanᶠ ad balliuū cōcurrat. Qui a principe iussi in iohānis ædes irrūpere eūq; trucidare cōiurauerāt. At iohannes casuū humanoꝶ ꝓuidus cōuenientibus ad se capuciatis ad foꝶ nullo tumultu facto progrediᶠ. Quo cōspecto gisebert⁹ cū fratrib⁹ sensim dilabiᶠ & balliuū deseruit. Capuciati uero quasi spectaturi qd balliuus inceptaret ꝓxime eum cōsidentes in terrā confestim deturbatū necāt: frustrati dilaniato comitis quod ꝑ se ferebat uexillo. Nec ex stipatoribus quispiā fuit qui ꝓcūbenti auxiliū ferret. Solus em̄ balliuus occubuit: a suis ꝑ ignauiā turpiter desertus. Liberati hostibus capucionati ædes gesiberti ceteroꝶq; suæ factiōnis ædes inuadūt & spoliāt. Eam balliui inopinatā fortunā gesiberto referēte postq̄ comes accepit: ira ꝑculsus iurat de necis autoribus ultionē se nouo exemplo sumpturum Cui⁹ rei nō īprouidi gādēses duodecim ex suis nō obscuros ciues ad principē legāt mitigaturos principis quoad possent indignationē: polliciturosq; satisfactionē delictorū Veniētes ad comitē legati ægre admissi sunt: sed intercessione quorūdam aulicorum cum benignior factus esse comes speraretᶠ nouus a gandensibus furor excitatur. Nam iohannes leo timens re apud principem composita detrimentū sibi succedere: augere hoc modo comitis furorē pergit primoribus suæ factiōis suadet: utile eē coactos quos haberēt reipublicæ defensores oppido educere & recognoscere quibus uiribus aduersus futurū forte hostē resistere possent. Itaq; egrediᶠ ad portā quæ brugēsis appellatur capuciatoꝶ & alioꝶ facinorosoꝶ hoīm turba milliū decem. Quos cum iohānes perlustrasset laudatis omnibus. Est inquit ab hinc non procul principis nostri palatium quod recenter miro opere extruxit: procedamus ædes uidere. Munitissimus em̄ sicuti ego accepi locus est ita ut insurgente bello nobis incommodare possit. Postq̄ incondita plebs andreghemum accessit (ea enim est loci appellatio) ædes spoliat immisso

multis ædium partibus igni. Inde aũt cum abirent cõuersus ad palatiũ iohannes ut flagrantem locum uidit quasi id sibi doleret percontat̃ unde hoc incendium erupisset q̃q̃ nullam loci curam habere oportet qui in excidium nostrũ ædificatus instructusq́ erat Hac ædiũ direptiõe comes nihil magis ægre tulit: quippe q eas ad uoluptatẽ & delitias accuratissime excoleret. Quãobrẽ uocatos ad se gãdauẽsiũ oratores atroci uultu et aspera oratione allocutus. Ite inquit seditiosa gens: prope est ut pœnas uniuersi detis offensionum in me uestrarum. Cum nõ concederetur a legatis excusatio trepidi gandauum petiuere. Ex huiusmodi causis atrox & longum bellum cõflatum est. Iohãnes autem leo brugas quas suarũ partium effecerat linquens ardenburgi morit̃ ueneno ut qdã tradũt ĩpetit⁹. Fuit quidẽ huius flandrẽsis belli uaria & anceps fortuna quam sigillatim explicare lõgioris esset negocii. Vnũ quod maxime inhumanum dici potest operæprecium erit ad flagitii detestationem scripto commendasse. Deficientibus a comite yprensibus cum aduersus eos copias ducere comes instituisset: gandauenses de ea expeditione certiores facti nouẽ hominũ milibus collectis curtracũ prodeuntes yprensibus significãt se ad eos defendẽdos aduenire: pꝑterea mittant ex suis armatos ut iunctis copiis paribus studiis & uirtute comiti resistant. Parant confestim yprenses & ductoribus iohanne bouleo & arnulpho clerico octo oppidanoꝝ suoꝝ millia ad gandenses qui apud rolerum castra fecerãt proficisci iubent. Hac pfectione ad comitem relata insidias duobus locis qua yprenses iter facturos uerisimile erat ponit. Incedentibus uero yprẽsibus obtulit se biceps uia una rolerum altera tourotum ducebat. Qua re consistere illic agmen militum ductores imperãt: dubii utram ingrederent̃. Præualuit iohannis boulei sententia & tourotũ uersus proficiscunt̃: ubi delitescebãt comitis insidiæ in quas dum inopinato incidissent uiso hoste proditos se a bouleo esse conclamitant: nec fuit illis animus se tutandi nisi quatenus fuga eripere se potuerũt. Alteris igitur ypras: alteris ad gandensiũ castra diffugiẽtibus: comitis milites quadringentos supra duo millia in fuga trucidarũt. Reliqui ad gandauos dilapsi. mox ubi curtracum militari ordine profecti sunt. Iohannẽ bouleum plebeio furore accusantes quasi insidiarum & proditionis conscium in uiam publicam protractum minutatim concidũt: partem ex cadauere quibusq́ sibi rapiẽtibus. Tam̃ beluina natura est plebs semel furiis incitata: nec furoris ullum habet modum: præsertim in flamingoꝝ gente quæ præter reliquos gallos seditiosa semper fuit: quis uel grandi ære ob factas iniurias mulctata uel miserabili cæde ob rebellionẽ afflicta. Sed de his hactenus. // Hæc dum in flandria geruntur marescallus sancerrus subterranã in lemouicibus capit: dedẽtibus oppidum anglis: qui relicto loco dum per regionẽ grassatur sancerrus eos secut⁹ quottidianis fere pliis & cædibus afficit. Coiere p id tẽpus apud belingueriũ agri boloniensis uicum oratores franci: ut cum anglis de pace tractaret̃. Sed nihil inde præter uanam spem relatum. // At britonum dux meliore in regem animo: fidem repromittit. Seq́ cũ britonum comitatu carolo subditum interposito sacramẽto profitetur. // Non potest suos ignes celare ambitio. Andegauus dux regens: alii item principes & regii plærīq; cõsultores qui rebus gerendis præerant: ærarium fiscũq; sublatis uectigalibus imminutũ iri cõtemplantes: suæq; auaritiæ nõ satis alimenti superesse: nouum tributi genus instituere cõtẽdunt. Habitis aliquot cõtionibus: nunc blandis interdũ suasiũculis: nũc amicorum interuẽtu adducere nõ paucos in suam sententiã studebant. Obsistebat tamen populus: nec petro dillerio nec iohanni maresio (qui maxime populares erant) aures accommodabat: tametsi dicerent ex ea pertinacia regem irritatum iri & hinc periculum grauioris alicuius pœnæ impẽdere. Itaq; discedẽs a principibus populus arma capit: decanos quadragenariosq; & quinquagenarios per ciuitatẽ ponens. Cathenas quæ ad cõpita uiarum intra urbem erant prætẽdebat: positis contra nocturnas insidias excubiis custodibus præterea ad portas ordinatis. Idq; facere incipiẽtibus parisianis: reliquæ fere regni urbes subsequunt̃. Itaq; ducenti ex rothomagẽsibus plebei hoĩes hoc exẽplũ imitati: quẽdam obesum ciuem qui ob crassam corpulentiã crassus uocabat̃: alioquin renitentẽ sibi regem præficiũt: curruq; impositum per urbem circũferẽtes: tandem in

Auari principes nouũ tributi gen⁹ cogitant

Rotomagẽsiũ stultitia

rerum uenalium foro constitutũ de abolẽdis uectigalibus legem ferre & eam ꝓmulgare compellũt a cæde nõ abstinẽtes. Sæuitum enim est in uectigalium quæstores: & expilatum diui audonei cœnobium: propterea ꝙ in eo priuilegia quædam reposita esse audierant quæ libertati ciuitatis non cõgruerent. Arcem quoq; oppugnare adorti. ide a præsidio repulsi sunt aliquot interemptis. Dum hæc rothomagi geruntᷣ: ludouicꝰ andegauus reges post quartũ mensem cum parisiacæ plebis seditionẽ sedatam esse putat Legem de uectigalibus exigendis tulit: & in foro iudiciali apud castelletũ promulgare iubet: institutis ministris qui legendi uectigalis officium exequerentᷣ. Ad calendas martias cum eius officii causa quæstor ad mercatum apud fallas aduenisset obolumq; pro nasturcio a muliercula cui perota morela nomen erat exigeret: questa & uociferans anus mercatores aliquot in quæstorẽ excitauit: qui hoĩem multis vulneribus cõfossum trucidauerũt. Eius facinoris fama ubi per ciuitatẽ vulgata est: protenus uilium artium ministri arma capiunt perq; ciuitatis uias circũcursant: ad cædem perpetrãdam animati: quibus cum perditi plærią; & nullius æstimationis homĩes facile accedebant Et ut inermibus arma nõ deessent: publicas ciuitatis ædes adoriuntᷣ. Vbi emotis euulsisq; postibus cõmunia arma rapiunt & ea induuntᷣ. Fuere ex prudẽtioribus nõnulli: et inter illos parisianus antistes qui tot malis insurgẽtibus coactas clam fortunas suas ciuitate exportarent: tutiore se loco cõmittẽtes: Inter arma quæ furibunda plebs desumpserat erant plumbei mallei quibus obuios quosq; subsidiĩ pecuniarii exactores trucidabant: domos eorum fortunis oĩbus spoliantes: nec ad ecclesiam ꝓfugiẽtibus immunitas præstabatᷣ Vnum eñi in diui iacobi hospitalis æde diuæ mariæ simulachrũ amplexãtem protenus necauerũt. Simile aũt ad diuũ germanũ de pratis quo nõnulli confugerant cum facere molirentᷣ: defendẽtibus se incolis: inanes in urbem reuersi. Castelleti & epischopi carcere recluso captiuos omnes & hugonẽ aubriotum (cuiꝰ paulo supra mentionẽ feci) soluerũt hunc sibi ducem præficiẽtes. Sed cõscius quid pensi furiis incitata plebs haberet: noctu se ex urbe proripuit: quo insequẽti luce domi nõ inuento sæuius furere oẽs cœperũt: cõstituerunt q; charẽtonũ pontẽ petere & prosternere. Sed destiterũt a iohanne maresio admoniti: tumq; frigescere illis cœpit hesternus furor & mentis insania. Per eos dies nõ procul a sancto dyonisio uisum est monstrum biceps tris oculos & lĩguas duas habẽs. Dedit præterea suũ prodigiũ æther. Nam ex cardinalis monachi collegio per summã cæli serenitatem uisus est ignis supra ciuitatẽ parisioꝝ a porta in portam circũferri. Parisiana seditione ad carolũ perlata: autores supplicio grauissimo plectere constituit. Sed regis indignationẽ quidã ex ciuibus & schola parisiensi delecti sapiẽtes mitigauerũt. De his tm̃ pœna sumpta ẽ qui castelletũ uiolauerãt subsidio pecuniario abrogato. De quo postea quia pecunia opus erat rex conuentum ex primoribus habuit: ratus publica necessitate cognita: neminẽ nõ impartiturũ rebus miseris opem. At qui cõuenerant nullum a suis mandatum nisi audiendi atq; referẽdi se habere responderũt. Idcirco rex illis imperat ad suos cum festinatione reuertantur: moxq; ad eum pontisarã quo abiturus erat exploratã suoꝝ uoluntatẽ perferant. Fuit ꝑfecto una oĩm sentẽtia mortis potius se periculis obiicere q̃ uectigalium tributa & seruilem perpeti seruitutẽ. Ea respõsione habita: rex cum parisiẽsibus malefactoꝝ ueniam dedisset: per legatos egit: ut ipsi ad conferendũ subsidiũ animos inclinarent. Apud sanctum dyonisium cõueniẽtibus utrinq; oratoribus centũ millia francoꝝ: iohanne maresio auctore regi concessa sunt. Per hanc publicã frãcis tempestatẽ ludouicus andegauus a clemente septimo regni neapolitani dyademate suscepto: prouinciã armis occupat: atq; per alpes ducens quas nõ sine suorũ cæde superauit in appuliam profectus est.

Monstrum
Prodigium
De pecunia iterũ cõsulitᷣ

Et ludouicus flandriæ comes ad priorem brugis acceptam a gandauẽsibus ignominiam alteram adiecit impatiens uinci. Nam prælio aduersus arteuellã gandauensium ductorem malo euentu gesto: decem millibus suoꝝ fusis: per saltus & siluam ad insulã ægre se recepit: aliis brugas: aliis qui ex francis erant: aldenardũ petẽtibus. Tam ꝓspera fortuna usus arteuella quadraginta hominũ millibus potẽs: aldenardum obsidere constituit. Quem irruptione facta excipiẽtes franci: cæde multorum eum affecerunt.

Fuga cõmitis flandriæ
Aldenardũ a flamingis obsessum

Sed quia militum numero hostis erat superior: intra oppidum se recipientes fräci lo/cum magnis munitionibus roborauerüt: fortunam experturi. Arteuella auté id quod uero simile erat cogitans: francorum regem comiti suisq; auxilia missurum: equitem caducei ueste indutü cum litteris ad regem legat. Petebat arteuella ne se rex huic bel/lo commisceat: quod libertatis causa aduersus comitis tyrannidé a gandensibus gere batur. Alioquin ab anglis accersiturum auxilium. Tabellario nullum responsum datü est. Interim ludouicus flandrésis per generum suum burgüdiæ ducem deinde p semet carolum côueniés: quid a flamingis perpessus esset exponit. oratq; aduersus rebellem populum sibi auxilietur. Id ne rex faceret & si una causa dehortabatur: q scilicet ludo/uicus cum anglis côuentiones plærasq; clam habuisset. quia tamé comes francæ ditio nis erat: & flamingi assueta contumacia crebros belli motus excitabant: opem comiti liberalissime pollicetur. Instructis nö procul ab attrebare ingentibus copiis: rex auri/flamma a dyonisiano abbate more maiorum desumpta: illam petro dillerio equiti au reæ militiæ ferendam dat.

Expeditio in flandriá

Hec agente rege: franci qui aldenardi erant: urgente ar/teuella cum crebris oppugnationibus fatigari commeatu quoq; deficerent: ad philip püm burgundiæ ducem delata eorum conditione: orant sibi subsidium mitti: si deferá tur: deditionem hosti se facturos. Nec fuit incurius philippus petitionis obsessorum. In ea commeat⁹ penuria: res commoda obsessis obtigit. Ducebat rusticus quidá por corum gregem. Quo côspecto franci turma facta inter oppidum hostemq; aliquot eq tes peditesq; locant. mox ex peditibus pauci ad gregem côcedentes tris ex eo numero porcos cum in oppidum raptos & grüniétes trahüt. reliquus grex (ut est eius pecoris natura) clamantes porcos secutus est. Nec impedire hostis potuit quin omnes in op/pidü côsequerent: resistétibus francis q subsidio pediti astabát. Ad finé octobris caro lus ad exercitü q in attrebatibus castra habebat pgit: eoq; ludouicus flandrésiü comes pfect⁹ ob arthesii comitatü: qa ei⁹ mater morté obierat: carolo fidé repromittit. Inter hec arteuella cognito q ingéti exercitu rex adueniret: ad anglos nütios mittit: causat⁹ ante oïa pecuniá sibi a rege anglo deberi: quá pater eius iacobus ad bellü quod in phi lippü uallesiü gesserat mutuo illi tribuisset. Sed id agebat arteuella magis spe auxiliü impetrandi. Nec latuit carolü qd flamingus hostis pararet festinat pptérea iter facere & marquetá (id monasteriü est uirginü ultra insulá) petit. Præmittunt ante omnem exercitü mille septingéti sexaginta fossores cü ligonibus atq; securibus qui amputatis arbustis uias æquarent: qbus præpositi erant Iodocus haluynus & räburus. In reliquo agmine tribus ordinibus incedebant equitü millia uiginti: sagittarioꝝ atq; balistarioꝝ duo millia septingenti præter peditü ingenté multitudiné. Erant ad aldenardü itinera duo: unü per ariam & sanctü audomarü unde liza flumen oritur longum & difficile. Alterü per cominarü ponté qué flamingi occupabant: dirutis p eü fluminis tractü reli quis pôtibus. In hos irrüpere cupiétibus aliquot militibus qui apud insulá statioé ha bebant duce halso comitis flandriæ notho p menini pontem harlam inuadunt: ubi oc cisis incolis & bonorum direptione facta: cum per finitimos uicos classicum sicut in cö muni periculo in ecclesiis pulsare halsus audisset: receptui canit. Sed iam magna inco/larum uis ad pontem côueniens: pontem per partes effractum fimo & fragili materia contexerat. Eo properantes franci rusticorum turba conspecta: sese colligentes p me/dium hostem uiam aperiunt: & ita ponti se credentes primi quidem euadunt: qui uero proxime sequebantur suo & quorum pondere pontem dissoluerunt in flumen prote/nus demersi. Nec postremis melius obtigit: fluuio se committentibus. Cum eñ emi/nétioribus ripis alue⁹ lizæ ferr: inde euadere ifœlix miles nö poterat: iactitátib⁹ i eos tela rusticis. Halsus tñ cü triginta suoꝝ iter primos se piculo exemit. Igit̃ p cominarü poté: q exercitü traducere rex: cöstituisset: clissonü conestabilé & sancerrü marescallü hosté loco extédere mittit. Cognito fräcorü aduétu: flamigi uná pötis arcé diruüt i ad uersa ripa statioé habétes. Sed isequéti ei⁹ diei nocte ñ iueto uado: cü pös resistétib⁹ flamigis nö facile restitui posset: Säp⁹ aurat⁹ eques & aliquot ei amicitia cöfuetudieq; côiücti nauib⁹ ex insula aduectis lizá paulatí träsmisere. Nec ex alueto qd ripæ pximü

erat pri⁹ pdireūt q̄ paulo pl⁹ q̄drigētis una cōuenisset. uiri q̄dē genere nō obscuri & aīo constantes. Igitur secus littus fluminis incedētes: hostem dum petunt. petrus de bosco flamingorum pfect⁹ eos conspicatus cum aduesperasset suos cōtinuit: donec crastino crepusculo eos adoriretur palustri loco impeditos et lōga fessos uigilia. Interea dum hec aguntur clissonus anxius ualde q̄ temere sui admodum pauci periculo se commit/terent ut hostem qui ponti defensando assidebat distineret: iubet sagittariis pontem instaurent. qui postq̄ comperit partem militum flumen enauigasse: liberam dat ut cui q̄ commodum foret pontem transmittēdi. Per eam noctem sampus & qui cum eo in palude armati & uigiles sine ullo somno hostem expectabant: condixerunt non prius in hostem irrumpere q̄ inuaderent. Hostis igitur dīculo sub diei crepusculum magno silentio mouens francos adoritur. A quibus acerrime exceptus (petro grauiter vulne/rato) cedere loco cepit: moxq̄ in oppidū se recipiēs aliquot aedes incendit uel ut fran cos inde amoueret uel suos ad se dispersos reuocaret. Interim clissonus liberū factum pontem restituere imperat: traiicitq̄ reliquum exercitū. Multas ex cominis opes fran cus abstulit quibus ditatus est maxime. Est eīn regiōis illius plebs lanificii peritissima pannos ex eo artificio textos cum in suos conterraneos atq̄ indigetes tum in exteros dispartiēs. Quae omnia in potestatē irruentium militum concessere postq̄ tria ex illis millia periissent. Superato ponte carolus rex cum reliquis copiis flandriam ingressus ad montem yprensem castra fecit. Quāobrem ueriti yprenses caroli potestatem duos ex ordine praedicato⁊ fratres ad eum mittunt de pace uiam tentaturos. Audiuit beni/gne carolus nūtios. Nec morant yprenses duodecim ex suis optimos ciues ad regem delegare: qui urbem se suaq̄ dederent. Deditos carolus recepit quadraginta francorū millibus in stipendium militi mulctatos. Accessere quoq̄ omnis illius orae flādriae ma riti mae popul⁹: q uinctos ducentes pfectos quos ab arteuella acceperant: regi tradidere quo facto regis gratiam demererent: simulq̄ sexaginta millia nūmum persoluentes: ne agri uiciq̄ eorum urerentur: impetrarunt. Praefectis in ponte yprensi ceruices caesae sunt. Ingressus ypras carolus quinto post die certus factus arteuellā relicto aldenardo cum sexaginta millibus ad se aduentare: Clissonū conestabilem & marescallos praeire iubet. Ipse q̄q̄ continua ymbre itinera lutosiora essent cum secunda & tertia acie subse quitur: atq̄ inter rolerum & rosebequā castra faciens: flamingos operiebat. Ad quem se conuertere cum brugenses cogitarent. petrus de bosco & petrus mutrus quos arte/uella brugis praefectos posuerat ne id facerent spe futurae uictoriae distinuerūt. Tanta siquidem animi elatione turba illa plebis flandrensium ferebatur: ut parui admodum haberet francos. Nam ut ex suis pagis uicisq̄ turmatim ad gandenses confluxerant ita erant uariis insignibus & uestium genere distincti: sui ductoris imperio quasi explora/ta uictoria parentes. Cognito ex frumentatoribus q̄ arteuella tribus hinc tantū millia ribus a rosebequa castra haberet: Clissonus mattheusq̄ uiennēsis & guillermus picta/uus castris caroli edicto progressi: hostium agmen adequitant: & postq̄ satis explora/tum habent: qui illorum modus ordoq̄ incedendo esset: ad carolum protenus renun tiant hostium numerum ingētem esse: densos progredi: & gradu moderato nō aliter q̄ si in conspectu hostem intuerentur: sed non ita instructos quin a peritis armorum uinci fortiter possint. Id postq̄ clissonus locutus est ecce hostium agmen conspicitur: nec franci pigritantes quādoquidem in acie parati stabant flamingos durissime exci/piunt. Priusq̄ bellum committeretur tanta coruorum nubes supra utrunq̄ exercitum uolitauit ut multis admirationi essent. Tanta quoq̄ caligo caelum obscurauit: ut sese uix acies conspicerent. At postq̄ in hostem suos procedere carolus iubet: atq̄ auriflam mam signifer explicauit: discussa mox caligine serenitas reddita est. Quae res ut francis spem: ita hosti animos extulit: utrisq̄ credentibus propitiari sibi deū. Cōmisso plio tan ta ferocitate flamingi pugnauerunt: ut loco parumper cedere francus cogeret: donec unus qui in fronte erat sublata uoce clamās. O maria uirgo īquit & uos commilitones procedite & praeliemini. Quod exemplum imitati complures: mutuis se & clamorib⁹ et exhortationibus ad fortiter agendū excitarunt. Itaq̄ ferocibus & obstinatis animis

pugnatum est & flandrenses superant. Ex quibus mortem oppetierũt millia quadra/ginta præter eos quos in fuga apud resebecam. Anno salutis. M. ccc. uno & octogesi/mo: quito calendas decẽbres dominus de albreto & cõciac⁹ interemere: præterq̃ eos qui in siluis & palustribus locis latitantes a flandriæ comitis militib⁹ necati sunt. Hac cæde ad eos qui apud aldenardum in obsidione perseuerabant perlata: nullo ordine fugæ se commiserũt. In quos aldenardo egressi franci impetu facto incurrunt: obuios quosq̃ passim obtruncantes. Tam gloriosa diuinitus prope habita uictoria rex accitis exercitus primoribus gratias deo soluit. Et flandrensis comes regi principibusq̃ grati/ficatus: se perpetuæ illis gratiæ debitorem esse professus est. Cui respondens carolus. Consobrine inquit comes tuis desperatis rebus opitulati sumus. Habes uictum pstra/tumq̃ rebellem tibi populum. Non me latet: te dum meus uiueret pater: cũ iimicis no stris anglis societatẽ occultam habuisse. Post hac integra ĩ me fide esto. In te beniuol⁹ eẽ nõ desinam. Post hec carolus arteuellam inquiri (uiuat ne an oppetierit mortem) iubet. Erat inter saucios flamĩgus unus ex arteuellæ præfectis: qui illũ necatũ esse (cũ iuxta illum pugnat) affirmaret. Perductusq̃ in campum ubi fuerat præliatum: arteuel læ cadauer ostendit nullo uulnere perculsum. sed inter cadentem suorum turbã ruina & mole cæsorum oppressum. Ob id ipm carolus cum saucium captiuum curare impe/rasset & seruari: flamingus medicamenta recusans: uolo inquit una cum meis commi litonibus mori: & ita per vulnera pfluente sanguine exanimat⁹ ẽ. Hec uictrix pugna cum nõ procul a curtraco commissa fuisset: carol⁹ curtracũ pficiscit ubi cũ cognouisset quingenta calcaria aurata seruari eorum scilicet qui cum roberto arthesiensi olim in/terierant oppidi portas sine ulla oppidanorum cæde deiici iperauit. Sed miles francus non oblitus superioris ignominiæ quam illic aliquãdo accepisset: dirutis portis com pluribusq̃ occisis atq̃ spoliatis: curtracum tandem incendit. Agente adhuc curtraci re ge brugenses missis oratoribus ueniam impetrant uiginti & cẽtum francorum millia pœnæ loco pendentes. Petrus autem de bosco inde ad gandauos se recipiẽs eos obsti natiores reddit. Iu curtraci publicis ædibus litteræ repertæ sunt parisiacæ factiõis quas illis de seditione parisienses dedisse subscripto annotabat. Id carolus ægerrime admo dum tulit: nec cũctatus imposito fortioribus locis præsidio primo uere ad dyonisianũ cœnobium uoti & religionis causa profectus: postq̃ uoto satisfecit: animũ conuertit ut parisiorum contumaciam retunderet. Quod subolens mercatorum præpositus: comi tatus aliquot ciuitatis primoribus ad regem concessit. Offerens liberum in ciuitatem aditum populum a furia resipuisse: præteritorum ipe obliuiscatur: nec despiciat pœni/tentes. Hec si suo aut populi nomine præpositus dixerit incertum est. Rex tamen se ingressurum respondit. Aduenienti carolo præibant acies instructæ tres: primam clisso nus sancerrusq̃ ducebant: in secunda rex ibat equo insigni uectus: reliqui omnes pedi/tes incedunt. Quæ ante dyonisianam portam lignea propugnacula erant effracta sũt & porta ciuitatis diruta. Pergenti ad hunc modum regi præpositus magna ciuiũ mul/titudine stipatus humilis pronusq̃ occurrens: cum loqui cœpisset rex audire noluit. Sed præteriens ad diuæ mariæ templum profectus: supplicatione absoluta palatiũ pe/tit. Erant per cõpita & diuersoria urbis dispositi ad custodiã milites: prohibiti ne po pulo & ne militi populus iniuriam faceret. Edicti tamen contemptores duo ex plebe fuere. Qui mox compræhensi a suis fenestris illaqueati strangulatiq̃ pependerunt. In cesserunt eo die per urbem biturigum & borgundiæ duces: magna armatorum manu uallati & seditionis insigniores auctores trecentum in uincula primum coniectos: pau lo post carnifex capite mulctauit. Inter quos fuerunt guillermus senonensis: iohannes filiolus & martinus doublus: Et paucis interiectis diebus nicolaus flamingus. Suppli/cio reorum expleto cathenæ omnes ex compitis euulsæ: in arcem uicennarum. Arma per quasq̃ domos ĩuenta: partim in lupard: partim in palatium deportata sũt. Scabini: præpositusq̃ mercatorum magistratibus amoti & ciuitatis regimen prætori parisiensi attributum. Vectigalia & pecuniarum ex rerum uenalium precio subsidium: decretũ atq̃ exactum. Iohannes maresius homo populo gratus: delatusq̃ inter seditiosos fu/

Caroli sexti ad flãdriæ co mitem uerba

Præpositura mercatorũ apud parisios suppressa

renti plebi fauisset: adnitentibus maxime biturige & burgundo principibus: indicta causa damnatus: & cum eo duodecim capite puniti. Inter hec ad grad' palatinos ubi philippi pulchri simulachrum uisitur: extructo throno: Carolus patruelibus & aulicorum nobilitate circūsessus: petrum dorgemontem cancellarium affari qui cōuenerat populum iubet: qui a carolo quinto ad præsentia tempora orbem deducens: præteritas seditiones & populi flagitia: regis præterea gesta & ex flamingis habitas uictorias prolixa oratione memorauit. Non mirari eos oportere: si de tot scelerum autoribus supplicium sumere rex statuisset: qui in reliquos pœnam commeritam irrogare iure optimo poterat. Hec postq̄ locutus est cancellarius ad carolum conuersus. Hec ne sūt inquit serenissime rex quæ mihi dicenda commiseras. Assentiente rege: patrueles ei' ad genua caroli procliues populo indulgeri orant: nobilitate quoq; atq; fortunis insignes fœminæ: passis crinibus lachrymantes: procumbente humi populo regis miserationem expectabant. Mouit regem omniū miserabilis clamor: & mortis suppliciū pecuniaria mulcta commutauit. Nam dimidiam fortunarum omnium partem reus quisq; redimendi sui causa pendit: quæ militi ad stipendium distributa est. Parisiensiū edomita pertinacia: rothomagenses superant qui punirent. Misso ad eos iohanne uiēnēsi admiraldo cum iohanne pastorello & iohanne mercerio quasdā ciuitatis portas eruere et factionis conscios comprehendere & supplicio affici rex mandat. At quia prope diem dominicæ resurrectionis solennitas erat: remisso capitali supplicio nō pauci suis bonis priuati soluti sunt. Nec ad fiscum mulcta: sed ad quorundam singulare commodum uenit. Quāuis enim reipublicæ titulo principes agant: ministrorum tamen lucrū est quod exigitur. Itaq; bona huius exactæ pecuniæ pars ad biturigum & burgundorū duces peruenit. Cum hec in francia geruntur angli de inferendo francis bello lōdoniis consultant. Clerus uero non ignarus richardum suum regem quietis atq; ocii patientem esse bellū dissuadebat: & in primis cantuariensis archipræsul: quem alterius factionis sectatores necauerunt. Porro urbanus sextus decimam regi richardo concesserat ut in franciam copias traiiceret ad opprimendum eos qui clementē compeditorē eius tuebantur. Eius decimæ atq; expeditionis coactor & princeps fuit hēricus dispēsarius norduicus antistes uehementis animi iuuenis. Cui attributi sunt quingēti equites & quingenti supra mille pedites: præter magnum sacerdotum concursum qui urbano assentiebantur. Qui calisium tempestate primo impediti: nacta mox serenitate transfretarūt: atq; inde flandriam migrauerunt excepti aliquot locis liberaliter & commeatu adiuti. Quorum aduentus cum regem lateret: carnutum religionis gratia proficiscens: templo diuæ mariæ uisitato: aurelianum ubi seditionem populus mouerat pergit. Supplicio de flagitiosis sumpto protenus parisium reuertitur. Ibiq; primū de āglis nuntio accepto copias contrahit: Quod audientes gādaui quosdam ex suis primorib' ad carolum mittunt. Sed eos ad suum conspectum carolus non admisit: non nesci' qd societatis cum anglis iniuissent. Coacto exercitu in quo trecēta equorum millia fuisse frossardus tradit. Venerat enim ad regem ex germania federicus dux bauarus et alii auxiliares multi cum de sufficienda annona atq; inuehendo commeatu præfecti militum consulerent. Colinus boulardus parisianus ciuis quadrimestrem commeatum si precium sibi soluatur ministrare se pollicetur. Cōstituta illi mercede carolus ex sancti dyonisii æde auriflamma recepta eaq; guidoni de trimoula assignata mouet. Iter agēti nuntiatur anglos ex gandensium sententia ypras circūsedisse. Sed illi adueniente carolum formidantes obsidione soluta suburbia cremant. Atq; inde casletum ducentes oppidum circūuallant. Sed clissono cum britonum duce illos persequente incensis castris buburgum & grauelingam uersus abierunt. Et robinus canollus arrogans & iactabūdus anglorū ductor tametsi quottidiano fere sermōe parui se facere frācorū potētiā diceret. Dunas quo se receperat procedentibus in eum francis reliquit grauelingam petens. Quam item a carolo circunseptam dimisit: per portam quæ nondum armatis cincta erat dilapsus. Deserti anglis oppidani cum se acerrime defenderent: expugnati tamē partim occubuere: partim in seruitutem acti: donec magna se pecunia redimerēt

Mulctat' popul' parisieñ.

Angli de bello consultāt.

Grauelinga relicta: q̃a burburgum anglus occupauerat: eo se franci contulerũt. Prius tamen q̃ ullum obsidionis aut oppugnationis signum darent clissonus anglorum præfectos in colloquium uenire petit ut illos aliqua forte ratione adducere posset ãgliam repetere. Sed clissoni uerbis: elatior factus hostis: timoris hec indicia esse ratus statim eruptione facta francos adoritur: edito demum acri prælio in oppidum repulsus. Conclusus obsidione est. Ad primam oppugnationem in qua philppus arthesiẽsis augi comes egregiam operam nauauit: in muros cum regio uexillo conscendens angli britonum ducem affari postulant. Accedentem ducem orant: burburgo abire illis incolumibus liceat. In eo spem suam reposuisse q memoria teneret anglorum ope se britannia potiri. Predecessores eius anglis regibus obsequẽtes fuisse: eorumq; amicitiã semper coluisse. Ad hec dux respondit regem se conuenturũ. Adiens igitur carolum brito quæ ab hoste accepisset ei patefecit. Addiditq; belli fortunã ancipitem eẽ: dei nutu nõ hoĩm uirtute uictoriam dari. Si oppugnare illos pergat: cum ipsi plurimi intra oppidũ pugnent occisuros facile aliquot ex proceribus francis quorum mors non satis compensari possit. Hyemẽ præterea instare quæ illis locis horridior soleat esse atq; aspior Ergo opæpreciũ fore si discedat hostis oppido in regis potestate relicto. Huic ducis sententiæ q̃q̃ multi aduersarent: & in primis petrus dillerius præcipua strẽnuitate auratus eques: asserens facile expugnari anglos posse si continẽter oppugnent. Non audiẽdũ ducem qui suo more anglis non inimicaret eosq; armorum & belli socios quondam habuisset. Vicit ducis sententia. Datusq; est hosti liber egressus. Qui burburgo militari ornatu exiens: regi gratias ob receptam libertatem egit. Dum hec agunt franciscus acremenus gandauus aldenardum noctu scalis ĩ muros oppidi erectis capit & exturbatis inde oppidanis gandenses loco imponit. Oppido burburgo recepto: un⁹ ex francis sacrorum cõtemptor templi foribus effractis: dum diui iohannis argenteum simulachrum rapere contendit: simulachrũ auersa facie dorsum illi uersat: nec mora sacrilegus fit mentis inops: atq; in semet insaniẽs: in proprios artus desæuit. Cæteri milites hoc euentu exterriti templo abstinuerũt. His rebus burburgi confectis: postq̃ rex parisium remeasset: auditis plurimorum querelis qui in britonum ducem ob dimissos anglos obloquebant: rem dissimulat. Quem perpaucis post diebus secutus brito: quãdam a bello uacationem ab anglis concessam regi renũtiat: atq; ita nihil cunctatus in britanniam se proripit. Spe autem pacis cum anglis accepta: Carolus biturigum ducem calisium legat. Quo lencastriæ dux anglus conuẽturus erat. Multorum dierũ hic atq; inde habita coitio nihil præter interituras inducias importauit. Per id tempus flandrensis comes ludouicus moritur: cuius sepulchrum uisitur in templo diui petri insulani. Et in aquitania hominũ perditorum qui nouis rebus animũ intendebant nõ parua manus sancerrum marescallum propter inducias quietũ & nihil ab hoste timentem inuadit. Sed sua cautione (ut prouidus erat) protectus grassatoribus restitit. Nec propterea destiterunt prædatores: arces utcunq; poterãt furto atq; insidiis occupare: admonentibus anglis quorum in francos nulla erat sincera uel fœderis uel induciarũ fides. Eadem quoq; tempestate aruerni adiunctis sibi lemouicensibus atq; pictauis grauissimam seditionem excitarunt. ducem sibi quẽdam petrum bruerium instituentes atq; ita per nequissimam licentiam grassantes: nobilem quẽq;: clerum item & alicuius pensi hominem sibi obuium sine miseratione obtruncabant. Nam deprænhensi forte per uiam scoti equitis capiti ignitum cassidem imponunt. Sacerdoti amputatis digitis: capitis uerticem deglubunt: deinde cremant: Religiosum hospitalis ordinis p alas proceræ arbori appensum sagittis telisq; confossum necant. Nec modus illis erat ullus sæuiendi. Pluris inter illos habebatur qui ditiora flagitia committeret. Huius tã detestandæ inhumanitatis nuntio accepto: biturigum dux qui auinionem salutandi pontificis causa petebat delecto nobilium exercitu in seditiosos mouet: quos non difcili prælio multis occisis: multisq; laqueo strangulatis superauit. Inter hec ludouicus andegauus qui appuliæ regnum uẽdicabat: rerum omniũ egenus petrum craonum ad uxorem in franciam mittit: pecuniam quam illi discedens crediderat accepturus & ad

A rusticis uiolentia

De neapoli

eum mox perlaturus. Sed perfidus in dominũ craonus pecunia accepta segniter agẽs lasciuiæ suæ prius q̃ domino obsecutus est. Nam dum per uenetos iter facit: ludouicus expeditionis suæ in italiam sero pœnitens: animo ægcr: & fortunarum omniũ inops: moritur. Hunc exitum habuit temerariæ & longinquæ militiæ belli incautus ductor: quo defuncto quisq; qui eum secutus fuerat miles bacillo contentus uili sordidoq; habitu domum uix reuisit. Sub id tempus biturigum dux & lencastriæ princeps calisiũ conueniũt. Causa conuẽtionis spes pacis fuit: quæ irrita habita est: q̃q̃ plurimas optimæ pacis leges biturix anglo proponeret. Manifestata anglorũ aduersus francos inimicitia quandoquidem carolo conducebat amicitias comparare niuernensis comes hannoniæ comitis filiam uxorem duxit: iureiurando pollicente patre partium Caroli fore. Cameraci nuptiæ factæ sunt. Vbi carolus equestre certamen quod hastiludium franci dicunt: exercitationis gratia cum collardo despineo non sine laude habuit.

Nondum per eos dies nauarri regis inuidens francis animus quieuerat: biturigum burgundumq; ducem ueneno tollere cogitans. Itaq; confectum letiferum puluerem iohanni cuidam anglo dat: quam pecunia a nauarro accepta ducibus cõferat. Anglus receptum facinus dum exequi parat popinam ducum crebro ingressus a cocis depræhenditur: quem scelus confessum lictor capite plectit. Inter hec complures ex francanobilitate quibus dolebat anglos tam frequentibus bellis franciam impetere: de expeditione in angliam ducenda assidue colloquebant. Qua re a carolo animaduersa cum florenti ætate animoq; excelso esset: de ipsa expeditione consilium capit. Inuenit facile factu esse angliam uinci. Dacos olim & præterea saxones illam occupasse: ea conditione gentem esse quæ intra suos fines bellum diu ferre non possit. Vno aut ad summũ secundo prælio uel uinci uel uincere solitam: nec unius hominis principatum longo tempore perpeti: suos reges aut necandi aut pellendi consuetudinem fecisse. His rationibus persuasus carolus bellum anglis indicit. Nauibus undiq; contractis ingentem classem armat. Tam grandibus cœptis cum pecunia quæritur: tributum rex inauditum uixq; ferendum exegit. Quam ob rem permulti francia relicta nouas sedes quæsiuere. Classe uiris armis commeatuq; affatim instructa: maximus ille naualis apparatus: non secus ac in arente stipula crepitans atq; æstuans ignis euanuit. Nec dubia fama erat. prĩcipum culpa id accidisse: qui exactam ad expeditionem pecuniam inter se corripuerant. Improba siquidem auri cupido publica utilitate neglecta sui tñ curam habet. Vnus tantum iohannes uiennensis amiraldus nauibus sexaginta instructis: scotos petere ausus est: ut inde bellum anglis inferret. Visus est rex scotus iohannis aduentum moleste tulisse: & quoad per eum fieri potuit transitus in angliam tardatus est. Interim tamen dum delectum militum facit: frãcos commeatu iuuat. Nam inter anglum scotumq; graues tum belli causæ erant. Paratis copiis scotus iohãni tria armatorum millia ex suis attribuit. Ingressi cum scotorum manu angliam franci: omnia hostiliter incursant & depopulantur nullo illis occurrente anglo. Atq; ita ad droartum arcem peruenientes: eam oppugnare cum amiraldus decreuisset: scoti id ne faceret dehortabantur: persuasum sibi habentes illam inexpugnabilem esse. At iohannes loci naturam atq; munitiones diligenter contemplatus: unam partem animaduertit qua arx expugnari posset. Igitur dato oppugnandi signo: franci (spectantibus quasi p ocium scotis) in arcem irrumpunt. Ceperunt præterea alias munitiones: donec rex anglus arma in illos desumpsit: tanto quidem numero ut iohannes paucitate militum inferior: cum intelligeret scotos remisso animo esse: in scotiam copias reduxit. Vbi fœminæ cuiusdam regiæ nobilitatis amoribus captus: ammonitus tandem ab ea scotia discedere: q; suspectum eum rex haberet. Conscensa clam naui in franciam se contulit. Perrarum est francos aliena in gẽte gloriam comparasse: quam arrogantia uel libido non obscurauerit. Ex classe quæ ad expeditionem aduersus anglos frustra comparata erat: quota pars in sclusæ portu stationem habebat. Quam incendere per franciscum attremen humilis conditionis hominem gandenses instituerunt. Quod ubi a sclusæ præfecto certis indiciis animaduersum est dum autores perquirit: damũ aufuge

Nauarri nequitia

Van? belli in angliã apparatus.

Iohãnes uiẽnensis in angliam ducit

runt. Duodecim tamen depræhensi capite puniti sunt. Vbi erat aliquot anglorum præsidium. Fugientes carolus persecutus damum circūcingit: præter eam partem qua palus est. Circumsidenti franco oppidani conuitia dicunt quasi ad eos superandos imbelles essent. Sed postq̄ se oppugnari circūspiciunt: mox de deditione consultant. Atq; interim angli aliquot per paludem salutem petere uisi sunt. Eapropter ad paludis exitum miles positus: qui hostem transitu prohiberet. Mox ad muros machinis admotis: & muri parte deiecta: franci locum expugnant. In ea opes permultæ preciosæq; inuentæ. Franciscus uero qui urendarum nauium negocium in se receperat gandauum se recepit. At rex ad nauium præsidium turrim munitissimam apud sclusam extruxit. Tum enim a regibus francis sclusa tenebatur. Sed eam philippo burgundionum duci cum carolus postea dedisset: illam flamingi comites ab illo tempore hactenus possederunt: non sine francorum damno. Nam cum edito mediocriter iugo arx munitissima sit in mare longissimum ꝓspectum habens: pelagi illius & terræ flandriæ imperium quasi sibi arrogasse facile credi potest. Scio frossardum scripsisse sclusam priusq̄ arce muniretur fuisse guillermi de namurco qui philippi burgundi cognatus erat. eamq; a guillermo comparasse: data illi bethunia cum agro adiacenti. Moxq; in colle qui sclusæ eminet arcem exædificasse. Est pene insula zelandia quam renus in mare influens efficit. A cuius incolis angli gandensesq; plærunq; iuuabantur. Eos rex adoriri iubet. Capti occisiq; ex illis multi fuere. Captiuis aliquot cum mortem carolus remitteret mori maluerunt. Quorum unus qui tametsi sanguinis gradu alios contingeret: eos tamen supplicio afficere si saluus euaderet se obtulit. Itaq; immanis carnifex concaptiuos consanguineosq; necauit. Detestatus autem rex hominis impietatem pari eum pœna plecti iubet. Per id tempus sedente apud auinionem innocentio septimo: qui raram nisi ex franciæ regno obedientiam erat consecutus: & cardinales triginta ordinauerat: quibus grandis sumptus opus esset: diui nichasii remensis abbate in franciam misso dimidiatam omnium ecclesiarum partem exigere conabatur. Cui cœpto scholastici achademiæ parisiensis restiterunt: missis ad carolum oratoribus qui pontificis edictum haud æquum esse persuaderent. Audita scholasticorum querela: rex exportari regno pecuniam uetat: & ecclesiarum prouentus in tris partes distribui iubet. Vnam in ecclesiarum instaurationem: alteram dissoluendis earum obligationibus & debitis. Tertiam quottidianis ministrorum usibus assignauit. Simulq; de his rebus arnoldum corbium ad pontificem legat. Pontifex autem edicti pœnitens ab exactione destitit. Postq̄ ex flandria carolus parisium remeasset brugenses & qui ypras incolunt intercessore iohanne dello aurato equite autores fuere pacis: quæ a carolo gandensibus tornaci data est: philippo burgundorum duce qui in comitatu flandriæ successerat assistente. Per id tempus rex ysabellam bauari ducis filiam ambianis uxorē accepit. Venerat paucis supra diebus ex armenia in franciam turcos deuitans leo armeniæ rex qui sollicitissime curabat francorum anglorumq; controuersiam componere: ut duorum potentissimorum regum conciliatione parta: ipsi in turcos expeditionem ducere non recusarent. Eam ob rem caroli assensu in angliam profectus ita egit: ut de mittendis ex huiusmodi causa oratoribus conueniret. Itaq; calisium angli: boloniam franci se contulerunt. In ea legatione diebus quinquaginta frustra consumptis: cum anglus præter honestæ pacis leges nulla non sibi arrogaret: discessum est. Contrahit ob eam rem Carolus numerosam classem: seq; ad anglicanam expeditionem instruit: pecunia a clero mutuo accepta: a populo uero sine modo exacta.

Sclusa arx francorꝫ fuit

Zelandia

Nota

Pontificis romani exactio

Armeniæ rex

Erat carolo soror catherina quam biturigum ducis filio despondet: cognationis legem pontifice laxante. Paratis apud sclusam ad expeditionem nōgentis nauibus: cum ctanti attrebati carolo: præfecti classis significant tempus nauigationi accommodum esse. Qui ducis biturigum moram causatus: tandem ducem qui parisii delitiis operam dabat: accersiri iubet. At ille carolum litteris admonet: uitam in tuto & sine tristi

Andegauen̄ ducis ignauia

sollicitudine agere: nec in angliam traiicere festinet. Venit tamē ad Carolum dux nō secus ac ludens: ne in se militum odium conuerteret. At cum sclusam uenisset: simulat quidem traiicere in angliam. Sed pigre iocularitercp omnia agens: ortis tandem grauibus procellis expeditionem dissuasit. Dimissa classe: cum omni belli instrumento: ea omnia in anglorum potestatem uenere. Credidit patrueli nepos: & quam incredibili impensa classem militemcp contraxerat repente dimittit: nulla publicæ utilitatis ratione habita. Plærićp enim rerum administrationem pro ludo principes habent. & quanti suæ libidines constent non considerant: quod euenire iis solet: quibus populi marsupia ærarium sunt. Fuit nimirum huius classis non facile supputanda impensa. Quippe ingentem commeatum cum supra modum haberet: naues quoćp ipsæ uariis picturis decoratæ erant. Et auro mali ornabantur: ita ut certarent proceres: quis ditiore naui ueheretur. Milites uero & numero nauium & tanto apparatu exultantes atcp iactabundi: angliam iamiam uictam desolatamcp esse inter sese gloriabantur. Eisdē diebus regina filium enixa est. Cui patris nomen inditum: quem immatura mors abstulit. Fato quoćp suo functus est nauarrus rex Carolus euentu admiratione digno. Cū longe senex esset: & calore defectus: lintheo illum insuendum & aqua quæ uiua dicitur perfundendum quidam suaserunt. Eā enim aquā efficacem calefaciendi uim habere constans opinio est. Hoc suendi ministerium dum sutor noctu exequitur: filum (eius abrupendi causa) ad lucernam admouens: exceptam filo flammā: ad lintheum priusq̄ aīaduerteret sutor raptim delabi uidet. Nec mora lintheū omne subito exurit: miserabiliter uociferante nauarro. Qui die tertio post continuo dolore maceratus extinctus est: plærisćp constanter affirmātibus: diuinam esse iram quæ perfidū regem digna suis sceleribus pœna cruciasset. Fuit eodem tēpore nauale aduersus anglos bellum: qui duce hugone dispensario nauibus amissis: a francis supati sunt: hugone capto. Nauarri regis mors.

Per eam tempestatem duo ex familia petri alenconii ducis proceres iaquetus grisus: & iohannes carongius singulari certamine parisii dimicarunt. Dimicandi hæc causa fuit. Erat iohannes eques multa cognoscendi auidus: ob id incidit illi animus aliquorsum peregrinādi. Relicta igitur argentolii in persico uxore: ut constituerat abiit. Iaquetus autem grisus uel ꝙ mulierem quæ formosa erat amabat: uel ꝙ iohanni nocuisse aliquando gauderet: diluculo surgens argentolium mira festinatione cōtendit. ubi liberaliter exceptus: dicit uidendæ arcis causa aduenisse quam longe speciosam esse acceperat. Iohannis uxor amicum uiro suo hominem reserato ostio in arcem sola intromitit. At grisus solitudine loci audacior factus: renitentem fœminam stuprauit. statimćp libidine expleta abeūti griso: tu inquit uxor fœdissime adulter stupri pœnas aliquando lues. Flagitium autem in aduentum mariti cælauit mulier. Cui tandem reuerso iaqueti uiolentiam mœrēs detexit. Qua re turbatus iohannes: assumptis secū aliquot ex suis & uxoris amicis ad ducem alenconium rem omnem defert. petitćp aut adulterum corripi: aut in certamen descendere pugnæ sortem experturus. Id ubi dux non admittit ad regium parlamētum querelam rettulit. Diem certamini senatus edicit. Carolus rex ex edito solio duellum spectauit. Venerat quoćp iohannis uxor curru uecta. Ad quam uir accedens: Tu inquit mulier unica testis ades illati in te stupri: cuius gratia duellum hoc ipse assumo. Dic palam: si iuste depugnare adulterum aggredior. Mi uir ait uxor: meæ in te fidei securus accede: nihil tibi mentita sum. Ad hæc uerba osculo uxori dato carongius in duellum procedit. Qui equestri cōgressu mox in fœmore vulneratus: nec propterea segnior factus: in pedes desiliens adulterum humo prosternit: atcp occidit. Quem carnifex ad patibulum tractum sublime illaqueat. Carongium autem mille francis: & annuo ducentorum francorum stipendio carolus donat. Hac sorte interiit fœdus adulter. At britonum dux iohannes de montefortí accepto Clissonum conestabilem contrahendi nauigii causa in britanniam aduenire eum ad prādium inuitatū remotis epulis in uincula coniici mādat: nećp exemit donec

ea q̄ in britānia clissonus loca habebat: eius p̄tāti p̄miserit: solutis insup centū francoꝝ milibus. Oderat em̄ clissonū dux ob id maxime ꝙ iohannē britānicū caroli blesen̄ filiū ex anglia ubi annos qnq; & triginta patris loco obses extiterat liberauit: eiq; filiā desponsarat. Cuius gratia timebat dux iohannē britāniæ ducatum quē ei⁹ pater amiserat aliquando armis uendicaturum. Inde liberati clissoni uultū dux intuitus: hæc inquit clissoni dimissio mihi patriæq; olim dāni non nihil importabit. Postq̄ ducis in clissonum dolos p̄fidiāq; carolus accepit: ad eū mittit q illū in iudiciū aureliam uocent. Die cōstituto nō adueniente duce: clissonus ad regis genua procūbens: cōtumaciā inquit iniquissimi ducis rex iustissime non ignoras. Tuū est mihi iniuriā passo iusticiā accommodes. Ecce ducē ad singulare certamen appello. & hæc dicens pignus duelli exhibet. Vbi hæc a clissono dicta gestaq; dux cognouit: ueritus ne instigante clissono Carolus bellū aduersus eū susciperet: p nuncios carolū orat: ne sibi succenseat: ꝙ aureliā uocat⁹ nō affuerit. Fuisse arduis tū negociis occupatū. Iam uero ociū esse: si p regis uoluntatē liceat: blesas aduentare. Ibiq; corā regiis legatis purgatū se facere de iis q̄ regi ab aduersario delata essent. Continuit diu carolus responsum. Deniq; placuit patrueles suos biturigū & burgundiæ duces blesas mittere. Postq̄ conuenere: britonē arguunt eorū q̄ in clissonū cōmisisset. Nullā illi gratiā dari posse: nisi ad regē concederet. Non dubitauit brito ducū p̄sentia atq; auctoritate fretus regē adire. Corā positū clissonus magnopere accusat: ꝙ se regio magistratu illustrē: & reipublicæ causa in britānia ex regis iussu agentē: p simulatā beniuolentiā ad epulas inuitatū compræhenderit: tādiu in dura custodia habitū donec arces & q̄ sua erant eius potestati dimisisset. q anglo hosti amicus & fautor habebatur. iustū esse: aut illū duelli pignus recipere: aut pœnas subire debitas proditori. Ad hunc modū excandentē ira clissonū duces ad modestiā reduxerunt. Nā in cōi regis consilio causam agi & prudentū sententia eam diffiniri clissonus acquieuit. Acta causa est ab utraq; parte magno certamine. Demū dicente ius cancellario dux arces rupis arianæ: & iosselini cum tota ablata inde supellectili clissono restituere dānatus est centū miliū francorū pœna adiecta. Per hanc tempestatē iohannes montesonus ordinis diui dñici: theologus magni noīs doctor: ad populū de diuæ mariæ uirginis puritate contionatus: eam originali cōtaminatione: reliquæ humanæ p̄paginis instar fuisse infectā disseruit. Quē alter eiusdē ordinis theologus imitatus: cū rothomagi de re ipsa sermonē haberet. Ego inquit nisi palā ostendero christi matrē paternæ originis labē dū conciperet̄: contraxisse: huetus appellari non recuso. Est eni id apud frācos nomen ridiculū. Eam ob rē diu in consuetudine fuit: ut eius ordinis fratres hueti a pueris passim uocarent̄. Discussa in p̄sentia pontificis innocentii. vii. ueritate: p̄curante maxime parisien̄. schola: montesonus parisiū redire: & q̄ de uirgine temere prædicauerat retractare cōpellitur. Erat in lemouicibus anglus nigrū caput appellatus: q ex arce chaluceto incursiones crebro faciens aruernos uexabat. Hic quadringentis delectis militibus contractis monferrandū noctu ducit: sciens oppidum nullo præsidio teneri. Ibi per obscurum noctis positis q̄ proxime muros insidiis: aliquot equites simulare se mercatores docet. & cū oneratis iumentis sub initio lucis monferrandū proficisci. Itaq; milites ut iussi erant ad pontē q ante portā est progressi: patefieri sibi aditum orant. Ianitores nihil de insidiis conscii: ponte demisso pseudo mercatores in suā perniciem admittunt. Nā porta occupata: milites districtis mox gladiis eos necauerunt. Nec mora q in insidiis erant oppidū inuadunt oīa in mortē atq; in prædā conuertētes. Ea re ad sancerrū marescallū q tum in aruernia agebat p̄lata: dū illū copias monferrandū mouere hostis accepit. Curribus præda raptim imposita & captiuis abductis: chalucetū p̄pere remeauit. Venerat in curiā eo tp̄e anachorita qdam portans in dextera rubrā crucē: uir austeræ & religiosæ cōuersatōis. Hic regē affari cū peteret: ab aulicis sæpenumero prohibitus est: uerentibus ne uel dolo regē circūueniret: uel reuera specie aliqua sanctitatis regium aīm aliorsum traduceret. Perseueranter tamen agens ad regem introducitur. Cui se desup admonitū esse dicit: ut illum de uectigalibus tributisq; annuis tollendis conueniret. Ni faciat: dei iram in proximo esse: q renitētem puniret.

De btē mariæ cōceptione cōtra prædicatores.

Nota militarē astutiam.

Admonitio de uectigalibus tollēdis.

Sed neq; liberos ullos habiturum. Tunc enim temporis regina cum filiam genuisset: ea uita decesserat. His anachoritæ cōminantionibus rex paululū perterritus: uectigalia demere cogitauit. Sed utroq; patruele biturige dico atq; burgundo dehortantibus cogitatis abstinuit. Scribunt hystorici gheldriæ ducē nullis interuenientibus causis ad bellum prouocasse. Idcirco carolum in ducem mouisse: quem agripinēsis archipræsul: & iuliaci dux a temeritate resipiscentem regi conciliauerunt. Remis deinde conuentu habito: quandoquidē rex adoleuisset haberetq; ætatis & prudentiæ satis: ut regnū sine alterius tutela administraret: uisum est consilii assessoribus ex reipublicæ cōmodo fore: si uno principe regnū gubernaretur. Igitur ad carolum oīa relata sunt & patruelibus regimē interdictū. Egit tñ illis gratias carolus: q eius negocia bene gessisset precatusq; eos est fidi in eū postea pmanerēt. Illi magnis a nepote rege donati muneribus: carolo ualedicentes: alter in linguā occitanā cuius administrationē gerebat: alter in burgundiā profectus est. Rex uero parisios petēns ueteres regni institutiones recensere iubet. Recensitas præcipit obseruare. Inter eas institutiones (carolo ex flandria ut supra dictū est reuertente) mercatorū præposito scabinisq; parisianis: ciuitatis administratione fuerat interdictū: & prætori utraq; gubernacula assignata. Quē magistratū cum iohannes foleuillus homo sine controuersia eruditus & iustus gessisset: nō inscius quātæ sollicitudinis erat utriq; officio inseruire: regē adit curas enarrans q bino magistratui incūberent. Alteri uix se satis esse posse. Orare ut uno se abdicare possit. Deputatur in eius locū iohannes iuuenellus inter parlamenteos aduocatos boni hoīs & probitatis uir. Quē non præpositū sed custodē præfecturæ mercatorū rex appellare instituit. Quo noīe parisiā an⁹ præses etiā nūc appellatur. Hic iuuenellus patre iuuenello de ursinis natus: ex ursinorū nobili in latio familia genus duxit. Quē neapolitanus mettensiū eps eius frater in galliā: q strennuus & belli sciens eques esset: illexerat. Qui aduersus anglos præclara militiæ opera gessit. Deinde quiescente paulo a bellis frācia: arma in turcos tulit. Ibiq; gloriosa morte interiit. Iohannes autē iuuenellus custodia præpositura accepta: cū parisiorū libertates & priuilegia imminuta cōperisset: rothomagenses imprimis in iudiciū adduxit. Atq; ita redintegrata priore libertate: flumina quoq; sublatis impedimentis nauigabilia fecit. Extruxerant eīn plæriq; in materna amne molendina q alueū angustiorē ad naues deducendas efficiebant. Hos iuuenellus deiecit: cōpensatione possessoribus facta. Dum hæc geruntur clemens pontifex carolū per litteras orat ad se auinionē uenire: ut de neapolitanis rebus una consulerent. Cui se id curaturū carolus respondit. Huius ad pontificē pfectionis causa. Rex tributa exactionesq; auxit: clerū sine modo premens. Nā cū plus iusto liberalissimus ipse pfusissimusq; donator natura esset: nulla illi pfundendæ pecuniæ ratio fuerat: ita ut q ratiociniorum magistratus gerebant: uenientibus ad se fisci & publicæ pecuniæ qstoribus: dū indiscretas largitiones libris annotatas pdunt: hæc margini uerba addebant. Nimis accepit: recuperetur. Et spes qdem populo fuit leuandæ imoderatæ exactionis p reginæ aduētum: q tum coronanda parisii erat. Sed ab ambitiosissimis & præter mensurā largitoribus: tributi remissionē frustra expectes. Non eīn tantū non diminutū uectigal est: sed fali maius adiectū. Et patris monetā nullo illi instituto precio carolus sustulit: & nouā magno populi dispendio cudit. Deinde auinionem profectus clementem reuerenter adiit. Apud quem aliquot dies communicato consilio: cum Ludouicum regni siciliæ dyademate pontifex decorasset: Carolus in linguam occitanam uenit. Cui per tholosates iter facienti fuxi comes apud mesieram quæ prima est fuxensium ciuitas: fidelitatis sacramenta præstitit: & quia sine liberis erat: hæredē comes carolum inscripsit. Fuerat autem comiti filius quem ex nauarri regis sorore susceperat. Hic postq adoleuit: patri detrahere cœpit: propterea q parce atq; illiberaliter eū ut ipse causabat haberet. Accedebat ad idignationē q eius mater comitis sæuitiā intuens e nauarria quo se cōtulerat ad uicū redire formidabat. Quare ad auūculū in nauarrū pfugiēs: cōsultore nauarro: patri uenenū parat. nō qdē ut auūcul⁹ dicebat letiferū: sed qd pris cibo admixtū dissidētē mariti aīm uxori recōciliaret: atq; ita domū reuersus: dū pter morē popinam

Nota de præfectura parisiēsi

Cōtra supfluas largitiōes regum.

Filii ī patrem dolus.

ingreditur: uenenatos pulueres cibis insparsurus: uasculū ubi uirus condiderat illi excidit. Quod receptū un⁹ ex comitis ministris medicinæ ꝓfessorib⁹ exhibet: q mox id mortiferū esse iudicantes: filiū patri deferunt. Depræhensus filius crimen uenenū & ueneni auctores non celat. Quē capite dānatū p tortorē necare pr̄ iubet. Ex hmōi causa orbus liberis comes in regem quæq; possidebat testamenti lege transtulit. Reuerso in franciā rege cū de biturige duce frequentes nuncii ad eū uenirent auariciæ illū accusantes: eximere ducē a linguæ occitanæ gubernaculo nō tardat: misso tholosam petro caprenso nobili equite: q magistratu amotū ducē populo significet. Suasus præterea a genuensibus carolus suppetias aduersus mauros illis dare pollicet̄. Eam expeditōem borbonii dux libens excepit. Qui præter pedites contractis mille qngentis equitib⁹ tāto diligentius ꝓfectus est: qto ad ciuilē quandā discordiā francos pricipes inclinare cognoscebat. Sub duce militauerunt haricuriæ comes: admiraldus uiennensis: cōciacus: & alii cōplures magni generis hoīes. Quibus se ex anglia ueniens comes darbius coniunxit. Incidit p idem tps iohāni castellæ regi bellū aduersus portugalliæ regem: & ducē lencastriæ. Quāobrem borbonius a carolo in castellā cū exercitu mittit̄ q iohanni suppetias ferat. Qui borbonius auinionē primū ut pontifici gratularet̄ deinde p narbonensem ꝓuinciā: barchinorā ꝓfectus est. ubi yolanta barrensis aragonū regina cum suo uiro rege agebat. Itaq; tā longis itineribus in castellā uenit: ut post bellū aduenerit. Francis em̄ fere mos est citū auxiliū promptūq; polliceri: facto tardos esse. Borboniū tamen iohannes letissime honorificeq; excepit. Florentinis p id tps opem aduersus mediolanensiū ducem petentibus: seq; caroli potestati dedentibus responsum est. Inter regē ducēq; amicitiā esse quā (nō intercedente iusta causa) dissoluere indecorū extitisset. At si mediolanensis iniurias illis facere pergat: subsidiū se missurū carolus dixit. Expectatione sua frustrati florētini: ad armygniacū comitē se cōtulerūt: eadē q a carolo postulantes. Armygniacus tametsi postulata primū recusaret: sibi tamen uisum est: utile reipublicæ fore: si militū p franciā palantiū multitudinē in lōginquā militiā duceret. Collecta igitur ualida manu florentinis auxiliari cōstituit. Superatis alpibus: alexādriam mediolanensis ditionis ciuitatē obsidet. Vbi audito comitis aduentu dux præsidiū posuerat. Et in insidiis alterā armatorū turmā non procul ab alexandria esse iperauit. Circūsedēte urbē comite: insidiatores quosdā ex suis leuis armaturæ lacessitū obsidētes alexādrini mittūt. In quos emissi armygniaci milites aliquot: dū longius eos ꝓsequunt̄ hostis ex insidiis prodit. Quod ubi aīaduertit comes: laborantibus suis dū succurrit: alexādrini eruptiōe facta comitē inter se atq; insidiantes circūuentū intercipiūt. Multis occisis ipe octo vulneribus acceptis nō multo post: clamans in manus tuas dn̄e cōmendo spiritū meū aīam efflauit. Scribit frossardus comitē sudore inter præliādū æstuantē in aluetū proximū secessisse: ubi dū ex riuo fluētis aquæ largius bibit uocē defecisse: atq; ita ab hoste fuisse captū. De leprosis p eosdē dies puteos iterū ueneno contaminare conspirantibus suppliciū sumptū est. Et cū uectigaliū aut tributoꝝ nullus esset modus: oīa p franciā in rixa & contētione gerebantur. Et quod inexplebiliter tollebat̄: non ī cōem usum: sed ī priuatorū quorūdam auidissimā auariciam ueniebat. Quāobrem nulli non aīo coniectabant q supuenerūt incōmoda. Augebant ꝑterea timorē ī auditæ p illos dies cæli tēpestates: & magna uētoꝝ ui agitati ī mari fluctus: q in littora pisces euomebant. Auulsæ quoq; magnæ crassitudinis arbores: & per aera loco translatæ mentes humanas territabant. Inter hæc cum aurelianensis ducatus ad carolum mortuo philippo peruenisset: eum ludouico fratri suo assignauit q̄q̄ ciuibus iureiurando se adegisset: ducatum sibi seruaturum: & regno perpetua possessione coniunctum. Obeunte eodem tempore mortem dum manus abluit gastone fuxi comite: q uis hæredē sibi carolum testamento instituisset: ad quēdam tamen comitis nothū excelsi animi uirum hæreditas cū tota supellectili rege assentiente uenit. Qui fide carolo præstita: comes appellatus est. Paulo supra hos dies uantadoꝝ in lemouicibus admodū munitissimum castrum a biturigū duce recipitur. Id em̄ cū gaufridus testanorus lōgo tpe occupasset duobus suis nepotibus alano & petro moriens reliqt. Qui frequēter

Genuēses aduersus mauros opem petunt.

Florentini.

a guillermo bontilierio & iohanne bolonanso uexati simulant se castrum relicturos si millia francorũ decem eis soluerentur. Quod postq̃ dux guillermo referente cognouit: nummos protenus adnumerat guillermus adhortat⁹ a fraude caueat. Accepta pecunia alano guillermus significat se cũ pecunia aduenire. Est in castro turris fortissima in qua alanus triginta ex suis armatos locauerat ut uenientes francos simul cum pecunia interciperet. At guillermus doli prouidus partem bonã suorũ in insidiis non longe a castro statuẽs: cũ aliquot armatis castrum ingressus portam asseruare iubet: & turrim quæ clausa erat sibi referari petit: alioquin pecuniam non se soluturũ. Id postq̃ alanus diu recusat: ubi uim sibi afferri timet claues dat. Patẽte in turrem aditu: iis qui intus latebant si arma ponant uita salua promittitur. Qua conditione accepta inermes omnes prodeunt captiui effecti. Alanus autem & petrus ad biturigem primum: deinde ad regem perducti capite puniunt. Huiusmodi dolo dolus improbi hostis retusus est. Sed ad britonũ ducẽ iterũ narratio nostra cõuertat: q̃ p oĩa pfidus & contumax: parlamenteo edicto (quod de clissoni iiuriis ut supra diximus latũ erat) parere cõtẽnebat. Nec carolo (q̃q̃ frequẽter admonitus) gerebat morẽ. Vnde incãdescẽs clissonus acerrimũ duci bellũ infert. Dãnis q̃ plurimis britones afficiens. Ne uero tanta odia latius se proferrent: Carolus biturigẽ ducẽ cũ aliquot iurecõsultis ad britonẽ legat. Qui hoĩem inducant ne monetã aureã ut cœperat cudat: quod ei nõ licere secundũ regũ cõstitutiões ipe nõ ignoraret. Pareret pterea parlamẽteo decreto q̃tenus ad clissoni cãm attinebat & ea restitueret q̃ ui a clissono extorsisset: bello quoq; abstineret. His ab oratorib⁹ expositis: pceres q̃ consilio aderant: regẽ iusta petere arbitrati: ducẽ orant mãdatis obtẽperet. Ille duratus aĩo aurẽ recta suadentibus auertebat: discedensq; domũ: Et ego inq̃t istos oratores in uincula coniiciã. Erat cũ eo petrus nauarr⁹ uxoris ducis frater. Qui ducis temeritatẽ intelligens: sororẽ illico orat: uiri ferociã cõpescat. Dehorteturq; legatis iniuriã facere: q̃ in eius perniciẽ facile redũdet. Benigna mulier audito fratre ducẽ adit liberos secũ ducens. Quorũ cõspectu & uxoris prudentia mãsuetior factus: morẽ inq̃t o uxor tibi gerã. Cõuenientibus postera die in ecclesia ducibus: brito se ad regẽ nõ multo post pfecturũ rñdit. Eo responso cõtentus biturix: dimisso duce in franciã reuersus est. Brito aũt magno apparatu paucis interiectis diebus ut pmiserat ad regẽ uenit. Multis p eũ ad excusandũ ppalatis: rex decernit: ea oĩa expleri a duce oportere: q̃ parlamẽtei iudices diffinissent. Id ita se facturos brito clissonusq; pmittẽtes: a rege dimissi sunt

Natus est sub his diebus regi filius carolus quẽ septimũ ætas nostra appellauit. Et richardus anglus rex pacẽ simulans leucastriæ ducẽ parisiũ ad carolũ mittit. Audit⁹ est in cõuentu regio angl⁹ q̃ pecuniã richardo dissolui: q̃ pro iohannis regis redẽptione restabat: aquitaniã insup oẽm aureliano tenus restitui petebat. Hæc si absoluant: pacẽ in prõptu esse q̃ ppetuo firma haberet. His ad insequentẽ modũ responsum est. Reddat rex ãglus iohãnẽ regẽ: obsidesq; q̃ sua culpa in ãglia mortui perierũt. Cõpẽset insup dãna prædasq; a suis post fœdus initũ p franciã factas. Quo fœdere richardus militẽ oẽm suũ ad se reuocare pmiserat. Pro his detrimẽtis carolũ petere trigesies centũ milia nũmum aureorũ. His si satis richardus faceret: regẽ ducis postulatis respõsurũ. Lencastriæ dux hæc q̃ accepisset suo regi relaturũ dixit. Inter ludouici aurelianorũ ducis aulicos multũ autoritatis habebat petrus craonus clarus & potens eques. Qui fama q̃ de ludouico circunferebat adductus (Magiæ siquidẽ & sortilegiorũ studio ducẽ teneri plæriq; insimulabant) rem suo principi prodit. Ea re indignatus ludouicus: q̃ craonũ id de se indiciũ facere arbitraret: eũ domo emittit. Ratus itaq; craonus tã insignẽ (pcurante clissono) ignominiã accepisse (erat eñ inter illos uetus simultas) aptam in clissonũ irã uertit. Nã die festo christi eucharistiæ: reuertentẽ a rege clissonum craoni satellites equo deiiciũt: occidissentq; nisi in proximã domũ (tribus per nates acceptis uulneribus) se proripuisset. Dilapsi fuga satellites appræhendi præter tris non potuerũt. Qui iudiciũ capitis subiere. Craono dies dictus cum esset neq; compareret: exilio damnatus est: & bona eius publicata. Aedes enim quas non longe a templo diui Iohannis in grauia hẽbat speciosas ãplasq; diruere rex iubet: & i fũdo sepulturã fieri parochianorũ

Ipse uero ad britonū ducē q cōscius illi erat pfugit. Quæ res carolo indignissima uisa est. Accedebat ad indignatōem φ clissono secundū parlamēti sententiā dux non satisfecisset. His regis aīm asperantibus: consilio cū suis capto: arma carolus parat. patruelesq suos biturigū & burgundionū duces accersit: causam indicans belli in britonē suscepti. Illi repentinū motū admirati ægre ferunt. φ ipis absentibus tā difficilē expeditionem consulere quis ausus esset. Idq in clissonū riueriūq & nouiantū imprimis referebant: q reuera tū imperitabant: deducentes regē quocūq libuisset. Clissonū ingentes opes inuisum ducibus faciebāt. Nam cū ex vulnere accepto mori se iudicaret: testamēto cognitū est decē & septingenta francorū milia hæredibus relinqre. Mirati ergo duces unde hæc sibi nisi ex præda clissonus cōparasset. Hanc ob rē regii consultores optimis qbusq cū graues & infensi haberent: Carolū ad sanctū germanū de laya relicta parisio educunt: rati siluestri loco liberius q uellent actitare. Scholastici nihilominus parisiaci studii quorū priuilegiis crebro derogabat: misso cū prudentibus suæ cōitatis rectore: ad sanctū germanū cū peruenissent: cancellariū orant dari sibi aditū ad regē: mandatū illis esse q necessario patefaciant regiæ maiestati. Hæc cū sæpenumero frustra postulassent: tandē cancellarius respōdit: Arduis p republica negociis regē distineri. Cæterū de eo℞ priuilegiis non necesse esse anxiā gerere sollicitudinē: qnquidē regi curæ erat studii libertas & quies. Atq ita nihil pter summā indignationē reportantes oratores domū reuerterunt. Non posthabebat carolus in britones expeditionē: idcirco principio æstatis cenomanos petere copias iubet. Cuius cognito aduētu: simulator beniuolentiæ brito: mox ad eū oratores legat. mirari se dicens: φ armis instructus ad se ueniret: nihil rebellionis in eo esse: ciuitates castra arces gentēq britonū mandatis pariturā. Illū regē se subditū esse. Erat tū carolo mens nō admodū sana: ita ut male cohærentibus uerbis febricula uexatus interdū loqueret. Nullo igit dato britonis nunciis responso: cōfestim in liberū campū paucis comitātibus egressus: dū p siluā q cenomāniæ proxima est pcedit: obuiū habet pannosum hoīem medico similē. Qui carolum intuit⁹s: quo inquit o rex pgrederis? Caue ultra pergas proditus es. Et in potestatem hostis: te tradituri sunt domestici tui. Ad hanc uilissimi hominis uocem: Carolus cogitabundus & tristi similis mussitare cœpit. Regē sequebant adolescētes duo ferentes lanceā alter: alter cassidē. Qui lanceā gestabat dormitans forte lanceā in cassidē subsequentis procidere permisit. Quo tinnitu pterritus rex furia mox actus non secus ac in hostē incidisset districto gladio obuios quosq pcutiens quattuor interemit. Cōfestim igitur cōpræhensus: ad diuersoriū perducitur: ubi mortuo non impar diu decubuit: iudicantibus medicis: eū interiisse. Votis tñ & piis cleri plebisq supplicationibus deo religiosissime exhibitis: paululū respirauit: & parisiū reuersus est. Atq ita cū non satis bona ualitudine esset: patrueles eius duces biturix & burgundus rerū administrationē sibi uindicarunt: psequentes nouiantū q regii ærarii custodiā lōgo tpe habuisset. Ingrediens em̄ burgundus regis palatiū: nouiantū offendit: eūq noīe appellans: Opus inqt mihi est pecunia: Tu centū milia francorū mihi ex regiis opibus exprome. Nouiantus respondit se pecuniæ dñm nō esse: sed si ita regi collibuisset: libēter deprōpturū. Ergo inquit burgundus morē mihi gerere negas? Tuæ illiberalitatis te ppe diē pœnitebit. Hinc sumpta occasione: nouiātus atq riuerius post aliquot dierū carcerē regia domo: & cōione abstinere iussi sunt. Clissonus conestabilatu amotus. Comite philippo duēsi in eius locū suffecto. Per eos dies male habenti regi aliquid semp ludi iocorūq (tristitiæ leuandæ causa) excogitabat. In ædibus q blanchæ reginæ in suburbio diui marcelli erant huiusmodi ludi nō sine quorūdā exitio facti sunt. Aliquot non ultimæ nobilitatis aulici. (Inter quos ipse carolus fuit) uillosas sibi ex tenuissimo lino uestes conficiunt: quas ad nudam cutē pice sibi agglutinantes: & quo fulgentiores essent pinguitudinis aliquid cōmiscentes: siluestriū hoīm speciem non inepte repræsentabant. Nihil enim de oī corpore præter faciem illis apparebat: quippe q undiq pendente instar uillorum lino tecti erant. Igitur ad hūc modū psonati: cœnaculū facibus (quia nox erat) accensis. ingressi: cū choreas agunt flamma (casu ne an cuiuspiam dolo incertum est)

Scholastici parisienses

Carol⁹ ad cenomanos pgit.

in personatorū uestes incidens omnes momēto cruciauit. Inter nobiles fœminas quæ ludos spectabāt una aderat q̄ amplissima qua induta erat chlamide regē cōplexa incē/dium restrinxit: reliquis uel adustis: uel in puteos: uel in fluentū se præcipitātib⁹. Nec compertum est cuius culpa tantum flagitium acciderit. Insolas reginæ ædes ultio processit q̄ solo tenus æquatæ sunt. Eodem tempore regi siciliæ neoplitanū regnum repetenti clemens pontifex romanus decimā in clerū ipartiuit. A cuius exactoribus q̄q̄ parisiensis schola prouocasset: se tamen a tributo eximere non potuit. De copiis uero militū q̄ sese in turmas quas societates uocabant, rapina uiuentes cōstitutū est: ut bousicandus marescallus partem in aquitaniā abduceret: pars comiti sancti pauli attribue/retur ad bellum quod apud lucēburgum aduersus bohemorū regem gesturus erat: qui cum obæratus comiti esset: debitum dissoluere recusabat. Interea conuentus principum franciæ atq̧ angliæ apud abbatisuillam habitus aliquid speratæ pacis attulit: ita ut eius confirmandæ gratia cum carolus abbatisuillam: anglus uero calisium petiisset: carolum solita furia corripuit. propterea re infecta discessum est. Recepit in gratiam p id tempus clissonū biturix dux. At cum inter aulicos uariæ factiones essent: pro sua modestia iuuenellus mercatorū p̄positurae custos occurrebat: odientibus eū multis: quos in alteram partē nouarū rerū spes abducebat: nec ab illorū mente philippus burgund⁹ abhorrere putabatur. Itaq̧ ex burgundia delatores p̄diere: qui iuuenellum multis cri/minibus accusarunt. De quibus burgundionū dux inquiri iubet. Inuenti sunt corrupti testes triginta iuuenellū uno & pari testimonio accusantes. Inquisitione ad ducē delata: cū philippus respōdisset: superſatis ad hoīs dānationem esse: si crimina ab ipis inq̄sitoribus quos castelleti cōmissarios franci uocant: summatim scriberent: Inscriptis cri/minibus cōmissarii abeuntes in cauponā uinariā dū uino indulgēt: libellus inq̄sitorius ad extremam mensam negligenter ab illis dū compotant relictus: in pauimentū cum cecidisset: adueniens domesticus canis libellum mandens: in hospitis cubile deporta/uit. Quem cauponis uxor cubitū pergens: pede offendit: maritoq̧ ostendit. Ille inscri/ptione perlecta: ad iuuenellum protenus profert. Cui postridie dictus dies erat ad ui/cennas iudicio se sistendi. Admiratus iuuenellus falsas in eū delationes: innocētiæ suæ securus ad regē cū quadringētis parisianis ciuibus pergit. Erat em̄ integritate optimis quibusq̧ cōmendatissimus: ita ut regius parlamētei senatus aduocatus causam in eum dicere rogatus recusauerit: q̄q̄ a burgundo duce ut id faceret delectus fuisset. Causam egit aduersus innocentē iohannes androguetus aruernus: magnopere postulans iuuenellum in carcerē mitti. Contra iuuenellus constanti animo respondens: postq̄ de sua innocentia nonnulla pro tpe disseruit: non inquit æquū est sine inquisitiōis libello hominem in uincula rapi. Cui androguetus mox intulit: accusationes testesq̧ præsto esse atq̧ inquisitores qui pone illū astabant conspiciens libellū petit. Illi se uicissim inter/rogantes: quis eorū haberet: rubore perfusi: obstupuere uehementer. Rex (cui eo die melior mens erat) confictos in iuuenellū dolos intelligens. Abi inquit iuuenelle: te satis purgatū habemus. Missis per illos dies in britāniam oratoribus: qui ducē clisso/nūq̧ ad concordiā inducerent: cum inanes reuertissent: burgūdiæ dux in britāniam se contulit: cōtrouersiāq̧ oēm ita cōposuit: ut dux in franciā profecturus britonū guber/nacula clissono crediderit. In iudeos rursus aī aduersum est q̄ christianā pietatē asper/nantes opprobriis christianos lacessebant. Aliquot ex illis p̄ ciuitatis cōpita fustigatis: milia scutorū. xviii. in fiscū retulerunt. Quæ ad pontē q̄ paruus appellat extruendū impensa sunt. Et cū a turcis impetitus hungarorū rex henricus caroli auxiliū petiuit: missus ad eū est cū magnis copiis conestabilis duensis comes. Qui hūgariā ducēs: cogni/to quia turci relicto bello se in turciā recepissent: in bohemos impetū facit q̄ de religi/one & fide christi nō recte sapiebant. Habita de bohemis uictoria prædis ditatū militē in franciam reduxit. De pace iterum apud boloniam franci angliq̧ conuenietes: inducias quattuor tantū annorum posuere. Interea exercitū uolens reddere militem omne ludorū genus p̄ter sagittandi: carolus prohibet: ut ad induciarū finē si anglus negligens pacis esset: miles nō emollitus ocio: robustior ad bellū cōstantiorq̧ haberet.

Decima pro neapoli recuperanda.

Exercet milites.

Sagittariorum siquidem atq; balistariorũ tanta post paucos mẽses exercitatio atq; copia fuit: ut principibus uiris timori essent: quare hoc exercitii genus non passim sed per insigniores tantũ regni urbes permissum est. His diebus cum parisii ageret cardinalis lunensis a pontifice legatus: hi qui iuuenellum falsis delationibus offenderãt sacerdotis eorũ consilio ad cardinalem profecti: culpæ remissionẽ mœsti gemẽtesq; efflagitãt. Qui pœnitentiã illorũ non aspernatus: eos a iuuenello quẽ offenderant ueniam petere iussit. Venere siquidem lintheis ne agnoscerẽtur tectĩ ad iuuenelli ædes: a quo humanissime excepti postq̃ noĩatim singulos designauit uenia donantur. Fuit scholasticorũ parisiensis academiæ aduersus cardinalẽ de ecclesiastico scismate grauis contentio: ita ut illi non reuerenter de pontifice uerba facere auderent. Execrabilibus demum pœnis a cardinale prohibiti ægre abstinuerunt. Obeunte paulo post innocẽtio patres qui auinione erant petrũ lunam pontificem ordinarunt benedictũ illum appellantes. Ad quẽ missis a rege: & parisiensi schola oratoribus: qui de scismate tollẽdo illum hortarentur. postq̃ uacui rediissent consilio parisiĩ habito cum nulla ad unionẽ sanctior pateret uia q̃ si uterq; de pontificatu contendens se dignitate abdicaret: duces biturix & burgundus ad benedictũ auinionẽ legantur. Mittunt̃ quoq; a scholasticis parisiensibus eadem causa nuncii. Hi benedictũ conueniẽtes: memorant q̃ incõmoda ex scismate contigissent: & q̃ posthac euentura timebantur nisi tantũ ab ecclesia discidiũ tolleretur. Vnicũ huic malo remediũ afferri posse: si ipse atq; aduersarius eius pontificatui cederent. Benedictus ad hæc oratorũ uerba cum se rite electũ pontificem esse respondisset: nec spem de se faceret pacis: perseuerantibus in proposito oratoribus: ego inquit quandoquidẽ ad unitatẽ cessio conducere uidetur: cedam si idem fecerit cõpetitor angelus coratius. hic eñ uenetus erat: & gregorius duodecimus a suis sectatoribꝰ uocabatur. In hoc benedicti ancipiti responso oratores incerti: idẽtidem consultãt q̃ ratione hoĩs pertinaciã euincerent. Sed eorum frequens conuẽtio benedicto suspecta occasionem dedit ut auinione clam relicta: se in cataloniã propere contulerit. Erat eñ ex ea gente prognatus. Igitur duces benedicti abscessu irritati ad regẽ remearunt. Qui relatiõe gestorũ accepta: ad diuersos christiani noĩs reges de auferẽdo ab ecclesia scismate nuncios mittit. Id postq̃ benedictus intelligit placandi regis causa decimã illi ecclesiasticã nullo procurante donauit. Quam inuito & reclamante clero rex exigere nõ cunctatus est.

Ysabella septennis regi anglorũ desponsatur.

Per superiores proxime exactos annos. Cõuenientibus francis anglisq; oratoribus cum fuisset de ysabella caroli filia regi anglorũ desponsanda prolocutũ: & annorum triginta cõfirmatæ essent induciæ: parisium ob eam causam uenere ab anglo rege rolandus corbiensis anglus admiraldus: & monthion mareschallus: guillotꝰ quoq; stropus legationis principes. Et rolando quidem regis angli uicario data est cõiunx ysabella septimũ annũ agens: & cum in normannia chereburgũ: & in britãnia brestum hactenus angli occupassent: utrũq; carolo reliquere.

Prodigia.

De prodigiis eius temporis hæc relata: ex lingua occitana fuere. Visam stellam esse grandem: quam quinq; minores stellæ hostili more persequi uiderentur: & præterea iuxta astare ære armatum hominem: manu lanceam gestantem: ignemq; mittentẽ: qui stella percussa mox euanuerit. In aquitania auditas per cælum uoces: & armorum strepitus: uelut præliãtium hominũ.

Genuenses.

Quo tpe boussiquandus marescallus gennuesiũ administrationem regis nomine suscepit papiamq; atq; placentiã insubriũ urbes duodecim equitũ milibus instructus cepit: & demũ aduersus turcos constantinopolim duxit: ubi egregia militiæ opera edidit.

Reditus armygniacorũ ab italia.

Redeuntibus ex infœlici apud alexandriam cõmissa pugna sexcentis militibus: qui sub armygniaco comite militauerant: transmissa sabaudia cũ ad dalphinatꝰ angustias duce almerico feneraco peruenissent: oĩm rerum indigentes: peterẽtq; sibi ab incolis alimenta ministrari: qdam regionis illius proceres: contractis raptim copiis in illos non secus ac in hostes arma parant. Ea re ad almericũ perlata: ad dalphinates missis nunciis orat: liceat sibi suisq; per illorum fines iter facere: distributis quantũ ipsi decernerent moderatis alimentis. Reiectis nunciis: negant dalphinates illis subuenturos. Igitur almericus conuocatis ad se militonibus. Ecce inquit o socii omni ope atq;

humanitate destituimur. procurrunt in nos armati dalphinates: & si in eorũ manus in cidimus: non aliter q̃ latrones iugulabunt. Si uiri sumus: præstat p vulnera gloriose p̃liando occumbere: q̃ more reorũ strangulari. Insidiemur illis: & intercipiamus incautos. Mouentes dalphinates cũ nox ultra progredi illos impediret: magnis ignibus incensis: male cõstitutis excubiis obdormiũt. Vigil aũt almericus ubi p exploratores de dalphinatiũ statu cognouit: ordinatis suis sub diei lucẽ in hostem irrupit: & cæde facta aliquot ex illis nobiliores uiuos capit. Inter quos fuere auraycensis princeps: ualentinianus comes: & uiennensis præsul. Victor almericus ueritus ne ex fuga dalphinates se reciperent: & uiarũ fauces intercluderent: captiuos liberaliter habuit. Impetratisq̃ dũ transiturus esset alimentis: a principibus q̃tum ipsi pro eorũ redemptione indicarent: a cæteris uero singulis argenti marcham accepit. Est eñi marcha apud gallos libræ pars dimidia. Nondũ per hos dies inter franciæ & angliæ reges de cõditionibus pacis cõuenerat. Idcirco ad idipm Carolus arderam: anglus guynas uenit. Arderã uero conuenientibus regibus: pacis fœdus ictum est. De quo aliud scribere non possum: q̃n quidẽ eius tpis scriptor id se nescire confessus est. Indicia multa regũ beniuolentiæ uisa: qualia sunt oscula: dexterarũ tactus: mutui amplexus: amicissimæ appellatões. Carolũ eñi anglus patrem: Carolus anglũ generũ uocabat: alternis preciosissimis muneribꝰ se donantes. Dum apud arderam reges consultant: non uisi ante id tp̃s imbres: grãdoq̃ frequens cum uehementi uento irruentes quattuor sine intermissione horas principes ĩ tentorio caroli continuerunt. Altera quoq̃ insequẽtis diei nocte insurgens subito imbrium & uenti uiolentia: franci regis tentorii centũ & quattuor funes & tigna q̃ tabernaculum sustentabant: Anglicæ uero mansionis quia demissiore loco distenta erat: q̃ttuor tantũ funes abrupit. Interea ysabella ad anglũ deducit̃: & inde ab anglis insignibꝰ fœminis q̃ ob idipm ex anglia conuenerant suscepta: calisium profecta est. Reges uero cũ se conuiuio apud anglum recreassent: datis atq̃ acceptis inuicẽ donis: alter franciã: alter angliam petit. Paulo supra hos dies rex hungarus de turcis insignẽ uictoriã rettulerat: cuius rei memores turci renouato bello expeditionẽ in hungariã parant. Quã obrem sibi consulens hungarus ad carolũ missis oratoribus suppetias orat. Missi sunt cum ingentibus copiis philippus arthesiensis conestabilis: Iohannes niuernensis philippi audacis filius: Iohannes bousiicaudus: Iohannes uiennen̄. Conciacus: & alii franciæ nobilitatis proceres armorũ belliq̃ non expertes. Transmisso danubio ad hungarũ regem franci galterũ de rupibus equitẽ burgundum mittunt: petentes quid illos commodius facere liceret: quo ue itinere in turcos ducerẽt. Hungarus cui francorũ mores cogniti erant: timens ne per arrogantiam temere quicq̃ cõmitterent: turcorũ in bello gerendo conditiones modũq̃ galtero explanat. Nihil festinandũ esse. Hungaros qui proxime turcos incolerẽt: se assuetos habere: quos primos hosti obiicere oportebat. Hungari regis consiliũ parui habentes franci primas sibi pugnandi partes arrogant. Et lubrici per oẽs uoluptates: uino ludoq̃ indulgentes: bonis oĩbus horrori habebantur ita ut dicere illis incolæ non dubitarent male illis aliqñ propter eorũ iniquitatẽ cõcessurum. Vbi ingentẽ turcorũ multitudinem non longe a castello richo in armis esse cognouerunt franci ductore conciaco in eos nihil metuentes incurrunt: cæduntq̃. Et castellũ adueniente in adiutoriũ hungaro expugnant. Deinde nichopolim munitissimã ciuitatẽ obsident. Vbi cũ dies octodecim consedissent: quotidianis oppugnationibus obsessos uexantes: nunciũ accipiunt de turcorũ aduentu qui instructis militariter aciebus in eos p̃cederent. Igitur cũ hungaro rege de genere & modo præliandi consultãt. Atq̃ imprimis gloriæ cupidi primã sibi aciem (renuente hungaro) deposcunt. id maxime contendente conestabili qui grauiter ferebat conciacũ superiore prælio se p̃termisso uictoriam de turcis habuisse. Itaq̃ in prima se fronte collocant franci: quam sibi deberi rex cõtendebat. ob eas maxime causas quas supra exposui: tum etiã q̃ hũgarus suorũ mores spectatos habebat: audaciores fore dũ frãcos post se pugnaturos confiderent: neq̃ terga daturos: metuentes a francis sequentibus cogi. Si contra fiat & ab iis q̃ primã aciem ducerent male depugnet̃: hungaros statim fugæ se cõmissuros. Sano cõ

Fœdus inter reges fráciæ & angliæ.

Expeditio ĩ hungariam.

filio insani franci non acquieuerūt. Igitur dū quid in castris turcorū fieret exploratum hungarus mittit acies instruunt: francis primā sibi arrogantibus. Erant in castris francorū ex priore uictoria turci captiui cōplures: qbus tametsi (fide a frācis accepta) spes esset sui redimēdi: eos tamen illico franci necant. Constitutis in mutuo conspectu aciebus: signo dato atrox pugna cōmittitur: pliabantur acerrime christiani: nec minus ferox turcus depugnabat. Conciacus & iohannes uiennensis primariā in ea pugna laudē meruere. Sed in francos irrūpens turcus cū nostrorū ordinē turbasset: multitudine militum superior: christianū exercitū fudit: fugientibus hungaris qui in posteriore acie constiterant. Capti sunt ex francis & ad turcorū ducē perducti trecentū non mediocris conditionis uiri: inter quos iohannes comes Niuernensis. Conciacus bousficaudus & iohannes uiennensis. Ducebatur conciacus interiore tantū tunica uestitutus: & uerberibus inter ducēdū afficiebatur. Cui sic afflicto nudoq; chlamys (diuina ne an humana nescitur ope) iniecta est: q̄ ad tegumentū illi fuit. Corā positis captiuis: turcorū tyrannus eos mox occidi in præsentiarū iubet. Bousficaudo tantū & iohanni niuernensi cū aliis duobus & uiginti proceribus parcitū est. Illi propterea q turcis in pari fortuna quandoq; pepercisset. Huic q magus qdam inter turcos: eū assereret auctorē futurū maximæ christianorū cædis. Nā hic Iohannes burgundiæ ducatū postea adeptus mirabiles in francia dissensiones & ciuilia bella morteq; excitauit. Post tā male gestū præliū: cum christianorū cadauera iubente turco anno & mense uno humi insepulta iacuissent: nec a fera ulla: nec ab auibus contacta sunt: arbitrantibus hostibus id alimentū feras despuisse. Iohannis & suorū concaptiuorū redēptio ducentorū miliū aureorū nummū fuit. Philippus uero conestabilis in ipa captiuitate: atq; itē Cōciacus interiit priusq̄ de redēptionis precio conuenisset. Eius philippi cadauer aromatibus conditū in franciā relatū in diui laurētii templo in oppido deu sepultū. Guido trimolus rhodi defunctus est uita: & in eo loco sepulchro inhumatus. Henricus barrensis orta in uenetiis pestilētia mortuus est. Sub his diebus ducis britāniæ filius Caroli filiā desponsauit: cui milia francorū trecenta in dotē promissa sunt. Sed non multo post exactis mensibus uirgo defuncta est. Et francorū regina p eos dies filiū peperit ludouicū: cui in baptismate ludouicus aurelianorū dux nomen dedit. Nauarro rege ut supra memoraui defuncto filius pacti memor quod cū carolo pater inierat pāpilonensem epm ad regē legat: terras repetens q̄ illi ex paterna hæreditate in normānia ptinebant. Consultante de hoc rege: post diuersas sententias ea uicit: q̄ restituendas nauarro terras: aut ei alioquin satisfaciendū dicebat. Itaq; in uastinio nemosum datū: & cū antea comitatus esset: in ducatus dignitatē est sublimatū. Et in cāpania locis separatis milia librarū decē nauarro assignata. Venere eodem tpe a constantinopolitano imperatore ad carolum legati aduersus turcos opem postulantes. Quibus assensum est: orante ludouico aurelianorū duce hanc sibi expeditionē cōmitti. Et baasacus turcorū princeps misso militiæ suæ pfecto Carolū magnis muneribus donat. Venit quoq; (carolo remis agente) bohemorū rex: uidendi caroli tantū causa. Quē liberaliter exceptū & donis cumulatum rex habuit. Benedictus uero cui franci in pontificatu fauebant: licet pōtificatui cædere crebris legationibus admoneretur: ptinax tñ contra pstabat. Quare cōuentu sacerdotū pcerūq; parisii contracto: a benedicto secedendū esse decretū est. neq; admittēdas post hac gratias ad beneficia adipiscēda quas romani expectatiuas dicunt. Ecclesias q̄ rectore carerent a collatoribus petendas: electiones cōfirmandas etiā exemptarū ecclesiarū salua exēptionis libertate. Ea a benedicto discessione cognita: cardinales q cū eo auinione erant: ad nouāuillā sex milibus passuū ab auinione distantē se contulerūt: suo pōtifice deserto.

Pseudo medici. Carolo ut est a nobis memoratū mentis impoti duo ex ordine augustinensiū fratres mederi se posse iactauerunt. Quod quia gratū q̄plurimis erat: ad ualitudinariū regē introducti: capiti aliquot incisionibus factis ex impotente moribundū reddiderunt. Idcirco cōpræhēsi cū se medicinæ prorsus nescios esse cōfiterentur: ex prudentū consilio sacerdotii dignitate exutos: carnifex capite trūcauit. Quos ad id scelus excitasse philippū burgundū fama uulgauit: propterea q ludouicus aurelianus iohēm

Cæduntur a turcis franci.

barrensem (q burgundi studio ducebat: & magus erat) igne cōburi pcurasset. Ortis eodē tpe in anglia ppter ducis lencastriæ necē seditiōibus: Henricus eius ducis nepos cū in suspitione aduersus richardū cōiurationis uenisset: in franciā se recepit: & a Carolo honorifice est habitus. Et p id tps auctore iohanne cremaldo alexandrino patriarcha: decimā clerus psoluit. Supatis pterea alueis adeo flumina exundauerūt: ut ædes cū iis q eas incolebant efferrent: pditis diluuio segetibus. Laboratū est etiā grauissima p oēm franciā pestilentia: labente anno salutis. M.ccc.nonagesimonono. Visus quoq est cometes insolitæ magnitudinis & uehementer ignitus. Superuenere præterea anglis suæ calamitates rebellantibus wallis. In quos dū richardus anglorū rex copias ducit: non pauci ex nobilitate in eū conspirant: & ysabellā reginā imprimis in arcē munitissimā abducunt duobus ex oī eius gallica familia obsequio quotidiano relictis. Seditione anglorū cognita: henricus quē ad carolum confugisse diximus animum intēdēs: spem cepit res nouas moliendi. Clam igitur e francia abiens: ad anglos fertur. Allexit protenus in suas partes richardi amicos: datisq ad ciuitates litteris: qbus regem ī multis criminabat: paucis diebus magno satellitū numero stipatus incessit: supplicio quosdā pceres afficiens: ita ut partim metu: partim richardi odio: populi magna pars henrico obtemperaret. Vbi res apud anglos innouari richardus accepit: wallia relicta a suis quoq relictus est: qui eū in henrici potestatē prodidere. Non ob aliā causam: magis q̄ q cū francis amicitia contracta caroli filiam uxorē duxisset: chereburgūq & brestum restituisset: pace præter populi uoluntatem cōcessa. His rationibus in publico anglorū conuentu diffinitū est alio rege opus esse: henricū magnis laudibus plæriq efferebant: & ante oēs cantuariensis archipræsul: ut factionis iniquitatem aliqua religione palliaret: fialam promit liquoris plenā quā ad diuum thomā cantuariensem ad sacrandos reges anglos cælo allatam asseuerat. Henrico p simulatam religionē fauere: & cōciliatum sibi populum reddere sacerdotem uoluisse credo. Eam fialā Henricus postea nunciis quos ad eū carolus miserat ostendit. Nec differt richardū tollere. Nam accitis quos richardo fidissimos fuisse nouerat p eos richardum necat: seq regem fauentibus anglis instituit. Conscius tamē q̄ indigne richardi mortem carolus ferret: oratores ad eum legat: qui de pace certo loco & tempore cōponēda conuenirēt. Boloniā carolus calisium henricus suos misit. Qui de pace frustra disceptantes paucorū dierū inducias edixerunt. Acceptus est eodem tpe a carolo honorificentissime constātinopoleos imperator: q uisendi regis cā parisiū aduenerat. Quē apud luparam diuersatū tantum auctores scribunt: eius causam aduentus aliā non ponentes: non est tamē dissimile uero ea causa uenisse: ut in turcos græciæ minitantes francos cōmoueret. De ysabella q̄ richardo nupserat carolus pater sollicitus: gueuillū & iohannē blanchetū ad henricū mittit: q eam ad se reducerent. Qui dū reginæ causam diligenter cōstanterq agunt: anglus in carcerē illos asseruari iubet. Vbi blanchetus ægritudine cōtracta morit: gueillus post diuturnā ualitudinē cruenti uomitus: sanitatē recuperat. Eo ex anglia reuertente: henricus ysabellā calisiū mittit. Vbi receptam franci ad patrē perduxerunt. Circiter id tēporis mense mayo p bellouacorū agrum grando frequens ad anserini oui magnitudinē: tonante cælo segetes quatit. Et cælestis ignis apud uicennas in reginæ puerperæ cubiculo decidens thori cortinas concremauit. Sequēti mense iunio p dies nundinarū dyonisiani edicti par grando tabernas atq officinas mercatorū cōplures cum bona publicarū ædiū parte: quas hallas vulgus uocat diruit atq pculcat. Carolo non cōualescēte: duces ludouic⁹ aurelianeñ. biturix & burgūd⁹ de admīstrādis regni negociis simultates exercebant: & burgūdus ludouico maxime inuidebat. Iram insup auxit aurelianus dux q amicitia cū duce gheldrensi nescientibus principibus cōparata: gheldrēsem qngentis equitibus stipatū in parisiorū agrū deduxerat. Nec inferiores copias burgundus contraxit: ita ut in apertas inimicitias odiū prodire nemo dubitaret. Biturigum tamen dux tanto occurrens malo temporariū remediū attulit reconciliatis ad tēpus furentibus principibus. Apparuit per eos dies a septentrione ardentissimus cometes: qui timori multis fuit: non ignorantibus id pronosticon esse grauioris in repu

Dissensio inter anglos.

Produnt angli richardū regē suum.

Figmentū sacerdotale.

Oratores a Henrico anglo captiui.

Cæli tempestas.

Simultas inter principes francos.

Cometa.

blica calamitatis. Eniuero non multo post aurelianus dux publicis gubernaculis a Carolo qui tum meliusculus erat pfectus est. Quam dignitatem consecutus: mox ad rapinas se cōuertit: quosuis ad soluēda uectigalia & tributū compellens: clero ad eam seruitutem cōpulso. Re cognita remorū archipsul ducis auariciæ occurrit. At contra senonensis archiepṡ excōicatione feriebat aureliano non parentes: tam diuersa erant hoīm studia: ut non lege nō caritate sed cōcupiscentia sua & sacerdos & pceres in diuersa traherentur. Fauebat maxime benedicto aurelianus: & ab eo factā esse discessionē moleste ferebat. Quā ob rem scholæ parisiensis odiū in se cōtraxit. Nec diu post rebus pfuit cōibus: constituto burgundionū duce qui regnum administraret. Recepto magistratu nouā mox exigēdæ pecuniæ formā philippus excogitauit: sed ab antistite remensi admonitus destitit. Aurelianus postq̄ magistratu amotus est: ad lucēburgum cōtēdit. Et cū lothoringiæ dux: mettensesq; bello decertarent: sollicitā nauauit operā pacē cōponere: honorē inde muneraq; non parua referens. Apud britones defuncto duce: uxor eius uidua henrico anglo nubit. Quæ dū traiicere in angliā: cū tribus quos habebat liberis parat: philippus burgundus magnis itineribus in britāniā pergens receptos filios ad regem pduxit: iohannē dico richardū & arturū. Auinione uero cū benedictus palatio non egrederetur: tametsi obsidione liberatus esset: ueritus tamen inimicorum insidias se in arce continebat. Sed cum id carceris speciem esse reputaret: roberti braquemontis ope clam inde educit̄. Nascitur hoc tpe anni. M.cccc.secundi ex ysabella regina Carolus filiorū regis caroli quartus. Cui patre defuncto regnū miserādis calamitatib⁹ attributū obuenit. Cōstituitur item conestabilis (mortuo sancerro) carolus albritus. Qui adepto magistratu: arces nōnullas in lemouicibus ex anglorū dn̄ationе eripuit. Renataq; est inter aurelianū burgundūq; de administrandis rebus controuersia. Quā occurrentes uiri sapientes pro tpe sedauerunt: ita ut nemini principū seorsum: sed oībus pariter respublica crederet: non secus q̄ si ad paucorū moderationē monarchia redacta esset. Tria per id tp̄s matrimonia contracta fuisse inuenio. Carolus ludouici aureliani filius ysabellā q̄ richardo anglo nupta fuerat uxorē accepit. Iohannes caroli regis secundo genitus: bauari ducis qui hanoniæ comes erat filiæ copulatus est. Margaretā aūt regis filiā iohannes britonū dux licet ætate minor in matrimoniū duxit. Et philippus burgūdiæ dux ultima naturæ persoluit: relicto iohanne niuernensi multorū malorū futuro auctore. Nam patris loco burgundus suffectus: postq̄ fidelitatis iura Carolo pstitit: perditorū hoīm consilio ductus: aduersus aurelianū ducē inexpiabili odio ferebatur. Erat itaq; aurelianus excelsi animi & magnarū rerum appetens & qui imperiū affectaret: propterea lucēburgū profectus aliquot oppida atq; arces cepit. de se opinionem bonā faciens: quasi imperio ydoneus esset. inde aūt quasi gloriæ satis suæ fecerit digressus: auinionem ad benedictum uenit: laturus opem pōtifici quē schola parisiensis dignitate amouendū magnopere contendebat. Magni siquidē nominis atq; auctoritatis per id tempus schola ip̄a habebatur: ita ut scholasticū offendisse piaculum esset. Inter itaq; multas simultates cum res tota francoꝶ ad ciuilem discordiam inclinaret: nemo non fere studebat scholæ fauorem atq; beniuolentiam sibi cōparare: eo melior æstimandus quo litteratoꝶ maiore auctoritate iuuaretur. Erat ergo per eos dies parisianis scholasticis plurimū nominis atq; æstimatiōis. Enimuero dum ad diuam katherinam quæ scholasticorū appellatur supplicationē haberent: quidam ex familia caroli sauosii aurati equitis equo per lutum uectus: unū ex scholasticis luto inquinauit. Quem protenus ira feruens scholasticus pugno percutit. Ad uociferātem seruum cū reliqua sauosii familia armis instructa pcurreret: scholasticos insectās: cū ad ecclesiæ uestibulum successisset: nescio quis sagittam temere ad maiorē usq; aram dū ad rem diuinam se sacerdos parat emittit. Quam scholastici iniuriam ulcisci properantes: ita apud iudices agunt: ut sauosii ædes unde familia prodierat solotenus diruerentur: ipse uero exularet. Inter principum simultates regina ad aurelianum ducē magis spectabat. Igitur meldunū uenandi causa (comitante eam duce) pergens: fratri suo ludouico bauariæ duci & montaguto mandat dalphinū cui aquitania commissa erat:

Vxor ducis britonū uiro mortuo: henrico āglo nubit.

Iohānes burgundiæ dux.

uxoremq; eius burgundi filiam ad se ducant. Nec caruit suspitione regina: id imperasse ut filiũ dalphinũ una cũ uxore duceq; aureliano: in germaniã traduceret. Ea re ad iohãnem burgundũ perlata: ipse contracta amicorũ manu. Interdiu noctuq; perseueranti itinere parisiũ uenit: ratus dalphini egressum præpedire. postq̃ abiisse comperit: festinans apud giuisium non procul a corbolio uicũ euntes consequitur. Recusante bauaro dalphinũ reducere: burgundus ui facta dalphinũ recipit: & apud arcem luparam seruat. Quãobrem aurelianus collectis celeriter sex hoĩ milibus: uicennas cũ regina ingreditur iohanne parisii agente: quẽ bona populi pars sequebatur: sperãs eius ope uectigalia tolli. Res tota prorsus ad prælium inclinabat: sed interueniente mõtaguto homine modesto & prudente in gratiam duces redierunt. Et ne eorũ animi renouato liuore exulcerarentur: aurelianus in aquitaniam aduersus anglos: burgundus ad calisiũ expeditionem duxit. Extruxerat ad oppugnandũ calisium iohannes: auctore moncoquero equite aruerno: miræ magnitudinis fabricã ligneã: q̃ suppositis rotis facile quoquouersum promoueri posset. magna em̃ spe ducebatur oppidi capiendi. Aurelianus autẽ cum burgũ in aquitania circũuallasset: audito q̄ a burdegalla auxilia obsessis uenirent: obsidionẽ soluit. Nec multis post diebus carolus utrũq; ad se uocat: fati sicut est mortale hoĩm genus improuidus. Nam redeuntẽ noctu domũ aurelianũ ducẽ q puerperæ reginæ gratificatus erat: satellites duce radulpho auctouillo interficiũt: proxime barbetæ portam dextra manu amputata: ĩ quem humi deiectũ cũ ex ducis aulicis un⁹ sese dñi protegendi causa prostrasset. ab interfectoribus trucidatus est: nono kalẽ. decẽbris anno salutis. M. cccc. septimo. Homicidæ uero pessimo facinore patrato: in ædes arthesii comitis: ubi iohannes burgundus diuersabatur: confugiũt. Excito ad ducis necem clamore atq; tumultu: uicini occisi corpus in proximas ædes inferunt. moxq; sceleris immanitas per ciuitatẽ circunfertur. Aduolant repente ludouicus siciliæ rex· ducesq; biturix & borbonius: q cari sui cadauere cõspecto: indignant pariter atq; illachrymant. Postera die dux ad cælestinorũ monasteriũ celebri põpa effertur: sepeliturq; in sacello quod postea insigni pictura honestatũ est. Comitabant funus quos dixi principes: & dux ipse burgundus: quẽ necis auctorẽ extitisse nemo dubitauit. Nam criminis inquisitores Robertus tuilerus & Petrus orsauerius cognito q̄ auctouillus ad diuersorium iohannis burgundi cũ suis participibus profugisset: quia in principum domo hominẽ præhendere absq; dñi assensu non licebat: ad burgundũ qui apud neellã cũ aliis ducibus consilio aderat se conferunt. pulsatoq; hostio interrogati quidnã uellent: ducis inquiunt burgundi petimus assensum: ut eius bona cũ uenia hoĩem sceleratũ in ei⁹ ædibus præhendamus. Hic erat quẽ petebant aquæ baiulus: cuius insidiis atq; archanis delationibus necis cõscii usi ad homicidiũ fuerant. Cognito quid peterẽt inquisitores burgundus expalluit. Quod siciliæ rex callide pcipiens: seorsum iohannẽ rogat: si necis in se culpã ullã haberet. Iohannes uindice consciẽtia admonitus lachrymas cõtinere nõ potuit: seq; & crimen aperit. moxq; conclaui tanq̃ corporis curãdi causa egressus ferocissimi equi ministerio usus: se ex ciuitate ad sancti maxentii pontẽ proripuit. quo transmisso: pontẽ diruere iubet: ut se persequẽtibus uiã pcluderet. Eo die attrebatũ puenit milliaribus fere centũ a parisiis distans. Elapso parricida: ueritus carolus ne scæleri scælus burgundus adiungeret: seq; tuendi gratia anglorũ societatẽ expeteret: biturigem ducẽ burgundi patruũ ad eũ mittit: qui hoĩem bene sperare hortaret: bellũ oĩno dissuadens. Itaq; iohannes tota hyeme se absq; ullius belli apparatu nunc in flãdria nunc in arthesio continuit. Necis causas burgundus complures diffamauit. Quod aurelianus scilicet regnũ affectasset: & magos adhibuisset a quibus gladios duos & anulum acceperat: quæ Carolo regi dum beluaci ageret ostensa eum tota cæsarie expilatum & paulo post decidentibus sensim unguibus imbecillem reddiderũt. Habuisse pter hæc uirgam quæ semel a fœmina conspecta: eam efficiebat libidini ducis audientẽ fuisse quoq; eorum ludorum autorem ubi carolus fere exustus est iniiciente aureliano facem in uillosas uestes quibus lusores personati chorisabant. procurasse insuper apud pontificem benedictum. xiii. caroli a regio fastigio missionem: q̄ ut mente impo

Mors aureli ani ducis.

tens ita corpore ualitudinarius esset. His addebat burgundus grauia ab eo concepta & accepta uectigalia: quibus aduersus regem se potente nimis exaltabat. Vtcunq; hæc burgundus resciuerit: ea tamen non aliter q̃ comperta: per iohannem cui parui cognomen fuit theologum doctorem publica contione parisii habita disseminauit. Ipse nimirum existimo inuidisse aureliano burgundum ne reipublicæ præ se magis ydoneus putaretur. Inuidia siquidem pares maxime exagitat. Sed alia persequamur. Hyems autem per totos duos mẽses decembrem & ianuarium solito horridior fuit. Vbi autem se terra (incipiente uere) laxauit: & se flumina glacie concreta dissoluerunt: tanta glaciei fragmenta ingruerunt: ut mole sua pontes deiicerent. exundantesq; amnes domibus prostratis incolas cum pecoribus abducerent. Administrabat per id tempus leodiensem ecclesiam iohannes bauarius guillermi hollandiæ & hanoniæ comitis frater. Et cum præsul & sacerdos esset: nullo tamen die rem diuinam fecerat: suæ nobilitati detractum iri forte ratus: si presbyterio more sacris se altaribus addixisset. Recusantem id pro suo officio facere leodienses traiecti pertinaci obsidione concludunt. Igitur guillermus ut fratri subsidio esset: contractis ex sua gente copiis: burgundum p nuncios orat in auxilium uenire festinet. Nam guillermi soror burgũdo nupserat. Nõ aspernatus orantem: iohannes exercitum cogit: seq; cum guillermo sociat. Præmittũtur in agrum leodiensem leuis armaturæ milites qui sata uicosq; incendant. ut hoc dãno permoti leodienses communibus patriæ incommodis (obsidione dissoluta) succurrere cogerentur. Flagrantibus passim agris leodienses qui in obsidione apud traiectum erant in hostem mouent: quem in planicie cui haysebagno uocabulum est inuentum prælio adoriuntur & uincuntur: milibus sexdecim ex suis occisis. Victoria ad Carolum regem perlata: timens ne burgundus uictorem exercitum ad parisios duceret quibus erat tum temporis acceptissimus: assumpta cum suis liberis uxore: turonum se transfert: comitantibus eum francorum primoribus principibus. Quod ubi iohannes burgundus cognouit: guillermum hãnoniæ comitem sollicitat: secum in franciam cum exercitu proficisci: non aliam ob rem q̃ ut regem & dalphinum cui filia eius nupta esset parisium reuocaret. Erant guillermo multæ causæ quamobrem a bello abhorrebat: affinitas atq; cognatio. Burgundo enim guillermi soror matrimonio coniuncta: reginæ autem consobrinus ipse erat: & filiam eius unicam sibi hæredem alter ex Caroli liberis desponsauerat. Eam ob rem ad pacem procliuior ultro citroq; oratoribus missis: regem carnotum proficisci impetrat. quo iohannes ad eum uenire non differret. Carnoti conuentu habito: burgundus cum duce aureliano paciscitur. iurantq; uicissim duces: nunq̃ posthac inimicitias in alterutrum exercere. At longe secus non multo post tempore accidit. Nec fidei obseruantia: nec iurisiurandi religio irritatis animis momentum habuit ullum. parisium tamen Carolus reuersus est. Quo tempore duos ex schola parisiaca scholasticos propter cædem a se factam cum guillermus tignonuillus parisianus præses: ad patibulum noctu appensos strangulare iussisset: ne si segnius fecisset homicidæ liberarentur: coactus est (schola apud iudices suam ignominiam persequente) scholasticos patibulo depositos (osculo mortuis exhibito) & lecticæ impositos ecclesiæ restituere. aurigante carnifice qui equo insidens lineam instar sacerdotis uestem induerat. Eorum scholasticorum etiam nunc sepulchrum in porticu diui maturini parisiensis cum epigrammate uisitur. Eadem tẽpestate bousficaudus qui genuensibus Caroli nomine præfectus erat copiis indigens gaucurtum a Carolo ad se cum ualida manu missum in pedemonte excepit. duxitq; placẽtiam: qua recepta: pado traiecto: mediolanum mouet. Cui iohannes maria mediolani dux pacato animo occurrit: atq; in ciuitatem admisit: fide illi subiectionis & obedientiæ tanq̃ regis uicario præstita. Dum hæc mediolani a bousficaudo geruntur marchio montisferrati & comes franciscus (proditoribus aliquot genuensibus) ciuitatem occupãt. occisis francis quos inuentos habuerunt. Et arce quam castelletum uocãt recepta: tholetonem arcis præfectũ interimunt. Quod ubi mediolani nunciatũ est: ciues in frãcos cædem meditantur. Sed eius rei certior factus bousficaudus militẽ in armis p eã noctẽ

Leodiẽsium strages.

De schola parisiensis.

Lombardorum in francos perfidia.

excubare iubet: nec cessat continenter per urbem cũ armatis incedere. Mane facto du/cis fidei ciuitatẽ sub iureiurando cõmittit: atq ita ciuitate egreditur. Abeuntibus fran/cis: mox a fide atq iureiurando mediolanenses decisũt: & francos qui laxandi animi causa mediolani restiterant deprahensos iohannes maria perfidus suis canibus deuo/randos obiecit. Boussicaudus genuã recuperare conatus: cum frustra se niti intellexit: ad pedemontiũ principẽ cũ gaucurto & copiis profectus est. Quorũ egregia opera cõ/tra marchionẽ montisferrati usus princeps: nõnulla oppida arcesq cum cepisset: fran/ci alpibus superatis ad carolum reuertuntur. Erat tũ parisii nauarrus rex qui cum bur/gundo societate inita turbatiora oĩa fecit. Montagutũ enim regii palatii præfectum: q illorũ cœptis obsistebat grauis & fidus imprimis consiliarius capite dãnant censore pe/tro essaro parisiorũ præposito. Qui mox ex nauarri atq burgundi sententia ærarii & re/giæ pecuniæ administrationẽ usurpauit: deputatis ex sua cognatione qui carolo in offi/ciis palatinis obsequerentur. Officio quidam amoti & suis fortunis spoliati ad aure/lianũ ducem abierunt de duce burgundo querimoniã proferentes: qui nihil eorum q̃ carnoti iurata erant obseruaret. Quare percitus ira aurelianus: suarũ partium proceres accersit. Conuenere ad eum in arce uicestriæ non longe a parisio duces biturix borbo/nius & alenconius: comites uero richemontus alibretus conestabilis armygniacus: & alii non pauci proceres. Quibus animus erat suorũ iniuriam ulciscendi. At contra bur/gundus non ignarus quid aduersus eum aurelianus moliretur: parisiũ petit copias se/cũ ducẽs: castris inter siluanectũ luparãq uicũ positis. Burgundo frater erat anthonius dux brabãtinus qui solertissimo studio curauit ducũ cõtrouersias cõponere: nec desti/tit donec mutuo se amore principes complexi animos ferociamq ponerent. Rebus utcunq sedatis: burgundus in picardiam abiit relicto parisii petro essaro qui ciuitatem moderaretur. Hic ad suam tutelam lanios quos ministerio usuq sanguinarios esse scie/bat in consortium admittit aduersus aurelianæ partis sectatores. præhendit imprimis uinetum despinosum equitem auratum: quem capite truncatum patibulo tandem sus/pendit q aureliano faueret. Quam aurelianus iniuriam non ferens: collecto exercitu hanum primas copias ad præsidium mittit: imperans ut burgundi incœptatõnibus ob/sisterent. Qua re cognita burgundus cõtractis ex flandria sexdecim hoĩm milibus ob/sidere hanum festinat. Concussa mox tormentis porta: quæ ad sanctum quintinum du/cit cum corruisset: hi qui intra oppidum erant ad aurelianũ ducem qui apud chãnium agebat se recipiunt. Desertum præsidio hannũ postq̃ flamingi populati sunt: in flandri/am conuersi non ui non precibus neq ullis minis a burgundo retineri potuere. E apro/pter ad anglos missis nunciis: auxilium impetrat. Aurelianus autẽ ratus per burgun/di absentiam parisios sibi adituros: ponte apud uerberiam facto: ysaram amnẽ transf/mittit. Inde ad sanctum dyonisium: quã auraicensis princeps iohannes cabilonus bur/gundi noĩe occupabat: mouet. At quia non multũ munitus locus erat deditione facta princeps auraicensis iureiurando adigitur: nullo unq̃ tempore aduersus aurelianũ ar/ma capturũ. Interim gaucurtus sancti clodoaldi põtem nocte suffuratus est. Id ubi au/relianus cognouit suarũ copiarum partem ad pontis præsidiũ collocat. Nec segnior burgundus per pontem melentum parisium uadẽs: postridie q̃ ad ciuitatem uenit san/cti clodoaldi pontem recuperat: occisis mille prope britonibus pontis præsidio ab au/reliano deputatis. Quibus priusq̃ subsidio adueniret ponte iam burgũdus potiebatur. Nocte insequenti remeante parisium burgundo: aurelianus extructo e conspectu san/cti dyonisii supra sequanam ponte: casteldunum propere se contulit. At burgundus as/sumpto carolo rege: atq dalphino: stampas mouet: oppidũq occupat. Præmisit inde puisetum belsiæ oppidum cum duobus hoĩm milibus iacobum marchiæ comitem in quem barbazanus cum gaucurto quadringentis militibus stipatus ex aurelianis adue/niens: comitẽ capit. captũ in arce bituricensi seruat. Reliqui audito comitis infortunio stampas ad burgundũ redierunt. Qui una cũ rege & dalphino ad parisios se conuertit: dimisso domũ exercitu: anglisq. Duces aũt biturix & aurelianus aĩaduertentes bur/gundũ auxiliares sibi fecisse anglos: & tunc dimisisse: albretũ confestim ad henricum

Rex nauarræ burgundi socius.

angliæ rege ire iubent: qui auxilium ab eo petat. Audiuit nō illiberaliter anglus albre/tum: & thomam filium suum clarētiæ ducem: & cum eo eboracensem: iohannē quoq; cornubieñ. cum octingentis equitibus & sagittariis mille in franciam ad duces mittit.

Interea dum hæc aguntur: iohannes burgundus conceperat aīo bituriges obsidere: atq; ob idipm dñm de hely cum bona militum manu linieras pmiserat. Quod ubi dux borbonius accepit ex bituricensi ciuitate sub lucem mouens: copiarū ductorē inuadit: sed dilapsus in arcem suos prædæ borboniorū obiecit. At burgundus assidue regē dal phinūq; secum ducens: dum de obsidendis biturigibus cogitat: dunum regium sexto a biturigibus lapide semotum imprimis capit. Deinde postq̄ ad unam ciuitatis portam dies quadraginta frustra cōsedit. Alteram quæ sancti priuati dicitur circūuallat. Eo ad eum se contulit cum sexcētis militibus siciliæ rex ludouicus qui partium eius erat. Cæterum ubi dalphinus certum de anglorū aduentu nuncium accepit: molitur priusq̄ se cum biturigibus hostis coniungeret discordias cōponere: itaq; conuenientibus ad col loquium apud rochas non lōge a charitate principibus: cum se uanteram ubi rex age/bat conuenire promisissent non comparuere: propterea q̄ delatum eis fuerat si eo pro ficiscerentur capiendos fore & antissiodorum in custodia mittendos: & tandem necā/dos. Tanto autem flagitio cum petrus essarus magnopere repugnaret de re ipa duces certiores effecerat. At angli ligere traiecto audiētes principum reconciliatiōem cum nemo illis stipendium solueret: bellum locum cum monasterio populantur: & abba/tem captiuum abducunt: angolismorum præterea ducem. Quem in angliam missum: centū milliū librarū pecuniæ loco q̄ eis debita esse dicebāt obsidem tenuerunt ānos duos & triginta. Erat autem ducis aureliæ frater. Burgundorum factio conestabilē eo tempore sancti pauli comitem instituerat: qui apud sanctum remigiū de planis nor manniæ uicum gaucurtum prælio superauit: quadringentis alterius factionis occisis. Anno salutis. M.cccc.decimotertio. Quo anno lanii & carnifices parisiorū quos sco/riatores illa ætas appellauit autore burgundo seditione facta symonem cabocheum & iaqueuillum cum iohanne trecensi medico sibi ducem præficiunt: atq; his ductoribus ad ducis aquitani ædes profecti complures ex aulicis quos nomine scriptos habebant furentes sibi tradi petunt. Eius clamoris causas nesciens dalphinus: ad burgundum qui coram aderat orationem uertens: familiam inquit meam quam hic furēs populus de/poscit tuæ fidei iohannes ducendam quo uoles committo: donec ferocia hæc defer/uescat. Recepit burgundus ex ducis familia quos carnifices uoluerunt eosq; domum suam præsens duxit. Eodem die petrus essarus qui sancti anthonii propugnaculo præ/erat fide a burgundo accepta q̄ nullo incommodo uexaretur propugnaculo egressus captus & in uinculis habitus est. moxq; propugnaculum recipientes latrimolus & en/guerrandus bournouillus cuncta quæ essari erant prædantur & exportant. Præhensio/nis essari causas burgundus in vulgus disseminat: illum regiis officiis abusum cōtra le/ges esse. Monetam diminuisse ex quo furto peculium sibi ingens diuitiasq; comparas/set. Pulchre equidem in prouerbio galli habent: eo tempore canem rabie maxime agitari cum illum paterfamilias mactare decreuit. Ducitur ad supplicium essarus & ca/pite plectitur. Obtinuere tamen amici ut sepulchro inferretur quod apud diui maturi/ni parisiensis ædem iuxta primarium altare uisitur. Nec satis burgundo fuit iacobū riuerium equitem nominatissimum in uinculis interiisse uel (ut creditum est) trucida tum esse: nisi etiam mortuo caput fuisset amputatum. Necatus est præterea petimenil lus ex ducis aquitani familia genere illustris. In nobiles quoq; fœminas: quæ reginæ famulabantur carnificum sæuitia grassata est: burgundo auctore: cui maxime assen/tabatur iaqueuillus publicam administrationem affectans. Sed hæc flagitia non fe/rentes henricus de marla primus parlamenti præses: & iohannes iuuenellus aggre/gata sibi ciuium non imbecilli manu: regem dalphinumq; adeunt manifestantes præ sentis temporis iniquam conditionem: necis plena omnia esse. Apud perditos ho/mines regnum atq; imperium extare. Magistratibus tantum licere: quantum illi per mitterent: ducem aurelianum uernonæ cum suis in armis esse: qui concordiā bonis le/

Burgundi iohānis nequicia.

Essarus necatur.

gibus non recusaret. Periculis nisi occurrat rempublicam pessum breui ire. Præsiden/ tis oratione excitus dalphinus ducibus biturige & borbonio accersitis: una cum popu lo qui ad eum conuenerat egressus: familiam a se abductam & reginæ fœminas (recu sante burgundo) uinculis emittit. Carnifices autem dalphini potentiam metuentes: hac atq; illac dispersi in burgundi terras perfugerunt. Nec cunctatus dalphinus aure/ lianum ducem ad se uocat. Quod postq burgundus accepit: ueritus ne adueniens ho/ stis de paterna nece iudicium postularet: ciuitate abire constituit: explorans quo id modo sine suspitione facere posset. Itaq; per carolum saueusum regi admodum fami/ liarem regem uenatum in bondisium saltum educit: quo cum & ipse pergens animum induxerat in picardiam regem traducere. Sed stipatus rex magna parisiensium ciuium manu abduci non potuit: atq; ita burgundus per compendium suessionemq; iter faciens præsidiis impositis arthesium petit. Interim aurelianus Adueniens parisii hiberna/ uit: cui se belli et pacis socios Ludouicus siciliæ rex et dux andegauus coniunxerunt: remissa burgundo filia quam Ludouici filius desponsauerat. Et quo amicitiæ arctius uinculum esset: Carolus regis filiorum quartus Mariam Andegaui filiam accepit uxorem. Principibus mutua amicitia conciliatis: rex compendium quod a bur/ gundo præsidio tenebatur: recepit. Inde Suessionem ducens: quia (dum ciuitas op/ gnatur). Nothus quidam ex Borboniorum familia sagitta iugulo ictus interisset: Suessio in prædam militi data est. Nec ab ecclesiis temperauit: furor militaris. Suessio diri/ pitur

Suessione direpta Carolus laudunum se contulit. Quo Niuernensis comes bur/ gundi frater adueniens regi fidem dat: nullo tempore suppetias laturum fratri. Profectus inde rex ad sanctum Quintinum uiromandorum ualidissimum oppidum nuntium accipit de burgundorum aduentu: quos iohannes ad e attrebatum uenire iussisset: aduersum quos prodeuntibus barri borboniiq; ducibus cum alenconii atq; ar migniaci comitibus. Captis inter fugandum aliquot burgundis et guydone de barro: reliqui tandem attrebatum peruenere. Quo rex mouens obsidione attrebatum circũ cingit. Demum per hollandiæ dominam quæ burgundi soror erat rebus compositis: rex parisium remeauit. Eodem tempore apud constantiam rheni ciuitatẽ synodus uniuersalis habita est. Vbi iohannes uigesimus tertius ob crimina sibi obiecta in insula marci prope constantiam custodiæ traditus pontificatu priuatur. Nec multo post gre/ gorius duodecimus & benedictus duodecimus qui se pontifices pertinacissime prædi cabant dignitate pontificia se abdicantes liberam eligendi pontificem potestatẽ con/ cilio præbuerunt. Electusq; est otho colũna qui martinus quintus appellatus est. Post q annos quattuor: ecclesia uero pastore caruisset. Et uenientes a henrico angliæ rege ad Carolum oratores cum peterent catherinam Caroli filiam suo regi dari uxorem: responsum acceperunt non esse carolo ocium huic rei animum intendendi: q̃obrem discedere in angliam parati oratores duci se harfleum petunt: non q breuior (ut ipsi simulabant) per eum portum nauigatio esset: sed reuera quia nouerant Henricum classem ad traiiciendum in franciam exercitum instructam habere: cupere propterea locum exploratum sibi esse ut portus naturam munitionemq; suo regi referrent. Non multo post tempore henricus harfleum adnauigat. Vbi stoteuilla arcis beluacensis præfectus: baqueuilla & lyonetus braquemontus præsidio affuerunt concedente pau lo post ad eos gaucurto. Astabat ad subsidium apud caudebecum cum mille quin/ gentis equitibus boussicaudus: apudq; honfleum: quæ arx in conspectu harflei sita est: agebat cum totidem armatis Albretus conestabilis: ut egressos nauibus ad fru/ mentationem et pabulationem anglos prohiberent: atq; interciperent. Sed nihil commeatus discedens domo henricus omiserat. Adeo enim rebus necessariis clas/ sem oppleuerat: ut nihil foris petendum esset. Itaq; tam pertinaci obsidione fran/ ci circumsepti Harfleum hosti dedunt. Ea lege: ut tunc liberi facti si priusq Henri/ cus Calisium repeteret a francis non inuaderetur: se captiuos ipsi Calisii repræsenta/ rent. Relictis ad Harflei custodiam præsidiis Henricus Calisium uersus cum suis contendit. Id postq conestabilis Albretus cognouit: Carolo indicat. Igitur mit/

tuntur per omnem franciam nuntii qui nobilitatem ad arma uocent aduersus anglos quibuscum priusq̄ arthesio abirent prælio decertare carolus constituisset. Interim albretus & boussicaudus marescallus abbatisuillam petentes quindecim totos dies anglum transmittere somam amnem prohibent. Deniq; inuento inter corbiam peronamq; traiectu: amnem henricus transmittit. Indignati propterea franci q̄ hostis sine ulla concertatione ab eis dilaberetur: duces barri atq; borbonii & niuernēsis comes anglo diem ad præliandum per caduceatorem dicunt. Qui rem sibi acceptam esse simulans: præliandi se potestatem facturum esse promisit. Sed fefellit henricus expectātes francos: & per bellamquercum calisium petere properabat. Qua re cognita duces uiam hosti præcludunt: atq; ad regem qui rothomagi erat mittunt precantes prælio adesse curet. At biturigum dux non contentus totis copiis uno in loco pugnam indictam esse memorq; cladis apud pictauos acceptæ carolum rothomagi continuit satius esse dictitans prælio tantum uinci q̄ et prælium unacum rege amittere. Nihilominus franci castra apud blangium metantes hostem ultra progredi prohibebāt parati omni modo manu prælium conserere. Verum anglus impetratis usq; crastinum induciis acies interim instruxit. Venit interea ad francorum exercitum aurelianus dux cum duce brabantino confluentibus insuper undiq; militibus francis. Prius tamen q̄ acies procurrerēt duces ad hostem misere guyscardum dalphinum hugonem de trassy & petrū de hely sciscitatum quid daturus esset: si liber abire in angliam permitteretur. Responsi (præter aurelianum ducem) nemo conscius fuit. Ad insequentem autem modum suas franci acies ordinauerūt. Primam frontem agebant albretus & boussicaudus marescallus tria equitum millia habentes. Hos sequebantur in primis aurelianus dux cū sexcentis equitibus: dux borbonius mille ducentos equites ducēs: edouardus dux barri sexcentis militibus stipatus: niuernensis comes mille ducentorum hominū ductor. Post hos ordine composito incedebant robertus barrensis & daumallus comes cum quadringentis equitibus. Comes deu trecentis præerat. Totidem ducebat uandemōtus comes: rossius comes ducentos. Aderat quoq; brabantinus comes quem hannonienses sequebantur. Nam ex suis perpaucos eduxerat. Iohanni barrensi lothoringi ducis fratri ducenti parebant. In subsidiis dextrum cornu richemontus comes & cum eo sexcenti equites tuebantur. Sinistrum uindocinensis comes totidem stipatus armatis asseruabat. Armatorum summa nobilium decem millium fuit præter peditum & humilis coditionis hominum ingentem multitudinem. In anglorum exercitu mille quingentos equites & peditum sagittariorum octodecim millia esse fama referebat. Ordinatis aciebus albretus ualidam equitum manum anglos adoriri imperauerat: ducibus gaufrido boussicaudo: grauilla: trimolo: helipueto brabantino: iohanne dengeno: aleammo champeo: roberto thralo: & pichone de turre. Qui protenus mouentes neglecto albreti imperio ad primū conflictum fugæ perpetuo se dedecore cōmiserūt Anglus autem explorato francorum statu: cum eos negligenter agere: quosdam ad ignem (uelut frigeentes) torpere (id em̄ sub extremo octobri mense gerebat) alios per agrum palantes equos curare: & ad pascendum ducere quasi hostem tam propinquum parui æstimarent ipse in incompositos signo dato repētesuos educit. Mox atroci commisso prælio: cecidere francorum millia quattuor genere illustri. Anglorū quadringenti cum duce eboracensi henrici fratre. In hostis potestatem uiui uenere aurelianus & borbonius duces: Comites deu: uindocinēsis & richemontus cum boussicaudo marescallo. Quos in angliam henricus captiuos duxit. Prælio non affuit dux britonum licet librarum centū millia ad stipendium militum a rege cum ciuitate madonensi accepisset: donatus insuper esset aureo equo cuius frenum sellaq; gemmis plurimis atq; preciosis ornata erant. Eius equi precium quinquaginta millium aureorū fuit. Blangiana clade affectus rex francus: armigniacum comitem conestabilē instituit hominem potentem atq; armis strennuū. Qui armigniacensium copiis instructus: ad regem confestim uenit. Per eosdem dies Iohannes burgundorum dux contracto exercitu cum trecas accessisset missis ad eum reginaldo dēgeno & iohāne malestreto

brioci episcopo: offert carolus picardiæ administrationem si in anglos bellum gerere non recuset. His respõdet se propterea uenisse ut regem dalphinumq; generum suum conueniat. Reuertẽtibus nũtiis rex cum hominẽ armatum ad se admittere nollet literas illico ad uicinas urbes dat: ne burgundũ accipiant. Latiniaci tamen qui ad sequanam parisiensis agri sunt ducem & exercitum intra oppidum admiserunt ubi ab idibus nouembribus usq; martii nonas hibernauit. Interim circiter dominicũ natalẽ dalphinus obiit mortem tumulo apud diuam mariam parisieñ. impositus. Defuncto dalphino armigniacus & tanguydus de castro parisianus prætor ciuitatis custodiæ designantur & carolus pontiniaci comes regis filius præfectus parisiorum quem capitaneum appellant institutus: missis ad hannoniæ comitem oratoribus ut carolum qui dalphinus iam esset & cuius curam gerebat ad præfecturam obeundam parisium deduceret: modo burgundus absit qui rerum administrationẽ magnopere affectabat. Tradunt hystorici sigismũdum alemanniæ imperatorem eodem anno qui fuit domini quadringentesimus decimussextus supra mille ad carolum: deinde ad henricum conciliandæ pacis causa incassum uenisse. Quo tempore apud ualemontem armigniacus cum uicecomite narbonensi anglos fugauit: quadringentis occisis. Fugientem dorseti comitem henrici patruelem: dum marescallus longuyacus incautius persequitur: ducentos ex suis e conspectu arflei amisit. Sigismundus cum in anglia esset: uenere ad henricum nuntii de suorum apud ualemontem cæde. Eapropter animo æger atq; indignabundus: imperatorem de pace non audiuit. Interim male a francis aduersus anglos nauali bello ad sequanæ ostia pugnatum est: duce uicecomite narbonensi & montenaio Eius incommodi causa in piquetum de haya & reuerium boulignum refertur: qui cũ instruendæ classi: et soluendis millium stipendiis præpositi essent: segniter agentes: nec militem nauibus imposuerant: nec a terra aliquot onerarias naues subduxerant: cum in conspectu hostis apparuit. A rothomagis insuper seditio surrexit: occisoq; raolo gaucurto ciuitatis prætore: arcem ciues circumsederant: cuius præfectus erat iohannes borbonius pratelli dominus. Erat eo tempore andegauiæ dalphinus ad curandum funus soceri sui siciliæ regis qui rothomagensium defectione cognita: carnutum se contulit: ubi nuntium accepit: burgundos sanctum florentinum obsedisse. Igitur aduersus illos guidonem torseyum cum octingentis equitibus: et balistariis mille confestim mittit. Occupauerant iam oppidum burgundi: oppidanis se illis sponte dedentibus. Propterea franci imposito arci firmissimo præsidio discesserunt. Rothomagenses autem cognito dalphini aduentu: demissiores affecti: seditionis culpam in milites transferebant: a quibus quottidianis effecti essent iniuriis. Admissis rothomagensium excusationibus: dalphinus eis ueniam dat: instituto daumallo comite qui ciuitati atq; arci præsideret. Interea dum rothomagi hec a dalphino geruntur: angli ad touquam quæ ualidissima est in normannia arx: castris positis: eam timide segniterq; ab iis qui intus erant defensam capiunt. Et burgundus eodem tempore nuntiabatur parisium cum ingenti exercitu aduentare. Inter hec dubius dalphinus cui potissimum occurreret: decreuit parisium proficisci. Vix ciuitatem intrauerat ecce burgundus uãuis: & apud burgũ reginæ castra facit. Armigniacus autem & qui cum eo parisii erant quottidianis illum eruptionibus lacescentes: damnificantesq; castra mutare coegerunt. Propterea ad montemlericum mouens castellum certis conditionibus recepit. Inde in uastinium contendens: cum pussiacum frustra obsideret: carnutum copias mouit: quam sciebat a dalphino recenter defecisse. Angli præterea cadomum fallesiam baiocas & sanctum laudum subiugant. Nec stetit in fide cõiugali regina: causam sumens: q a dalphino atq; armigniaco damnis iniuriisq; offensa fuisset. Nam cum grandem pecuniam diuersis templis seruandam credidisset: cancellario eius et Guillermo canteo & Iohanne picardo scriba thesaurum prodentibus armigniacus: & prouinciæ præses Iohannes louuetus ea sibi rapuerant. His causis excita mulier burgundum ex carnoto accersit. Qui festinatissimis itineribus ad regem profectus a turonensibus recepitur: captis thesauri proditoribus qui multa se pecunia redemerunt. Et cum

Touqua arx ab anglis capitur

iohannes uinonetus arci præesset eam nulla ui impulsus burgũdo permisit. Mox per turonorum loca dispositis præsidiis: reginam cum filia eius catherina carnotum adduxit Inde ioingny se contulit. Quem ad yonam amnem usq; cum sexcẽtis supra mille equitibus persecutus armigniacus: quia increscẽtem ymbribus amnem transmittere non poterat retro conuersus est. Senonẽses tunc temporis burgundorum partes secuti a rege defecerant. eam ob rem parisiani duce tanguido eorum prætore ciuitatem illorum obsident. Qui circũsessione arctati: cum de deditione facienda obsides dedissent: audientes subsidium illis a burgundia uenire deditionem ad obsidum perniciẽ omiserũt. Nam eorum obsidibus capita securi percussa sunt. In linguam occitanam per id tẽpus auraicensis princeps burgundæ factionis opinatissimus sectator: expeditionem desumpsit. In quem dum aruerni uiuariẽsesq; arma parant: ipse magnam regionis partẽ occupat: præter uillam nouam & bellocarum. Anno deinde christianæ gratiæ. M. cccc. xviii. mense mayo: iohannes uillerius insulæ adæ dominus: trecentis bellacibus atq; sanguinariis satellitibus stipatus noctu parisium ingreditur patefaciente ciuitatis portam perreneto clerico fabro ferrario: qui patri clauem ciuitatis sustulerat. Iamq; ad mediam ciuitatẽ nullo percipiente peruenerat cum suos clamare pacem & salutẽ burgundo uillerius iubet. Ad pacis nomen iiq; burgundæ factionis erãt excitati: andreana ptin⁹ cruce desumpta (id em̃ erat eius factiõis signũ) uillerio se adiũgũt. Aurelianorum uero partium studiosi: abditis locis utcunq; melius poterant se credebant. Ea persecutione cognita: dalphinus & qui cum eo erant in sancti antonii propugnaculo se recipiunt. Erant autem cum iohãne uillerio ueteres regii officiales & ministri qui magistratu fuerant amoti: qui ad regem cum uillerio uenientes: innouata cum eo familiaritate atq; beniuolentia: hominem mentis impotem equo impositum per urbem circũducunt ad populi fauorem sibi conciliandum. Nec mora in omnes quos sibi hostes esse arbitrarentur desæuiũt. Atq; in primis armigniacum: henricum de marla franciæ cancellarium: comitem de grandiprato: & q̃plurimos uariæ dignitatis & potẽtiæ homĩes quos in custodia diuerso carcere destinebant: interimunt. Nam misso ad eos lictore: cum perditis hominibus qui ex agris ad eos defluxerant: eos e fenestris uel pinnis præcip̃tes in pauimentum desilire compellebant: iohanne burgundo parisiĩ agente. Auctoribus quoq; quem dixi uillerio: iohanne lucemburgo: carolo de lens: claudio castello: & guidone barrensi. Interemptorum per hanc tyrannidem numerus millium quattuor fuisse relatum est. Causa necis satis erat alternæ miserationis signum aut si qs sua perdidisse quereretur. Nam qui regis erant armigniaci: qui burgundi: burgundiones per ignominiam appellabantur. Dalphinus autem cum ex propugnaculo sancti antonii meldunum peruenisset: accitis belli præfectis: petrus de rieux marescallus frãcus & barbasanus: compluresq; alii armatorum ductores ad eum profecti sunt. Quibus cum propugnaculum antonianum repetens: tentat parisios recuperare. Progressi itaq; per sancti antonii militarem uiam iam ad bauderii portam uenerant: cum domos ciuium ingredientes: prædas agere miles cepit. Quãobrem irritatis in se ciuib⁹ cœpto destiterũt. Et dalphinus spe recuperandæ urbis deposita: meldunum rediit: cõmittitq; tanguido campaniæ & briæ finitimarumq; urbium administrationem. Instituit quoq; linguæ occitanæ rectorem comitem fuxi. Qui magistratu adepto nihil moratus: contractis copiis auraicensem regione ad nymatensem usq; urbem & sancti spũs pontem extrudit. Interim dalphinus in turonos progrediens ciuitatem recepit: ciuib⁹ nullo damno affectis. Præerat per hos Conciaco castro petrus de santatrilla uasco: cẽtum equites habens. Quem ancilla quam sibi seruientem domi habebat hosti (ut ptenus dicam) prodit. Erat in uinculis homo ancillæ notus. eadem qua mulier patria oriũdus Hec cum ad captiuum interdum uerba faceret: Captiuus fidem interponit si se liberaret. eam in uxorẽ accepturũ. Ancilla spe nuptiarũ ducta: sub puluinari quiescentis dñi claues arcis noctu surripit. Et carcere recluso uĩctisq; emissis: illi ad præfecti cubiculum irrumpentes hominẽ iugulant: atq; opibus direptis arce potiunt̃ accersito festinanter iohãne lucẽburgo: q in uiromãdia agebat. Illucescente sole petri milites solitudinem

Auraicensis princeps

Iohannis uillerii crudelitas

Cædes

Insolens miles

Proditio ab ancilla

arcis e proximo uico admirantes: inscensis equis pars monte acutum: pars guysam in terracia petiuere: duos præficiētes sibi belli duces: stephanum uignolum qui & hyrus appellatus est: & potonem de santatrila armis per omnē ætatem instructos & apprime belli peritos. Qui mox in agrum suessionum ducentes cum equitibus quadraginta tm̄ lōgauallum quadringentis militibus superbum fundunt. Eadem quoq; fortuna usi hectorem saueuium mille armatorum ductorem in territorio laudunensi superauere.

Hyrus

Pontisaram franci per id tempus ex anglorum subiectione funibus in muros scandētes noctu recuperarunt. Henricus autem angliæ rex: primo uere insequentis anni: q erat christianæ salutis millesimus quadringētesimus decimusnonus rothomagum circūducto milite obsedit: occasione accepta: ex ciuium seditione qui præfectū suum daumalum comitem cum multa normannorum nobilitate ciuitate expulerant: admissis burgundis cum duce eorum guidone boutilerio. Septem totos menses anglus obsidionem continuauit. nihil omittēs quod ad expugnationem pertineret. Nec minus cōstanter obsessi resistebant. Ita ut commeatus pœnuria tabescentes muribus uescerētur sperantes uel burgundorū uel dalphini subsidio prope diem iuuari. Sed neuter opem tulit. Nam burgundus neglexit. Dalphinus autem occupātibus anglis sequanæ amnis aditus: suppetias mittere non potuit: & erat illi aliunde aduersus iohannem burgundū sollicitum negocium cui copiis non satis potens obsistere nequibat. Igitur deserti auxilio rothomagenses in hostis potestatem uenere. Interea burgūdus diu uarius animo: anglorum ne an dalphini amicitiam sibi compararet: tandem dalphini partes seq constituit: hortantibus maxime philippo iosquino & iohanne tonlonguo cum nobili fœmina dn̄a de grat. Est oppidum cum arce ubi amnis yonam sequana influit: cui mōsteriolum nomen est: pontem ad utranq; fluminis ripam habens cum sublicio tabulato quod in portæ formam pro rerum & temporū conditiōe sublatum uiam præcludit intrare uel egredi oppido uolētibus. In eo loco dies principum conuentioni dictus est Congressuris principibus: ne ab aulicis alteraltrius principis tumult⁹ oriretur: placuit tabulatum erigi atq; obsirmari: & ad pontis caput oppidum uersus ex tignis & sublicis tabernaculum extrui: in quod cum singulis principibus dalphino atq; burgundo decē delecti proceres tantum introirent. Cōuentu inito: cum hinc atq; hinc multa de præteritis iniuriis refricarent: subito excandens unus qui cum dalphino aderat: iohānem burgundum necat. Hic fuisse creditus est tanguydus de castro aureliani ducis qui parisii imperante burgundo interemptus est maxime olim familiaris. Iohanne necato: philippus eius filius qui parisii agebat anglis se coniūgit. Carolumq; regem cū regina et catherina filia quos in potestate pater uiuens habebat hērico anglo tradit: parisios quoq; briam campaniam atq; burgundiam adiungit. Quibus auctus henricus catherinam caroli filiam trecis uxorem accepit: non reclamante populo qui spem acceperat libertatis cum tot potentes ad pacem cōiunctos principes uideret. Facile siquidem populus fidem constantiamq; proposita sibi libertate commutat. Dalphinus dum hec aguntur in linguam se occitanam confert: ubi recepto ui ponte sancti spiritus: & nymatensi urbe recepta: comitem fuxi magistratu amouet instituto in eius locum carolo borbonio claromontensi comite. Qui biterras a fuxēsibus occupatas mox obsedit cepitq;. Dalphinus autem his gestis ad bituriges turonosq; festinus accessit. Henricus uero ex trecensibus senones adoritur: scotorum regem quem captiuum habebat secum ducens ratus scotos qui auxiliares dalphino uenerant. Captiui regis fortunam miseraturos & cum eo in scotiam reuersuros. Sed illi parui habito rege: dalphinū secuti sunt. Subiugatis senonibus: moretum monsteriolumq; capit. Inde meldunum circūcingens: latus oppidi quod ad siluam respicit anglus obsidet. Alterum ubi est diui petri templum burgundi tenuerunt. In præsidio erat barbasanus qui meldunū egregie tuebatur: qui tandem frumenti copia defectus: dedere se anglorum potestati compulsus est. Libertate inde abeundi omnibus proposita: præter eos qui iohannis burgundi necis conscii haberentur. Oppido recepto: quos uoluit reos henricus depræhēdit: & in primis barbasanum & aliquot militum præfectos: cum alicuius nominis &

Pontisara recuperata.
Rothomag⁹ obsessa
Burgūdi ducis cædes
Henricus angl⁹ catherinā caroli filiam duxit uxorē
Meldunū capitur

Meldis capit

potentiæ incolis quos parisium in custodiam misit. Meldem quoq; paulo post anglus circũuallat & suppetias obsessis ferentem dauphemõtum dum in ciuitatem irrumpe/re festinat: capit. Desperato subsidio: obsessi cum dissidium inter se concitassent: deditionem faciunt: data potestate militibus abeundi: præterq̃ notho de uauru eiusq; uicario: quos hẽricus ad arborem ulmum quæ in uia militari parisium uersus procera erat: suspendere iussit. Paucis post diebus ipse cum uxore in angliam traiecit: ubi pregnãs regina henricum peperit. Quo tempore comes de pointieure britonum ducẽ captũ in custodia seruauit. Et clarentiæ dux henrici frater ex normannia andegauiam eum ualida armatorum phalange profectus: castra apud bellifortum metatus est. Qui ex scotis frumentatoribus captis cognito inter prandendum: q̃ apud baugeum franci cũ scotis in armis essent: a conuiuio surgens. Adoriamur inquit illos in nostra sunt pote/state. Nec pedites ulli sed equites tantum nos comitentur. Progredientibus anglis ad uicum cui paruus baugius uocabulum est: iohannem de cruce strennuum equitem gallum offendunt. Qui conspecto hoste raptim cum suis templum ingressus: offirmatis in hostem portis in turrim ecclesiæ conscendit. Vbi dum frustra clarentiæ dux se/det: reliquos inuadere frãcos appropat. Præcedebat aciem dux super galeã sertũ aureum gemmis honestatum portans. Quem in se irruentem franci inter primos necant. & cum eo complures proceres anglos. Captis comitibus hantitono & sombressero: necnõ thoma beauforti sombresseti fratre: reliqui fuga dilapsi sunt. Qui cenomanum petentes: cum effractum pontem comperissent: desumptis candidis francorum more crucibus se francos simulantes: ruricolas pontem instaurare compellunt: quos trans/misso ponte protenus trucidarunt: seq; in normanniã contulere. Interim dalphinus ex pictauis turonum ueniens: comitem bouscaudum scotum conestabilem creat: & ad/uersus burgundos ducens montẽmiraldum gallardonemq; in cenomania capit. Cæterum henricus ex anglia accepta fratris sui clarentiæ ducis morte: maioribus copiis eductis: druydes id est drocas capit: & deinceps uindocinas adortus: baugentium cõ/tendit. Sed cum ad uada ligeris castris positis anglum transitu franci prohibent: henricus commeatu destitutus: secundum ligerim iter faciens in belsiam exercitum ducit: hortensibus herbis atq; holeribus tantum uitam sustentantem. In ea regione reuge/montem a se captum incendit: supplicio affecto cum suis commilitonibus arcis præfecto. Post hec ad uillam nouam quæ ad amnem yonem sita est contẽdens oppidum ui occupat: atq; inde uindocinas uersus se conuertens: fame pestilentiaq; uexatus: quat/tuor ex suis millia amisit: auium ferarumq; pabula: quæ per agros scilicet inhumata iacuerunt. His ipsis diebus iohannes forestanus rochebaronis dominus burgundæ factionis: aruernos ductis in eos copiis uariis incursionibus uexauit. Verum complures aruerni proceres ex anicio duce carolo perdriaci comite in hostẽ progressi sunt: quos ubi uenientes ad se hostes conspiciunt: in oppidum quod serueretam incolæ uocant se conferunt. Franci autem nihil cunctati proxime oppidum castra metantur. Interim castris egressus sagittarius quidam: molendinum quod iuxta erat petit: quippiam prædæ sperans. Nec diu moratus molendino ignem intulit: quo mox oppido conflagrã/te: burgundi partim ad perdriaci comitem & francos: ueniam petentes confugerunt: partim cum forestano per montana rochebaronẽ petiuere. Quos persecuti franci rochebaronem & alias quæ forestani arces erant receperunt. Conenses autẽ qui ligerim accolunt cum a francis obsiderent: de oppido dedendo obsides tradiderũt si intra cõ/stitutum diem subsidio non iuuarentur. Henricus opem conensibus laturus morbo (quem fiacrii esse uulgus credit) corbolii decumbens: non multis post diebus defunctus est. At nihilominus bethforti dux conẽsibus suppetias tulit: & franci acceptos obsides restituerunt. Ex conensibus bethfortus dum bituriges adoriri contendit: audita henrici morte: cœptis desistens in angliam: burgundi in burgundiam redierunt. Inter hec belli incommoda Carolus rex ultima naturæ persoluit: apud sanctum dyonisium sepultus. Anno salutis millesimo quadringentesimo. xxii. quo etiam anno henricus mortem obierat.

Henricus ex margareta nascit

Clocestriæ dux occidit

Serueretta oppidũ capit a francis

Henric9 mo/ritur

Caroli sexti mors

Eiusdem compendii Liber decimus.

CRium p̄xime præcedētium regum fortuna: aduersitatis quidē atq̧ miseratiōis plena fuit. Sed queadmodum solidum & uegetū corp⁹ malæ ualitudinis nō confestim sentit incommoda: ita supioris temporis locuples & diuitiarū oppletus populus tolerādis aduersitatibus primū sufficiens: frequētia tandem calamitatū attritus tabescere & quasi obstupescere cœpit. Nam toto regno hic a burgūdionibus: inde ab anglis mox ab his qui se rebus cōsulere dicebāt ita tumultuabat̄: ut dicere difficile esset: hostis ne: an francus plus damni miserabili populo importaret. Eo quoq̧ fortunæ iniquitas processit: ut carolo eius tempis regi: de quo scribere incipio bituriges tm̄ parerent: & bituricēsis rex ipse ab hostibus uocaret̄. Quæ em̄ militum cohortes & præfecti: sparcis locis arces & aliquot loca tenebāt: nullo stipendio sustentati: sicut ab hoste cum poterant rapiebant: ita ab amico atq̧ obtēpante pro eorum libidine auferebāt. Per has igit̄ malorū omniū tempestates carolus caroli sexti filius rex appellatus est. Hēricus præterea (patre henrico defuncto) regiū frāciæ nomen usurpabat: franciæ angliæq̧ se regem publicis priuatisq̧ litteris: & forēsi sigillo monetaq̧: quam nouam cudit appellans. Itaq̧ cum ex uetustissima edouardi tertii q̄rela: tum ex ea quam nūc dicam causa franciæ regnum hēricus uendicare se iactitabat. Itaq̧ dum catherina caroli sexti filia hērico huius henrici patri nubit: Hæ matrimonio leges dictæ sunt. Si præ hērico uita defungeret̄ carolus: franciæ regnū hēricus adiret. Sin contra: & ex hērico uirilis proles superstes foret: Carolo deficiēte henrici filius frānciæ principatū adipisceret̄. Nulla de carolo cuius nūc gesta scribere aggredimur legitimo licet hærede mētione habita: tanq̄ ad eum nulla regni portio attineret. Itaq̧ in regia & primaria francoꝝ ciuitate henricus ipse temporaria ambitione superbiens q̄q̄ in anglia unum annū agens educaret̄: regia appellatione atq̧ administratione usus est: ebetis quidem ingenii nec satis ad regiam maiestatē idonei. Cui tametsi illustre exordium fortuna concessit: deseruit tn̄ & utroq̧ tandem regno extrusum misera seruiture senescentē affecit. Ad primas hērici gloriolas & fastus Carolus intētiore aīo nixuq̧ erectus: armis ius tueri: & hostem extrudere regno tētauit uictis aliqn̄: atq̧ interdū uincentibus francis. Nusq̄ tn̄ per eos dies totis copiis pugnatum est. Sed ut casu se milites offendebāt occasione captata: repētina prælia cōmittebāt. Inter quæ illud insigne fuit quod a salsebēriēsi & sufforto anglis comitibus dum cranantū obsident cōmissum est. Vbi dum boucarius conestabilis & almaricus seueracus senescallus a carolo missi liberare obsessos magnis uiribus contēdunt duobus ex suis millibus occisis: ipe conestabilis uiuus capit̄. Quo fere tempore aliud contraria admodū sorte a iohāne haricurto comite daumalo apud brossimerā aduersus anglos quasi ludente fortuna gestum memorat̄. Ex normānia duce thoma poullo: angli p̄fecti: incursionibus p andegauēsem cenomanūq̧ agrum factis: cum apud segreyum castrum aliquos dies castra habuisset obsidibus acceptis: captiuisq̧ abductis & abactis pecoribus: normāniā repetere constituerūt. In eo igitur uiculo instructa acie sesistēs daumallus hostē expectat: præmissis octoginta eqtibus: duce ambrosio deloro & ludouico tromargo: q hostis aduentū explorarēt. Quē ubi cōspexere: aīosi in eū feruntur. Sed q in prima fronte angli pedites incedebāt: singuli singulos pacutos sibi pallos ueteri suo more præstituūt. Quare franci eqtes a pedite anglo sensim diuertētes in postremā aciem incurrūt: ita ut turbatis ordinibus peditē āglū simul cum equitibus pugnare coegerit. Interim aduenīēs cū suis daumallus: præliū acerrime cōmittit fuditq̧ hostē. recupatis obsidibus atq̧ captiuis cū millibus boū duodecim. Ex anglis eo prælio q̄drīngenti supra mille ceciderūt præter eos qui fugiētes necati sunt. Ex francis eques unus auratus iohannes russus cum aliis paucis desideratus est. Ex angloꝝ toto numero centū oīno euasere Capto in fuga thoma poullo & thoma clitone. Victoria potit⁹ daumall⁹ in normāniā p abrincas ad sc̄tm̄ laudū usq̧ p̄gressus: tādem in cenomaniā reuersus est: præda onustus & gloria clarus.

Per id tempus salsebēriensis comes anglus sedanam briæ oppidum circumsedit: &

Carol⁹ septimus rex

Hēric⁹ angl⁹ pseudo rex

Haricurt⁹ anglos uincit

Sedana ab āglis capit̄

expugnauit: occisis inter oppugnandū quadraginta francis cum eorum præfecto guillermo marino: & totidem ex imperio comitis furcis suspēsis. In normānia uero cū sancti michaelis montē qui in æstuario maris est britāniam uersus angl⁹ circūuallaret turriculis ex materia ad militis stationem per montis ambitum extructis: magnisq; nauibus & milite & commeatu instructis: ne quid ad obsessos importari posset mirabili rerū pœnuria incolas affecit. Donec comparata apud sanctū malum classe: bellifort⁹ britonum admiraldus anglos inuadere fœliciter tentauit. Nam ita nauali prælio superior extitit: ut anglis copioso numero occisis obsidionem dissoluerit. Ab obsidione dimoti angli. ardonem tribus passuum millibus a monte distantem fugiētes: in eo loco propugnaculum quod bastildam vulgus appellat extruūt. Ex quo i arenas frequēter progressi leuia cum iis qui in præsidio apud sanctum michaelem erant prælia committebant: donec iohannē conlóceus normānus eques (sicut inter eum & michaelianos conuenerat) statuto die aduenieris: repertos in arena anglos ad ducentos occidit: Capto nicolao bourdeto anglo opulento homine. Venit eodem tempore rupellā comes glascueñ. scotus quinq; armatorū millia ducēs ut carolo regi auxiliaris esset. Quē rex beniuolo affectu & multo honore suscepit. Dux autē bethfortus quem franciæ regentem anglicana factio appellabat yuerum normāniæ arcem obsidens: postq̄ mēses tres in negocio perseuerat: giraudum loci præfectum eo necessitatis perducit: ut intra definitum diem si sibi nō auxiliarent̄ franci: arcem dederet. Quod cum giraud⁹ regi per caduceatorem nūtiasset: Carolus ex turonis iohannē alenconii ducem deputat qui unacū comite glascueñ: comite boucano: comite daumalo: & uicecomite narbonensi bethfortum ab yuero propulsarent. Illi per carnutes magnis copiis iter faciētes certi facti sunt giraudū arcem bethforto dedidisse. diuersi igit̄ ab yuero: uernoliū quā anglus tenebat capiunt: quæ cum ad alenconii ducis ius pertineret: eam duci restituūt Ibi dum de futuro bello gerendo consultant: bethfortus in eos mouere nūtiat̄. Fuere qui prælium detrectarent: superiorꝫ incommodorꝫ non obliti: quæ & apud creciacum & deinde apud blangium franci accepissent. Alii quibus odiosus erat anglorꝫ principatus. prælium suadebant: dedecori illis atq; timori datum iri: si in proximo habētes hostem pugna abstinerent. Nam si nullo commisso prælio inde abeant: fugæ similē discessum eorum esse. Vicit sentētia hec: quæ infœlicem habuit exitum. Egressi uernolio franci: in proximo agro acies instruūt. Et utriq; cornu equitatus partem distribuunt. Bethfortus interim ordinato agmine incedens: mox ubi in conspectu astitit: frāci prælium conferūt. Lombardi equites numero quadringenti quibus mandatum erat i primam hostium aciem irrumpere cum primos in frōte obuios fudissent prædæ auidi ad diripienda castra magis q̄ ad feriendum hostem operam nauauerūt. Qui autem alteri cornu præerant equites franci cum se in primā sagittariorꝫ frontem intulissent: anglos fundunt: dissipant: occidūtq;. ita ut facile hostis existimaret uictoriam penes francos esse. Sed bethfortus suos reuocans & fortiter pugnare cohortatus: prælīū instaurat frācosq; euicit. Ex quibus cecidere glascuēsis comes cum filio iameto: Comes boucanus daumalus: uicecomes narbonēsis: comes uentadorus grauilla: belsautus: carolus bon⁹ antonius cahorsus malicornus: guillermus de palude: alii præterea ad numerū quinq; millium. Capti fuere alenconius dux & eius nothus: & taietanus franciæ marescallus. Potiri uictoria angli uernolium recipiunt: dimissis libere francis qui oppidū tenebāt.

Mons sancti michaelis obsidetur

Pugna apud uernolium

Salberiēsis post hec comes collectis copiis dum cenomanū eius obsidēdæ causa pgit: guillermus porcus eques ex insidiis quas nō procul a sagio posuerat: in anglos insiliens complures nullo suo damno interemit & cepit. Nihilo tamen segnius salberiēsis præteriēs cenomanū duxit: quam tormētis labefactam tādem subiugat: data frācis abeundi potestate: cum ei mille quingētos aureos persoluissent. Mouit inde ad sanctam susannam eiusdē regiōis ualidum oppidum. Cui ambrosius delorus præfect⁹ erat Dura obsidio fuit: quippe quæ & anglorum cōtinua oppugnatione & francorum uirili defensione vulnerum & mortis plena extitit. Habebat anglus tormēta nouem: quas bombardas dicunt quibus oppidi muros cōtinenter quatiebat: ita ut paucis diebus tm̄

Cenomanū capitur

muri deiecerit quãtum arcu emitti sagitta potest. Igitur cõpulsus necessitate delorus deditionem fecit: duobus scutorum millibus pro sua suorumq; libertate hosti persolutis Cepit praeterea salseberiẽsis arcem metã cui inhes nomen incolae dicũt: cepit & ferita/tem bernardi quarto mense postq̃ eam circũsedisset. Liberatus ex eodem tempore ex anglorum potestate arturus richemõtus comes britonum ducis frater: ad carolum q andegauis agebat ex anglia uenit: & salutandi regis & ei obsequẽdi causa. Quẽ perbe/nigne carol⁹ habuit: eũq; conestabilat⁹ dignitate affecit mortuo in uernoliana pugna boucano qui eundem magistratũ gesserat. Paucis post diebus exactis. Angli cũ sanctã ianiã dirutum olim oppidum & britonibus finitimũ ĩstaurassent: posito illic robustissi mo ex suis praesidio: arturus conestabilis collectis uigiti hoĩm millibus: sanctãianiam circũsidere pergit. Dum aũt quattuor totas horas in oppugnatione consumit. Angli per posticum quae ad lacum oppido proximũ est eruptiõe facta: eius partis insultores partim pellunt partim interimũt: alios in ipo lacu mersos extingunt. Igitur omissa op pugnatõe cum in castra franci reuertissent: exorto exercitu media nocte tumultu: oẽs desertis castris tormẽtisq; reclamãte arturo in sua quisq; remeauit. In andegauiam tñ non multo post ducens guellerandũ cepit. Contra uero angli remetortum arcẽ ceno manensibus abstulerũt. Quam paucis post diebus sableyus praefectus & belmanori⁹ ad iutore ambrosio deloro ui receperũt & deinde malicornum. Quo tempore gyacus inter regis consiliarios primarius delatus q̃ regis fiscum thesaurosq; ad suos usus ma/gisq̃ rei publicae utilitatem dispensaret: arturi iussu capit⁹ & in profluento demergitur.

Arturꝰ riche/mõtus ex an/glia liberat⁹ conestabilis a carolo con stituit⁹

Gyacus the/saurarius de/mergit⁹

Obsidentibus per eos dies montisargum anglis: oppidũq; perseuerãti oppugnatõe premẽtibus: mittit arturus ad obsidionẽ soluendam: equites armatos grauillã & gau/curtum: stephanũq; uignolum hyrum. Hi accepta forti militũ manu: dum ad mõtisar gum peruenere: effractis munitionibus quibus se hostis circũsepserat plurimis occisis anglos fugant. Non dissimili fortuna apud ambrieras pugnauit ambrosius delorus aduersus henricũ blancũ anglum: ducẽtis supra mille armatis stipatũ cum ipe delorus centum tñ & sexaginta equites haberet. Eadem tempestate alẽconii dux qui apud uernoliũ captus fuerat ex anglia liberatus est: solutis ob redemptionẽ eius ducẽtis au/reorum millibus quae partim p̃sto ĩpẽdit: datis pro his quae dissoluẽda restarẽt obsidibus

Alenconii dux de capti/uitate redit

Inter hec cenomanenses anglorum principatũ perosi: aliquot praefectis francis accitis eos in ciuitatem clam admittũt: comite doruało atq; albreto negociũ gerẽtibus. Ho/stes cognito frãcorum ingressu in turrẽ (cui orbendellae nomẽ est) iuxta sancti uincentii portam propere se recipiũt: mittẽtes festinãter ad tallebotum qui alenconiũ tenebat: ut suppetias illis ferat: dum spes extabat recuperãdae ciuitatis. Tallebotus cui paratae ĩ armis copiae erant audito suorum periculo magnis itineribus cenomanos petit. At franci quasi securi rerum suarũ: in diuersoriis delicate se curãtes quid hostis molireť parum aduertebant. Itaq; ueniẽs tallebotus & a suis receptus per eam quam ipsi occupabant portam ciuitatẽ inuadit recepitq;: exturbatis francis & iis qui deditiõis causa fuerãt ci uibus supplicio affectis. Nec diu moratus tallebotus pontorsonẽ a richemõto instau/ratam & ualido praesidio munitã obsidet atq; expugnat. Aurelianũ quoq; salseberiẽ sis comes & cum eo tallebotus & comes suffocus cõtracto ingenti exercitu: angustissi/me circũcingit: aedificatis per gyrum quattuor firmissimis p̃pugnaculis quibus impor tari quicq̃ in ciuitatẽ facile prohibebant. Nam quae ad ligerim amnẽ supra aurelianum infraq; oppida sunt anglo parebãt. Fuit tñ aurelianẽsibus animus semper erectus: & an/glicae dñationis impatiẽs. Quibus praeterea carolus rex q̃ poterat maxime erat sine in/termissiõe subsidio. Et aureliani ducis nothus iohãnes homo apprime militaris egre/giam nauabat tuendae ciuitati operam. Boussacus quoq; franciae marescallus: cum ste phano hyro ciuitatẽ cõtinenter tutabať. Erant ea parte qua in belsiam uia est: grandia suburbia & cõplures aedes sacrae. Quae omnia franci ne hosti commodũ afferrẽt dirue runt. Angli uero ad alterã ligeris ripam suburbiũ cum propugnaculo põtis occupabãt Non tñ ita omnia complectebanť: quin inter propugnaculũ grande: cui londoniae no men hostis indiderat: & id quod ad sanctũ lupum erat multũ spacii ĩtercederet: qua ad

Franci negli/gentes.

Aurelianum ab anglis ob sessum

obsessos uia patebat. Igitur ut laboráti ciuitati subueniret: dux borbonius: & cum eo struatus conestabilis scotus: doruallus præterea & stephanus hyrus collecto iusto exercitu: dum aurelianis suppetiari constituút: nuntiú accipiunt: iohanné fastolú áglum equitem commeatú ex parisiis copiosum desumpsisse: & ad eos qui í obsidióe agebát deducere: adiutore symone morhiero parisio℞ prætore. Spe aút intercipiédi commeatus adducti franci: in iohanné fastolum iter couertunt. Ea re cognita fastolus ex tépore consiliú sumés: curribus atq; uehiculis se suosq; nó procul ab ieuilla belsiæ oppidulo circúsepit: & relictis equis pedes pugnat. Idem struatus & doruallus cum bona fráco℞ parte faciunt. Cessit fastolo uictoria struato dorualoq; cum ducentis suo℞ occisis. Borbonius uero aurelianú cótendit. Per eam obsidioné salseberiésis comes (ex ppugnaculi fenestra quod ad extremú pontem est) ciuitatis situm cótemplatus: agitabat animo quonam pacto urbem expugnaret. Cui unus ex copiarú præfectis ei assentás cum dixisset (Quam here ciuitaté núc libere conspicere potes: lapis ex tormento a ciuitate incerto auctore emissus labrum fenestræ cócutit. Cuius fragméta in salseberiésis facié dissipata morté homini post insequés biduum intulere. Haud tñ segnius angli in obsidione psteterunt: curante omnia diligéter guillermo glassida genere quidem nó sublimi sed prudétia & rerum gerendarú peritia inter suos illustri. Longa obsidione uexati aurelianenses cósilium capiút: qua se uia ab hoste liberarét: suadentibus quibusdá nulla deditione facta: pecuniam anglis dare. Aliis uero deditioné utilem fore: si burgúdo duci ciuitas permitteret: qui franco genere ortus speraret ab anglis aliqñ discessurus. Potior hec sententia uisa est: missusq; est ad burgundum potonꝰ santralliésis cum certis códitionibus. Burgúdus quidem (si bethfortus non contraueniat) ciuitatem æquis se legibus recepturú respódit. Mittitq; ad bethfortum de re ipsa nútios. Audita legatióe bethfortus nó ego inquit dumos sentesq; discussi: ut alter auibus potiat. Aurelianéses pro mea uoluntate subiugatos recipiam: & quas per totam obsidionem impensas feci eas compensabút. Id ubi ad burgundum perlatum est potonus re infecta aurelianú reuertitur. Et ab hinc cepit burgúdus animú ab anglis aliquádo discedédi: quia eos uideret gloriæ eius iuidere. Erat illis diebus apud uallicoloré annos uiginti nata iohána quæ patre iacobo darco: matre ysabella in uico dápremo genita ob corporis perpetuam integritaté puellæ appellationé obtinuit. Ea rerum præsentium aduersitatibus deo autore compatiés: robertum baudricurtum oppidi præfectum: aliosq; cóplures præsidii equites duce auúculo suo crebro adibat: eos admonens ut ad carolum eam deducerent allaturam rebus desperatis nó minimá opem. Mulierem baudricurtus parui a se æstimatá iterum atq; iterú aspernatus: perseuerant é demú exaudiuit: datisq; puellæ corporis custodibus eam ad regem duci iubet. Ad carolum ueniés puella: tametsi nullo illum tempore uidisset: ipseq; cæteris aulicis ueste minus ornatus ex industria esset: reueréter tamen atq; urbane regem intuita: salue inquit generosissime rex detq; uitam tibi prosperá deus. Cui cum se regem esse carolus pernegasset: ah inquit puella: tu ipse rex es francorum nobilissimus. Ad hec uerba spem cepit rex cuiuspiá fortunæ melioris. Itaq; selectis prudétibus aliquot uiris qui eam diligétius probarent: illa se ideo uenisse constanter affirmat ut carolum in regnú restituat: deum ita decreuisse: ut se duce aurelianéses obsidione liberent: & angli francia tandem extrudant: perducturam se carolum ad remos: ubi more maiorum sacra unctióe linatur: de quibus omnibus oracula diuinitus accepisset. Tantum copiis opus esse quas illi ducédas carolus committat. Et dum de aliis arduis & ad religionem christianá pertinétibus multa accurate rogaretur: supra fœminæ sensum respódebat. siue enim de diuinitate siue de bello quæreret: non muliebriter sed scite: & quasi perita loquebat: ita ut mulier admiratióí eét multis. Perpenso igit consilio uisum est optimum factu esse. si auspicio eius carolus ad bellum uteretur. De importando aureliá commeatu primum mandatú puella accepit: quam rayus & delorus aureæ militiæ equites ualida armatorú manu stipati comitabantur. Profectis blesam obuii aduenenút reginaldus chartrus remo℞ pontifex franciæ cancellarius: aurelianésis nothus: stephanus hyrus: aliiq; nó pauci electi milites. Cómeatu

Mors salseberiensis comitis

Iohánæ puellæ ad carolú aduentus

curribus iposito & milite instructo: ex blesis per solonam iohanna mouet. Atq; postri die aurelianum uersus progredit. Vtebatur puella i expeditionibus gladio quem hoc modo nacta erat. Est teplu in agro turonesi diuae catherinae dicatum: genti regionis illius plurimu uenerabile ubi donaria plurima atq; uetustissima uisunt. In eo teplo antiquum ensem inter sacras oblationes utraq; parte liliis insculptum extare carolo iohanna patefacit: petens ut misso ad templu armorum fabro gladium illi dono perferat. Admiratus carolus si templu illud aliquado iohanna inuisisset: percontat mulierem qualiter id norit. Neq; inquit puella locum noui neq; humano ad hoc auctore usa sum Deus est qui reuelauit. Mittit rex opificem qui inuentu ad se gladium ferat. Profectus ad templu faber ensem inter squaletia alia arma rubiginosum ad carolu perfert. Quo mox iohana rex donauit. Sed de aglis oratione persequamur. Angli qui ad propugnaculum sancti iohanis blanci erant francos uenire audietes loco deserto ad fratrum augustinensium aedes quae ad extremu pontem in diui lauretii suburbio spectant: se receperunt. Puella uero per medios hostes flumine traiecto que uehebat commeatum in urbem importauit. At quadoquidem uictualia tenuia erant rayus & delorus cum suis blesam remeantes ciuitatis periculu cancellario narrant: cui nisi succurrat uentura esse in hostium potestate. Et iohannes aurelianen. nothus magnopere orabat laborantibus ciuibus suppetiatum iri. Stetit oim sententia copiosissimu commeatum ad obsessos ferre & iter facere per belsiam qua parte obsidio ciuitate magis urgebat. Copiis igitur uecturisq; rite ad iter ordinatis: fra[illegible] (dimidia quae est inter blesam aurelianuq; uia confecta) castra ponetes restiterut: se suaq; corpora curates. Crastino diluculo insequentis diei cum ad duo passuum millia ciuitati successissent iohanna assumptis aliquot cum ualida manu praefectis urbe egressa: uenietibus obuiam pergit: atq; ita exercitibus coiunctis cum franci inferiores hoste no essent: in cospectu anglorum praetereuntes in ciuitate recepti sunt. Victualibus ciuitate cofortata iohanna armis egregie instructa ad propugnaculu quod sancti lupi appellabat mouens anglos qui in eo erant potenter oppugnat atq; uincit: nemine superstite qui uel occisus uel captus no fuerit. Hec cu in conspectu maioris propugnaculi gererent: tentauere hostes eruptione facere & suis auxiliari: sed mox in propugnaculu se receperunt. Franci propagnaculo dissoluto postq; in urbem rediere multis coitionibus clam habitis an londonias propugnaculu oppugnatum irent: comunicato tande cum iohanna cosilio illa succesens: nihil me inquit proceres celaueritis potis sum hec & maiora animo codita meo silere. Tacuerat siquidem proceres ne muliebri leuitate res in uulgu prodiret: quod propugnaculum oppugnandu simularent: ut anglos qui salona uersus in obsidione erant in alteram ligeris ripa allicerent dum suis auxilio uenire festinaret: quibus a sua sessione mouetibus franci eoru stationes occuparet. Nec ira iohanna posuit: donec iohanes aurelianus nothus id quod consilio definitu esset illi enarrauit. Cognito decreto sententia inquit puella laudo si opus reuera assit. Nam cu cordata esset & confides deo mulier: multa quae a praefectis de bello consulebant improbabat: nihil obsidionis tpe sinistre aut infoeliciter gerens Aderat enim praeliatibus suis armis instructa: equo usa poteti & animoso: in quem expedite instar expediti militis coscendebat. Igitur multa animo cogitans: operaepreciu censet si hostem inuadat qui ad extremu pontem ad sancti lauretii suburbana sedebat Erant in flumine naues no paucae muris ciuitatis deligatae: i eis multo milite imposito ligerim transmittit. Copiasq; in continetem exponit: insultum factura in hostem. Pugnatum illic est donec occumbente fere sole receptui signum puella dat. Regredientes in naues francos anglus adoritur. Eam ob rem puella suos cohortata hosti restitit: propulsatq; perseques eum usq; ad augustinesium aedes: quas licet angli munitissimas fecisset: captas tamen fugato hoste franci occupauerut. Erat ad eum quem dixi ponte proxime augustinenses turris ex quadrato lapide cum propugnaculo & fossa: in eo loco fugiens anglus se recepit. Vbi excubias cotinua nocte habens iohana cum illuxisset propugnaculum oppugnare iubet: asserens tempus proxime adesse cum anglus uincedus atq; regno expelledus erat. Dum hinc francus instat: illinc hostis acriter se tuetur

Iohannae gladius

iohanna in humero scorpione ex propugnaculo misso vulneratur: quo vulnere neq̧
tristior neq̧ negligentior fuit: stans continenter ad fossæ labrum & militē fortiter age
re admonens. Continuata obsidione cum aduesperasceret: francus in fossam oīnibus
partibus dilapsus in propugnaculum scandens ui expugnat: quadringētis anglis inter
emptis: cum præfectis tribus mollino iohāne pommaro & guillermo glassida. Cæteri
omnes capti in potestatem uenere francorum. Hec a iohāna gesta hostis qui belsiam
uersus grande propugnaculū habebat prospicere facile poterat. Casu igitur suorū per/
territi hostes postq̃ ab urbe campanas toto classico uelut in cōmuni letitia pulsari exau
diunt: mane facto magdunū (deserta obsidiōe) confugiunt. Ad hunc modū dissoluta
obsidio est: & ciuitas ab hostis potestate erepta. Quod maximū momentū ad Caroli
fortunam fuit. Tallebotus autē ægre ferens se aurelianensi circūuallatione frustra/
tum damnū compensaturus lauallum aggredit' arcem oppidumq̧ nocturno furto in/
uadens. Cepit ibidem lauallum comitē: quem donec quinq̧ & uiginti scutorum millia
illi exsoluisset in uinculis habuit. Interim iohāna carolum regem sollicitat maiores
copias cogere & sibi recuperare quæ in agro aurelianēsi ab hoste occupabantur. Vo/
cato propterea ad se alenconii duce carolus gergeum petere. Affuerūt mox iohānes
aurelianēsis nothus: boussacus marescallus: grauilla: culantus admiraldus: ambrosius
delorus: uignolus hyrus: & guillermus brussacus: qui tametsi stipendio regio non iu/
uarentur: uisendæ tamen iohannæ causa quam diuinitus missam arbitrabantur: milita/
re non recusabant. Itaq̧ gergeum profecti oppidum post octauum obsidionis diem
expugnant. Nec multis interpositis post diebus magdunum auctis copiis Carolo iu/
bente mouentes: pontem cum turri capiunt: positoq̧ præsidio: bogentium protenus
contēdere. Audito francorum aduētu angli relicto oppido in arcem quæ est ad pon/
tem supra ligerim amnem cōfugiunt: quam (dimissis libere abire anglis) franci rece/
perunt. Recepta arce rumor per francorum castra increbuit Tallebotum & iohan/
nem fastolum cum quinq̧ anglorum millibus apud ieuillam in belsia uisos esse: qui
magdunum proficiscerent'. Missis exploratoribus postq̃ id uerum esse franci cogno/
uerunt: composito agmine in hostem mouēt: & apud parayum propter templū quod
illic munitissimū erat castra metantur. Stabant in excubiis belmanorus: ambrosius de
lorus: hyrus: potonusq̧ hostis aduentū explorantes. Quos non longe cum iusto exer/
citu sequebant'. Alenconius dux richemontus conestabilis uindocinēsis comes: iohan
nes aurelianensis nothus: & iohanna puella. Angli uero dum uiam pergunt: cōspectis
francis ad proximū nemus iter cōuertunt pugnandi locum sibi idoneum captātes. At
qui in excubiis erant nullo se colligendi spacio hosti dato: prælium commisere: ita ut
equitatum omnē anglorum in fugam coegerint. pedites quidem uisa equitum fuga ī
nemus & uiculum qui iuxta erat dilapsi: nemoris beneficio ut quisq̧ poterat se tueban

Anglorum cædes

tur. Interim alenconii dux acie instructa aduenit. Tria circiter millia hostium in ea
pugna cecidere. Captis ex anglorum nobilitate cum talleboto q̃plurimis. Tum in ca/

Tallebotus capitur

roli potestatem uenit iemuilla & alia quædā per belsiam loca. Mense iunio insequē/
tis anni qui fuit christianæ gratiæ quadringētesimus uigesimusnonus supra mille: iohā
na puella carolum conueniens: iam inquit serenissime rex hoste superior esse incipis.

Initiū conse/crationis caroli septimi

Multas urbes atq̧ arces ex anglis ereptas tibi audientes uidemus: nunc tuæ conse/
crationis tempus aduenit. Diuinæ dignationi placet ad remos proficiscaris: ubi mo/
re maiorum sacra unctione delibutus dyadema suscipias. Qua una re uenerabilius
franco populo tuum nomen erit: et hosti formidabile. Nihil te perterreat ꝙ cam/
pania et reliquæ fere belgæ omnes ab hoste tenentur: uiam tibi propitiatore deo pa/
rabimus. Tantum copias contrahe: & dei decretum exequamur. Hec iohannæ uerba
spem omnibus magnam faciebant: propterea ꝙ uitæ puritate puella præ se ferebat
sanctitatem: & nihil muliebriter agebat aut loquebatur. Enimuero sacerdotali con/
fessione quaq̧ fere ebdomade conscientiam purgabat: & diuinam eucharistiam desu/
mebat. Igitur collecto apud gyen non mediocri exercitu. Carolus remos per campa/
niā petere constituit: præmissa cū aliquot præfectis iohanna puella: qui obstātē forte

hostem impediret. Proxime antissiodorum carolus cum uenisset: prodiere illi obuiã aliquot ciues: sed in ciuitatẽ non admiserũt. Erat illis diebus trimolus qui multa apud regem auctoritate habebat. Hunc ab antissiodorẽsibus pecuniam accepisse cõstans fama fuit: ut illis liceret induciarũ beneficio frui. Itaq; ciuitati nihil incommodatum est: cibos exercitui ministrãtibus incolis: dum precium solueret. Præterita antissiodoro: carolus sanctum florentinũ recepit: oppidanis se libere dedẽtibus. Trecas inde profectus post sextum diem q̃ illic desperata deditione sedisset. Laboratum est in exercitu fame: ita ut plærique fabis & triticeis spicis tantũ milites uescerent. Rerum pœnuria cognita carolus primores exercitus ad contionẽ uocans petit quid ipsi faciendum esse censerent. Nemo omniũ fuit qui reducendũ exercitum esse non diceret cum neq; cõmeatus neq; stipendium militi sufficeret. Vnus tamen robertus massonus q̃q̃ ab hac sententia non abhorreret: uellem inquit iohanná de hac re audire: quæ eñi præsentis expeditionis auctor fuit: ipsa suis consiliis paratum forte auxilium feret. Igitur uocata iohãna rogataq; sententtiã: ad carolum cõuersa. Si ego inquit quod uerum teneo eloquar: an mihi rex credideris? id cum secundo quæreret. Tibi inquit rex: si quod profuturum sit dicas credam. Trecenses inquit puella tui sunt & intra proximũ biduum se ciuitatemq; tibi dedent. Credulus fœminæ rex stare loco copias iubet. At iohãna confestim equũ inscendens quẽq; militem cogit: ea quæ ad oppugnationẽ necessaria erant ad muros importare. Quod animaduertẽtes trecẽses loci antistitem cum ciuibus aliquot: & militum quibusdam præfectis ad carolum legant: ciuitatem dedituros si miles anglus inde abire cum iis quos captiuos habebat libere permittat. Cõditiõe accepta: rex postridie trecas ingredit. Egrediẽtes urbe hostes iohanna captiuos abducere uetat. Quorũ redemptionis precium: ne fidei & positæ cum hoste legi detraheret: rex exsoluit. Ordinatis apud trecas magistratibus: cathalaunos petit: qui eum cõmuni omnium letitia excipientes ministros reipublicæ quos carolus instituit admiserũt. Inde remos qui anglo parebant adoritur quos nulla ui recepit: letis proculdubio ciuibus suum regẽ excipere. Eo uenere dux barrẽsis & lothoringiæ: Commerciẽsis quoq; dominus: non paruas copias ducentes: ut regi inseruirent. Itaq; carolus & unctus & coronatus est a reginaldo chartrensi remorum antistite assistente puella quæ militare uexillum manu gerebat: nimirum exultans q; se una hortãte carolus regni dyadema & sacram unctionem loco celebri atq; huiusmodi sacris multos per ãnos ad id muneris designato recepisset Sacratione absoluta: relictis remis uellium iter agens oppido libere potitus est. Nec suessiones signum ullum rebelliõis ostenderũt. Simili quoq; modo per briam nõnulla fortia loca fecere deditionem. Priuino oppido cum carolus ageret: bethfortus cũ duodecim armatorum millibus ex parisiis ducens corbolium accessit animo (ut ipse iactabat) pugna cum carolo conferendi: id ubi regi cognitum est: priuino discedẽs ad castellum cui mota nomen est exercitum duxit: nõ ob aliam causam q̃ ut anglo pugnãdi faceret potestatem. At bethforto mens fuit parisios repetendi. Constituerat carol⁹ sequanã amne traiecto brayum proficisci promittẽtibus oppidanis transitũ se cõcessuros. Sed francis anglisq; cõcurrentibus eodem tpe ad ripã ut traiicerẽt: leui commisso prælio carolus suos trãsire prohibuit. Exactis post nõ multis diebus castrumthiericũ profectus: mox per uallesium crespeiumq; præteriens: castra in campo iuxta dãmartinum ponit. spe animoq; erectus parisium recuperandi. Cognito q; ad se carolus aduentaret bethfortus ad uicum mitriacum copias educit: sex a dammarto millibus passuũ distantem. Vbi loco natura munitissimo militem cõtinet. Præmissis aliquot equitibus duce stephano hyto qui anglos adequitarent: ubi resciuit hostem loci munitionibus considere: carolus suos ultra progredi uetat. Bethfort⁹ autem parisium citissime reuersus ẽ: Miserat per hos dies carolus ad compendium beluacẽsesq; nõnullos ex suis fidissimos exploratum quo in se animo incolæ essent. Cognouerat q; illos cupere maxime ab anglorum seruitute liberari: eiq; obtemperare qui uerus rex esset. Proinde baron siluanectensis agri uicum ut compendium peteret profectus: cognoscit bethfortum maioribus copiis auctum in se ducere. Petruelis siquidem henrici anglorum regis p̄ superiores

Antissiodorum

Sanct⁹ florentinus

Trecenses

Nota ĩ rege fidem

Cathalaunũ.

Remi

Vellium

Suessio

Priuinũ

Brayum

Castrũthiericum

Improbus sacerdos & sacrilegus

dies romanus cardinalis a pontifice romano legationem ad anglos receperat pecuniam militemq; cogendi aduersus bohemos: qui de christi doctrina & fide nõ recte crederent. Qui millibus quattuor armatorũ in galliam traductis se cum bethforto côiunxerat in francos arma côuertens quæ in christianæ religionis hostes simularat accepisse. Igitur ut de bethforti accessu certior carolus redderet: Ambrosium delorũ cum uiginti tñ equitibus exploratum quid apud hostem geratur mittit. Qui iter ingressus uidet procul densissimũ puluerem in aerem ferri: nec dubius fuit id progredientis agminis indicium esse: moxq; paulo ultra pergens anglos manifeste conspicatur: idq; per caduceatorem carolo festinãter renũtiat. Ea re cognita carolus acie ordinata siluanectum iter facere constituẽs apud montẽpiliolum qui mons cõtemplationis aliquãdo dictus est cum uenisset: redeũte ambrosio deloro: accepit anglos barronẽ ducere per riuum qui ex siluanecto perfluit: sed eos magnopere impediri uadi angustia per quod uix bini euadere possent. In ea traiiciendi difficultate ratus Carolus hostem intercipi posse: primam aciem incedere iubet. Sed iam magnã sui exercitus partem anglus trãsmiserat: q̃obrem carolus suas acies in conspectu hostis habuit: moxq; leuibus cõmissis digladiationibus. Cum sol condere se inciperet: angli ad ripam flueti castra posuere: aggere uallo sudibusq; sese muniẽtes. Habẽtes præterea a tergo lacum. Rex autem in monte piliolo suos continuit. Postridie cũ illuxisset: carolus quaterna acie instructus in anglos ducit. Primã alenconii dux & uindocinẽsis comes administrabãt. Secundæ præerat dux barri. Tertiam ducebat rayus & boussacus franciæ marescalli. Quartam quæ ad excursiones instituta erat & cui frequẽter locum mutare necesse esset moderabantur Albretus iohannes aurelianẽsis nothus iohanna puella & hyrus. Sagittariorũ balistariorumq; curam gerebant grauilla & iohannes foucaudus lemouicensis. Regis custodiam borboniorũ dux trimolusq; receperant. Aciebus ad hunc modũ instructis decretum erat anglos adoriri. Sed cognito quãtum illis locus adiumento esset: leuib⁹ aliquot præliis ante castra utrinq; commissis: cum neq; cõuitiis neq; prouocationibus e castris excitari hostis posset: francus tandem ad hostium castra proxime profectus: manu tandiu conseruit: donec aduesperascente & multo puluere cælo caligante fuerit prælio desistere coactus. Mane facto rex crespeyum: bethfortus parisiũ petiit. Biduo post recepit carolus compendiũ: ubi præfectum posuit guillermum flauium loci indigenam. Eo quoq; beluacenses cõuenere regis potestati se permittentes. Idem fecere siluanectenses qui misso ad carolum suo cum aliquot ciuibus antistite ciuitatem dedere quo rex paulo post se ipse contulit. Bethfortus præuidens animo q̃ benignior fortuna caroli rebus arrideret: parisio abire cõstituẽs ludouicũ luxemburgũ morinorum episcopum quem franciæ cancellariũ anglorum factio appellabat & iohannẽ rachetũ equitem anglum unacum symone morhiero parisianũ prætorem ciuitati administratorem præposuit cum duobus armatorum millibus ad præsidiũ relictis. Reliquum uero exercitum ad normannos profectus compluribus suæ factionis locis dispartiuit.

Sanctus dyonisius

Igitur cognito bethforti discessu: carolus ad sanctum dyonisium ex siluanecto mouens oppidum (excipiẽtibus eum ciuibus) ingressus est. Tertio post die franci caroli iussu ad uicum cui capellæ appellatio est castris constitutis: cum ibi pernoctassent: eruptione in eos a parisiacis facta crebris præliis concertarunt: non secus ac si præludia q̃dam armorum agitarent. Repetẽtibus tandem ciuitatem parisianis: franci duce alenconio ad sancti honorati portam copias promouere: expugnãtes cõfestim propugnaculum quod pro porta extructum erat. Qua spe adducta iohanna: ciuitatem quoq; oppugnare præter omniũ opinionem constituit. Est ab ea parte duplex fossa & inter utrãq; agger. In priorem neq; aqua neq; luto impeditam cum facile franci descendissent: Alteram fossam superare labor fuit: propterea q; latior & aquæ affatim plẽa esset. Importatam undiq; materiã cum iohanna in fossam opplendam iacit: e muro sagitta in crure percutit: nec eo tardius in opere perseuerat: cõmilitones pseuerare cohortans. Nec potuit inde reuocari donec alenconius negociosam mulierem per se reduxit. Signo receptui dato franci ad sanctum Dyonisium iter conuerterunt. Quo tẽpore ex

Pugna ad sci honorati parisieñ. portã

latiniaco ad carolum nūtii cōuenere qui oppidum tradere pollicentur. Quare missus latiniacū ambrosius delorus oppidū recepit. Carolus aūt e sancto dyonisio digredi uolens: ducem borboniū administratorē instituit earum ciuitatū quas a tempore suæ unctionis in belgis receperat: relicto cum firmis copiis apud sanctū dyonisium uindo/cinensi comite & cullauto. Atq; ide latiniacū profectus: mox monteargi præteriens: ligerim traiecit. Abeūte carolo angli burgūdiq; sanctū dyonisium recuperāt: siluanectum petētibus iis: qui ex caroli instituto ad præsidiū relicti erant: Mouit præterea hostis ad latiniacū copias. Sed egressus oppido delorus cum iohāne foucaudo: ita hostē distinuit: ut nulla illi fuerit potestas proxime oppidū castra admouēdi. Quare admirati resistentiā hostes: parisium remearūt. Cepere per id tempus lauallū tres normāni equites hometus bochetus & feterius adiutore multore quodā qui molēdino præ/erat in amne marona qui proxime oppidū pfluit. Et ambrosius delorus foucaudusq; de capienda rothomago clam consultantes freti ope magni petri qui rothomagensis erat: magna spe ducebant̄ itercipiēdæ ciuitatis. Sed definita die cū iter noctu copiæ faciunt: tenebris falsi: alii rothomagū: alii alio errantes diuerterūt. Fuitq; eoꝶ inceptatio ad hunc modū irrita. Per eos dies miles francus qui in urbibus recēter in fide caroli receptus erat: mirū in modū uexare incolas & ciues cepit nemini parens & in omnem rapinā dissolutus. Qua iniquitate factū est: ut diffugiētibus colonis agri compluribus locis inculti remanerēt: & quæ terræ frugū feracissimæ erāt sentibus ruscisq; squalerēt in saltus & siluas cōuersæ: ingētes uici & iidem populosissimi sine incolis dilabentibus structuris deserti uacuiq; mox ferarū lustra fuere. Que aīaduertēs borbonioꝶ dux dō/mum se cōtulit relicto siluanecti uindocinēsi comite. Cui paulopost carolus boussacū cum octingētis armatis misit præficiēs illum regioni quā borbonius reliquerat. Io/hanna uero puella sub eisdē diebus sanctū petrū monsteriēsem cepit: inde cum ad caritatē copias ꝑmouisset: irritam obsidionē habuit amissis plærisq; tormētis machinisq; bellicis. Erat castellū sancti selerini in principatu alēconii ducis uetus & lōge desolatū quod instaurare dux cū cepisset: aduocato ad se ex latiniaco ambrosio deloro: castellū illi cum ualido præsidio cōmendat. Recepto castello ambrosius mira ad modū dili/gentia locum munit: nihil omittēs quod ad arcis custodiā ptinere arbitraret̄. Verum enimuero angli priusq̄ munitiones absoluerent̄: castellum circūsident. Pressis obsidiōe francis delorus precibus suorum uictus: simulata eruptiōe noctu cum quinq; armatis chinonem profectus est: nūtians regi quæ ad sancti selerini arcem gerebantur. Quibus cognitis: carolus copias per cenomaniā aduersus āglos ire iubet. Id ubi anglus accepit omnia in celeritate ponēs: arcem cōfestim acerrime oppugnat. Quod cum haud satis procederet: altera die obsidionē soluit. Idem quoq; dum apud latiniacū facere aggre/ditur: intētione sua frustratus est: oppidum egregie tuentibus foucaudo marescallo & quēnodo scoto equite. His diebus puella cum latiniacū accessisset: cognito ꝙ qua/dringenti ex angloꝶ copiis nō procul a latiniaco in franciā cōtenderēt: assumpto foucaudo & iohanne de sancto albino & aliis ex latiniaci præsidio hostem adorit̄: oēs ad unū necans. Sed nō multis post diebus dissimilis apud compendiū fortuna illi fuit: Nam anglis burgūdionibusq; in compēdii obsidione sedētibus: iohāna subsidium ob/sessis ferens: cum oppidū ingressa esset: & paulo post eruptione in hostem facta res nō prospere sibi succederet: dum oppidum repetit & militū pressura aditum præcluderet capitur a iohanne luxemburgo qui eam anglis uenūdedit. A quibus hostiliter habita rothomagi cremata est odio uidelicet nomīs franci: & ꝙ uirili ueste fœmina usa esset. Prius tn̄ q̄ sententiā diceret hostis: frequēti foro & crebris cōsultationibus puellam tētat: de fide atq; religione christi multa scrutatus. Arbitrabat̄ eīm mulierē magia aliqua edoctam a carolo rege assumptā esse: & propterea a catholica ueritate aberrasse: indi/gnumq; esse cui regnū deberet̄. Sed supra fœminæ uires fuit: pluribus cum hoste (ut ē nōnullorum mos) per assentationem sentientibus præualere: q̄q̄ se & quæq; gessisset apostolicæ sedis examini permitteret. Sexto ab obsidione mense: laborātibus compendianis uictualium pœnuria: iametus tillayus cum centum equitibus oppidum latu

Latiniacum

Lauallum

Error militū

Solitudo per agros et ui/cos

Castellū san/cti selerini

Puellæ iohā næ fortuna mala apud cōpendiū

rus suppetias ingreditur. Eius loci Guillermus flauius custodiam gerebat: & ei assiste/ bat philippus gamacheus sancti pharonis meldensis abbas: homo genere illustri qui obsessis & animos faciebat & spem adiiciebat uictoriæ. Interim uindocinēsis comes et bouffacus quingentis supra mille armatis contractis mouētes: turrem ligneā gran/ dem in qua se angli obsidionis tempore recipiebāt: expugnant. Dumq; eam angli op/ pugnant: iametus eruptione facta alteram turrē quæ siluam uersus extructa erat: & bur gundionum præsidio tenebat: inuadit: qui cum quadringēti essent: uniuersi interēpti sunt. Hostis tanto damno affectus: nocte insequēti desertis castris atq; obsidione disso luta: alter normanniā: picardiam alter remigrauit. Eodem ferme tempore meldu/ nenses occasionem libertatis nacti: ab hoste discessere. Qui enim ī præsidio apud illos erant angli atq; burgūdiones: oppido aduersus frācos cum excessissent: paucis in præ/ sidio relictis: oppidani leuis cōtentionis causa aduersus præsidium suscepta: arma capi unt. Erat tum melduni tubicen quidā uetulus qui carolo aliquādo seruierat. Hic rixæ casum intelligens ciuibus signum tuba dat rem gerendi. Itaq; fugatus oppido hostis ī arcem se recepit. Meldunēses uero id quod apud eos gereret festinanter renuntiant geresmo rhodii ordinis commēdatario: & dyonisio challio qui eo tēpore in bria erāt cohortes aliquot militū habentes. Hi nihil morati meldunū proficiscētes: arcē post duodecimum circūseptionis diem recipiūt. Neq; pigritātes priuignū cum arce p idem tempus ui ab anglis extorquēt. Recuperāt præterea per briam regionem oppida atq; arces cum corbolio & uicennis. Et apud cathalaunēses ingens de hoste cædes facta est. Itaq; ducentibus anglis burgūdionibusq; octo millia armatorū ut per campaniam grassarentur: & prædas agerent: Barbasanus cathalauni tunc agens cognito q hostis apud diuam mariam de spina castra haberet: accersitis uicinarū artium præfectis cum se iustum exercitū habere consideret: hostem adoriri festinat. Misso ad burgū uigno/ lum hyri fratrem nūtio: qui apud castellum sarreyum erat: ut pugnæ adesset. Quo ue/ niente acrior pugna commissa est & hostis superatus. Nondum sub illis diebus hen/ ricus angliæ rex: patre henrico defuncto in franciam traiecerat. Anno autem salutis millesimo quadringentesimo.xxxi. cum annorum esset duodecim multa nobilium ca terua: copiisq; stipatus parisium aduenit: ubi magnis honoribus exceptus: in diuæ ma/ riæ templo regni dyadema cardinalis uicestrensis ministerio suscepit. Hic enim cardi/ nalis cum henrico eius gratia aduenerat. Dum hec parisii aguntur: princeps auray/ censis a gaucurto qui dalphinatibus præerat fugatur multis burgundionibus occisis.

Meldunum

Cædes āglorum apud cathalaunū

Rex henric⁹ hērici fili⁹ parisiū ex āglia uenit

At in bellouacis alia fortunæ conditio fuit. Darondellus enim comes anglus cōsti/ tutis nō longe a ciuitate duorum millium armatorum insidiis: præmississq; expeditis quibusdam militibus qui beluacenses ad eruptionem prouocarent: boufficaudum et santrallum uasconem qui in præsidio erant ciuitate egressos adoritur: multosq; occi/ dit eorum præsertim qui pedites ex bellouacis concurrissent: quibuscum ipse santra/ lus interiit. Fuit & iniqua renato barri duci fortuna: barbasano quoq; qui cum eo mi litabat. Nam apud barrum in obsidione sedentibus cum accepissent ualdemōtensium comitem & burgundionum marescallum cum ualida anglorum manu in eos aduen/ tare relicta obsidione hostem uallo carrisq; circūuallatum impetunt. Capit eo prælio renatus & barbasanus cum aliis plurimis necatur. Renatus philippo burgūdo duci tra ditur a quo pro ipsius renati liberatione casleti uallē in perpetuam ditionem dux acce/ pit: & ad hunc usq; diem possident eius in flandria successores. Per eam tempestatem ulibyus nothus salseberiensis & matogohus angli coacta suorum ingenti multitudine sancti selerini arcem appetentes: locum circūcludunt: ubi ambrosii delori uican⁹ erat iohannes armengnus: qui obsidionem magno animo tulit: arcem potenter tutatus. Cognito obsidionis periculo: delorus qui illis diebus apud regem erat obsessis subsi/ dium mitti sollicite procurabat. Igitur bueillus & ipse a carolo præmittūt. qui belmon tem uicontum profecti illic tantisper morati sunt: donec reliquæ copiæ conuenissent Tertio die postq̄ in eo loco restitissent: uenere interim aliæ francorum cohortes quæ in uico cui nomen est binaiugus tribus passuum millibus a belmonte distans conse/

dere. Inter francorum cohortes quæ ducentorum supra mille armatorum erant flue/bat sattra amnis: qui ponte uno non procul a belmonte transiri poterat. Angli uero q in obsidione sancti selerini agebant: de francorum conuentu certiores facti: pars inter missa obsidione ad francos qui castra habebant noctu ducunt: nec morati præliantur. Excito mox ex re insperata clamore: brueilus & qui cum eo apud belmontem armati excubabant: ponte transmisso laborãtibus francis dum opem ferre contendit: iam an/gli uictores militaria signa extra uicum emiserant: parsq obligandis captiuis pars reci/piendis equis & sarcinis conuehendis distinebatur. Hostem sic impeditum franci inua dunt. Fit atrox prælium ut deiectis utrinq militaribus signis: diu sit dubitatum: quorũ melior conditio esset. Deniq uictor francus extitit sexcentis anglis interfectis qpluri/mis insuper cum matagotho in captiuitatem abductis. Ex francis triginta desiderati sunt: & paulominus capti. Inter quos fuit delorus diro vulnere perculsus paulopost tamen instaurantibus bellum francis: recuperatus est. Huius cladis nuncio accepto uil bius cum reliquis sancti selerini obsessoribus alenconiũ fugientes petiuerunt. Apud carnotum res quoq prospere francis cessit. Nam positis tribus locis insidiis: aurelianẽ sis nothus florentinum dillerium iuxta sancti michaelis portam in primis insidiis lo/cat: secundas paulo a porta longius constituit. Ipse & hyrus cum quingentis equiti/bus: sexcentis fere passuum millibus a ciuitate tertias insidias agit. Ordinatos autem: & ad hoc a se edoctos aurigas cum curribus qui pisces alosas uehebant sub lucem ad urbem mittit: quos non secus ac uictualium uectores in ciuitatem admittere ciues si/mile uero erat. Aurigæ uero cum quibusdam sibi notis ianitoribus pridiæ in colloqui/um uenerant: & se illis alosas daturos promiserant: si diluculo uenientibus pateface/rent ingressum. Igitur ianitores ut appropinquantes aurigas cõspexere: socios adhor tati ut festinanter aperta porta piscibus potirentur: portam reserant. quam ex proxi/mis insidiis uillerius prodiens occupat: subsequentibus iis qui in secundis insidiis erant: atq ita ante diuæ mariæ templum progressi: regium uexillum statuunt: iohan/nem nothum expectantes. Concursantibus uero per urbem armatis: loci antistes qui burgundus natione erat occiditur. Laubespinus autem ciuitatis præfectus muros ur/bis transgressus aufugit. Ad hunc modum carnotum receptum est. Obsessum est rursus a bethforto latiniacum: & magnis uiribus frustra oppugnatum: Foucaudo: Quennedoq: & Renaldo de sancto iohanne oppidum defendentibus. Extruxerat enĩ bethfortus ad pontis initium ligneam turrim: & ad alteram oppidi partem munitio/nes latissimas ad stationem militum. Addiderat quoq sublitium pontem qui a tur/re ad munitiones peruius esset: atq ita circunseptum exiguum oppidum paucis die/bus expugnare sperabat: quatiens crebris tormentis muros. Sed franci ducibus au/relianensi notho: iohanne rayo: iohanne gaucurto: & Roderico uallendrano hispa/no: sequana transmisso: cum per matronam commeatum nauibus important obses/sis: eruptione facta oppidani anglos qui ad ligneam turrim in pontis capite stabant adoriuntur. pars uero francorum quæ in alteram matronæ ripam nauigabat turrim oppugnare festinat. Expugnato propugnaculo hostis partim capitur: partim trucida/tur. Et ueniens bethfortus suppetias laturus suis haud profuit sed repulsus in muni/tiones se recepit. Franci quidem commeatu in oppidum importato: Gaucurtum ad oppidi custodiam deputant. Reliqui per franciam incedentes aliquot arces captas so/lotenus deiiciunt. Francorum discessu cognito: Bethfortus ueritus ne in parisios ducerent: dissoluta confestim obsidione castrisq desertis: parisium ire accelerat.

Carnutes.

Latiniacum.

Fuit per hos dies apud argentonum agri sagiensis prælium pertinax: atq admira/bile: francis triginta aduersus totidem anglos pugnantibus. Nemo enim non vul/neratus prælio excessit. tandem nouem ex hostium numero cum argentonii mares/callo interemptis: reliqui angli fugæ se commiserunt. Ex francis cecidere Ambrosius frolaus: Galterus lapostus & Dorus rossaus: reliquis omnibus grauiter vulneratis.

Argẽtonum in diocesi sa/giensi.

Fuere præterea diuersis per andegauiam locis singularia quædam certamina: de q/bus scribere supuacaneũ iudicaui. Excursionẽ subiiciã quã in normãnia ãbrosius de/

Prosper icur sus in normã niam a frãcis

lorus prospere continuauit. Est apud cadomenses annuus mercatus: quo normanni & ex finitimis locis q̃ plurimi uendendi emendiq; causa in diui michaelis festo in campo ante beati stephani cœnobium conueniunt. Id cũ non nesciret delorus: accersitis finitimis militum præfectis petro ialleto: & ferrebonto: copias ex sancto selerino mouens orna amne superato copiarum partem ad diripiendas nundinas mittit. ipse cũ equitibus quinquaginta & sagittariis centũ in subsidiis stabat: aduersus anglos qui cadomũ tenebant: ne oppido erumpentes reliquos interciperent. Itaq; direptis mercibus cum magno captiuorũ numero se recipientes franci: postq̃ fluentũ ornam traiecere: ad lapideam crucẽ stare copias delorus iubet. Ibi recensitis captiuis: oẽs sacerdotes senesq; cũ mulieribus & pueris: & pauperes insuper agricolas domũ dimittit: cæteros qui alicui⁹ pensi erant octingentos abduxit. Addam deinceps rem inter seria risu non indignã.

Ridiculum. Venerat ad feugeram|cenomãniæ uicum guillermus de sancto albino cum octoginta equitibus francis: ubi dũ diuersatur: angli in eum irruentes non modice francos terruerunt: ita ut nothus quidã bosaprestus eques: protenus fugiens in rubo se occuluit. Fit nihilominus apud feugerã atrox pugna: & angli superantur. Quorum duo profugi ad rubum quo bosaprestus se abdiderat euadũt. Ratus bosaprestus persecutores esse qui eum peterent: qui inquit estis. Respondentibus anglis qui non minus pertimescerent se anglos esse: eiusq; potestati sese ꝑmittere: intellexit rem prospere a francis esse gestã Vnde ab anglis fide accepta bosaprestus tanq̃ egregiam operam prælio nauasset: eos ad guillermũ de sancto albino captiuos perduxit. At ille cuius ignauia nota esset irrisus est & captiuis priuatus. Est apud francos peruetusta consuetudo: grandẽ aliquem ramũ uel procerũ arbusculum frondosum ad mayas kalẽ. ludi causa pro portis amicorum defigere. Id ut obseruarent angli qui frenũuicontem occupabant: assumptum de more ramũ in conspectu arcis sancti selerini ubi delorus in præsidio erat in terra defi-

Strategema. gunt protenus abeuntes. Quos mox delorus insequens: euulso quem hostis detulerat ramo: eundem proxime propugnaculũ freniuicontis per leuis armaturæ milites plantare iubet. Præmisso iohanne armengno cum octoginta peditibus: qui singulos uirentes ramos manibus gestarent ad fallendum hostem. Delorus uero in insidiis non longe delituit. Postq̃ pedites non procul ab arce pone densissimã sepem cum ramis se collocassent: angli ubi frondosum stipitem pro portis arcis defixum conspiciunt: proten⁹ arce egressi eos qui ramum humo defixerant acriter persequuntur donec ad delori insidias peruenere: prodit confestim in hostem delorus & prælio cũ hoste cõtendit. Qui uero pedites ad sepem stabant se inter arcẽ anglosq; medios locãt: atq; hoc pacto interceptum hostem fundunt: occiduntq; compluribus captis. Eadem fortunæ benignitate usus est apud sillum guillermi delorus: Anglos eñ ex arce sanctæ susannæ i sillum guillermi mouentes: cum prædas fecissent: superueniens delorus ducentos ex hostib⁹ interemit. ablatis spoliis: captiuisq; receptis. Neq; deteriorem fortunam expert⁹ est aduersus comitem darondellum in pratis amnis satrẽsis secus uicum quem gratalum incolæ uocant. Nam cum sexaginta supra centum equitibus: aduersus tria anglorum millia præliari audet: prædas ex hoste reportauit. Contra accidit apud louuerium hyro. Qui ab anglis obsessus: dum quærendi subsidii causa loco egreditur: a Iohanne marsio dordani præfecto captus est: & louuerium ab anglis subiugatum. Sancti præterea selerini castellum interemptis iohanne armengno & guillermo de sancto albino darondellus post trimestrem obsidionem cepit. Inde ad sillum guillermi ducens: obsides de oppido dedendo accepit ea lege: ut eos si intra quadragesimum diem francorum subsidio obsessi iuuarentur: saluos dimitteret. Alioquin deditione facta oppido ipse potiretur. Erant ad id temporis francorum copiæ in armis paratæ quas ambrosius delorus ad sanctum selerinum ducere sperauerat: quibus præerãt alẽconius & andegauus duces: & cum illis richemontus conestabilis. Hi cum suis ad lomellum (sicut inter sillenses anglosq; conuenerat) proficiscuntur. Stabat uterq; exercitus in alteralterius conspectu. Vnde & congressus & prælia commissa sunt non quidem integra acie: sed cohortibus hinc atq; hic in se cõcursantib⁹ & interdũ occidẽtib⁹. Nã q̃nq̃dẽ ãgli lo-

co se munitissimo continebant: uisum non fuit francis eos totis copiis impetere. Sed misso ad illos caduceatore petunt aut pugnandi potestatem faciant: aut obsides reddant sillensibus. Obsides anglus restituit: & franci domũ rediere: rati hostem idem facturum. Sed uix obliuiscitur pfidiæ qui fraudulentus est. Itaq; abeuntibus francis: hostis ad sillum se contulit arcem summis uiribus oppugnans: nec multum abfuit: qui expugnaret. discedens inde darondellus: per cenomaniã andegauiamq; excursiones faciens: arces duas cepit: mellayum & sanctũ laurentiũ de mortariis. Vbi præsidiis impositis in normanniã reuertitur: paucis post diebus moriturus. Est in bellouacis octauo ab urbe miliario distans gerberoyum in colle mediocriter edito. Gerberoyũ. Ea arx supra multos ãnos diruta desertaq; cum fuisset: hyrus potonusq; mille circiter assumptis militibus: ex beluacensibus profectus arcẽ instaurare constituunt. In quo opere nihil impigre agentes: muros munitionesq; diligentissime extruebant. Qua re cognita darondellus festinanter cũ copiis ex normannia adueniẽs locũ circũcingere pperat. Id postq̃ hyrus conspexit: suos in contionẽ uocans: uos inqt cõmilitones in hãc collapsam arcem perduxi: ut eam instauratã habentes: ea quasi propugnaculo uteremur aduersus hostem. Sed dũ muniendæ arci animũ intẽdimus anglus nos præpedit. Itaq; non arx nobis curanda est: sed uita protegenda. Hostium multitudinẽ per agros ad nos hoc loco uelut in pedica concludendos properare conspicitis. Si uiri estis res in promptu gerenda est: priusq̃ stationẽ sibi hostis in obsidione perfecerit. Itaq; censeo infesto agmine erumpendum esse: & hostem adhuc uenientem & partim occupatum adoriri. Hyri approbato consilio: miles ad rem gerendam accingitur. Fit eruptio & acerrime darõdellus inuaditur. qui tametsi uiriliter restiterit sauciatus tamen captus est: & sui fusi. Darondell⁹ moritur. Ex eo uulnere paulo post darondellus interiit. Superato hoste: franci gerberoyũ reuerterunt opus cœptum exequẽtes. Sub his diebus cum trimolus apud carolum plus cæteris aulicis posset: inuidiam in se multorum excitauit. Caroli præsertim andegauensis bueili caluimõtis atq; coytiui. Tremol⁹ cõ præhenditur. Hii tres quos posterius dixi in arcem chinonem per posticum ab oliuerio fretarto noctu admissi: trimolum in cubiculo depræhensum: in castellum montesaurum traduxerũt: inscio rege qui tum chynone erat. Ad quem ex nocturno tumultu pauẽtem bueilus coytiusq; accedentes: nihil est inquiũt serenissime rex quod expauescas. Captus est trimolus tibi reiq; publicæ apprime nocẽs. Abducto trimolo carolus andegauensis apud regem continenter conuersatus est: in eius beniuolentiam se sollerter insinuans: ita ut cõcilio apud turonos aduocato: rex trimoli depræhensionem laudauerit: compæhensoresq; inter primores aulicos habuerit. Qui tamen non longo tempore in gratia permansere: a curiæ negociis semoti. Trimolus autem quattuor muttonũ aureorũ millibus bueilo persolutis carcere liberatus est. Et normanni agri constantiensis qui mare accolunt: cum ab anglis arma aduersus carolũ regem ferre cogerentur: ipsi hortante quantepio multis hoĩm milibus ex plebe & aliquot nobilibus collectis: in anglos se conuerterunt: atq; cadomum ducentes ab insidiantibus anglis intercepti partim occubuere: reliquis fugientibus. Quorum reliquias misso ambrosio deloro alenconius dux ad arma reuocauit. Ipseq; mox abrincas cũ plebeia multitudine profectus: cum nihil proficeret: assumpta quantula inualidi exercitus parte in cenomaniam se contulit. Nec durauit in armis plebs: sed sensim dilapsa domum repetiuit. Caleti quoq; armis aduersus anglos desumptis: Garnierum ductorem sequentes illi obtemperabant. Quo tempore petrus de rupeforti franciæ marescallus. galterus brusacus & carlotus maresius: dieppam anglis noctu sustulerunt. Dieppa a frãcis capta. Qua occupata cum caletis iuncto exercitus fiscanum harfleum monstiuilariũ: tancaruillam & insulambonam in caroli ditionem reduxere. Sed dissoluta militari disciplina: milites petro marescallo non audiebant. petulce illiberaliterq; uiuentes: prædas non mitius a francis q̃ ab hoste facientes: mulieribus iniurii: monasteriorum uiolatores: & contemptores religionis. Militum insolentia. Hæc militum impietas agros spoliauit cultoribus: & domos effecit desertas. Preter arces & munitas urbes nihil habitabatur. Igitur nihil parturientibus agris: miles annona destitutus alius alio diuertebat: quidam Carolum

conuenerunt opem ab eo uitæq; alimoniam flagitantes: quandoquidem fortunas su
as omnes eius causa detriuissent. Prouidit illis pius rex: & cui bene antea seruitum fuis
set: deinceps quoq; illi miles obedientior fuit. Itaq; uenablo anglo ducentorum su/
pra mille armatorum præfecto: sancti eligii cœnobio quod ī inferiore normānia mu/
nitum est occupāte: Andreas lauali comes: & loheacus cum ambrosio deloro anglos
noctu petunt: & cœnobii parte intercepta: ducentos ex hostibus interimūt. Mox cum
uenablus inde suos eduxisset: loheacus delorusq; lazaium usq; progressi post atrocissi
mum prælium hostem superarunt: mortem oppetentibus ducentis: præter eos qui in
frācorū potestatem uiui peruenere. Venablus autem cum aufugisset: paulopost in sus/
pitionem ueniens a suarum partium anglis capitis supplicio afflictus est. Per eam
tempestatem borbonius dux corbolium & uicennas data præfectis locorum pecunia
recepit. Et potonus in picardiam excurrens abactis multis pecoribus: aduersante maxi
me comite luxemburgo prædam incolumis abduxit. Sāctum quoq; dyonisium no
cturnis insidiis ceperunt iohannes nothus aurelianēsis & petrus de rupeforti anglis in
de extrusis. Vbi conseruandi oppidi causa petrus cum præsidio mansit: abeunte iohan
ne notho qui aduersus anglos copias compararet. Moleste enim hostis ferebat in cō/
spectu fere parisiorum habere loco munitissimo militem francum. Propterea contra/
cto ualidissimo exercitu ex parisio mouens sanctum dyonisium circūuallat. Conuene
rat ex finitimis agris in oppidum ingens rusticorum turba: qui una cum præsidio mu/
ros tuebatur sperans uenturum eis a iohanne notho subsidium. Atq; equidem iohan/
nes ipse milite stipatus ad pontem meulanum iam uenerat cum certus factus est quas/
dam anglorum turmas ex gisortio iter ad sanctum dyonisium facere: easq; ducere ma/
thagonem & thomam kyrielum. Eam ob rem ipse assumptis loheaco bueiloq; & ābro
sio de loro: hosti obuiam pergens anglos partim cædit: partimq; capit: & mox ad pon
tem unde uenerat cum præda reuertitur. Eius autem pontis atq; arcis ad Caroli ditio/
nem conuersio recens erat: procurata quidem a ramboello: & petro iallardo uiris no/
bilibus. Erat a muro prominens ad amnem sequanam latrina in quam conscendentes
lacamus ferrandusq; piscatores uiam francis fecere: seducto pecunia custode anglo: q
pontis tutelæ erat præpositus. Fallendi angli auctor extitit francus quidam cui nomē
erat imperator. Ponte recepto ii qui in arce erant deditione facta liberi abierunt. In
terim dum iohannes nothus aurelianensis apud pontem meulanum moratur: durior
indies erat sancti dyonisii obsidio: ita ut desperantibus auxilium obsessis: cum nec eēt
unde militi stipendium solueretur: nec multorum dierum commeatus adesset: petrus
de rupeforti uiginti dierum inducias cum hoste cōstituit ut si intra eosdem dies suppe
tiæ a carolo non uenirēt: oppidum hosti permitteret. Per has obsidionis angustias ui/
ri cœnobitæ monasterii diui dyonisii miserti fortunæ obsessorum in stipēdium militi
argenti marcas quadringentas libere contulerunt. Interea dum subsidium expectatur
angli non ignorantes quid aurelianensis nothus de suppetiādo obsessis appararet: fos
sam sibi circundant in quam ex fluento quod extra oppidum est tantā diuersis riuulis
aquam deriuant: ut ad castelletum quod maiori ecclesiæ uicinum est redūdaret: extru
ctis q̄ttuor firmissimis propugnaculis quibus adorientes se arcere possent. Exactis in/
duciis cum subsidii spe destitutum se petrus intellexit: deditionem fecit. militemq; ui/
ta fortunisq; saluis eduxit. Recepto oppido anglus muros munitiōesq; deiecit: præter
eas quæ ad monasterii tutamen pertinebant. Parisiani uero anglo parentes cū cre/
bris incursionibus se a francis premi grauiter ferrent: uilbium anglum qui apud ponti
saram in præsidio erat orant ciuitatis custodiam recipiat. Qui pontisaræ constituto si/
bi uicario parisium cum bona anglorum manu se contulit. Nec multis post diebus
per uilbii absentiam pontisarenses anglos exosi ad caroli partes considerationem suā
conuerterunt. Igitur die una egrediente præsidio quod apud eos erat: siue ut frumen/
tationem faceret: siue ut ex hoste spolia prædasq; reportaret: cum paucissimos in oppi
do cum suo præfecto iohāne ripello relictos esse animaduertissent: ipsi sumptis armis
portas omnesq; oppidi obfirmantes anglos sine ulla tumultuatione comprehendunt.

Sancti eligii cœnobiū capitur.

Præter tris qui cum ripello in proximam portam euaserant. Vnde tegulis lapidibusq iactis: postq frustra se tueri considerant: in pontisarensium potestatem trāsiere. Qui confestim accito iohanne insulæ adæ domino: hominem orant: oppidum burgūdi ducis nomine custodiendum recipiat. Consulto duce iohannes pontisaram in custodiam accepit. Iam enim intercesserant collocutiones componendæ pacis conueneratq: ut ad diem prædefinitum legati attrebatum mitterentur reconciliationis faciendæ potestatem habentes. Quamobrem anno salutis. M.cccc.trigesimoquinto Attrebati pacis tractatores consedere. Imprimis affuit cardinalis sanctæ crucis romanus legatus ordine cartusiensis nicolaus nomine: cardinalis ciprius: quos episcopi sex comitabantur & abbas ueselaus: Caroli oratores fuere borboniorum dux: comes richemontus conestabilis: remorum archipræsul cancellarius: uindocinensis comes regii hospitii primarius magister: Christoforus haricurtus: Adam de cambray parlamentei senatus primarius præses: Guillermus quadrigarius parlamenteus consul: ecclesiæ parisiensis decanus & alii permulti ex francorum nobilitate non obscuri. Nec defuere britonum ducis alenconiiq & barri oratores. Anglorum legationis hi principes conuenerunt cardinalis uicestrensis: Eboracēsis archiepiscopus: Comites hontitonus & suffortus & nō nulli ex dignitate ecclesiastica uiri cum permultis angliæ nobilibus. Burgundiorū ducis hi primores fuisse traduntur: Leodius cameracensiū & attrebatensium antistites: Nicolaus raulinus ducis cancellarius: gheldrensis: stampensis: sancti pauli: uandemontensis: niuernensisq comites: & alii inferioris nominis proceres quorum frequens numerus erat: præter flandrensium oratores. Considentibus pacis gratia cuiusq partis legatis tametsi sanctæ crucis cardinalis: plurimum eniteretur irritatos præteritis bellis animos ad concordiam pacemq perducere nulla ratione anglorum pertinaciam flectere potuit: ut cum carolo francorum rege paciscerentur. Sed concilio abierunt re infecta: pmittētes se alia aliqua die conuenturos. Absentibus anglis cardinalis non propterea cœptum prætermisit: de burgundi cum Carolo reconciliatione mox afferens mentionem. Quæ res sicut grata oratoribus fuit: ita finem habuit optatum. Nam postq nicolaus raulinus burgundus cancellarius sui principis nomine longam orationem habuisset: multa edisserens quæ a carolo rege dari concediq duci philippo merito deberentur (q̄q omnia in rem ducis essent) nihil de petitis detractum est. Itaq pleraq loca burgundiæ finitima quæ regis campaniam uersus erant ad ducis ditionem peruenere. Arthesio quoq adiunctæ sunt ambianis ciuitas corbia mōdesiderius pærona sanctus quintinus & abbatisuilla cum pontiuiaco & boloniæ comitatibus. Quas terras sub caroli imperio parlamēteiq senatus ditione dux possideret. Eas autem ciuitates quas posterius nomīauim⁹ quæ ad amnem sommonobriam sitæ sunt redimere carolus poterat quadringentis aureorum milibus. Fuere aliæ ad pacem conditiones: quæ quandoquidem absolutæ hactenus nō sunt: nec eas perficiēdi spes ulla manet: mortuis principibus: silētio a me prætereunt. Permulta siquidem concordiæ gratia frāci oratores admisere quæ si completa omnia fuerint queādmodum carolo oneri erāt: ita honori atq maiestati eius forēt indecora. Sed reuera rerum omniū ea turbatio & calamitas p id tempus fuit: ut iuri regio aliquid adimendum esset. Si enim ab anglis burgundus non discessisset: longe difficillimū carolo erat utrūq hostem peruincere. Et philippus burgūdus anglorum superbiā ueritus quos sibi aliquādo dominari formidabat libens ab eis secessit. Rebus fœliciter compositis oratores in legati romani cōspectu iurāt illibata seruare quæ de pace dicta diffinitaq extitissent: atq ita pax p caduceatores magna oīm exultatione vulgata est. Morit eodē tpe ysabella caroli sexti uxor: fortunis (si reginam cōsideres) tenuis & pauper. Quippe quæ sub anglorum principatu degēs: eorū arbitratu uitam agebat priuatæ fœminæ nō absimilis: patiētissima quidē & ad tempis qualitatē se accommodās. Nulla re magis irritata: q̄ q carolum regem eius filium incesto concubitu natū anglus diffamabat. Cadauer nobilissimæ mulieris quattuor tm̄ comitibus naui aduectum apud sanctū dyonisiū sine ulla pompa sepelit. Liberatur eisdem diebus renatus dux barri qui apud diuionē burgūdiæ primariū oppidum a phi

Conuentio apud attrebatū ubi pacis leges cū burgūdo positæ sunt

Mors ysabellæ caroli matris

lippo in custodia habebatur. Ex eo tempore solus hostis anglus erat aduersus quem franci belligerarent. Igitur apud pontisaram agente conestabile & cum eo aurelianensi notho: illo se contulere cum quingentis equitibus (philippi iussu) dominus de ternando: & symon lallanus strenuus auratae militiae eques: quibus pōtisarae relictis conestabilis ad sanctum dyonisium ab anglis desertam proficisci constituit: oppidi instaurandi causa. Qua re comperta: anglus ex parisiis obuiam pergens: a conestabili (francis a pontisara mouentibus) duriter excipitur ad lapideum pontem qui nō procul a sancto dyonisio ad sequanam pertinet: ubi quadringēti angli periere: multis cum thoma belmonte militum praefecto captis: praelio foeliciter gesto conestabilis sanctum dyonisium occupat. Et turrim quae ueneni nomen habet in quam aliquot ex fuga angli se receperant circunsepit. Ibiq; relictis qui obsidionem continuarent: cum certum haberet quosdam parisianos ciues pertesos esse anglorum dominationis: atq; cupere carolum sibi regem adciscere: assumpto aurelianēsi notho aliisq; militum ductoribus: per possiacum noctu sequanam transmittens ad cartusienses qui extra diui michaelis portam sunt castra admouit. De cuius aduentu clam praedocti michael lailerius: iohannes fontanus & aliquot alii ciues: cum illuxisset: populum in hostem concitant: ad quos confestim conuenientes thomas pigacheus: iohannes de sancto benedicto: nicolaus louuerius & iacobus bergerius magni inter suos nominis: anglos partim caedunt: partim fugant capiuntq;. Quorum plaeriq; sancti dyonisii portam occupare frustra nisi sunt. Nam ferreae cathenae quae per omnia fere uiarum urbis compita erant protenus transuersum tēsae sunt & iter hosti praereptum. Ad hoc ex fenestris & tectis aediū nemo non in diffugientes anglos saxa & omnis generis materiam demittebat. Alii per uiam inuentum hostem armis adoriebantur. Morinorum autem episcopus qui anglorum se cancellarium gerebat: cum uilbio & mohiero mercatorum praeposito populi seditionem declinantes: in sancti dyonisii propugnaculū se citissime receperunt: fugientem praepositum dum pistor quidam amicus illi & persamiliaris ut eum populo reconciliaret reducere conatur a praeposito uibrata in eum hasta occisus est. Exaudito qui in urbe erat clamore conestabilis & qui cum eo franci erant: alii porta sancti iacobi refracta alii superatis muris: plaeriq; nauibus quas in flumine sequana repererunt in urbem peruadunt: nulla caede facta. Sed propugnaculum quo se hostis tuebatur obsessum est. Ex quo iamiam mohierus delapsus ad pontem charentonum diffugerat ubi a suis proditus in potestatem uenit dyonisii de chailli equitis franci: a quo non multo post precio redemptionis accepto liberatus est. Erat huius mohierii nepos brichanteus qui turrim ueneni apud sanctum dyonisium a francis obsessam tuebatur: anglorum partes ꝑtinacissime secutus. Huic ut fidem facerent franci parisiorum deditionis auunculi mulam illi repraesentant. Qua conspecta brichanteus spem euadendi capiens: e turris pinna in subiectam se fossam praecipitat: ubi ab iis qui rure in oppidum conuenerant sine mora trucidatur: atq; ita turris recepta est: & qui in ea erant uel occisi uel capti. Pacato parisiorum tumultu: angli qui propugnaculum obtinebant salutem desperantes de deditione colloquium habuere. Itaq; loco cedentes abire liberi permissi sunt: irridente eos plebe ꝙ non per ciuitatem: sed foras muros iter facerent. Confirmatis in caroli fide parisiis: conestabilis ad creolium mouens: postq̄ quindecim dierum obsidionē frustra fecisset: inde abiit & sancti germani in laya arcem recepit: data praefecto ut illam dimitteret pecunia. Eodem anno qui erat christianae gratiae quadringētesimus .xxxvi. supra mille Ludouicus caroli filius uiennensis dalphinus margaretā scotorum regis filiam uxorē turonis accepit. Neq; post dies multos angli pontisarā cepere: francis extrusis. Erat em̄ tum hyems horrida: & oppidi fossae glaciatae: & altissima niue terra albicabat. Igitur angli niuis beneficio admoniti lintheis candidis se amiciētes in ipsa niue cum decubuissent: fallentes oppidanos: in fossas gelu concretas demissi: inde in muros atq; oppidū repente inuaserunt: negligenter excubantibus frācis: q̄ tāetsi uenturos in se anglos accepissent: tn̄ neq; uigilias facere: neq; fossarū glaciem effringere curauerunt. E pontisara se uix saluum proripuit iohannes uillerius: & uarembonus

Caedūtur angli.

Parisiani frācos admittūt

Pontisara ab anglis capit.

burgundæ cohortis ductor. Fratres autem duo genere non obscuri ludouicus atq; ym-
detus cognomento guitri portam q̃ daucri noïatur cũ aliquot ex suis occupantes: post
q̃ diu uiriliterq; anglorũ oppugnationẽ pertulissent: subsidii spe defecti: salui pmitten-
te hoste abeuntes: portam reliquere: duobus tantũ anglorũ potestati permissis: quos
graui nescio quo crimine delatos capitis amputatione affecerunt. Cepere præterea
montëargi & castella qdam: q̃ oĩa paucis interactis diebus franci (ære præfectis impti
to) receperunt. Missusq; a carolo conestabilis ad castrũ laudunũ locũ expugnauit. Ce-
pit deinceps nemorsum: & deinde monsterolũ ad amnẽ yonam obsedit: ad quã obsidi
onẽ ueniente carolo cõfestim oppidũ ui receptum est: & mox arx in quã thomas gue-
rardus anglus confugerat caroli se potestati summisit: data pfecto facultate abeundi.

Calisiũ a burgundo obsidetur.

Philippus item burgundionũ dux anglos calisiũ occupare permoleste ferens: q &
sibi inimici essent: & ad aliquid a finitimis surripiendũ promptissimi: grandi ex flãdria
præsertim exercitu contracto: calisiũ obsidere maturauit. Vbi postq̃ menses duos con
sedisset: præliis cõpluribus militariter ppetratis: tumultuante flamingo exercitu: uix a
suo duce flandrenses temperauerunt: indignati q tanto tpe domo abessent: præsertim
in quotidiano periculo agentes. Itaq; occiso iohãne horno nobilissimo equite: quem
philippus peramabat: ipsi dimissa obsidione: & philippo cũ paucis relicto: nullo ordine
flandriã petiuerunt. Dux nihilominus strennue agens: cũ in se prodeuntes anglos sus-
tinuisset repulissetq;: cũ ea quã habebat militũ manu domũ profectus est. Porro an
gli receptis ex anglia maioribus copiis: in arthesiũ flandriãq; incursantes: mirũ in mo-
dum grassati sunt. incendia prædasq; facientes. Quos tandẽ burgundus miles adorsus
calisium repetere coegit. Tentauit quoq; philippus crotoyũ arcem ab anglis recipere
lignea turre ad oppugnationẽ fabricata: cuius præfectus fuit iohannes de croeyo. Sed
mouentibus in eum ex normannia anglis: relicta obsidione copias reduxit.

Francorũ militum ĩhumanitas.

Eadem
tempestate & fames & pestilentia parisios uexauit. Frumentaria eñi mẽsura q̃ est apud
illos sextarius: libris turonorũ nouem ueniebat. Et per agros tanta erat armatorum in
agricolas impietas: ut uicis uillisq; desertis: in ciuitatem confugerent: nec erat illis an-
glorũ q̃ francorũ melior conditio. Itaq; in hospitali domo parisieñ. q̃ dei nomen ha-
bet non pauciores fame q̃ pestilẽtia periere.

Misera parisiorũ cõditio

Eã ob rem ciuitatis primores & ĩprimis ri-
chemontus alii alio se contulere: tribus tantũ ad ciuitatis custodiã relictis: adã cambra
censi parlamenti primo psidente: ambrosio de loro ptore: & symone carolo rationũ
regiarũ pfecto: quẽ computorũ psidentẽ appellant: uiris qdem auctoritate prudentia
atq; integrẽ fide pstantibus. Quibus inter cætera aduersa illud molestissimũ maxime
fuit: q milites franci q in psidus p munitissima territorii parisieñ. & finitimarũ arcium
erant: pecora sibi abigebant ex agricolonis pdas nõ minus q̃ hostes faciẽtes. Neq; huic
frequenti malo aliter q̃ pcio raptoribus soluto occurrere poterant: psidio uidelicet mi
litũ destituti q pestilẽte ciuitatẽ non incolebant. Itaq; & agri colonis: & ciuibus ciui-
tas ppe deserta erat.

Luporum incursus.

Accedebant tot malis luporũ crebræ in urbẽ incursiones: q supra
octoginta hoïes cũ per agros deuorassent: i urbanos quoq; sæuiebant. Aduersus hanc
beluã lege definitũ præmiũ est: ut pro singulis captis lupis solidi uiginti ex fisco capto
ri soluerent: pter publicã erogationẽ quã plebs sua spõte uenatoribus ĩpẽdisset.

Brugensium seditio.

Nec
defuit p id tps philippo burgundo duci a brugẽsibus aduersitas. quem ad se receptum
clausis portis brugenses psecuti sunt: multis ex eius aulicis trucidatis, inter quos adam
uillerius insulæ adæ dñs dũ oppidi portam effrĩgere cõtendit occidit. Quã temerariã
seditionẽ ducentis riderorũ aureorũ millibus apud ducem postea brugenses purgaue-
runt: præter munera quæ eius uxori ysabellæ portugalẽsi ut uirum placaret contulere

Meldis capitur.

Hæc cum brugis geruntur: Carolus apud bituriges cõuentu habito dum basileæ sy-
nodus agitur legem tulit quam pragmaticã etiã nunc appellamus romanis qdẽ appri-
me odiosam. Eodẽ anno richemõtus meldim ciuitatẽ post quindecimũ obsidionis di
em multis anglis interemptis expugnat. Mercatum autem in quo erat ualidum præsi-
dium hostis fortissime tutatus est. Aduenientibus subsidio dorceto comite atq; talle-
boto: qui nacta in flumie matrona naui in mercatum nouũ præsidium induxerũt. post

biduum inde abeuntes. Cæterū diligenti oppugnatione attriti angli: suis fortunis sal/
uis deditionē fecere. Mercato a francis recepto cum rex parisii esset accito richemōto
eum cū ingenti exercitu in normāniam mittit: quē mox secuti sunt alenconii dux io/
Abrincæ. hannes & andreas laualus marescallus multis armatis stipati. Hi oēs abrincas petentes
ciuitatem obsident. Est aūt urbs in colle mediocriter edito ad occeanū britannicū sita
normannorū ditionis. Ibi cum dies circiter uiginti consedissent: dorcetus comes: dūs
de scalis: & tallebotus anglorū præfecti frequentibus copiis contractis: ad uicum sancti
leonardi duobus tantū passuū millibus a francorū castris distantem sua castra admo/
uere: non procul a gilberti ponte: qui supra sceam amnem inter utrūq₃ exercitum erat
Vbi non pauca leuia utrinq₃ prælia cōmissa sunt: aliis sceam transmittere conantibus:
aliis transitū prohibentibus. Tandem conspicientibus francis amne superato anglus ī
abrincas euasit. Qui mox eruptione in francos facta acerrime pugnauerunt. Franci au
tem mutato loco pontorsonē uersus castra reduxerunt. Sub his diebus sanctā susan
nam buellus: prodente eam anglo: noctu cepit. quæ cū ad alenconiū ducē pertineret:
Ludouici in buellus tamen sibi inuito duce obtinuit. Non satis carolo fortuna fuerat inimica: ni
patrem con/ si a filio quoq₃ pientissimus offenderetur pater: tot per superiora tempora turbationi/
iuratio. bus uexatus. Ludouicus erat ei filius dalphinus uiennensis: q traditus a patre marchiæ
comiti liberaliter imbuendus: postq̄ adoleuit: præceptoris eruditionē aspernatus: ny/
ortum se recepit. Accersitoq₃ iohanne borbonio & iohanne alenconii duce: abiecta tu/
tela: libere se posthac uiuere professus est: quippe qui & ætate & rerum cognitiōe ydo
neus esse sibi uideretur negociorū regni administrationē gerere. Addebant ludouico
aīos ipē dux: atq₃ anthonius chabannus: iohannes de rupe pictauiæ senescallus petrus
de ambasia: & alii complures nouarū rerū percupidi: qui aliquot iam ciuitates ad defe
ctionem sollicitare ceperunt. Nam ii omnes coniuratione pictauis facta: ludouicum
a patris cōione maxime auertebant. Quorū cōspiratio pragueria dicta est. Ea re p̄ mar
chiæ comitem carolo delata confestim ad ciuitates scribit: ne dalphino eiusq₃ sectatori
bus audiant: ne ue eos ad se admittant. Interim dalphini factionis auctores ex nyorto
ad sanctū maxentū progredientes arcem (iaquetto quodam proditore) excipiūt: at/
q₃ in oppidū cœnobiumq₃ conuersi: loci dñam fortunis oībus spoliauerunt idē cœno
bio facere festinantes. Verū iohannes sachetus oppidi municeps cum tribus & uiginti
suarū partiū studiosis uestibulum quod crucis appellatur: tādiu aduersus dalphinates
defensauit: donec ex pictauis ubi carolus agebat subsidiū īpetraret. Abbas quoq₃ & cœ
nobitæ obseratis ecclesiæ portis fornicē conscendentes testitudine effracta in hostes
saxa deiiciebant. Qui audientes regem ad se cum copiis proficisci: prædis abactis diffu
gere. Carolus autem hora noctis septima cum uenisset: laudata abbatis diligentia: mo
nasteriū prouentibus atq₃ priuilegiis donauit. Qui in arce inuēti fuere paucis exceptis
ultimū suppliciū subierunt. His ita gestis carolus nyortum adoritur. Vnde mox ad
borboniū ducē se proripuerunt dalphinates. Quapropter nyortēses nulla rebellione
adhibita carolo se dedere. Captus in arce est iaquetus ille proditor & in partes quattu/
or mēbratim dissectus. Cognito φ dalphinū cum suis dux borboniorum recepisset
consiliorū particeps factus: Copias in borbonienses carolus ducens: complura loca ce
pit: multis regionē damnis afficiens. Hæc agente carolo: dalphinus sanctū porsanū
occupat belli fortunā experturus. Rex uero nunc rionem: nunc claromontem incole/
bat: borboniū agrū incursantibus suis. Hæc ciuilis pestis sexto postq̄ cœperat mense in
tercessore comite deu quieuit: dalphino in patris gratiam redeūte: qui postea apud re
gem uixit. Conspirationis autē auctores uenia a carolo impetrata & regio diplomate
Harfleum ab firmata: quiq₃ in suas domos abierunt. Per hos dies obsidentibus harfleū anglis: frā
anglis capit. ci duce notho aurelianeñ. ualida manu mouentes: cum anglorū munitiones penetra/
re non potuissent: harfleum tandem præsidio saluo & monstiuillariū hosti permisere.
Atq₃ eodem anno carolus aurelianorū dux qui post blāgianā pugnam in angliam du/
Liberat dux ctus quinq₃ & uiginti annos in custodia angliæ regis fuerat solutus est: quatercentū au
aurelianēsis. reorum millibus pro ipsius liberatione numeratis. Hic cum in sancto audomaro reuer

sus ageret: philippi ducis burgundiæ neptem mariam cleuensis comitis filiam despon sauit multis a duce donis honoratus. Eodem tempore egidius de raya franciæ mare scallus fortibus usus plærosq; infantes peremerat: quorum sanguine futura auspica batur: principatum affectans. Qui britonũ ducis iussu compræhenditur: & mox ueritate maleficiorum per petrum hospitalem ducis cancellarium comperta: duplici cruciatu eodem fere momento afficitur. Extabat ad tormenta furca: ad quam egidius illaqatur scabello supposito: cui pedibus adniteretur. Circum quem accenso igni: & scabello deiecto: confestim strangulatur & uritur. Est rupes in inferiore normannia instar insulæ in mare prominens: interdiu bis atq; noctu æstuariis maris tribus partibus alluta: quam grauillam incolæ uocant eam girardi uillam primo dictã fuisse accepi eam cũ alternis expugnationibus franci angliq; diuersis temporibus possedissent: angli tandẽ instaurant ualide illam munientes: utpote q̃ inexpugnabilis esse fortificatiõe facta uideretur: & quam deinceps ualidissimo præsidio tenuerunt. Et franci quoq; eodẽ exẽplo louueriũ diu desolatũ a normannis oppidum: auctoribus potono lalzardo & ãthonio chabano muniunt: nongentis militibus præsidio adhibitis. Extruxerunt præterea ad sequanã ripam ligneũ propugnaculũ: quo rothomagũ nauigio adire eos qui supra aduersum amnẽ incolebant: impedirent. Conchas item petrus bressayus & floquetus dedentibus se anglis cepere. Et katherina caroli septẽnis filia philippi ducis primogenito desponsata est: ut q̃ inter principes beniuolentia conuenerat: sacro nuptiarũ fœdere perduraret. Est in uasconia oppidum tartas non ignobile ad dñm de albreto spectans: id cum franci tenerent burdegallus senescallus cum captabusso & quibusdã anglis circũuallauit. Contritis tandem in obsidione mensibus fere septem interueniente albreto ad insequentẽ modum conuentũ est. Oppidum in frãcorum potestate permaneret: carolus alb reti filius in eo præfecturam gereret. fidem tamen daturus burdegallo senescallo: nullam se uim aut bellum ex oppido aduersus anglos illaturũ: liberũ anglis in oppidũ ire rediréq; negociandi causa. Frãcis quoq; permissum esse burdegallæ aliisq; locis anglicæ ditionis cũ anglis mercatorũ more conuersari. Has conditiones si carolus aliquando obseruare nollet: licere illũ tertio ante præteritas conditiones mẽse id marescallo prædicere. infra quod tempus: si franci prælio superarentur locũ dederent. Sin contra: oppidũ sibi possiderent. Carolo interim q minori ætate esset aliquot ex francis anglisq; consultores designarent. Re ut scripsi confecta quisq; quo uoluit digressus est. In cãpania nonnullæ francorum cohortes cũ per summã iniquitatẽ p agros pallantes oẽs passim spoliarent: Carolus rex trecas petit: & imprimis borboniũ nothũ crudeliter armis abutentẽ in amne alba extiguere iubet. Plærisq; militũ præfectis par facientibus officio amotis: decernens milites posthac uicis relictis urbes uel arces incolere: & eis stipendiũ ex publico dari: quo sine iniuria quietissime alerentur. Ordinatis apud campanos rebus: cum per picardiã simile carolus effecisset: creoliũ mittit coytiuũ marescallũ & hyrũ qui arcem oppidũq; ad eam partẽ qui bellouacos spectat obsiderent. ipse uero p siluanectũ uiam carpens: ad alterã fluminis ysaræ ripã castra admouit: reliquã oppidi partem obsidens. Fuit illic oppugnatio frequẽs: & aliquot locis tormentorũ iactu muri deiecti: quo interdũ franci cõscendẽtes manu cũ hoste cõferebãt. conspiciente eos rege. Quapropter colloquio cũ francis de deditione habito: guillermus poytus oppidi præfectus libere cum suis abire pmissus: arcem oppidũq; reliquit.

Tartas

Stipendium militibus assignatũ ut uicis relictis arces incolerẽt

Creolio recepto: ad sanctũ dyonisiũ ueniẽs carolus inde pontisarã copias oẽs admouet: i cœnobio maubussono quod mille ab oppido passibus distat diuersatus. Reliquo exercitu ueteres macerias q̃ e regione oppidi pastua uersus sunt occupante. Quod ii q in præsidio erant aduertentes: statim oppido erũpunt: cœnobiũ ubi carolus agebat impetentes. Fit igitur utrinq; atrox præliũ: sed cedentibus anglis franci ad pontẽ usq; & ppugnaculũ quod in eo hostis extruxerat anglũ psequũtur. ibiq; subactis fossis & palis humo defixis: nocte illa se continuerunt donec ex parisiis deductis nauibus: amnẽ ysaram qui oppidi muros præterfluit transmiserunt: eatenus qua diui martini cœnobium existit: quod ioachinus roaldus: thealdusq; ualẽpargnus cũ aliis quibusdam festinãter

Creolium capitur.

Põtisara obsidetur.

occupant. Fossis per gyrum cœnobii perductis: cũ oppidũ fere hoc modo circũsessum esset franci propugnaculum pontis anglis eiectis capiũt. Libera erat porta q̃ rothomagũ ducit qua ingredi hostis egrediq́; poterat: ita ut per eam tallebotus sæpe: & deinde eboraceñ. dux cõmeatum suis importarent: francos nonnũq̃ ad pugnam prouocãtes. Sed loco se mouere ordineq́; delerere temerariũ esse ducebant franci: quorũ maxime sollicitus carolus erat: diligentissime oĩa prouidens quæ obsessoribus conuenirẽt. Nã per ambrosium delorũ parisiorum prætorem ingentẽ commeatũ ad suos per amnem sequanam ysaráq́; importare fecit: hoste maxime inuito atq́; summopere repugnante. Quod cũ prohibere dux eboraceñ. tallebotusq́; non possent: ꝑ possiacũ ubi regem compræhendere tallebotus sperabat: iter faciẽs: cũ oppidũ penitus populatus est: una cũ eboraceñ. duce in normanniã se contulit: relicto apud pontisarã clipꝛono equite anglo cum fere mille armatis: qbus eboraceñ. fidẽ abiens dedit de subsidio obsessis statuto die cõferendo. Digresso duce carolus accersitis præfectis qui per uicos finitimos in statione erant: tormentis muros quatere cepit: & templũ diuæ mariæ quo ad ppugnaculũ hostis utebat̃ (quia ꝓpe muros extrinsecus erat) expugnat. Et tertio post die oppidũ circũquaq́; oppugnare iubẽs magno oĩm militum aĩo nixuq́; exuperat: occisis quingentis anglis, captoq́; cũ aliis multis præfecto. Ex francis quinq́; ad summũ desiderati sunt. Laudatus est imprimis coytiuus admiraldus qui ad obsidionẽ atq́; expugnationem singularẽ operã nauasset: nomen quoq́; sibi comparauit iohannes bureus qui tormentis & belli machinis ꝑ eos dies præfectus erat obscurus antea & mox industria atq́; diligentia regi acceptus. Ea uictoria benefortunatus carolus parisium ueniens a ciuibus magna celebritate exceptus est. Eadem tempestate iohannes floquetus quorũdam ciuium ope adiutus ebroicas cepit: perforato ab aliquot incolis muro: per quẽ floquetus est admissus. Et licet in mercatũ confugientes angli se turribus tignisq́; circũfulsissent: mox tamen partim interempti partimq́; capti aut clam (reserata ciuitatis porta) elapsi sunt. Subiiciam unũ quod militem cautum reddere possit. Ex põtisara

Nota.

cũ nõ pauci captiui in arce q̃ coruil a dicit̃ nõ longe a carnoto in uinculis haberent̃: un9 ex eis ut reliquorũ redemptionẽ procuraret dimissus: franciscũ aragonẽsem q̃ anglorũ partiũ erat conueniens: narrat q̃ negligenter castellum a francis seruaretur. facile factu esse arcem occupare: prædari q̃ in ea essent & inde uinctos eximere. Re cognita franciscus cohortẽ non procul a loco in insidiis noctu locat. inde cum illuxisset quattuor ex suis habitu rustico indutos pomorũ saccos raporumq́; oppletos humeris tanq̃ uenales importare in castellum mandat: qui nullo prohibẽte arcem ingressi (pars eĩn præsidii loco aberat: pars adhuc somno tenebatur) in cubiculũ præfecti euadunt: eũq́; dormientem compræhendunt. & mox ex insidiis proripiens se hostis arcem & q̃ in ea cõperta habuit occupat. Atq́; ita solutis captiuis reliquam prædam rothomagũ traduxit. Ignauiæ pœnas digne luit qui inimico proximus sibi diligẽter nõ cauet. Eniuero perire aliquando toti exercitus sibi nimiũ indulgentes: & non attẽdentes quid hostis moliatur.

Dieppæ obsidio.

Anno insequente qui fuit christianæ gratiæ. cccc. xlii. supra mille tallebotus mille quingentorũ delectorũ anglorũ ductor non procul a dieppa maritimo oppido quod a francis tenebat̃ castra ponens: in colle qui polletus ab incolis dicit̃ cõsedit. extructa ibi lignea grandi admodũ turre: quã multis tormentis & machinis bellicis communiuit: ut inde oppidi muros crebris iactibus cõcuteret. Erat ad oppidi tutelam carlotus maresius trecentos secũ egregia uirtute milites habens. Ad quẽ paucis post diebus iohannes aurelianeñ. nothus cũ circiter mille armatis ueniens: postq̃ locũ militeq́; recensuit arturũ de longauilla & thomã droynũ sexcentorũ manu militum stipatos ad uetus præsidium adiũgens dieppa egressus est. Misit præterea carolus rex alterũ subsidiũ obsessis. Cui præfecit thedoalũ burgesiũ: assignato illi guillermo ricaruillo centũ equitũ præfecto. Firmata tanto præsidio dieppa franci talleboto cum potenter resisterent: ipe paulo post abiit: relictis ad obsidione peragendã sexcentis anglis quibus præerant guillermus poyttus & iohannes rippellaus. Procedente tpe postq̃ hostis ad dieppam ꝑtinaciter sedet: Ludouicus caroli filius uienneñ. dalphinates patris iussu ingenti

collecta militum manu ex pictauis dieppam petit dissoluendæ obsidionis gratia. Qui secundũ amnẽ somnonobriam iter faciens: obuios sibi excepit sexcentos supra mille milites qui ei in ea expeditione obsequerentur. Eorum primi ductores extitisse referuntur sancti pauli comes: domicellus de cõmerci: gaucurtus: castillionis lauali comitis frater: & eius castillioni dñs qui ad amnẽ matronã est. Accessione huiusmodi procerum instructior factus dalphinus abbatisuillam se contulit: quo thedoalum burgesiũ ad se uenire iubet. Is ubi aduenit: consilio de re gerenda capto: thedoalum cum trecentis militibus præmittit: qui ad anglorum castra commeatũ inuehi prohibeat: ipse paulo post reliquas copias dieppam ducit: ubi postq̃ militem ex labore paulisper recreatũ habuit: occidente iam prope sole sexcentum probe armatos ad collem ubi hostis considebat pficisci imperat. Fuit nox illa continuo fere ymbre madens: nec propterea etũ pere in francos destitit hostis: q̃q̃ acri pugna in munitiones suas regredi a francis cogeretur. Postridie dalphinus dieppa mouens in collem polletum in conspectu hostiũ copias sistit. Habebat enim fabricatos ligneos pontes ad transmittẽdas fossas quibus se anglus per ambitum ligneæ turris circũsepserat. Igitur secundo die postq̃ ad collẽ successit: pontes rotis prouectos ad fossas admouens: mox signo dato oppugnare turrim festinat. Nec segniter hostis obsistit: & insilientibus in eum francis summa ui conflictatur: hos saxis opprimens: alios telis sagittisq; uulnerans. Ad primum congressum octoginta franci cæsi sunt: trecentis & supra grauissime sauciatis. Quibus integri hortante ludouico succedentes: oppugnationem nequaq̃ deserebant: dalphini præsentia: anglorum quoq; odio uehementer animati. Nec defuere dieppenses. Qui balistarios sexaginta educentes crebris scorpionibus hostem ne e turris muro tuto propugnaret: prohibebant. Eapropter instante atrociter franco milite: expugnata est turris: trecentis anglis interemptis: reliquis captis cum guillermo poytto: iohanne rupalo & tall eboti notho qui in dieppensiũ potestatem uenere. Qui autem francæ originis erant oẽs suspendio affecti sunt cum aliquot anglis qui ante oppugnatam turrim dalphino conuiciati fuissent. Tam firmo propugnaculo dissipato: tormenta q̃ in eo erant in oppidũ dalphinus trãstulit. Laudatis militibus ciuibusq; quorũ diligenti opa parta de hoste uictoria erat Dedit item oppidanis munera ad sarcienda dãna q̃ obsidionis tempore perpessos esse cognoscebat. In sequenti anno. M.cccc. quadragesimoquarto de duorũ & uiginti mensiũ induciis inter franciæ angliæq; reges conuenit: pmissa utriq; libertate merces cõmutandi atq; inter se negociandi. Per quod induciarũ tempus: ne miles ocio torpesceret siciliæ regi carolus suppetias tulit aduersus mettenses: & quosdã lothoringiæ incolas qui ei nõ parebant. Admonitis mettẽsibus obedire cum dicto audientes non essent: eos carolus circũsedit multis copiis & dalphini præsentia potens. Firmata obsidione: romanus imperator de heluetiis q̃stus q; imperio rebellarẽt: Carolũ per bourgalemoniũ germanũ insignẽ equitẽ orat partẽ militũ sibi contra desciscentẽ a se heluetium cõicet. Ea res cũ ingrata regi nõ esset: dalphinũ basileã cũ copiis mittit. assistente illi bourgalemonio federici militis præfecto. Dũ aũt uiam pergit heluetiorũ nõ cõtẽnendã manũ nõ longe a basilea offendit: in quos cũ in hortos quosdã se recepissent arma conuertens: bourgalemoniũ ante alios amisit cũ aliquot aliis interemptũ. Fudit nihilominus hostẽ & ad unum occidit. Inde ad sanctum hypolitum mouẽs spe oppidi confestim oppugnandi: cum id frustra conatus fuisset: habuit tamẽ sibi obtemperãtes oppidanos. Sed francus miles suo more ex agris prædas agens furẽtem gentem in se excitauit: ita ut diuersis locis cõsociati heluetiorum manipuli non paruam copiarũ partem occiderunt. Igitur bourgalemonio mortuo suisq; partim occisis dalphinus regionis asperitate cognita ad patrem qui apud nantium lothoringiæ primarium oppidum erat reuersus est. Quo se contulit comes suffortus anglus a henrico ad carolum missus qui caroli filiam regi suo uxorem peteret. Neq; id comiti denegatum est. Præerat mettensibus iohannes uitotus barbarus & ferus moribus homo. Hic equo insigni utebatur: in cuius cauda assutum erat tintinabulum ut ingrediens egrediẽsq; sæuus imperator audiretur: atq; cognosceretur. Adeo quidem inhumanus: ut ex suis aut ex hosti/

Expeditio in mettenses.

In heluetios

Ductor mettensiũ crudelis.

bus captum neminem precio redimi sustineret. Si autem compertum haberet fœminas urbe egressas de uirorum liberatione pertractasse: eas nece afficiebat. Sed barbari crudelitatem uicit ciuium ꝓuidentior modestia. Fatigati itaq; diuturna obsidione metenses: regem muneribus placant: ducentis scutorum millibus belli impensas compēsantes. Rebus ad hunc modum ordinatis: carolus cathalaunum profectus est. Sub idem tempus cum ecclesiæ synodus basileæ haberetur: eugenius pōtifex romanus cognito ꝙ patres qui concilio aderant eum a pontificatu amouere studerent: synodū ferrariam & inde florentiam transferre laborauit. Vnde basiliensis synodus amedeū sabaudum qui solitariam uitam apud rapaliam uiuebat in pontificem quem fœlicem nominauit assumpsit. Interim mortuo eugenio cum romani cardinales thomā de susanna eugenio substituissent nicolaum quintū eum appellantes: orto in ecclesia scismate. Caroli maxime opera contentio sopita est: concessa fœlici per sabaudiam amplissima legati potestate.

Fœlix sabaudus papa.

Per eosdem dies tametsi inter reges francoꝝ atq; angliæ induciæ ꝓcederent: franciscus tamen surienus cognomento aragonensis tumultuaria armatorū manu feugeras quæ normanniæ finitimæ sunt ad britanniam pertinentes circūuentas cepit atq; populatus est. Qua de re britonum dux apud carolum per nuncios questus: ostendit hanc in illum contumeliam ab hoste illatam esse: inducias illibate conseruātem: decere ab anglo repetere quod per nefas abstulisset. Querela ducis accepta: carolus ad angliæ regem & sombressetum ducem iohannē hauartum & guillermum cousinotum ex suis aulicis mittit: qui res ex feugeris induciarū tempore a francisco surreptas repeterent. His responsum est franciscū aragonensem id non ex sententia regis cōmisisse: factum neq; regi neq; sombresseto placere. Quod ut carolo sombressetus persuasum faceret: per nuncios idem significat petens ut ob eam rem nihil de induciis nouaretur. De accepta autem iniuria si oratores louuerium mitteret: eodē uenturos sombresseti legatos: qui controuersiam pariter componerent. Id Carolo cum gratum fuisset: dies conuētioni apud louuerium dictus est. Ibi dum oratores consultant: interim tollenda anglis pontisarcha fortissimo ad sequanam in normannia oppido floquetus ebroicensis prætor uir bello strenuus consilium capit. Vector quidam quadrigarius solitus per id oppidum iter crebro facere: & eam ob causam anglis iam notus prouiderat animo eius loci præsidium negligenter agere: neq; satis oppidi custodiæ attentū esse. Igitur rem a se frequenter animaduersam ad floquetū iacobūq; de claromonte & dominū de maulgnio belliperitos defert. petitq; sibi aliquot delectos milites attribui qui illum ad id negociū iuuent. Designantur imprimis duo: qui singulis securibus desumptis lignarios se fabros simulantes uectorem comitantur. Quos singulatim alii lōgo interuallo ne multitudo suspitiōem faceret subsequūtur. Qui omnes definito inter eos die ad cauponam quæ in suburbio est hospitii prætextu conuenere. Huius autem cauponæ hospes iniuriam supra paucos dies ab anglo acceperat. Quod non ignorans quadrigarius ab indignāte ob iniuriam hospite cubiculum seorsum petit ubi ipse cum suis secreto diuersetur: simulq; rem conceptam illi patefacit. Letus rei indicio hospes: opem quoq; suam illis pollicetur. Insequente nocte dominus de bressy cum militum cohorte q̄ proxime oppidum potest uersus sancti andoeni portum se ad insidias componit. Floquetus ad alteram pontis regionē q̄ louueriū spectat: cū iacobo claromontano & quingentis equitibus in uicino nemore se collocat. Vector quadrigarius sub lucem insequentis diei cū uehiculo ad primā usq; pontis portā cū simulatoribus fabris tātum progressus: ianitorē noīe appellat: orans ianuā sibi reserari: ꝙ festinus esset merces importare quo eas uehendas receperat: simulq; præmiū beneficio pollicetur: fidē dans ꝓ eis qui secures ferebant. Ianitor qui uectorē notū haberet: adhibito secū āglo portā recludit. quā mox uector ingressus uehiculū ibi sistit simulansq; ex marsupio nūmos in mercede anglo depromere: unū qui ex britonū moneta erat labi in terram ex industria ꝓmittit: quē nummū ut humo leuaret dū ianitor procumbit: uector exerto pugione confodit: ii uero q̄ fabri putabātur ad secundā portam interim cū ꝓcessissent: anglū interimunt: moxq; ex insidiis floquetus: aliiq; milites properātes oppidū arceq;

hostiliter uociferantes inuadunt. omni præsidio uel cæso uel capto: cũ ad eam horam non aliter q̃ securus quisq̃ obdormisceret: inter captiuos cõpræhensus est comes fauquéburgus diues anglus. Ea res anglos mirũ in modũ cõtristauit. Quibus ne paci præcluderetur uia: carolus q̃ capta erant reddenda censuit: si feugeras restituerent. Id ad sombressetũ referentibus anglis: utriq̃ legati ad cœnobiũ quod bonũ portũ uocant postea coiere. ¶ Interim gerberoyũ in bellouacis a domino de mouy: & in burdegallis conacus: malgrinusq̃ a uerdrino uascone: & a floqueto in normãnia conchæ captæ sunt. De quibus locis recuperandis missõ a sombresseto iohanne infante. Carolus respondet si feugeras britonũ duci reddant: ea q̃ recenter capta franci tenerent se restiturum. De feugeris in mandatis nihil habere cũ iohannes infans respondisset: re infecta discessit. Nec ab his qui ad bonũ portũ conuenerant aliud gestum est. Reuersis ad carolum oratoribus: ipse de belli ratione cõsiliũ cum suis cõicat quippe qui hostis suffugia dolosq̃ nulla modestia peruincere posset. Ad britonũ ducem missis nunciis bellũ cõi beniuolentia gerendũ suscipitur. Per præcedentiũ tempus induciarũ non destiterant angli qui mantã uernoliũq̃ & latiniacũ occupabant uias publicas insidere: quosq̃ passim uel spoliantes uel iugulantes: & ut a crimine patrocinũ sumerẽt: eos qui ab eis talia paterentur armigniacos appellabant. Facies tamen suas ne agnoscerentur laruis obtegebant & p̃sonati quidem incedentes: laruatos se appellari gloriabant: eosq̃ pseudofaciatos vulgus uocitabat. Aduersus tot mala coeuntibus undiq̃ copiis ausus hostis ex feugeris in britones eruptionẽ facere uiginti supra centũ anglis occisis in suas munitiones redire coactus est. ¶ In normannia apud uernoliũ multor cuius molendinum oppidi muris proximũ erat nocturnis excubiis designatus cũ forte obdormisset: ab anglo excitatus iniuriã acceperat. Quam ægre admodũ ferens multor: de prodendo frãcis oppido rationẽ cũ floqueto init. Commoditate facinoris accepta floquetus mercedem homini pollicitus: petrum breseyũ & iacobum claromontanũ rei conscios facit. Quos ad constitutũ diem conuenientes multor per molendinum cui ipse præerat scalis ad muros oppidi admotis in uernolium admittit. Erat enim dies ille dominicus ad rem diuinam audiendam christianis maxime celebris. hinc occasione accepta multor qui eo quoq̃ die excubuerat collegas sub lucem admonet ad ecclesiam rei diuinæ gratia properare: ut dei religione expleta: mox cibo matutino reficerentur. Igitur collegis abeuntibus gratum francis facinus multor perpetrauit, suam iniuriã ulciscẽs. In minima siquidem fera interdum animus inest: se ad uindicandum pro tempore componens. Capto oppido: qui euadere potuerunt angli in arcem se receperũt. atq̃ eam quæ in media arce est turrim muro fossisq̃ apprime munitam occupant. Ex qua ne hostis dilaberetur. iohannes dunensis comes quẽ aurelianũ nothum supra nominauimus caroli militiæ per eos dies princeps protenus aduenĩẽs turrim circũsedit. Nec multis interiectis diebus accepit tallebotũ cum copiis bretoliũ aduentasse: non aliam ob rem q̃ ut obsidionem dissiparet: importaretq̃ commeatũ obsessis. Eapropter dunẽsis comes non diu uernolii moratus relicto in obsidione florentio dilliers carnotensi in tallebotum ducens eum non procul a haricuria est assecutus: loco quidem munitissimo se cõtinẽtem. In quo a francis die illa tota ad pugnam prouocatus nullam pugnandi potestatem fecit. Sed insequente eius diei nocte in haricuriæ arcem se contulit. Franci autẽ relicto tallleboto: ebroicas profecti sunt. ¶ Dum hæc in normannia geruntur: Carolus ligeri per ambasiam transmisso: uernolium petere constituit opem laturus obsidẽtibus turrim. Et per eos dies comites deu & sancti pauli cum quattuor equitum millibus nogentum ducentes oppidum arcemq̃ capiunt præfecto iohãni fabro cum iis qui in præsidio erant data libertate abeundi. Arcem uero iniecto igne desolatam franci reliquere. Inde progredientes sequana traiecto ad pontemaudomari uocante eos ab ebroicis dunensi comite iter carpunt. Illis igitur ad rillum amnem qui præter muros fluit se conferentibus dunensis comes cum reliqua copiarum parte in regione quæ ad rothomagum uergit castra ponens: postq̃ omnia quæ ad oppugnationem necessaria erant parata nunciantur dato signo quisq̃ certatim in muros euadere contendit. Itaq̃

Vernolium capitur.

Nota.

Pons audomarus capit.

magnis animis anglus obsistit. Sed in oppidum irruentes picardi: moxq̧ altera parte dunenses: hostem propulere. Qui in ædes publicas quæ in mercato sunt confugientes paulopost comitum dunēsis & sancti pauli potestati se permisere. Qui enim capti sunt fuere uiginti supra quadringentos: inter quos oppidi præfectus montesaurus normā/ni fisci moderator fuit & fouquetus hetonus anglus. Re bene ad pontemaudoma/ri gesta: dominus de mouy ad loci præsidium statuitur. Sub idem tempus aliæ quæ/dam arces a francis duce loheaco receptæ sunt. Et uernoliana turris: rege carnoti agen te deditionem fecit modico redemptionis precio ab iis qui in præsidio fuissent perso/

Lexouium. luto. Secuti sunt lexouii: ad quod dunensis comes cum iis qui ad pontemaudomari militauerant mouens eos nulla ui adhibita receptos suis legibus uiuere permisit. Man

Manta. ta plus laboris ut se dederet attulit: deditionem recusantibus anglis qui eam tuēdam receperant. Sed deficiente ab eis plebe & porta q̄ sancti nomen habet cum bona oppi/di parte armis occupata: ciues ad francos egressi de deditione conditiones accepcrūt. Quod ab anglis compertum eos humiliores fecit. Nam accepta discedendi cum suis fortunis libertate oppidum reliquere. Cæteris qui cum hoste alio se cōferre duxissent idem permissum est. Manentibus nihil nocitum omnino fuit. Rebus compositis pe/trum bresseyum comes dunēsis oppido præposuit. Carolus eodem tempore ex car notensibus uernolium uenit ab incolis magna animi alacritate & beniuolentia exce/ptus. Atq̧ interim pictauēsis senescallus petrus bresseyus memorabile facinus ador

Longnyum. tus est. Est castellum apud normannos longnyum cui præextenditur atrium patens (quod bassam cortem franci dicunt) fossa muroq̧ circunseptum. Ei castello præerat sanctimarianus francisci aragonensis gener: habens ad loci præsidium milites ducen/tos: quos in atrio continebat. Cum hoc bresseyus colloquio habito impetrat castelli deditionem oportuno tempore a se faciendam. Adueniente conuentorum die bres/seyus armatos longnyum mittit: quos sanctimarianus soceri amicitiam eiusq̧ uxoris præsentiam parui ducens in castellum clam per posticum introducit. Qui ante in atrio stationem habebant francis in castello conspectis obsistere quidem conati facile qua si & numero & robore inferiores cœpto destiterunt: qui omnes capti & bonis spoliati sunt præter frācisci uxorem quæ cum fortunis (in generum multum prius oblocuta)

Vernonēses libera discessit. Sub idem tempus caduceator a floqueto ad uernonenses qui sequa nam in normannis accolunt missus ut in caroli ditionem fideq̧ se conuerterent a iohā ne doremonto loci præfecto irrisus est: dicente se quidem cum loci incolis oppidi cla/ues perq̄ libenter præbiturū. Nec moratus ad clauium artifices pergens doremontus: multas rubigine uetustateq̧ semesas claues caduceatori colligatas tradit. Cui respon/dens caduceator: hæ inquit obsoletiores sunt q̄ ut tam celebris oppidi portis conueni ant. moxq̧ ad comitem dunensem qui interim proxime uernonem copias admoue/rat accessit: referens ea quæ a doremonto gesta cognouisset. Illusione accepta: comes ad oppidi regionem quæ ad rothomagos spectat consedit. Domino de mouy & guil/lermo canuto alteram partem obsidentibus: quibus erat francorum sagittariorū fre/

Institutio frā corum sagit/tariorum. quens manus attributa: qui ad belli necessitatem recenter fuerant ex ruricolis delecti & a uectigaliū oīm contributione sine controuersia liberi. Eniuero ex ædibus sexagin/ta: unus assumptus armis ab iis qui domi restant instructus: & aureo tantū nūmo dum domo egreditur donatus: ī militiam pergit: & horū quidē egregia opera carolus mul/tis locis ꝓspere usus est. Ex eorum numero hi qui sub dn̄o de mouy & canuto milita/bant: insula q̄ in uernonis conspectu est occupata: confestim pōtem qua in oppidū uia est: intercipiunt. Qua re perterriti oppidani ex suis ad comitē legant iohannē abaronē anglum & guillermū daguenetū cū aliquot loci bonæ opinionis incolis. Quibus ad comitem admissis: daguenetus ita locutus esse perhibetur. Ad uernonenses (illustris

Oratio comitis dunensis ad uernonē/siū oratores. comes) caduceatorem misisti qui eos regis tui noīe admoneret: se atq̧ oppidum eius potestati permittant. Igitur ad te uenimus: ut nobis dicas q̄obrem admonendos nos esse ducas & quid a nobis tibi faciendū putes. Comes ut modestus erat respondens nō ignoratis inquit uiri oratores uernonem cum arce & circūiacenti agro ad carolum re/

gem paterno iure pertinere. Quæ cum uel ui uel dolo ablata hostis occupet: nunc patri ad regnũ succedens carolus: ea sibi restitui iure optimo petit. Fuisse nanq̧ per superiores annos multa gesta bella quibus uastatũ regnum attritusq̧ populus diu multũq̧ misere elanguit. demũ inducias inter principes intercessisse: ut interim concordiæ uia pararetur. Sed parum in fide stantibus anglis: medio induciarũ tempore feugeras occupasse & expilasse: quam adhuc tenerent tametsi cõpluribus conuentionibus de redintegrando damno fuisset tractatum. Tam multis iniuriis acceptis: carolum ex procerũ consilio constituisse iustissimis repetere armis quæ a patre atq̧ a se anglorum perfidia sustulisset. Eam causam esse q̃obrem uos de deditione facienda admonere præcipim⁹ Postq̃ hæc a comite dicta sunt qui missi fuerant seorsum a contione secedentes: recusantibus anglis deditionem oppidani caroli se partes sequi omnino constituerunt. Relictis propterea apud comitem obsidibus: uernonem repetentes: uernonetũ imprimis (id eñ arci nomen est) restituere. Verum q̧ a rothomagensibus non plurimũ uernonenses absunt: & inde subsidium affuturũ sperarent: oppidum dedere ea lege pollicentur: si anglus suppetias illis infra proximũ sabbatum non ferret. Constituto die quia se destitutos ope intelligerent: emissis libere ex præsidio anglis: dunensem comitem in oppidum uernonenses admittunt: qui loci atq̧ arcis custodiam rigaldo de fontanis assignauit. Dum hæc uernone geruntur carolus ebroicas: deinde louuerium petens: ab incolis incredibili leticia exceptus est. Quo tempore guillermus canutus arcẽ quæ dangu appellatur ex præfecto portugallo uoluntaria deditione recepit. Et sancti pauli comes gorneyũ in fide admittens oppido atq̧ arce a carolo donatus est. Comes item dunensis post quindecimum obsidionis diem haricuria potitus est. Interim mouentes ex uernone proceres ad carolum louuerii agentem cum ingentibus copiis conuenerunt: per quos dies rupis guidonis dominus eius nominis arcem quæ ad eum pertinebat dedente se præfecto recuperat. Contractis ad louuerium omnibus copiis: Carolus maturat ea persequi quæ ad reliquam normanniam subiugandã opus erant. Carolum igitur arthesium comitem deu: sancti quoq̧ pauli comitem & iohannem saueusum cum quattuor armatorum millibus ad nouum castrũ cui præfectus erat adam billetonus anglus in præsidio habens quadraginta supra centum milites proficisci iubet Captum est oppidum ui. Arxq̧ recepta: concessa anglis facultate suas inde fortunas exportandi. Dunẽsem præterea comitem carolus alteras copias ducere chambrasiũ mãdat: quem complures franci proceres uno exercitu comitati sunt. Inter quos fuere comites claromontensis & niuernensis: dorualus & ialonnus franciæ marescallus: Carolus culantus: Petrus bresseyus: gaucurtus: buellus: peditum equitumq̧ millia quattuor educẽtes. Castris ad chambrasium admotis post diem octauum: guillermus ernitus anglus arcis præfectus (lege cum francis libere discedẽdi composita) loco cessit. Erat dessayum in alenconii ditione castellum quod anglus multis annis tenuerat: ab eoq̧ lacus non longo multum interuallo distans. Hunc lacum cum hi qui ad dessayũ erant expiscandum per eos dies accepissent: plærią lacum petunt: piscium concupiscentia illecti. Ea re per nuncios cognita: alenconii dux contractis ex tempore copiis: ad lacum occultis itineribus contendens: anglos illic pallantes oẽs intercipit. Captosq̧ in dessay conspectu sistens: eos neci destinat nisi arcem dedant. Deditum oppidũ est & castellũ.

Copiæ ad carolum cõueniunt.

Chambrasiũ

Dessayum.

Ex dieppa quoq̧ qui præsidio erant partim fecanũ cœnobium quod ad occeanũ est petentes noctu expugnant. Nec longa mora interposita ecce ab anglia nauis q̃ circiter centũ milites ad fecani præsidium ferebat: ad portũ appellit. Quos fecanicæ oppugnationis ignaros & ideo in continentẽ egressos franci comprætendunt. Ad hæc britanniæ dux: francorũ suorũq̧ robore stipatus: ex britannia constantiã profectus: ciuitatẽ secundo sui aduentus die (abeũtibus inde anglis) cepit. Eadem fortuna nulloq̧ negocio sanctũ laudum & uicinas arces non paucas occupat: ubi ex francis præsidiũ cõstituit

Fecanum.

Constantia.

Sãctus laud⁹

Sub id tempus alenconienses ad ducem suum missis clam nũciis: patere illi aditum in oppidum promittunt. Quo nuncio dux spem recuperandæ hæreditatis capiens: protenus copiis ad oppidum collatis ab incolis intromittitur: anglis in arcem fugientibus

Alẽconium.

quam fractis animis defensantes paulopost ducis se arbitrio dedidere. Auxiliatus est duci ad hanc rem ludouicus bellomontus qui ex cenomannia ad eũ sexaginta equites ducens conuenerat. Fuit eodẽ anno. M.cccc.xlix. apud uascones francis fortuna (sicuti cœperat) candidior gastone fuxi comite maulissonẽ obsidente: q a carolo uasconiæ regionis ad pireneũ usq administrationẽ receperat. Erãt gastoni in obsidione tria equitũ & decẽ sagittariorũ milia. Quorũ repentino cõspectu permoti oppidani ad gastonẽ nuncios de deditione misere. Angli uero ubi id cognouerunt: in arcẽ q̃ in edita rupe est ꝓfugerunt. Itaq mauliſſone recepta: comes fuxi cũ accepisset in arce pœnuriã frumenti & cõmeatus esse: rupem ex oĩ parte circũuallat. Cui aĩo obsistendi: rex nauarrus (cuius filiã gasto habebat uxorẽ) sex uarii generis hoĩm millibus contractis: cũ gastonis militũ ordinem roburq explorasset: suos paulo retrocedere iussis: ad comitis se colloquiũ admitti impetrat. Coiere paruo militũ numero principes: mille a castris frãcorũ passibus. Vbi rex nauarrus comitem allocutus. Miror te inquit carissime gener neglecta ueteri nostra amicitia maulissonẽ quã tuendã mihi anglus commiserat uindicasse: & nunc arcẽ quoq capere conari: cui meus conestabilis suo & anglorũ noĩe præsideret. Ad regis uerba gasto ad sequentẽ modũ respõdit. Affinitatẽ recte rex illustris cõmemoras: quãobrem tibi & beniuolus & obsequens esse debeo: si alio me non duceret parendi necessitas: & honestas officii. Carolo regi subiectione & fide cũ sim imprimis obnoxius: tũ ob id maxime ꝙ uasconiã meæ tutelæ supposuit: iussus ab eo maulissonẽ cepi. neq hinc abscedã donec aut alter me fortior extrudat: aut arcem ad caroli ditionẽ redire cõpulero. Comitis uoluntate cognita: nauarrus copias ad se reduxit. Obsessi uero impetrata discedendi securitate arcẽ dedidere. Eodẽ tpis tractu q̃dam in normannia arces captæ sunt a dño de blanuilla: touqua: in rupe proxime occeanum extructa: a dunensi comite argentonũ: ubi simulato metu ex muro de deditiõe prolocutus hostis: arma cũ pararet: quidã in populo primores diuersa qua anglus parte dolis agit: francos affati fraudẽ manifestant: orantes signũ quod præ se ferrent sibi protendari. Oppidanos cõstituisse Carolo regi parere: anglis expulsis. Signo recepto: frãcos admonent eo accedere quo signũ in muro erectũ cernerent: se q̃dem illos in oppidum accepturos. Admissis ꝑ muros bono numero francis: angli suo cõmento frustrati: ĩ arcem ꝑpropere confugerunt. Quã nõ multo post dedidere: ex suis fortunis oĩbus: præter baculũ unũ nihil inde exportantes. Nec fuit oliuerio de carsalio præsidii ꝑfecto melior conditio. Per eos dies castellũ gaillardi loco edito ad sequanæ ripam constitutũ (Carolo in obsidione agente) captũ est. Freneii quoq arx ab alenconii duce (dedẽtibus se libere anglis) recepta. Gisortiũ ꝑterea richardus merburus ãglus carolo restituit. Donatus ꝓpterea a carolo sancti germani in laya ditione atq ꝑfectura: duos insuꝑ liberos iohannẽ atq hemonẽ qui apud pontẽ audomarí capti in custodia tenebant̃ recepit. Gisortio ꝑpositus est gaucurtus ueteranus auratæ militiæ eques: rerũ gerendarũ longa experientia & fide in regẽ spectatus. Tot ꝑ normanniã locis potitus rex: cum & procerũ præsentia & robustissimo exercitu instructus esset: contractis ad nouburgi planiciẽ copiis: dunensem comitẽ sequanã (rothomagũ uersus) trãsmittere iubet: præmissis ad ciues caduceatoribus: qui ciuitatem ad caroli ius repeterent. Quos hostis cõminata illis morte audire recusauit. Tenebatur eñ ciuitas firmissimo anglorũ ꝑsidio. Caduceatorũ relatione ꝑcepta: carolus copias ad ciuitatẽ ꝓmouere mãdat. Admotis ĩ urbis cõspectu militib⁹: atq ꝑ caduceatorẽ de dedẽda ciuitate ciuibus iterum admonitis: postq̃ triduo toto quo illic acies constitit: nemo in colloquium prodiret: ingruerẽt q continui imbres (erat eñ hyemis principium) dunensis comes ad pontem arcis se recepit: diuersantibus ꝑ circũiacentes uicos ad hibernandũ militibus. Dum hæc ita rothomagi aguntur: aliquot ciues q̃bus grauis esset anglorũ principatus: duas turres cũ muro intermedio ꝑ speciẽ custodiæ occupant: aĩo q̃dem francos oppugnatiõis tpe in ciuitatẽ admittendi. Ea spe erectus carolus: dunensem comitẽ cũ oĩbus copiis rothomagenses adoriri iubet. Posito in conspectu ciuitatis toto exercitu: duas acies dunensis ĩstituit: unã cui ipẽ præerat ad portã (q̃ bellouaca dicitur) sistit. Altera quam claro-

Margin notes: Gasto fuxi comes. — Maulisson. — Nauarr⁹ rex ãglos secut⁹. — Gastonis responsio. — Dolus dolo superatur. — Iohãnes gaucurtus. — Rothomagus obsidet̃.

montensis comes carolus ducebat inter furcas & ciuitatē se locat. Expectantibus in eo ordine francis: si quod a ciuitate signū prodiret: uenit ad eos hora post meridiē ferme secunda homo eques renūtians duas turres a quibusdam ciuibus non alia causa teneri q̄ ut opem accedētibus francis afferrent. Quo nuntio admonitus dunensis sagittarios ad eam partem qua turres erant mittit: ipse uero pedes (reliquo comitante exercitu) subsequitur. Iam scalis erectis quadraginta armati in ciuitatem euaserant: cum tallebotus cum trecentis egregie instructis pedibus properans: militare uexillum in summo muro sistit. Moxq; in eos qui murū superauerant: & qui turres tuebant debacchatus: sexaginta trucidat: præter aliquot quos seruandos delegit captiuos. Qui uero præcipiti lapsu e muro in fossam uolentes se demittebant: uel crure uel brachio (paucis incolumibus) sunt mutilati. Post secundam oppugnatōis diem rothomagenses indignati aliquot ex suis non mediocres ciues a talleboto occisos esse: neq; parum formidantes ne altera oppugnatione expugnati præda fierent francis: primores ciuitatis (assumpto suo archiepiscopo) cum populi turba prodeūtes: sombrecetum forte ducē: quem rex anglus normanniæ præfecerat: per uiam offendunt: atq; ad insequētem modum pontifex alloquitur. Nosti clarissime dux q̄ proxime nos circūsedet francorum exercitus: neq; miseram ciuitatis conditionem ignoras. Secundus nunc atq; quadragesimus dies agitur: quo nec frumenti neq; uini neq; lignorum quicq̄ ad nos importatum est. Omniū rerum & maxime annonæ caritas apud nos est: pernecessarium est si salui esse uolumus: rem cum francorū rege componere. Liceat igitur tua cum uenia reipublicæ et tuæ saluti cousulere. Mittere legatos qui icto cum francis qualicūq; fœdere ciuitatē quiete aliqua leuent. Hec pontificis oratio quāuis duci nō conueniret: circum tamen aspiciens cum paucis satellitibus inter populi turbam se stipatū intellexit: ferocitate celata: humilitatē præ se tulit: se inquiēs boni consulturum quod ciues optimū factu arbitrarent. Moxq; ad publicas ciuitatis ædes se conferētem: pontifex & populi melior pars secuta est. Ibi cōmuni assensu pontificē cum aliquot ciuibus atq; equitibus anglis oratores constituūt. Quibus mandata dant francum regem cōuenire: & cum eo pacis q̄ optimas cōditiones possent impetrare. Igitur præmisso ad pontisarcē pontificis officiali. qui proficiscendi ad carolū securitatem legatis obtineret: securitate habita ad sancti andoeni portum tribus passuum millibus ab ipsa pontisarce distantem oratores cōuenere: Affuere caroli nomine dunensis comes: cancellari⁹: petrus bresseyus: & guillermus cousinotus: & nōnulli alii ex regio consilio litterati homines. Considētibus utrinq; legatis: rothomagēsis pontifex orat rothomagensibus in primis remitti si quod ab illis in carolum regem perperam gestum esset. Id quicquid eēt nō incolarum malitia neq; franci nominis odio sed q̄ anglorum potētatui inuiti subiicerent fuisse p̄petratū. Nunc regis potestati se ciuitatemq; permissuros si cuiq; liberum foret uel abire quo suus animus inclinaret: uel in ciuitate saluis fortunis incolere. Si tamen ad discedendum pateret anglis sine offensione ad suos commilitones uia. His tantum a pontifice postulatis nihil detractum est: modo iuramento firmarent: ciuitatem in caroli ditionem posituros. Adiurati: cum in urbem noctu reuertissent: gestorum a se rationem donec illuxisset ponere non ualuerunt. Coacto postera die concilio: cui sombrecetus assistentibus plærisq; anglis præsidebat: postq̄ legationis seriem pontifex enarrasset: ciuibus conuenta probantibus: indignantes angli concilio egressi: alii in palatium: alii in arcem raptis armis se receperunt. Quare commoti rothomagenses: arma quoq; desumpsere: constitutis passim aduersus hostiles insidias excubiis. Simulq; anglorum a se discessionem per nuntium Carolo significant: ut sine cunctatione subsidium illis ferat: uno omnes animo esse recipere illum in ciuitatem. Interim cum ii qui excubabant: anglos quosdam per uias armatos incedere conspexissent: septem ex illis trucidatis reliquos in suas munitiones reppulerunt: murorum parte cum aliquot turribus et portis occupatis. Nec longa interiecta mora dunensis comes cum ingentibus copiis ueniens: Sanctæ Catharinæ cœnobium quod in colle ciuitati adiacenti situm est (anglis qui in præsidio erant sese dedentibus) recepit. Quibus ne per uiam

Tallebotus

Pōtifex sombrecetū alloquit

honfleum petētibus prædandi occasio esset: carolus pecuniā ad quottidianā impēsam donare iubet. Mox uero cœnobiū ingreditur. Dunensis aūt comes ad portam quam marchauillam dicunt castra fecit. Anno christianæ salutis. M.cccc.xlix. Ad quem pro tenus accedentes ciuiū primores ex propugnaculo quod pro ianua erat ita sunt prolo cuti. Faustus fœlixq; regi & nobis tu⁹ ad nos illustris comes aduētus sit: populi siquidē iussu tibi occurrimus: portarum claues repræsentātes: quo intelligas patescere franco militi in ciuitatem aditum: & quem uoles ex totis copiis numerū ad nos introducere. Quibus dunensis comiter respōdit: nō suo quidem sed eorū arbitratu se omnia gestu rum. Visum est mille equites cum suis sagittariis qui in ciuitatē admitterent satis esse. Horum pars proxime palatium (quo sombrecetus atq; tallebotus suum præsidiū con tinebant) stationem habuit. Altera inter palatium & arcem sedem accepit. Tertia du ce petro bresevo: in ipso arcis cōspectu constitit. Reliquus exercitus ingens quidem et supra q̄ ante annos multos uisus fuisset copiosus: per agrum qui ad bellouacos spe ctat diuersatus est. His sicuti annotauimus ordinatis: angli qui pontem ad sequanam amnem tenebant se dedere. Sombrecetus uero orat ad carolū ire sibi liceat. Admissus petit id ratum haberi quod rothomagensis pontifex de reddenda ciuitate apud sancti andoeni portum ad se ueniens retulisset. Cui ad hunc modū carolus modeste respon dēs. Rem inquit sombrecete parum æquam efflagitare uideris. Poteras æquo iure cū rothomagensibus frui cum de deditione ageret. Sed tu aduersus pacis legem pugnās quātum per te fieri potuit spem in armis reposuisti: conatus ciues a me auertere. Con stitui propterea te e palatio nunq̄ dimissurum donec liberam ciuitatem una cum hon fleo: & reliquis quæ tui occupāt locis in meam ditionem restituas. Postq̄ hec sombre cetus accepit: ualedicens regi in palatium remigrauit comitantibus illum comitibus claromontano & deu. Postridie palatium arcemq; obsidere carolus iubet. Sombrecē tus aūt ubi ad oppugnationē parari tam diligēter omnia a francis uidet: in colloquiū cum carolo admitti petit. Ad regem cum uenisset: eadē quæ prius postulās: ut ea quæ fuerat rothomagensibus indulta conditio sibi suisq; permaneret responsum accepit: id se frustra sperare qui apud sancti andoeni portum conuenta recusarat. Atq; ita a carolo sombrecetus in palatium digressus est. At dunensis comes caroli iussu palatiū arcēq; fossis circumuallat: ne obsessis egrediendi facultas ulla esset. Igitur machinis tormētis q; circum admotis. Sombrecetus dunensem ad colloquium uocat. Data utrinq; fandi potestate: & diurnis per uices induciis confirmatis: postq̄ diu multumq; ultro citroq; itum atq; reditum est. Conuenit sombrecetum cum uxore & fortunis suis atq; anglis liberum dimittere: ea lege ut aureorum quinquaginta carolo: pacis tractatoribus mil lia sex persoluerent: ære quod a ciuibus & incolis angli contraxerant in primis dissolu to. Oppida præterea atq; arces ab anglis per normanniam occupatis restituerent. His iureiurando roboratis & obsidibus: inter quos tallebotus erat datis: sombrecetus di missus est: Qui datæ carolo fidei non oblitus thomæ hou & fouqueto ethoni mandat loca de quibus cōuenerat in caroli potestate reponāt. Reposita omnia præter harfleū sunt: quam arcem corsonus qui eam præsidio tenebat relinquere pernegauit. Quæ cā fuit: ut unus obsidum tallebotus aliis abeūtibus in custodia seruaret. Emissis rotho mago anglis calendis nouembribus (omniū sanctorum solēnibus rite religioseq; ab solutis) Carolus regio apparatu ciuitatem ingressus: mira admodum exultatione & omniū letitia exceptus est. Dum hec rothomagi gerunt britonum dux feugeras de dente se francisco aragonensi recuperat: qui ab anglis quoq; deficiens francorum par tium fuit: Mathagothus præterea (qui belesimum præsidio anglorum tenebat) postq̄ nullo suorū subsidio se adiutum iri cognoscit. Locum duci alenconii liberum dimittit. Fusam item per id tempus fuisse inuenio anglorum cohortē ad gaurayum normāniæ oppidum cum frumentatū pergerent. Hec cædes a militibus comitis sancti pauli duci bus gaufrido courano & ioachino roaldo facta esse traditur. Postq̄ tempus quod sa tis ad res rothomagi componendas erat: carolus exegit: caudebecum profectus: har fleum exercitum duci iubet. Cuius obsidio difficultatem multam afferebat. Tum

Carolus rex rothomagū ingredit

Recuperant feugeræ

Harfleum

propter maris æstuaria. Tum propter hyemis asperitatem quæ & gelu et ymbribus plus solito inhorruerat. Neq; in agro uicino ædes aut tuguriola erant ad militum stationem sed ut quisq; melius poterat scrobibus ad hoc effossis: sedem sibi parauerat paleis atq; geneftis eas obtegentes. Præerant tormentis atq; impedimentis iohannes et iaspar bureau fratres industrii homines. Hi uineis atq; aggeribus extructis: bombardas sexdecim ad quatiendum harflei muros in ipsius æstuarii arenis sisterant: ita ut per fossas ad oppidi proxime muros tuto perueniri posset. Et carolus quidem casside armatus & manu clipeū ferens: interdum ad opus uisendum accedebat. Ab occeano a ūt quinq; & uiginti nauium classis excubabat ne uel ab anglia obsessis suppetiæ prodirent uel obsessis fugæ adesset facultas. Hac tam arcta circumsessione coangustatus hostis: dunensem comitem ex muro secum uerba habere efflagitat. Huic nomē erat thomas auringanus in præsidio habens anglorum millia duo. Conueniente comite deu: cum diu fuisset de deditione fabulatum: tādem natalis dominici die decretum est: hostem infra calendas ianuarias loco excessurum: suis inde facultatibus sine controuersia exportatis. Id decretum sigillis sex francorum procerum firmatum est: & ab hoste octo obsides dati: calēdarum die harfleum receptum & obsides restituti. Quinto post die relicto firmo præsidio carolus honfleum copias mittit. Ipse interim in cœnobio gemetensi diuersatus est. Quo ad eum agnetem (quam propter egregiam speciem bellam appellabant) uenisse iohannes charterius gestorū caroli scriptor tradit: eo animo ut regem admoneret proditionis qua in eum quidam cōiurauerant. De hac agnete constans mea ætate fama fuit eam a carolo adamatam fuisse: & puellam breuissimæ uitæ peperisse: q̄q̄ carolus ex se prognatā esse omnino diffiteretur. Decessit in eo cœnobio agnes cōdito sexaginta milliū aureorū testamēto: ubi exsecta ei⁹ præcordia humo tradita sunt: reliquum cadauer lochias elatum & in diuæ mariæ templo sepultum. Fuit nāq; ad modum lepida & faceta: luxuq; & uestium cultu supra mulieris modestiam gloria bunda. Qui fastus quādoquidem non nisi grandi sumptu ducitur: eius pompæ impensam ad amorum mercedem carolus facere credebatur. Accessit ad stupri suspitionem propinquorum agnetis ad dignitates ecclesiasticas repentina promotio. Per eos dies comes fuxi contracta ingenti militum manu: Lantretum fratrem & fuxensem nothum obsidere guycem: ualidam in agro baionensi arcem iubet. Id postq̄ nauarrus conestabilis cognouit: coactis anglorum copiis una cum Georgio soltinto baionensi prætore: nauibus per amnem qui baionam præterfluit ut obsessis auxilio adesset ducens a francis (quibus hostis aduētus prædictus erat) Interceptus est: & anglorum ducenti supra mille occisi: Georgius autem ubi male suis fauentem fortunam intellexit. Cuneo sexaginta equitum facto: per mediam francorum aciem irrumpens in propugnaculum arcis peruenit. Vnde noctu egressus cum baionam se recipere festinat: a fuxensi notho fugiens captus est. Ad honfleum redeo: quo præmissi franci sagittarii dum reliquæ copiæ aduenirent aliquot prælíis cum hoste decertauerunt. Quo postq̄ dunensis comes accessit: & tormēta admota sunt. Coursonus eques anglus hōflei præfectus ad. xii. calēdas martias cedere arci: nisi infra eum diem subsidio suorum iuuaret promisit. Frustratus expectatione: arcem reliquit: fortunas suas secum exportans. Freneyum item receptum est: libere abeuntibus anglis: qui illud præsidio tenebant: recepto quoq; monforto præfecto qui apud pontem audomari captus extiterat: pro cuius redemptione salutiorum millia decem soluerunt. Eisdem diebus thomas cui quirielus cognomē fuit: cum tribus hominum millibus ex anglia in normanniam appellens: ualongnas inuadit: quas post primum & uigesimum obsidionis diem (libere inde emisso a bello roaldo) capit. Nec diu illic moratus: ipse cum suis & iis qui propinquioribus oppidis in præsidiis erant: Cadomum baiocasq; mouens: per uada Clementis iter facere constituit. Ea re cognita Carolus comiti claromontano mandat Thomam quirielum persequatur. Igitur assumptis castrensi comite: & Petro breseyo: aliisq; insigni uirtute proceribus: sexcentos equites cum sagittariis ducens Gaufridum cēturanum. Et ioachinum roaldum præcedere cum suis cohortibus

Honfleum
Bella agnes

Guyces castellū prope baionam

Pugna for/migniana
iubet: qui hostium iter explorēt. Inuento tandem hoste: postremam aciem adoriunt. Occisis mox aliquot anglis: tantilla fortuna cōtenti: paulo ab hoste seorsum se recepe runt: donec inuentum a se hostem comiti nūtiassent. Nūtio accepto comes copias di/ligenter promouet: & anglos assequi festinat: qui ad uicum formigniacū qui carētum inter & baiocas est: iam peruenerāt: & conspecto procul franco exercitu in acie stabāt instructi: adciscentes confestim sibi ex baiocis mathagotū. Erant illis a tergo pomaria & sepes quae francū in eos progredi maxime prohibebant. Quare in cōspectu hostium ueniens comes leuibus praeliis anglos lacessit. Verum multitudine militū inferior: ri/chemontem ex sancto laudo ad se uenire per nūtium orat. Qui impigre aduenit: iaco bo luxemburgo eum comitāte: quos lauallus dorualluscp & loheacus sequebant: qui ducentos & quadraginta equites praeter sagittariorū magnū numerum simul efficie/bant. Iam em̄ comes claromōtanus diu pedes pugnam cōmiserat: & paululū cesserat loco: aliquot tormētis amissis cum richemōtus ex molendino cui de fossa appellatio est: ubi castra posuerat suos in hostem emittit. Quos postq̄ ad pontem quem de barra incolae uocant concessisse mathagotus cōspexit: ipse cum uero insigni equite anglo & mille satellitibus: desertis sociis pars cadomū: pars baiocas petit. Desertus a mathago to quirielus ad inferiorem profluentē (quo uicus alluitur) commilitones suos con/cedere iubet. Illic commisso acerrimo praelio: sagittarii anglos fundūt: & partim inter imunt se cum comite claromōtano protenus cōiungentes. Nec mora iussus a riche/monte petrus bresseyus superiorem anglorum alam inuadit: quoscp obuios prosternēs q̄q̄ uiriliter anglus decertaret. Vtrocp cornu fuso: richemontus superato fluento hostē totis copiis aggreditur. Decertatum est eo loco incredibili pertinacia. Nec profuit an glo cp multitudine praestaret. Occubuere enim septingenti septuagitaquattuor supra millia quattuor: & Thomas quirielus cum aliis mille insigni nobilitate anglis captus: octo tantum ex francorum exercitu desideratis. Prae caeteris francis enituit eo praelio spectatissima monsgasconis & sancti seueri fortitudo. Nec caruit laude petrus bresseyus plurimicp habitus est dominus māneyus floqueti militum ductor: qui floquet⁹ effra/cto a calcitrante equo crure apud pontem arcis aegrotus decubabat. ¶ Parta insigni uictoria franci uirum copias duxere: nō sine controuersia: conestabili ne an comiti cla romontano eius uictoriae gloria deberetur. Plaerisq̧ affirmātibus in conestabilem ui/ctoriam esse referendā qui magistratu superior esset. Aliis contra censentibus comitē claromontanū ad id praeliū a rege delegatū noīe fuisse: suiscp auspiciis partam uictoriā Diremit cōtentionē carolus: & rem sapienter fortitercp gestam claromōtano assigna uit. ¶ Parisiani de uictoria formigniana certiores facti: duodecim puerorum infra pri mam adolescentiam millibus ad sanctum innocentem contractis: supplicationem ad diuae mariae templum decreuerūt: singulis eorum lucernam ceream accensam manu

Virus capit Abrincae
gestantibus. ¶ Viro quo se franci contulerāt recepto: claromōtanus baiocas cōtendit richemontus ad britonū ducem profectus est qui delecto exercitu abrincas circumse/dere statuerat. Circūuallata ciuitate & crebris per dies uiginti oppugnatiōibus uexata: Lanyetus loci praefectus cum praesidio libertate abeundi impetrata ciuitatem reliquit Tombellenam praeterea arcem non longe a diui michaelis iugo distātem in rupe ex tructam: britonum dux anglis (q̄q̄ frequentes essent) paruo negocio exclusis: caroli nomine recepit. Eodem anno qui fuit salutis quadringētesimus quinquagesim⁹ supra

Baiocenses
mille carolus ad baiocēses dunensem comitē cum exercitu legat. Qui nihil moratus ad suburbium quod cadomum uersus spectat castra fecit. Claromōtanus comes & ipse castrensis cū suis copiis alterā quae ad carentoniū uergit occupant. Dn̄o de mōtenayo copiarum ducis alenconii ductori & roberto conigano scoto pars quae ad diui frācisci coenobium est cessit: atq̧ ita tribus diuersis locis baiocēses obsessi: dies quindecim gra uem obsidionem tolerauere: egregie pugnātibus anglis qui in praesidio erāt nōgenti longo armoꝝ usu bellaces. Itaq̧ q̄q̄ crebro tormentoꝝ iactu muri p ambitum ciuitatis deiecti essent: facilemq̧ expugnationē fore milites franci existimarent: inuitis princi/pibus bis uno die oppugnationem tētauere: cupidi deturbare tota normānia anglos.

Accepi regnobertũ quem in sanctorum numerũ relatum baiocẽses magna religione uenerantur: qui uiuens & baiocassinus comes primũ: & deinde episcopus extitisset: uisum fuisse per quietem dunẽsi comiti: eumq; oppugnationis admonuisse: quã miles francus apparabat: uetuisseq; ne id pateret: sed furentem exercitum reuocaret. Id si faciat: bene quidem obsidionem sibi cessuram. si secus dispendiũ accepturum: atq; ea uisione excitatum comitem mox ad milites properasse: eosq; ab oppugnandi pertinacia reduxisse: mathagotũ uero post quindecimã obsidionis diem ad colloquiũ cum dunẽsi comite accessisse: cõditiõesq; suæ & anglorum ex ciuitate digressionis accepisse. Ẽm uero tametsi multa sibi concedi peteret: illud tantũ impetrat: abiret cum suis commilitonibus liber: armis relictis. Clarioribus autẽ fœminis singulos equos qui eas ueherẽt habere: equitibus aureos decem peditibus quinq; exportare permissum. Interdictum ne cadomũ sed chereburgum se reciperent. Sub idem tempus briquebecum ualongneq; a conestabile receptæ: cum sancto saluatore uicõto. Deinde cadomũ obsessũ quod firmissimo præsidio anglus tenebat. Richemõtus ad diui stephani monasteriũ stationem accepit: cui se confestim comes claromontanus cõiunxit: Erant his militantes equites mille ducenti cum quattuor millibus & quingẽtis peditibus duobusq; millibus francorũ sagittariorum. Dunensis comes suburbium uancellense obtinuit: quingentos equites: pedites quingentos supra millia duo: & totidem francos architenẽtes ducens. Affuere quarto post die niuernensis comes cum comite deu: & armatorũ fortissima manu: qui orna amne per pontem ad id ipsum a francis constitutum: trãsmisso ad trinitatis cœnobium consedere. Cõuenietibus ad hunc modum copiis: postera die propugnaculum quod ad diui stephani ædem uergebat expugnatum est. Venit deinceps carolus & cum eo renatus siciliæ rex: mille equitibus: duobusq; sagittariorum millibus equo uectis: & totidem francorum architenẽtium millibus stipatus: diuersatusq; est apud ardaynum monasterium ubi per tempus obsidionis habitauit. Auxit militum animos: caroli præsentia: & circumductis per ambitũ fossis: cuniculis ad oppidi menia succedebant. Et ante omnes propugnacula quæ ad uancellense suburbanum pro portis erecta erãt dunensis oppugnare cœpit: uiq; expugnauit. Conestabilis uero nihilo segnior turrim quæ ad angulum oppidi sanctum stephanum uersus extabat suis per cuniculum missis deiecit. Ea prolapsa hostem ita perterruit: ut de deditione mox colloquium iniret Rebus componendis carolus dunensem & cum eo petrum breseyũ iohannẽq; bureum præfecit. Anglorum nomĩe richardus herissonus cadomensis præses quem balliuum uocant & robertus gargeus cõuenerunt. Pro se eustacium gauuetũ & diui stephani abbatem cadomẽses misere. Conuentionis dies postridie festi diui baptistæ iohannis fuit. Pactum est anglos oppido excessuros: si infra iulias calendas ope subdidioq; suorum non iuuarentur. Ad constitutum diem cum nemo illis suppetiaretur: conuentis paruerunt: oppidum arcemq; dedentes. Erat in arce dux sombrecetus cum uxore & liberis: magno uallatus militum præsidio. Nam ad oppidi custodiam quattuor anglorum millia fuisse memorantur. Quibus ad sua in angliam cõuehenda naues datæ sunt. Liberato anglis cadomo: dunẽsis comes cum ducentis equitibus & sagittariorum frequẽtia per arcem in oppidum ingreditur. Quinto post die Carolus a populo magnifice exceptus: postq̃ magistratus officiaq; distribuit: exercitum fallesiã ire mandat. Dum cadomi carolus agit uenere a philippo burgundorũ duce oratores dominus croyus & iohãnes croyus fratres: & darsius quoq; cãpanus eques auratus: q caroli filiam peterent: carolo philippi filio uxorem dari. Procedẽtibus fallesiam copiis: & iohanne bureo qui impedimẽtis præerat multos sagittarios ducens lõgo interuallo subsequẽte: angli eruptione facta impedimẽta adoriunt: quos cum ægre bureus sustineret: affuit cõfestim potonus cum ualida cohorte cuius uirtute in suas munitiões hostis se rettulit. Succedentibus deinde copiis: fallesia toto ambitu circundatur. Cui obsidioni cum multo plures q̃ negocio cõueniret assistere carolus intelligit: richemõtem cum parte copiarum chereburgum mittit. Qui ad fallesiam manserunt: multis subactis fossis tormentisq; muros quatiunt: obsessos nullo tempore quiescere permit

Cadomẽses

Fallesia

tentes. Quare ueriti andreas tresbotus & thomas ethonus quos eo loci tallebotus ad praesidium cum quingetis supra mille anglis reliquerat ne ui expugnarent: ea condi/tione fallesiã in caroli potestate reponendã datis obsidibus se astringũt: si tallebotum dominũ suum (qui apud druydas captus tenebat) carolus liberaret. Exactis undecim dierum induciis (nemine suppetias obsessis ferente) & tallebotoˊ recepto: angli qui fallesiam tenebãt liberi abiere: fallesiae praefecturam potono carolus contulit. Atq; in

Danfrõtum de exercitus partem carolo culauto duce dãfrontum legat. Ea arx & si fortissima esset ualidoq; anglorum praesidio teneret: Hostis nihilominus fortunae praesentis iniquita/tem considerãs: impetrata abeũdi potestate oppidum cum arce franco permisit. Ea dem tempestate christianae quidẽ salutis anno millesimo quadringẽtesimo qnquage simo franciscus britonũ dux qui caroli partes cõstanti fide secutus fuerat: mortẽ obiit

Egidi⁹ ducis britãniae fra/ter strãgulat⁹ Huic aduersus egidium fratrem inexpiabile odium fuit. Propterea ꝙ anglicae factiõis esset: neq; ulla ratione ut ab ea resipisceret adduci poterat. Quare in custodia habitus francisci tandem iussu a duobus satellitibus: mãtilibus ad eius iugulum cõtortis stran/gulatur. Eius necis culpam in montabanum qui egidii custodiam a duce receperat bri tones referunt: dicẽtes egidium quidem bono in francos animo fuisse sed mõtabani perfidia secus ac ille sentiret francisco relatum extitisse: eiusq; rei testes postea fuisse collegas montabani: quorum pars ultimo supplicio affecta est: pars fuga uitae consu/luit. In chereburgi obsidione res ante illam aetatem inaudita gesta est: cuius aucto/

Nota rem fuisse iohãnẽ bureum traditum est. Est chereburgum arx ad maris aestuarium sita loco arenoso & ad tõrmẽta locanda solo instabili quo per dies singulos semel atq; ite rum mare influit. In tam male fido loco iohãnes bureus tormenta stabiliuit obtegẽs ea contra pelagi iniurias tegumẽtis coriaceis: quae multa pinguitudine ipse deũxerat. Eo pacto puluis qui in tormentis erat defensus: nullo maris humore uitiari poterat: ita ut restagnante pelago tormenta facile ad iactum erigerent & muros arcis concute rent. Rei nouitatem admiratus thomas gonelus praesidii moderator: dedendae arcis consilium capit. Erat illi filius ob aes cõtractum rothomagi obses. Hunc in precium de ditionis sibi restitui petit. Quo recuperato ipse cum toto chereburgi praesidio in angli am liber dimissus est. Initio huius obsidionis occisus ex muro est praefectus coytiuus franciae admiraldus bello strẽnuus & fide erga carolũ spectatus. Interemptis praeterea tedualus cormosianus trecensis praetor bello nõ illaudatus eques. Hec chereburgi arx ultima locorum fuit quae anglis deuictis in normannia carolus recuperauit. Post ãnũ et dies sex q̃ bellum incoasset. parua quidem hominũ caede atq; strage si hostium mul titudinem atq; potentiã: uariasq; per loca uictorias putes. Est enim terra normãnia una metropoli & sex urbibus quattuorq; & nonagita munitissimis oppidis atq; arcibus po tens: plaerisq; uicis frequens ad ciuitatũ speciem extructis: quam sexto uix die expedi/ditus pertranseat: pecoris & piscium ferax: frumenti uberrima: pomorũ atq; pirorum tam passim conferta: ut hinc potum gens sibi affatim exprimat: & ad exteros copiose fructus exportet. Lanificii plebs studiosa est: & bibax etiam pomacii quod sicerã uocat gens omnis suapte natura callida nullis exteris legibus obnoxia: moribus suis & con/suetudine quam pertinacissime tuetur uiuit: doli quidẽ & litis apprime gnara: quo fit ut cum illa societatem aut negociũ sortiri exteri formident: alioquin doctrinae & reli/gioni dedita bello insuper idonea & fortis. Cuius egregia in exteros gesta plurima re/feruntur. Post subactam normãniam quam armis tuendam richemontus accepit: carolus ad aquitanos animũ conuertit: quibus quadraginta supra centum annos an/glus dominatus fuerat. Primas eius belli partes recepit lemouicẽsis uicecomes & cum eo carolus culautus marescallus: potonus santralianus: petrus louuanius: ioachin⁹ ro/aldus: & gaufridus de sancto belano. Hi ad bergeracum agri petragoricorum ducẽtes oppidum circũuallant: admotisq; tormentis expugnant. Cui ad praesidium praeficitur cum centum equitibus philippus culautus. Inde iosacum ĩ dordonae amnis ripa situm mouentes: occisis quinq; & uiginti anglis castellum capiũt: dedẽtibus se mox aliquot

Aquitania finitimis locis. Cum ad aquitaniae expeditionẽ pecunia ad militis stipendiũ parum

sufficeret: delatus est xanconius regii fisci primarius quæstor q regiam pecuniã male administrasset: idcirco in uincula apud turonos coniectus ingentem admodum pecuniam regio se ærario derasisse confessus est. Igitur diuturno carcere castigatus q̃q̃ grauior peculatori pœna deberetur: tamen centum & uiginti millibus aureorum a benigno rege mulctatus est. Leue quidẽ pro immenso furto supplicium. Per id tempus doruallus comes albreti filius anglos exosus: ex basaco ad medocũ non procul a burdegalla insulam: prædæ gratia iter faciens: cum sui curandi & reficiendi causa in saltu qui secus uiam erat restitisset: certus efficitur burdegallenses duce suo maiore (sic enim ciuitatis magistratum uocãt) in eum arma desumpsisse: atq in proximo circiter nouem peditum millia adesse. Quo nuntio minime exterritus doruallus: tametsi quingentos tantum: sed egregia uirtute milites haberet: aciem instruit: moxq hostem adorsus: sex centorum supra mille hominũ cædem fecit: fugiẽte burdegallam duce. Cepit præterea ducentos & mille captiuos. Huius uictoriæ partes sibi merito uẽdicauerint stephanus uignollus: robinus petitus qui scotorum cohortes ducebat: & alter militũ ductor cui lespinassus cognomen fuit militari fortitudine atq usu exercitati. Francisco britonum duci cum petrus in principatu successisset: ad carolum se contulit: qui eo tempore monbasonem incolebat. Veniendi causa erat fides carolo ob ducatum præstanda: utq in regis uerba iuraret. Fidelitatis sacramẽtum soluentibus mos est cingulum ensem clipeumq deponere: quæ relicta: ad primarium regis cubicularium pertinent. Postq̃ fide carolo præstita ea militiæ insignia petrus deposuit: trenellus cancellarius. Tu igitur inquit illustris dux: regi liberam prorsus fidem exhibes: eiq ut domino pariturus te illi subiectum ostendis. Cui ducis cancellarius qui iuxta astabat respondens. Non inquit ut locutus es: francorum regi se subditum dux profitetur. Diuersa est & in hoc atq aliis franciæ principibus ratio fidei præstandæ. De hoc uerbo cum diu altercatum fuisset. Et ego inquit carolus o illustris dux: tuorum antecessorũ more te admitto. Dein petrus ob montisfortis comitatum in caroli uerba iurauit: nullaq adiecta cõditio: carolo fide se astrinxit. Insequẽti uere rex dunensem comitem in aquitaniam legat adiectis illi copiis. Imperatq montẽguyonẽ circũsidere: Ad quem angolismorum dux non longe post cum iusta militũ manu: ipseq iohãnes bureus accessit. Fuisse in eo exercitu quadrigẽti equites cum suis peditibus & gesariis: & tribus francorum sagittariorum millibus referũtur. Eques enim apud francos is est qui uno gladiatore & duobus sagittariis militat: publico stipendio alitus. In præsidio montisguyonis erat arnoldus de sancto iuliano: qui desperata salute confestim in colloquiũ cum domino rochechoardi & rochefoulandi iohanneq bureo uenit. Deditionis conditionibus firmatis: cum ad diem præfinitũ nemo anglorum nomine suppetiatũ arnoldo uenisset: ipse libertate cum suis bonis abeundi obtenta: montẽguionẽ caroli potestati reliquit.

Comes doruallus

Altercatio de modo præstandi fidẽ regi p. britonũ ducem

Monsguion

His quoq diebus dunẽsis comes blayam quæ e regiõe medoci insulæ in littore maris sita est duobus locis obsedit: qui in portæ conspectu stationẽ sibi cõstituẽs: ad arcis regionem reliquas copias locat: quibus præfecti erant iacobus chabãnus & ioachinus roaldus: a mari uero iohãnes bursarius classi imperitabat: armatos complures atq cõmeatum uehens. Qui ad portum succedẽtes: quinq ingẽtes hostium naues ex burdegalla obsessis subsidium frumẽtumq laturas cõspiciunt. Quas intrepidi adoriuntur: & duro cõmisso prælio anglos in fugam agunt. eos ad stationem usq burdegallensem p sequentes. Reuerso ex hostium fuga bursario blaya tormẽtis quatitur: ita ut multis partibus muri corruerint & franci aliquot sagittarii de petri louuanii phalange: occidẽte iam sole in muros peruaserint: sequẽtibusq reliquis oppidum ui ceperint ducentis ex præsidio partim occisis partim captis: cæteris in arcem se recipiẽtibus. Quibus uita his conditionibus salua fuit. Omnes in regis potestatẽ iure captiuitatis uenirẽt. Vnde precio dato se redimere postea possent: bona sua omnia sub custodia deponerẽt: nec inde quicq̃ exportarẽt. Liberati aliquãdo in francos arma nõ caperent. Nec captiuitate eximerent: nisi ea quæ per aquitaniam occupabant libera dimisissent: dimissis etiã quibusq quos uel iure belli uel contracti æris obligatione ipsi haberent in uinculis.

Blaya

Erat cum anglis petrus de mōteferrato homo insigni nobilitate qui præsenti liberta/ te donatus est: datis obsidibus filio & nepote: donec decem aureorꝫ millia persol uisset Qui si intra quadragesimū diem fidelitatis iuramentū carolo præstaret: duoqꝫ suæ di/ tionis oppida dunensi comiti seruanda cōmitteret: pecunia absolueret. Rebus apud

Burgus

blayam ita cōstitutis: franci oppidū arcemqꝫ recipiunt: seqꝫ mox ad burgū cōferentes (ubi berardus de mōteferrato cum quingētis bellacibus armatis in præsidio erat) lo/ co potiunt: dedentibus se anglis & sua inde libere ex composito exportātibus. Eodē ferme tempore quattuor locis franci obsidionē posuere. Albretus cum duobus suis li beris & robusta militū manu atquas: armigniacus comes ryonē: comes de pointieure castillionem in petragoricēsium agro circūuallat: Dunensis comes fronsacum natura atqꝫ arte munitissimā arcem petere iubet. Interim aūt libournēses missis ad dunensem comitē oratoribus: certis se legibus caroli ditioni credidere. Obsessi uero quattuor lo cis angli cum accepissent burdegallos de deditione cum francis uerba facere acerrime quidem se defendebant: euentū cōuentionis præstolantes ut unacum ciuitate cōmuni pacto uterent: aut re infecta cōditioni temporū se acommodarēt. Sed qui fronsacum tuebant: obsidione angustati ad. xiiii. calēdas iunii arcem frācorꝫ potestati permittere promiserunt nisi intra illam diem suarū partium duces opem illis afferrent. Postq̄ fru/ stra auxilium expectāt. fronsacū ut cōuenerat relinquūt cum suis bonis abeuntes: rece

Burdegallenses

ptis obsidibus quos ad promissi firmitatē dunēsis comes acceperat. Dum hec in præ dictis obsidionibus gerunt: burdegallēses ad dunēsem comitem suos nūtios mittunt cum mandatis se atqꝫ ciuitatē cum prouincia uasconiæ caroli potestati diffinitis condi tionibus summittēdi. At nos deditionis formulā nō subiicimus: propterea ꝙ burdegal lenses in fide nō manserunt: q̄q̄ exacta die qua ex anglia opem præstolabant: francos in ciuitatē induxissent. Fuxensis comes & captaubussus burdegallorum exemplum secuti: in caroli ditionē uenere: quibusdam adiectis cōditionibus quas dunensis comes fortunā nō aspernatus regis nomine admisit. Paccata omni fere ꝓuincia: magna pars exercitus domū dimissa est quæ uiginti millium robustorꝫ uirorum & qui armis assue/ ti essent numerū efficere certo cognitum est. Supererat ultima uasconū baiona: quā missis cum expeditione comitibus fuxi & dunensi circūuallare carolus mandat. Obsi/ dio propter bina fluenta doram & niuam quibus ciuitas pene omnis alluitur: duobus locis ita partita fuit: ut alter exercitus alteri suppetiari nō posset. Paucis tamen interce/ dentibus diebus angli qui suburbiū sancti leonis forti præsidio tenebāt (rebus suis dif/ fisi) suburbium cum sacris locis incendūt: ad suos se recipiētes. Quos insecuti propere franci parum abfuit quin una cum hoste in ciuitatē irrumperēt: sed altissima fossā im/ pediti impetu abstinuerūt. Postridie eius diei albretus & uicecomes tartasus cum du/ centis equitibus & tribus sagittariorū millibus subliciū pontē qui ad sanctum spiritum ducit: per quem ad obsidētes hosti patebat accessus: occuparūt: eumqꝫ deiiciūt. Erat ad mare propugnaculū quo eruptionē facere hostis poterat. Igitur imparatos intercipe francos ratus: cum clam milites eduxisset: bernardus biernus fuxensis nothus in hostē progressus eum in ciuitatē egregia uirtute retrusit. Nec longa interueniēte mora tem plum ciuitati propinquū fossis atqꝫ aggere diligentissime munitū partim dolo partim ui atqꝫ armis capit: atqꝫ ita circūquaqꝫ ciuitate cōclusa: obsessi metu percellunt. Nec tar dant nuntios ad comites mittere qui colloquiū impetrent. Quo assecuto: pax eis con cessa est: si iohannē de belmōte rhodium equitē præsidii præfectum cum omni reliquo præsidio captiuum darent: reliquis ciuitatis incolis suis legibus relictis: si quadraginta aureorum millia in rebellionis mulctā persoluerēt. Ad hunc modum baiona caroli di

Crux cādida

tioni restituta est. Die uero insequenti oriente sole sereno cælo crux candida in cælo uisa apparuit quam & francus anglusqꝫ palam conspexit. Quo cælesti signo arbitrati ci/ ues se diuinitus admonitos carolo parere: mox angli regis insignibus abiectis candida se cruce (ut francis mos est) ornauerūt. Baiona recepta aliquot ex burdegalla atqꝫ ba iona ciues ad carolum qui apud talliburgum agebat: ueniūt: fidem nō secus q̄ suo regi exhibentes: baionēsibus autem carolus ex milliū quadraginta mulcta uiginti remisit.

Eadem tempestate gandēses a philippo burgundionū duce discessere ob salis tributumquod illis annuū imponere conabat̃. Hinc bello excitato: magna pars regiōis cæde atq; incendio uastat̃. Nec fuit philippo incruēta uictoria. Rediere tandem in ducis beniuolentiā gandenses: rebellionis pœnas magno ære luētes. In anglia quoq; ob rei publicæ administratiōnē dux eboraceñ. & sombrecetus cōgregatis copiis manu cōserere festinabant: nisi episcopo℞ studio atq; moderatiōe destitissent. Per id temp⁹ nicolao quinto ecclesiam romanā ministrāte: Cum turci capto bizantio græciā omnem fere occuparēt: guillermus destoteuillus rothomagensis cardinalis ad carolū legatus mittit̃ qui inter francos anglosq; pacis arbiter esset. Nam tam potētibus regibus bello per odium occupatis: reliquos christiani nominis populos a turcis inuadi & facile uici pōtifex uerisimiliter formidabat. Legato carolus respōdit: dolere sibi ea quæ a turcis græcia pateret̃. Neq; se adeo in anglos esse concitatū: quin positis armis æquam honestatem pacemq; admittat. Id semp nō modo optasse: sed & hosti obtulisse. Ea si interueniat: se armis milite atq; opibus afflictis christiano℞ rebus ultro auxiliaturū. Traiecerat in angliam ad henricū regem eadem causa archiep̄s rauēnates. Cui p regis henrici ad id delectos cōsultores responsum est. Cum tm̄ terræ a francis angli sustulerint quātum carolus ab eis abstulisset: tum oportunū fore ut de pace conuentio haberetur. Tam superbe uerbum fecit hostis: cui de christiano℞ eminēti periculo nulla cura erat. Igit̃ legationis exitus inanis extitit. nisi q scholæ parisiēsis deprauatos mores cōpositiores reddere legatus studuit: excōmunicationis mucrone feriēs eos qui positarū a se legum præuaricatores forēt: qui ue scholæ rectoratū id est primariū magistratum qui tertio quoq; mense finit̃: pecuniæ largitione reciperet. Qua lege cæteri quiq; scholastici magistratus tenebant̃: ne solito strepitu atq; largitione officia uenirēt. Dum hec a legato gerunt̃: iacobus cuerus caroli argētarius cum turcis commerciū habens: delatus est q omnis generis arma contra ecclesiasticā prohibitionē ad illos importasset: opificesq; & fabros eiusmodi artis ad eos demisisset. Christianū insuper e turcorū seruitute forte elapsum domino suo captiuū remisisset: & ingētem per linguā occitanam pecuniam exegisset. E as ob res in carcerē caroli imperio cōiectus est: deinde grādi ære mulctatus in exiliū deportatus. Pœnas quoq; falsæ delationis luit fœmina insignis cui mauritaniēsis nomen erat. Inuenio sabaudiæ ducē per id tempus in carolū nō nihil commisisse: & propterea regem irritatū expeditionē ī sabaudum duxisse. Delicti uero modum scribere nō possum quem a scriptoribus nō accepi. In forestam carolus cū uenisset (unde breuis in sabaudos est transitus) legatus destoteuillus ad nicolaum pontificem reuertens cognito caroli aduētu: ad ducem primū conuerso itinere: mox ad regem uenit: atq; ita egit ut commisso℞ pœnitēs dux omnia satis carolo facturum iureiurando promitteret. Ea ducis pœnitudine mitior factus rex domū copias misit. Legatus cœptum iter persequit̃. Interea burdegallēses uetustæ āglo℞ cōsuetudinis & cōtubernii non obliti aduersus francos cōiuratione facta: dominū lesparrū cum aliquot ciuitatis optimatibus per speciem alicuius cōuenientis negocii a se dimittunt. Cui⁹ cōiurationis auctores fuisse referunt̃ mōferratus & dāgladus fidei quam carolo præstiterant cōtemptores. Euecti in altū qui burdegalla egressi erant in angliam ad henricum se cōferunt. Promittuntq; se ciuitatēq; suam eius potestati permissuros si exercitum in aquitaniā mittat: franco℞ apud eos nullas copias esse præter eas quæ in præsidiis erāt constitutæ minus ad cōferendū prælium sufficientes. Legatur ad id bellum a henrico tallebotus qui anglo℞ millia quinq; classe imponēs ad medocum insulā. xv. calendas decembris adnauigatus: cōfestimq; aliquot cohortes late dimittēs terrorem incolis īcutit. Burdegallēses audito talleboti aduentu: alter ad alterum sermone clam habito: franco℞ præfectos liberos dimitti oportere consulebāt. Hi erant coytiuus aquitaniæ senescallus & iohannes podiēsis ꝓprætor ciuitatis. Dum in dubio res agit̃ quidā secreto abeūtes portā anglis reserāt. Nec mora uterq; præfectus cū omni præsidio & regiis magistratibus ad hostiū manus nulla cæde commissa prodíti sunt. Coniuratione ad carolum perlata: utrūq; marescallū cum doruallo comite & ioachino roaldo ad claro

Gandenses

Cōstantinopolis a turcis capit̃

Reformatio scholæ parisiensis

Iacob⁹ cuer⁹

Burdegallorū a carolo defectiō

montensem comitē qui aquitaniæ præerat mittit: sexcētis equitibus & eis adiunctis sagittariis eos comitātibus. Sed diligens hostis prius aliquot arces cepit q̄ copiæ conuenissent. Superuenerant quoq; talleboto ex anglia quattuor millia armatorū cū octoginta nauibus commeatū affatim uehentibus. Et castillio quidem fronsacusq; in potestatem talleboti peruenerūt. Carolus autē postq̄ turoni hibernasset: nouas copias educens lisigniaci castra fecit: atq; inde ad sanctum iohānē progressus: accepit charlayum oppidum a iacobo chabano ui captum esse multis anglis occisis atq; eos qui in turrim confugissent capite omnes punitos extitisse propterea q̄ præstitā carolo fidem abiurassent hostem secuti. Nec multo post castillionē in agro petragoriceñ. copias ducere

Castillio

loheacum iubet: attributis ipsi octingētis supra mille equitib⁹ cum sagittariis. Positis apud castillionē castris: iohannes bureus & iaspar eius frater impedimentorū præfecti septingētos quos continēter habebant fossores fossis circūdare castra imperant. Cognito quid ad castillionē gerebatur tallebotus eductis quinq; anglo℞ millibus in francos progredit᷑ qui ad eius aduentū in uallum se festināter recipiūt. Pedites uero sagittarios segnius agentes tallebotus circiter centū intercipit. Qua fortuna elatus: cū francos fugere persuasum haberet: nec suæ adhuc copiæ omnes cōuenissent: paulo restitit atq; interim se curare milites iubet. Hec mora francis nō inutilis fuit. Nam interea uallum munitioribus tormētis munit: & se in hostem animose corroborat. Coacto omni exercitu tallebotus ad francorū munitiones ducens: in uallū tumultuario impetu irrūpere contendit. Quem cōstanti uirtute francus exturbat. Vtebat᷑ eo die tallebotus (q̄ ueteranus esset) paruo gradario ex quo suos in prælium animabat. Reliqui uero oēs pedites dimicabant: & incredibili animi feruore castra oppugnabāt: militaria signa lōge plura ad ostentationē ferentes q̄ illorum numero cōuenirent. Pugnatū est diu atq; acerrime ita ut diu dubia uictoria neutri spem promitteret. Donec accito montabano & præfecto henaudoo cui britonum ducis phalanges audiebāt: franci uiribus receptis hostem propellunt: aliquot eorū signis occupatis. Quam ob rem animo tabescentes angli: cum talleboti gradariū glande prostratū & ipsum tallebotum a sagittario franco occisum cōspexissent in fugam cōuertunt᷑. Occubuere in eo prælio octingēti angli obscuri nominis cum quadraginta uiris illustribus in quibus fuit talleboti filius. Fugientium uero atq; eo℞ qui se amni dordonæ credidere par numerus fuisse refert᷑. Mōferratus autē danglaudus & caudalli filius cum quinq; millibus castillionē protenus petiuere. Lesparrus burdegallā. At castillionēses q̄q̄ firmo præsidio tenerent᷑ deditionem tamen fecere: caroli se omnino uolūtati permittētes. Quo℞ consiliū secuti melionenses atq; libornenses dicto paruerūt. Quiq; nouum in medio insula castellum tenebant post quintūdecimū obsidionis diem a claromōtensi comite recepti sunt. Idem fecere blancaforteñ. cadillaci: sancti macharii incolæ: langonii & uillendrani. Nam ex angolismis carolus libornum ueniēs hostem timore perterruit: ita ut paucis intermissis diebus aliquot oppida ac arces ceperit: & burdegallam sagittarios miserit qui agrum uastarent: extructo e regione ciuitatis propugnaculo in loco quem lormontum incolæ dicunt: ubi ad præsidium constituti fuere loheacus: ludouicus de bellomonte: iacobus chabanus: iohānes & iaspar bureus fratres. Erat nō longe in portu classis regia armis cibarisq; abunde instructa: in cuius cōspectu etiam angli in nauibus stabant q ad nauium tutamen propugnaculū exædificauerāt: unde in francos excursiones dietim faciebant Sed tandem commeatu destituti: pressiq; continuo franco℞ incursu: præsertim cum finitima loca omnia sibi erepta essent: nec quo se reciperēt haberēt caroli clementiā poposcere. Erat eīm carolus natura perbenignus & iam pestilens aer exercitū offendebat q̄obrem recepta in fide burdegalla: anglis dedit abeūdi potestatem. Durasum autem & lesparrū aliosq; proditionis principes uiginti relegauit. Sed lesparrus nō multo post apud pictauos capitis supplicium luit: q̄ alteram in carolum proditionem cogitasset.

Morit᷑ tallebotus

Atq; ita burdegallensium rebus compositis: claromōtano comite ad prouinciæ custodiam præfecto: carolus turonū regressus est: cum flueret a christiana salute annus quadringētesimus quinquagesimustertius supra mille.. Quo tempore guillerm⁹ edelin⁹

Guillermus edelinus idolatra

theologus doctor sancti germani de laya prior: apud ebroicas ad perpetuum carcerē damnatus est ob falsæ religionis causam. Nam cum illustris cuiusdā fœminæ amorib⁹ teneret: neq̄ cōsuetudine eius frui facile posset: demonē sibi patronū adhibens: eum in arietis specie adorauit: a quo postea edoctus scopam sumere & inter femora equitis instar: ponere quo uolebat breui momēto se traducebat. Quod ípietatis genus ualdē sium esse dicit. Aduersus aūt burdegallensium leuitatem atq̄ perfidiā carolus duas apud eos arces extruxit quibus in fide cōtineri populus recens cōuersus posset. Per id tempus cum de præsulatu auxitano duo diuersarū partium cōcertarent. Armigniacus comes caroli mādata aspernatus: alterum competitoꝝ Iustinū nomíne in sacerdotii sedem perduxerat. Quam rem ægre carolus ferēs claromōtanū comitē cum copiis in armigniacū mittit. Qui adiutoribus comite dōmartino & floqueto eboracensi prætore rebellem spoliauerūt terris suis. Otho quoq̄ castellanus florētinus & guillermus gonfierus simulacra quædā magica arte cōfecerāt: quoꝝ nixu (ut ipsi stulte sperabāt) præcipuā apud regem inter aulicos auctoritatē consequerent. Eius rei causa ad carolū delati: alter tholosæ: alter turonis in carcerē cōiectus est. Iohānes præterea alēconii dux caroli mandato parisii cōprahensus meldunū in custodia deducit. Ipse eñ tēpoꝝ tranquillitati inuidēs & partæ a carolo quietis impatiēs: nouos belli motus ab āglia ꝓcurabat: missisq̄ ad hostem frequētibus nūtiis: hortabat appetere normanniā: se illis adiutorē fore pollicitus. Castella arcesq̄ habere se: quæ omnia uenientibus proderētur Carolum procul abesse: & tribus diuersis regionibus copias suas cōtinere. Loca multa prius occupare posse q̄ carolus sentiat: & ut firmiore fide cōsilia procederēt: filiā suam eboracēsis ducis filio in matrimoniū dare cōstituit. Ad hanc proditionem ministeriis usus est iacobi hay angli: thomæ gilleti sacerdotis danfronti: & hontitonis caduceatoris angli & emōdi calleti. Quibus occultū signum alēconius hoc dat: pollicē ei⁹ dextrū manu præhendere ad quem uel uerba uel litteras essent: de hisce rebus reddituri. Hec postq̄ testibus & ipsius alenconii spontanea cōfessione cognita sunt: Carolus apud uíndocinas cōuentu procerum habito: iohannē alenconii ducē fortunís oībus priuatum secundo postq̄ captus fuerat āno mortis supplicio dignū pronūtiari iubet. Sed clemēs rex sententiā postea moderatus est: nec eñ mors proditori inflicta est & ei⁹ liberis fortunæ restitutæ. Ad hec omnia ludouici quoq̄ in carolū patrem cōtumacia íterecessit Hic eñ cum natu grandior esset occasione ex aulicis qui patri & rebus publicis inseruirent sumpta ex curia in dalphinatū abire a patre impetrauit cōstituto ad hoc tempore mensium quattuor. Id seu suapte natura seu suoꝝ prauis cōsiliis fecerit nō facile scripserím. Illud certū est ludouicū molestissime perpeti: ꝙ a patre non satis pro suo arbitrio pecuniæ & prouētuū sibi suggereret. Et domesticis eius dolebat: totam regēdi auctoritatem penes quosdā aulicos esse qui publicis officiis atq̄ magistratibus præfecti diuitiis abundarēt: ludouico uero primogenito scilicet caroli obsequētibus præter quottidianam impensam níhil illis superesset. Hac opinione ducti dalphinatum petiuerūt premente oīa uectigalibus & ab opulētioribus pecunias exigentes. Nihil eñ est quod índigens nobilitas sibi nō licere putet. Cuius rei cōscius factus carolus dalphinates petit ut ludouicum apud uiennam ubi propugnaculū in colle sibi ædificauerat compræhēderet: At ille patris aduētu perterrefactus ad philippū burgūdiæ ducem mox proficisci festinat. Interim uero carolus omnē delphinatū uēdicat mittitq̄ ad regni exitus ludouici digressum obseruare. Qui nihilominus clam dilapsus: in brabantiā perfugit: receptusq̄ est a philippo: & debito honore habitus: apud quem annos fere decem mansit. Missis interim ad patrē oratoribus qui conciliatū eum redderēt patri: eiq̄ liceret í patris conspectū per aliquot annos nō uenire. Addidit huic legationi philippus oratores se excusaturos ꝙ ludouicū hospitio admisisset tanti regis filium cui ipe obsequi maxime teneret: trepidāti quidē & patris iram potissimū formidāti: cupiēti quoq̄ in turcos expeditionē ducere si co adiuuaret pater. Auditis utrisq̄ legatis carolus respōdit: honoris plurimū ludouico quidē deberi si in patrē debitā pietatē exsolueret: neq̄ philippū errasse ꝙ eum hospitē haberet. Verum mirari se quæ causa timoris ludouico fuerit: ꝙ

Iohānes alēcouii dux capitur

Ludouicus a pře defecit

tantopere trepidaret: cum patrē facilē & maxime mãsuetum fuisset expertus: Cuius rei testes locupletes essent gabriel uernus & celestinēsiū auinionen̄ prior: qui ob rē ipam nicolai pōtificis romani auctoritate ad eum oratores aliquãdo cōuenerãt: q̄ uero postulationibus nō acquieuisset minime mirandū esse: propterea q̄ eius postulata optimorum uirorum sententiæ repugnarēt: qui sentirent nequaq̄ decere ut filius a p̄re atq̧ a regno procul abesset: consiliū secutus hoīm improboꝝ. Expeditionē uero in turcos in ludouici mentē incidisse: se profecto admirari cuius ipe anteq̄ a patre discederet nūq̄ meminerat. Id ipm nihil aliud esse q̄ dilationē ueræ erga patrem reconciliatōnis: eo maxime tempore cum hostis anglus uigilantissimus esset regnum francorū repetere: aduersum quē milite opus erat: q̄ uero dlephinatū uendicasset: id ad terræ incōmodū non esse cuius incolæ libertatem nō amisissent: quos de hac re oratores ad delphinum ituros sperabat: qui nullius se incommodi pressura uexatos testarent̄. Verū neq̧ litteris neq̧ legationibus ludouicus moueri potuit ad patris conspectū redire: diuq̧ res in dubio fuit: an bello tanta discordia finiret̄. Sed dissimulata res est: interea q̧ carol⁹ interiit. Dum hec inter patrē filiumq̧ agitant̄: rex hūgarus magdalenā caroli filiā uxorem petit. Cuius rei causa sexcētos equites turonū ad regem mittit cum insignibus muneribus. Erat laodislaus trium regnoꝝ hungariæ bohemiæ atq̧ poloniæ princeps: cui⁹ ope carolus cōstituerat in turcos exercitū aliquãdo ducere. Excipiunt̄ a carolo legati incredibili apparatu: Sed letitiæ & cōmuni omniū gaudio se infœlix nūtius admiscuit itaq̧ nūtiat̄ laodislaus mortē obiisse cuius interitus ueneni suspitione nō caruit. Legati nihilominus nō minore cura accipiunt̄: comitati illustribus uiris qui publica eos impēsa leuarent donec in germaniã demigrarūt. Intermissis paucis post hec diebus petrus britonū dux diuturno morbo correptus interiit. Qui successorē habuit richemontum franciæ conestabilē morte post paucos dies assumptū. Quē secut⁹ franciscus aurelianēsium ducis nepos ducatum adeptus est. Carolū deinde mors excepit cum nūtiatum ei fuisset quosdã potionē apparasse qua interiret. Ea re tam uehemēter turbatū animū induit: ut dies septem totos cibo abstineret: hortãtibus maxime medicis se inedia magis q̄ morbo affici. Sed dum edendo uitæ consulit coercitis arteriis cū stomach⁹ nihil cibi reciperet absumit̄: die festo diuæ mariæ magdalenes sacris christiano ritu p̄ceptis Elatusq̧ est ex magduno yueriensi regia pompa in sepulchro maioꝝ suorum & in diui dyonisii cœnobio sepult⁹. Rex proculdubio in quē fortuna asperrime primū desæuiit tanq̄ exterminare eum regno statuisset: deinde blande illū attollens: uictorem gloriosum atq̧ dei benignitate patriæ restitutorē effecit. Nam illud de eo scribi dignum est q̄ discordãtibus de regno anglis dux eboracen̄. richardus regnū affectãs henrico regi nō dissimulato odio aduersari cœpit. Cuius cœptis henric⁹ occurrēs grandi exercitu cōtracto se campestri loco aggere & firmis munitionibus uallato continebat: constitutis octo per circuitū portis atq̧ custodibus sui generis: ne quis nisi notus in castra se conferret. Ad quem locum richardus eboracēsis & uaruici comes frequēti populorū manu instructi promouētes cum iam custodes clam haberent amicos: uallum ingressi ad henricum peruenerūt quem depræhēsum occisis aliquot proceribus qui hērico circūsistebãt: londonias deduxerūt: præcedente illum uaruico qui ensem conestabilis more præferebat. Moxq̧ ad arcem quæ henrici præsidio tenebat̄ succedētes: cum illã obfirmatam inuenissent: præfectos quattuor uiros insigni nobilitate ad colloquium uocant: promittūtq̧ iureiurãdo adiecto uitam illis & fortunas saluas fore si arcem illis patefacerent. Persuasi proceres regi occurrūt: atq̧ mox salutato henrico dum illum a tergo comitant̄: orta in populo seditione quidam in eos insiliūt: unūq̧ illustrē apprime uirum: cui descalis cognomen erat mactant. Reliquos postridie ante arcis portã capite mulctatos quadrifariã exsecuerunt. Fidei rara est ratio apud eos qui imperii concupiscentia digladiant̄: q̄q̄ sceleris autorem pœna nō prætereat. Itaq̧ supererat ex hērici familia dux sombrecetus qui iniquo animo ferens regem a cōiuratoribus nō secus ac captiuū teneri: compluresq̧ suæ cognatōnis fuisse interemptos: iuuentutē multã eorū maxime quorum parētes aut cognati perierant cogit: atq̧ richardum in planicie sancti

Laodisla⁹ rex morit̄

Carol⁹ ægritudinem contrahit

albonis iuuentũ plurimoq; milite instructũ adorsus cum plærisq; aliis necat. Cuius caput amputatũ quãdoquidem regnum affectauerat straminea corona illudi iubet. His henrici aduersitatibus permotus Carolus: litteras ad normannos dat: sinant absq; controuersia anglos ad se henrici partes secutos transfretãtes regionẽ incolere: diuersariq; & in ea libere negociari. Tali profecto benignitate usus est carolus in eum qui hostiliter illum sæpenumero fuerat persecutus: tentauitq; quoad fieri per eum potuit hẽrico auxiliari ut eum in libertatem uendicaret. Ad hunc modũ humanarum rerũ mutabilis conditio est: ut in sublime prouectus casurum se merito formidet: deiectus aũt nequaq̃ animo tabescat: henrico fœlicia initia fuere: carolo contra. deturbatus ille regno est: hic in regnum post multas aduersitates gloriose exaltat⁹: & uictoriosus appellatus. Pridie mortis eius uisus est fulgẽtissimus cometa tanti principis interitum præcurrens: & futurorum nuntiator.

1 HEnrĩ & mansueto patri asper & uehemẽs filius successit ludouicus: consilio præceps ingenio uario & domesticis uix satis perspecto. Nec dubia fides fuit carolum iuniori suo filio carolo regnũ si commode potuisset relicturum: sed belli seminaria execratus ludouici mores atq; absentiã lõganimiter tolerauit. Cogitauerat enim diu tacitus bellum in burgũdos mouere: plærisq; sibi assentiẽtibus proceribus: & cum ad id propensus esset: expectabat tñ belli aliquẽ motum a burgundo excitari: ne tam autor dissensionis q̃ propulsator iniuriæ esse uideret. De caroli morte nũtio accepto: permulti qui officia magistratusq; administrabãt ad ludouicum protenus gratulabundi se in hannoniã contulerũt: sciscitaturi ab eo quid illos facere præciperet: ĩpetraturi quoq; de suis magistratibus & officiis stabile firmamentũ. Quattuor tñ ex omni numero petitorũ admisit: petrum orsauerium: nicolaum louueriũ: quos ad ratiocinia regiorum computorũ consiliarios instituit: Iohanne baileto requæstarum coniudice & in cancellaria referẽdario ordinato: symonẽ carolum in eũ quem prius magistratũ gerebat restituit: q̃q̃ iam fere ætate defectus esset: & nõ nisi lectica iter conficere posset Reliquos magno numero parisium remisit: eius aduentum præstolaturos. Interea cõfluunt ad ludouicum ornatissimi quiq; proceres qui sacrãdum nouellum regẽ remos perducerẽt. ubi iouenellus loci archipræsul eum more maiorum unxit atq; benedixit Quo mysterio absoluto ludouicus ad parisios protenus profect⁹ est: nec facile scripserim quo fastu & pompa a parisiacis sit exceptus. Nam ut sileam populi ex omni francorum imperio concursum: qui ad festum diem cõuenerat: mira erat per omnẽ ciuitatis publicam uiam ludorum frequentia: gloriantibus inter primos burgundis: qui in regnum sua opera reducem ludouicum post longum a patre discessum iactitabant. Ex actis per hec solennia aliquot diebus: cum philippus burgundionũ dux domũ repetere cuperet: regem magnopere cohortatus est: iram si quam animo in proceres concepisset deponere: obliuisci prorsus atq; obliterare quæ præterita erãt: satis admodum esse illi q nullo tumultu rex esset & uocaret: & quia frater illi esset debere adolescentẽ amare atq; amplecti: & patris hæreditatẽ cum illo legitima portione diuidere. Hec atq; similia multa locutus philippus ludouicũ dimisit: picardiam reuisurus. At ludouicus qui exulceratum animũ haberet: & patrias leges iam dedicisset: exteris moribus per diuturnum usum imbutus: multa partim suo ingenio: partim eorum qui absentiam a patre exilium fuisse reputabant: agere cepit. & principes in primis parui admodum habere. Venationis omnẽ prope consuetudinẽ prohibens: ita ut piaculum esset aues aut canes alere: cassibus uti: insidiari feris animãtibus nisi quoad ipse permitteret. Et quod illi maximũ ad eas quæ superuenerũt discordias momentũ fuit: magnopere nixus est. infimæ sortis homines præ proceribus opulentos sublimesq; facere quos ad suas uehementes uoluntates obsequẽtissimos esse cupiebat. Non eñ æquanimiter ferebat si q̃s dicenti uel imperãti sibi quauis ratiõe aduersaret plus suapte ingenio q̃ cuiq; sapiẽtissimo fidẽs. Fuit illi inter præcipuos domesticos iohannes dulude: iohãnes balua quem cardinalem romanũ sub sixto quarto atq; innocẽtio octauo ipsi uidim⁹: iohãnes hebergus post baluã ebroiceñ. præsul: dominus de foresta: oliuerius dyabol⁹: quẽ ludouic⁹

sublata dyaboli appellatione malum:deinde dammã cognominauit: stephanus osti-anus. Quibus ministris pro sua uoluntate diuerso tempore usus est. Accessit his lõgo post interuallo doyacus uersutus in primis & temerarius :supraq; generis sui conditio nem audax. Ab his ut quisq; per uices ludouico obsequebatur posthabiti principes et magna pars nobilitatis: desciscere a ludouico:seq; & suam dignitatem tueri constitu unt. Igitur clandestinis nunciis quid singuli sentiant sciscitantes:postq̃ de sententia il-lorum satis constitit: britonum dux franciscus oratores ad ludouicũ qui pictauiæ age bat mittit:simulans nescio quid quod utriq; utile esset. Nec repugnat ludouicus:tantũ petit:ducem ad se uenire:qui ab oratoribus promissa præsens confirmet. Dant fidem legati id se facturos.seq; prope diem una cum suo principe reuersuros. Cum illi picta-uia a rege abeuntes:duodecim tantum passuum millia confecissent: clam dilapsus ca-rolus regis frater: ad eos se cõtulit:in britaniamq; festinanter profectus est. quo illum præcesserat iohannes dunensis comes discessionis caroli maxime consultor. Sic enim inter principes condictum erat . Nec defuerunt p̃multi proceres: qui eum mox reli cto rege sequerentur. Qua re cognita iohannes borboniorum dux (qui ludouici soro-rem in matrimonio habebat) aperto bello insurgit. & quicquid regii fisci in suis terris, erat occupat. Crussolumq; et trainellum: atq; doriolum primores fere regis aulicos in custodia cõtinuit. Deditq; sedulo operam eximere de diui antonii bastilda antonium chabanum qui illic ludouici edicto seruabatur. Itaq; eodem ferme tempore quo hec gerebantur : antonius noctu ad ducem aufugiens : magna leticia ab eo exceptus est . Quippe q̃ ludouicum non diligeret: et futuro bello commodissimus esse sperabatur.

Huius ergo tam manifestæ defectionis initio turbatus ludouicus: carolum de mel-duno iohannem baluam: & iohãnem præuotum ad parisios statim cum litteris mittit quibus ciuitatis rectores et primos ciues monet: eminentis ob caroli fratris a se defe-ctionem periculi. Intelligere se principes arma aduersum se mouere: opus ideo esse ui gilantissima custodia: ne noui in ciuitate motus prodirent. Vnam eorum ciuitatẽ esse regni caput: unde reliquæ uel belli uel pacis exemplum accipiant. Si in fide parisii per-maneant: nihil sibi timendum esse quæ coniurati moliantur. Ea oratione procliues ad audiendum parisii: excubias cõstituunt: adhibitis primariis portis custodibus. aliquot etiam prorsus obstructis. Cathenas præterea quæ ad uiarum compita negligentius cu rabantur reficiunt. Hec dum parisii geruntur. anthoniꝰ chabanus custodia elapsus: p̃ uastinium iter faciens: sanctum forgeum et sanctum mauricium (quas arces goffridus cuerus præsidio tenebat) capit : bonis omnibus direptis ipsoq; goffrido captiuo abdu cto. Insurgentibus tot rebus nouis. Ludouicus accito renato andegauensium duce (quem siciliæ regem appellabant) et carolo cenomanorum comite : fortem. xxx. fe-re millium militum exercitum cogit. Sed cum dies non paucos ibi moratus parum ad modum proficeret: attributa renato caroloq; fratribus parte copiarum : quæ britonũ cœptis obsisterent: reliquum excercitum in bituriges ducit. Biturigem tamen ciuitatẽ præteriit: quam magno præsidio a borbonieñ notho: fratris sui caroli noĩe teneri acce perat: moxq; in borbomũ (quod biturigibus uicinũ est) profectus : castellũ scti amãdi expugnat. Nec multo post mollissonii in ludouici potestatẽ uenere: cedẽte loco iaco bo borbonio oppidi p̃fecto. Per hos dies cũ nõnulli ex p̃sidio scti forgei satellites moretũ incurrissẽt: ideq; quosdã q eo loci ex senonibꝰ hospites diuersabãt noctu abdu xissẽt: re cognita ludouicꝰ iubet põtes chamosii & de bellomõte dirui. Iã eni fama e-rat carolũ philippi burgũdoꝝ ducis filiũ q ex cõiuratis erat copias cõtraxisse: ut cũ aliis cõiuratis iũgeret excercitũ . nec mẽdax fama erat. Nã antoniꝰ philippi nothꝰ: adiũcto burgũdionũ marescallo: cũ aliquot cohortibꝰ p̃currẽs caroli exercitũ: royã & mõdide riũ occupat. Erãt apud ponã tũc tp̃is i p̃sidio comes Niuerñ: & iohacinꝰ roaldus frã ciæ marescallus cũ quattuor millibus armatoꝝ: q cognito caroli aduẽtu: relicto ad op pidi custodiã aliquot ex nobilitate frãcoꝝ uiris. et q̃ngẽtis sagittariis s. ponã deserẽtes mox nouiomũ cõpẽdiũq; se cõtulerũt. His belli motibus dũ picardia agitat̃: ludouici soror carlota borboniorũ ducis cõiũx ex uiri cõsilio sãctũ porsanũ (ubi rex agebat) pe

Ludouicꝰ copias cogit.

tit finē discordiis positura. Sed itētiōe frustrata rionē (quo dux ex molinis iterū se recepetat) reuertit. Eodē tpe sancti mauritii arx dedentibus se iis q in psidio erāt a carolo meldunēsi recepta est. Iussi quoq; sunt parisii arma domi in expedito seorsum habere: facere de muris nocturnas excubias: faces per cōpita & p domos laternas noctu accensas ponere. Conatus est rex illis diebus ex schola parisiensi delectos habere armatos qbus ad belli necessitates uteret. Praeerat aūt scholae rector guillermus fichet⁹ magni animi uir: doctrina & dicendi arte l potens: q in caligine iacentibus humanitatis studiis lumen mea aetate attulit. excitauitq; cōplures latine discere & elegāter loqui. Hic igitur acceptis a rege de armandis scholasticis litteris: contione generali habita: disertam habuit orationē: qua ueritus non est: repugnantē ludouico sententiam dicere: qua maxime probatus atq; clarus factus est. Nam cū bessario graec⁹ cardinalis post aliquot annos romana apud regē legatione fungeretur: audita ficeti fama: eum adsse accersiuit atq; in urbem duxit: cōmendans illum sixto quarto romano pontifici. Extant eius ficeti rethoricorū libri: oratōes quoq; atq; epistolae. Bessarionis aūt opus est defensio platonis aduersus trapezuntiū: q platoni cōuiciatus aristotelē illi pferebat. Sollicitis ad hunc modū parisiis: Carolus philippi filius ferox iuuenis (a quo auxilii plurimū reliq coniurati principes expectabant) copias ad pontē maxentii q est ad ysaram amnē ducit. Condixerant aūt ii q arma aduersus ludouicū parabant: se ideo cōuēturos ut populum uectigalibus pressum: & pene seruū in libertatē uindicarent. Adeo solers est male errantiū cautio: ut iusticiae uelamen suae iniquitati ptendant. Incedens igitur cū exercitu carolus: libertatē populo passim proponebat: specie beniuolentiae plebē sibi conciliens. Eius pontis atq; arcis praefectū maderū petri orsaūerii uicariū pecunia carolus corrupit: arcemq; recepit. Indeq; flumine traiecto: castella qdam minimo negocio parternus occupat. Venere quoq; in eius potestatē bellilocus & dōmartinus. Mox occupato latiniaco libellos rationū regii fisci burgundi diripiunt atq; incendunt: exactis uectigalibus. Salis item prōptuariis patefactis: potestatē faciunt sumendi salis: precio mercatoribus tantū persoluto: atq; ita a tributo libera oīa esse pronunciāt. Grassante ad hunc modū carolo: ioachinus roaldus ueritus (quod uero simile erat) burgundū parisiū proficisci: cum bona equitū manu in ciuitatē se contulit. Interea autem ludouicus rionem in aruernia obsidet: quo borbonii atq; nemorsii duces armigniacus ꝑterea comes & albretus se receperant. Erant in exercitu ludouici quattuor & uiginti milia armatorū longo militiae usu spectatorū: quorum numero & robore territi duces: de pace ad ludouicū nuncios mittunt. Iurantq; (si regis gratiam recuperent) se illi ꝓbe sincereq; inseruituros: nauaturosq; diligentē operam ut reliqui sibi cōfoederati principes in beniuolentiam redeant: & fidem seruent. deq; ea re parisium ad regem nuncios ad xviii. kalē. augusti legaturos. Quod si alia principibus mens maneret: se nihilominus constanti fide conuenta completuros. Haec conuentionis formula adhibitis apostolicis scribis: litteris mādata est: poena excōicationis in praeuaricatores adiecta. Quae omnia parisiis referre carolū charlaium uigilum praefectū ludouicus iubet. Qua re cognita decernuntur in urbe ad diuae catherinae uallis scholariū aedem supplicationes. nterim compositis aciebus. carolus burgūdus ad sanctū dyonisiū castra facit: atq; postridie: sancti clodoaldi pontē missis aliquot cohortibus occupare constituit. Quē tertio oppugnatū tandē (dedente se praefecto iacobo mairo) hostis obtinet. Et ne regni caput parisiū timide praeteriisse uideretur: promotis copiis carolus caduceatores ꝑmittit q liberū p ciuitatē transitū petant. Id si non impetrent: dicant carolū uim illaturū ciuitati. Praeerant eo die portae q ad sanctū dyonisiū ducit petrus orsauerius & iohannes pompancurtus. Qui cū responsum dare caduceatoribus incipiunt: ecce burgūdi copias oēs ad sanctum usq; lazarū progressas conspiciunt: quasi incautos custodes intercipere sperarent. At armatus populus: & cum suis ioachinus roaldus acerrime restiterūt Moxq; in pximū campū hostis acie instructa pgrediens (aliquot ex suis interēptis) ciuitati cōminatur. Sed cū ex muro tormenta in suos frequenter iaci conspexit copias reduxit. Moxq; sequana p sancti clodoaldi pontē trāsmisso: cū accepisset ludouici fra-

Libertas populo pponit

Riona obsidetur.

trem cum britonibus p belsiam iter facere: ad mõtlericũ ducit. Iam em̃ rione discesse/rat ludouicus: & magnis itinerib⁹ parisiũ appetebat: certior factus de burgũdorũ acces su. Verũ cognito ꝙ & a tergo frater: & a fronte burgundus copias haberet: numeroso pedite q eũ sequebatur nõ expectato: chartras cũ multo equitatu cõtẽdit: ratus burgũ dũ prius fundere: q̃ cũ illo britones iungerent. Eo ubi castra carolus habebat cũ perue nisset rex: nulla sui curandi mora militi concessa: feruens furensq; in hostem ꝓgreditur Fuit congressus suo initio formidabilis & non incruentus. Nã q in prima acie burgũdi pugnabant: plurimi se in fugã ꝑripiunt. Fuereq; ex illis pq̃ multi in fuga capti atq; occi/si. Huius rei fama ad parisios perlata: arma quisq; rapit: atq; p agros effunditur: præhen surus ex fugientibus prædam. Vidi ipse frequẽtes captiuos dissolutis armis vulneratos in ciuitatẽ deduci. Et populum oẽm non secus ac in certa uictoria exultare. Sed ludoui cus sancti pauli comes reliquã burgundorũ aciem in statione atq; ordine continens: lu douici uires sustinere fortissime militẽ admonebat. Ludouicus aũt hoste partim fuso: reliquos adoritur: qui se curribus tanq̃ uallo atq; munitionibus circũsepserant: cõuer/sis in francos tormentis: qbus non paucos clari noĩs equites ꝓstrauerunt. Itaq; cõserta pugna ꝑtinacissime dimicatũ est: ita ut ludouico nõ lõge emineret periculũ inter suos fortiter prælianti. Et burgundo quoq; fortuna minata est: quẽ semel a gaufrido de san cto belino: iterũq; a gilberto grassaio cõpræhensum sui eripuerunt. At equites franci tametsi magnis uiribus in hostem uecti complures prosternerent: nemo tñ peditũ po ne sequebat qui prostratos iugularet: q̃obrem spacium erat deiectis exurgendi: & præ lium instaurandi. Pugnatũ est uaria fortuna usq; ad uesperã decimæsextæ diei iulii mẽ sis: donec milites scoti q regii corporis custodiam gerebant: aĩaduertẽtes ludouicum graui in periculo uersari (Nã die tota p æstus & cædes nihil cibi desumpserat: & sexcen ti equites quos cenomanorũ comes: mõtalbanus marescallus: & gargassalus ducebãt prælio exterriti: turpiter deserto ludouico aufugerãt) assumptũ regem in arcẽ mõtle/rici pduxerunt: atq; ita præliũ diremtũ est: manente in sua statione burgũdo. Cecidisse ex utroq; exercitu sexcenti supra tria milia memorantur. Inter francos occubuit pe trus breseyus: gaufridus de sancto belino: & floquetus. Ex burgũdis longe plures. Enĩ uero principis custodes oẽs prope interierunt. Recreato paululum rege: consilium fuit corboliũ se cõferre: atq; inde parisiũ proficisci. Itaq; secundo post ꝑlium die in ciui tatẽ uenit. Vbi inter cænandũ dũ casum fortunãq; suã cõuiuis memorat: multa fortiter sapienterq; locutus est: incertã instabilẽq; hoĩm conditionẽ causatus. Callebat em̃ lit/teras & supra q̃ regibus mos est erat eruditus. Vnde & multos ad illachrymãdũ prouo cauit. Nihilominus se iterũ in hostẽ ducturum differebat. Sed a prudentibus dissuasus parisii se continuit. Habuit siquidẽ ad eũ egregiã orationẽ guillermus quadrigarius pa risianus ꝓsul: qua rerũ præteritarũ memorẽ cũ ludouicũ reddidisset: sequentiũ rõnem habere hortat⁹ est. Decere regẽ cõsiliis oĩa ꝓuidere. Circũ se habere boni æquiq; amã/tes uiros: q & pacis tranquillitatẽ seruent: & belli motus modestia atq; iusticia moderẽ tur. Præsulis oratione rex adductus: deligi sibi uiros spectatos iubet: q ad eius consiliũ quoq; die una cũ cæteris ueteribus cõsiliariis accederent. Itaq; ex ciuibus sex: ex parla/menti senatu totidẽ: exq; parisiensis schola pari numero ꝓbati hoĩes id negocii recepe runt. durã ꝑfecto ꝓuinciã si principis uehementiã attendas. quã breseyus uiuens p face tiã lepide aliqñ expresserat. Insidens em̃ exiguo equo ludouicus dũ uenatũ exiuisset: sequenti oratione a breseyo est interpellatus. unde inquit serenissime rex fortẽ equũ nactus es? Cur ait ludouicus (breseye) id censes: qñquidẽ pusillus est? Quia te breseyus inquit & consiliũ tuũ totũ una cõportat. Non dissimili cauillatione rursus regem taxa uit: cũ a rege anglorũ oratores ad eũ uenissent. Nam q̃rente ab familiaribus aulicis lu douico: quod in oratores anglos præcipuũ sine suo dispendio munus cõferret: est bre seyus inqt tibi cantorũ ecclesiasticorũ frequens chorus quos nõ magni existimas: nec eorũ canticis oblectaris: censeo illos qbus facile carebis: oratoribus uniuersos dones. Subrisit ludouicus tametsi intelligeret p cauillationẽ id a breseyo dictũ esse: ꝓpterea ꝙ ad rẽ diuinã: & ad curarũ leuamẽ cãtorũ harmoniis ipse praro uteret. Eniuero deco

Ludouici mores.

ros rerũ mundanarũ a maioribus obseruatos ritus & mores ludouicus neglexit: & demissa regia maiestate: multis ad cõuiuiũ admissis populariter discũbebat: obscœne interdũ loquens: præsertim cũ de mulieribus sermo incideret. Neq̧ sumptuosa ueste induebatur: neq̧ curialiũ pompa gaudebat. Fuit eñi illi a montlerici pugna intentus summopere ad sui custodiã animus: uindictæ atq̧ prorogandi imperii appetens: & longioris uitæ lõge cupiẽtissimus. Studuit propterea q̃plurimas copias habere. Quibus cum stipendia tribuere cõmode ipse non posset (occupatis a coniuratis locis unde hæc percipi solebant) pecuniã a parisiis mutuo petit. Quã utpote grandem conferre non pauci ciues pernegarunt. Indignatus propterea ludouicus quosdam regio magistratu atq̧ officiis amouit: ad omnẽ prorsus casum suspiciosus: nec ulli satis credulus. Inde patuit delatoribus ad multorũ perniciẽ uia. Nam accusatos complures fuisse accepimus: qui leuibus causis non auditi: extincti sunt. Per idem tps iohannes burgensis q dñm suum iohannem berardũ parlamentei senatus consiliariũ in britanniã secutus fuerat. gratianusq̧ & franciscus meriodeus fratres: offensæ maiestatis criminati in flumine sequana demersi periere. Et post aliquot dies petrus gueroldus qui a britonũ duce parisium explorator uenisse dicebatur capite punitus atq̧ inde in partes quattuor sectus est. Fœminæ præterea aliquot & parisiani ciues delati q̧ cũ cõiuratis sermonem contulissent in profluento noctu extincti sunt. Nihil eñi tutũ a delatoribus erat. Satis ad interitũ erat fuisse quomodolibet accusatũ. Sed ad coniuratos redeo. Burgũdus uictoria ad montẽ lericũ habita: gloriabundus stãpas petit: ubi ludouici fratrẽ & britonũ ducẽ conuenere accedentibus ad eos reliquis coniuratis: atq̧ eo loci captato cõsilio post quindecimũ diem in uastiniũ mouent: occupãtq̧ priuinũ moretũq̧. Aduersum quos salazardus & qui sub ioachino roaldo militabant ad yonã sequanãq̧ ut transitu hostẽ ꝓhiberent ꝓgressi: q̃nquidem numero militũ longe inferiores essent retro abiere: atq̧ ita nauibus apud moretũ repertis coniurati yonã sequanãq̧ amnes exuperant. Erat inter coniuratos iohãnes renati filius dux calabriæ: quẽ postq̃ cũ copiis in agro autissiodorensi uenire ludouicus accepit: dñm præcigniaci & christoforꝝ palardũ ad eũ mittit: si forte ad se magnis pollicitationibus adducere possent. Nam quia ob neapolitanũ regnũ patris sui renati noĩe aduersus ferdinandũ alphonsi aragonensis regis spuriũ bellũ suscepisset: & tanto bello ꝑsemet haud satis esset: spe ludouicus ducebatur eũ in gratiã reuocãdi: dum auxiliaturũ se illi in eo bello ꝓmitteret. Sed constanti aĩo dux iohannes: propositi tenax ad cõiurationis socios ire ꝑseuerat. Quare cognita rex parisiacis rebus consulens: sagittarios pedites quos francos supra appellauimus: q ex normannia recẽter uenerant: ad præsidiũ ciuitatis cũ quadringẽtis equitibus ordinauit. Moxq̧ rothomagũ profectus est: misso ad parisios comite deu: q sui loco urbis belliq̧ rationem haberet. Et cum ꝑ cloacarũ fossas quibus sordes & purgamenta ciuitatis ꝑ paludes eluuntur multæ salices plantatæ excreuissent ita: ut ad cõstituendas insidias facile accõmodari posse uiderentur: omnes magno possessorũ incommodo deiectæ sunt. Tumulus uero q exportatis ruderibus atq̧ quisquiliis urbis ad diui dyonisii portam excreuerat iussus est effodi. Sed conuenientibus ad opus plurimis plebeis: cũ res parum procederet: relicto inani negocio: aggeres ĩtra pomerium atq̧ tabulata ad urbis tutelam extructa sunt. Interim congregati principes charentoniũ pontem capiunt: recipientibus se ad parisios iis qui præsidio fuerãt designati. Ponte capto postq̃ hostes sequanã traiecerunt: ludouici frater carolus beautã q̃ matronã uersus: saltum uicennarũ claudit ad diuersandũ occupat. Dux britonũ ad sanctũ maurum concessit. Carolus philippi filius conflanũ (quia paternæ ditionis erat) profectus est. plurimæ aũt ex britonibus burgũdisq̧ cohortes in ipo saltu sub diuo stationẽ habuere. Quod ubi comes deu cognouit: Ramburũ ad coniuratos legat: atq̧ cõmittit sciscitari ex principibus quid sibi uelit tantus armorũ apparatus. quã mentẽ in regem atq̧ rempublicam ipi gerant: se parisii esse positũ a ludouico moderatorẽ q ad reconciliationẽ & beniuolentiã magis q̃ ad bellũ aĩm intẽdat: si ad rem cõponẽdã mediator admittatꝰ. Talibus mãdatis edoctꝰ rãburus ad prĩcipes ꝑgit. Sed eiꝰ legatõis exitꝰ soli comiti q ramburũ miserat cognitꝰ est: ne in

Cõueniũt apud stampas principes.

Salices oẽs ꝑ plaudes deiiciuntur.

Ramburꝰ ad coniuratos missus.

vulgo forsitan temere prolata deterioris fortunæ metu populus ad res nouas inclina/ret. Vix enim ramburus reuerterat: cum hostis in planicie ubi diui anthonii cãpestris monasterium est se late diffudit. In quem prodeũtibus parisiis: leuibus præliis paruo utrinq̧ damno certatum est. Insequenti die carolus ludouici frater ex confœderato rum sibi principum sententia litteras quattuor ad parisios mittit. Ciuibus unas: parla/mẽteo senatui alteras. Clero tertias: reliquas parisiacis scholasticis. Quarũ hæc sententia fuit: se cum illustrioribus regni principibus non hostili aĩo sed reipublicæ gratia cõ uenisse: mitterent ad se paucos sapientes & spectatos homines: quibus coitionis eorũ causæ fierent cõmunes. Cognitis litteris legantur ciuiũ noĩe iohannes choartus castelleti propraætor: frãciscus hasle: & arnoldus olearius. Ex clero thomas courcellus: iohãnes de oliua theologi doctores: & eustacius olearius. Ex parlamenti collegis iohãnes boulengerus: iohannes sellarius: iacobus fournerius. Ex schola parisiensi iacobus iu/nius: iohannes olearius: iohannes montigniacus: & enguerrannus parenti medicus. Hi omnes duce guillermo quadrigario parisiano pontifice ad principes se conferunt. Quibus in consiliũ admissis iohannes dunensis comes principũ uice causas eorũ uocationis edisserit. Accepto quid animi principes haberent legati: ad cõsiliũ quod in ædi/bus publicis ciuitatis eius rei causa paratũ erat reuertentes: principũ sententiã ad insequentẽ modũ detulerunt. Principes ludouici mores iam diu considerasse: populũ nõ modo uectigalibus insuetis & seruitute premere: sed se quoq̧ & oẽm fere nobilitatem contemptui habere: oĩa pro sua uoluntate gerere. se legẽ se iudicẽ se parlamentũ esse: oẽm regnandi spem in armis & militibus reponere. domesticos ex humili genere sibi cõparare: q̄ illi assententur: q̄ quodlibet imperanti pareant: studere prorsus pares illos principibus facere. Delatorũ plena esse oĩa: nemini suas opes: sed nec uitã in tuto esse. Proscribi relegari ob friuolã suspitionẽ q̄plurimos nihil iam auctoritatis principibꝰ relictum esse. feris & beluis plus securitatis & libertatis q̄ hoĩbus esse: pecuniã & fiscũ in nullius pensi hoĩes largissime profundi: pensiones illis annuas sine modo dari: q̄ principibus adimuntur. Iam proxime instare ut ad unũ singula atq̧ oĩa intemperanter pertineant. Eas causas principes mouisse ut instructi ad suam tutelam armis ad regiam ur/bem (a qua cõe francorũ iudicium petatur) coiuisse: ut more maiorũ consilio cleri p/cerũq̧ & populi contracto: de rebus cõibus quiete agi possit. Ludouicũ quidem illorũ & regni francorũ regem esse: sed eorũ muneris atq̧ dignitatis esse: hortari atq̧ cõmo/nefacere illum: maiores suos imitari: patriis legibus uti: in suo queq̧ iure atq̧ cõsuetu/dine continere: uectigalia moderari: misereri populi: cui fortunarũ nihil prope sit. Igitur petere in urbem sine ulla iniuria aditum. Hæc sunt inquit quadrigarius q̄ a principibus dicta uobis deferenda accepimus. Relatione cognita: de cõuentu cõi cogendo sententia placuit: neq̧ urbẽ illis negandã esse: si fide data iniuriis abstinerẽt: soluerẽtq̧ q̄cquid impensæ ipi in urbe facerent. Et hoc q̄dem (si ludouicus assentiatꝛ) concedere contio respõdit: sine cuius assensu nihil temere se agere licebat. Qua de re postera die legati ad principes reuerterunt: parisiorũ sententiã renunciantes. At præfecti militum quos præsidio ludouicus reliquerat cognito parisiorũ responso: suos milites recẽsue/runt: & militari ordine pambulauerunt ciuitatẽ: instructi armis tanq̄ ad præliandũ ac/cincti. Ea re populus exultabundus spem meliorẽ cepit. Addidit quoq̧ animum montalbanus amiraldus cum copiis eo die aduenięs. Nec pigritatus est ludouicus a normannia cum impedimentis & bona peditum atq̧ fossorum manu reuerti: ne per eius absentiam coniurati in ciuitatem reciperentur. Non enim parũ suspectos habuit pari/sienses: q̄ se inconsulto nuncios ad principes demisissent. Reditu ludouici cognito: principes totis fere copiis cum magno tubarum & tibicinum classico per sequanæ ri/pam ad diui anthonii planiciem in prospectu parisiorum ostentandi sui causa conuenerunt. In quos nulla eruptio facta est: stantibus summo silentio ad custodiẽdos muros armigeris: & ex parisiacis ciuibus non paucis. Ad uesperã autem eius diei & insequentibus aliquot diebus cum rursus se ostentaret hostis occurrit illi ex ciuitate miles: & nũc ad anthonianã: nunc ad dyonisianã portam prælia: militari quadã iactantia conmisit.

Oratores ex parisiis ad cõiuratos.

Pœna in oratores qui ad cõiuratos legati fuerunt.

Interim ludouicus edoctus quæ fuisset de recipiendis in ciuitatem principibus sen/
tentia: eos proscribit qui in eam sententiã uenissent: Iohannem oleariũ: Eustacium: &
Arnoldum eiusdem cognominis & generis ciues. Iohannẽ choartũ & Franriscũ hasle.
Quadrigarius quidẽ pontifex q̃q̃ maxime regi suspectus atq; exosus esset: non tamẽ in
proscriptorũ numero habitus est. Nam ꝙ homo integer & sanctæ æstimationis habe
batur: in eũ temere sæuire ludouicus temperauit. Carpebat nihilominus atq; repræhẽ
debat antistitem ꝙ ad hostes se inscio prodiisset. Augebat crimen iohannes professio
ne monachus albigensiũ pontifex & romanus cardinalis natione burgũdus homo lit/
terarũ opinione clarus: qui quadrigarii ad coniuratos profectionẽ ad crimen maiesta/
tis referebat. Nec dubiũ fuit ludouicũ id sollicite curasse: qua aliqñ causa quadrigariũ
in aliã ecclesiam traduceret. Sed paucis post annis cũ pontifex uita functus: epigrãma/
te & sepulchro se digno honoratus in æde uirginis esset: ludouicus laminis æneis qui/
bus epigrãma quadrigarii inscriptũ erat alterũ adiicere iubet: famæ hoĩs maxime pu/
gnans atq; aduersariũ. Per id tẽpus certior factus rex carolum burgundũ statuisse e
regione consflani extruere pontẽ: per quẽ in alterã sequanæ ripam traduceret exercitũ.
egressus ciuitate: fossorũ magnũ numerũ ad eã partẽ ducit: qui fossas aggeresq; ad ꝓhi
bendũ hostem concinarent: disposito pedite ad fossores contra burgundũ protegen/
dos. Sed callidus hostis cum materiã iã in promptu dolatã haberet: paulo supra cõfla/
num ad portũ qui anglus dicitur pontẽ extruit: funibus ad oppositã fossoribus partem
firmissime colligatũ. Et iam transmittere conabatur: cũ sagittarii franci & equites ad/
ueniunt: qui tormentis telisq; ita agunt: ut traiiciendi potestatem hosti adimerent. At
q; interim dum eminus certatur: ex numero fossorum quidam normannus nandi
peritissimus: in medias fluenti aquas instar mergi clam illapsus: funes uinculaq; & cæ/
tera pontis retinacula non percipiente hoste dissoluit: moxq; pons secundũ flumẽ act⁹
burgundo fuit inutilis. Normannus uero ad suos rediit incolumis. Cedẽte loco ho
ste: non multo post per nuncios de concordia agi cœptum est. Deputantur a ludouico
cenomanensis comes: pricigniacus: & iohannes dauuetus. A principibus: iohannes ca
labriæ dux: ludouicus sancti pauli comes: & iohãnes dunẽsis. Qui protenus congrediẽ/
tes duorũ dierũ inducias ad reliqua componenda statuunt: & quia de pacis formula in
terim non satis conueniebat: dies septẽ induciis adiecerunt. Dum hæc a delegatis
de concordia agitantur uenere ad regem ex nobilitate normanna non paruæ copiæ:
q̃ ad sancti marcelli suburbiũ stationẽ habuere dãno incolarũ. Nam cũ uindemiarum
tp̃s esset: gens uuarũ suauitate illecta uix semimaturos uineaꝝ fructus sine modo decer
pebat. & uorabat: nec rapinis aliunde abstinebat: colonos afficiens cõtumeliis. Duos
tantũ ex ea gente iniuriarũ pœnas subiisse inuenio. Quorũ alter decinctus & nudus ca
put: facẽ accensam gestans per ciuitatẽ ad publicas ædes in grauia deductus: a procura
tore urbano supplex ueniam delicti postulauit. Moxq; linguã candenti ferro illi perfo
rata est: & deĩde in exilium actus. Eius tam grauis supplicii causa fuit: ꝙ dum a porta ne
in ciuitatem ingrederetur a custodibus reiicitur: parisios per contumeliam burgũdio/
nes appellasset. Duo enim apud gallos noĩa diu ad ignominiã ferebantur burgundo/
rum scilicet quos franci hostes habebant. Et armygniacorũ quorũ generali appellati
one francos burgundi designabant. Postridie sancti pauli comes a ludouico accersi
tus: prius non uenit: q̃ cenomanorũ comitẽ rex obsidem dedit. Venienti ludouicus in
campũ qui diui anthonii monasterio ꝓximus est occurrit: & postq̃ horas duas totas cõ
fabulationẽ sine arbitris consumpsissent: rediens in urbem rex solito hilarior: in por/
tæ uestibulo ad circũstantes conuersus: non inquit deinceps a burgundi tot pœnis at/
q; sudoribus afficiemini. Nam iniurias prohibebo. Sic loquente ludouico Petrus he/
ronus in curia castelleti procurator uuas: nihilominus inquit illi nostras auferunt nec
illis occurritur: quã uocem excipiens rex: Minus ait est uineas uestras spoliari paucis
racemis: q̃ hostem occupare ciuitatem: & opes uestras quas terræ uisceribus infodistis
raptas tollere. De concordia cum hactenus nihil bene procederet: ad. xiiii. kalẽdas
octobris induciæ ꝓlongatæ sunt. Per quas non sine regionis detrimẽto cõiurati in sua

Pōs a burgũdo supra seq̃nã excogitatus.

castra multū commeatū coegerunt. Fueruntq; post longas cōsultationes oēs conuen/
tus irriti: ceciditq; tota concordiæ spes. Et copiæ q̄ ad portū anglū in munitionib⁹ erāt
imperante ludouico se ad cartusienses recepere: religiosum locū occupantes: ita ut in
cellis monachorū ꝓmiscue diuersarent̄ equi & milites: pulsis īde sanctis uiris. Nec mo
ratur hostis: flumine transmisso copias regias q̄ apud sanctū marcellū & uicina subur/
bia castra habebant adoriri. Vbi congressum est magnis uiribus: aliquot utrinq; cæsis
atq; captis. Ludouicus aūt interea secū reputans operæpreciū fore si eorū q̄ de pace
a delegatis agitata fuerant: parisios conscios faceret. Contracto in ædes regiarū ratio/
nū ex quaq; parisiorū conditione consilio: petrū moruileriū cancellariū mittit: q̄ dice/
ret se fratris sui & reliquorꝫ coniuratorum petita cognouisse. Et carolū fratrē ante oēs
petere sibi in partē patriæ successiōis aquitaniā cū xantonibus & tota pictauia: uel nor/
manniæ integrū ducatū distribui. De qua re consiliū ꝓdentiū uirorū cū cepisset: fra/
tri respondisse: se id quod regno peculiare erat: dirimere & alteri dare nō posse. Verū
cāpaniā briāq; aliis legibus teneri: quas libens fratri donaret: melde: mōsteriolo: mel
dunoq; exceptis. Carolo præterea philippi filio pecuniā grandē obtulisse: ad leuādam
impensam: quā in illa expeditione ipse fecisset. Quæ tametsi ampla atq; magna essent:
coniuratos tñ ea recusasse. Et hæc inquit cancellarius cōicata uobis esse rex uoluit: ne
æstimetis illū illiberalē in fratrē: aut in quēpiam fore: si de concordia cōuenire posset
Pontisaram Hæc locutus moruilerius consiliū dimisit. Interim apud pontisarā ludouicus sorbie
sorbierus p/ rus q a ioachino roaldo relictus præsidio fuerat: ī oppidū atq; arcem britones admisit.
dit. Et ut recenti proditioni alterā adiungeret: mox ex pontisara cū aliquot armatis melā/
num cōtendit: alba cruce ut sempdū regi obsequebat̄ insignitus: ut absq; ulla inimici/
tiæ suspitione in oppidū receptus falleret oppidanos. At de ꝓditione iam edocti oppi
dani atq; ad muros in armis stantes dū sorbierū ꝓspiciunt: proditorē illū iterū atq; ite/
rū magnis uocibus inclamant. Quāobrem illusus ꝓditor pontisarā reuersus est. Pa/
Flāma repen risii uero ii qui ad muros ciuitatis hostiū castra uersus excubabant: noctu uident ignitā
tina. stellā in fossam qua ædes dardosiæ sunt cecidisse. Verū æthere ne an ab hoste ignis ꝓ/
cederet nō satis conscii: rem ludouico renūciant: q confestim locū petens quo cælestis
flāma excidisset: diu ibi moratus est: dubius si ad incendendā urbē illud ab hoste fuis/
set excogitatū: atq; interim mandat haberi ꝑ singulas urbis regiones atq; ad muros cu
stodias. Per id tp̄s miles q in urbe apud quēq; ciuē passim diuersabatur uerbo petu/
lans atq; cōtumeliosus in tantū extollebatur: ut dicere non uereret̄: opes q̄ in ciuitate
erant non ciuiū sed suas esse: ideoq; claues ædiū se cuibus detracturos atq; ꝑ sua libidi/
Insolens mi/ ne & arbitrio usuros illis: frustra confidere illos: ꝙ uias chatenis ferreis impeditas ha/
les. berent: quas ipsi in prōptu effringere atq; euellere potuissent. Hanc militū ferociā & te
meritatē referentibus multis: mercatorū ꝑpositus accersitis primoribus ciuibus de re
ipsa consiliū capit. Itaq; ꝓtenus statuitur fieri ꝑ ciuitatis cōpita nocturnos ignes: & illic
singulos ꝑ suas regiones armatos uigilias facere. Secundū hoc edictū: uigilatur totis
locis: & q̄q̄ ludouicus ꝓhiberet: uigilatū tñ est. Hæc sollicitudo ciuitatis milites quieti/
ores fecit. Scio em̄ ꝑ eam tēpestatem parisios a suo præsidio q̄ ab hoste magis sibi ti
muisse præsertim ꝙ intelligerent raros in fide regis stare: sed inclinare ad cōiuratos:
si sors obtulisset. Nam eadē tempestate qua ignes ꝑ urbē fiunt: sancti anthonii ꝓpugna
culū: id est ut vulgus loquit̄: bastilda compertū est portis reclusis peruiū: quod ad ho/
stem noctu admittendū factū esse ꝑmulti interpretabant̄. Nam & tormentorū aditus
ꝑ quos ignis indi ad puluerē potest adactis clauis obstructi erant: ne in aduenientē ho/
stem iaci glandes aut saxa possent. Sed postq̄ tot ignibus illuminatā ciuitatē hostis ani
maduertit: cœptis destitit. Accessit ad has quotidianas ludouici curas binus ꝑnices
nuncius: unus q gisortiū renunciat copiis hostiū circūdari: nec in oppido aut in arce q̄c
q̄ præsidii esse. Nullū ꝑterea tormētū aut machinā illic aduersus hostem relictā. Alter
rothomagū a coniuratis sollicitari. Cuius nuncii fidē auxere uxoris bresefii litteræ q̄ a
mariti occubitu rothomagi incoluerat. His litteris significabat se brequemontū pala/
tii rothomagensis præfectū præhensum in custodia habere: ꝙ hostiū parte sequi uide

batur: propterea in tuto esse eã ciuitatis partẽ q̃ & a ponte & a palatio erat. Verũ tãetsi hæc ita nunciabantur: postera tamen die iohannes borboniorũ dux unus ex cõiuratis in arcem p posticũ recipit. Qua re cognita principes ludouico renunciant: Carolũ ei⁹ fratrẽ neq; cãpania neq; bria pro parte hæreditatis contentũ esse: normanniã unã & solam petere patrimonii loco. Eam ob rem cũ primariã ducatus normãnici ciuitatẽ occupatã rex intelligeret: quã nõ facile recuperare sperabat: & q̃ bresèii quã diximus uxor: iohannes item hebertus: & balua ebroicensiũ præsul sibi pfamiliares suadebãt: normanniã fratri dono coactus reliquit: recepto biturigũ principatu. Pacato fratre: supererant cæteri cõiurati: quibus facere satis oportebat. Carolo burgundo cessere in perpetuã possessionẽ perona roya & mondideriũ: ad hæc guinarũ & bolonæ comitatus: quñis ea loca ludouicus soluta pecunia a philippo patre redemisset. Iohanni calabriæ duci ingens pecunia data est & copiæ attributæ quas regio stipendio quo uellet duceret. Borboniorũ duci par pensio quã a carolo septimo annuã pcipiebat assignata est: cum solitis copiis. Et q̃ in coniugis dotẽ soluta nondũ pecunia erat psoluta. Comes dunensis q̃cunq; coniurationis tpe bona sibi ablata fuissent restituta accepit: annua illi pensione adiecta. Dõnimartini comes in terras & possessiones quas iudicio senatus parlamẽtei regis fiscus publicatas habebat: restitutus. Sancti item pauli comitẽ ludouicus conestabilem instituit: mortis quã postea passus est præludiũ. Postq̃ coniuratis satis est a rege factũ pax ppetuarũ induciarũ noĩe præconis uoce & in ciuitate & in castris principũ vulgatur: fitq; & cõmeatus & rerũ uenaliũ cõmunio. Illud tñ præcipue indecorũ uisum est: ludouicũ tantũ regẽ ad carolũ burgundũ conflanũ usq; profectũ esse: diuq; cũ eo in agro seorsum cõicasse. Sed erat ludouico ingeniũ ad futura longe prospiciẽs. Et qui pſentes iniurias ulcisci aliquãdo cuperet simulabat amicitiã: non nescius quosq; coniuratos seorsum posse posthac castigare: si burgundũ ab illis separaret. De quo postea astu & latẽtib⁹ cõsiliis ipe uindicat⁹ est. Nõdũ erat de britonũ duce conuẽtio firmata. Restituitur illi montifortensis comitatus cũ grandi pecunia. Per eos dies fiebant a parisiis magna sollicitudine excubiæ & nocturni ignes: ne aut in regẽ aut in seipsos qcq̃ uel domesticus miles uel peregrinus moliret. Surrexit eadẽ tempestate leodiorũ populus & in brabantinos qui burgundarũ partiũ erant crudeliter grassabatur. Eius rei gratia carolus philippi filius copiis receptis: picardiã repetere constituit. Non tamen prius digressus est: q̃ uenienti uicennas regi carolus ludouici frater in regis uerba iurauit. præstita ob normanniæ ducatũ fide. Hinc carolus normannorũ dux appellatus rothomagũ petit. Quẽ ludouicus sex miliũ passuũ itinere comitat⁹ salutatõe utrisq; data: ad uilleriũ bellũ una cum carolo burgundo perq̃ familiariter pfectus est: ubi dies tres cõposito ad beniuolentiã vultu non secus atq; amicitiæ glutino astricti cõuixere. Hæc q̃ de coniuratorũ factione scripsimus anno gratiæ. M.cccc. sexagesimoquinto gesta sunt & tertio kalẽ. nouembris terminata. Principibus quietis q̃nquidẽ quæ uellẽt a rege recepissent: reipublicæ & populi (cuius causa se ad arma uenisse principio prædicabant) patrocinio destiterunt. Redeuntẽ ludouicũ ciues ad cænã in ædib⁹ ciuitatis splendidissimo apparatu accepere: ibi decanis & centuriõibus urbis gratias egit q̃ in fide erga eũ pmãsissent. Eã ob rem eo aĩo in eos esse: ut benefacere illis cupiat: & q̃ ab eo priuilegia accepissent ea ppetua fore: q̃ & ipe quoq; iterũ approbaret firmaretq;: alia insuper adiecturus si petant. Grata regis oratio ciuibus fuit. Dum rex parisiis agit robertũ destoteuilla magni noĩs equitẽ parisiensi pposituta donat: amoto iacobo uillerio: ciues hortat⁹ roberto p oĩa audiãt. Cui⁹ apud mõtlerici pugnã egregiã uirtutẽ compertã habuisset. Inde parlamẽti primores ad se uocat & iohannẽ nanterranũ hoĩem utriq; iusticia & æquitate probatũ: sed minime ad ludouici stomachũ faciẽtem ex primo præsidente secundũ creat: & iohannem dauetũ eius loco instituit. Moruilletium quoq; cancellariatu priuat: suffecto illi iohanne iuuenello de ursinis qui patre ludouici regnante eundẽ magistratũ sine repræhensione gesserat. His ita pro eius arbitratu cõstitutis selectisq; ex parisiacis ciuib⁹ quos sibi cõsiliarios hr̃et aurelianũ adiit. Quinto post ludouici digressum die cometes flagrantissimus occidere in parisiorum

Ludouici in parisios beniuolentia.

Magistratuum mutatio.

Normanniã ludouicus recuperat.

urbem uisus est: ut longo satis tpe ciuitas tota flamma inuoluta esse putaretur. Sed iã ad res normannorũ redeamus. Carolus normãniæ nouellus princeps postq̃ ad sanctæ catherinæ montẽ proxime rothomagũ cũ britonũ duce accessit: aliquot ibi dies sedit dũ ad eũ in ciuitatẽ admittẽdũ põpa a ciuibus componit. Sed interim non satis inuicẽ cõuenientibus principibus: britonũ princeps & dõnimartini comes quibus dolebat tãtum apud carolũ auctoritatis non habere quantã ipi suo iudicio meruissent: de carolo in britanniã reducendo uerba fecere: q̃ mox ad carolum perlata sunt. Qua de re misso ad ciues iohanne lothoringo ꝓtenus rothomagenses duce eodẽ iohanne in montem euadunt: & carolũ in ciuitatẽ nulla adhibita (præterq̃ cleri) cerimonia recipiũt. Nam ad diuæ uirginis templũ ꝑductus a canonicis diuina cantica ꝑsonãtibus honoratus est.

Ludouico apud aurelios agente aliquot ꝑfecti militũ præfectura amoti sunt. Inter quos poucetus riuerius & conuenarũ comes fuere. Et loheacus marescallus restitutus Contẽptus a duce & rothomagensibus britonũ princeps q̃ maximis itinerib⁹ potest argentoniũ contendit: quo se ludouicus fraternæ aduersus ducẽ contentionis certior fact⁹ (præmissis magnis copiis) contulit: ratus occasionẽ sibi offerri qua normanniã a fratre eriperet. Frequenti ibi colloquio aliquot dies rex duxq̧ cõsumpsere consulentes q̄bus ducatũ modis recuperarent. Duobus locis eo tpe copias ludouicus habebat. Borboniorũ dux ebroicas moxq̧ uernonẽ recipit: Carolus meldunensis eques auratus gisortiũ gorneiũq̧ capit: & octoginta scotos patris aduersæ apud chayllũ uicum fudit.

Dñs de sternaio extinguitur.

Per idem tp̄s dñs de sternaio ludouicũ fugiens rothomago excesserat: quẽ uno ordinis augustineñ. fratre comitatũ & cordigeri ueste amictũ quidã armati cõpræhendere runt. Paucis aũt diebus in custodia apud louueriũ habitus ip̄e cũ suo augustineñ. cõsorte in amne dura extinctus est: deĩde exemptus sepulchroq̧ in æde uirginis honoratus Periere ꝑterea alii non pauci ex normanna gente qui carolo duci fauebãt. Et thomas basinus lexouiorũ ep̄s in brabantiã se recipiens cũ iuris peritissimus haberet iuris ĩterpætationẽ in schola louaniensi quoad uixit ꝓfessus est: homo ꝓculdubio magnanimus & morũ ludouici contẽptor.

Normãnorũ in recipiẽdo duce ritus.

Cognito q̧ ludouicus urbes oppidaq̧ occuparet: Carolus rothomagi se continuit. Quẽ in ædes cõmunes ciuitatis perductũ rothomagenses pro ueteri sua erga normãnos duces consuetudine: ædes illi despõsant: dato annulo quẽ ad fidem desponsationis gestaret. moxq̧ allatũ in populi conspectu gestorũ normannorũ codicẽ legunt. Fuisse olim francorũ regi liberos duos: quorũ grandior annis regnũ: iunior uero normãniæ ducatũ ministrasset. Quẽ frater a fratre armis repetere frustra tentauit: sed irruentibus in regẽ normannis: eũ in exiliũ egisse: duce suo in regnũ summa ui inducto: & nunc q̄dem se more maiorũ potẽtes esse: tutari ducem acceptũ: nihil esse carolo quod formidet: cũ apud eos tuto uersari possit: qui munitam urbem: gentẽ fide ſpectatã: opes ducesq̧ non mediocres & ꝑter hæc aĩm habeant uirilem se suaq̧ defendendi. Postq̃ ludouicus inferiorẽ normanniã ad se recepisset: idẽ ꝑ pontẽ audomari & nouiburgi campaniã reuertens: iohannẽ borboniũ louueriũ præmittit / cuius oppidani se illi regis noĩe ꝓmiserunt. Ex louuerio ludouicus mouens: põtem arcis obsidet. Quo tpe regii q̄dam milites dũ eunt frumentatũ: equites quattuor carolinæ factiõnis captos ad ludouicũ ducunt. In quibus erat paruus balliuus qui dedẽdæ põtisaræ auctor extitisset. Hos cũ capite truncari ludouicus iuberet: sit inquiũt: O rex si salua nobis uita erit: tu nostra opera pontẽ arcis recipies. Fuit grata regi ꝓmissio. Liberatis itaq̧ captiuis pons arcis in ludouici potestatẽ uenit. Sed fugiẽtibus in arcem aliquot loci incolis tertio post diẽ deditionẽ fecerunt. Vbi iohannes hebertus regii fisci generalis moderator captus est. Territi tam uicinæ arcis deditione rothomagẽses

Rothomagenses ad ludouicũ nuncios mittunt

ad ludouicũ oratores de cõponenda inter fratres controuersia mittunt. Quibus respõsum est: oĩa ad britonũ & borboniorũ duces referre qui pro eorũ arbitratu contentiõi finẽ darent. Dũ hæc agũtur: Carolus ludouici frater rothomago relicta honfleũ mox q̧ cadomũ petit: non satis gnarus quid animi rothomagenses in se haberẽt. Iohannes uero lothoringus dũ clandestinã ad flamingos fugã parat captus ad carolũ deducitur. Nec mora interposita rothomagenses ludouico se permittunt. Qui multos ꝑ normã-

niam magistratu protenus amouit aliis eorũ loco institutis. Rothomago ad hũc modum recepta: cũ nihil belli sibi ultra formidaret: magnã ludouicus copiarũ partem cũ tormentis bellicis parisiũ dimittit. Repulsoq; carolo melduneñ. equitum quam gerebat præfecturã anthonio chabano dõnimartini comiti committit: & palatii sui primarium magistratũ in craonũ transfert: q̃q̃ melduneñ. per coniurationis principum tempus constanti fide ludouico inseruisset. Leui momento adducti reges nunc hunc nunc illũ tollunt deiiciuntq;. Scitũ propterea gallicũ ꝓuerbiũ est: principibus obsequi: hæreditariũ nõ esse. Et cũ ãthonio arx chabano blãcefortis ĩ uasconia ꝑtineret: cõmutatiõe facta ludouicus gonnessam & gorneyũ in amne materna simulq; creceyũ in bria chabano donat. ¶ Sed diuersa longe sors petro de ambasia accidit. Nam cũ in suspitionẽ regi uenisset: q calabrũ ducẽ iteq; eiusdẽ factionis conscios coluisset: caluũmontem in iugo monticuli ad ligeri extructũ petro ꝑtinentẽ solo æquari ludouicus iubet. Et gauuinus mãniel rothomagensis proprætor nescio quã ob rẽ repente delatus capit: ductusq; ad pontẽ arcis in medio ponte tabulato extructo capite damnatur. Cadauere in profluentũ deiecto: capite aũt trunco lãceæ affixo & ad populi spectaculũ exposito. ¶ Fuit quoq; rothomagensi clero fortuna nocens. Nam ecclesiæ decanus aliquotq; eius collegæ canonici proscripti sunt. His expletis sæuissime iudiciis ludouicus aurelianũ cõtẽdit. Ibiq; legationẽ ad anglũ regem iam diu a se destinatã expedit. Cuius hi primi fuere rossillionus comes: lingonũ eps: borbonius nothus franciæ admiraldus: iohannes põpancurtus & oliuerius regis. ¶ Eodem prope tpe anthoniꝰ de castronouo ludouico antea familiarissimus: tunc aũt suspectus: & ideo a curia maxime alienus factus: ꝑ clariaci planiciẽ mutato consueto amictu incedẽs: a chabano capitur. & ad Ludouicum cũ suis consortibus deducitur: quem nõ procul a magduno in uinculis rex asseruari iubet. ¶ De anglis uero relatũ est eos expeditionẽ in frãcos parare: ꝓpterea misso parisium conestabile edictum profert ludouicus quosq; nobiles francosq; sagittarios. xviii. kalẽ. iunii ad bellũ paratos esse: sed induciæ legatorũ opera ad duos & uiginti menses cõstitutæ sunt. Quo tpe comes cenomannorũ linguæ occitanæ administratiõe priuatus est: & in eius locũ dux borboniorũ iohannes institutus. ¶ Atq; ut de recte curanda republica ludouicus spem aliquã de se daret: sacerdotũ ꝓcerũq; magnũ numerũ parisiũ uocat: quorũ illud præcipuũ fuit cõuenisse. Nã conuentionis nullũ cõmodũ ad rẽpublicã accessit. ¶ Leodiis per id tps philippus burgundionũ dux bellũ intulit: atq; obsessam dinãnum, eius gentis munitissimũ oppidũ expugnat: diruitq; astris in exiliũ incolis. Vidi ipse ex spoliis infortunati oppidi grandia uolumina sex in leuiticum moysi ab origene edita nitidisq; caracteribus sincere scripta: q̃ parisii uenierunt. ¶ Grauis ꝑ eos dies anni salutis. M. cccc. sexagesimisexti pestilentia parisios uexauit: in ciuitate em̃ & uicino territorio quadraginta milia absumpta fuisse referuntur. Quo morbo arnoldꝰ ludouici astronomus & medicinæ artis cõplures professores interiere. ¶ Per eam tempestatẽ uenere a philippo burgundo ad ludouicũ oratores. Quibuscũ de re ꝓpter quã uenerant cũ non satis cõuenisset: rex bellũ illis indixit. Moxq; loheacũ parisiis p̃fectũ creat. Cãpaniã uero castilliono loheaci fratri regendã cõmittit: Sancti pauli comes factus ut prædiximus ex hoste conestabilis: normanniæ præficitur. His itaq; uiris rem bene geri dũ bello impediretur sperabat. Prius tamẽ q̃ ad destinatũ a se aduersus burgundos bellũ proficisceretur: rothomagũ petit. Quo uaruicũ comitem ex anglia ad se accersitum postq̃ adnauigare cognouit: boyllam quindecim millibus passuũ rothomago distantẽ contendit. Vbi uaruicũ a se præcipuo honore exceptũ iubet rothomagũ nauigio concedat. Ipse terrestri itinere profectus est. Dum ciuitatẽ uaruicus ingreditur miro cleri ciuiũq; apparatu & pompa (quoniã ita ludouicus imperauerat) ad diuæ uirginis ædem deducitur. Fuit ludouici cũ uaruico duodecim dierũ familiaris & archanꝰ congressus. Inde salute inuicem impartita: uaruicus in angliam reuertitur a Ludouico atq; iohanne borboniorũ duce preciosis donis honestatus. Quem ludouici oratores admiraldus: laudunensis antistes: iohannes põpancurtus & oliuerius russus sunt comitati. Hi postq̃ in anglia menses fere quattuor frustra exegissent: ad Ludouicum tubis

Bellũ leodiense

Legati in angliam.

uenatoriis corneis & lagenis tantũ coriaceis (quarũ studiosi maxime angli sunt) a henrico rege donati remearunt. Per eos dies philippus burgundorũ dux brugis morit. Quem sui diuionẽ perductũ apud cartusienses digno se mausoleo condiderunt: mense iunio anno christianæ salutis. M. cccc. lxvii. At ludouicus cuius præcipua cura erat: magnis armatorũ uiribus se regnũq; ꝓtegere parisios armari iubet: siue quia nosse uolebat quid uiriũ ciuitas haberet: siue ꝙ eius rei fama terreri hostem speraret: dũ audisset ex urbe regia tot hoĩm millia educi posse. Itaq; tum ad idus septẽbres ut imperatũ erat sub singulis magistratuũ atq; ministeriorũ signis ꝑ diui anthonii portã ciuitate spectante ludouico egressi essent: septuaginta milia fuisse relatũ est. Leodii ꝑ id tempꝰ aduersus ludouicũ borboniũ pontificẽ suũ bello decertant: quẽ apud huyũ obsident. Quod oppidũ dum ferocissime oppugnant pontifex clam dilapsus est. Cuius neptem quia carolus burgundus uxorem habebat miro in leodios concepto odio copias contrahit: mittitq; ꝑ insigniora suæ ditionis loca bellũ leodiis indicere. Qui autẽ id negocii exequebant: una manu exertũ gladiũ: altera facem ardentẽ gerebant. Hac re significantes leodiorũ gentẽ igne ferroq; perdendã a carolo fore. Fuisse autẽ constat leodios francis iam diu cõiunctissimos: eorũq; amicitiã sem̃p secutos: q̃obrem ludouicꝰ suppetias illis ferre constituit. simul ne ex eorũ ruina: gloria burgundo & uires accederẽt. mittuntur eius rei gratia quadringenti equites cũ sex sagittariorũ francorũ millibus: quorũ ductores creantur chabanus dõnimartini comes. Salazardus: robertus conyhanus scotus: & stephanus uignolus. Fama ante hos dies ferebat: ludouicũ pio pontifici romano ꝓmisisse se pragmaticã sanctionẽ de qua in caroli septimi gestis diximus deleturũ si aliqñ ad regnũ sine controuersia peruenisset. Eius ꝓmissi pius pontifex nõ oblitus: cũ eandẽ pragmaticã maxime execraretur eãq; hæresim appellaret. Legatũ iohannem diui benedicti monachũ attrebatensiũ cardinalẽ ad ludouicũ mittit q regem se ꝓmisso soluere hortaret. Cui audiens ludouicus legato litteras ad parlamenteũ senatũ dat: de ipa pragmatica abroganda. Erat in ipo senatu iohannes romanus regius ꝓcurator. Hic (iohanne ballua ad curiã ludouici atq; legati noĩe cũ litteris ueniente: petenteq; senatũ ut eas suo decreto roboraret) ego inquit iudices hanc cõmodissimæ legis abolitionẽ nõ approbo: & q̃tenꝰ ad meũ officiũ attinet iohĩs balluæ petitionẽ ĩpedio. Ea re incandescens ballua (erat enim ingenio uersipelli & doloso nimis) iohanni romano multa est cõminatus. Cui repugnare etiam schola parisiensis nõ formidauit: ecclesiæ consiliũ appellans. Igitur ballua ad ludouicũ re infecta reuersus: legationẽ cum altero qui a pio legatus uenerat ad carolũ burgundũ (rege imperante) suscepit. adiunctis sibi iohanne driesco & aliquot uiris iurisconsultis. His mandatũ est res inter leodios atq; carolũ cõponere. Eodẽ tpe in ãne sequana extinctus est siluester cognomẽto monachus patria antissiodorensis ad ludouicũ delatus ꝙ aduersus eum conspirasset.

Parisiorũ armatorũ numerus.

Leodienses.

Ludouicꝰ copias ad leodienses mittit.

De pragmatica sanctõne tollenda.

Sub his quoq; diebus agente apud iohannẽ dauuetũ ludouico dũ multa iam nocte domo prodiret: ignita stella in æthere supra ædes emicuit q̃ regẽ ad tornellas usq; ubi parisii diuersabatur secuta est: nec ultra comparuit. Inter hæc nũciatur ludouico magnam britonum turbam cadomum erupisse: arcemq; cepisse: atq; inde mouentes baiocas occupasse. A deo nãq; erat illis diebus inconstans francorũ principum in regem fides: ut nunc pax mox bellum esset: cogitante semper ludouico principum factiones dissipare atq; ulcisci. Cuius inceptationibus & motantibus se in dies studiis principes noua remedia suscitabant. Ob eam rem loheacũ ludouicus cũ equitibus centum: & ad numerũ pertinentibus sagittariis mittit: qui britonũ cœptis obsisteret. Iohãnes aũt alenconius quẽ ob coniurationẽ a se cũ anglis factam a carolo septimo in uindocinensi conuentu condemnatũ memorauimus a ludouico postea custodia exemptus: cum britonibus sentiebat: eratq; partiũ caroli biturigũ ducis: cui arces atq; suæ ditionis oppida tradere promiserat. Depræhensus præterea est anthonius de nouo castro ludouico q̃ maxime familiaris: quẽ proditionis accusatum in arce hussonis apud aruernos distineri arctissime iubet. Conuersus inde ad rempublicã ludouicus conscius sibi quãtum odii atq; inimiciarũ ob plurimos a se ut uoluerat magistratu officioq; destitutos

contraxisset: legē tulit magistratus ꝑpetuos fore: neq; amoueri inde eos posse qui ea gererent: nisi morte interueniēte: uel cōmutatione aut dimissione facta: aut culpa for te gestoris aliis officia mandarentur. Si aduersus legem precū importunitate fecisset donationē suā inanē fore. Lege lata: normāniā petit: iussis militū præfectis copias oēs cogere & se ꝓtenus sequi. Dum uernone agit ludouicus: conestabilis sancti pauli comes a carolo burgundo ad eū uenit. Qui multa de burgundo atq; leodiorū gente memorans: sex tandē mensium inducias burgundo impetrat. leodiis posthabitis: tametsi copias & exercitū cōtra carolū sistitissent: ludouici auxiliū præstolantes. Induciis ipetratis: conestabilis ad burgundū regressus est. Rediere item ꝑ id tempus ad regē iohānes ballua & reliqui cū eo qui in legatione erant. Iam em̄ paulo supra fuerat ballua ad cardinalatū romanæ sedis: ludouici sedulo interuentu: non sine multorū admiratione euectus. De legatione & quid in ea factū sit ex ipsis induciis itelligi potest. leodios uidelicet falsis suggestionibus a ludouico esse desertos: & burgundo ꝓmissum miserā gentē bello ꝓsequi. Quæ cū auxilio se destitutā intelligit: non aliter cū burgūdo paciscitur: q̄ ingentē illi pecuniā persoluisset: muroſq; & turres suæ ciuitatis parte aliqua diruisset. Eadem tēpestate ballua cardinalis a ludouico missus parisios: in agrū qui clericorū iuxta sancti germani monasteriū appellatur: progredi armatos iubet: quorū numerū & armorū modū recenseret: ludouicoq; referret. Recensuit ipse ueste linea ornatus & mula uectus: indignū sane sacerdoti atq; pontifici munus: q̄obrem chabanus dōnimartini comes in cardinalē cauillatus est. Cum em̄ apud ludouicū chabanus ꝑ id tp̄s ageret: indignatus sacerdotē ad militare negociū deputari: Tu inquit prouidētissime rex balluā cardinalē eundēq; ebroicensem ep̄m parisiū milites urbanos recensere mittis: Te oro mihi indulge ebroicas proficisci: ubi de sacerdotibus sacrandis scrutiniū faciam. Tam em̄ hæc mihi cura: q̄ ep̄o militū recognitio conuenit. Chabani uerba cum risu excepta sunt. Dū hæc geruntͬ britones ingentibus copiis normanniā ingressi cōstantiā usq; ꝑuadunt. Quæ causa ludouico fuit eos milites reuocandi quos ab exercitu & militari sacramento demiserat. Itaq; adeo numero sum exercitū contraxit: ut ad cenomannos aduersus britones profectus: centū armatorū milia habere diceret: præter eos qui impedimentis machinisq; præfecti erant. Id ita esse cū britones accepissent: ludouicū a congressu & prælio remorari instituunt. Itaq; de induciis regē ꝑ nuncios cōueniūt. De q̄bus cū diu ꝓlixeq; tractatur: dies plurimi ꝑteriere: ꝑ quos & francus hostis q̄ cenomanorū atq; alenconiorū agros uexabant: illi quasi hospites familiarius: hi tāq̄ prædones hostiliter rapiebant. Carolus aūt burgundus dū hæc a ludouico in fratrem britonesq; gerūtur: leodiensi bello expeditus oēs suas copias ad sanctū quintinū cogit: eo consilio (ut dicebat) ut carolo bituricensi britonibusq; suppetiatur. præsertī aduersus eorū inimicos: ludouici nomen callide non exprimēs: ne in dn̄m suū regem arma sumere uideretur. At ludouicus q̄q̄ multis copiis potens britones adoriri potuisset: timide tamen agens ne uel miles parum fideliter pugnaret: uel fortunæ iniquitate aliqua portione militū ipse minueretur: militē quatenus potuit a cōgressu prohibebat studebatq; maxime aliquā sibi occasionē uel conuētionis uel pacis nō indecorā offerri atq; hoc pacto sperabat aliq̄n tp̄s fore cū dissociatos hostes ulcisceret: quibus cū una pugnantibus nō temere audebat pugnā cōmittere. Igitur ad carolū fratrē mittit apostolicū legatū cuius supra fecimus mētionē: qui per hos dies cenomaniæ agebat. Chabanūq; atq; driescū illi adiungit qui concordiæ uiā inueniat. Audiuit carolus legatos: uerum ad pacem nihil commodius esse respondit: q̄ publicum regni conuentum: ubi tanta animorū & belli discidia componi oporteret. Quod postq̄ per nuncios legati ludouico rettulerunt: ipse in dilatione spem reponens: consilium apud turonos ad kalē. apriles anni christianæ gratiæ. M.cccc.lxvii. indixit. Conuentionis definito tempore affuere ex toto regno principes. rex imprimis siciliæ renatus: iohannes borbonius: ꝑsicus comes: alenconii ducis filius: multa quoq; procerum pontificūq; atq; abbatū frequentia. Misere præterea insigniores populi suos oratores. Qui præside ludouico cōsidentes tandem rogatis sententiis: dixerunt normanniæ ducatum ea lege francorum

Ingens exercitus.

Ludouici metus.

Conuentus turonis.

regno pertinere: ut illum in alterũ trãsferre rex ipse non posset. Verum quod ad carolum pro paternæ hæreditatis portione attinebat ludouicus duodecim librarum turonẽsium millia fratri designaret. decreta illi aliqua terræ regione cum comitatus uel ducatus appellatione insigni. Adderet præterea annuã uiuenti carolo sexaginta millium librarum ex regio censu pensionem. Britonum uero dux qui carolum ad se deduxerat et complura in normãnis loca occupabat: ea libera dimitteret. Id si recuset: et cum anglis societatem habeat: Ludouicum compellere armis ducem ad satisfactionẽ debere eiq; ablata repetenti opem a proceribus conferendam esse. Quod autem de male administrata republica & iusticiæ erratis plærīq; omnes querebãtur: deligerẽtur aliquot clariores homines qui male habentibus se rebus consulerent. Inter quos adesse deceret carolum burgundum: tum propter regiæ cognationis attinentiam: tum ꝙ francorũ primas parium haberetur. His hoc pacto per consilium definitis: contio dimissa est. Factus est paucis post diebus christi ascẽsionis die per turoniam terræ motus. Cumq; inde ludouicus parisios reuisisset: publico edicto iubet omnes qui armis assueuissent ad se quarto nonas iulias conueniant. Interim ludouicum borbonẽsem cardinalẽ romanum & sancti pauli comitem ad carolum burgundum oratores legat: qui pacis conuentiones bonis cõditionibus quoad per eos fieri posset tractarent. Copias nihilominus in normãniam aduersus brittones duce ãmiraldo mittit: qui prospera fortuna usus baiocenses fugatis britonibus recepit. Eadem tempestate cum multi delati maiestatis capitis supplicium luissent anthonius melduneñ qui arctissima familiaritate ludouico inseruiens plurimum de eo per uarios a se diuerso tempore gestos magistratus officiose meritus esse putabatur: post diuturnum carcerem andellium perductus in medio rerum uenalium foro capite punitus est. Inter has tot intestini belli tempestates prĩcipumq; simultates quibus alter alterum fallere astu & dolis studebat multas ultro citroq; conuentiones legationesq; gestas fuisse scio: quæ cum inanes exitus habuerint a me scriptæ non sunt. Quid enim ad rem attinet ꝙ carolus ludouici frater & franciscus britonum dux conuenta quæ turoni edicta fuissent grata illis esse significauerunt: & ciuitates se restituturos q̃s apud normãnos occupabãt: si quas ludouicus ĩ britania ceperat dimitteret: quæ omnia irrita ceciderunt. Nam et si magnis stipati copiis in mutuo conspectu frequenter principes constitissent: motus tamen omnis et armorũ ostentatio uel induciis uel uanis colloquiis ad tempus quiescebat. Itaq; astu et fallaciis nõ uirtute aut gloria militari res gerebantur. id ante omnia curantibus principibus ne a ludouico circũuenirentur: ingenium scilicet eius potentiamq; metuẽtes. quãobrem uix relinquebatur per franciam locus: qui grassatoribus non labefactaretur. Fugiẽs enim ex hussonii custodia anthonius de nouocastro cum philippo sabaudo & poucero ripario aliisq; ludouico infensis cõiunctus nouas turbationes excitauit. Qua re cognita parisiensis agri nobilitatem omnem ad gonnessam armis instructam repente ludouicus uocat: quasi parum illi esset tot millia armatorum iam diu contracta habere: quibus etiam maxime cupientibus non faciebat cum hoste congrediẽdi potestatem. Inter hæc cũ pontisarã proficisci rex cõstituisset: audito ꝙ burgundus peronæ castra metaretur: ex nouiomo peronã paucis comitatus se contulit. Cardinalis enim ballua & borbonius tantum (præter aulicos aliquot) sequebantur. Ausus tamen est Ludouicus ad hostem ire. seq; illi familiarius (præter oĩm opinionem) credere. Ibi inter eos modici momenti pax conuenit. iurãte burgũdo: ludouici partes se non secus ac subditum decet tutaturum. Proinde burgũdo rex cõfirmat quæcũq; in conuentione attrebateñ patris sui tempore definita extiterãt. de quibus in caroli septimi uita scriptum a nobis est. Eius recõciliatiõis gratia supplicationes parisii decretæ et ignes per ciuitatis compita uelut in communi gaudio facti. Per eos dies quia lodiensium antistes nullum adhuc diuinæ eucharistiæ sacramentum sacris altaribus immolasset: leodiensis populus in eum insurgens sacrum misterium pontificem facere compulit. Cuius seditionis motus (episcopo reconciliato) cum sedatus esse putaretur: carolus burgũdorum dux namurcum cum iusto excercitu mouens de leodiis ultionem sumere uehementer opta

Fallax burgũdus.

Leodienses

bat: Ad quem ludouicus tanq̃ eiusdẽ expeditionis socius ultro uenit. Eo quoq; leodiꝰ præsul placandi burgundi causa accessit: nec profecit iurante burgundo non prius ciuitati parcere: q̃ ciues & urbẽ subegisset. Eniuero pontificẽ apud se ne ad suos rediret cõtinuit. Re cognita leodii de rebus suis desperantes: egressi ciuitate hostem adoriuntur captos sine miseratione mactantes. ubi tamen obsidione se angustari considerant: ad primã oppugnationẽ primores ciuitatis utcunq; potuerunt elapsi aufugerunt: relictis in ciuitate mulieribus & incõposita plebe religiosis quoq; atq; infantibus. Ergo irrumpentibus ferociter burgundis ludouicus primũ deinde burgundus ciuitatẽ intrat. Fitq; mox passim occisio & strages: uirginibus uis & religiosis mors infertur: neq; indulgentia ulla militũ in pueros fuit: quin stupratas a se uirgines crudelis satelles iugulauit. Sacerdotes eadem hora rem diuinam in templis facientes gladiis periere. Nec satiatus est ĩhumanꝰ hostis tã multa cæde: p̃das ex oĩ ciuitate & ex tẽplis sacrilegia fecit: ĩcẽsa postea urbe & muris dirutis quorum ruinis fossas æquauit. Anno salutis. M.cccc.lxviii. iii. kalẽ. nouembres. Veteribus francorum amicis ad hunc modum pessundatis: ludouicus siluanectum reuersus est. Quo uocatis ad se parlamenti iudicibus & qui fisci atq; ærarii rationibus præerant: per balluam cardinalem ea patefacit, quæ inter illum & carolum burgundum de concordia & pace conuenerant. Iubetq; grauibus pœnis adiectis: ea omnia cõmuni decreto rata atq; comprobata haberi. Nec iussioni defuit auctoritas per compita siquidem regiæ urbis cuncta hæc publicus præco nunciauit: & uenientibus paulo post ad senatum parlamenteum burgundi ducis oratoribus: diplomata & syngraphi de huiusmodi pactis dati sunt. Quod uero sequitur an scriberem aliquando dubitaui facinus profecto sua nouitate indignum rege. Picas & graculos qui in caueis humanas uoces uel sibilare uel imitari edocti apud parisios ad uoluptatẽ domestice alebantur: moxq; ceruos & grues capi omnes & ambasiam duci ludouicus imperat. Reuerso turonum ludouico ballua cardinalis (qui plus cæteris aulicis apud regem astu atq; auctoritate ualebat) diffidentem a ludouico fratrem ad beniuolentiam reuocat: atq; ita agit ut posthabitis quæ consilium turonense de capienda paterna hæreditate deffiniuerat: Ludouicus aquitaniam carolo fratri relinqueret. Qua recepta contentus carolus bello abstinuit. Sed ballua qui apud pictauos humili loco natus paruo incremento sed ingenio uersuto in ludouici familiam uenerat: magnisq; & excellentibus beneficiis primum: deinde episcopatu mox cardinea dignitate autore Ludouico fuerat honoratus: quo ipse animo esset tandem apparuit. Autor enim fuit ut peronam ad burgundum & postea namurcum aduersus leodios ludouicus accederet. At ubi fratrum mutuam caritatem supra q̃ senserat firmam esse intellexit: paci inuidens: litteras familiari cuidam suo ad burgundionum ducem dat: quæ interceptæ ad regem delatæ sunt. His litteris ballua ducem admonebat sibi maxime caueret. Cõcordiam quæ inter fratres intercessisset ad eius perniciem factam esse: eos expeditionem in eum tantisper differre donec aquitaniæ datam sibi prouinciam carolus perlustrasset. remq; omnẽ domesticam & exercitum ordinasset. Opus propterea illi esse maioribus q̃ ullo tempore copiis: & regem acerrime bello infestare. Balluæ cognita perfidia: rex proditorem compræhendi & ad monbasonem custodiendum duci mandat: sub tutela iohannis torceii normãni fidissimi imprimis aurati equitis a quo ædificatũ est ambleuillæ castellum in agro rothomagensi cũ canonicorũ collegio opus memoria dignũ. Interim rex nyortũ atq; rupellã petit. Vbi dũ regionẽ lustrat: fratrẽ offẽdit. Qui paulopost turonũ profectus: in regis uerba more aquitanorum ducum iurat.

Et quia armygniaci regiis iussis repugnarent: præfectos militum admiraldũ & chabanũ cum copiis mittit qui illos parere compellant. Qui nulla cæde facta regionẽ omnem receperunt. Dum hæc geruntur ludouicus beniuolẽtiam in britonum ducem conceptã patefacere meditatus: diui michaelis regiũ insigne aureũ: & torquẽ per illustres nuncios duci legat. Quod oblatũ dux recusauit: q̃ p superiores dies ut fama erat uellus aureum burgundi ordinis susceperat: amicus uidelicet burgundionis & ei artissime cõfœderatꝰ. Ea re maxime indignatus rex: britonibus bellũ indicit: simulq; exer

Regis leuitas.

Leodiẽsium calamitas.

Balluæ cardinalis iniqtas

Dux britonũ regis ordinẽ recusat.

citum in britones ire iubet: dato britoni decem dierũ spacio: intra quod suum in regẽ animũ siue ad pacem siue ad bellũ reuelaret. Per id tempus edouardus subacto hẽrico rege cũ regnũ angliæ uendicasset: compositis inter principes discordiis oĩm sentẽtia bellum in francos suscipitur. Quod postq̃ ludouico innotuit nouas copias ad priores adiungit. Compulsis arma capere quibusq; sine discrimine qui feudo aliquo potirẽtur. Quæ iussio neq; clerum neq; quosuis priuilegiatos habuit exemptos. Et quod metu maxime pculit regẽ: nunciatũ quoq; est: burgundum ducem gandiui uisum esse regis angli iarteriam (Id enim est aureũ cingulum: principis peculiare insigne) cruri suo alligatam & in pectore crucem rubram anglorum instar gestare. Quo uno firmatam inter edouardum burgundumq; amicitiam significabatur. Et ut iter tot curas fortuna ludouico paululũ blandiret uillarus moriens ludouicũ uniuersalẽ sibi hæredem instituit. Cuius hæreditatem per se rex adiit possedit q; opulẽtam & locupletem. Interim uaruicus comes: & clarentiæ dux una cum eorum uxoribus edouardum fugientes octoginta nauibus uecti honfleum adnauigarunt. quos in continentem expositos admiraldus liberalissime excepit. Cuius rei certior factus burgundus: ad senatum parlamenteum litteras dat: uaruicum hostem eius a ludouico acceptum esse præter pacis leges: de quibus inter regem et se conuenerat: patres idcirco: eosdemq; iudices hortari. ludouico suasum faciant opem nullam uaruico suggerat. Si secus acciderit. persecuturum se hostem: eumq; uel e medio francorum regno abducturum. Hanc uerborum ducis arroguntiam senatus non multi pendit. Et ipse uaruicus nihil ide territus. multis apud normannos diebus mansit. Atq; ad ludouicum ambasiam se conferens: familiari confabulatione de suo aduentu cum eo tractauit. Affuit quoq; anglorũ regina renati siciliensis soror cum eius filio edouardo galliarum principe quem postea edouardus qui regnum angliæ henrico sexto pulso uendicauit necat. Instruit igitur aduersus illos non modicam burgundus classem quam ad littus normãni occeani uaruico insidiari iubet. Simulq; mercatores francos qui negociandi causa in nũdinis erãt compræhendit. causam huic sumens q̃ uaruicus dum ab anglia perfugit. burgundæ ditionis negociatores captos abduxisset. Illis diebus fere pridiæ kalen. augusti Carlota ludouici regis uxor: carolum filium ambasiæ enixa est. patri successorem. Cui cõmuni gaudio aliud mox accessit. Britonum princeps franciscus ludouico reconciliat⁹ est. interuenientibus maxime renato siciliensi. carolo ludouici fratre & iohãne borbonio Nec cunctatus est franciscus ad carolum burgundum nuncios mittere. qui coniuratæ aduersus regem societatis syngrapha illi referrent. Fuit burgundo ingratissima res. Eã ob rem magno nixu studet uaruico uiam ad anglos intercludere. At rex tanq̃ uoto sanctum michaelem uisere teneretur normanniam petit. absolutusq; uoto per abricas hõfleum ueniens ingentis magnitudinis naues instruit. In q̃s cõscẽdentes angli prĩcipes ad suos se retulerunt: nec a burgunda classe (quæ per longam moram cõmeatu deficiebat) ullo sũt dãno affecti. Igit̃ angliã ĩgressus uaruic⁹ postq̃ puo tpe q̃ sua erãt recepit: uenere magno fauore ad eũ supra quĩquaginta millia armatoꝝ. Quib⁹ auxiliarib⁹ p angliã agẽs: edouardũ hostẽ in primis q̃ritabat. Sed ille oĩm fere auxilio destitut⁹ ad burgõdũ q̃ eius sororẽ in uxorẽ habebat profugit. Varuicus autẽ cõciliatis regni proceribus: hẽricũ quẽ edouardus captũ tenuerat ĩ regnũ restituit. Ipse uero regni atq; hẽrici moderator fuit institut⁹. Hæc a uaruico prospere gesta esse cũ ãgliæ regina accepit parisiũ ex ludouici sentẽtia pficiscit̃: traiectura inde in angliã ad uirũ suũ henricũ regẽ Quo cũ appulisset: magni aĩ mulier: cupiẽs uiri regis administrationem gerere: discordes inter se pceres anglos fecit. Per id tpś sctĩ qntini uiromãdoꝝ oppidũ arturus de lõga ualle oppidanis assẽtiẽtib⁹ cepit. Quo paucis post dieb⁹ cõestabilis ludouici noĩe cũ equitibus ducentis se recepit. Rex uero præmissis siluanectũ copiis parisiũ ueniens expeditionẽ in burgundũ duxit: bonã spem capiens: eas urbes recuperandi q̃ ad somnã amnẽ carolus occupabat. Nec sua expectatione frustratus est: Ambiani siqdẽ roya quoq; & mondideriũ in ludouici ptãtẽ uenerũt: q̃ oĩa firmissimis munitiõibus pcenus circũambire ubi op⁹ erat mãdat. Ministrarũt ad id op⁹ pisii magnũ fossoꝝ & ligneorũ

Classis burgundorum.

Britonũ dux ludouico reconciliatur.

Oppidũ sancti quĩtini recipitur.

fabrorũ numerum. Sed tam ingentis impensæ ratiorẽ minime principes habẽt. pœni tet eñ eos confestim lõgæ militiæ: ita ut proposita parũ melioris fortunæ cõditione: rem a se bene gestam putent: si inducias hosti dent. Enimuero burgundus castra in arthesio inter ambianos bapãmãq fecerat: ubi fere obsessus: & rebus ad bellum longe necessariis inops uinci paruo negocio posse uidebatur. Multis enĩ quottidianis leuibus præliis burgundi a cohortibus francis tentati: frequenti dãno afficiebantur. Superuenere nihilominus insperatæ multorũ dierũ induciæ q̃q in burgundia dalphinus comes egregie aduersus hostem pugnasset. interẽptis captisq plurimis. In auctores induciarum dicta scriptaq sunt dicteria & libelli famosi: eaq publicis templorum foribus crebro apposita: ægre ferentibus quibusq optimis: nihil recte agi dum occasio se sponte ludouico præsentaret. His ut diximus apud francos se habentibus magnis apud anglos turbationibus henricus uexabatur. Inter quas edouardus burgundi ducis auxiliis irrũpens: post multas uario euentu conflictationes edouardo tandẽ uictoria cessit: henrico capto: eiusq filio galliarũ principe cũ comite uaruico interempto. Ea re cognita ludouicus picardia relicta turonos repetit. Interim pedemõtanus princeps qui ludouicum comitabatur: & comes deu uita defuncti sunt. Nã cũ multi profluuio alui per galliã laborarent: eodẽ morbo nõ pauci periere. Cepit per id tẽpus indignatio carolum aquitaniæ ducẽ: deq rege fratre male suspicatus est: cuius indignationis causas ipse nõ noui. Armygniacũ tamẽ comitẽ (cuius terras ludouicus uendicauerat) patria extorrẽ reuocat: eiq inuito ludouico partẽ restituit rerũ ablatarũ. atq ita cõuenientẽ ad carolũ cũ armigniaco fuxensi comite: copiæ contrahuntur nõ aliter q̃ si bellũ aduersus regem pararent. Mittuntur eã ob rem a ludouico in aquitanos copiæ cũ machinis & frãcis aliquot sagittariis. qui cœptis aduersariorũ obsistant. Fama per hos dies falso vulgata est: carolũ aquitanũ. burdegallæ mortẽ obiisse. Introducta quoq est autore ludouico cõsuetudo campanam hora meridiana (ut in noctis crepusculo solet) pulsandi quo tempore populus uno poplite humi deflexo angelicam diuæ mariæ salutationem obtinẽdæ publicæ pacis gratia: religiose exhiberet. Qui mos hactenus diligẽter a plærisq seruatur. Porro induciæ quæ cum burgundo positæ erant: ad paucos dies productæ sunt.

Interim Carolus calabriæ dux renati siciliensis nepos cui ludouici filia desponsata erat: deserto socero: ad burgundum declinauit: spe ductus sibi in matrimonio assumendi filiam quam burgundus unicam habebat. Sed a patre (sicuti alii quidam principes) illusus est. Nam harum nuptiarum expectatione cum plærosq in amicitia pater contineret omnes tãdem fefellit. Eisdem diebus diuæ mariæ templum quod apud clerium in aurelianensi agro magnis impensis ludouicus extruxerat: conflagrauit: igne negligenter asseruato. quẽ ad liquandũ plumbũ tecti artifex in quottidiano usu habebat Quo die rex de caroli fratris morte nuncium accepit. Obierat enĩ apud burdegallã ueneno a nescio quo abbate appetitus. Quã ob rem accepta aquitania ludouicus petrũ de belloioco dñm regioni præfecit. Per induciarũ tẽpus burgundionũ dux collecto in agro attrebateñ grãdi excercitu: anthoniũ fratrẽ suũ nothũ cũ patre copiarũ neellã mittit. Quã a loci præfecto et sagittariis francis quingentis acerrime defensam: frustra iterum atq iterũ anthonius oppugnauit. At petitus picardus (id enĩ præfecto nomen erat) cõsilio cũ loci dña capto: ad anthoniũ cũ ipa domĩa cõponendæ rei desiderio profectus est. Pactũ extitit: relictis equis atq armis exituros oppido milites: uitæ icolumitate concessa. Hoc accepto responso: sagittariisq relato: dum miles armis se nudat: ecce ab oppidanis clam in oppidum admissus hostis: exarmatos sagittarios trucidat: eos uero qui in templum salutis causa confugerant qui plurimi erant omnes ad unũ burgundus satelles mactauit. Eo cũ dux equo insidens aduenisset: templum ingressus ut cædẽ cruorẽq humanũ conspexit. Iam inquit noui: q̃ cruentos habeo carnifices. Neq minus petito præfecto pepercit: qui in uincula cũ aliquot insignioribus armatis cõiectus tenebat. Hoĩem enĩ (cui ab anthonio fides data erat) furca suspẽdere iubet. Atq oppidũ mox incensũ dirutũq reliquit. Protenus quoq royã cõtendens. eã circumuallat: multo milite atq machinis egregie munitã. Nã præter quadringentos supra mille

Induciæ dãnosæ

Belli suspicio in aquitania.

Aue maria.

Carolus dux lothoringiæ ad burgũdũ perfugit

Neella capit

Burgũdi crudelitas

sagittarios: erant in ea præsidio ducenti dilecti equites cum eorum præfectis: petro auberto. Mignone. loyseto balagnyo. domino de mouy. & dño rupempræo auratis equitibus. Et hi quidē nulla oppugnatione expectata deditionē ea lege fecere: si saluos inde abire liceret. Relictis igit̄ p ignauiā armis atq; impedimētis: uecordes hoies uno bacillo cōtēti non sine ppetua ignominia p medios hostes irrisi roya discesserūt. ¶ Roya ut diximus capta burgundus magna aīo uoluens. cū sibi a ludouico nullā uim paratam esse æstimaret: bellouacos picardis post ambianēses ad occidentē proximos: petit. ratus ciuitatem ubi nullū præsidiū erat prima oppugnatione subiugare. Sed plurima arrogantē multa deficiunt. Bellouaci tametsi insperato hostis aduentu nullius præsentanei mali periculo admoniti essent: uenientē tamē burgundū magno aīo a muro prohibent. In ea oppugnatione egregia uirtus puellæ cuiusdā apparuit. quæ a burgundo milite dū in murū scandit uexillū extorsit. Donec guillermus de ualle normānī senescalli uicarius: cū ducentis equitibus auxilio. accessit. qui ciuitatē ingressus ad muros se protenus confert. ubi hostis incredibili pertinacia depugnabat ¶ Venere non multo post crussolus. ioachimus roaldus. guerinus grongnus. atq; torceyus tricētorum equitū: cum adiunctis sagittariis ductores. Quibus cōmeatū affatim parisii subministrauerunt. missis permultis fossoribus. qui fossis atq; aggeribus ciuitatem cōmunirent. Enimuero sic opus erat: nā subactis bellouacis libera in normannos burgundo patebat uia. Fuit enī eius rei tātus timor: ut in ipsa parisiorum urbe regia magnopere curatū sit urbis fossas purgare: muros instaurare: carhenas per cōpita repente (autore præsertim dyonisio hynselino recensere) colubrinas insuper atq; serpentinas cōflare atq; fabricare. ¶ Per id tempus antissiodorenses qui supra paucos dies admoniti ludouico parere spreuerāt burgundiorumq; præsidium in oppidū admiserant: eruptione facta dum frumētatum eūt quidam ex campanis equites illis occurrunt: centū sexaginta ex grassatoribus perimentes: octoginta in captiuitatē abductis. ¶ Perseuerante in obsidione apud bellouacos burgundo: dura in castris eius annonæ caritas fuit. festinans igitur priusq̄ fame miles urgeretur: aīo firmat: acerrimo congressu ciuitatem expugnare. Ingentem ad hoc cratiū & ligneorū fascium copiam cū multa materia cogit: quibus urbis fossas impleret. Obsessi re cognita ad parisios mittunt: minuscula tormēta & cōmeatum cū balistariis petitū. Nec defuit petētibus misericors ciuitas. Præerat ad præsidiū portæ quæ domus hospitalis appellatur robertus stoteuillus parisiorū præses militaris apprime eqs Quam portam iactis in fossas quas proxime diximus cratibus fascibusq;: hostis adoritur. Scalis quoq; admotis in muros conscēdere pseuerat. Nec profecit: q̄q̄ horas quattuor continenter pugnasset. In ea expugnatione quingenti supra mille armati ex burgundis in fossas decidisse atq; occubuisse referuntur. ¶ Nocte insequenti quia ciuitatis portæ obstructæ erant: patefacto muro salazardus cū aliquot cohortibus in burgūdionum castra sub diei crepusculum erūpens: tribus hostium tentoriis incensis: plærisq; occisis impedimenta aliquot ex illorū castris rapiens: in ciuitatē dū reuertitur: ab hoste eum insequēte pressus: raptas a se machinas in fossas ciuitatis præcipitat: egreq; ad suos se recepit. Bellouacorū obsidionis tēpore aurelianenses officio in obsessos functi sunt. Imposita enim carpentis centum uini dolia ad bellouacos dono miserūt: cū magno sagittarum & missilium numero: arcubus additis atq; balistis. ¶ Postq̄ sex & uiginti continuos dies ad bellouacum burgundus incassum sedisset: die diuæ magdalenes festo obsidionem diluculo soluit: segetes uicosq; qua iter faciebat urens: donec ad sanctum ualerium castra posuisset. quod oppidum. cum aliis uicinis oppidis: modico præsidio defensis minimo negocio cepit. Ex his locis quandoquidē uero simile erat in interiorem normanniā hostem profecturum: conestabilis & chabanus octingentis equitibus assumptis: normanniā petunt occursuri burgundo. A quibus nullo fere damno burgundus affectus est: quin uicos, atq; oppida per caletos grassatus incenderit rothomagum usq; mouens. Vbi conestabilis se recipiens parum admodum burgundo incommodatus est. Nisi q̄ a populo ciuitatis uix excitatus: nonnullos ex suis cum aliquot ciuibus armatis eruptionem facere permisit. Burgundus autem inde digredi

Bellouacum

Dura obsidio bellouacorum.

Salazardus

Burgund' in normannia.

ens in picardiam copias reduxit. Sed neq; in británia quicq̃ a ludouico præclare ge/stum est: q̃q̃ quinquaginta hoím millia in armis habere diceretur. Nam legationibus pollicitationibusq; tardatus: cum res compositas proxime esse sperat: illusit eum ho/stis. Dimissa normánia: burgundus nouiomum oppugnare instituit. Sed cursolus & quidam cum eo militum præfecti: illo se conferẽtes suburbiis incensis ne illic diuersa retur hostis: ciuitatem maximopere tutati sunt. Robertus præterea stoteuillus ex bel louacis mouens: & deinde iohacinus roaldo: ad burgũdos qui apud eũ oppidũ in præ sidio erant nuntium mittunt: petentes oppidum ludouico reddi. Moxq; cõpositione facta: locum et sua omnia deserentes: equites uno equulo: pedites baculo contenti ab ierunt. Hoc exemplum secuti ualerienses remburiensesq; deditionem nulla ui facta facere. Eodẽ tempore roussyus comes conestabilis filius burgũdæ factionis obstina tissimus sectator: burgundiæ præfectus diffusis late copiis tornodorum usq; debaccha tus: trecas et campaniæ partem uastabat. Contra uero: dalphinus comes per burgun/diam bono excercitu potens: omnia igne consumpsit: par pari rependens. Fiunt in/terim cum britonibus per ludouicum induciæ. Quo tempore regina filiũ ludouico pa rit. cui uita breuis fuit. Petrus aũt de belloioco aquitaniæ ministrator dũ lestoriæ mul tã nobilitate ornatus agit: a suis in armygniaci comitis potestatẽ prodit. atq; eo pacto ciuitatẽ comes recuperat. Eam ob rem ludouicus aliquot ex nobilitate suspectos infi delitatis lochias in uincula misit. Inter quos iohãnes deymerus crimẽ confessus capi/te dãnatus est & in partes quattuor sectus. Qui moriẽs cadetũ albretẽsem eius proditi onis ptinacissime accusauit. Dũ eius rei grã ludouicus in pictauis ĩmorat̃ pax inter il lum et britonũ ducẽ intercessore oudeto de ria cõuenit. Data britoni non parua pecu/nia. Porro alenconii dux iohãnes acceptæ crebro gratiæ oblitus: cũ cõstituisset pos sessiones oẽs suas in burgundũ ducẽ accepto inde precio transferre: & ad eũ clã profi/cisci: per tristãnũ heremitã iubente ludouico capit̃. & lochias primo ductus: paulo post parisiis in lupara arce in custodia cõsenuit. Lestoria quoq; quã misso excercitu ludo/uicus duce iohanne cardinali albieñ atq; yuone de fago obsidebat armygniaci culpa diruitur. Nã re cõposita ut armygniacus loco cederet: cũ in ciuitatẽ franci sine ulla uio lentia ingrediũtur: armygniacus in eos insurgẽs occidere eos iubet. Vnde clamor ex/ortus dũ in castra perfert̃: franci p effractos antea muros irrũpentes armygniacũ ipm et oẽm sine discrimine populũ trucidant: comitis uxore cũ tribus suis pedissequis tãtũ salua. Hic iohẽs armygniacus est qui sororis illecebra captus: cũ eã incestu polluisset: nisus est eã põtificis romani autoritate ducere uxorẽ. Cuius stulticiæ fauisse dicit̃ Am brosius Cãbrayus qui per idẽ tẽpus referendarius erat calixti põtificis. Accepta eñi ab armygniaco multa pecunia: bullã dispẽsationis de sorore despõsanda armygniaco tra dit: quã reuera adulteratã & a se falso editã postea cõfessus est. Sed e custodia noctu ad iutore seruo emissus: in galliã se recepit. quẽ post aliquot annos supplicationũ regiarũ magistrũ: & deinde parisiensem cancellariũ uidimus. hoiem profecto dolosũ & pter modũ gloriæ studentẽ uerbo℞ & iactãtiæ uanitate redundantẽ et perfluũ: fidei autem modicæ. & cui probe cõfidere nemo posset. Cuius mortẽ nec propinqui nec alius q̃sq̃ illachrymasse uisus est. Sepeliri uoluit in sacello sorbonæ ante arã maiorẽ. Dephensus apud lestoriam cadetus albreteñ: & pictauiã perductus: capitis supplicium luit. Age/bat p id tp̃s parpigniaci iohẽs tarraconiæ rex. Qui lestoriæ ciuitatis desolatione acce/pta: q̃ q; audierat. philippum sabaudum cum ingentibus copiis in eum aduentare par/pigniaco abiit. ob quod diu quidẽ atq; ptinacissime a frãcis digladiatũ est. Sed uictor frãcus extitit. & russiolonẽ totũ ludouic⁹ obtinuit. Per hos dies carolus lothorigiæ dux apud nãcium peste absũptus est. Fuit & siluanecti habitus cõuentus: ueniẽtibus a burgundo duce legatis: qui belli causas tollerent. Nec fuit concordiæ locus: tametsi multos dies multa agitãdo legati cõsumpsissent. Burgũdus uero ducis lothoringi mor te accepta: lothoringiã armis sibi subiugare tẽtauit: causam assumens: q̃ carolus qui de functus erat obæratus illi esset. simulq; apud se anxie meditatur regiũ nomẽ usurpare. Quamobrem fredericũ imperatorem p legatos orat: ĩpetratq; luxenburgũ se cõferre

dignaretur. A luxẽburgo imperatorẽ ad mettenses ducit. quorũ ciuitas olim lothoringorum ditionis prima fuit. Ibi per imperatorẽ mettenses orat: sibi per eos transire in lothoringiã liceat. Quod cũ a mettensibus non obtinet/ fredericũ importune rogat/ regiũ titulũ regni siciliæ sibi imptiri/cui⁹ rex fuerat carolus: et cuius impresentiarũ causam agebat. Atq̧ ut nouitati fulcimentũ apponeret uicariũ se imperatoris institui postulat. At fredericus qui burgundi arrogantiam intelligeret (dissimulata prudẽter postulantis temeritate) egressus urbe noctu per mosellam in germaniam abiit. Illusus igitur burgundus: cum pecuniæ egeret: nec suis uiribus sufficeret ludouici potestatem minuere ad uenetos mittit: a quibus stipendium trimestre mutuo impetrat quo ex gente ueneta partim coactas copias aluit. Missaq̧ in Nyuernenses exercitus parte: rupem castillionis et aliquot regionis loca dolo capit. Per eos dies petrus de belloioco annam ludouici filiam desponsat. Iterum quoq̧ burgundi oratores cum regis legatis compendii conueniunt. Vbi tandem post longas concertationes: paucorum mensium inducias firmauerunt. Quo tempore burgundus inimicitias in ludouicũ omnifariam exercens: yteriũ mercatorẽ: qui post caroli aquitani ducis mortem ad burgundum se contulerat: magnis promissis inducit: ueneno tollere regẽ. Igitur constituto illi quinquaginta millium aureorũ precio: toxicũ parat. Datq̧ iohanni audaci (quem seruũ habebat) ferendũ. pollicitus montes aureos si maleficiũ fœliciter exigat. Recipit ab yterio iohannes negociũ: et ambasiã ubi rex erat profectus: quẽdam in ludouici popina sibi notũ (qui condiendis saporibus præerat) conuenit. Cui q̧ aquitano duci ad simile ministeriũ seruierat: rem patefacere non ueretur. Atq̧ ad facinoris preciũ uiginti aureorũ millia secure promittit: credulus hominẽ ad ueneni propinationẽ facile consortẽ ducere: qui dominũ suũ non dissimili maleficio sublatũ fuisse sciret. Audiuit iohannẽ summa dissimulatione coquus: sed rem nequaq̃ patrari posse ait: nisi colinetus primarius coquorũ conscius accederet. Igitur recepto a iohanne ueneno: colinetum ad id negociũ cohortari pollicetur. Colinetus uero a consorte coquo edoctus: simul cum eo ad regẽ pergit. Veneficũ prodit. et ab eo exhibitũ toxicũ profert. Rex ueneficiũ exhorrens: autorẽ præhendi iubet. Qui tanq̃ rei bene gerendæ securus: iter ad yterium faciebat. Sed non longe a stampis depræhensus: ad ludouicũ deductus est. Moxq̧ confessus crimẽ: paulo post in custodiam detruditur: data ingenti mercede fidelibus cocis. Asseruatus uero est iohannes audax in publicis ædibus parisiorum. dein de capite trũcatus. Cuius quattuor exsecta membra ad quattuor regni extremas regiones cũ titulo proditionis furcis suspensa. omnes eius ædes dirutæ sunt. & natalis dom⁹ solotenus sine ulla restitutionis spe euersa: inscripta ruinæ causa. Eo die quo id gestũ est. Legati ab aragonia parisium uenere: a suo rege mandatũ habentes de controuersia ob russillionẽ et parpiniacũ orta tractare. Nec multo post rex quoq̧ parisiũ successit. Iussitq̧ parisios in armis esse et militari ordine ꝓdiui antonii portam urbe egredi. Quorũ multitudinẽ aragonenses legati admirati sunt. Centum enim et quattuor hominũ armatorum millia e ciuitate in agrum prodiisse relatum est. Regredientibus in ciuitatẽ parisiis: oratores uicẽnas ludouicus ducit. Vbi regia cæna acceptos duob⁹ eos poculis aureis uaria cælatura ornatis donauit. Horũ preciũ tribus ducatoꝝ millibus et ducentis æstimatum est. Venere eodẽ tempore ab germania dux bauarus: et britonum oratores: quos siluanecti ludouicus audiuit. Affuerunt præterea incassum burgũdi. Britonibus liberaliter ludouicus respondit. Legationũ causas diuinare magis q̃ perscribere possum. Ex siluanecto compendiũ: mox nouiomũ: rex proficiscitur. Ceperat comes sancti pauli franciæ conestabilis sanctum quintinum uiromandorũ oppidũ extruso præfecto curtono cũ præsidio quod in eo ludouicus posuerat. Oppidũq̧ conestabilis: imposito ex suis præsidio: rege inuito occupabat: ita ut in suspitionem ueniretur concepti in regẽ belli. Nec aliter ad ludouicũ accessit: q̃ ponte inter se et regem facto ad colloquium prodiit: satellitibus egregie stipatus. Colloquio paucis arbitris expleto: rex offensam omnẽ comiti remittit. Iureiurando interposito q̧ in ludouici fide permaneret. Erãt per id tempus inter fredericum imperatorem et burgun

Venefic⁹ depræhenditur

Legati aragones

Conestabilis temeritas

dum simultates. Nitebat propterea magnope imperator burgundo incōmodare: un de missis freqūeter ad ludouicū nūciis: illū hortabatur: cū burgundo amicitiā nō inire se unū satis esse qui ducis superbiā deprimeret: eūq; redderet regi obsequentem. Nec tamē exaudiuit fredericū ludouicus. sed cū ex picardia siluanectū reuertisset: cum burgundi legatis inducias anni unius firmat. Interea in iohannem alenconii ducem capitis sententia & bonorū omnium publicatio in senatu parlamenteo per petrū doriolum cancellariū fertur. Burgundo uero duci nulla fuit induciarū & iurisiurandi reuerentia: quin in lothoringiā ducens uirdunum ceperit: sollicitaueritq; edouardum anglum regem aduersus ludouicum transfretare. Quāobrem edouardus magno exercitu comparato: priusq̄ moueret: ludouicum per caduceatores petit aquitaniam sibi normanniamq; restituat. Nec diu distulit edouardus ad diui michaelis montem classē traducere. Quod postq̄ ludouicus accepit: copias in normanniam misit: eorum militum qui recenter fuerant ab eo instituti: & dalphini custodes appellabantur. Per eos dies tametsi induciarum finis nōdum esset: burgundi qui peronæ & per circūadiacentia loca in præsidio erant omnia usq; ad ysarā flumen infestabāt. Et aliquot ex eis arsonem iam diu desolatā instaurare cœperant. Sed missis aduersus pdones ex ambianorum & bellouacorū psidio armatorū turmis: nō expectata pugna crassatores aufugerūt. Nec destitit miles francus: sed adscitis ex finitimis psidiis aliquot cohortibus: qbus pterea plebei plurimi se cōiunxerūt: ad attrebates pfecti in suburbio ciuitatis castra posuerūt. Vbi nocte tota diuersati: deputatis agricolis q eos sequebant ad excutiendos p uillas & aggrestes mansiones frumenti manipulos: maximā tritici copiā & pecorū ingentē numerū ex attrebatensi agro cōportauerunt. Nā id prius facere meditati uannos & flagella currusq; cōplures secū adduxerunt. Recepere quoq; nōnullos captiuos quos raptor uiolatis induciis abduxerat. Principio insequentis ueris rex in picardiā mouēs: tronqueū uetustissimā non longe a mondiderio turrim: ubi pditorū hoim turma duce motino caulero se receperat: oia incursionibus infestans expugnat: occisis aut patibulo appensis q in ea inuēti sunt: pter ipm motinū quē rex uita & officio donauit. Turris ipa solotenus deiecta est. Mondiderienses aūt cū deditionē recusassent: obsessi oppidū dedidere: suis fortunis oibus relictis abeuntes: oppidū uero solo prostratum est. Roya pterea ludouico paruit. Nec spes deerat picardiā atq; arthesiū recipiēdi: nisi sancti pauli comes conestabilis dolo usus regem fefellisset. Cui progredi cupienti litteras mittit: edouardū anglū ingenti classe petere normanniā. Idcirco opus esse cautione: ne destitutos psidio normannos hostis inuadat. Si ad illos partē exercitus ducere rex uelit: se unū cū reliqua militia satis esse q bellum in picardia gerat. Motus hoc nuncio ludouicus in normanniā ducens de anglorū aduentu nihil accepit. Redeunti aūt conestabilis scribit: anglos calisium appellere: & carolū burgundū nussii obsidione relicta: fœdus cū federico imperatore iiuisse. Quæ oia tametsi nulla essent: caduceator tamen anglus cognomento scalus cū litterarū fasce depræhensus: & ad ludouicū perductus uera esse iurauit. Neq; horū quicq̄ tam iniquo aio ludouicus tulit: q̄ conestabilem clam sollicitare borboniorū ducem: ut burgūdi partes relicto rege sequeretur. Cuius pfidiæ syngraphum a conestabile missum borbonius per epm mymatensem ludouico demiserat. Eodem tpe in burgundia apud guyum non procul a castro chynone magna burgundorū turma a francis superatur: cū ducentis equitibus q ex uenetis burgundo auxiliares uenerant. Fuit nō psperior attrebatibus fortuna. Admiraldus cui decreta belli ratio in picardia erat: prope attrebatū dispositis insidiis triginta equites lacessitū attrebates mittit. In quos uelut in contēnendi numeri cohortem: eruptiōe facta attrebates cū suo præsidio pficiscuntur. At qui ab admiraldo præmissi erant: metū simulantes pedetentim retro abeunt: donec suorū insidias præterissent. Quāobrē intercepti attrebates inter medias francorū copias: ad quingentos supra mille occubuerunt. Et cū romontus reginæ frater qui burgūdarū partiū erat his se ducem præbuisset uix ad suos se recepit: equo eius interēpto. Iacobus aūt sancti pauli cū aliis insignibus uiris captus. Paulo supra hos dies auraicensis princeps quem in custodia ludouicus

Sententia in alenconii ducem.

Conestabilis dolus.

Attrebates.

habebat: nullo precio liber factus: seditionemq suam regi summisit. donatus est propterea potestate cudendi numismatis aurei atq argentei. remittendi insuper criminosis necis pœnam: nisi hæresis aut maiestatis rei haberentur. Edouardi autem angliæ regis classis uiginti millium armatorum calisium appulit. Qua re cognita mox ad priorem excercitum nouas copias ludouicus ex parisiis duce roberto de ftoteuilla contrahit. Et carolus burgundionum dux nussyo relicta: ad edouardum noctu uenit. cui amice gratulatus est. Nam edouardi sororē in uxorē duxerat. Hortatus magnopere est rem prospere gerat: et sua recuperet: quæ a francis iniuste tenebantur. At aliquot diebus exactis cū nec a carolo: nec a conestabile promissa illi seruantur (Conuenerat enī inter illos: dū edouardus in arthesium uenisset: admittere illum in aliqua munita loca ubi et se atq excercitum recreare et tuto diuersari posset) Iamq lihonem in sanguine terso copias cū promouisset: pollicitis illusus: ad ludouicum siluanectum ubi in uictoriæ cœnobio agebat oratores mittit: dicere se archanū quicq habere qd illi coīcatum esse cupiat. Designet locum et tempus ad rem exigendam. Pinquigniacum in ābianorum agro ad id deligitur. Interim mutuam a parisiis grandem pecuniam ludouicus petit. Ea fuit quinq et septuaginta milliū nūmū aureorum: quam dissoluere infra kalendas nouembres ipse promisit. Ad pīquigniacum ex ambianis rex ueniens: frequenti atq admirabili militum manu stipatus: duos in ponte pinquigniaci appendices extruere iubet. Vnum quo ipse: alterū quo congredi edouardus posset. Fuit inter utrunq appendicem paries medius: cancellatus ita latis foraminibus: ut per ea dextras dare & cōtingere reges possent. Conuenientibus ad designata loca principibus: cum se alterni salutassent: longa fuit inter eos (centum utrinq admissis illustribus arbitris) collocutio. Inde ubi regibus uisum est: illis seorsum exeuntibus. prīcipes clam sermonem cōtulerūt. nec dilata diu concordia est. Itaq de septem annorum induciis conuenit. iiii. kalendas nouembris: dum uoluitur annus salutis. Millesimus. cccc. septuagesimus qntus. Donatusq a ludouico edouardus est quinq et septuaginta millibus aureis. & quīquaginta millia per singulos induciarum annos illi promissa. Ornauit quoq magnis muneribus clarentiæ ducem edouardi fratrem. Rebus ut paucis annotauimus apud pīquigniacū gestis: anglus omnes copias calisium remittit. Iubetq hauartū: et primarium suum scutiferum apud ludouicum morari: donec se promisso absoluisset. Digrediente calisium edouardo: ludouicus de luxenburgo conestabilis cui regum cōcordia non conueniebat. nuncium cum litteris ad anglum mittit: uicio illi ascribens: qꝫ ī belli ipse animo cū ludouico pactus fuerit: promissis uidelicet illectus hoīs qui eū falleret. Litteris cognitis: eas edouardus ludouico communicat. Interiectis inde non multis diebus accedentibus ad ludouicum britonum ducis oratoribus pax firmata est et annorū nouē induciæ cū burgundo positæ. Additū quoq de ludouico luxēburgo: qui ad eū perfugerat: regi dedendo. Missi sunt peronā qui illum exciperēt borboniēn nothus admiraldus: dominus de sanctapetra: et guillermus cerisayus cum bona armatorum turma. Exceptū conestabilē in diui anthonii propugnaculū apud parisios philippo oleario loci præfecto custodiendum cōmittunt. Deputat deinceps ludouic⁹ petrū doriolum cancellarium et duos parlamenti præsidentes cum aliis iureconsultis de conestabili quæstionem habere. Igitur interrogatus confessusq plurima in regem deliquisse: in curiam plamenti post longam custodiam deducitur. Vbi a cancellario regium insigne idest aureum diui michaelis torquem quē collo gestabat: deponere iussus est. Moxq ingressus ad eum iohannes pompācurtus: illustris inquit comes: hactenus in custodia regis iussu habitus fuisti. Vbi de his quæ in regem et rempublicā cōmisisti quæsitum est diligenter. confessus es maiestatem frequenter offendisse. cū hostibus conspirasse: et fidem uiolasse qua reipublicæ eras obnoxius. Iam uenio ad te a parlamenteo senatu missus: significare mortis sententiam quæ hodie in te lata est. Hodie tibi moriendum in grauia ante ædes publicas ciuitatis: Terras & fortunas oēs tuas publicatas & fisco attributas esse tibi renūcio. Ad hæc ludouicus. O inqt optime maxime deus: q̄ dura hæc sentētia est. Te supplex oro: da mētē sincerā te agnoscēdi. Sic locutū

Edouard⁹ anglus apud calisium

Conuētio regum apud pīquigniacum

Conestabilis nequicia

Conestabilis mors

quattuor theologi magni nõis doctores ut cõstitutũ fuerat reũ adeũt. salutaribus illũ monitis consolaturi. Cõfessione more christiano expleta: orat uiaticũ xp̃i corpis sibi ministrari. quod nõ obtinuit. Res tamẽ diuina quã missam appellamus corã illo facta est. & panis benedictus oblatus: quẽ religiose mãducauit. Inde a palatio ad grauiã per medias vulgi turbas p̄ductus: atq; in tabulatũ cõscendẽs: postq̃ ad diuæ mariæ templũ (quod ex tabulato cõspicuũ erat) cõuersus longiusculã orationẽ plorans habuisset: a carnifice iohanne cosino uno gladii ictu capite punitus est. Cadauer autẽ p̄ cordigeros in ipsoꝝ ecclesia humatũ est: decẽbri mẽse die decimanona Anno. M.cccc. septuagesi/moquinto. De eius criminib⁹ & supplicio epigrãmata gallica latinaq; multa scripta fuerunt.

Moneta noua.

Eodem tẽpore monetæ preciũ mutatũ est. & scuta aurea cusa quinq; et. xxx. solidorũ turoneñ extimatione. Cui operi quattuor tantũ uiri præfecti sunt. germanus de merla. nicholaus potierus. dyonisius brito. & symõ ausoranus. Vectigal quoq; indictum singulis doliis quæ e regno ad exterã gentẽ exportarent. Nã p̄ quoq; uini dolio (quã franci caudã uocant) aureũ nummũ portitores exigebant. Posthæc aliqd ĩ romanos molitus ludouicus: de cõgreganda ep̃orũ synodo cogitauit. Nam cũ sibi antea nõ processisset: q̄ de uniuersali ecclesiæ conuẽtu agẽdo suos oratores ad diuersos pri/cipes miserat: de suo regno habendũ conciliũ præceptũ vulgauit: iubẽs quosq; pontifi/ces & maioꝝ ecclesiarũ rectores ad suas sedes intra a se constitutũ diẽ redire. Deide uoto astrictus aniciũ (quod podiũ dicunt) aruerniæ ciuitatẽ p̄git. Vbi nouẽ totos di/es: diuæ mariæ tẽplo quod in galliis sũma religione colit̃ se p̄missis absoluit. mox lugdunũ transiens ad dalphinates cũ peruenisset: accepit carolũ burgundũ qui in heluetios expeditionẽ duxerat fusum fugatũq; cũ suo excercitu fuisse: nõ procul a grãsone oppido: & arcibus duabus receptis quas heluetiis ipse abstulerat. Tormentis machinisq; amissis: castra & sarcinas omnes direptas. Recepta insuper ab heluetiis arces & grãso/nẽ esse. Inuẽtosq; quingẽtos & duodecim alemãnos quos suspendio burgundus neca/uerat: eos oẽs patibulis liberatos terræ cõmendasse: & eisdem alemãnoꝝ furcis lorisq; burgundos strangulasse quos grãsonẽ recuperantes heluetii depræhẽderant.

Dux nemorsus capitur.

Eadẽ tẽpestate nemorsus dux a dñ̃o de belloioco in arce carlati circũuallatus deditione facta captus: ad regẽ primũ: deinde uiennã & deinceps parisiũ perducit̃ & in custodia asser/uatur. Circũuallationis tp̃e eius uxor caroli andegaueñ filia cũ peperisset: tã partus dolore: q̃ animi ægretudine mortẽ incurrit: mulier spectata plurimũ atq; laudata.

Burgundus fusus.

Re/bus apud gransonẽ dissipatis. Carolus burgundus cum ioignã in finibus sequanorũ se ex fuga militẽq; recepisset. Heluetios iterũ p̄sequi (sicuti ferox & uindictæ percupidus erat) constituit. At q̄ illi milite & pecunia opus esset: guillermũ gõnetũ eius cancellariũ: cum aliis undecim bonæ apud suos auctoritatis uiris ad flandrẽses & ditionis eius populos legat. qui militẽ resarciant. sextãq; bonorũ suorũ oĩm partẽ ad belli impẽsam ministrent. Legatis r̃nsum est: Carolo si facultas deficit se tuto recipiendi: subsidium il/li, ut principi & duci suo se quidẽ præbituros: donec domũ saluus redeat. Belli autẽ in heluetios gerendi causam nullã uidere: cuius gratia sese bonis & pecunia premere aut mulctare necesse sit. Hæc dum a burgundo geruntur ad ludouicũ lugduni agentem renatus ex andegauensi familia siciliæ rex accessit. Cum quo de prouinciæ comitatu ad hunc modũ transactũ est. Erat renatus plenus dierũ sine liberis princeps: cui⁹ soror angliæ regina ab edouardo de familia ducũ clocestriæ ĩ custodia tenebat̃. eius liberãdæ causa ludouicũ sibi hæredẽ p̄uinciæ renatus ĩstituit. Datis a ludouico millibus quĩquaginta scutorũ aureorũ. quæ redimendæ reginæ causa: edouardo soluta sunt. Regina liberata iuri quod a morte fratris in comitatu ipso uindicare potuisset abrenũciat: cõstituta quotannis (dũ superstes esset) pensione: quã ludouicus reginæ p̄solueret.

Cædes carlotæ uxoris marescalli a uiro facta.

Ac/cidit per hos dies nõ procul a dordano plena miserationis cædes. Ludouic⁹ bresey fili⁹ normanniæ senescallus carlotã agnetis (q̃ bella appellata est) filiã ex carolo septimo ludouici patre (sicuti credebat̃) genitã habebat uxorẽ. Hic laxandi animi causa cum in siluã assumpta uxore uenatũ p̄duisset: domũ noctu reuersus: cũ se lassum sentiret: seor/sum ab uxorio cubiculo cubitũ p̄git. Carlota aũt libera ad tp̃s uiro: iohannẽ lauernum

pictauū: cū quo stupri cōsuetudinē fecerat: ad se protenus in cubiculū admittit. Qua re cognita: iohannes apotecarius domus seneschalli prouisor scelus dño defert. Vnde furens seneschallus gladio exerto cū cubiculi fores repēte effregisset: iuuenū adulterū interiore tantū tunica amictū ꝑtenus confodit. Coniugē uero q̄ se ad liberos in proximo penetrali receperat: culcitra obtectā manu apprahensum: humo ꝓsternit. Quā in genua ꝓcumbentē & mariti misericordiā fœmineo ploratu orantē: traiecto ꝑ mulieris pectus mucrone mactat. Sed ad susceptā hystoriā reuertamur. Rege lugduni agēte

Moracum i heluetiis

renunciatū est: carolū burgūdionū ducē reparato exercitu ad moracū in heluetios castra posuisse: atq̧ exile oppidulū circūuallasse: eoq̧ renatū lothoringiæ ducem (a quo nantiū burgundus abstulerat) cum ualidis copiis suppetiaturū heluetiis accessisse. primāq̧ hostiū aciem fudisse: in fugā uerso romonto comite eius aciei ductore. Vnde ex moraco eruptione facta: eos qui in ꝓsidio erant cū lothoringo duce se cōiungentes in hostiū castra fugatis cæsisq̧ q̄plurimis ꝑuasisse: nec fuisse fugæ modū donec ioignā ꝑuenissent. Quæ aūt in burgundionū castris spolia capta essent: heluetios ad beneficii cōpensationē benefactori lothoringo reliquisse. Occisorū in ea pugna numerus. xvii. milliū fuit. Victoria de burgundis habita: renatus argētinā (quæ straburgus dicit) se recepit. Indeq̧ quattuor armatorū millibus roboratus: nantiū quod sibi burgundus usurparat recuperare contendit. & oppidū (quod ducentorū supra mille militum præsidio tenebatur) obsidione cingit. Qua firmata ad argētinenses reuersus: cū nouas copias coegisset: eas prioribus quas ad obsidionē reliquerat adiūgit. nantiūq̧ recuperat.

Hec dum aguntur ludouicus turonū repetens: multis uotis quibus se astrinxerat satis pro religionis debito fecit. Erat enim diuæ mariæ xp̄i matri uel reuera: uel simulatione deuotus. Cuius templis multa donaria obtulit. Interim burgūdꝰ (cui aduersa oīa succedebant) ægre admodū ferēs a modico principe (ut ipse querebatur) uinci: resarcitis pro tempore copiis: ex salinis sequanorū oppido nantiū ducit. Cū enim de renato sermonē haberet illū magnopere parui existimabat tanq̄ gygas ipse: ille nanus esset.

Per eam tempestatē de castellæ regno disceptatio insurgit. Erat henrico castellæ regi (ut ferebatur) ex legitimis nuptiis filia: & ex patre grādis natu soror: hæc taragonū: illa portugallorum regi uxor datur. Quāobrem uterq̧ regū castellā uindicare magnis

Rex portugaliæ ad burgundū uadit qui nancium obsidebat.

uiribus contendit. Portugallus rex francū regē secutus: ludouicū per se conuenit. sperans maxime discordiis inter eū & burgundum cōpositis: copias sibi ad uēdicandā castellā attribui. Fuit mediusfidius portugallus rex incredibili magnificētia a parisiis exceptus. Verum cū ad burgundū in obsidione nātii agentē pacis causa per horridā hyemem frustra concessisset: ad ludouicū rediit. Burgundus enim nantiū tā arcte cōcluserat: ut fame prope deficientes burgundo permittere se obsessi destinarēt. Militabat in burgondianis castris lōgobardus quidā comes quem campobassum appellabant. Hic uel suapte perfidia uel pecunia clā corruptus: a burgundo deficiens cū nonaginta equitibus ad ludouicū regē uenire constituerat. At per regis internūcios tardatus ne proditionis particeps ludouicus esse uideretur ad renatū ꝓfectus est: cui burgundi consilium omne patefecit. Duo uero suæ factionis angelus & mōtefortus: qui eū ad proditionē conceptā sequebantur: iussi sunt condeū petere: qui locus a nantio secundo tantū lapide distat: ad mosellam flumen: qua a mettensibus & luxēburgis ad burgundos commeatus īportabatur. Quarto autē nonas ianuarii renatus uarēgeuillā ad sanctum nicholaum cum suis et heluetiorū copiis progrediens: et postridie cū nouāuillam aduenisset: ad lacum qui non procul abest acies instruit. Vnā dabestanus comes et qui friburgum suricūq̧ incolunt. Alterā bernēses atq̧ ternenses duxerunt. Atq̧ ita ꝑtito agmine alteri secundū flumē: alteri per uiā militarē nantiū uersus composito ordine incedunt. Iā enim burgundus suos in acie sisterat. & heluetios qui uia publica progrediebantur: tormentis appetere properabat. Quod aīaduertētes aciei ductores sinistorsum ad proximū collē diuertunt. in quos burgundus iacobū galleotū italum: & iudocū lalanū flandriæ primarium iudicem: bino agmine mittit. Iubetq̧ hostem ab equitibus inuadi: sequente illos numeroso peditatu. Mox nihilominus heluetii qui in colle erāt conuer

sa in burgundos facie: uix credibili impetitu in uenientem in se hostem procedũt: ita ut ad primum colubrinarũ iactum peditatus omnis burgundorum fugæ se cõmiserit. In galleotum autem ii qui ad flumen iter habebant nulla mora incursantes totam cohortem fuderunt. Est pons non procul nantio qua uia est ad thyonuillã et luxẽburgũ quam compobassus comes occupauerat. Ad pontẽ postq̃ fugientes burgundi peruenerunt: insequente eos ferociter lothorigo: pars fluminis uadis se credentes: ab heluetiis trucidabantur. pars fluctibus obruti interibant. pars qui siluis se credebãt. ab incolis sine miseratione iugulabantur. Nec cessauit lothoringus hostem sequi: donec adueniens plurima nox eum prohibuit. Tum de burgundo duce interiisset ne an uiueret sollicitus: quandoquidem de eo nullum nuncium acciperet: ad mettenses confestim sciscitatum mittit: an ipse per eorum ciuitatẽ euasisset. At ille reuera dum se fuga saluare cõtendit. labente equo quem insidebat fuerat tribus uulneribus occisus. uno ad caput secus aurem. ad dentes usq; pertingens. Altero ad femora. tertium ad anum. Id certissima fide compertum est capto baptista adolescente ex colũnẽsium familia. qui duci eodem tempore familiarissime obsequebatur. qui non dubia de illo indicia protenus ostendit. Assensusq; est testimonio eius matheus portugallensis ducis medicus. atq; anthonius eius frater notus quem lothoringus captiuũ habebat. Cuius rei fidem uix adiserunt arthesienses et ii qui burgundiorũ potestatis erant: temere atq; ptinacissime asseuerãtes: eum e pugna ad germanos dilapsum esse. ibiq; septẽnem pœnitentiam uouisse. quã postq̃ explesset: inde cum potentia reuersurũ: et suas iniurias uindicaturum. Noui nõnullos: qui in ea credulitate obstinati: equos gẽmasq; uenales exhiberent. uẽderentq; si quis eas plus iusto emeret. dilata solutione: donec carolus eorum princeps exacta pœnitentia rediisset. Inuẽtum ducis cadauer nudum in pratello quod riuulus alluit in diui georgii ecclesia apud nantiũ anno salutis. M.cccc.lxxvi. postridie epyphaniorũ domini conditum est. In eo loco ubi tot occisorũ corpora iacebant lothoring⁹ uictor sacellũ condidit. addito sacerdote qui memoriã defunctorũ perpetuo haberet. Edidit quoq; in pratello crucẽ ex lapide ubi burgundus occubuerat. Nec diu moratus in burgundiam exercitũ ducit quam totam post paucos dies ludouici noĩe recuperat. Secuti burgundos ipsi antissiodorenses regi paruerunt. Certior factus de burgundo tum iteritu ludouicus turonũ linquẽs postq̃ suo more uarias diuæ mariæ ædes muneribus honestasset: nouyomenses adiuit. Breuiq; tpe mondideriũ peronã: abbatisuillã monstroliumq; cũ aliquot locis usq; ad attrebates occupat Attrebates uero pugnacissimi et duri animi populus parere detrectarũt: recepto in ciuitate flandrensi præsidio. Interim dũ cunctantur attrebates regi obtẽperare. Ludouicus grandẽ excercitũ & belli apparatũ cogit. Sed tandẽ captam ciuitatem quæ seorsum centũ fere passibus ab oppido. loco editiore sita est: & raro muro munita erat: instaurat aduersus oppidanorum uim atq; iniuriã. ad quos ex aliis recẽter recuperatis locis multi odio noĩs franci perfugerant. Quibus tanta temeritas fuit: ut per muros & publicos parietes furcas sculperẽt appensis albis crucibus: tanq̃ ipsum regẽ francosq; suspendio dignos arbitrarentur. Fuerunt qui pudendas partes reuelatas: e muris militibus ostentarent conuiciantes regi. Venere tamen ex oppidanis ad ludouicũ aliquot ex primoribus. Qui hanc cõcordiæ formulã reportauerunt. Manerẽt ipsi in regis fide atq; potestate. Vectigalia & fiscum regii quæstores administrarẽt. pecuniã inde quæsitã maria caroli burgũdi filia unica: ab ipsis regiis ministris acciperet: donec regi primario principi suo debitã fidẽ psoluerit. interim nullũ regiũ præsidiũ oppidani reciperent. His ita cõpositis: ludouicus ad oppidanos mittit borboniũ cardinalẽ: petrum doriolũ cancellariũ: guyotũ potum: et philippũ desquerdũ: qui ab attrebatibus fidei iuramẽtũ exigant. Quo sancte (ut putabatur) præstito: cum legati in diui uedasti cœnobio discũbunt: pars perditorũ hoĩm ĩsurgens: clamore (ut in seditione solet) sublato cœnobium procurrit: frequenter uoci ferans occidite occidite: a legatis tamen temperatum est. Qui protenus in ciuitatẽ ad ludouicum se recipiunt. Quam iniuriam dissimulans rex: morinum petit. Inde hisdinum occupat: & paulopost arcem emissis qui in eam confugerãt cum suis fortunis mi-

Apud nantium renati uictoria.

Pertinax in dñm amor stulta credulitas.

Attrebates obstinati.

litibus. Dum hisdini esset ludouicus: attrebates simulata ad eú legatione admiral/
dum adeunt: petentes ut bona eius uenia hisdinú ad regem mittere suos núcios liceat
Acceptis ab admiraldo de pfectione litteris: octodecim (odardo burio duce) oppi/
do egressi: flandriam uersus iter constituunt: eo consilio ut mariam caroli filiam coue
Legatorum supplicium nirent. Cuius doli prouidus admiraldus: quosdam ex suis exploratum legatos miserat
Qui in fraude depræhensos ad ludouicum oés pducit. Hi ultimo supplicio affecti sunt
Odardo capuciolum pellibus aduocati more ornatú appositú est. Erat enim publicus
attrebatiú pcurator: & in eo amictu caput amputatú: tignoq sublatú: cum inscriptióe.
Hoc odardi caput est. Hac attrebatiú perfidia irritatus rex: dú boloniá religionis cau
sa pergit: circúuallare oppidú iubet. Reuersus bolonia tormentis muros turresq qua/
tit. Extruxerant oppidani contra ciuitatem ppugnaculú quo se tuentes ciuitaté maxi/
me infestabant. At tormentorú uiolentia ppugnaculú a francis ita deiicitur: ut i oppi
dum longe patens se pspectus esset. Simulq ludouicus oppidanorú bona militi diripi
enda publicat: quamobrem animosior factus: q̃ maximam spem diripiendi oppidi mi/
les capiebat. Verú impendenti periculo pterriti oppidani ad ludouicú mittunt: mise/
ricordiá implorantes: quá præter multorú uoluntaté impetrarunt: admiseruntq ad se
regis copias quantum regi uisum est. nec tamé obprobriis abstinebant in mariá caroli
hæredem propensi. Quam longe a se in flandria agentem nó minus q̃ numé aliquod
obseruabant. ita ut quidam ob perfidiam in regem capite dánati: cum securim ceruici
districtam unico euadere uerbo potuissent: mori pertinaciter maluerít q̃ dicere uiuat
Attrebatium poenæ. rex. Mulctati sunt attrebates multa fusi cælatiq argéti copia. nec eo magis demissiore
anio erant. quáobrem ueteres loci incolas in penitiorem franciá transfert: uocatis ex
reliquo regno nouis colonis: quos in illorú locú uelut in nouá coloniá mittit. muta/
Francisia toq noie: francisiá attrebatú uocat. Interim magnopere studet ludouicus quomo/
do mariá caroli filiá ad se traducere posset. Promittit itaq puellæ maritú ex regio ge/
nere dare: nec sinere eam dispendio aliquo affici: sed ditioné quæ ad eá pertineret tan
q̃ suá defensare. Cuius rei causa oliuerium damá regiú tonsoré qui flandrensis erat ad
eá mittit. Nó eñ franco alicui principi rex satis confidebat: ne legatóis munere fretus
pniciosum quicq̃ machinaret. Oliuerius auté postq̃ ad mariá uenit solita temeritate u/
sus: uel q ita in mádatis acceperat: petit apud mariá seorsum colloquiú habere. Quod
cú puellæ pudori atq celsitudini nó couenirt: sermoné priuatim facere non impetrat
Sed ea quæ a ludouico acceperat dicere præsentibus ad hoc a maria delectis proceribꝰ
illú oportuit. Nec legato fides habita est. Igitur ad ludouicú inanis reuertit. At flan
Maximilianus mariam burgundá desponsat drenses tametsi oém belli rationé uitare cuperét fráci: tamé relictis ad germanos re/
spiciút. Erat frederico alemáno ipatori filius maximilianꝰ unú & uigesimú anú agés.
Cú hoc nuptiarú fœdera cóciliant. Ná q pater ad ipatoriá maiestaté plurimú thesau
rú per annos ferme qinquaginta qbus imperiú administrauerat adiecisse putabatur:
spes illis erat magni aduersus regé francú subsidii. Ea re cognita ludouicus henricú his
bucú coloniensem qui a puero apud eú fuerat educatus: specie uisendorum amicorú suo
rú in alemániá ire iubet. ut reuera exploraret quid de nuptiis ageret. Henricus cú argé
tiná uenisset cognoscit de ineúdo fœdere couentú apud fráckfordiá ad kalendas iunias
edictú esse. quo ipse ipator & cú eo maximilianus: ipsi quoq flandréses couenirét. Cu
rat ppterea ludouicus fráckfordiá nuncios mittere. eiusq negocii munus mihi cómittit
mandans oratoris nomé nó prius assumere: q̃ cópertú mihi esset. qui germani princi/
pes suas ptes tuerentur. Súma legationis fuit fráckfordiæ in cóuentione ipsa memora/
re quæ amicicia inter ipatores regesq francos diu permáserit. quibus legibus atq in
stitutis perseuerarit beniuoléntia. Mariá burgúdi hæredé feudi legibus erga ludouicú
astringi. lógo usu obseruatú esse: ne qua illustris inter francos fœmina uiro pegrino iu
re nuptiarú rege incósulto cóiúgatur. Decere illá patriis obtemperare institutis. impe
ratoriæ dignitatis et fidei esse: non uiolare amici iura. Temperet igitur fredericus ne
id cómittat quo ueteris amiciciæ sanctitudo offendatur: Talibus mandatis edoctus a/
pud argentinam henricum hisbucum offendi. Vbi dies sex immoratus: cum de conué

tu francfordensi nuncium nullum accipimus: fama aduolat maximilianum per rhenū amnem coloniam petere. Eo propterea festinantes: maguntiā proficiscimur. quo mariæ quoq; oratores se conferunt: rati maximilianum in eam ciuitatē aduentare. Verū nulla statione maguntiæ facta præterlabitur & coloniam ꝑpaucis comitatus contēdit Quem et nos item secuti: coloniam peruenimus clam sciscitātes: quisnam prīceps frācorum amiciciam sequebatur: cui litteras quas permultas a ludouico habebam redderemus. Vnum tm̄ neq; satis perspectum iuliaci ducem conuenimus. Qui legationē acceptā: respondet: nos tarde quidem (negocio expleto) aduentasse. se maximiliano fide astrictum esse. a qua sine dedecore resilire non possit. neq; tuto nos diu in eis locis diuersari posse quæ inimica nobis essent. Se tamen obnixe curaturū: ne quid nobis aduersetur. Post dies uiginti quibus maximilianus profectionē in flandriā parat: eo quo colonia egressus est die aquisgranum accessimus. Quo præterea maximilianus centū supra mille tantum equitibus stipatus se contulit. Postera autem die ad Ludouicum q̄ maximis potuimus itineribus per leodios primū inde per campaniā atq; arthesium festinātes: rei a nobis gestæ fecimus certiorem. Erat enim per hos dies morini: præmiseratq; ad sanctum audomarū magnam copiarū suarum partem. ut locum obsidione cingeret. Redierant eo tempore ex anglia uiennensis archiepiscopus & oliuerius russus: qui ludouico retulerant edouardum polliceri auxiliū: missurumq; in hollandiam supra uiginti militū millia (si ita ludouicus uolet) qui terram ipsam occupent. Inter hæc dubius rex animo pendebat quorsum inclinaret: cum subito defertur: maximilianum sexdecim millibus armatorum potentem basseyam aduenire: Quare adductus copias protenus a sancto audomaro reuocat. Cameracūq; profectus: copias maiores contrahit. nunq̄ satis sui securus. Admiserant enim ludouicum cameracenses appositis legibus. Cuius rei nō multo post eos pœnituit: marrafino illis præfecto: qui ex sacris reliquiis auro argentoq; (ut fama fuit) detracto: se ditauit. Vnde ad regem post accedens: torque aureo multi ponderis ornat⁹: ad hunc modum a ludouico taxatus est. Cum regis cænaculum marrafinus intrasset: unusq; ex aulicis torquem admiratus. illū tangere vult. Noli inquit ludouicus torquē contingere. res enim sacra est. Ex cameraco senatum parlamenti ludouicus nouyomū accersit. Vbi de iacobo nemorsi ducis (quem carlati depræhensum diximus) quæsitum est. Qui propterea ꝙ post habitam apud rionem cum rege concordiam cum hostibus senserat quarto nonas augusti ob læsam maiestatē morte dānatus: capite apud parisos in foro publici mercati apud hallas punitus est. et eius cadauer a fratribus diui francisci in eorū ecclesia sepultum. Per eos dies ortis inter principē auraycensem et craonū ob burgundiæ administrationem inimiciciis: dum res bello decertatur: auraycensis a fratre adiutus qui castelliguyonis dominus appellabatur. et claudio ualdrayo: guyum in sequanis oppidum accedens a craono impetitur. Vbi cōmissa pugna cecidere utrinq; q̄ngēti supra mille armati: quāobrem quia francis uictoria fauisset: supplicationes decretæ sunt. Eodem præterea tempore dux gheldrensis mille et quingentis alemannis instructus: tornaci suburbia cremare constituens: a tornacensibus primo conflictu occidit. et in urbem infert. Secundo uero erumpentibus in alemannos equitibus francis: cum aliquot urbis incolis cædem fecere duoꝝ millium: septingentis uiuis compræhensis. Et cum flandrenses ad blancam fossam multo numero castra haberēt: missis in eos copiis profligati ad duo millia cecidere. Reliquorum in fuga depræhensorum duo quoq; circiter millia corruerunt. In sequanis uero quos altos vulgus burgundos dicit: non paruam francorum cædē auraycensis apud greyū & alia ad ararim id est sagonā loca fecit: eoꝝ imprimis q̄ sub salazarro & conygano scoto militabant. Eadē tēpestate caroli magni & diui ludouici simulachra q̄ in ædibus palatinis apud parisios inter regū statuas suo ordine posita erāt: ad caput aulæ ubi sacellū constructū est: iubente ludouico posita sunt. Accidit ꝑ id tp̄s in anglia edouardi in fratrē clarentiæ ducē dira sententia. Cōstituerat clarētiæ dux sorori q̄ burgundo duci olim nupserat auxiliū ꝑter edouardi cōsiliū ferre. quāobrē cōpræhēsus & in uincula cōiectus multis post interiectis diebus cōsilio ad edou

Cameracenses.

Dux nemorsi.

Gheldrensis dux capitur.

Flandrenses cæduntur.

Edouardi in fratrem seueritas.

ardi præsentiā aduocato. dux hāc in se sentētiā accepit. Ex londoniēsi arce extra ciuita/
tē ad patibulū traheret. ibi cōspiceret intestina sua cremari: cui mox caput tolleret: et
cadauer quadrifariā secaret. Sed a tā ignominiosa dānatiōe (hortāte matre) rēperatū
est. Eius tū supplicii genus hoc fuit Itaq; in maluatici uini dolio uiuus extinguit. & ide
exēptus capite trūcatus est. Per hos dies edouardus misso hisdinū ad regē hauarto:
res flandrēsiū cōponere frustra tentauit. Interim quia cōdeti præsidio tornacenses

Maximiliani astus

infestabāt: ita ut cōmeatus ad illos difficile īportaretur: Ludouicus oppidū cū arce re/
cepit: discedentibus inde cū suis fortunis militibus. Cōdeto capto: cameracū: moxq; at
trebatū ludouicus petit. Quo maximilian⁹ flamingiq; de pace ad regē legatos mittūt
Promittūt relicturos se ludouico arthesiū: duacū: insulā: orchias: sctm̄ audomarū cū
utraq; burgūdia: si ab armis rex cesset. His ꝓmissis confestim credulus rex cameracum
quesneyū bouchiniūq; cū reliquis quæ occupauerat locis flandrēsibus restituit. Et ne
fidē ꝓmissis detrahere nō putaretur maximilianus: castra inter duacū attrebatesq; lo/
cat. unde cū ludouico expeditior congressus esset. Duxit regē multis uerbis maximili
anus. nec fidei satisfecit. Interim carolus de ambasia burgūdo bello a ludouico præ

Feretrū diui martini argēteum

fectus multas arces atq; oppida quæ ad hostes desciuerāt recuperat: beluēsesq; quadra
ginta millibus nūmū aureorū mulctat. Mittuntur paulo post attrebatū a maximilia

Contio aurelianeñ.

no oratores: qbuscū præter unius anni inducias nihil actū ē. Redeūte a picardis ludo/
uico: ut erat in supos magnope deuotus: diui martini turonēsis exterius feretrū quod
ferreū erat: ex solido argēto fabricare mādat. Opus ip̄m usquequaq; absolutū ducentis
millibus librarū turonēsium cōstitisse fert. Nec differt cōsiliū aurelianis habere. Vbi
eius loco petrus belliioci dn̄s ꝑsedit: cōsidētibus plurimis maiorū ecclesiarū sacerdoti
bus atq; studiorū generaliū insigniūq; ciuitatū legatis. Eniuero de pragmatica sanctiōe
de qua uariæ sentētiæ ferebant: deq; ecclesiarū annatis: quarū gratia ingēs e regno frā
corum pecunia romā quotānis exportabat inquirere cupiebat: adhibita moderatiōe:
ne tantū nūmorū romana auaritia sine rei christianæ cōmodo exigeret. Ad eam rem
aduersus romanorū ambitionem ludouicus sublimi ingenio et doctrina uiros apud se
(constituto illis stipendio) alebat. Inter quos martinus cognomēto magistri theolo
gus doctor fuit: litteratura celebris qui de quattuor uirtutibus quas uocāt cardinales
laudatissimū scholasticis uolumē scripsit: nō multo post morte absumptus. Sed mox
cœpti pœnitēs: ludouicus aureliā cū uenisset cōtionē dissoluit: dicēs se eandē lugduni
postea hiturū. Per eos dies apud aruernos ī cœnobio ifsorieñ monach⁹ qdā cū hermo
frodita esset: grauid⁹ est effect⁹: asseruatusq; sūma diligētia donec pturiuit. Eadē ꝓter/
ea regiōe leo domestic⁹ dn̄i sui domo elapsus: cōplures uiros fœminasq; uorauit: dōec
egressus in eū cū multitudine incolarū dn̄s cū forte leo appuisset: cognito dn̄o ad eū
se belua cōtulit. Quā cōfestim multis telis turba cōfodit. Apud attrebates symō cour
thosius ludouici ꝑ arthesiū uniuersalis ꝓcurator: malæ fidei hō simulat sibi ī flādria ne
gociū eē: quo ꝑ īducias (q̄ positæ erāt) ꝓfect⁹ mariā maximiliani uxorē adit: ante oīa
ꝓcat⁹ se ī seruū illa recipiat. Illi qdē obseq̄ q̄ regi malle: cū ad illā arthesii comitatū pti
nere maxīe cōstet. Si in officio quod a ludouico hēbat ꝑ eā cōfirmet se non min⁹ fidū
fore q̄ suā familiā q̄ burgūdæ dom⁹ celsitudinē olim secuta eēt. maria (cui⁹ studiū erat
multorū amicitiā cūparare) hōi assentit: eūq; ad fidē & iusiurādū admittit. Ille officii
& mariæ benignitatis secur⁹ spe bona domū reuersus: accusat ꝑfidiæ. Captusq; & turo/

Bombarda

nū ad regē duct⁹: postq̄ crimē cōfessus est capite trūcat: tale fuit ꝓmiū ꝓditoris. Per eos
dies āno salutis. M. cccc. lxxviii. machina ingēs (quā bōbardā dicūt) turoni cōflata: &
inde parisiū uecta: triste sui spectaculū ꝓbuit. Ad diui antonii portā extra muros cū in/
strata & cōposita prorsus a peritis ei⁹ opis eēt: dū pila ferrea pōdere qngētarū librarū ī
cauū machinæ deuoluit: ignē excutit quo pila ipsa repēte depulsa: machinæ in primis
autorē: moxq; q̄ttuordecim ꝓxime astātes uiros ita dissipauit: ut ꝑ aerē mēbra ꝓiecta
ægre inueniri & colligi potuerint. Lōgius quoq; euolās pila: aucupē auibus insidias po
nentē oppressit. Alii præterea sex uiolētia sp̄us & sulphuris fetore graue ualitudinem
incurrerūt. Iohannes autem magueus qui machinā conflauerat frustatim per agrum

receptus: apud sanctũ medericũ sepultus est. Iam uero ad picardos cõuertamur. Cameracenses qq̃ præfectũ haberent dñm de fiennis eius nationis insignẽ equitem: cum bono francorũ præsidio: deficientes tamen ad maximilianũ eius militem accersunt: francis expulsis. Nec minus pfidi fuere bouchinienses q nondũ finitis induciis: fládrẽsiũ cohortes receperunt: interimentes quosq̃ in arce depræhensos francos. Ea recognita ludouicus nouas copias cũ multis machinis atq̃ tormentis: ad carolũ de ambasia q campaniã moderabat mittit: imperatq̃ sequanos id est superiores burgundos petat: eosq̃ acerrime infestet. Paret ambasianus ludouico: & mox arcem rochefortẽ capit: dolam insup ui expugnat: diruitq̃. Quibus de rebus cũ nunciũ rex accepisset: uehementer gauisus est. Cogitauitq̃ p campaniã luxẽburgũ pficisci: quã regionẽ cõstituerat tanq̃ ad se ptinentẽ recuperare: sed aliis distractus cœpto destitit. Nã maximilianus q grandẽ exercitũ coegerat: ex flandria mouens morinos adorit. Erat morini ualidũ francorũ psidium: cui pfectus imperabat auratus eques de sancto andrea nomẽ habẽs militiæ peritissimus. Eius opera ciuitas defensa est. Vbi autẽ maximiliani aduentus ad cohortes per uiciniora morinis loca perlatus est: confestim erũpunt: morinis subsidiũ præbituræ. Incedentes autẽ cũ iam ab oppugnatiõe depulsus maximilianus esset: hostem pcul conspiciunt: quadraginta pene armatorũ millibus instructũ: quẽ maximilianus romontusq̃ imprimis ducebant. Francorũ copiis præerat philippus desquerdus: q ptenus signo dato præliũ cõmittit. Cecidere ex prima burgundorũ acie pmulti: sarcinis eorũ pciosis direptis atq̃ amissis: & qui fugæ se mandauerũt eos miles francus aeriã usq̃ persecutus est. At franci sagittarii rati se uictoria potitos esse: dũ prædæ animũ intendunt: a romonto comite intercepti non secus ac oues apud guynegatã mactantur. Ex burgundis undecim: ex francis quinq̃ millia occubuisse relatũ est. Periit in ea pugna præfectus beluosianus: & uastus mõpedon rothomagensis prætor. Venere uiui capriui in manus francorũ nongenti fere burgundiones: inter quos poloniæ regis filius fuit. Receptis post pugnã militibus: maximilianus malannoyũ non procul distantẽ arcem cui præerat: cadetus remonetus uasco expugnat. Cadetus autẽ fide ab iis qui eum ceperant accepta: cum ad maximilianũ pductus esset: & triduo in uinculis habitus maximiliani iussu strangulatus est. Quo illiberali atq̃ inhumano facto exasperatus ludouicus: ex omnibus burgundis qui a francis capti tenebantur quĩquaginta selectos pari supplicio afficere mandat. Ex quibus eodem quo cadetus necatus fuerat loco septem suspensi fuere: decem in cõspectu portæ duaci: totidemq̃ proxime insulam: & apud sanctum audomarũ pari numero: non procul deniq̃ ab attrebato alii decem laqueis uitã finierunt. Eius supplicii præpositus regiæ domus exactor fuit: octingentis equitibus & francorũ sagittariorũ sex millibus stipatus. Qui exacto supplicio non longe a guynis uiam facientes: dum flandriam uersus incedunt decem & septem minutiora loca occupant. unde exacta multimoda præda ad sua præsidia rediere. Afflicti sunt præterea magno detrimento flandrenses: qui septuaginta nauibus ex prucia cum plurimo cõmeatu nauigantes: a columno normanno superati: totis nauigiis & mercibus a francis spoliati sunt. Inciderat his diebus in mentem ludouici aduersus iohannem borbonium nescio quid iracundiæ: ita ut perdere hominem uelle uideretur. Quæsiuit profecto aduersus ducem cui soror nupta erat eius perdendi occasionem. Vnde iohãni auino parlamentei senatus consiliario: & iohanni doyaco aruerno negocium committit plurima præter patrias leges aduersus borbonium perpetrandi: ut inde irritatus borbonius: aliquid in regem patraret quo in eum merito rex moueretur. Nec ueritus est doyacus præsente duce prætensis sibi uelis & tapetibus sericeis atq̃ aureis assidere: & ius dicere. Diem præterea dicere ducis insignioribus officiis: in parlamenti senatu sesistendi: inter quos affuit iohannes hebertus constantiensis antistes: qui in custodia asseruatus est: & eius bona regiæ ditioni deputata. Quo tempore rursus cum maximiliano septem annorum induciæ intercesserunt: consilio magis alterutrum fallendi q̃ ineundæ pacis. Trahebat enim Maximilianus Ludouicum multis promissis: quæ soluere ipse minimæ constituebat: insidiabatur illi Ludouicus si ingenio

Cameracenses

Bouchinienses.

Maximiliã n⁹ morinos petit.

Pugna guynetana.

aliquo a galliis extrudere illum potuisset. Sed p id tempus ægrotare maxime ludoui/cus cœpit. Nam comitiali morbo cũ interdũ premeret: elephátiæ quoq; occulta indicia præ se ferebat: & hemorroydis crebro uexabat: quãobrem medicorũ diligenti opa usus est: & pſertim iacobi quoteri burgundi: qui ad extremã usq; diem illi obsecut⁹ est: multis opibus ab eo ditatus. Valitudine aũt paulisper leuatus: nihil prorsus uel serium uel ludicrũ prætermisit: quod ad bonã ualitudinẽ conueniret. Nã multa excogitarunt cubicularii ad exhilarandũ eũ: sicut maiorũ muriũ uenationes: quas in cubiculo exhi/

Cãpus regis. bebant. Condiderat ex tabulatis & curribus munitiones q̃ suo ambitu grandem ex ercitum cõplecterentur: ubi miles tanq̃ in urbe contineret. Neq; ille minus solido ciuitatis muro: siue ad iacenda siue ad repellenda tormenta firmæ erant: poterantq; dissolutæ quorsum iussisset rex uectura transferri. Eas laxandi potius animi causa q̃ necessi/tate: in planicie pontis arcis explicari & in eis milites pro loci magnitudine induci iu/bet: eiq; negocio philippũ desquerdũ & guillermũ picardũ præficit. mãdatq; militem ibi mensem unũ totũ agere cognoscendi gratia quanto cõmeatu opus illi esset. Re aliquot dies pſpecta militẽ in sua præsidia dimisit: ipse turonũ pficiscitur. Eadem tẽpe/state franciscus britonũ dux missis mediolanũ nunciis q arma cõpararent: atq; ad se ferrent: dũ p aruerniã arma uelut fasciculatas & bombice ne pulsu tinirent obtectas mer/ces nuncii uehunt: doyacus cõpræhendit: quibus armis eũ rex confestim donat. letus q britonẽ hoc dãno affecisset. Non multis post diebus cũ grauius solito ægrotaret ludouicus: certauit magnis muneribus opem a diuis impetrare: quibus cõplures ecclesias abunde ditauit. At cũ uota oblationesq; illi parum procederent: nouissime diuo io/hanni baptistæ deuotus extitit. Instituitq; in sacro sacello parisiaci palatii missam dietĩ ppetuo cantari: q̃ de ipso dominico baptista esset. Cantoribus aũt libras mille annui cẽsus designauit: ex uectigali quod parisiani portitores a uectoribus marinorũ pisciũ exi

Dira fames. gunt. Diuũ præterea claudiũ qui apud sequanos in monte iura colitur religiose ue/neratus est. Adiuitq; monasteriũ multa militum manu stipatus. prius tamen q̃ peregrinationẽ assumeret: Carolũ filiũ petro de belloioco cũ regni administratione cõmitio Quo tpe dum annus salutis·M.cccc.unus & octogesimus agitur: fames complures ab sumpsit. Longa enim inedia uexati plæriq;: cũ acceptũ dono cibũ manderẽt: illum ad stomachũ transmittere: coercitis inedia arteriis: non poterant. Hoc diro incommodo lugdunenses aruerni borboniiq; imprimis laborauerunt. Anno qui secutus est iohãna ludouici soror iohannis borboniorũ ducis cõiunx molini febre interiit: mulier an/te alias optima. Mortua quoq; est maria maximiliani uxor relictis liberis duobus: mare & fœmina. Peregrinatione claudiana exacta: Ludouicus cleriũ ueniens nouẽ to/tos dies in templo diuæ uirginis religionis gratia diuersatus est. Alleuatusq; paululum morbo: magdunũ se contulit. nec diu ibi moratus: cleriũ cũ redisset: flandriæ oratores audiuit: q de pace ad eũ uenerant. Quibus perbenigne responsum est. Quare ad suos leti reuertentes: reliqua q̃ paci cõueniebant tractauerunt. At sub ipm tempus aeria ad lisam flumen (quo flamingi ab arthesiensibus disiunguntur) a philippo desquerdo recipitur: dedente illã oppidi præfecto: q triginta scutorũ aureorũ millibus a ludouico mu

Leodii nerat⁹: præfecturã quoq; centũ equitũ cũ solito stipẽdio accepit. Apud leodios fuit ludouico borboniensi aduersa fortuna. Nam guillermus marchianus (quẽ arduennæ aprũ leodii uocant) belli q̃sita occasione: ludouicũ epm cũ incõposita populi multitudine urbe egredientẽ ex insidiis adoritur: & manu sua necat. mox pontificis nudũ cadauer pro ecclesiæ maioris foribus plebi conspiciendũ exhibuit. Fertur eũ a ludouico rege: pecunia militeq; ut id faceret fuisse adiutũ pptereaq maximiliano antistes cõpla/ceret. Non erat ludouico a morbo requies: sed ĩ dies magis ac magis debilitari sentiebat: & mortis metu augebatur: nemo enĩ fuit illo uitæ cupidior. Tamẽ puidus finis

Ludouici ad filiũ oratio. ambasiã se portari iubet. Ibi carolũ filiũ admonens. Sum inquit carissime fili breuio/ris q̃ æstimas uitæ: utiq; morbo afficior cui nulla subuenire medela queat. Tibi post me regnãdũ est: in qua re tibi maxime necessarii sunt fideles ministri. Inter plurimos quorũ fidẽ & diligentiã ipse exptus sum: duos tibi cõmendatos facio oliueriũ damam

& iohãnem doyacũ. Illius seruitio ita usus sum: ut eius maxima ope uitam mihi diu ser uatã esse putem. Illũ i tuo obsequio post me habeto: nihil de officiis aut fortunis q̃ ser uiendo consecutus est illi detrahi finito. Guyotũ quoq; potũ & bochagiũ ita existima bis: ut uiros consilio & prudentia ualentes. Philippũ uero desquerdũ in rebus bellicis plurimũ scire atq; intelligere dubius nõ sum: eius ꝓuidentia atq; moderamine dũ bel/ lũ erit utitor. Cæteros qui magistratus a me aut officia adepti sunt cõseruato. populo quẽ ingruentiũ bellorũ necessitate multis uectigalibus extenuaui quoad ꝑ te fieri po terit leuato. Matri ne credito: cũ enim sabaudiensis sit: burgũdis fauere mihi semper uisa est. Alioquin bonã & pudicã illã sum arbitratus. Hæc postq̃ dixit: turonũ reuer/ sus excogitauit a musica ualitudinis leuamen quærere. Quãobrem accersiri mãdat oĩs generis musici instrumenti lusores: quos centũ & uiginti cõuenisse cõstat. Inter quos affuerunt ouiũ pastores: q multos dies non ꝓcul a regis cubiculo cõtinenter modula/ bantur eius cõsolandi causa: & ne somno quo grauabat͛ succũberet. Iussit quoq; præter hoc hoĩm genus: alterũ longe diuersum ad se cõuenire. Solitarii & q heremũ icolunt hoĩes: quiq; opinione sanctitatis plurimi æstimabant͛. Fœminæ quoq; spectatæ religio nis turonũ cõuenerunt: qbus negociũ mandatũ est: deũ indesinenter orare: ut regi sa/ lute restituta maneret ip̃e diu sup̃stes. Tam appetens diutissime uiuendi fuit ludouicus Præsagiebat credo aĩo turbationes quas ip̃o mortuo regni administrandi cõcupiscen tia importauit. Venere ꝑ id tp̃s ad ualitudinariũ regẽ flandrẽsiũ oratores: quos per iohannẽ de uaccaria primariũ parlamenti præsidentẽ & philippũ desquerdũ audiuit. Post aliquot cõuentiones tandẽ de pace cõuenit: ut carolus ludouici filius margaretã maximiliani filiã dũ legitima utriq; ætas esset acciperet uxorẽ. Donantur a ludouico legati. xxx. millibus scutorũ aureorũ: præter pocula argenti cælati quod illorũ causa rex cudere iusserat. Erat aũt margareta infra bimatũ: & a gandauis educabat͛. Igitur re deuntibus gandauũ flamingis oratoribus: fit apparatus ingens de margareta ad fran/ cos ducenda. nec minus curabat rex magna põpa margaretã a flamingis recipere. Ob eam rẽ petrũ de belloioco cũ multa procerũ frequentia: Ludouicus illi obuiã mittit. Annã quoq; sororẽ q̃ petro nupserat occurrere nouæ nuptæ iubet. fit ꝑterea a parisiis multiplex & uariũ ad eã excipiendã paramentũ. Quarto autẽ nonas iunii anno salutis M. cccc. octogesimotertio: margareta parisiũ ingredit͛ infans puella. Et paulopost ad ludouicũ ambasiã frequenti põpa deducitur. Vbi desponsationis festũ cõi oĩm letitia mense iulio celebratũ est. Quo anno ludouicus sursum deorsumq; a superis: homini/ busq; opem suæ ualitudini implorans sacrũ liquorẽ: quẽ sacrando remis clodoueo cæ/ litus missum supra diximus: ad se turonũ deferri iubet. Allata est ꝑterea ex sacro pala/ tii sacello summi sacerdotis aaron uirga: & uictoriæ crux: quã carolo magno diuinitus fuisse datã plæriq; asseuerant. Sed definitæ mortis nemo limitẽ ꝑduxerit. Infirmat͛ in/ dies magis ac magis ludouicus: nec prosunt miris modis quæsitæ & raro antea excogi tatæ medicinæ. Itaq; tertio kalẽ. septẽb. apud turonos moritur: qui mortis suppliciũ aut metũ multis frequenter incusserat. Voluit autem in diuæ mariæ apud cleriũ tem/ plo sepeliri. Vbi monumentũ sibi extruxerat: in quod uiuens adhuc descenderat: decu bueratq; tentans si cadaueri eius monumentũ quadraret. Qui tametsi durissimis pro suo arbitrio institutis nobilitatem populũq; presserit: operæ tamẽ preciũ regno erat aliquot illi annos uitam superesse: donec carolus adoleuisset: quẽ tenerum & nullo re rum usu exercitum hæredem relinquebat.

Carolus margaretã maximiliani filiã desponsat.

HVit Carolo (cui octauo nunc appellatio est) mitius igenium & natura beni gnior. Quem nulla eruditione latina institui pater uoluit: existimans litteras impedimento esse regnantibus. Deq; se id iudiciũ faciebat: ꝙ cũ excellenti ingenio esset: & plurima nosset: ad molestiam sibi eruditionem accedere dicebat. Cre/ do ludouicũ prouidere Caroli fragilitati uoluisse: cui primam infantiam non satis fir/ mam esse conspiciebat. Teneris enim atq; imbecillibus membris primo Carolus fuit ita ut sedulo duci illum & portari molliter priusq̃ solide incederet oportuerit. Cui in/ commodo doctrinæ curam & laborem nõ conguere pater arbitrabat͛. Alioquin erat

Carolo animus disciplinæ appetens. Nam Ludouico mortuo cum regiam adeptus est dignitatem scriptos gallice libros libenter legit: tentauitq; latine scire. Consecratione remis suscepta: protenus de superfluis ludouici donationibus ratio habita est. quæ ad ius fisci reuocatæ sunt. De oliuerio autem damma cum propter multa tum ob a se (mandante ludouico) necem perpetratam: ultimum supplicium sumptum. Nam cũ daniele quodam flamigo sibi plurimum familiari patibulo uitam terminauit. In quẽ id carmen a me editum est.

Sunt sua criminibus ridentia tempora tonsor:
  Currere quæ subito prouida parca uetat.
Hoc poteras olim longe prænoscere damma.
  Vt saltem horreres tollere cæde pios.
Te natura humilem cum mater flandra tulisset:
  Arte una noras radere cæsariem.
Hunc talem & seruum te sæpe lutecia uidit.
  Tutus ab hac poteras ducere sorte dies.
Raptus ad excessam lodoici principis aulam:
  Mox herebi furias moribus anteuenis.
Et caput huic tondens: dum suffers lingere ficos:
  Præ ducibus: regi regulus alter eras.
Quid tibi non licuit soboles tam dira neronis?
  Nemo non uixit te referente reus.
Nemo dei sacra: censuram nemo gerebat
  Grandia qui renuit promere dona tibi.
Protenus exilium: uel mors: uel mulcta: negantem
  Pressit. eras iudex: lictor: & exitium.
Regnasti. satis est. surgunt noua sydera mundo.
  Turba scelestorum territa luce fugit.
Agnosce o tonsor quo te scelus extulit atrox.
  Et te præcipitem: depulit in laqueos.
Te daniel: te dira cohors: te memmius odit.
  Et scelerum autorem damnat: & insequitur.
Nescio quid de te superi: uel fata reponunt:
  Seu lictore cades: seu cruce liber eas:
Vna tamen vulgi constans sententia: furcas
  Expetit: ut satiet (te pereunte) odium.
Interea uinctus culpas absterge gemendo.
  Peccasti. morte est nunc redimenda salus.

Doyaco aures amputatæ. Sed mox ab initio suscepti regni ortæ sunt de caroli tutela & regni administratione discordiæ: inuidentibus plærisq; annã caroli sororem administrationem gerere. Primus ob eam rem ludouicus aurelianorũ dux qui ludouici alteram filiam uxorem habebat bellum mouit: multa prius molitus: ut regni gubernacula reciperet. Sed cœptis fraudatis: apud sanctũ albinũ: dum non satis prospere præliatẽ captus est: & in custodia in arce bituricensi diu asseruatus. Inde maximilianus q burgundiam arthesiũq; repetebat magnis uiribus insurrexit: aureliano coniuratus. Inbritones quoq; (francisco duce defuncto) arma a carolo sumpta sunt: qbus hẽricus septimus anglorũ rex: qui caroli auxilio angliam nuper uendicauerat. suppetiatus est. Cuius rei gratia aliquot legationibus cum francisco luxenburgo & Carolo marignyano apud henricum angliæ regem functi sumus. Ille tamen neq; amicitiæ neq; beneficiorũ recordatione contineri potuit: quin expeditionem in gallias traduceret: & boloniam obsideret. Demũ philippi desquerdi opera confecta pace: copias in angliam reduxit:

pacis quidem quantum sibi licuit henricus amator erat. Postridie autem initæ cū henrico pacis carcaluenti britonis negligentia atq inertia: attrebatū a maximiliani militibus noctu captum est: nemine prorsus defendente ciuitatem. Quinimo ipse carcaluētus præfectus (creditis cuidam ex suis portarum clauibus) strato segniter decubans: in hostium potestatem uenit. Fuit non multo post cum maximiliano conciliata uel potius simulata concordia. Dimissa tamen margarita: Carolus annam britonū dominā: uxorem repente accepit. Et alphonso aragonum regi ruscillio est præter multorū opinionem restitutus. Ita enī ludouicū caroli patrē morientem testamento uoluisse uulgatū est. Atq ad hunc modū cū a bello carolus qescere potuisset: cura illi incessit de siciliæ regno: quod sibi patrimonii iure pertinere contendebat. Nec potuit ulla ratione a sententia dimoueri. Nec audiuit parisiorū oratores: qui eius rei gratia ad eū missi erant. Contractis ppterea terra mariq copiis: hortāte maxime alexandro sexto romano pontifice: & ludouico mediolanensi qui alphonso neapolitano infensi erant: ī italiam ducens: campaniā mox: atq inde neapolim fugato alphonso mira celeritate subiugauit. Sed reliqua eius expeditionis persequi commode non possum. Neq enī mihi satis ad purum cognita res est: qq audio præclara & memorabilia multa ab eo gesta esse: quæ posteritas enarrabit. Fornouiēsis enim pugna quam in eum ueneti & mediolanenses dum in franciam reuerteretur excitarunt: celebriorem illū effecerunt: dum paucis aduersus plurimos diu multūq data opera compositos pugnans uictor euasit. Dūq Alexander sextus pontifex roman⁹ christianos principes omnes aduersus hunc unum franciæ regem excitare magnopere studuit: parcitus odio francæ maiestatis.

¶ Peroratio.

Confeci hactenus Petre longum & laboriosum iter. Hic erit noster hystorici cursus extremus limes. Ducentorum enim supra mille annorum curricula q̄ potui breuissimo compendio pertransiui. Tot enim & paulo plures anni a relicta sicambria ad hunc usq quo hæc exegimus diem defluxere. Quo tpis lapsu sex & quinquaginta reges (præter tris duces: qui ab initio absq regio nomīe francorum res administrarunt) mutante quidem fortuna: seruata tamen monarchia regnauere.

¶ Finis.

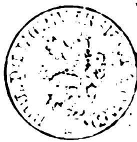
Gaguinus lectori S.

Limes adest. processit opus. ne liuidus assis.
  Lector. habent mendas deuia præla suas.
Quoduis ingenium quadam uel parte redundat.
  Vel rude: uel mancum est: uel graue: uel fluidum:
Contio crebra titi culpatur. furta maronis.
  Est cicero elumbis. pes tibi naso celer.
Non satis hystoriæ crispi præfatio quadrat.
  Nil adeo cultum liuor iniquus habet.
Non minus hoc poterit tantillum carpere morsu:
  Læserit illustres cum fera lingua uiros.
Sed quid agas? residem taxabit inertia mutum
  Scriptorem risor extenuabit iners.
Audendum tamen est. spernendi mille latratus:
  Occidet a busto murmur & inuidia.

¶ Anno salutis millesimo quadringentesimo nonagesimoquinto pridiæ kalendarum octobriū. primū quidem editū: deinde aūt recognitum est ab eodē ad kalendas februarias anno. M.cccc.xcvii. In ædibus diui maturini parisiensis.

Iodoci Badii ascensii de præstantia gallorū & auctoris huius utilissimi cōpēdii Carmē.

Acria mæonio tot prælia digna cothurno:
Totq; cothurnati nueris referēda maronis:
Gallica fœlici depleuit marte iuuentus.
Nullaq; principibus tam formidata togatis
Gens capitolinas obsedit uiribus arces:
Vnde auro pelli ponderat: nō uiribus ullis.
Scilicet insomnis norat perducere noctes:
Atq; assueta malo: patiensq; algoris & æstus
Prima p ymbriferas sese traduxerat alpes
Protinꝰ & parthos bello domitura feroces
Subq; iugum graios uictrix missura supbos
Vnde gerit mixtū nūc gallogræcia nomē.
Nec tamen antiqua superis deuinctius ullū
Relligione genꝰ: nullum obseruātius æqui
Nullūq; excultis tā pstans moribꝰ ortū est.
Sed neq; sacrorū referanda occulta pphanis
Aut populo fixis duxit pandenda tabellis
Ne torpore graui iuuenū mēs uicta: librisq;
Freta: aspernetur sacros ediscere ritus.
Nec sua nobilibus præconia fulta triūphis:
Et clarū facinus memori mandare poetæ.
Gestiit aut docti scriptis concredere cadmi.
Scilicet egregie contenta egisse: diserte
Dicere neglexit: donec te maxime regum
Carole: uictorem rursum uidere latini
Parthenopeq; suū dñm agnouisse coacta ē.
At nunc altisonæ tua fortia gesta camœnæ.
Certatim ad supos tollūt: unde aurea fausti
Exoritur ueterū nulli cessura poesis.
Quin adeo nostri nitor indelebilis æui
Primus ab italia linguā transferre latinam
Fœlix: Robertus tua stēmata clara gaguinꝰ
A proauis atauisq; trahit: prolēq; per oēm
Ingreditur: totam referēs ab origine gentē
Et quas quisq; urbes curuo signauit aratro
Et qbus auspicibus gallorum gloria creuit
Proinde decus regū præclaris ānue cœptis.
Et patere in toto resonēt te pulpita mūdo.

.P. fausti andrelini foroliuiēsis poetæ laureati ac regii in amplissimo gymnasio parisiensi oratoriam ac poeticam artem profitētis in gallicas hystorias ab eruditissimo Roberto gaguino editas Carmen.

Vt nitidos totum radios diffundit ī orbem
　Cum titan puro splendidus axe micat:
Hystoriis sic galla tuis monumenta relucēt
　Exculte ac breuibus clare roberte sonis.
Grandia milleno quis tædia uoluerit anno
　Quæ rudis immenso codice massa parit?
Gallia q̄ debet regalibus inclita gestis
　Tam debent scriptis regia gesta tuis.

Finis compendii de gestis francorū clarissimi uiri Roberti gaguini ordinis sanctæ trinitatis de redemptione captiuorū ministri generalis. Impressi Lugduni impēsis. M. Iohannis Trechsel alemanni: & diligenti accuratione Iodoci badii ascensii. Anno christianæ pietatis Millesimo quadrīgētesimo nonagesimoseptimo: ad. viii. kalendas iulii.

Connectuntur autem chartæ signatæ per a binæ: per. p. & q. ternæ: per. b. c. d. e. f. g. h. i. k. l. m. n. o. & r. quaternæ.

